

TANQUEREY

BREVIOR SYNOPSIS
THÉOLOGIÆ MORALIS

Handwritten text in the top left corner, possibly a signature or initials.

Pure Vine
J. R. F. Ramirez

BREVION SYNOPSIS

THEOLOGICAL DOCTRINES AT PASTORALIS

P. 311

BREVIOR SYNOPSIS

THEOLOGIÆ MORALIS ET PASTORALIS

Nº 671

Brehior Synopsis
THEOLOGICÆ
MORALIS ET PASTORALIS

AUCTORE

AD. TANQUEREY

Cooperantibus F. CIMETIER et A. CANCE

EDITIO DUODECIMA PENITUS RECOGNITA

Typis Societatis S. Joannis Evangel.

Desclée & Socii

PARISIIS — TORNACI (Belg.) — ROMÆ

1946

Nihil obstat.

Lugduni, 23 Augusti 1946.

P. GIRARD, Censor deputatus.

IMPRIMATUR.

Lugduni, 25 Augusti 1946.

A. ROUCHE, Vic. Gen.

Copyright 1924 by DESCLÉE & Co, Paris.

SEDI SAPIENTIÆ

REGINÆ CLERI

CONFESSARIORUM ASSISTRICI

BREVIOREM HANC SYNOPSISIM

AUCTORES HUMILLIME DEDICABANT

JUS PROPRIETATIS AUCTORES SIBI VINDICANT

PROPOSITUM DECLARATUR

Eo fine exaratum est hoc compendium nostræ Theologiæ moralis ¹, ut facilius confessarii in praxim adducant principia et regulas quibus vita fidelium recte instituitur ac reformatur. Quæ enim cum facile e memoria excidant, necesse est ea in memoriam frequenter revocare. Ad rem Benedictus XIV : “ Utinam non contingeret quod tam frequentissime videmus, aliquos nempe sacerdotes, qui initio præclarissime munus susceperunt, inde post diuturnum tempus, omni studiorum cura neglecta, pristinam Moralis Theologiæ scientiam amittere, ita ut qui in ejusdem arte peritissimi fuerant, tandem exigua solum et confusa ipsius artis scientia primisque rudimentis instructi vix inter tirones adnumerentur ” ².

Quam tamen *breviorem Synopsim* ita confecimus ut minime extinguat, sed potius accendat ardorem vere sciendi, magis ac magis introspectiendi normas honestæ et christianæ vitæ, ope probatissimorum Doctorum, imprimis Divi Thomæ ac Sancti Alphonsi ³.

¹ *Synopsim Theologiæ moralis et pastoralis* tribus tomis comprehensam jam publici juris fecimus, ad quam profusiori catholicæ Ethices expositione lectorem remitteremus hoc siglo *Syn. maj.*

² *Institutiones*, XXXII, n. 4. — Aliunde S. Alphonsus, *Praxis confessarii*, n. 18, ait : “ Affirmo in statu damnationis esse eum confessarium qui sine sufficienti scientia ad confessiones excipiendas sese exponit. Nec excusabit eum Episcopi approbatio, si manifeste se noverit inhabilem : approbatio enim non infundit scientiam necessariam sed supponit ”.

³ Editionem novam à P. Gaudé recognitam notisque criticis illustratam allegamus.

ADVERTENDUM EST explicationes minuto caractere exarari, non quidem ut negligantur a studiosis lectoribus, sed ut apertius distinctæ a *principiis et notionibus*, ita melius intelligantur.

IN OCTAVAM EDITIONEM.

Hanc OCTAVAM EDITIONEM tenuiori charta impressam et eleganter ligatam, ad expeditiorem confessoriorum usum, sedulo recognovimus non tantum secundum *Codicem*, sed etiam juxta *recentiores Congregationum decisiones*.

Quosdam tractatus penitus recognovimus, præsertim : *De ultimo fine*, *De legibus*, *De conscientia*, *De matrimonio*; insuper tractatui *de statuum obligationibus* novum articulum *de officiis religiosorum* addidimus; opus tandem complevimus *Brevi conspectu Theologiæ asceticæ et mysticæ*, auctore *A. Cance*, ut piarum animarum directores intelligant hujus scientiæ profundius studium sibi necessarium esse ¹.

Issiaci, prope Parisios, in festo Ss. Rosarii Beatæ Mariæ Virginis, 1924.

AD. TANQUEREY.

In hac *duodecima* editione, præcipuæ mutationes inveniuntur pp. 145, 203, 213, 439, 582, 588, 598, 599, 637, 653, 662, 684.

F. CIMETIER.

¹ Fusiolem scientiæ asceticæ et mysticæ expositionem lectores invenient in opere nostro gallice scripto : *Précis de Théologie ascétique et mystique*, 9e éd., 1946.

Approbatio Eñmi L.-G. Cardinalis Luçon

RHEMENSIS ARCHIEPISCOPI.

ARCHEVÊCHÉ

DE

REIMS

Reims, le 7 novembre 1918.

Monsieur le Directeur,

Vous avez eu l'aimable attention de m'offrir un exemplaire de la nouvelle édition de votre *Brevior Synopsis Theologiæ Moralis et Pastoralis*, mise d'accord avec les dispositions du nouveau Code de Droit Canonique : je vous en suis très reconnaissant.

Cet ouvrage répond à un besoin réel, et peut rendre au Clergé de précieux services, il est méthodique et concis; mais la concision ne nuit ni à la clarté de l'exposition, ni à la précision des formules, ni à l'exactitude de la doctrine.

Vous y avez condensé toute la substance de votre Cours de Théologie morale, si apprécié pour sa méthode, sa clarté, son adaptation aux besoins des temps actuels, la réfutation des erreurs modernes, l'exposition des principes de la science sociale, la solution des problèmes de conscience créés par la trop fréquente opposition des lois civiles avec les lois ecclésiastiques.

On y trouve résumé en quelques pages, en quelques lignes, tout l'enseignement de la Théologie sur une question donnée, et l'on peut s'y renseigner rapidement par une consultation pas-

sagère. La lecture assidue et suivie n'en est pas moins utile : elle réveille dans la mémoire, en un moment et d'une façon synthétique, des notions et des règles trop vite oubliées. Pour ceux qui ont fait leur théologie, il a ainsi l'immense avantage de raviver et d'entretenir en eux la science compétente.

Il peut être d'une grande utilité pour les prêtres du ministère, livrés à une action intense, et qui, n'ayant pas le temps de faire de longues lectures, ne veulent pas cependant cesser de se régler d'après les principes sans lesquels la plus grande activité est frappée de stérilité.

Dans cette partie morale et pastorale le confesseur trouvera un résumé substantiel, sûr et complet, des notions et des règles selon lesquelles il doit exercer son ministère, comme le prédicateur et le catéchiste ont le leur dans la partie dogmatique, à la condition, bien entendu, d'une assimilation personnelle et d'une adaptation convenable à la capacité des auditeurs.

Je vous félicite hautement, Monsieur le Directeur, d'avoir si heureusement réalisé un dessein si important. J'ai entendu un supérieur de séminaire dire que " dans la forme, votre ouvrage est exécuté à la manière d'un vrai petit chef-d'œuvre".

Veuillez agréer, Monsieur le Directeur, l'assurance de mes respectueux sentiments.

✠ L.-J. CARDINAL LUÇON,
Archevêque de Reims.

INDEX ANALYTICUS

PRÆNOTANDA I

PARS PRIOR.

Theologia moralis fundamentalis.

CAPUT I. De ultimo fine actuum humanorum 5

§ I. *De existentia ultimi finis in genere* 5

§ II. *De natura ultimi finis et norma moralitatis* 6

§ III. *De obligatione tendendi ad finem ultimum.* 11

CAPUT II. De actibus humanis 12

ART. I. DE ACTIBUS LIBERIS 13

§ I. *Notio et species* 13

§ II. *Principia ad actus liberi productionem concurrentia* 16

§ III. *De causis in actum liberum influentibus* 18

I. *De causis quæ proxime influunt* 19

II. *De causis in actum liberum remote influentibus* 24

ART. II. DE MORALITATE ACTUS HUMANI 27

Notio moralitatis 27

§ I. *De objecto et circumstantiis actus moralis* 28

§ II. *De extensione moralitatis* 34

De ejus extensione ad actum externum 34

De ejus extensione ad effectus indirecte volitos 35

De ejus extensione ad cooperationem in actu malo 37

De ejus extensione ad actum indifferentem 39

ART. III. DE SUPERNATURALITATE ET MERITO ACTUUM HUMANORUM 40

CAPUT III. De legibus 41

ART. I. DE CONCEPTU LEGIS IN GENERE 41

ART. II. DE LEGE DIVINA	42
§ I. <i>De lege divina naturali</i>	42
§ II. <i>De lege divina positiva</i>	45
ART. III. DE LEGE ECCLESIASTICA.	46
§ I. <i>De auctore legis ecclesiasticæ</i>	47
§ II. <i>De ejus objecto</i>	47
§ III. <i>De ejus promulgatione</i>	48
§ IV. <i>De ejus obligatione</i>	49
§ V. <i>De ejus interpretatione</i>	53
§ VI. <i>De ejus cessatione</i>	55
§ VII. <i>De consuetudine</i>	58
De Codice juris canonici	60
ART. IV. DE LEGE CIVILI	61
CAPUT IV. De conscientia	62
ART. I. DE CONSCIENTIA ACTUALI.	63
§ I. <i>De conscientia certa proxima morum regula.</i>	63
§ II. <i>De conscientia dubia</i>	64
Obligatio excutiendi dubium practicum	64
Modus <i>directus</i> illud excutiendi	65
Modus <i>indirectus</i> illud excutiendi	65
Varia systemata exponuntur	67
Scholion de conscientia perplexa et recta.	69
ART. II. DE CONSCIENTIA HABITUALI	70
<i>De conscientia timorata</i>	70
<i>De conscientia laxa</i>	71
<i>De conscientia scrupulosa.</i>	72
<i>Conclusio : de educatione conscientie</i>	73
CAPUT V. De peccatis	74
§ I. <i>De conceptu peccati in genere</i>	74
Causæ peccati	75
De tentatione	76
§ II. <i>De peccato mortali</i>	76
§ III. <i>De peccato veniali</i>	78
§ IV. <i>De distinctione peccatorum.</i>	79
De distinctione specifica peccatorum	79
De distinctione numerica.	80
De peccatis internis	82

De delectatione morosa	83
De desideriiis pravis	84
De peccato materiali	84
De peccatis capitalibus	85
CAPUT VI. De Virtutibus in communi	85
De donis Spiritus Sancti	87

PARS ALTERA.

Theologia moralis specialis.

CAPUT VII. De fide	88
Prænotandum de virtutibus theologicis	88
Notio fidei	89
ART. I. DE NECESSITATE FIDEI	90
ART. II. DE PECCATIS CONTRA FIDEM	94
De hæresi.	95
De apostasia	97
De infidelitate	97
De frequentatione hæreticorum	98
De cooperatione cum acatholicis in rebus ad fidem spectantibus	99
CAPUT VIII. De spe	100
ART. I. DE NATURA SPEI.	100
ART. II. DE HONESTATE ET NECESSITATE SPEI	102
ART. III. DE PECCATIS CONTRA SPEM	103
CAPUT IX. De virtute caritatis	104
ART. I. DE AMORE ET CARITATE IN GENERE	104
ART. II. DE CARITATE ERGA DEUM	106
De peccatis contra caritatem	107
ART. III. DE CARITATE ERGA PROXIMUM	108
Præceptum caritatis.	109
De ordine in caritate servando.	109
De eleemosyna.	111
De correptione fraterna	113
De dilectione inimicorum.	114

De operibus caritatis præsertim socialibus	116
De peccatis fraternæ caritati oppositis	118
CAPUT X. De virtute religionis	122
ART. I. DE ACTIBUS RELIGIONIS PRINCIPALIBUS	
ET PECCATIS OPPOSITIS	123
De adoratione	123
De oratione	124
De devotione	126
De cultu Sanctorum, imaginum, reliquiarum	127
De superstitionis peccatis	128
De irreligiositatis peccatis	130
ART. II. DE ACTIBUS RELIGIONIS SECUNDARIIS	135
De juramento	135
De voto	138
ART. III. DE SANCTIFICATIONE DIEI DOMINICÆ	143
De præcepto audiendi Missam	144
De prohibitione operum servilium	146
CAPUT XI. De virtutibus moralibus	148
ART. I. DE PRUDENTIA	148
ART. II. DE FORTITUDINE	150
ART. III. DE TEMPERANTIA	152
De gula, ebrietate et alcoholismo	152
De virtutibus temperantiæ annexis	154
ART. IV. DE CASTITATE	156
De peccatis castitati oppositis	158
De mediis castitatem colendi	170
CAPUT XII. De virtute justitiæ	172
Notio et species juris	172
Notio et species justitiæ	173
SECTIO I. DE JURE ET JUSTITIA	174
ART. I. DE JURE ET DOMINIO	174
§ I. <i>De objecto juris</i>	175
De dominio in bona interna	175
De dominio in bona fortunæ	177
De dominio semi-pleno	180
De servitute	182

§ II. <i>De subjecto juris.</i>	182
De dominio filiorumfamilias	183
De dominio uxorum.	184
De dominio clericorum	186
De proprietate collectiva.	187
De dominio Ecclesiæ et ecclesiarum	188
§ III. <i>De variis modis acquirendi dominium</i>	189
De occupatione.	189
De accessione	191
De præscriptione	193
ART. II. DE VIOLATIONE JURIS SEU INJURIA	197
§ I. <i>De injuriis circa bona corporis</i>	198
De suicidio	198
De homicidio	199
De duello.	202
De bello et seditione	203
§ II. <i>De injuriis circa bona animi</i>	204
De judicio temerario	204
De detractioe.	205
De contumelia	207
De falso testimonio	208
De mendacio	208
De violatione secreti.	210
§ III. <i>De injuriis circa bona fortunæ seu de furto.</i>	212
De occulta compensatione	215
ART. III. DE REPARATIONE JURIS LÆSI SEU DE RESTITUTIONE.	216
Notio et obligatio restitutionis.	216
§ I. <i>De radicibus restitutionis</i>	217
I. <i>De injusta damnificatione</i>	217
II. <i>De injusta possessione rei alienæ</i>	221
De possessore bonæ fidei.	221
De possessore malæ fidei.	223
De possessore dubiæ fidei	224
III. <i>De cooperatoribus in damnum et injuriam.</i>	225
§ II. <i>De modo restituendi</i>	229
I. <i>De circumstantiis restitutionis in genere.</i>	229
II. <i>De restitutione quoad certa bona in specie</i>	232
§ III <i>De causis a restitutione excusantibus</i>	239

SECTIO II. DE CONTRACTIBUS	242
ART. I DE CONTRACTIBUS IN GENERE	243
§ I. <i>Prænotanda</i>	243
Generalis conceptus contractus	243
De vi legalium nullitatum in conscientia	245
§ II. <i>De consensu ad contractum requisito</i>	246
§ III. <i>De objecto seu materia contractus</i>	250
§ IV. <i>De subjecto contractus</i>	252
§ V. <i>De effectibus contractuum</i>	254
De natura obligationum	254
De modificationibus obligationum	255
De extinctione obligationum	256
ART. II. DE CONTRACTIBUS IN SPECIE	259
§ I. <i>De contractibus gratuitis</i>	260
De promissione	260
De donatione	261
De testamentis	263
De iis quæ communia sunt donationi et testa- mento.	266
De reservatione hæreditaria	269
De successione	270
De commodato, mutuo gratuito, deposito, man- dato, negotiorum gestione.	272
§ II. <i>De contractibus onerosis certi eventus</i>	274
De emptione-venditione	274
De locatione-conductione.	281
De contractu laboris.	283
De mutuo oneroso seu de contractu crediti	290
De contractu societatis	293
De contractibus subsidiariis	295
§ III. <i>De contractibus aleatoriis</i>	296
De assecuratione	296
De ludo, sponsione et loteria	298
De speculationibus Bursæ	299
ART. III. DE CONTRACTIBUS CIRCA BONA ECCLE- SIASTICA	301
<i>Appendix de justitia imperfecta</i>	304
De justitia legali	304
De justitia distributiva	306

CAPUT XIII. De variis statuum obligationibus .	307
ART. I. DE OFFICIIS LAICORUM	307
§ I. <i>De officiis laicorum ad vitam domesticam spectantibus</i>	307
De mutuis parentum ac filiorum officiis	307
De officiis dominorum et famulorum	312
§ II. <i>De officiis ad vitam civilem spectantibus .</i>	313
De officiis superiorum et subditorum in genere.	314
De officiis quorundam civium in specie : judicum scilicet, advocatorum, medicorum et chirurgorum	315
ART. II. DE OFFICIIS CLERICORUM.	319
§ I. <i>De officiis clericorum in genere</i>	319
§ II. <i>De officiis sacrorum ministrorum</i>	323
De ecclesiastico cœlibatu.	323
De divino Officio	324
§ III. <i>De obligationibus propriis presbyterorum et præsertim parochorum</i>	327
ART. III. DE OFFICIIS RELIGIOSORUM	330
De statu religioso in genere	331
De admissione in religionem	332
De obligationibus religiosorum	337
De privilegiis religiosorum	346
CAPUT XIV. De præceptis Dei et Ecclesiæ	347
ART. I. CONCORDIA INTER VIRTUTES ET DECALOGUM.	347
ART. II. DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE.	351
§ I. <i>De jejunio ecclesiastico</i>	352
§ II. <i>De lege abstinentiæ</i>	356
§ III. <i>De præcepto sustentandi pastores</i>	358
CAPUT XV. De censuris ecclesiasticis	359
ART. I. DE CENSURIS IN GENERE	360
De censurarum auctore, subjecto	361
De absolutione a censuris	365
ART. II. DE CENSURIS IN SPECIE	370
§ I. <i>De excommunicatione</i>	370
§ II. <i>De interdicto</i>	374
§ III. <i>De suspensione</i>	376

ART. III. DE CENSURIS LATÆ SENTENTIÆ IN INDIVIDUO	378
§ I. <i>Excommunicationes latæ sententiæ</i>	379
I. Excommunicationes specialissimo modo S. Pontifici reservatæ	379
II. Excommunicationes speciali modo reservatæ	381
III. Excommunicationes R. Pontifici simpliciter reservatæ	387
IV. Excommunicationes Ordinariis reservatæ	392
V. Excommunicationes nemini reservatæ	395
§ II. <i>Interdicta latæ sententiæ</i>	396
§ III. <i>Suspensiones latæ sententiæ</i>	397
<i>Scholion</i> : recensentur præcipuæ aliæ pœnæ	400
CAPUT XVI. De Sacramentis in genere	402
ART. I. DE NATURA ET EFFICACIA SACRAMENTORUM	402
De Sacramentorum reviviscentia	404
ART. II. DE MATERIA ET FORMA SACRAMENTORUM.	405
ART. III. DE MINISTRO SACRAMENTORUM	407
§ I. <i>De qualitatibus ministri</i>	407
§ II. <i>De obligationibus ministri</i>	409
ART. IV. DE SACRAMENTORUM SUBJECTO	412
ART. V. DE SACRAMENTALIBUS	414
CAPUT XVII. De Baptismo	415
ART. I. DE NATURA BAPTISMI	415
ART. II. DE MATERIA ET FORMA BAPTISMI	416
ART. III. DE SUBJECTO BAPTISMI	417
ART. IV. DE MINISTRO BAPTISMI	420
ART. V. DE VARIIS BAPTISMI ADJUNCTIS	421
De ritibus et ceremoniis	421
De patrinis	422
De tempore et loco	423
CAPUT XVIII. De Confirmatione	424
CAPUT XIX. De SS. Eucharistia	427
ART. I. DE EUCHARISTIA UT SACRAMENTO	427

§ I. <i>De natura et effectibus sacramenti Eucharistiae</i>	427
§ II. <i>De materia et forma</i>	428
§ III. <i>De subjecto</i>	430
De obligatione Eucharistiam recipiendi	430
De dispositionibus requisitis	435
§ IV. <i>De ministro</i>	441
De potestate requisita in ministro	441
De ejus officiis	442
ART. II. DE SACRIFICIO MISSÆ	445
§ I. <i>De natura et effectibus sacrificii Missæ.</i>	445
§ II. <i>De ministro</i>	448
Quinam offerre possint?	448
Quænam eorum obligationes?	448
§ III. <i>De subjecto</i>	461
§ IV. <i>De ritibus et cæremoniis Missæ.</i>	463
CAPUT XX. De Pœnitentia	472
ART. I. DE NATURA PÆNITENTIÆ	472
I. <i>De Pœnitentia ut virtute.</i>	472
II. <i>De Pœnitentia ut sacramento.</i>	475
De necessitate sacramenti Pœnitentiæ	475
De materia et forma.	476
De forma conditionata	480
De effectibus sacramenti Pœnitentiæ	482
ART. II. DE PÆNITENTIS OFFICIIS	483
§ I. <i>De contritione</i>	483
De ejus natura et efficacia	483
De ejus dotibus	486
De proposito	490
§ II. <i>De confessione</i>	492
De præcepto confessionis.	492
De ejus integritate	495
De causis ab integritate excusantibus	502
De mediis ad hanc integritatem procurandam.	505
§ III. <i>De satisfactione.</i>	511
De ejus obligatione	512
De qualitatibus.	512
De commutatione	515
De adimptione	516

ART. III. DE CONFESSARIO	518
§ I. <i>De potestate in confessario requisita</i>	518
De judicio idoneitatis	519
De jurisdictione sive ordinaria sive delegata	520
De jurisdictione quam supplet Ecclesia	524
De approbatione et jurisdictione Religiosorum	526
De approbatione et jurisdictione quoad Religiosas.	528
De casuum reservatione	531
§ II. <i>De ministri officiis</i>	539
De ministri officiis <i>in genere</i>	539
De sigillo sacramentali	557
De ministri officiis quoad pueros, rudes, semifatuos.	564
De officiis quoad occasionarios	566
De officiis quoad consuetudinarios	573
De officiis quoad recidivos	575
De ratione agendi quoad moribundos	579
De absolutione complicitis	581
De sollicitantibus	583
APPENDIX. DE INDULGENTIIS	587
§ I. <i>De indulgentiis in genere</i>	587
§ II. <i>De indulgentia jubilæi</i>	592
§ III. <i>De aliis quibusdam indulgentiis in specie.</i>	596
CAPUT XXI. De Extrema Unctione	602
§ I. <i>Natura hujus sacramenti</i>	602
§ II. <i>Materia et forma</i>	603
§ III. <i>De ministro</i>	605
§ IV. <i>De subjecto.</i>	608
CAPUT XXII. De Ordine	611
ART. I. DE NATURA SACRAMENTI ORDINIS	611
§ I. <i>De Sacramento Ordinis in genere</i>	611
De existentia et numero Ordinum	611
De ministro sacramenti Ordinis	612
De effectibus	613
§ II. <i>De singulis Ordinibus in specie</i>	615
ART. II. CANONICÆ LEGES DE ORDINATIONE	620
§ I. <i>De ministro ordinis legitimo</i>	621

§ II. <i>De subjecto ordinationis</i>	623
De vocatione	623
De requisitis in subjecto rite vocato.	626
§ III. <i>De irregularitatibus et impedimentis</i>	629
De irregularitatibus in genere	629
De irregularitatibus ex defectu.	630
De irregularitatibus ex delicto	632
De simplicibus impedimentis	633
De cessatione irregularitatum	634
§ IV. <i>De adjunctis ordinationis</i>	635
CAPUT XXIII. De Matrimonio	638
ART. I. DE MATRIMONIO UT CONTRACTU	639
§ I. <i>De natura matrimonialis contractus</i>	639
De consensu ad matrimonium requisito	640
De unitate et indissolubilitate matrimonii	643
De divortio civili	644
§ II. <i>De mutuis conjugum officiis</i>	646
De debito conjugali.	646
De cohabitatione	655
De mutuo iuvamine	657
ART. II. DE MATRIMONIO UT SACRAMENTO.	657
§ I. <i>De præviis ad celebrationem matrimonii</i>	658
De promissione matrimonii	659
De examine sponsorum	662
De bannis.	663
De consensu parentum	666
De dispositionibus necessariis ad dignam sacramenti receptionem	667
§ II. <i>De celebratione matrimonii</i>	668
ART. III. DE IMPEDIMENTIS ET VITIIS MATRIMONII	669
§ I. <i>De impedimentis prohibentibus</i>	670
De vetito speciali Ecclesiæ	670
De voto	671
De impedimento mixtæ religionis	672
De impedimento cognationis legalis.	674
§ II. <i>De impedimentis dirimentibus</i>	675
De ætate	676
De impedimento impotentiae	677

De impedimento ligaminis	681
De impedimento voti	682
De impedimento Ordinis	683
De impedimento consanguinitatis	683
De cognatione spiritali	689
De cognatione legali	691
De affinitate	692
De impedimento publicæ honestatis	694
De impedimento disparitatis cultus	695
De impedimento raptus	697
De impedimento criminis	699
§ III. <i>De vitiis consensus</i>	702
De defectu debitæ cognitionis	703
De defectu debitæ libertatis	705
§ IV. <i>De vitio formæ seu de clandestinitate</i>	706
ART. IV. DE DISPENSATIONIBUS	710
§ I. <i>Notio et species dispensationum</i>	710
§ II. <i>De auctore dispensationum.</i>	712
De potestate S. Pontificis quoad dispensationes.	712
De potestate Episcopi	714
§ III. <i>De causis dispensationum.</i>	720
§ IV. <i>De modo petendi dispensationes.</i>	723
§ V. <i>De modo exsequendi dispensationes</i>	726
§ VI. <i>De revalidatione Matrimonii</i>	729
De revalidatione in genere	729
De simplici convalidatione	730
De sanatione in radice	733
<i>Scholion.</i> Principia de modo agendi quoad leges civiles de Matrimonio	736
CAPUT XXIV. Brevis conspectus Theologiæ asceticæ et mysticæ	738
ART. I. PRINCIPIA GENERALIA	740
ART. II. DE TRIPLICI VIA AD PERFECTIONEM	756
APPENDIX. De prævia censura et prohibitionem librorum	775
INDEX RERUM ALPHABETICUS	781

PRÆNOTANDA. ¹

1. Theologia Moralis **definiri** potest : *Scientia, rationi simul et fidei innixa, de actibus humanis disserens, quatenus morales (n. 47) sunt et ad nem supernaturalem referuntur.*

Hæc autem scientia *sensu lato* sumpta amplectitur theologiam *asceticam* et *mysticam*; sed *sensu stricto* ab eis distinguitur : versatur enim circa *leges vitæ christianæ*, dum *ascetica* exponit *consilia christianæ perfectionis*, et *mystica* docet *vias sublimiores contemplationis* ac *intimæ cum Deo unionis*.

2. Theologia Moralis stricte sumpta in duas partes **dividitur** : a) *generalem* seu *fundamentalem*, quæ disserit tum de *ultimo hominis fine*, tum de actibus humanis *in universali* consideratis; b) et *specialem*, quæ tractat in *particulari* de *officiis* et *virtutibus*, necnon de *sacramentis* quibus *gratia* confertur ad officia vitæ christianæ recte adimplenda. Hinc sequenti ordine de variis partibus Theologiæ *fundamentalis* et *specialis* dicemus.

{	Theologia Fundamentalis seu Generalis	{	De Ultimo fine et Norma moralitatis.
		{	De Actibus humanis.
		{	De Legibus.
		{	De Conscientia.
		{	De Peccatis et Vitiis.
		{	De Virtutibus in genere.

¹ Plenior doctrinæ explicatio ac variorum auctorum consulendum elenchus inveniuntur in *Synopsi theol. mor.* (*Syn. major.*), *Prolegomena in Theologiam moralem*, n. 1 sq.

3. Divisio.	Theologia Specialis.	De Virtutibus theologicis.
		De Virtutibus moralibus et Decalogo.
		De Justitia et de Contrac- tibus.
		De Variis Statuum obligatio- nibus.
		De Ecclesiæ præceptis.
		De Censuris.
		De Sacramentis.
		Brevis conspectus Theologiæ asceticæ et mysticæ.

4. *Fontes* autem Theologiæ moralis sunt *Scriptura*, *Traditio*, *ratio*.

A) In **Scriptura**, quæ “utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia”¹, inveniuntur tum *præcepta* tum *exempla* quibus mores instruantur. Sed animadvertendum est :

a) Non omnia exempla imitanda esse, sed ea tantummodo quæ, ex contextu, explicite aut implicite tanquam imitatione digna proponuntur;
b) inter *præcepta*, quædam, utpote ceremonialia aut speciali Judæorum indoli accommodata, aboletæ esse vel perfectiori modo in N. Testamento proposita; etiam in N. Testamento quædam, etsi pauca, esse *particularia* et *temporanea*²;
c) sedulo distinguendum esse, ex contextu et Ecclesiæ communi sensu, inter *præcepta* ad vitam æternam consequendam necessaria, et *consilia* quæ ad perfectionem desiderantur³.

B) Quoad **Traditionem**, præcipue attendenda sunt :

¹ II *Tim.*, III, 16-17. — ² *Act.*, XV, 282-9. — ³ *Matth.*, XIX, 16-21.

a) Decreta *auctoritativa* Conciliorum et Pontificum, quæ vim legis habent, animadvertendo tamen in rebus disciplinaribus non solum profectum inveniri, sed etiam mutationes, quibus principia morum, in se immutabilia, variis temporibus ac nationibus accommodantur. b) Responsa *interpretativa* Congregationum, quæ, cum approbatione Pontificis, leges exponunt explicatione sive *declarativa*, qua obscura elucidantur, sive *suppletiva* qua prescripta extenduntur vel restringuntur (infra, n. 99-103). c) Patrum ac Theologorum *auctoritas*, quæ eo major est quo unanimior est eorum consensus de re morali ¹.

C) **Ratio** ipsa, fide illuminata, ad regulas morum detegendas, exponendas et practice applicandas, maxime confert :

a) Ratio practica *individua*, in qua divinitus insculpta sunt naturalia præcepta, ex quibus haud paucae conclusiones practicæ inferri possunt; b) ratio exculta *Patrum et Theologorum*, qui ex verbo Dei scripto et tradito, necnon ex antiquorum philosophorum scriptis, sapienter deducunt et scientifice declarant multa circa virtutum praxim et vitiorum fugam; c) *sensus communis fidelium*, qui, duce Spiritu Dei, de rebus moralibus haud raro æquum fert iudicium.

¹ *Brevior Syn. dogmat.*, n. 287-288.

PARS PRIOR

Theologia Moralis Fundamentalis.

CAPUT I.

De ultimo fine actuum humanorum
et fundamento moralitatis ¹.

STATUS QUÆSTIONIS.

5. Cum, ex definitione supra proposita (n. 1), Theologia moralis de actibus humanis agat quatenus *morales* sunt et ad *finem ultimum* conducunt, de ultimo fine pauca prænotanda sunt, quia "ex fine... oportet accipere rationes eorum quæ ordinantur ad finem", ut ait *Doctor Angelicus* : cujus vestigiis inhærentes, dicemus : 1° de *existentia ultimi finis in genere*; 2° de *natura finis ultimi hominis et de norma fundamentalis moralitatis*; 3° de *obligatione tendendi ad finem ultimum*.

§ I. De existentia ultimi finis in genere.

6. Juxta *S. Thomam*, omnes actiones humanæ sunt propter finem, et quidem ultimum et unicum ².

¹ S. THOM., 1^a, q. 6; 44, a. 4; 103, a. 2; 1^a 2^æ, q. 1-5, 91-94; *Contra Gentes*, l. III, cc. 1-53; D'HULST, *Conférences*, Paris, 1891, *Les fondements de la moralité*; P. JANVIER, *La Béatitude*, Paris, 1903; TISSOT, *Vie intérieure simplifiée*, 16e éd., Paris, 1923, pp. 19-75; RICHARD, *Dict. de théol.* (Vacant-Mangenot), *Fin dernière*.

² *Sum. theol.*, 1^a 2^æ, q. 1, aa. 1, 4-6.

Etenim *finis* dicitur illud in quod tendit aliquod ens aut aliqua operatio ex natura sua (*finis operis*) aut ex intentione deliberata agentis (*finis operantis*)¹; hinc habet rationem *boni* et *perfectionis*. Siquidem *bonum* dicitur illud quod est *appetibile* aut *conveniens*; *perfectum* vero vocatur quidquid ens in se ipso complet. — Finis autem dicitur *intermedius* vel *ultimus* prout refertur vel non ad ulteriorem finem. Finis autem ultimus re etiam coincidit cum *absoluta* entis *perfectione*, et cum *beatitudine*, quæ nihil aliud est nisi *stabilis possessio boni perfecti*.

Jamvero actiones quæ a voluntate deliberata procedunt, et *humanæ* dicuntur, ad quemdam finem tendunt tanquam ad objectum proprium, et quidem *ultimum* et *unicum*, quia si non daretur finis ultimus, esse non possent fines intermedii, et si finis ultimus non esset *unicus*, non esset revera *ultimus*, i. e. *bonum perfectum*, seu *beatitudo*.

Ergo necesse est ponere unicum finem hominis ultimum, ex cujus appetitione intenduntur cætera bona.

§ II. De natura finis ultimi hominis et norma fundamentali moralitatis.

Catholicam doctrinam, posteaque *falsa systemata* breviter exponemus.

7. I. Catholica doctrina duo complectitur. *finem hominis ultimum* et *moralitatis fundamentum*. Posterius a priore pendet, n. 9.

1° *Deus est finis ultimus hominis in ordine naturali et supernaturali, quatenus homo tenetur Eum glorificare* et in Eo invenit *supremam beatitudinem*.

A) Etenim *gloria* alicujus *externa* et *formalis*, qualis hic intelligitur, est clara alicujus notitia cum laude; atqui homo tenetur ita Deum glorificare, sive in ordine *naturali*, quia Deus non potuit creare nisi propter manifestationem suæ perfectionis; sive in ordine *supernaturali*, ut

¹ Triplex ratio in uno fine operantis distingui solet: *bonum intentum* (finis qui, cujus gratia, objectivus); *possessio illius boni* (finis quo, seu formalis, subjectivus); *subjectum* cui bonum intenditur aut in cujus commodum appetitur (finis cui).

docet *C. Tridentinum*, ex quo causa finalis justificationis est gloria Dei. "Hujus justificationis causæ sunt, *finalis* quidem, *gloria Dei* et Christi " ¹.

B) *Beatitudo* est *ultima hominis perfectio* ² seu status omnium bonorum aggregatione perfectus, secundum *Boetium*, et coincidit cum ultimo fine ³. Jamvero in solo Deo homo invenire potest et debet hanc beatitudinem, in ordine naturali, quia Deus solus aspirationes humanas complere potest, et in ordine supernaturali, ut satis constat ex magisterio Ecclesiæ ordinario et universali ⁴.

8. C) Hinc *gloria Dei* recte dici potest finis ultimus hominis *primarius* seu principalis, qui nempe per se primo movet operantem, et *beatitudo* haberi valet ut finis *secundarius*, qui non movet hominem nisi alio fine præsupposito (i. e. gloria Dei) cui subordinatur et connectitur; prior est absolute obtinendus per manifestationem bonitatis aut saltem justitiæ divinæ, posterior est conditionatus, quatenus in ordine executionis pendet a voluntate hominis ⁵.

Ex dictis autem in *Tr. de Verbo Incarnato*, Christus est perfectus religionis ac redemptionis *mediator* quo Deum glorificamus, gratiasque omnes accipimus.

¹ *C. Trid.*, sess. V, c. 7. Cf. etiam *C. Vat.*, sess. III, c. 1: "Deus... ad manifestandam perfectionem suam per bona quæ creaturis impertitur... de nihilo condidit creaturam... humanam". -- "Si quis mundum ad Dei gloriam conditum esse negaverit, a. sit" (sess. III, can. 5). — S. THOMAS non ex professo ponit finem hominis ultimum esse gloriam Dei, sed hoc satis clare docet tradendo perfectam beatitudinem haberi per visionem divinæ essentiae, 1^a 2^æ, q. 3, a. 8. — Cf. P. PÈGUES, *Commentaire... de la Somme théologique*, VI, p. 202-203.

² 1^a 2^æ, q. 3, aa. 2, 6. — ³ 1^a 2^æ, q. 3, a. 2-3.

⁴ *Matth.*, XXV, 46; *Marc.*, X, 30; *Luc.*, XVIII, 30; *Rom.*, VIII, 16-17; *I Cor.*, II, 9.

⁵ Hinc ex parte Dei, finis ultimus hominis *qui* est bonitas divina communicanda, finis *quo* est communicatio bonitatis, finis *cui* est ipse Deus quatenus vult esse fons bonitatis; ex parte hominis, finis ultimus *qui* est bonitas Dei, finis *quo* est participatio illius bonitatis, finis *cui* est primario Deus glorificandus, et secundario homo.

9. 2° Deus ipse est norma suprema moralitatis, id est *bonitatis et obligationis moralis*; norma autem proxima est natura hominis integre spectata.

A) Moralitas dicitur proprietas actionum humanarum secundum quam sunt *bonæ* vel *malæ*, *obligatoriæ*¹ vel *simpliciter honestæ*. Jamvero bonitas et malitia moralis, simul et obligatio in actibus humanis attenduntur secundum ordinem ad finem ultimum, id est Deum, ut constat non solum *Scriptura* et *Traditione*, quibus reprobatur quæcumque *Ethica independens*²; sed etiam *ratione*, quia, juxta S. Thomam, "bonitas voluntatis dependet ex intentione finis, finis autem ultimus voluntatis humanæ est summum bonum, quod est Deus"³. Aliunde obligatio imponi nequit homini nisi ab Eo cui natura rationalis est necessario subjecta, scilicet a Deo. Ergo bonæ sunt actiones humanæ quæ perfectioni divinæ sunt conformes, et quidem *absolute*, et *perpetuo* si *ex se* ad Deum ordinant, et *obligatoriæ* sunt illæ quas Deus præcipit. — Norma, qua bonum a malo distinguitur, vocatur *discriminans*; norma quæ moralem obligationem imponit, dicitur *imperans*.

De modo autem quo Deus est norma moralitatis, non conveniunt auctores quoad *rationem dicendi*: juxta quosdam, distingui potest norma *constitutiva*, quæ est natura divina, norma *manifestativa*, quæ est intellectus divinus, et norma *præceptiva*, id est, lex æterna⁴.

10. B) Norma tamen moralitatis proxima est natura hominis integre spectata. Etenim homo

¹ *Obligatio moralis* seu *officium* est veluti *vinculum internum* et *morale* conscientiam moveus modo absoluto, universali et perpetuo ad aliquid faciendum vel omittendum.

² *Matth.* VII, 21; XIX, 16, 19; DENZ. B., 1703 (de damnatione peccati philosophici). — ³ 1^a 2^æ, q. 19, a. 9.

⁴ "In his vero quæ aguntur per voluntatem, regula proxima est ratio humana, regula autem suprema est lex æterna". 1^a 2^æ, q. 21, a. 1.

ad imaginem Dei creatus, ejus bonitatem aliquomodo participat; unde, ait *S. Thomas* : “ Uniquique autem est bonum quod est sibi connaturale et proportionatum ” ¹.

Si vero de *modo* sit sermo, distingui etiam potest norma *constitutiva*, i. e. *natura hominis* sensitiva et rationalis, individua, socialis et ad finem supernaturalem destinata; norma *manifestativa*, i. e. *recta ratio humana fide illustrata*; norma *præceptiva*, scilicet conscientia moralis.

11. Nec deest huic normæ *sanctio perfecte efficax*, vi cujus homines honeste agentes in consecutione ultimi finis inveniunt supremam beatitudinem et perverse agentes in amissione ultimi finis supremam infelicitatem.

II. **Falsa systemata.** Hæc ad duo revocantur, *sensismum* seu *empirismum* *moralem* et *rationalismum*.

12. 1° *Sensismus* finem hominis et normam moralitatis reponit in *voluptate*, aut *utilitate* sive individuali (*Épicurismus*), sive *sociali* (*evolutionismus*).

13. Fatemur equidem *bonum temporale delectabile* vel *utile*, privatum aut sociale, esse quodam modo appetibile, nempe *secundario*, scilicet quatenus bono honesto seu rationali subordinatur; sed *falso asseritur illud esse finem hominis primum et ultimum*, quia “ nihil potest quietare voluntatem hominis nisi bonum universale quod non invenitur in aliquo creato, sed solum in Deo ” ². Etenim *voluptas* vel *utilitas*, etiam socialis, norma moralitatis esse nequit; *non est enim* : a) *universalis* cum plerique homines impares sint discernendis rebus quæ ad bonum proprium et præcipue publicum conferunt; cum aliunde moralitas actuum quæ laborem et sui

¹ 1^a 2^æ, q. 27, a. 1. — ² S. THOM., 1^a 2^æ, q. 2, a. 8.

abdicationem importat, ex utilitate nequeat aestimari; **b)** nec *efficax* ad obligationem moralem imponendam: quis enim me adstringere potest ad felicitatem sive propriam, sive aliorum prosequendam, præsertim ad bonum aliorum proprio bono anteponendum, nisi supremus omnium Dominus, cui omnes obedire teneantur?

Quare cum fautoribus sensismi admittimus finem hominis esse beatitudinem, sed addimus hanc beatitudinem esse perfectam animi quietem in Deo, et hanc coincidere cum gloria Dei: Deus enim glorificatur cum in ejus cognitione et amore quiescimus.

14. 2º *Rationalismus* fundamentalem moralitatis normam reponit in *ratione humana*¹, aut in sensu quodam nobili conscientiæ insito², aut in sensu morali a ratione distincto³.

15. Recte quidem rationalistæ bonum delectabile et utile bono honesto subordinant et obligationem absolutam agnoscunt; sed, omissis erroribus specialibus: **a)** obligationis moralis non præbent rationem sufficientem, quia intelligi nequit obligatio absoluta sine *Deo supremo legislatore*, qui solus, utpote supremus omnium dominus et gubernator, hanc imponere potest. **b)** Præterea non datur extra Deum *sanctio efficax* moralitatis, vel in conscientiæ remorsu aut bono testimonio, vel in aliis bonis aut malis temporalibus. **c)** Aliunde homines, sine religione, efficacibus motivis et necessario auxilio ad excolendam virtutem destituuntur.

¹ Juxta *Kantium* ratio humana *officium* intimat sine ullo respectu ad voluptatem et utilitatem et independentem a Deo; alii fundamentum obligationis in sola ratione humana inveniri aliter explicant independentem a religione revelata aut a quacumque religione.

² Ita *Modernistæ*.

³ AD. SMITH, *T. Reid*.

Non negamus igitur legem moralem esse absolutam, universalem et *categorice imperativam*, ut aiunt Kantistæ et alii rationalistæ, sed illius ultimum fundamentum in *divina ratione* reponimus; nec sensus moralis influxum rejicimus, sed contendimus hunc sensum non valere nisi iudicio rectæ rationis sit consentaneus, et ita altiori normæ, quæ falli nequit, sit subordinatus.

Dari ergo non potest ethica a Deo et a religione revelata independens.

§ III. De obligatione tendendi ad finem ultimum.

16. 1° Ex eo quod Deus hominem ad gloriam suam creavit, exigere debuit ut homo nihil ageret quod ad Dei gloriam referri non posset, et ad hunc finem per actus humanos tenderet. Revera varia præcepta dedit hominibus, quibus tuto ad salutem dirigantur. — Aliunde maxime homini interest consequi finem suum, ut in illius fruitione conquiescat, ac proinde actus suos apte moderare et ordinare in ordine ad finem.

17. 2° Quoad **media** ad finem nobis præstitutum attingendum, ratio simul et fides nos docent necessariam esse operationem *Dei ac nostri*.

A) *Deus* scilicet essentiam ac facultates animæ quas creavit, ex superabundanti bonitate deiformes efficit per *gratiam habitualement*, *virtutes infusas* et *dona Spiritus Sancti*; insuper humanarum facultatum exercitium non tantum adjuvat per concursum naturalem, sed et congruenter elevat per *gratias actuales*. Hæc autem media interna supernaturalia præbet Deus per media externa, præcipue per *Sacramenta*.

18. B) Sic elevatus et divinæ consors factus naturæ, *homo* sese movet *libere* ad finem, agendo sub Deo, eoque cooperante ad normam præcep-

torum a Deo tum naturaliter, tum supernaturaliter impositorum, duce *Christo*, omnium virtutum perfecto exemplari.

19. Conclusio. Hinc denuo apparet finem ultimum supernaturalem esse supremum principium seu fundamentum moralitatis, quia ex eo desumitur ratio partium Dei et hominis in apte instauranda vita humana. Aliis verbis, ex fine determinatur **ordo moralis**, seu via et ratio qua ordinamur a Deo et simul nosmetipsos ordinamus.

CAPUT II.

De actibus humanis.

20. Prænotanda. Vidimus homini præstitutum esse finem ultimum, non tantum naturalem, sed et supernaturalem, visionem scilicet Essentiæ divinæ, eique ad hanc beatitudinem esse tendendum per actus suos ¹.

21. Actus autem nostri ordinantur ad Deum per virtutes fidei, spei, caritatis, prudentiæ, iustitiæ, fortitudinis, temperantiæ et ceterarum, de quibus in particulari mox agemus.

22. Sed prius considerata est eorum actuum ratio communis, quæ consistit in eo quod sint *liberi, morales, supernaturaliter meritorii*. Actus *libertas* est veluti *materia* moralitatis; conformitas cum voluntate Dei seu moralitas est veluti *forma*; *meritum* quasi *consequentia* moralitatis. Unde triplex articulus.

¹ S. THOM., *Sum. theol.*, 1^a 2^æ, q. 2, 3, 4, 5.

ARTICULUS I. DE ACTIBUS LIBERIS.

Dicemus : a) de *notione* et *speciebus* actuum liberorum; b) de eorum *principiis*; c) de *causis* quibus eorum *libertas minuitur vel augetur*.

§ 1. De *notione* et *speciebus* actuum liberorum.

23. 1° Notio. A) Actus liber is dicitur qui est simul *voluntarius et deliberatus, sine coactione et necessitate peractus* : a) *voluntarius* seu procedens ab intrinseco principio cum cognitione; b) imo proprie voluntarius, seu procedens a voluntate proprie dicta (quæ dicitur appetitus intellectualis), cum cognitione intellectuali; et insuper c) *deliberatus*, seu proveniens ex ratione consiliante et voluntate eligente¹, sine coactione externa et necessitate interna.

Et sane, præter voluntarium quod est hominibus et brutis commune², in homine duplex est voluntarium proprie dictum : unum necessarium (liberum *a coactione*), quo nempe volumus bonum seu beatitudinem *in communi*³; alterum liberum (liberum *et a necessitate*), illud scilicet cujus homo est deliberatione prævia dominus. Actus igitur liber procedit a voluntate simul et ratione, seu a libero arbitrio : “ex hoc enim voluntas libere potest ad diversa ferri, quia ratio potest habere diversas conceptiones boni”⁴. Sic voluntas eligit inter amare et non amare (libertas contradictionis); inter rem et ejus oppositum v. g., inter amare et odisse (libertas contrarietatis); inter res specie diversas (libertas specificationis). Libertas humanæ voluntatis vocatur adhuc *libertas indifferentiæ, libertas electionis, libertas a necessitate interna*⁵.

Voluntario autem opponitur *involuntarium* quod est contra voluntatis inclinationem. Cum

¹ S. THOM., 1^a 2^æ, qq. 13-15. — ² 1^a 2^æ, q. 6, art. 1 et 2.

³ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 5, a. 8. — ⁴ 1^a 2^æ, q. 17, a. 1, ad 2.

⁵ Ad rem præsentem directe non pertinent *libertas a peccato, libertas ab obligatione*. Cf. NOLDIN, *Summa theol. mor.*, vol. I, n. 37.

involuntario non est confundendum *non voluntarium*, in quo deest actus voluntatis quin tamen voluntas aversetur. *Voluntarium* pariter differt a *volito*, quod est id omne quod voluntas approbat.

24. B) Existentia libertatis humanæ. Libertas indifferentiæ, quam negant deterministæ post Novatores et Jansenistas, fuit solemniter asserta a Conciliis Constantiensi, Tridentino et Vaticano ¹. Aliunde experientia et ratione certissime probatur ².

25. 2° Species voluntarii liberi. Voluntarium liberum est : a) *positivum*, quod terminatur ad actum; vel *negativum* ³, quod terminatur ad omissionem voluntariam, (n. 459), quam tamen semper antecedit aut comitatur aliquis actus per modum causæ aut occasionis ⁴; b) *expressum*, seu explicite ac formaliter manifestatum; vel *tacitum* quod scilicet apparet ex dictis, ex silentio, ex priore dispositione; c) *actuale*, prout oritur a volitione actualiter elicitâ; vel *virtuale*, ex volitione perseverante tantum in effectu (n. 860); vel *habituale*, ex volitione olim elicitâ neque retractata, quin tamen perseveret (n. 920, 866); vel *interpretativum*, sic dictum ex volitione nullo modo habita, quæ tamen sufficienti de causa judicatur adfutura, si homo attenderet vel posset attendere (n. 1270); d) *internum*, quod remanet in anima; vel *internum simul et externum*, quod percipitur sensibus; e) *directum* seu *in se*, vel *indirectum* seu *in causa* : voluntarium *directum* est id quod voluntas immediate intendit, sive ut finem sive ut

¹ DENZINGER-BANNWART, *Enchiridion Symbol. et definit.*, nn. 607 (503), 815 (697), 1791 (1640).

² S. THOM., *De Verit.*, q. 24, a. 1.

³ Voluntarium positivum ab auctoribus dicitur *directum*, negativum autem *indirectum*.

⁴ S. THOM., I^a 2^æ, q. 6, a. 3.

medium; *indirectum* vero quod neque ut finis neque ut medium intenditur sed *prævidetur* saltem in confuso ex actione vel omissione secuturum (n. 245); *f*) *elicited* vel *imperatum*, circa quod paulisper immoramur.

26. Voluntarium *elicited* est *actus ipsius voluntatis*, ab ipsa scilicet *voluntate* immediate procedens et in eadem perfectus; dum voluntarium *imperatum* est *actus procedens ab alia facultate*, sed sub motione et imperio voluntatis ¹.

Actus elicited voluntatis refertur et quidem multiformiter, sive ad finem (*voluntas* seu *amor*, *intentio*, *fruitio*) ²; sive ad ea quibus finis attingitur (*electio*, *consensus*, *usus*) ³.

Quoad actum *imperatum*, est advertendum ⁴ quod voluntas cum ratione per imperium movet intellectum, voluntatem ipsam, appetitum sensitivum, membra corporis, sed diversimode: intellectum scilicet quoad exercitium et quoad assensum dandum veritatibus non plene intellectum convincentibus, voluntatem, item quoad exercitium et quoad electionem bonorum particularium; sensus externos, imaginationem et appetitum sensitivum non quoad motus primo-primos, sed quoad motus secundo-primos et secundos ⁵ (infra n. 28); membra autem, sed illa tantum quæ viribus sensitivis deserviunt.

Actus elicited ab appetitu sensitivo sub ordinatione et imperio rationis et voluntatis præcipua consideratione digni sunt ⁶.

¹ Dicuntur tamen aliqui actus voluntatis imperati quatenus procedunt ab actu prævio ipsius voluntatis: ita amor inimicorum ab amore Dei determinatur.

² *Voluntate* seu *amore* bonum simpliciter placet; *intentione* seu *desiderio* bonum appetitur tanquam finis per aliud consequendus; *fruitione* quæ adhuc dicitur *gaudium* vel *delectatio*, voluntas in bono conquiescit. Cfr. 1^a 2^æ, q. 8-12.

³ *Electione* voluntas unum medium præ aliis efficaciter vult; *consensu* voluntas acceptat quod bonum ab intellectu iudicatur; *usu* voluntas medium electum applicat ad finem assequendum. Cf. 1^a 2^æ, q. 13-16. — ⁴ *Ibid.* q. 17.

⁵ Huc refertur illud *S. Francisci Salesii* monitum: "Il faut toujours se souvenir en tout ce que je dis, que je n'entens point parler de ce que fait la partie inférieure, car je n'en fais nul estat; c'est donc à la partie supérieure ..." *Les vrais entretiens spirituels*, éd. d'Annecy, tom. VI, p. 259. "Quandoque enim aliquis sentit aliquam delectationem secundum corpus, de qua tamen non gaudet secundum rationem". 1^a 2^æ, q. 31, a. 3.

⁶ Lege tractatum *de Passionibus*, in 1^a 2^æ, qq. 22-49.

27. Aliæ sunt divisiones voluntarii : g) in *voluntarium simpliciter* et *voluntarium secundum quid*; h) in *voluntarium perfectum* et *imperfectum* : de quibus infra (n. 30).

§ II. De principiis quæ ad actus liberi productionem concurrunt.

Omissis principiis supernaturalibus de quibus supra egimus (n. 17), dicemus de principiis naturalibus.

Quamvis omnes hominis facultates aliquo modo ad actus liberi productionem concurrant, duæ sunt tamen quæ *proxime* eum producant, *intellectus* scilicet et *voluntas*.

28. 1° De advertentia intellectus principium fundamentale. *Ut actus vere et adæquate quoad moralem valorem sit liber, agens per intellectum advertere¹ debet ipsum actum, actus circumstantias, actus et circumstantiarum moralitatem* (n. 47 sq.). Ita in parricidio, *occisio*, et quidem *patris*, ut *legi divinæ contraria*, est advertenda. — Ratio est quia *nil volitum quin præcognitum*; actus igitur non est vere liber nisi prius intellectus id advertat quod voluntas electura est; et quo perfectior cognitio eo liberior est actus.

Sunt autem **gradus** in advertentiâ, ratione tum *subjecti* tum *objecti*. A) Ratione ipsius *subjecti*, advertentia est vel *plena*, quando scilicet nihil ex parte intellectus impedit quominus actus

¹ Dico *advertere* seu attente considerare; quod differt a cognitione : possum enim cognoscere legem quin ad eam, ob aliquam distractionem, advertam. — Unde actum liberum prorsus elicere non valent infantes, amentes, dormientes, ebrii, hallucinati, obsessi, quando nullum rationis usum habent. — Notetur amentes moraliter liberos manere quoad objecta circa quæ non perturbatur iudicium intellectus vel facultas deliberandi : quod contingit, præsertim initio morbi, quoad notiones morales et religiosas. GENICOT-SALSMANS, *Theol mor. Institutiones*, I, n. 15.

advertendi eliciatur, v. g., quando quis plene evigilatus, sui compos, nec turbatus nec distractus, ad rem attendit; vel *semi-plena*, seu potius *non plena*, quando aliquid mentem impedit ne actus advertendi perfectus sit, v. g., quando quis de re aliqua cogitat nondum plene e somno excitatus, vel sui non plene compos, aut aliis rebus distractus ¹.

Ratione mentis advertentiæ, triplicis generis actus distingui solent : *motus primo-primi* seu *indeliberati*, qui omnem advertentiam præcedunt; *motus secundo-primi*, seu *semi-deliberati*, quorum nonnisi imperfecte conscii sumus, v. g. quia non plene evigilati ²; *motus secundi* seu *deliberati* qui cum plena advertentia eliciuntur.

29. B) Ratione *objecti*, advertentia est *distincta*, quando objecti moralitas clare percipitur, — *confusa*, quando non apprehenditur nisi obscure. Ita qui e fenestra lapidem projicit, prævidens fore ut ex eo vulneretur transiens inimicus, *distincte* malitiam hujus actionis advertit; si vero id faciat, obscure suspicans quidem aliquem forsan prætereuntem posse vulnerari, nesciens autem num quis reipsa transeat, non nisi *confuse* vulnerationem proximi advertit.

30. 2° De consensu voluntatis principium.
Ut actus liber sit, debet a voluntate elici, prævia

¹ Advertentia semi-plena potest esse in infantibus, amentibus, dormientibus, ebriis, hallucinatis, obsessis.

² Sub ignorantia quadam erumpunt illi motus quos vocant *primo-primos*, *secundo-primos*. Scilicet sub impulsu tentationis gravis possunt in voluntate enasci actus, antequam intellectus proponat voluntati motiva absterrentia (motus primo-primi); et etiam antequam intellectus proponat hæc motiva satis vivide (motus secundo-primi). Cf. *Sum. th.*, 1^a 2^a, q. 77, a. 8 : "Cum autem ex passione aliquis procedit ad actum peccati vel ad consensum deliberatum, hoc non fit subito". Cf. BOSSUET, *Correspondance*, IV, lettre 669; S. FRANÇOIS DE SALES, tomie XVII, lettre 1573 (éd. nouvelle de la Visit. d'Annecy).

deliberatione intellectus, sine necessitate et coactione (n. 23). *Volitio* autem, sicut ipsa cognitio, potest esse *perfecta* vel *imperfecta* : quod in multiplici sensu sumi potest. a) *Volitio perfecta* ea est quæ procedit e plena cognitione et deliberatione simulque pleno consensu; *volitio imperfecta* ex imperfecta cognitione et semi-plena deliberatione aut ex semi-pleno consensu oritur, v. gr. in subita ira. b) Aliter, et quidem magis ex parte inclinationis voluntatis, *volitio* dicitur *perfecta* quæ elicitur sine ulla repugnantia, — *imperfecta* autem quæ cum repugnantia elicitur, ut v. g. voluntas projiciendi merces in mare instante naufragio. In hoc ultimo casu habetur voluntarium quasi mixtum involuntario, magis tamen voluntarium quam involuntarium : unde dicitur a S. Thoma voluntarium simpliciter, involuntarium secundum quid¹.

Eo autem *liberior* est actus quo *perfectior* deliberatio et consensus.

§ III. De causis quæ in actum liberum influunt, ad libertatem minuendam vel augendam.

31. Divisio. Generatim theologi agunt solummodo de actus liberi *impedimentis*, quæ a S. Thoma quatuor numerantur : *ignorantia*, *concupiscentia*, *vis* et *metus*. Magis opportunum vero ducimus hic agere non solum de *impedimentis* libertatis, sed de præcipuis causis quæ in eam influunt minuendo aut augendo. — Jam vero quædam sunt causæ quæ **magis proxime** sive in intellectum sive in voluntatem influunt, ut *error* et *ignorantia* ac *passiones*, aut etiam in volitionis executionem, ut *violentia*. — Aliæ vero

¹ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 6, a. 6; q. 73, a. 6; q. 75, a. 2.

sunt causæ quæ **magis remote** in intellectum et voluntatem influunt, ut *hæreditas* et *temperamentum*, *educatio*, *habitus*, necnon *morbidi quidam status* corpus aut animam afficientes. De quibus breviter magis necessaria dicemus.

I. *De causis magis proxime in actum liberum influentibus.*

Cum actus non sit liber sine prævia cognitione intellectus et consensu voluntatis, ea omnia quæ tollunt aut minuunt cognitionem et consensum, eo ipso libertatem tollunt aut minuunt.

32. 1º De errore et ignorantia : A) Notio. — Ignorantia ¹, quæ est *carentia debitæ scientiæ* (ut est ignorantia theologiæ in sacerdote), differt ab errore qui, præter carentiam cognitionis, involvit iudicium veritati contrarium (ut si quis putet odium inimicorum esse honestum).

33. B) Divisio. — a) *Ratione objecti*, ignorantia duplex est : ignorantia *iuris*, quando *ipsa lex* ignoratur, v. g., si quis nesciat in vigilia Assumptionis jejunium esse servandum ; et ignorantia *facti*, quando quis nescit legem, ceteroquin cognitam, *in casu* esse applicandam, quia, v. g., non advertit hanc diem esse vigiliam Assumptionis ². — b) *Ratione subjecti*, ignorantia est *vincibilis*, ideoque *culpabilis*, quando morali adhibita diligentia depelli potest et debet ³, vel *invincibilis* et ideo *inculpabilis*, quando, morali adhibita diligentia, expelli nequit : si nullo modo cognitio

¹ 1^a 2^a, q. 76, a. 2.

² " Ignorantia solius *pænæ* imputabilitatem delicti non tollit, sed aliquantum minuit ". (Codex, c. 2202, § 2).

³ Si quis *ex industria* ignoret, ut liberius peccet, ignorantia dicitur *affectata* ; si ignoret ex negligentia, verecundia, animi levitate, ignorantia est *simpliciter vincibilis* ; si nulla aut fere nulla diligentia adhibita fuerit, ignorantia vocatur *crassa* seu *supina*.

acquiri potuerit, ignorantia est *absolute invincibilis*; si nonnisi ægre ac cum extraordinaria diligentia, ignorantia est *moraliter invincibilis* ¹.

34. C) Principii instar statuimus *in tantum minui libertatem in quantum augetur ignorantia*.

Regulæ de influxu ignorantiae in actus liberos:—

a) Ignorantia moraliter invincibilis (*bonne foi*); sive actualiter sive in causa (n. 25), *tollit liberum*, ideoque imputabilitatem ², circa id quod ignoratur (n. 28); et quidem toto tempore quo invincibilis manet: nil enim volitum quin præcognitum. Insuper “imputabilitas minuitur plus minusve pro ignorantiae ipsius culpabilitate” (*Codex*, c. 2202, § 1). Ex hoc capite, sæpe pueri et rudes plus minusve a peccato gravi excusantur: “Debitas mentis delicti imputabilitatem minuit, sed non tollit omnino”. (*Codex*, c. 2201, § 4).

b) Ignorantia actualiter vincibilis liberum *non tollit*, sed *minuit*, saltem si non est affectata ³.

1) *Non tollit*: qui enim negligit inquirere, quando ad id tenetur, eo ipso libere intendit, saltem confuse, effectus qui ex ejus negligentia sequi prævidentur, sed minus directe, clare et voluntarie.
2) *Minuit*, et quidem generatim, quia tunc actio est indirecte tantum et in causa voluntaria.

c) Ignorantia hic et nunc invincibilis, quæ olim tamen vincibilis fuit *tollit* quidem liberum *actuale et in se*, sed *relinquit voluntarium in causa*: unde, v. g., confessarius qui non satis theologiam excoluerit, non incurrit peccatum eo instanti quo pœnitentes inadvertenter decipit, sed ignorantiae

¹ Alia divisio, est in ignorantiam *antecedentem, concomitantem et consequentem*, de qua cfr. 1^a 2^a, q. 6, a. 8. Ignorantia antecedens coincidit cum invincibili, consequens cum vincibili, concomitans autem est sine influxu in actionem de qua agitur.

² Infra explicatur quid sit *imputabilitas* (responsabilité), n. 47 sq.

³ Dicitur: *saltem si non est affectata, ut innuatur* controversia de qua vide *Synopsim maj.*, n. 96.

effectus pravos voluit culpabiliter in causa sua quando studium advertenter neglexit ¹.

35. 2° De passionibus ². A) *Notio et divisio.* — Communiter passiones vocantur *animi affectus*, qui ex appetitu sensitivo oriuntur cum quadam organica corporis commotione.

Undecim distinguuntur passiones, quarum sex ad appetitum *concupiscibilem* spectant et bonum simpliciter ac *delectationem* prosequuntur : amor et odium, desiderium seu concupiscentia et horror seu fuga, gaudium et tristitia; quinque vero ad appetitum *irascibilem* referuntur, quæ ad bonum *arduum* et ad *pugnam* contra impediencia bonum delectabile tendunt : spes et desperatio, audacia et timor (seu metus), necnon ira cui non opponitur alia passio.

In re morali, sedulo distinguendum est inter passiones *voluntarias* et *involuntarias*. Voluntariæ possunt esse sive *directe* et *in se* quando studiose excitantur ad promptius et intentius agendum, — sive *indirecte*, ut si quis ex mera curiositate librum legat, prævidens exinde pravas cogitationes orituras esse. Involuntariæ dicuntur quando nec in se nec in causa volitæ sunt.

Juxta loquendi modum theologorum, passiones dicuntur *antecedentes*, quando voluntatem præveniunt et alliciunt ad actum; *consequentes*, quando ab ipsa voluntate procedunt : quod fit dupliciter, sive consentiendo passioni antecedenti, sive excitando motum passionis.

Advertendum est : 1° passiones non habere magnam vim repugnandi rationi, nisi fuerint vehementes (2^a 2^æ, q. 129, a. 2); 2° quantumcumque ira vel concupiscentia increseat, hominem non prorumpere ad agendum nisi

¹ Hæc principia *oblivioni* et *inadvertentiæ* applicari possunt, cum hoc tamen discrimine quod facilius excusatur inadvertentia, propter humanæ mentis infirmitatem. Cf. S. ALPH. I, 170, sq.

² De passionibus disserunt theologî ubi de *concupiscentia*; sæpe enim hoc nomine omnes passiones appetitus concupiscibilis designant, immo et appetentiam bonorum quasi spiritualium, ut honoris, famæ, naturæ, commodi, antè et præter *judicium* rationis exortam. Cf. LEHMKUHL, *Casus conscientiæ*, I, 30.

adveniat consensus rationalis appetitus¹; 3° passiones non esse de se malas².

36. B) *Passionum influxus in actum liberum* : — **a)** *Motus antecedens* passionis plus minusve rationem impedit ac simul voluntatem allicit. Unde quando datur consensus passioni antecedenti, augetur quidem voluntatis inclinatio ac simul ejus *libertas minuitur*, et *quandoque etiam tollitur* (v. gr., in iis qui *hysteria* laborant aut ira vehementi efferuntur)³. — **b)** *Passio consequens*, si *redundat ex actu voluntatis*, non minuit, nec auget liberum, sed *signum est intensæ volitionis*; si *directe* excitatur aut nutritur, potius imputabilitatem auget, quia est et ipsa voluntaria⁴.

37. 3° De metu. Metus vocatur *trepidatio mentis ob instans vel futurum periculum*. — Est *gravis* vel *levis* prout malum quod timetur est magni momenti et probabiliter imminens, vel caret una ex his conditionibus; *absolute* vel *relative* gravis prout periculum est in se grave pro quolibet viro constanti, vel tantum pro tali persona; *injuste* vel *juste incussus*; ab *intrinseco* vel ab *extrinseco*. — Jamvero : **a)** metus qui adeo *vehemens* est ut omnem deliberandi facultatem tollat, eo ipso tollit liberum. **b)** Ordinarie metus, etiam *gravis*, *non tollit liberum* (cum relinquat deliberandi facultatem), sed illud *minuit* dum movet voluntatem ad eligendum quod secus non elegeret. Ita mercator, qui, ex metu mortis,

¹ S. THOM., in *III Ethic. ad Nicomach.*, lect. IV.

² Cf. AD. TANQUEREY, *Précis de Théol. ascétique*, n. 784.

³ Cf. 1^a 2^æ, q. 77, a. 6; q. 78, a. 4; — 2^a 2^æ, q. 154, a. 3, ad 1; q. 73, a. 6, ad 2. "Passio, si fuerit voluntarie et deliberate excitata vel nutrita, imputabilitatem potius auget; secus eam minuit plus minusve pro diverso passionis æstu". (*Codex*, c. 2206).

⁴ De resistentia motibus passionum opponenda agitur infra ubi de tentatione, n. 148.

projicit merces, libere id facit, etsi reluctantem, quia deliberate vitam divitiis anteponit. **c)** Metus autem *levis*, utpote leviter rationem turbans et voluntatem sollicitans, plerumque non attenditur, præcipue in foro externo (cf. n. 1402) ¹.

38. 4º De violentia. **A)** *Notio.* Definitur violentia *motio quædam ab extrinseco impressa contra voluntatis inclinationem.* Hæc est violentia *physica*, et distinguitur a violentia *moralis*, quæ in minis, increpationibus aliisque hujusmodi consistit, et in *metum* recidit.

39. B) Violentiæ *influxus* in actus liberos. — Quando fit alicui violentia, ejus voluntas diverso modo se habere potest :

a) Si resistit interne et externe, quantum moraliter potest, violentia dicitur *absoluta*, et actus ita patratu nullo modo liber est, nec proinde imputabilis : talis est is qui violenter cogitur testamentum subscribere contra ipsius assensum ; **b)** si vero agens externe quidem vi illatæ resistit, sed interius consentit, minuitur quidem liberum (quia voluntas ad consensum præstandum allicitur, v. g., quando mulieri vis infertur), sed per se non tollitur quia violentia non proprie et directe cogit voluntatem ; **c)** si agens exterius omnino passive se habeat, nec consentiens nec resistens, quamvis interius dissentiat, *libere permittit* actum externum, qui proinde ipsi imputatur quoties resistendi obligatio adest, *sive* ob scandalum præcavendum, v. g., in causa fidei, *sive* ad removendum periculum interius consentiendi, ut in materia castitatis.

¹ " Si vero actus sit intrinsece malus aut vergat in contemptum fidei vel ecclesiasticæ autoritatis vel in animarum damnum, causæ de quibus in § 2 (nempe metus gravis, necessitas et grave incommodum) delicti imputabilitatem minuunt quidem, sed non auferunt ". (Codex, c. 2206, § 3).

II. De causis quæ magis remote in actum liberum influunt.

Præcipuæ sunt : 1° *hæreditas* et *temperamentum*; 2° *educatio*; 3° *habitus*; 4° *status* quidam *pathologici*.

40. 1° De hæreditate et temperamento. — A) **Hæreditate** quasdam transmitti propensiones, *directe* physicas, et etiam morales *indirecte* (v. g. inclinationem ad iram), omnes admittunt, et solum de *extensione* hujus legis controvertitur. Non pauci hodierni *deterministæ* contendunt filios hæreditariis propensionibus non posse resistere : quod non minus factis historicis quam testimonio conscientiæ repugnat. Constat enim, quoties manet rationis usus, eo ipso manere potestatem deliberandi et eligendi etiam contra inclinationes a parentibus traductas. Attamen, cum libertas in hoc casu *attenuetur*, magna benignitate excipiendi sunt qui hoc vitio hæreditario laborant.

41. B) Complexus illarum propensionum quæ, sive ex hæreditate sive ex organismo cuique proprio, alicui individuo competunt, ejusque specialem indolem constituunt, vocatur **temperamentum**. Nativæ autem hujusmodi dispositiones educatione, externis circumstantiis, propriisque conatibus immutantur; et exinde exoritur **character** seu complexus nativarum propensionum quatenus educatione aut propria voluntate immutatae sunt, et aliquam stabilitatem acquisierunt¹. — Temperamento et characterē sæpe *minuitur* liberum arbitrium, non vero penitus tollitur : unde contra malas inclinationes feliciter *agere* possumus : ita S. Franciscus Salesius ad superbiam pronus, humillimus factus est. Hinc educatores et confessarii totis viribus conentur juniores juvare ut quidquid boni in suo characterē est assidue excolant, quidquid mali contrariis actibus corrigant.

42. 2° De educationis influxu. Hæreditariæ propensiones, ut modo dicebamus, multum modificantur **educatione** quæ non solum a parentibus et magistris accipitur, sed etiam ab omnibus quibuscum adolescentes conversantur et ab ipsa societate. — Triplici præsertim modo in liberum arbitrium educatio influit : a) *principia*

¹ Quandoque temperamentum et character promiscue sumuntur.

inculcando : *experientia* enim constat quantum, præsertim in rebus religiosis et moralibus, valeant et obcæcent præjudicia juniorum mentibus perseveranter impressa; unde hic applicanda sunt superius exposita de ignorantia et errore (n. 34); — *b*) *exemplum præbendo* : dupliciter enim exempla libertatem inclinant (non vero perimunt) : *indirecte*, intellectum paulatim inducendo ad approbandum id quod fit a pluribus, præsertim vero ab iis qui aliqua auctoritate præstant; *directe*, homines, præsertim juniores, ad imitandum alliciendo; — *c*) *passiones recte moderando* aut *pervertendo* : sic, v. g., qui libros legunt in quibus extollitur quidquid est veri, pulchri ac boni, multo facilius passiones suas ad virtutis praxim vertunt; e contra libri *amatorii* ad libidinem desideria accendunt. (Cf. n. 36).

43. 3° De habitibus. *A*) *Notio* : Hic per habitum intelligitur *constans inclinatio iteratis actibus comparata ad similes actus efficiendos*. Quæ inclinatio afficere potest non solum appetitum sensitivum, sed etiam intellectum et voluntatem. — In re autem *moralis*, sedulo distinguendum est inter habitum *voluntarium*, cognitum scilicet et non efficaciter retractatum, et *involuntarium* seu inconscium aut efficaciter retractatum¹. *Habitus voluntarius*, non vero *involuntarius*, agenti moraliter imputatur.

44. B) *De influxu habituum in libertatem* : — *a*) Quod fit ex habitu *voluntario* liberum est et imputabile : *in se* quidem et multum², si habitus sit actualiter cognitus et volitus; *in causa*, si agens actualiter non velit positive habitum retinere, sed olim libere eundem acquisierit, quin unquam eum retractaverit. (Supra notavimus, n. 34, c, liberum *in causa* minus esse imputabile quam liberum *in actu*). — *b*) Quod fit ex habitu *involuntario*, minus est liberum et imputabile :

¹ *Efficaciter* retractatur habitus quando media adhibentur apta ad superandam consuetudinem, etiamsi non statim hæc vincatur.

² Qui enim conscius est alicujus habitus, boni aut mali, ac positive vult eum retinere, eo ipso ostendit quam vehementer intendat actus ex habitu procedentes.

nam, ex una parte habitus ipse non est voluntarius, et ex altera parte, ita rationis deliberationem impedit et voluntatem allicit, ut moralem vigorem enervet valdeque libertatem minuatur, immo quandoque illum libertatis gradum auferat qui ad peccatum grave requiritur (ut videri potest apud ebrios quosdam qui, etiam post habitum retractatum, propensione quasi invincibili ad bibendum impelluntur).

45. 4° De statibus pathologicis. Omnes isti status pathologici *immediate* systema nervosum afficiunt, et *indirecte voluntatem*, ut *aboulia* et *invincibilis propensio*, *neurasthenia*, *hysteria* et *epilepsia*, *somnus hypnoticus* et *suggestio*¹.

Diversimode libertas minuitur in his statibus, imo aliquando tollitur, ut in epilepsi et hypnosi². In unoquoque casu res æstimanda est ex circumstantiis, necnon ex experientia tum ægrorum, tum peritorum; insuper inquirendum est num isti status voluntarii fuerint *in causa*. Benigne, sed caute excipiendi sunt et paulatim tum arte medica tum mediis spiritualibus curandi.

46. Corollarium. De voluntatis educatione³. Præcipua media ad voluntatem contra hæc impedimenta muniendam ac roborandam, hæc sunt : a) rationem recte excolere studio, meditatione, consuetudine nil agendi nisi propter motivum honestum et supernaturale, serio consideratum; b) passiones non extinguere⁴, sed moderari et ad bonum dirigere; c) prave habitus habitibus bonis vincere; d) vitare excessus qui corporis debilitatem, præsertimque nervosi systematis perturbationem adducunt; e) viriliter et constanter exercere voluntatem etiam in rebus minimis; f) orationem et sacramenta frequentare.

¹ *Syn. maj.*, n. 128 sq.; cf. *Revue Thomiste*, XIII, 622; XIX, 174.

² Non omnino liquet quid sit dicendum de versantibus in somno hypnotico vel postea exlentibus iussa magnetizantis. Probabilius est ordinarie libertatem in eis tantum minui. Sed in ipso casu quo totaliter aufertur, videndum est num forte eorum facinora sint voluntaria *in causa* (n. 25). Cf. GÉNICOT, I, n. 15.

³ AD. TANQUEREY, *Précis*, n. 811.

⁴ "Sicut melius est quod homo et velit bonum et faciat exteriori actu; ita etiam ad perfectionem boni moralis pertinet, quod homo ad bonum moveatur, non solum secundum voluntatem, sed etiam secundum appetitum sensitivum". 1^a 2^æ, q. 24, a. 3.

ARTICULUS II. DE MORALITATE ACTUS HUMANI ¹.

47. Notio moralitatis. Hucusque de actu libero *psychologice* spectato; nunc de ejus *moralitate*. Moralitas non coincidit cum libertate quæ est tantum substratum et "conditio essentialis" ² illius, sed est actui libero modus superadditus. Ille autem modus est ordo seu relatio ad objectum consideratum, non in suo esse physico, sed in suo *esse morali* seu in sua *conformitate* (quæ est *bonitas*) vel *difformitate* (quæ est *malitia*) cum regulis rationis (divinæ et humanæ) et ulterius cum *fine ultimo*, qui est ipsa bonitas divina.

Fundamentum enim moralitatis, præter et ultra leges positivas, est 1° natura rationalis cum ejus interprete conscientia, 2° divina bonitas cum lege æterna. Unde potest dici quod : a) ille actus est *bonus* ³ cujus objectum est bonum; illud vero objectum est bonum quod est conforme primo naturæ rationali et hujus naturæ dictamini seu conscientiæ, secundo et ultimo legi æternæ, et bonitati divinæ ad cuius normam Deus omnia amat, vult, præcipit. b) Ille actus est *malus* cujus objectum est malum; illud autem objectum est malum quod repugnat proxime conscientiæ et naturæ rationali, secundo et ultimo legi æternæ et bonitati divinæ.

Ex his intelligitur facile hæc definitio : Moralitas est *actus humani conformitas vel difformitas cum natura rationali et divina bonitate, per conscientiam manifestata* ⁴.

48. Notandum. Objectum a quo immediate fluit moralitas in actum liberum potest sumi in sensu lato (sicut n^o præcedenti) pro re *integra* cum suis circumstan-

¹ *Syn. maj.*, ibid. n. 137-195.

² SALMANT., *Mor.*, tract. XX, n. 17.

³ Hic agitur de bonitate *moralis*, non de bonitate *transcendentali*, de qua in *Metaphysica*. Bonitas autem moralis *fundatur* in bonitate *transcendentali*, ut explicat S. THOMAS, 1^a 2^æ, q. 18, a. 4 et 8.

⁴ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 24, a. 3 et 4; q. 18, a. 8; supra, n. 9-10.

tiis, qualis offertur concrete voluntati ab intellectu ¹, — vel in sensu stricto pro rei substantia quæ *specificat* actum et ei infundit bonitatem essentialem, abstrahendo a circumstantiis quæ addunt moralitatem accidentalem. Deinceps loquemur de objecto in hoc sensu stricto.

49. Divisio. Quibus positis ad intelligentiam quæstionis, dicemus in duplici paragrapho; 1° de *objecto* et *circumstantiis* actus moralis; 2° de *extensione* moralitatis ad *actum externum*, ad *effectus indirecte volitos*, ad *cooperationem*, ad *actum indifferentem*.

§ I. De objecto et circumstantiis actus moralis.

50. Quando voluntas elicit actum humanum, tendit in *objectum*, v. g., in levamen pauperis per eleemosynam, propter aliquem *finem*, v. g., ad satisfaciendum pro peccatis, in quibusdam *circumstantiis*, v. g., quando et ubi oportet. Nunc paulo fusius tractandum est de *objecto* actus humani; de *fine*, qui est circumstantia principalis; et de ceteris *circumstantiis*.

51. 1° Objecti : A) Notio. Objectum actus humani est *id in quod primario et per se actus tendit*; ita distinguitur a circumstantiis, quæ nonnisi secundario et per accidens attinguntur, necnon a *fine*, qui est *motivum* propter quod agens operatur. — Hinc ab objecto actus sumit suam substantialem et specificam bonitatem aut malitiam, prout illud objectum convenit cum regula morum aut ab ea discrepat. — Objectum

¹ Theologi distinguunt moralitatem *formalem* et *objectivam*. Moralitas formalis est moralitas actus ipsius prout intenditur ab agente; moralitas objectiva est in objecto late sumpto, nempe objecto proprie dicto, fine ipsius operis et circumstantiis. Illud objectum, prout conveniens est vel disconveniens regulis rationis, est bonum vel malum, et hanc bonitatem vel malitiam quasi infundit actibus : unde dicitur et est *fons moralitatis*. — Cfr. n. 51.

autem, sive bonum, sive malum, dupliciter spectari potest : **a)** *objective* seu *materialiter*, quatenus consideratur *in se*, relative ad legem, independentem autem a conscientia; **b)** *formaliter*, quatenus ejus bonitas vel malitia percipitur ab agentis conscientia et libere a voluntate intenditur. Ita res aliena auferri potest, quin injustitia talis actionis cognoscatur, et in hoc casu talis actio *materialiter* est mala; si vero ut injusta advertitur et intenditur, mala est *formaliter*.

52. B) De moralitate ab objecto derivata :

a) Actus humani suam *primariam* (quæ concipitur ante omnem aliam) et *essentialem* (quæ ipsi actui intrinsece inest) moralitatem accipiunt ab objecto *formaliter* sumpto : nam cum moralitas *proprie dicta* sit conformitas vel difformitas cum regula morum *quatenus ratione percipitur*, actus non est vere moralis, nisi *advertatur* illa relatio.

b) Ut actus humanus *bonitatem* accipiat ab objecto bono, voluntas in illud tendere debet, saltem *confuse*, propter ejus honestatem : nam si hujusmodi bonum non intenditur ut *honestum*, intendetur ut aliquid *delectabile* vel *utile* et consequenter nullam formalem relationem involvens cum regula morum, quæ in delectatione aut utilitate minime sita est (n. 10) : ita Missæ sacrificio adesse unice curiositatis causa. **c)** Ut actus humanus contrahat objecti *malitiam*, non requiritur ut hæc etiam *confuse in se* appetatur, sed sufficit quod sit cognita : cum enim malitia adhæreat indivulse ipsi objecto, v. g., ebrietati, qui vult objectum, eo ipso interpretative et per modum consecutionis vult malitiam ejus ¹.

53. 2º Finis : A) Notio. Finis, de quo agitur, non est *finis operis*, qui non distinguitur ab

¹ S. THOM., *Quæst. disp.*, De Malo, q. 13, a. 4, ad 18.

objecto (cum sit ipsa bonitas actui intrinseca), sed *finis operantis* seu *intentio, motivum* propter quod agens operatur. Ita, si quis eleemosynam facit, *finis operis* est sublevatio pauperis, *finis* autem *operantis* potest esse amor proximi propter se, amor Dei aut Christi, *intentio* redimendi peccata, vana gloria.

54. Advertendum est *finem operantis* : a) posse esse multiplicem in eodem actu; b) posse esse ipsum finem operis; c) esse necessario bonum aut malum probabilius (n. 70) (cum actus a ratione deliberativa procedens necessario ordinetur vel non ordinetur ad debitum finem);¹ d) intime connecti cum *medio*, seu eo per quod agens vult finem consequi² : unde finis et medium iisdem regulis moralibus subjiuntur.

55. B) De moralitate a fine derivata :

a) Actus humanus a fine seu intentione accipit moralitatem, non fundamentalem neque essentialem (quæ est propria objecti) sed *principalem* : cum finis sit "causa actus principalissima in quantum movet agentem ad agendum" 3. — b) Actus ex objecto bonus, et in finem bonum relatus, præter objectivam bonitatem, novam, eamque aliquando multiplicem, ab intentione seu fine acquirit bonitatem 4. — c) Actus ex objecto bonus, sed in finem malum relatus, — *totaliter malus* evadit, si intentio prava est causa totalis et adæquata eum ponendi, v. g., si quis eleemosynam largitur unice ad pauperes a vera religione avertendos : tunc enim agens vult bonum, non

¹ S. THOM., I^a 2^æ, q. 18, a. 9.

² Unde axioma : *Qui vult finem, eo ipso vult medium; et qui vult medium, ut medium est, eo ipso vult finem.* Dicitur : *ut medium est.* quia medium posset spectari et intendi in se, non in ordine ad finem.

³ S. THOM., I^a 2^æ, q. 7, a. 4, ad 2.

⁴ Ex quo sequitur eos qui volunt in vita spiritali progredi, majoraque merita acquirere, de *puritate* et *perfectione* suæ intentionis præsertim curare debere, pluresque bonos fines amplecti : quo enim purior est, perfectior et magis multiplex intentio (dummodo hac de re nimia anxietas vitetur), eo perfectior agendi modus.

ut bonum est, sed ut medium ad finem malum (n. 54, d), ideoque ut quid malum; — si vero actus ex se bonus perficitur partim propter finem bonum, et partim propter finem *leviter culpabilem*, probabilius non totus vitiatur : tunc enim voluntas vere fertur in objectum bonum, et illa tendentia non destruitur per intentionem leviter culpabilem, quæ minime nos a Deo avertit; dum e contra intentio graviter culpabilis, licet partialis, nos a Deo avertit¹. — **d**) Actus ex objecto malus, et ut talis cognitus, etiam in bonum finem relatus, remanet malus, minus tamen quam si ob malum finem efficeretur : bona enim intentio superveniens honestare nequit actum ut *malum* agnitus et intentum. — **e**) Actus ex objecto indifferens, sed in finem bonum relatus, accipit a fine quamdam bonitatem; si vero in finem malum ordinetur, ab eo moralem malitiam sumit.

56. Corollarium. Exposito influxu finis seu intentionis in moralitatem, sponte exsurgit quæstio, num ad moralitatem actus requiratur *intentionis ordinatio ad finem ultimum* seu Deum.

Ad bonitatem moralem actus non requiritur relatio ad Deum explicita, sed *sufficit implicita*. Ita communis et vera sententia. Etenim qui opus bonum facit ex honesto fine, eo ipso agit modo consentaneo rectæ rationi, et consequenter ipsi rationi divinæ : unde, tale opus ex se, proprio pondere, tendit in gloriam Dei, et vere, quamvis implicate, fit propter Deum.

57. Diximus : qui opus bonum facit *ex honesto fine*. Qui enim in agendo prosequeretur tantum *delectabile* aut *utile*, *inordinate* ageret. *Delectabile* enim et *utile* ex natura sua ad finem ulteriorem

¹ "Omne enim bonum ex permixtione mali vel totaliter tollitur, vel fit minus bonum". 1^a 2^æ, q. 24, a. 3.

referri debent. Unde damnata est ab Innocentio XI propositio quæ supponit licitum esse voluptate frui, eam *unice* ac *ultimate* intendendo¹. Possunt intendi delectabile et utile secundario tanquam finis intermedius ad bonum honestum.

58. 3° Circumstantialiarum actus humani :

A) **Notio et species.** Circumstantia², qualis hic intelligitur, est *quid accidentale actui humano, jam in sua substantia ex ordine ad objectum constituto, accedens, eumque aliquo modo determinans*. — Septem solent recenseri circumstantiæ, hoc versu contentæ :

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.

Una ex his circumstantiis est causa finalis, seu finis operantis (cur), de qua jam dictum est (n. 53-54).

59. B) **De moralitate ex circumstantiis derivata :** a) Actus humanus aliquam moralitatem, licet minus principalem, accipit a circumstantiis : circumstantiæ enim, quando spectantur in sua relatione ad *talem* actum determinatum, possunt esse conformes vel non regulæ morum ; haud raro enim lex determinat quo loco, tempore, modo, etc., hic actus sit peragendus³. — b) Quadruplici modo circumstantiæ moralitatem actui humano tribuere possunt : 1) actum ex objecto indifferentem faciendo bonum aut malum (puta, si manduces cum moderatione aut excessu) ; 2) actum ex objecto bonum, reddendo malum graviter aut leviter (ita labor servilis die dominica)⁴ ; 3) actui ratione objecti bono vel malo,

¹ Cf. DENZINGER, n. 1158 (1025), et VIVA in hanc propos. apud *Syn. maj.*, n. 157, not. 2. Cf. 2^a 2^æ, q. 141, a. 6.

² Cujus nominis originem declarat S. THOMAS, 1^a 2^æ, q. 7, a. 1.

³ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 73, a. 7. — ⁴ 1^a 2^æ, q. 18, a. 5, ad 4.

novam bonitatis vel malitiæ speciem addendo¹ (ita ex voto continentiam servans, castitatis laudi religionis laudem adjungit); 4) actum ex objecto bonum vel malum aliquo gradu bonitatis aut malitiæ ditando vel privando (ita pauper, elemosynam præbens, excellentiorem actum misericordiæ facit, ceteris paribus, quam dives); e) circumstantia *graviter mala* totam actus bonitatem tollit; secus, si *leviter mala* sit, ut dictum est supra quoad intentionem (n. 55). — A circumstantiis autem differunt actiones, internæ aut externæ, quæ, durante actione principali, aliquando fiunt (v. g., verbum otiosum inter orandum) : hæ sunt vere distinctæ, distinctam moralitatem habent et principalis actionis bonitatem non auferunt.

60. C) Conditiones requisitæ : Ut circumstantiæ actui moralitatem influant, debent esse *morales*, seu aliquam bonitatem aut malitiam præ se ferre (ita parum refert utrum furtum commissum fuerit manu dextera an sinistra); — et insuper etiam tanquam *morales* apprehendi et intendi (n. 28-30).

61. Corollarium de sensu axiomatis : *Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu.* Illud axioma satis frequenter allegatur eo sensu quod bonitas moralis non convenit actui qui, sive ex *objecto*, sive ex *fine* aut *circumstantiis*, malus est. Quod tamen intelligi debet cum restrictionibus supra indicatis nn. 54, 55, 59.

Unde prædictum axioma posset paulo fusius, sed exactius sic exprimi : *Conditiones simul requisitæ ad moralem honestatem sunt :* 1) *ut actus sit liber*; 2) *ut objectum non sit malum saltem formaliter seu in cognitione*; 3) *ut actus sit bonus saltem ex parte finis sive operis sive operantis*; 4) *nec aliunde vitietur graviter sive ex fine partiali sive ex alia circumstantia*².

¹ Hujusmodi circumstantiæ vocantur *mutantes speciem*.

² Cf. 1^a 1^a, q. 18, a. 4, ad 3; q. 19, a. 6, ad 1; q. 20, a. 2; 2^a 2^a, q. 110, a. 3.

§ II. De extensione moralitatis.

62. 1º Ad actum externum. Quæritur scilicet num *actus exterior*, ut est præcise executio actus interioris vere efficacis, huic addat novam bonitatem aut malitiam.

A) Juxta communem sententiam, actus exterior, qualis hic intelligitur, *per se* non addit actui interiori novam bonitatem aut malitiam : secus, si vera esset sententia opposita Scotistarum, posset quis alium invitum privare bonitate morali, actum externum impediendo; v. g., posset fur, auferendo pecuniam eleemosynis ab aliquo destinatam, hunc privare bonitate speciali eleemosynarum largitioni annexa : quod quidem omnino repugnat ¹.

63. B) Omnes tamen concedunt actum externum *augere per accidens* bonitatem aut malitiam actus interni, et quidem quadruplici præsertim modo : a) ratione *intensitatis*, quatenus voluntas, in ipsa exsecutione actus, cum majori vehementia in objectum fertur, ac proinde facit pravam intentionem pejorem in malo; b) ratione *durationis*, quatenus exsequens eo ipso in actu voluntatis diutius perseverat; c) ratione *multiplicationis*, quia *sæpe*, occasione actus externi, pluries renovatur actus internus; d) ratione *effectuum*, v. g., si alios ita ad malum inducit.

64. C) Unde multum deciperetur qui parum de actibus externis curaret. Si enim de *bonis* agitur, in iis insistendo inflammatur et roboratur voluntas, proximo ædificatio præbetur, boni habitus radican- tur; — si autem de *malis*, ex eorum

¹ Cf. 1ª 2æ, q. 20, a. 3 et 4. — Aliunde " tota malitia actus externi consistit in voluntate ..." S. ALPH. lib. II. n. 47. Cf. S. FRANÇOIS DE SALES, XVII, 141.

exsecutione haud raro proveniunt scandala, restitutionis obligatio, pravi habitus atque major facilitas ad peccandum etiam interne ¹.

65. 2º Ad effectus indirecte volitos. A) Effectuum indirecte volitorum **notio.** Ut jam vidimus (n. 25), voluntarium *in causa* seu *indirectum* neque ut finis neque ut medium intenditur, sed *prævidetur ex actu directe voluto* secuturum. Ita qui ex curiositate pravum librum legit, prævidens ex hujusmodi lectione oritura dubia circa fidem, eo ipso *indirecte* seu *in causa* vult hæc dubia experiri. — Effectus potest esse voluntarius in causa dupliciter : *positive*, si ponitur actio ex qua prævidetur effectus secuturus; *negative*, si omittitur actio, prævidendo effectum ex hac omissione secuturum.

66. B) Principium. *Moralitas* effectuum indirecte volitorum generali hoc *principio* dijudicatur : *Effectus malus in tantum imputatur in quantum prævidetur et libere intenditur.* Ad quod principium melius intelligendum duæ traduntur regulæ.

Prima regula : *Effectus malus, in causa tantum volitus, est imputabilis* ad culpam quando hæc tria simul concurrunt, videlicet : a) *agens prævidit effectum saltem in confuso*; nil enim volitum quin præcognitum; ita qui suscipit officium medici, confessarii, advertens se scientia competenti carere, vere, quanquam indistincte, prævidet malos effectus inde secuturos; b) *libere posuit causam*² : si enim moraliter tenetur causam ponere, effectus non est ei moraliter imputabilis; ita reus non est sacrilegii qui præbet com-

¹ S. THOM., 1a 2æ, q. 20, a. 5.

² Quæ causa ponitur sive per actionem positivam, sive per omissionem.

munionem peccatori, cujus indignitatem nonnisi ex confessione novit, quia tenetur sigillum sacramentale servare; c) *effectum impedire debuit* : si enim ad id minime teneatur, effectum potius *permittit* quam *efficit*; unde talis effectus ei non est imputandus, quando justam et proportionatam habet rationem non impediendi (n. 67.)

Notandum est : a) committi peccatum non eo instanti quo sequitur malus effectus, sed eo instanti quo iste praevisus fuit; ideoque, etiamsi effectus non sequatur, peccatum jam commissum est, quia volitum; b) quo distinctior ac certior fuit praevisio mali effectus, eo graviolem esse culpam; quo minus distincta ac certa, eo leviolem esse culpam : unde multi excusantur a gravi peccato, quia, propter animi levitatem nonnisi confuse praevisos effectus suarum actionum apprehendunt¹.

67. Secunda regula : *Licet ponere actum in se bonum aut indifferentem ex quo duplex sequitur effectus, alter bonus et alter malus, dummodo bonus non producatnr mediante malo, sit ratio proportionate gravis, et finis agentis honestus*².

Quatuor proinde requiruntur conditiones ut liceat ponere actum hujusmodi : a) *ut actus sit in se bonus aut indifferens*; si enim sit in se malus, nunquam fieri potest licitus : ad dijudicandum autem utrum actus sit in se malus necne, attendi debet num malitia *ex circumstantiis* oriatur, an *in ipso actu* inveniatur (somnus hypnoticus); b) *ut bonus effectus non producatnr mediante malo*; nam, si nonnisi mediante malo effectus oriatur bonus, non licet causam ponere³; tunc enim malus effectus in se et directe inten-

¹ Cf. *Ami du Clergé*, XX, 1898, p. 1121-1129.

² S. THOM., 2^a 2^{ae}, q. 64, a. 7.

³ Quae tamen conditio a quibusdam rejicitur, quia non in omnibus casibus verificatur, v. g. in occisione injusti aggressoris. — Attamen haec difficultas satis argute solvitur dicendo in hoc casu mortem injusti aggressoris non esse effectum *moraliter* in se malum, cum injustus aggressor eo ipso amittat jus ad vitam : unde licite quis vitam suam salvat *mediante* interemptione *materiali* injusti invasoris.

deretur; ita illicite agit qui famulo potum inebriantem præbet ut exinde aliis horrorem ebrietatis injiciat; c) *ut adsit ratio proportionate gravis* : non licet enim etiam *permittere* malum effectum qui non *compensetur* per bonum; d) requiritur ut *finis agentis* sit honestus : patet ex dictis ubi de fine, n. 54.

Ad recte autem judicandum num ratio sit proportionate gravis, inspicere debet : 1) non tam commodum vel incommodum in casu particulari oritur, quam illud quod *toti societati* impenderet (n. 426); 2) *gravitas mali effectus* : ita major requiritur ratio ad occidendum quam ad vulnerandum injustum aggressorem; 3) *influxus actionis* in effectum sive bonum sive malum : generatim quo proximius, quo probabilius, quo magis positive actio in malum effectum influit, eo major requiritur ratio ad illam licite ponendam; 4) *connexio* plus minusve necessaria inter causam et effectum : sic ad locandum hæreticis ministris ædificium, major requiritur ratio si nullum aliud ædificium in loco invenire possunt; 5) *jus* aut *officium* quod agenti inest actum ponendi : minor certe ratio requiritur ei qui speciale jus aut a fortiori officium habet actum faciendi.

68. 3º Ad cooperationem in actu malo.

A) *Notio*. Potest quis dupliciter alterius peccato cooperari : a) *movendo* ipsam voluntatem consiliis, exemplis, etc. quod est *scandalum* (n. 245 sq.); b) *juvando* alterum, jam ad peccatum determinatum, in perpetratione peccati : et hæc est *proprie cooperatio*, de qua nunc dicimus. — Hæc autem cooperatio potest esse *intentionalis* seu *formalis*, vel *materialis* tantum. 1) *Prior* adest quando cooperans *scienter ac volenter* ad actionem concurrat, *quatenus mala est* : quod est *directe* malum velle et peccare et exinde est sem-

per illicitum. 2) *Materialis* est, quando concurrir ad actionem alterius, *quatenus physica est*, sine intentione cooperandi peccato : quæ reincident in casum voluntarii indirecti (n. 65 sq.). Quæ quidem materialis cooperatio, de qua nunc agitur, est *immediata*, si quis partem habet in ipsa actione prava ; aut *mediata*, si cooperans concurrir tantum ad illos actus qui plus minusve proxime connectuntur cum actione prava.

69. B) Regulæ de cooperatione. Cum cooperatio non sit nisi unus ex variis modis ponendi causam ex quo sequitur effectus malus, idem valet principium supra allatum (n. 67), ad declarandam illius moralitatem.

Unde ut cooperatio sit licita : **a)** requiritur *intentio recta*, ita ut cooperatio *formalis* nunquam fieri possit sine culpa ; **b)** exigitur etiam ut bonus effectus ex cooperatione sequendus non oriatur ab effectu malo ; **c)** actio cooperantis debet esse in se bona aut saltem indifferens.

Hinc cooperatio *immediata* non est semper ac necessario illicita, sed aliquando permittitur, nempe quoties non est intrinsece mala, modo adsit ratio proportionate gravis. Ita probabilius contra Billuart ¹. Cooperatio enim *immediata*, v. g., ad pecuniam alienam auferendam, non est eo ipso intrinsece mala, si quis illam renuens incurrit periculum mortis : irrationabiliter dominus rei ablatae repugnaret, saltem quando cooperans ad rem custodiendam speciali pacto non obligatur (Vide n. 459) ².

d) Requiritur tamen ratio proportionate gravis, in qua æstimanda attendendum est : 1) ad *gravitatem* peccati cui cooperatur ; 2) ad *propinquitatem* cooperationis : ita cooperatio *remota* excusatur propter leve incommodum ; *propinqua*, ob grave incommodum ; *proxima*, ex causa valde gravi ; *immediata*, ex causa gravissima ; 3) ad

¹ *De Justitia*, diss. VIII, art. 13, 6.

² Cf. S. ALPH., III, 571 ; II, 66.

influxum cooperationis : v. g., minor requiritur ratio ad vendenda arma ei qui prævidetur eisdem abusurus, si præsto sunt multi alii mercatores; 4) ad *obligationem impediendi peccatum*, ut est in patre, magistratu¹; 5) in praxi multum etiam est attendendum ad *scandalum* quod oriri possit.

70. 4º Ad actum indifferentem. Quæritur num detur actus qui neque bonus, neque malus sit, sed indifferens respectu morum.

A) *Certum est* : a) dari posse aliquos actus indifferentes *in specie*, si nempe objectum inspiceretur *in abstracto*, sepositis circumstantiis et fine operantis, ut ambulare, ludere; b) dari actus neque meritorios, neque demeritorios in ordine supernaturali, v. g., eleemosynas factas in statu infidelitatis aut peccati mortalis, sed ex affectu moraliter bono misericordiæ; c) dari actus indeliberatos, etiam in individuo indifferentes, ut fricare barbam.

B) *Controvertitur* inter *Thomistas* et *Scotistas* num dentur actus deliberati in individuo qui in ordine moralitatis naturalis sint indifferentes. Affirmant Scotistæ, ob hanc rationem, quod homo, naturæ spiritualis simul et corporalis, aliquando potest agere propter bonum corporale seu delectationem, dummodo malum finem non appetat. Negant vero Thomistæ, quia actus a ratione deliberativa procedens, debet fieri ordinate; est autem inordinatum, ultimo quiescere in delectatione quæ est medium ad finem honestum, immo et ultimum seu Deum. "Est enim debitum ut ad finem ultimum omnes actus referantur"².

¹ De specialibus cooperationis casibus quoad *fidem, religionem, caritatem, justitiam, temperantiam*, in locis respectivis agemus.

² S. THOM., 1ª 2ª, q. 21, a. 4.

ART. III. DE SUPERNATURALITATE ET MERITO
ACTUUM HUMANORUM ¹.

71. 1° De supernaturalitate actuum. Cum finis ad quem tendimus supernaturalis sit et per modum remunerationis, requirit ex parte nostri actus non tantum liberos et honestos, sed et *supernaturales ac meritorios* ².

72. Actus sunt supernaturales quando procedunt a facultate per gratiam sive habitualement sive actualem elevata et ex motivo per revelationem cognito.

73. 2° De merito actuum. A) Ut tales actus sint *de condigno* meritorii vitæ æternæ, requiritur insuper : a) quod peragantur in vita *præsenti*; b) non tantum ex gratia actuali, sed etiam in *gratia habituali* et ex *caritate* ³ sive eliciente, sive imperante, et ita ad finem ultimum referente; c) et quidem post *promissum a Deo præmium* : secus enim Deus nullo modo esset debitor erga creaturam suam. Hujusmodi meritum, utpote fundatum simul in valore proportionato actus et in promissione remunerantis, apte vocatur *de condigno*.

B) Meritum autem *de congruo* est cui non debetur præmium ex justitia aut fidelitate, sed ex quadam congruitate et decentia, fundata non in sola remuneratoris *miseriordia* ac venia (alioquin nulla ratione esset meritum), sed in liberalitate ac benignitate Dei simul et in aliquali valore et proportionem actus cum remuneratione. Unde huic merito imperfecto non rependitur directe vita æterna.

¹ *Syn. maj.*, ibid., n. 196-205; *Syn. Theol. dogm.*, Tr. de Gratia.

² S. THOM., 1^a 2^æ, q. 7, a. 2; q. 21, a. 2.

³ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 108, a. 1, ad 3; a. 2, ad 2. Cf. BOSSUET, *Correspondance*, III, 44.

74. E contra actus discordantes a ratione et lege, seu inhonesti, sunt demeritorii et, ad restituendum ordinem justitiæ, pœna proportionata plectendi.

CAPUT III.

De legibus.

75. Ad finem ultimum attingendum per actus liberos, homini opus est norma qua dirigantur ejus actiones. Huic necessitati providit Deus per *legem* qua instruimur simul et obligamur ad congruenter agendum. Dicendum est ergo : a) de *lege in communi*, ac deinde de ejus partitionibus, de *lege* scilicet b) *divina*, c) *ecclesiastica*, d) *civili*. Unde quatuor articuli.

ART. I. DE CONCEPTU LEGIS IN GENERE.

76. **Legis notio.** Cum nos ordinet ad finem, lex pertinet ad rationem, cujus est ordinare, et simul ex influxu voluntatis movere : “ex hoc enim quod aliquis vult finem, ratio imperat de his quæ sunt ad finem” ¹. Sed finis ad quem per legem dirigimur est præcipue finis ultimus qui est omnium hominum commune bonum, — ordinare autem in bonum commune, est vel totius multitudinis, vel ejus qui vices gerit aut curam habet multitudinis : unde “lex est dictamen practicæ rationis in principe qui gubernat aliquam communitatem perfectam” ², et quidem cum vi coactiva, sine qua non esset efficax gubernatio. Ut vero lex exerceat vim suam obligandi, applicanda est hominibus, seu in eorum notitiam per promulgationem deducenda.

¹ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 90, a. 1, ad 3. — ² *Ibid.*, q. 91, a. 1.

77. Unde definiri potest lex : *quædam rationis ordinatio ad bonum commune ab eo qui curam communitatis habet promulgata, ac proinde subditos obligans ad aliquid faciendum vel ommittendum.* Lex enim obligat *vetando, præcipiendo, puniendo* ¹.

78. Hinc apparet quomodo a lege differant *præceptum et consilium.*

Præceptum proprie dictum uni vel pluribus personis privatis imponitur ob *bonum particulare*, dum lex toti societati et in bonum commune; *præceptum* constitui potest ab *auctoritate privata*, dum lex ab auctoritate publica tantum; lex ex se est *perpetua*, dum *præceptum* *expirat morte præcipientis*, "nisi per legitimum documentum aut coram duobus testibus impositum fuerit" ². Lex plerumque *directe* afficit territorium, et per territorium subditos, dum *præceptum* est *personale* et *directe* ad subditos dirigitur.

Consilium ³, a quocumque datur, non obligat, sed tantum monitione aut suasionem inducit ad melius, semper vero in ordine ad finem ultimum ⁴.

ART. II. DE LEGE DIVINA.

Omissa lege æterna, quæ lex non dicitur nisi *lato sensu*, quia ab æterno deest communitas cui imponatur, duplex datur lex divina stricte dicta : *naturalis* et *positiva*.

§ I. De lege divina naturali ⁵.

79. 1° De conceptu et existentia legis naturalis. A) Ad mentem S. Thomæ, lex natu-

¹ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 72, a. 6, ad 2. — ² Codex, can. 24.

³ Ita mandata legis veteris quatenus a præceptis distincta (1^a 2^æ, q. 99, a. 5); et consilia legis novæ, (ibid., q. 100, a. 2.)

⁴ "Quædam, sine quibus ordo virtutis, qui est ordo rationis, observari non potest, cadunt sub obligatione præcepti; quædam vero, quæ pertinent ad bene esse virtutis perfectæ, cadunt sub admonitione consilii". 1^a 2^æ, q. 100, a. 2; q. 108, a. 4. — Cf. S. FRANÇ. DE SALES, *Traité de l'amour de Dieu*, livre VIII, chap. VI, VIII et IX. — ⁵ Syn. maj., ibid., n. 212-233.

ralis potest *definiri* : divina ordinatio creaturæ rationalis in finem ultimum, in ipsa natura fundata, et naturali lumine rationis seu conscientia percepta. — Hinc : a) lex naturalis est naturalis ratione objecti et cognitionis; b) præscripta legis naturalis non pendent a mero Dei arbitrio, ut dicunt Nominalistæ, sed ab ejus immutabili sapientia; intimantur tamen a voluntate Dei, non a voluntate hominis autonoma, ut contendunt Kantistæ.

B) Hujus legis naturalis *existentiam* adstruunt : 1) S. Paulus dicens de gentibus : “*Ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*”¹; — 2) magisterium ordinarium Ecclesæ edicens per Leonem XIII : “*Talis est princeps omnium lex naturalis quæ scripta est et insculpta in hominum animis singulorum, quia ipsa est humana ratio recte facere jubens et peccare vetans*”²; — 3) *testimonium intimum* cujusque conscientiæ, sive præscribat, sive remordeat; — 4) *unanimes populorum consensus*, Cicerone aiente legem hujusmodi esse æternum quoddam quod universum mundum regit³.

80. 2º De objecto seu præceptis legis naturalis. Jamvero, A) *respectu logici nexus* quo ad invicem connectuntur, præcepta legis naturalis triplicis sunt generis :

a) Quædam enim sunt *universalissima*, ita ut ab eis cetera dimanent, quale est præcipue : *bonum est prosequendum et malum vitandum*; 4

b) Secundo loco veniunt præcepta Decalogi quæ, excepta lege sabbati, ex universalissimis immediate et facile deducuntur;

c) Tertio loco sunt *conclusiones remotæ* quæ difficilius deducuntur ex primis principiis, et consequenter indigent declarari lege positiva aut sapientum consultatione.

¹ Rom., II, 14-16. — ² Encycl. Præstantissimum, 20 Jun. 1888.

³ De Legibus, II, 4.

⁴ Cf. Sum. theol., 1^a 2^a, q. 100, a. 3, ad 1; a. 4, ad 1.

B) *Respectu necessitatis*, præcepta legis naturalis sunt vel *primaria*, sine quibus ordo moralis est impossibilis; vel *secundaria*, sine quibus ordo moralis minus perfecte subsisteret.

C) *Ratione objecti*, præcepta naturalia obligant sive ad *Deum* colendum et amandum, sive ad *proximum* prosequendum justitia et caritate, sive ad ordinandum *nosmetipsos* in nobismetipsis et ad *Deum*.

81. 3° De indole hujus legis. Satis apparet legem naturalem esse : a) *universalem*, quatenus eos omnes in *actu secundo* adstringit qui usu rationis gaudent, et etiam in *actu primo* omnes qui rationem habent; b) *immutabilem*, eo sensu quod *in se* mutari nequit, etiam quoad præcepta *secundaria*, contra quæ tamen aliquid toleratur ad vitandos peiores abusus; c) consequenter non esse proprie *dispensabilem*, sed tantum declarationi et interpretationi Ecclesiæ obnoxiam.

82. 4° De promulgatione et cognitione legis naturalis : A) *Lex naturalis* in ipsa *natura rationali promulgatur*, sed *non obligat nisi sufficienter cognita sit* : quod fit tum per dictamen rationis, tum per doctrinam eorum qui potentiori ingenio pollent, tum per adminiculum divinæ revelationis qua ab omnibus expedite, firma certitudine et nullo admixto errore cognosci possunt normæ recte vivendi ¹.

83. B) *Ex parte vero hominis*, ad cognitionem juris naturalis adipiscendam, necessaria sunt veritatis studium sincerum, — recursus ad sapientiores, — oratio ad Deum, — a levitate animi, præjudiciis et pravis consuetudinibus libertas.

¹ *Vatic. Concil.*, sess. III, cap. 2.

84. His munitus præsidiis, homo rationis plene compos, a) prima et *universalissima principia* legis naturalis invincibiliter ignorare nequit; b) cognoscet mox et facile etiam *consectaria immediata* horum principiorum; c) quoad autem *conclusiones remotas*, ignorantia invincibilis non raro accidit in rudibus et mediocriter doctis, immo aliquando et in doctissimis (n. 33).

§ II. De lege divina positiva ¹.

85. 1° De triplici stadio hujus legis ². Deus, per revelationem, promulgavit quædam præcepta juris naturalis, simul cum præceptis positiva ejus voluntate superadditis. Quæ revelatio quasi triplici stadio increvit, successive apparentibus : *lege primæva* ad totum genus humanum directa; — *lege veteri* seu *mosaica*, per *Moysen* populo Israelitico imposita; — *lege tandem nova* seu *evangelica* quam Christus omnibus hominibus largitus est. De lege veteri et nova breviter dicendum est.

86. 2° De lege veteri. In lege veteri formaliter *continentur* decem Decalogi præcepta; ab illa *præsupponuntur* præcepta fidei et dilectionis; ex illa *consequuntur* et satis facile eruuntur cetera moralia, ut prohibitio mendacii, injusti odii... His autem præceptis moralibus addita sunt *cæremonialia* et *judicialia* quæ simul speciali Hebræorum conditioni congruebant et moralium observationi pleniori favebant. Insuper Israelitæ, cum essent duræ cervicis et ad temporalia maxime proclives, per temporales promissiones et comminationes ad exsequenda mandata facilius manducebantur ³. Finis hujus legis erat Christus ⁴ ad cujus legem intelligendam et amplectendam disponebantur Judæi. Unde per Christum abrogata sunt cæremonialia et judicialia præcepta; præcepta vero moralia semper vigent, non ex Moysis auctoritate, sed vi juris naturalis et legis novæ.

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 140, a. 1 et 2.

² 2^a 2^æ, q. 57, a. 2, ad 3. q. 60, a. 5.

³ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 99, a. 6. — ⁴ Rom., X, 4.

87. 3° De lege nova. Lex Christiana, per ipsum Christum promulgata, "in cordibus fidelium" scripta merito dicitur¹. Scilicet id quod est principale in lege novi Testamenti et in quo tota virtus ejus consistit, est gratia Spiritus Sancti, quæ datur per fidem Christi. Secundario autem ad legem novam pertinent *documenta fidei* quibus manifestatur Paternitas divina, ac divinitas et humanitas Christi; *documenta morum* quibus præcipue inculcatur contemptus mundi, suiipsius abnegatio ac dilectio proximi, ac rectificatur affectus hominis. Hæc autem documenta speculativa et practica contenta in libris Evangeliorum et scriptorum Apostolicorum sunt "littera" quæ occideret, nisi "spiritus" seu gratia Spiritus Sancti vivificaret². Hac autem gratia interna quædam animæ electæ inclinantur non tantum ad *præcepta* moralia et evangelica servanda, sed etiam ad amplectenda et complenda *consilia* (n. 78) paupertatis, castitatis et obedientiæ, quibus melius instauratur vita supernaturalis. Quam gratiam ministrat Sancta Ecclesia, dum simul præceptorum et consiliorum doctrix authentica, adminiculo suæ propriæ legislationis legem divinam exponit et ampliatur.

ART. III. DE LEGE ECCLESIASTICA 3.

88. In *Tractatu de Ecclesia* probatum est Christum Ecclesiæ potestatem contulisse leges ferendi, et reipsa, jam a Concilio *Hierosolymitano*, Ecclesia leges condere non cessavit, de quarum *auctore, objecto, promulgatione, obligatione, interpretatione* et *cessatione* dicemus ac deinde de *consuetudine*.

¹ *Jerem.*, XXI, 33; *Heb.*, VIII, 10; X, 16.

² *II Cor.*, III, 6. Cf. *Sum. th.*, I^a 2^æ, q. 106 sq.

³ *Syn. maj.*, *ibid.* n. 257-331; *Codex*, c. 8-30.

§ I. De auctore legis ecclesiasticæ.

89. a) *Pro universa Ecclesia* leges condere potest Romanus Pontifex ¹, sive solus (per se vel per Congregationes), sive cum Concilio œcumenico, sive *sua* faciendo decreta Concilii particularis ac extendendo ad totam Ecclesiam. b) Episcopus item *pro sua diœcesi* ², sive in Synodo, sive extra Synodum, sub auctoritate tamen Summi Pontificis. Item Concilium sive plenarium sive provinciale pro natione vel provincia, accedente tamen recognitione sive S. Congregationis Concilii ³ sive S. Congreg. de Propaganda Fide ⁴. c) Item, vicarii apostolici, præfecti, prælati nullius, capitula generalia religionum clericalium exemptarum, potestate legislativa gaudent ⁵.

§ II. De objecto legis ecclesiasticæ.

90. A) Lex ecclesiastica aut *iterum proponit* ea quæ lege divina jam præcepta erant, — aut *determinat* quæ lex divina indeterminata reliquerat, — aut quædam *de novo imponit* quæ hucusque libera erant, sed semper in ordine ad Dei cultum promovendum hominisque sanctificationem.

¹ Ita *Codex*, c. 218 : “ § 1. R. Pontifex... habet non solum primum honorem, sed supremam et plenam potestatem jurisdictionis in universam Ecclesiam tum in rebus quæ ad fidem et mores, tum in iis quæ ad disciplinam et regimen Ecclesiæ per totum orbem diffusæ pertinent. § 2. Hæc potestas est vere episcopalis, ordinaria et immediata tum in omnes et singulas ecclesias, tum in omnes et singulos pastores et fideles, a quavis humana auctoritate independens ”.

² *Codex*, c. 335, § 1 : “ Jus ipsis (episcopis) et officium est gubernandi diœcesim tum in spiritualibus tum in temporalibus cum potestate legislativa, judiciaria, coactiva ad normam sacrorum canonum exercenda ”.

³ *Codex*, c. 291, § 1 : “ Absoluto Concilio plenario aut provinciali, præses acta et decreta omnia ad S. Sedem transmittat, nec eadem antea promulgentur, quam a S. Cong. Concilii expensa et recognita fuerint... ”.

⁴ *Acta Apost. Sedis*, I, 150, 152. — ⁵ *Codex*, c. 294, 323, 501, § 1.

B) Propter bonum publicum abstinet Ecclesia a præcipiendis rebus nimis *arduīs*; — potest sane præscribere actus *internos* qui *necessario conjunguntur* cum actibus *externis*; actus vero *mere internos*, juxta communem sententiam, non posset efficaciter præscribere, cum non judicet de occultis ¹. “Leges respiciunt *futura*, non *præterita*, nisi nominatim in eis de *præteritis* caveatur” ². Quod ita intelligi potest : lex non attingit actus *præteritos* qui jam regulari non possunt; actus vero contra legem prohibentem jam commissos potest pœna sancire; item actus, antea positos et irritabiles, potest irritare gravi de causa; item potest actus *præteritos* gravissima de causa attingere lex statuens inhabilitates, incapacitates et irregularitates.

§ III. De promulgatione legis ecclesiasticæ.

91. Lex vim obligandi non obtinet nisi fuerit *promulgata* : leges instituuntur cum promulgantur ³. Promulgatio autem est *actus quo legislator suam legem authentice communitati intimat*, sive per se, sive per alium. Et sane, lex voluntatem dirigere nequit nisi prius cognoscatur.

92. A) Quoad *leges pontificias*, non idem semper fuit modus eas promulgandi. Juxta **Codicem** c. 9, “leges ab Apostolica Sede promulgantur per editionem in *Actorum Apost. Sedis commentario officiali*, nisi in casibus particularibus alius promulgandi modus fuerit præscriptus; et vim suam exserunt tantum expletis tribus mensibus a die qui *Actorum* numero appositus est, nisi ex natura rei illico ligent aut in ipsa lege brevior vel longior vacatio specialiter et expresse statuta fuerit”.

93. B) Quoad promulgationem *legum episcopaliū*, res *rationabili judicio episcopi relinquitur* ⁴,

¹ *Innocentius III*, Cap. *Sicut*, 33, de Simonia (lib. V, tit. 3).

² *Codex*, c. 10. — ³ *Codex*, c. 8, § 1.

⁴ *Codex*, c. 335, § 2 : “Leges episcopales statim a promulgatione

qui uti potest vel publica lectione, vel insertione in folio diœcesano, vel etiam simplici publicatione in synodo quando agitur de legibus solum clerum respicientibus. Lex autem episcopalis *statim* obligat ac est promulgata, nisi aliter declaretur.

94. C) Ut lex ecclesiastica obliget, *non indiget communitatis acceptatione*, nam potestas ecclesiastica non a communitate provenit, sed ab ipso Christo. Potest tamen, imo debet Episcopus R. Pontifici repræsentare effectum noxium quem in sua diœcesi inducere posset caput aliquod disciplinæ. Item non indiget lex ecclesiastica *auctoritatis civilis acceptatione* seu *regio placito*, cum Ecclesia sit societas perfecta, *in rebus spiritualibus* suprema et independente pollens auctoritate.

§ IV. De obligatione legis ecclesiasticæ.

95. 1º Principium generale. **A)** Lex ecclesiastica *certa* et promulgata vim habet in conscientia obligandi, ut constat ex *Tract. de Ecclesia*. Gravitas hujus obligationis pendet tum *a materia* legis, tum *a voluntate* legislatoris. Scilicet legislator sub gravi imponere nequit nisi materiam gravem, sed sub levi præcipere potest rem ex se gravem, v. gr., jejunium.

B) Si agitur de lege *dubia*, "leges, etiam irritantes et inhabilitantes, in dubio *juris* non urgent; in dubio autem *facti*, potest Ordinarius in eis dispensare, dummodo agatur de legibus in quibus R. Pontifex dispensare solet" ¹.

96. 2º Regulæ practicæ quoad diversas legum species : **a)** Lex fundata in *præsumptione*

obligare incipiunt nisi aliud in ipsis caveatur; modus autem promulgationis ab ipsomet Episcopo determinatur..."

¹ *Codex*, c. 15.

facti (v. g. lex ad servanda omnia Ecclesiæ mandata obligans natum et educatum inter Catholicos) in foro externo obligat donec probetur juridice falsitas facti præsumpti, scilicet in casu præsentis, baptismi; in foro vero interno, si factum *revera* non existit, lex non obligat nisi ratione scandali¹. b) Lex fundata in *præsumptione periculi*, seu, ut dicitur in *Codice*, lata ad præcavendum periculum generale, v. g., lex prohibens lectionem pravorum librorum, semper obligat, etsi in casu particulari non adsit periculum². c) Lex actum, v. g., contractum, *irritans*, si ipso jure irritat, statim obligat; si vero mediante sententia judicis irritat, obligat tantum post sententiam. Et sic in foro externo, seu coram Ecclesia. In foro autem interno seu conscientiæ, actus rescindibilis item valet usque dum rescindatur; actus vero *ipso jure nullus*, si est ex illis actibus qui ex solo jure canonico esse et vim accipiunt, probabilius est habendus ut invalidus ante quamlibet sententiam judicis declaratoriam (v. g. professio religiosa). Actus vero esse et vim a jure naturali accipiens, probabiliter valet in conscientia usquedum canonice nullus declaretur; nisi tamen legislator expresse intenderit irritare actum etiam in foro interno et coram Deo.

97. 3° De subjecto legis ecclesiasticæ.

a) *Baptizati* omnes, etiam hæretici et schismatici, dummodo usum rationis sufficientem habeant, ecclesiasticis legibus *per se* subjacent, si tamen septimum ætatis annum expleverint³. Attamen leges jura concedentes vel aliquem actum irri-

¹ Præsumptio facti potest esse sive *juris simpliciter*, sive *juris et de jure*: contra hanc in foro externo non admittitur probatio directa, nisi sit omnino manifesta (n. 1304).

² *Codex*, c. 21: "Leges latae ad præcavendum periculum generale, urgent, etiamsi in casu peculiari periculum non adsit".

³ *Codex*, c. 12: "Legibus mere ecclesiasticis non tenentur qui

tantes, afficere possunt etiam eos qui rationis usum habitualiter non habent. *Impuberes* excusantur a pœnis latæ sententiæ ¹.

b) Aliæ sunt conditiones ex parte *territorii*, videlicet :

1) "Lex non præsumitur personalis, sed *territorialis*, nisi aliud constet" ²; id est, non afficit subditos nisi mediante *territorio*.

2) Legibus generalibus tenentur ubique terrarum omnes pro quibus latæ sunt ³.

3) Leges conditæ pro peculiari territorio non adstringunt nisi illos qui ibidem habent domicilium aut quasi-domicilium et insuper *actu* commorantur ⁴. Juxta *Codicem*, c. 14, "*peregrini* 1° non adstringuntur legibus particularibus sui territorii quandiu ab eo absunt, nisi aut earum transgressio in proprio territorio noceat, aut leges sint personales; 2° neque legibus territorii in quo versantur, iis exceptis quæ ordini publico consulunt, vel actuum sollemnia determinant; 3° at legibus generalibus tenentur, etiamsi hæc suo in territorio non vigeant, minime vero si in loco in quo versantur non obligent. — *Vagi* obligantur legibus

baptismum non receperunt, nec baptizati qui sufficienti rationis usu non gaudent, nec qui, licet rationis usum assecuti, septimum ætatis annum nondum expleverunt nisi aliud jure expresse caveatur".

¹ Quinam sint *majores*, *impuberes*, *infantes*, ita declarat *Codex*, c. 8, § 1 : "Persona quæ vicesimum primum ætatis annum explevit, *major* est; infra hanc ætatem, *minor*. § 2. Minor, si masculus, censetur *pubes* a decimoquarto, si femina, a duodecimo anno completo. § 3. Impubes ante plenum septennium, dicitur *infans* seu *puer* vel *parvulus* et censetur non sui compos; expleto autem septennio, usum rationis habere præsumitur. Infanti assimilantur quotquot rationis sunt habitu destituti".

² *Codex*, c. 8, § 2. — ³ *Can. c. 13, § 1.*

⁴ *Codex*, c. 92 : "§ 1. *Domicilium* acquiritur commoratione in aliqua parœcia aut quasi-parœcia, aut saltem in diœcesi, vicariatu apostolico, præfectura apostolica; quæ commoratio vel conjuncta sit cum animo ibi perpetuo manendi, si nihil inde avocet, vel sit protracta ad decennium completum. § 2. *Quasi-domicilium* acquiritur commoratione uti supra, quæ vel conjuncta sit cum animo ibi manendi saltem ad majorem anni partem".

tam generalibus quam particularibus quæ vigent in loco in quo versantur" ¹.

c) Quoad *legislatorem* ipsum, is *indirecte* suis legibus tenetur quatenus legem pro bono totius communitatis statutam servare debet ad exemplum.

98. 4° De modo implendi legem. *Lex impleri debet modo a legislatore sive explicitè sive implicite determinato; scilicet: modo humano et honesto, præfixo tempore vel quamprimum moraliter.*

Jamvero legislator :

1) *Generatim non præcipit nisi substantiam actus et non requirit statum gratiæ*, unde qui missam audit in statu peccati mortalis præcepto satisfacit, non vero qui confessionem aut communionem annuam sacrilege facit;

2) *Non requirit intentionem obtinendi finem legis*, v. g. mortificationem in jejunio, aut *etiam adimplendi legem*, unde legem observat qui missam audit ignorans illam esse illo die præscriptam;

3) *Non vetat generatim satisfieri eodem tempore duplici præcepto diversis actibus*, aut etiam *unico actu*, unde qui tempore paschali viaticum recipit duplici præcepto satisfacit; si vero eleemosyna præscribatur pro *Jubilæo* et alia debeatur ex *voto*, una non sufficit ad utramque obligationem implendam;

4) *Ad servandam substantiam actus requirit*, quoad *legem affirmativam*, intentionem faciendi *rem* præceptam, etsi non qua talem: ita qui missæ adest *unice* ut musicam audiat præcepto non satisfacit, sed *pro lege negativa* sufficit nuda omissio rei prohibitiæ.

5) *Obligatio toto tempore utili* impleri potest, non autem ante tempus, nisi fuerit obligatio justitiæ, nec elapso tempore, nisi dies ad urgendam obligationem fuerit appositus. Si quid *statim* faciendum præcipitur, intelligitur intra spatium trium dierum; si vero *quamprimum* fieri debeat, major per se datur optio ex arbitrio boni viri æstimanda.

¹ *Codex*, c. 91: "Persona dicitur: *incola*, in loco ubi domicilium; *advena*, in loco ubi quasi-domicilium habet; *peregrinus*, si versetur extra domicilium et quasi-domicilium quod adhuc retinet; *vagus*, si nullibi domicilium habeat vel quasi-domicilium".

6) Tempus autem supputari debet ad normam canonum 31-35 Codicis.

Controvertitur utrum, vi can. 33, § 1°, liceat *simul* sequi tempus diversum pro sacro celebrando, breviario recitando, communione recipienda et lege jejunii et abstinentiæ servanda, ita ut quis possit, v. g. carnibus vesci sequendo tempus *legale* ex quo media nox jam advenit, et postea communicare vel celebrare quia tempore quo carnes comedit nondum advenerat media nox juxta tempus *locale*. Sat probabiliter non videtur illicitus ille agendi modus ².

§ V. De interpretatione legis ecclesiæ.

99. Lex scripta sæpe *interpretatione* indiget, sive mere declarativa seu comprehensiva qua obscura elucidantur, sive suppletiva qua præscripta extenduntur vel restringuntur. Hæc autem interpretatio potest esse *authentica*, *usualis*, *doctrinalis*.

100. 1° Interpres *authenticus* est ipse legislator vel ejus successor, "et is cui potestas interpretandi fuerit ab eisdem concessa". Ita, *Motu proprio* 15 sept. 1917, a *S. P. Benedicto XV* instituta est specialis *Commissio* ad Codicis canones authentice interpretandos. Quæ interpretatio authentica fit per modum *legis*, vel *rescripti*, vel *sententiæ judicialis*.

a) "Interpretatio *authentica*, per modum legis exhibita, eandem vim habet ac lex ipsa; et si verba legis in se certa declaret tantum, promulgatione non eget et valet retrorsum; si legem

¹ Can. 33, § 1 : "In supputandis horis diei standum est communi loci usui; sed in privata Missæ celebratione, in privata horarum canonicarum recitatione, in sacra communione recipienda et in jejunii vel abstinentiæ lege servanda, licet alia sit usualis loci supputatio, potest quis sequi loci tempus aut locale sive verum sive medium, aut legale sive regionale sive aliud extraordinarium".

² Ita VERMEERSCH, *Epitome* J. C. I, 94, *Theol. Mor.*, I, 371; CREUSEN, *Minuit canonique* (Nouvelle Revue Théol., 1923, pp. 464-474). Aliter sentit *Ami du Clergé*, mars 1923, pp. 200 ss.

coarctet vel extendat aut dubiam explicet, non retrahitur et debet promulgari”.

101. b) “Data autem per modum *sententiæ judicialis* aut *rescripti* in re peculiari, vim legis non habet et ligat tantum personas atque afficit res pro quibus data est” ¹.

102. 2° *Usualis* interpretatio ea est quæ habetur ex generali communitatis observantia. Notum est axioma : *Consuetudo optima legis interpretres*. Et sane consuetudo antecedens mentem legislatoris patefacit, consuetudo concomitans verba legis illustrat, consuetudo subsequens determinat extensionem obligationis. Quæ interpretatio vim habet legis, si verificantur conditiones ad consuetudinis valorem requisitæ.

103. 3° Interpretatio *doctrinalis* fit a privatis doctoribus, canonistis et moralistis, et quidem utiliter, quando conformantur sequentibus regulis : a) “Leges ecclesiasticæ intelligendæ sunt secundum *propriam* verborum *significationem* in textu et contextu consideratam; quæ si dubia et obscura manserit, ad locos Codicis parallelos, si qui sint, ad legis finem ac circumstantias, et ad mentem legislatoris est recurrendum” ². b) Item ni adjuncta vetent, verba generalia generaliter sunt intelligenda, juxta axioma : *Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*. c) Lex continetur in parte *dispositiva*, non autem in ratione assignata. d) “Leges quæ pænam statuunt, aut liberum iurium exercitium coarctant aut exceptionem a lege continent strictæ subsunt interpretationi” ³.

e) In obscuris minimum (seu minus subditos gravans) est sequendum. f) Lex specialis legi

¹ *Codex*, c. 17. — S. Pontifex hoc munus exsequitur non tantum per seipsum, sed etiam per Rom. Congregationes.

² *Codex*, can. 18. — ³ *Codex*, c. 19.

generali, etiam postea latae, derogat : ita lex de testamentis *ad causas pias* est specialis relative ad legem de testamentis *in genere*. g) “ Si certa de re desit expressum præscriptum legis sive generalis sive particularis, norma sumenda est, nisi agatur de poenis applicandis, a legibus latis in similibus ”.

104. De epikeia. In casu quo litteralis observatio legis esset *evidenter* contra æqualitatem justitiæ aut bonum commune, aut alia de causa contra mentem legislatoris, legitimum est et bonum, “ prætermisissis verbis legis, sequi id quod poscit justitiæ ratio et communis utilitas ” ¹. Quod *epikeia* audit.

§ VI. De cessatione legis ecclesiasticæ.

105. Lex ecclesiastica triplici ex causa cessare potest : sunt enim causæ *eximentes* a lege, *deobligantes* a lege, et causæ quibus *lex ipsa cessat*.

1° Causæ præcipuæ **a lege eximentes**, sunt :
a) *mutata conditio* subjecti, qua lex eum ligare cessat, v. g., quia extra territorium versatur ubi lex obligat, — quia religiosus fit laicus.

b) *Privilegium* ², quod definitur : *jus particulare certis personis intentione benevola permanentemente concessum*. Duplex esse potest : *præter jus*, quando nulli legi opponitur; *contra jus*, quando alicui legi derogat, v. g. facultas recitandi Matutinum diei sequentis ab hora meridiana. In hoc ultimo casu, privilegiatus eximitur a lege.

106. 2° Causæ **a lege deobligantes** sunt *internæ* vel *externæ*. A) Inter causas *internas* recensentur *ignorantia* et *impotentia* :

a) *Ignorantia* (n. 33), cum his tamen limitibus

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 120, a. 1; *ibid.*, q. 60, a. 5, ad 2.

² A. VAN HOVE, *De la notion du privilège*, N. Rev. théol., janv., fév., mars 1920.

a *Codice*, c. 16, præfinitis. “§ 1. Nulla ignorantia legum irritantium aut inhabilitantium ab eisdem excusat, nisi aliud expresse dicatur. — § 2. Ignorantia vel error circa legem et pœnam aut circa factum proprium aut circa factum alienum notorium generatim non præsumitur; circa factum alienum non notorium præsumitur, donec contrarium probetur”.

b) *Impotentia* scilicet, non tantum absoluta sed et moralis, proveniens, v. g., ex concursu legis superioris (n. 354), ex gravi incommodo; — non tantum involuntaria, sed etiam voluntaria, dummodo non sit volita et præstita directe ut lex impleri nequeat. Ita potest quis, cum ratione proportionata, *iter velle* et facere, prævidens, sed non volens directe omissionem sacri.

Insuper, ex can. 2205, § 2 : “metus quoque gravis, etiam relative tantum, necessitas, imo et grave incommodum, plerumque delictum, si agatur de legibus mere ecclesiasticis, penitus tollunt. — Si vero actus sit intrinsece malus aut vergat in contemptum fidei vel ecclesiasticæ auctoritatis vel in animarum damnum, causæ de quibus in § 2, delicti imputabilitatem minuunt quidem, sed non auferunt.

107. B) Causa *externa* præcipua est *dispensatio*, quæ est relaxatio legis a *superiore* facta in aliquo casu particulari in quo lex secus obligaret. Sunt enim casus in quibus expedit ut lex relaxetur, sed ex auctoritate Superioris, quia non est evidens et subitum periculum ¹.

a) Dispensare autem valent *legislator*, *eius successor*, vel *superior*, et *omnes* ab *iisdem delegati*. Jamvero expresse a jure communi conceduntur plures dispensandi facultates.

¹ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 97, a. 4.

Ita *Ordinarii locorum* dispensare valent in dubiis facti ad normam c. 15, a jejunio, abstinencia et observantia festorum ad norm. c. 1245, a votis non reservatis ad norm. c. 1313, a juramentis promissoriis ad norm. c. 1320, ab interstitiis inter ordinationes ex c. 978, a bannis (c. 1028-1030), a quibusdam impedimentis matrimonialibus (1489-1496), cf. cc. 990, 459, § 3. 3, 291, § 2. — *Parochi* dispensare possunt in lege *jejunii* et *abstinentiæ*, et in lege de *observantia* festorum pro casibus particularibus et justa de causa (c. 1245, § 1) et in casibus urgentibus in impedimentis matrimonii de quibus in cc. 1044-1045.

Confessarii possunt commutare pia opera ad lucrandas indulgentias (c. 935), dispensare ab irregularitatibus ex delicto occulto ad normam c. 990, § 2, dispensare super quædam impedimenta matrimonii ecclesiastica ad norm. c. 1044, 1045, suspendere in foro sacramentali obligationem observandæ pænæ ad norm. c. 2290.

b) *Conditiones* in dispensationibus servandæ : “ A lege ecclesiastica ne dispensetur sine justa et rationabili causa, habita ratione gravitatis legis a qua dispensatur; alias ab inferiore data illicita et invalida est”, (c. 84, § 1). “ Dispensatio in dubio de sufficientia causæ licite petitur et potest licite et valide concedi ” (c. 84, § 2).

c) *Interpretatio* : “ Strictæ subest interpretationi non solum dispensatio ad normam c. 50 (quæ nempe ad lites refertur, vel jura aliis quæsitæ lædit, vel legi adversatur in commodum privatorum, aut impetrata fuerit ad beneficii ecclesiasti assecutionem), sed ipsamet facultas dispensandi ad certum casum concessa ”, (c. 85).

108. 3° **Lex ipsa cessare potest** : a) per *abrogationem* seu totalem abolitionem legis ab ipso legislatore factam : “ Lex posterior a competenti auctoritate lata, obrogat priori, si id expresse edicat, aut sit illi directe contraria, aut totam de integro ordinet legis prioris materiam; sed lex generalis nullatenus derogat locorum specialium

et personarum singularium statutis nisi aliud in ipsa expresse caveatur" ¹. b) per *derogationem* seu partialem legis abolitionem; c) per *cessationem* finis seu rationis quæ Superiorem movit ad legem ferendam; d) per *consuetudinem*, de qua paulo fusius.

§ VII. De consuetudine.

109. 1º Notio et divisio. a) Consuetudo seu potius jus consuetudinarium est *jus inductum moribus communitatis in toto vel in majori parte sumptæ, et quidem agentis cum intentione jus inducendi, accedente tamen consensu* ² *superioris*. Hic consensus præcipue requiritur in Ecclesia Christi, in qua populus legislativa potestate non gaudet: "Consuetudo in Ecclesia vim legis a consensu competentis Superioris ecclesiastici *unice* obtinet" ³.

b) Alia est consuetudo *secundum* legem quam confirmat aut interpretatur; alia *præter* legem, novam obligationem inducens; alia *contra* legem cui derogat in toto vel in parte.

110. 2º Objectum. Consuetudo debet esse *rationabilis* et proinde "juri divino sive naturali sive positivo... non derogare", nec expresse reprobari in *Codice*. Nam "consuetudo quæ in jure expresse reprobatur non est rationabilis" ⁴.

111. 3º Subjectum. Quælibet *communitas capax legis accipiendæ*, capax est et consuetudinis

¹ *Codex*, c. 22. — Attamen, ex c. 23 "in dubio revocatio legis præexistentis non præsumitur, sed leges posteriores ad priores trahendæ sunt et his, quantum fieri possit, conciliandæ".

² Ille consensus potest esse mere *legalis* seu datus per modum legis generalis, uti res se habet in *Jure canonico*, juxta celebrem declarationem Gregorii IX, in *Decretal.*, c. *Cum tanto*, II, De consuetud., lib. I, tit. 4. — Cfr. ^{1a} ^{2a}, q. 97, a. 3.

³ *Codex*, c. 25. — ⁴ *Codex*, c. 27, § 1-2.

statuendæ¹ : universalis scilicet Ecclesia, provincia, diœcesis, civitas, oppidum, probabilius parochia, ordo religiosus, communitas religiosa, capitulum, seminarium, confraternitas.

112. 4° Tempus requisitum. *Codex* rem ita definit : C. 27. “§ 1. Juri *divino* sive *naturali* sive positivo nulla consuetudo potest aliquatenus derogare : sed neque juri *ecclesiastico* præjudicium affert nisi fuerit rationabilis et legitime per annos *quadraginta* continuos et completos præscripta ; contra legem vero ecclesiasticam quæ clausulam contineat futuras consuetudines prohibentem, sola præscribere potest rationabilis consuetudo *centenaria* aut *immemorabilis*. C. 28. “Consuetudo præter legem, quæ scienter a communitate cum animo se obligandi servata sit, legem inducit, si pariter fuerit rationabilis et legitime per annos *quadraginta* continuos et completos præscripta”.

113. 5° Cessatio consuetudinis. a) Quoad consuetudines *ante Codicem* vigentes, advertatur vigentes in præsens contra novi *Codici*s canones consuetudines sive universales sive particulares, si quidem ipsis canonibus expresse *reprobentur*, tanquam juris corruptelas haberi debere ; alias, quæ quidem centenariæ sint et immemorabiles, tolerari posse, si Ordinarii existiment illas prudenter submoveri non posse ; ceteras supressas haberi, nisi expresse *Codex* aliud caveat. b) Quoad consuetudines *Codici posteriores*, salvo eo quod modo adnotavimus, consuetudo contra legem vel præter legem per contrariam consuetudinem aut legem revocatur ; sed, sine expressa legis dispositione, nec lege revocantur consuetudines centenariæ aut immemorabiles, nec lege

¹ *Codex*, c. 26.

generali consuetudines particulares. Ita *Codicis* c. 5 et 30.

114. *Scholion : de Codice juris canonici.* A) Ecclesiastica legislatio, quæ olim in *Corpore juris canonici* multisque aliis documentis subsequioris ævi continebatur, hodie invenitur in *Codice juris canonici*, Pii X Pontificis M. jussu digesto, et Benedicti P. XV auctoritate promulgato, qui vim obligandi *ex integro*¹ habuit a die Pentecostes 1918, die 19^a Maii. Scopus Codicis fuit "universas Ecclesiæ leges, ad hæc usque tempora editas, lucido ordine digestas in unum colligendi; amotis inde quæ abrogatæ jam essent aut obsoletæ; aliis, ubi opus esset, ad nostros præsentis mores opportunius accommodatis; aliis etiam, si quando necesse aut expedire videretur, ex novo constitutis"². a) Solam respicit *Latinam* Ecclesiam, neque Orientalem obligat, nisi de iis agatur, quæ ex ipsa rei natura etiam Orientalem afficiunt (Can. 1). b) Plerumque nil decernit de ritibus et ceremoniis; quare omnes liturgicæ leges vim suam retinent, nisi earum aliqua in Codice expresse corrigatur (c. 2). c) Codice minime abrogantur *conventiones* ab Apostolica Sede cum variis Nationibus initæ, neque *privilegia atque indulta* personis sive physicis sive moralibus concessa, nisi expresse Codicis canonibus revocentur.

B) Quoad leges *antea latas* hæc decernit *Codex* (c. 6) :

1° Leges quælibet, sive universales sive particulares, præscriptis hujus Codicis oppositæ, abrogantur, nisi de particularibus legibus aliud expresse caveatur;

2° Canones qui jus vetus ex integro referunt, ex veteris juris auctoritate, atque ideo ex receptis apud probatos auctores interpretationibus, sunt æstimandi;

3° Canones qui ex parte tantum cum veteri jure congruunt, qua congruunt, ex jure antiquo æstimandi sunt; qua discrepant, sunt ex sua ipsorum sententia dijudicandi;

4° In dubio num aliquod canonum præscriptum cum veteri jure discrepet, a veteri jure non est recedendum;

5° Quod ad pœnas attinet, quarum in Codice nulla fit mentio, spirituales sint vel temporales, medicinales vel, ut

¹ Ex declaratione *Secret. Status*, 20 aug. 1917, quidam canones Codicis statim vim legis habuerunt, præsertim, circa communionem paschalem, nuptialem benedictionem, dies festos, abstinentiam et jejunium, privilegia Cardinalium. *A. A. S.*, IX, 475.

² S. S. Benedictus XV, *Providentissima Mater*.

vocant, vindicativæ, latæ vel ferendæ sententiæ, eæ tanquam abrogatæ habeantur;

6° Si qua ex ceteris disciplinaribus legibus, quæ usque adhuc viguerunt, nec explicite nec implicite in Codice contineatur, ea vim omnem amisisse dicenda est, nisi in probatis liturgicis libris reperiatur, aut lex sit juris divini sive positivi, sive naturalis”.

C) Ad Codicis canones *authentice interpretandos specialis Commissio a S. P. Benedicto XV instituta est Motu proprio die 15^æ septembris 1918*¹.

ART. IV. DE LEGE CIVILI².

115. 1° Auctor hujus legis. Sicut societas ecclesiastica leges ferre potest ad bonum *spirituale* fidelium, ita pariter auctoritas civilis ad promovendam immediate felicitatem *temporalem* (mediate autem virtutum praxim et æternam beatitudinem).

116. 2° Objectum et ambitus. Ut lex civilis **justa** sit et consequenter *obliget*, necesse est feratur et promulgetur ab eis qui præsunt, et insuper contineatur intra objectum suum. Quod objectum est quidquid pertinet ad bona temporalia, sive individualia (fortunæ scilicet, corporis, intellectus ac voluntatis), sive proprie socialia. In qua materia Status est legem naturalem positivis præscriptionibus sancire³, determinare⁴, complere⁵, non vero offendere; præterea in rebus *mixtis*⁶ cum Ecclesia amice conspirare, ut sæpe fit in *Concordatis*.

117. 3° Obligatio. Lex autem civilis justa, in

¹ A. A. S., IX, 443.

² Cf. PLANIOL, I, 144 sq; — lege *Syn. maj.*, ibid., n. 332-348.

³ V. g. filios cogendo ad alimenta parentibus præbenda.

⁴ V. g. conditiones statuendo ad validitatem contractuum.

⁵ V. g. relate ad vias, piscationem, venationem.

⁶ Imo et in *rebus mere spiritualibus* Status Ecclesiam debet juvare, ut exposuimus in *Tract. de Ecclesia*, n. 922, edit. 19, 1922.

— Cf. 2^a 2^æ, q. 60, a. 5. ad 1.

conscientia ac per se sub gravi, obligat¹; a) *et cives* non tantum in proprio morantes territorio, sed et aliquando extra patriam peregrinantes; b) *et exteros* quoad aliqua præscripta, quæ, v. g., respiciunt tranquillitatem publicam et bona fortunæ.

In specie, leges *determinativæ proprietatis obligant in conscientia*, etiam ante sententiam judicis; — leges *irritantes* quosdam subditorum actus qui ceteroquin jure naturæ sunt validi, *per se* obligant tantum post sententiam judicis; imo possunt aliquando haberi ut mere prohibentes; — leges etiam *pœnales* obligant et ad rem præscriptam (est enim *principium generale* leges civiles non esse mere pœnales, nisi contrarium probetur)² et, præscripto violato, ad pœnam subeundam post judicis sententiam³.

CAPUT IV.

De conscientia⁴.

118. Ad finem ultimum prosequendum, non sufficiunt leges quibus modo tantum *generaliter* ostenditur via terenda; requiritur insuper ut leges *cuique actioni nostræ in particulari* applicentur. Quod fit per *rationem practicam* seu *conscientiam moralem*, quæ vere est *proxima morum regula*.

¹ WAFFELAERT, *Etude de théologie morale sur l'obligation en conscience des lois civiles*.

² Unde, in casibus particularibus, ad judicandum utrum sit lex mere pœnalis necne, attendi debet voluntas legislatoris, prout dignosci potest ex ipsius declaratione, ex natura legis et pœnæ, aliisque adjunctis.

³ De quo fusius in *Tract. de Justitia et Contractibus*.

⁴ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 19, a. 5-6; P. NOBLE, *La Conscience morale, Synop. maj., De Conscientia*.

119. Notio conscientiæ. Præter sensum intimum et conscientiam psychologiam, quibus conscii sumus operationum nostrarum sive sensibilibium sive spiritualium, inest nobis *conscientia moralis*, quæ nihil aliud est nisi ratio quatenus de moralitate actuum judicat. Ut *actus*, definitur *judicium* seu *dictamen practicum de moralitate actionis hic et nunc ponendæ*. Non est judicium speculativum quod respicit liceitatem *actionis in genere*, nec judicium remote practicum quod refertur ad actiones *nostras quascunque*, nec etiam judicium de moralitate actus nostri *præteriti*, sed *judicium proxime practicum* quod fertur circa *actionem nostram hic et nunc ponendam, in sua relatione cum regula morum*. — Quatenus *habitus*, est *inclinatio* ad idem judicium practicum proferendum.

Dicemus itaque : I de Conscientia *actuali*, II. de Conscientia *habituali*.

ART. I. DE CONSCIENTIA ACTUALI.

120. Conscientia actualis potest esse *certa* vel *incerta seu dubia, vera* vel *erronea* (sive vincibiliter, sive invincibiliter) *recta* vel *temeraria*. Cum vero, ex dicendis, ad prudenter et licite operandum, *requiritur et sufficit conscientia certa*, agendum est : 1° De *conscientia certa*; 2° De *conscientia dubia* et mediis eam excutiendi.

§ I. De Conscientia certa.

121. 1° Ejus notio. Conscientia certa ea est qua absque rationabili errandi formidine homo pronuntiat de liceitate aut illiceitate talis vel talis actionis hic et nunc ponendæ, in talibus circumstantiis, ita ut excludatur *saltem* dubium prudens. Hinc conscientia certa non est necessario vera, sed potest esse *invincibiliter erronea*,

non tamen vincibiliter, quia eo ipso non esse firma seu certa.

122. 2° Thesis : *Certum est conscientiam moraliter et practice certam, et quidem solam, esse proximam morum regulam, etiamsi sit invincibiliter erronea.* “Omne enim quod non est ex fide peccatum est” ¹, ait S. Paulus, ac proinde illud non est peccatum quod ex fide est, id est, ex contextu ex persuasionem firma seu conscientia certa. Et revera, ut animadvertit S. Thomas ², “objectum voluntatis est bonum apprehensum”, et ideo voluntas amplecti debet quod firmiter, licet falso apprehenditur et judicatur bonum, quin error ei imputari possit.

Ergo semper *licet* sequi conscientiam certam *permittentem* aut *consulentem*, et *nunquam licet* agere *contra conscientiam certam præscribentem* aut *prohibentem*.

Hinc, ut verum iudicium efformetur de actionum moralitate, necesse est explorare qualis sit conscientia ipso instanti quo perficiuntur actiones.

§ II. De Conscientia dubia.

I. De obligatione excutiendi dubium practicum.

123. 1° Conscientia aliquando *hæret suspensa circa honestatem* alicujus actionis particularis huiusmodi et nunc ponendæ, quia ex utraque parte argumenta videntur esse æque probabilia : tunc conscientia dicitur esse in *dubio stricto practico* ; unde *de honestate actionis pronuntiat cum prudenti errandi formidine*, quia rationes pro una parte non videntur elidere alterius argumenta : tunc dicitur esse in *dubio practico lato*.

¹ Rom., XIV, 23.

² S. THOM., *Quodlibet.*, a. 27; cf. Ia 2^æ, q. 19, a. 7; q. 76, a. 3.

2° Jamvero, ex dictis, *nunquam licet agere cum conscientia practice dubia*, quia in periculum contra legem peccandi voluntarie sese immittere nefas est; qui autem sic agit, peccatum admittit ejusdem speciei ac peccatum de quo dubitat.

Hinc, in *dubio pratico*, vel abstinendum est ab actione quæ non est præcepta et forsitan est illicita, vel ante actionem dubium practicum est deponendum, dummodo tamen sit *positivum*, seu ratione solida innixum.

II. *De modo directo dubium practicum excutiendi.*

124. 1° Ad dubium practicum directe solvendum, quisque conari debet legem sedulo investigare, de ejus genuino sensu inquirere, ac simul omnes circumstantias in quibus *ipse* versatur attente considerare, ut revera videat num lex existat, num ei subdatur; hæc autem investigatio plus minusve diligens esse debet pro rei gravitate, et qualitate et officiis personæ.

2° Illud vero examen requirit : a) tum *prudentiam*, in omnibus circumstantiis recte expendendis; b) tum *scientiam principiorum* theologiæ moralis in iis qui studio incumbere valent; c) tum, in aliis, *recursum ad viros prudentes* ¹.

III. *De modo indirecto dubium practicum excutiendi.*

125. Haud raro evenit excuti non posse dubium practicum, etiam post maturam rei investigationem, ita ut, ad conscientiam certam acquirendam, recurrendum sit ad principium quoddam vi cujus *indirecte* dubium solvi possit et quod vocant

¹ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 100, a. 1; 2^a 2^æ, q. 31, a. 3; in II *Sent.*, dist. 9, q. 1, a. 2.

reflexum. Jamvero plura sunt principia *reflexa particularia* : v. g. *in dubio judicandum est ex ordinariæ contingentibus, in dubio standum est pro valore actus, in dubio nemo malus nisi probetur, in dubio præsumptio stat pro superiore, in dubio fautores sunt ampliandi et odiosa restringenda, in obscuris quod minimum est tenendum, in dubio factum non præsumitur, sed demonstrari debet, in dubio præsumitur recte factum quod de jure faciendum erat, in dubio melior est conditio possidentis* (saltem in materia justitiæ).

Sed jam a pluribus sæculis quæritur num sit *principium generale ac moraliter certum*, cujus ope solvi possit dubium practicum, quando directa inquisitione excuti nequit.

I^o DE TUTIORISMO IN CERTIS CASIBUS SEQUENDO.

126. Primum, juxta omnes, *quoties agitur de valido, vel aliquis effectus vel finis est absolute prosequendus, aut datur periculum spiritualis aut temporalis damni, sive proprii, sive alieni, quod certo vitari vel impediri debet ex justitia, caritate aut alia virtute, sequenda est pars tutior*, ea nempe quæ legi seu obligationi favet, etsi minus sit probabilis, quia, parte tutiore relicta, inducitur periculum non obtinendi effectum qui ceteroquin consequendus est, vel aliquod damnum inferendi quod avertere tenemur, et ita violatur certa obligatio.

Hinc tutiorismo standum est : a) quando agitur de medio necessario ad salutem æternam consequendam¹; b) de valore sacramenti conficiendi², nisi urgeat necessitas aut defectus ab Ecclesia suppleatur; c) de periculo damni certo præcavendi seu de jure certo alterius.

¹ Propos. 4 ex damnatis ab Inn. XI, D. B. 1154 (1021).

² Propos. 1 ex damn. ab Inn. XI, D. B. 1151 (1018)

2° DE PRINCIPIO REFLEXO AD DUBIUM PRACTICUM INDIRECTE SOLVENDUM IDONEO IN CASIBUS DE SOLO LICITO.

127. A) Varia systemata. Extra casus prædictos, seu, ut aiunt, quando agitur de *solo licito*, aut, juxta alios, de *probabilitate juris*, si res historice inspiciatur, septem numerantur systemata, quorum ope indirecte solvi potest in omni casu dubium practicum, nempe *tutiorismus absolutus*, *tutiorismus mitigatus* seu *rigorismus*, *laxismus*, *probabiliorismus*, *æquiprobabilismus*, *probabilismus* et *compensationismus*.

128. Sed damnatus est *tutiorismus absolutus*, juxta quem pars tutior semper sequenda est, nisi pars pro libertate sit *certa*; pariter *laxismus*, vi cujus sequi licet opiniones libertati faventes etiam tenuiter aut *dubie probabiles*¹; reprobandus est etiam *rigorismus*, ex quo standum est pro lege, nisi sententia pro libertate sit *probabilissima*, quia reincidit in tutiorismum absolutum. Hinc hodie nonnisi quatuor vigent *systemata moralia*, inter quæ prævalent *æquiprobabilismus* et *probabilismus*.

129. B) Systemata hodie vigentia. a) Juxta *probabilioristas*², standum est pro lege, nisi sententia pro libertate sit *probabilior*, quia si rationes pro lege et libertate sunt *æquales*, mutuo se elidunt, et sequenda est pars tutior; si vero rationes sunt *inæquales*, prudentia postulat ut probabiliori sententiæ assentiamus. Quod tamen argumentum non est apodicticum: siquidem motiva mere et vere probabilia vim suam retinere possunt, præsertim si ex diversis fontibus hauriantur.

130. b) Juxta *æquiprobabilistas*³, standum est pro lege, nisi sententia pro libertate sit *æque aut*

¹ Propos. 3 ex damn. ab Inn. XI, D. B. 1153 (1020), et 3 ex damn. ab Alexandro VIII, D. B. 1293 (1160).

² Probabiliorismus floruit præsertim a mediante sæculo XVII usque ad medium circiter sæculum XVIII, præsertim apud Fratres Prædicatores.

³ Æquiprobabilismus auctorem habuit S. Alphonsum de Ligorio, de cujus doctrina cf. Gaudé, De morali systemate S. Alphonsi de Ligorio historico-theologica dissertatio, 1894, p. 87-91, et S. ALPHONSI *Theologia Mor.*, ed. Gaudé, 1905, t. I. Præf., pp. XIX, XX...

fere æque probabilis in dubio de legis existentia : in dubio enim melior est conditio possidentis, ideoque non datur verum dubium nisi quando sententiæ oppositæ sunt æque probabiles; libertas autem non possidet nisi quando dubitatur de legis existentia. Sed juxta multos, non valet hoc principium nisi in materia justitiæ.

131. c) *Probabilistæ*¹ autem docent *licitum esse*, in *omni dubio*, sive juris, sive facti, et quoad qualemcumque legem, *quando agitur de solo licito*, sequi opinionem minus tutam et minus probabilem, modo *certa et solida* probabilitate gaudeat; nam *lex dubia aut incerta non obligat*, et non est obligatio imponenda nisi de ea certo constet.

132. d) *Compensationistæ*² tandem usum opinionis probabilis non admittunt nisi quando adest causa proportionata gravitati et probabilitati legis : lex enim incerta non caret omni obligatione.

133. Conclusiones. **a)** *S. Pænitentiaria* interrogata “utrum sacræ theologiæ professor opiniones quas in sua Theologia Morali profitetur Beatus *Alphonsus a Liguorio*, sequi tuto possit ac profiteri”, die 5 julii 1831, respondendum censuit : “Affirmative, quin tamen inde reprehendi censeantur qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur”.

Hinc tuto sequi licet æquiprobabilismum, præsertim quoad leges ecclesiasticas, juxta c. Codicis 15. In *dubio juris*, leges, etiam irritantes aut inhabilitantes non urgent; in *dubio autem facti*, potest Ordinarius in eis dispensare. Exinde autem non reprobatur *probabilismus*, qui sane non est admittendus ut perfectionis aut vitæ christianæ norma,

¹ Probabilismus anno 1577, duce *Medina*, profess. Salm., vigere cœpit et apud plerosque theologos Societatis Jesu et alios fuit receptus.

² POTTON, O. P., *De theoria probabilitatis*, Parisiis, 1874; PRÜMMER, O. P., *Manuale theologiæ moralis*, Friburg, Br., 1915, I, n. 351-352.

sed proponi potest tanquam systema ex quo dignosci possit *minimum* quod requiritur ad peccatum vitandum.

Aliunde *prope* accedunt hodie moderati probabilistæ æquiprobabilistis, sive quia opinionem *solide* probabilem non aestimant nisi talis sit, etiam comparata cum contraria opinione, sive quia æquiprobabilistæ notant libertatem possidere *multo frequentius* quam legem. Unde in praxi casus conscientiae simili fere modo sæpe solvuntur a probabilistis et æquiprobabilistis.

134. b) In praxi. 1) *Confessario* non licet suum systema imponere pœnitenti, qui suam conscientiam efformavit juxta unum e systematibus non reprobatis, quia regula morum proxima est unius cujusque conscientia; pœnitenti *interroganti* respondebit confessarius juxta systema quod bono interrogantis magis expedire judicabit, quin ei possit *imponere strictam obligationem* de qua certo non constat ¹.

2) Qui solide judicat se obligationem aliquam, *etiam justitiæ*, non contraxisse vel ei satisfacisse, ea non obstringitur, nisi dubium de solutione facta in materia justitiæ e culpabili debitoris negligentia oriatur. 3) E duabus opinionibus oppositis simul vere probabilibus nunc una et nunc altera licet uti in duobus casibus, etiam numerice tantum distinctis; sed non in actu *moraliter uno*; ita licet pro uno testamento legali forma destituto sequi opinionem quæ tenet illum esse invalidum, et pro altero uti opinione contraria; sed non licet *circa idem* testamentum duplici uti opinione, altera ut hæreditas occupetur, altera ut legatum non solvatur.

Scholion de conscientia perplexa et recta.

135. a) Conscientia dicitur *perplexa* quando quis, inter duo præcepta constitutus, credit se peccaturum esse, quamlibet partem eligat. In hoc casu, qui anceps hæret virum prudentem *consulat*, si res dilationem patitur; si vero statim

¹ Attamen LEHMK., I, n. 208, non obligat ad restitutionem confessarium qui imponit restitutionem juxta opinionem quæ *communis* vel *communiter* ut practice sequenda statuitur.

necesse sit agere, eligat quod ei minus malum esse videtur, et, si minus malum discerni nequit, quamlibet partem eligat, nec peccabit, quia non datur peccandi necessitas. Si reputet se peccare, rem tamen debebit pandere confessario qui errorem fuisse docebit, non peccatum.

136. b) Conscientia recta a quibusdam non distinguitur *a vera*, sed quia conscientia *recta* videtur esse dicenda ea quæ quovis modo dirigit efficaciter ad finem ultimum, merito vocatur recta etiam conscientia invincibiliter erronea dummodo sit prudens et moraliter certa, dum e contra conscientia imprudenter formata, etsi vera, non esset recta, sed *temeraria*.

ART. II. DE CONSCIENTIA HABITUALI.

137. Conscientia proprie dicta est *actus intellectus*, nempe *judicium practicum*; sed dari possunt habitus quibus inclinamus ad judicandum tali vel tali modo in practicis. Jamvero conscientiae habitualis formæ tres præcipuæ distinguuntur, nempe conscientia *tenera seu timorata* vel etiam *recta, laxa et scrupulosa* ¹.

§ I. De Conscientia timorata.

138. Conscientia *timorata*, quæ *tenera*, vel *delicata*, aut etiam *recta* dicitur, est animi dispositio qua quis inclinatur ad prudenter dignoscendas etiam leves honestatis vel inhonestatis rationes. Plene est timorata, si actiones suadet vel dissuadet secundum intellectus dictamen, atque omnino est *perfecta* si secundum veritatem pronuntiet et

¹ Si considerantur judicia quæ vi conscientiae laxæ et scrupulosæ feruntur, æstimandi sunt juxta regulas jam in tuto positas, ita ut sint culpabiles vel non prout e conscientia incerta vel certa procedunt.

ad actionem impellat. Ut ex ipsius notione constat, maximi facienda est talis conscientia, præsertim quando secundum veritatem pronuntiat.

§ II. De Conscientia laxa.

139. A) Notio. Conscientia *laxa* est *habitus rationem inclinans ad minuendas aut negandas obligationes morales*, ad reputandum licitum quod revera prohibetur, leve peccatum quod est grave, et etiam ad parvi aut nihili pendendum quod est facinus gravissimum : in quo ultimo casu conscientia dicitur *cauteriata* ¹.

B) Causæ præcipuæ quæ laxam reddunt conscientiam sunt : **a)** prava educatio, **b)** defectus considerationis et consilii, **c)** cupiditatum impetus quo ratio obnubilatur, **d)** habitus malum faciendi ex quo hebetatur sensus moralis ², **e)** præsumptuosa in Deum fiducia.

C) Remedia. Conscientia laxa, etiam *invincibiliter* erronea, est periculis plena, quia sæpe scandalum præbet, et vitiosos generat habitus, qui haud facile eradicantur quando, evigilata conscientia, eorum apparet malitia. Unde, statim ac quis *consciens* esse incipit se *viam latam* ingressum fuisse, serio conari debet, *duce prudente confessario*, suam conscientiam reformare remedia sequentia adhibendo : *orationem* ad obtinendam practicam cognitionem regulæ morum ; — *attentam considerationem* ante agendum cum sincera voluntate cognoscendi et faciendi quod *honestum* est, non autem quod *placet* ; — virilem *impugnationem passionum* ac *vitiorum* quibus conscientia excæcatur.

¹ *I Tim.*, IV, 2.

² BOURDALOUE, Sermon, 3me Dim. de l'Avent, *sur la fausse conscience*.

§ III. De Conscientia scrupulosa.

140. A) Conscientia scrupulosa definitur *habitualis dispositio, vi cujus agens ex futili fundamento quod solidum putat, dubitat¹ aliquid esse illicitum quod revera non est, ideoque cum anxietate et etiam sensibili commotione timet ne frequenter peccet, et quidem mortaliter.*

B) Causæ scrupulorum. Scrupuli qui versantur aliquando circa *omnia* et quandoque circa *unum* aut *alterum* objectum, oriuntur : **a)** a melancholica dispositione, **b)** ab excessu in laboribus et austeritatibus, **c)** ab animi imbecillitate et inconstantia, **d)** a defectu scientiæ speculativæ et psychologicæ, **e)** ab occulta superbia, **f)** a dæmone, **g)** a Deo ipso qui ea permittit ut animam probet.

141. C) Effectus exitiales scrupulorum. Scrupuli, quibus consensus præbetur, ex quacumque causa oriantur, maxima **damna** inducere possunt tum *temporalia* : cerebri nervosique systematis debilitationem, — neurastheniam, hysteriam aliosque morbos de quibus supra n° 45, — immo monomaniam aut dementiam totalem ; tum *spiritualia* : diffidentiam erga Deum, — orandi incapacitatem, — pusillanimitatem, — periculum voluptatibus, solatii causa, indulgendi². Quapropter sedulo debent scrupulosi recurrere ad *remedia*.

142. D) Remedia. **a)** *Primarium et efficacissimum remedium, cui cetera subordinantur, est perfecta obedientia præstanda prudenti confessario,*

¹ Hic igitur est quæstio de conscientia *scrupulis agitata* procedente a iudicio *dubio*, non de conscientia *scrupulis informata*, quæ procedit a iudicio certo, et consequenter est *certa*.

² S. Thomas frequenter observat hominem non posse diu sine consolatione aliqua vivere. Unde Deus ipsorum sanctorum fletibus gaudia miscet.

cujus ope gradatim vana dubia erroneaque judicia deponet scrupulosus.

Confessarius autem : 1) a principio paterna benignitate scrupulosi fiduciam captabit, eique promittet animæ pacem, dummodo simpliciter obediat; 2) una vice sinet scrupulosum integre sua dubia exponere, aut confessionem generalem instituere, dummodo paulo ante alteri confessionem hujusmodi non fecerit; 3) causam et objectum scrupulorum cognoscere conabitur; 4) ad medicum sapientem remittet, si causa sit physiologica; 5) inculcabit regulam : *lex dubia, lex nulla*; 6) non permittet accusationem præteritorum peccatorum, nisi scrupulosus jurare possit se certo ea commisisse et non confessum esse; 7) prohibebit protrahere examen conscientiæ aut actum contritionis; 8) tandem in his omnibus aget et loquetur cum auctoritate, nihil hæsitans, nullas aut breves rationes afferens.

b) *Alia remedia*, præter obedientiam adhibenda, sunt : 1) oratio fervens ad Deum, ut benignum et misericordem Patrem præcipue contemplatum; 2) contemptus scrupulorum, ad quem confessarius pænitentem incitabit ei dicendo : Quando agis contra scrupulum, non judices te agere contra conscientiam, sed potius secundum conscientiam, et contra morbidam impressionem; 3) christiana mortificatio quæ consistet præcipue in strenue abdicandis anxietatibus, in status officiis adimplendis, in consiliis confessarii datis aut præsumptis sensui proprio anteponendis; 4) conscientiam gradatim efformare, de *propriis* actionibus judicando quasi essent *alterius* actiones.

Scholion de conscientia pharisaica.

143. Item sunt naviter ac graviter instruendi et monendi qui habent *conscientiam pharisaicam*, id est, laxam in rebus magni momenti, ad jus naturale aut divinum spectantibus, et simul nimis angustam et scrupulosam in rebus minoris momenti et superfluis devotionibus.

144. Conclusio : *De Educatione conscientiæ.* — Cum conscientia sit *proxima actuum nostrorum*

norma, maximi momenti est eam formare mediis tum *naturalibus*, tum *supernaturalibus*.

A) Hæc sunt *media naturalia* : a) *verbis* parentum, magistrorum, sacerdotum inculcetur esse discrimen inter bonum et malum, — veram felicitatem et gloriam consistere in sequendo dictamen conscientiae sicut vocem Dei, et in perficiendo officium suum, calcato proprio commodo, — veram sapientiam esse in consulendis et audiendis peritis ac probis hominibus, non improbis et malis, — malum unicum esse peccatum ; b) quæ verba assiduis *exemplis* pietatis, probitatis, modestiae et mansuetudinis roborentur ; c) adjiciatur *correctio* moderata, justa, prudentissima ; d) doceantur pueri et adolescentes *perfectam sinceritatem* servare non solum cum aliis, sed etiam cum seipsis, propriam *conscientiam candide scrutando*, atque proprias actiones æque judicando, quasi essent ab aliis peractæ.

B) Præcipua autem *media supernaturalia* sunt : a) oratio frequens et fervens ad obtinendum lumen quo conscientia securius dirigatur ; b) christianarum virtutum assiduum exercitium, quarum experientia addit novam lucem luci conscientiae ; c) sacramentalis confessionis frequentatio, qua magis ac magis conscientia illuminetur, purificetur, pacificetur.

CAPUT V.

De peccatis.

145. Ex dictis, tenetur homo ad *finem ultimum* tendere per *actus humanos, legi conformes, dirigente conscientia*. Sed propter infirmitatem aut malitiam, aliquando a recto tramite deflectit per **peccatum**. Dicemus : 1º de conceptu peccati *in genere* ; 2º de peccato *mortali* ; 3º de peccato *veniali* ; 4º de *distinctione* peccatorum.

§ I. De peccato in genere.

146. 1º *Peccatum actuale* ¹ **definitur libera transgressio legis divinæ**. Ita triplex conditio

¹ De peccato *originali* agitur in *Synop. Theol. dogm.*

requiritur ad peccatum *formale*, nempe *violatio legis, advertentia intellectus et consensus voluntatis*¹. Si violatur lex sine advertentia et consensu non datur nisi *peccatum materiale*, quia non adest actus humanus. Sed deliberata violatio cujuscumque legis, etiam humanæ, est *offensa Dei* seu peccatum *theologicum*, quia non datur *peccatum mere philosophicum*, seu peccatum quod Deum non offendat.

2° Dari possunt : a) *ratione modi*, peccata *commissionis* vel *omissionis*; b) *ratione malitiæ*, peccata *ignorantiæ*², *infirmittatis* et *malitiæ*; c) *ratione facultatum*, peccata *cordis*, *oris* et *operis*; d) *ratione gravitatis*, peccata *mortalia* et *venitalia*³.

3° **Causa efficiens** peccati est *voluntas hominis libera*, quæ trahitur variis causis mediatis, sive *intrinsecis*, quarum præcipua est *concupiscentia*, sive *extrinsecis*, quæ sunt diabolus, mundus et omnes creaturæ ratione carentes⁴.

147. 4° Ex causis peccati oritur **periculum** peccandi quo voluntas ad peccatum disponitur, et **tentatio** qua ad peccandum *actu* impellitur.

De periculo peccandi hæc tenenda sunt : 1) *Non licet, nisi adsit justa causa et adhibeantur cautiones requisitæ sese sponte offerre periculo peccati proximo, in quo nempe prævidetur lapsus serio probabilis, aut in illo voluntarie permanere; si vero periculum illud sit necessarium, datur obligatio interponendi cautelas necessarias.* 2) *Sine justa causa sese exponere periculo remoto graviter peccandi est peccatum veniale, si habeatur tenuis probabilitas graviter peccandi, nullum vero est peccatum, si periculum est possibile, non autem probabile.* Ratio prioris est quod qui tenetur ad finem, media ad hunc

¹ DENZ. B., n. 1290 (1157).

² S. THOM., 1^a 2^æ, q. 78, a. 1, ad 1.

³ S. Thomas distinguit etiam peccatum *carnale* et peccatum *spirituale* (2^a 2^æ, q. 118, a. 6).

⁴ S. THOM., 1^a 2^æ, qq. 75-81, 84.

obtinendum adhibere debet; et posterioris quod datur quædam deordinatio in incurrendo sine causa periculo etiam remoto graviter peccandi ¹.

148. Urgente tentatione quæ proximum peccandi periculum inducit, jam officium incumbit non solum *orandi*, sed etiam *resistendi statim* et *strenue*, et quidem *generatim positive*, sive *directe*, displicentiam exprimendo, sive *indirecte*, media adhibendo ad removendam suggestionem periculosam (mentem ad alia convertendo). Si *negative*, seu *passive*, *indifferenter* se habeat voluntas, sæpe proximum aderit peccandi periculum, nisi tamen tentatio sit nimis diuturna, vel ex actione necessaria aut utili oriatur, vel ex iis sit quæ facilius solo contemptu vincantur. Si vero quis his mediis neglectis, non solum *sentiatur* tentationem, sed ei præbeat *consensum*, jam datur peccatum formale.

§ II. De peccato mortali.

149. 1° **Existentia et natura.** a) Dantur peccata mortalia, quæ scilicet mortem spiritualem animæ inferunt et causa sunt damnationis æternæ, ut constat ex universali et ordinario Ecclesiæ magisterio ².

b) Peccatum mortale essentialiter consistit in *aversione a Deo fine ultimo per voluntariam et inordinatam conversionem ad creaturas* ³, etiamsi non directe intendatur aversio ab ultimo fine.

Sed certum est huic inesse multiplicem malitiam, nempe *inobedientiæ*, *contumeliæ*, *injustitiæ*, *ingratiitudinis* erga Deum; et etiam *temeritatis*, *infidelitatis*, *sacrilegæ profanationis*, *spiritualis suicidii*, *deturpationis moralis*. Quia vero peccatum Dei offendit infinitam majestatem, eo ipso quamdam infinitatem habet.

¹ BERARDI, *De Occasionariis*; MARC, I, *De Peccatis*, c. VI; NOLDIN, *De principiis*, n. 325-326; VERMEERSCH, *Theol. M.*, nn. 451-456.

² Cf. etiam *Matth.*, XXV, 41-42; *I Cor.*, VI, 9-10; *Concil. Trid.*, sess. VI, cap. 15, c. 27; sess. XIV, cap. 5, can. 7.

³ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 72, a. 5; 2^a 2^æ, q. 59, a. 4, q. 132, a. 3.

150. 2º Effectus peccati mortalis sunt : 1) status habitualis aversionis a Deo *seu reatus culpæ*, in quo anima privatur *gratia sanctificante* ¹, virtutibus infusis quæ ab ea pendent, et meritis præteritis, necnon facultate nova merita acquirendi perseverante hoc statu ; 2) obligatio pœnam æternam subeundi, seu *reatus pœnæ* ; quandoque pœnis *medicinalibus* peccator in hac vita affligitur, quibus divina Benignitate ad pœnitentiam adducitur.

151. 3º Conditiones ad peccatum mortale requisitæ. Tres sunt ; scilicet *materia gravis, advertentia plena ad materiam gravem, consensus plenus.*

Jamvero : a) materiæ gravitas æstimanda est : 1) Ex Scriptura Sacra ; 2) Ex doctrina Ecclesiæ, seu definitionibus Pontificum vel Conciliorum ; 3) Ex communi Patrum et theologorum doctrina ; 4) Ex natura ipsius actionis vel omissionis illicitæ : si nempe gravem injuriam Deo irrogat, vel grave damnum infert societati, aut notabiliter lædit justitiam aut caritatem.

b) *Advertentia* est *plena*, quando actio *clare*, etsi non mature et reflexe, apprehenditur aut suspicitur ut graviter illicita. Plena igitur advertentia carent semi-dormientes, semi-ebrii, valde distracti vel ii qui vehementi passione aut morbo physico aut statu pathologico ita perturbantur ut ad rem nonnisi imperfecte attendant, n. 45.

c) *Plenus* datur consensus, quando sequitur plenam advertentiam et est omnino deliberatus ; ad quem reducitur *deliberatio perfecta* (seu hæsitatio conscia et reflexa) de consensu dando aut denegando in re gravi, v. g. quando statim urget peccatum.

Hinc *in dubio*, haberi possunt ut signa imperfecti consensus : 1) habitualiter abhorrere a peccato mortali ; 2) a peccato abstinere externo, dum sese præbet facilis occasio ; 3) angere vel tristari de cogitationibus et inclinationibus pravis ; 4) immediate aut paulo post factum judicare se ita non facturum fuisse si antea serio cogitasset.

¹ Hæc privatio gratiæ, juxta thomistas, non differt secundum rem a *macula* peccati, quæ designat privationem *nitoris* gratiæ sanctificantis.

Notandum est quædam peccata, *ratione materiæ*, esse gravia *ex toto genere suo*, scilicet non admittere parvitatem materiæ, ut blasphemia, alia autem esse gravia *ex genere suo* tantum, ut injustitia, et levia fieri posse ex parvitate materiæ.

152. *In praxi*, confessarius, in dubio de plena advertentia aut pleno consensu, prudenter interroget pœnitentes, et, dubio remanente, judicet ex præsumptionibus; si deficient præsumptiones, rem divino iudicio relinquat et peccatorem ad pœnitentiam debitam hortetur.

§ III. De peccato veniali.

153. 1° **Existentia et natura.** a) Dantur peccata venialia, quæ non privant animam vitam spirituali, ut constat ex *Scriptura*¹ et ex *C. Tridentino*, ex quo non desinunt esse justi qui in levia et quotidiana peccata, quæ etiam venialia dicuntur, quandoque cadunt².

154. b) Ratio constitutiva peccati venialis in eo videtur esse sita ut sit *voluntaria inordinatio circa creaturam sine aversione a Deo*³, unde peccans venialiter similis est ei qui nimis moratur in via, sed tamen transgreditur legem Dei; ita distinguitur veniale ab imperfectionibus quæ legi non stricte opponuntur.

155. 2° **Effectus.** Peccatum veniale non quidem exstinguit gratiam sanctificantem, neque eam minuit. Sed fervorem caritatis imminuit, i. e. promptitudinem ad omnia devote et generose propter Deum facienda, ad peccatum mortale

¹ *Jac.*, III, 2; *I Joan.*, I, 8, 9.

² *C. Trid.*, sess. VI, cap. II; sess. XIV, cap. 5, can. 7.

³ BILLOT, *Disquisitio de natura et ratione peccati personalis*, 3 ed. pp. 31-33, 106-111.

paulatim disponit¹, et inducit reatum pœnæ temporalis sive in hac vita, sive in purgatorio solvendæ, præsertim si peccatum illud committatur *ex affectu*, vel *ex habitu non retractato* (n. 43).

156. 3° Conditiones ad peccatum veniale requisitæ. Tres sunt : 1) *transgressio legis* et non meri consilii; 2) *aliqua advertentia ad malitiam actus*; 3) *aliquis consensus*. Si lex obligat tantum *sub levi*, seu si materia est levis, non datur nisi peccatum veniale etiamsi advertentia sit plena et consensus sit perfectus; si vero lex *sub gravi* obligat, seu si materia est gravis, peccatum veniale non datur nisi quando advertentia non est plena aut consensus non est perfectus.

157. Attamen, sicut *mortale* evadere potest *veniale* ex parvitate materiæ, ex conscientia invincibiliter erronea et ex imperfectione advertentiæ aut consensus, ita *veniale* fieri potest *mortale* ex conscientia erronea aut serio dubia de gravitate actionis, ex fine graviter malo, ex periculo proximo labendi in mortale, ex formali contemptu legis sub levi obligantis.

§ IV. De distinctione peccatorum².

158. Cum ex Tridentino teneamur in confessione peccata mortalia accusare secundum *speciem* et *numerum* (n. 992, 994), necesse est quasdam regulas tradere de distinctione specifica et numerica peccatorum, quibus addemus opportuna principia de peccatis internis.

159. I. De distinctione specifica peccatorum. 1° Principium. De principio seu norma fundamentali hujus distinctionis in speculatione non omnino concordant theologi, S. Thoma distinctionem repetente ex diversitate *objecti forma-*

¹ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 74, a. 4, ad 3; A. TANQUEREY, *Précis d'Ascétique*, n. 729-733.

² DE LUGO, *de Pœnit.* disp. XVI; *Syn. maj.*, ibid., n. 487-509.

lis ¹, *Scoto* ex diversitate *virtutum* oppositarum, *Vasquez* ex diversitate *præceptorum*. In praxi vero hæ normæ componi possunt dicendo peccata *proxime* suam distinctionem specificam accipere a *præceptis* aut *virtutibus* quibus opponuntur, *remote* vero ab objectis moralibus circa quæ versantur. Præterea notandum est confessario iudicandum esse de malitia ² peccatorum secundum cognitionem et advertentiam quæ pænitentibus inerat, et quidem eo tempore quo peccabant : nil enim volitum quin præcognitum.

160. 2º Regula practica. Specificè diversa sunt peccata quæ : **a)** *diversis opponuntur virtutibus*, sicut luxuria, injustitia, sacrilegium, etiam in uno et eodem actu, specie differunt, utpote opposita diversis virtutibus castitatis, justitiæ et religionis; **b)** *eidem virtuti contrario modo* opponuntur, sicut desperatio et præsumptio spei contrarie adversantur; **c)** *immo eidem virtuti opponuntur modo ex omnium morali æstimatione diverso* : ita detractio, furtum, homicidium modo moraliter diverso justitiæ opponuntur.

Notetur uni et eidem actui, si variis legibus sit prohibitus *ex eodem motivo*, unam inesse malitiam; plures autem malitias inesse, si leges ex diversis motivis latæ sunt. Sic, v. gr., si lex divina, lex ecclesiastica, lex civilis furtum prohibet, furtum unam et eandem malitiam retinet; si vero lex ecclesiastica, superior religiosus, confessarius jejunium præscribunt, diversum est peccatum pro diversitate præcepti læsi.

161. II. De distinctione numerica peccatorum. Peccata *specificè* diversa eo ipso sunt *numerice* distincta. — Sed quæstio est quando-

¹ S. THOM., 1ª 2ª, q. 72, a. 6, ad 2, a. 8, a. 9. Cf. 2ª 2ª, q. 43, a. 3.

² Ita qui de sola malitia *generica* cogitat a veniali et mortali abstrahens, plerumque, si ceteroquin timoratus est, venialiter peccat tantum nisi agatur de peccatis manifeste gravibus; — qui in actu unam tantum malitiam advertit, hanc unam committit.

nam *in eadem specie* peccata sint numero distincta. Quæ communius docentur ad duo principia revocari possunt; de tertio principio disputatur.

162. 1° Principium primum. *Tot sunt peccata numerice distincta quot sunt actus voluntatis mali realiter distincti.* Ita qui pluribus actibus a distinctis personis furatur, tot furta committit quot diversos actus elicit.

163. 2° Principium secundum. *Tot sunt peccata numerice distincta quot sunt actus moraliter interrupti*¹.

Actus autem interrumpuntur moraliter duplici modo : **a)** per retractationem sive explicitam, sive implicitam, videlicet quando voluntas *deliberate* cessat ab actu sine proposito ad illum redeundi, aut ad aliquid fertur cum eo impossibile (ut esset sincere amicabile receptio viri cujus mors antea excogitabatur); **b)** per meram cessationem, etiam involuntariam, ab actu (v. g. per somnum), ita diuturnam ut, iudicio prudentum, subsequens actus cum priore moraliter non coalescat².

164. Quo melius res intelligatur, hæc principia applicare juvat actibus *mere internis, internis exterius consummandis, externis.*

Applicationes. **A)** *Actus mere interni*, qui in ipsa voluntate consummantur, quales sunt actus complacentiæ aut delectationis morosæ in pravis cogitationibus, toties multiplicantur quoties, *post retractationem*, aut *diuturnam cessationem* (n. 163), innovantur. **B)** Actus interni elicit cum *intentione eos exterius consummandi*, videlicet *proposita seu desideria efficacia aliquod malum faciendi*, v. g.,

¹ "Operatio intercisione multiplicatur". 1^a 2^æ, q. 3, art. 2, ad 4.

² Non tamen obstaret unitati numericæ interruptio etiam diuturnior, si quovis modo propositum *virtualiter* permaneret (n. 25).

furandi, occidendi, toties multiplicantur quoties post revocationem aut valde diuturnam cessationem, renovantur. Dicitur : *valde* diuturnam, quia desideria efficacia, utpote tendentia ad executionem, minus facile evanescent. — C) Actus *externi* toties multiplicantur quoties iterantur, dummodo sint completi et ab invicem independentes; non autem multiplicantur si, tanquam actus incompleti vel media, ordinantur, de se et quasi connaturaliter¹, ad unum actum principalem complendum. Ita unum peccatum patrat qui inimicum occidere volens, actum vindictæ concipit, de mediis cogitat, arma emit, viam arripit, contumeliis impetit, vulnerat, occidit.

165. 3° Controversia. Quando autem *uno eodemque actu attinguntur objecta numerice distincta*, v. g., quando unica explosione plures homines occiduntur. —

a) *Suarez, de Lugo, Navarrus* dicunt unum peccatum constitui.

b) Juxta *S. Alphonsum*, tot sunt peccata quot sunt objecta distincta².

c) Judicio autem nostro, unicum est peccatum, si reapse diversa objecta *per modum unius* (familiae, congregationis) apprehenduntur; si vero tanquam *distincta* percipiuntur, multiplicantur peccata.

166. III. De peccatis internis. Tria sunt peccata interna : a) *delectatio morosa* (gallice *mauvaise pensée, mauvaise imagination*) quæ est deliberata complacentia in opere malo per ima-

¹ Dicimus : *de se et quasi connaturaliter*, quia adhibitio mediorum quæ *ex se* suam specialem habent malitiam, peccatum distinctum constituit. Ita qui, intendens mortem inimici, illi infert damnum in bonis fortunæ, sese inebriat, licet hæc ordinet ad suum intentum, totidem tamen facit peccata distincta.

² Cf. S. ALPH., tom. II, p. 741, 743, 744.

ginationem exhibito ut *præsente*; b) *desiderium* quo quis deliberate vult frui re *non possessa*; c) *gaudium* quod est complacentia libera de opere malo ut *præterito*.

De delectatione et gaudio eadem sunt principia, cum hoc tamen discrimine quod gaudium, utpote de re præterita et exinde *concreta*, facilius induit malitiam circumstantiarum objecti in imaginatione depicti.

167. 1° De delectatione morosa et gaudio :

— A) Delectatio morosa vel gaudium de re mala est *peccatum ejusdem speciei et gravitatis ac opus malum per imaginationem repræsentatum*. Etenim delectatio, sicut quilibet actus humanus, suam moralitatem accipit ab objecto formaliter sumpto (n. 52). B) Illicitum est ¹ delectari vel gaudere de *re mala propter effectum bonum* exinde secutum; licitum est tamen, per se loquendo ², delectari de ipso bono effectu ex re mala secuto, dummodo res mala sincere improbetur. C) Item illicitum est gaudere de re objective mala sine advertentia commissa, si res nihilominus *objective mala manet*. Ita malum est gaudere de homicidio involuntario dum licet gaudere de refectione ex ignorantia jejunii præcepti sumpta³. D) Delectari vel gaudere non de opere malo, sed de modo ingenioso quo perficitur, aut de modo lepido quo narratur, aut de cognitione ⁴ ejus, per se culpa vacat, etsi aliquando sit periculosum. Voluntas enim in hoc casu fertur in aliquid bonum aut indifferens.

¹ DENZINGER, nn. 1163-1165 (1030-1032).

² Haud raro enim est periculosum.

³ Ad malitiam gaudii de re mala revocatur *tristitia de bono*.

⁴ Minus periculosa est cogitatio *speculativa*; cogitatio autem *practica* est magis periculosa, quippe quæ proxime est conjuncta delectationi et consensui, præcipue in venereis. Cogitatio autem practica est qua consideratur res prava ut ipsi cogitanti conveniens et appetibilis.

168. 2º De desideriis pravis. Delectationem malam, cui consentit aliquis cogitando de re mala, sæpe sequitur *desiderium* rem ipsam malam agendi.

A) *Desiderium absolutum seu efficax* rei vel actionis malæ est peccatum ejusdem speciei et malitiæ ac externus actus in quem fertur. Et enim desiderium amplectitur rem qualis est, et sic omnes malitias includit quæ in ipsa re reperiuntur, dummodo implicite saltem apprehendantur.

B) *Desiderium conditionatum* per se peccatum non est, si conditio vere malitiam aufert ¹; secus, peccatum est. In omnibus autem *intrinsece* et *absolute* malis, conditio appositæ non tollit peccatum, quia ab his actibus malitia sejungi nequit; peccant igitur qui dicunt : *vellem blasphemari, furari, turpiter agere*, si liceret.

169. De peccato materiali. Præter peccatum proprie dictum seu formale, de quo hucusque tractatum est, invenitur satis frequenter peccatum mere *materiale*, quod est potius *materia peccati*, cum sit involuntarium. Confessarius, memor hujusce distinctionis, sedulo inspiciet psychologicas cujusque pœnitentis dispositiones, ut facile admittat, quoad præterita, omnes causas quæ a *toto* vel a *tanto* ² excusant, — sed, quoad futura, non negligat paulatim et prudenter eos instruere qui per ignorantiam peccaverunt. Peccatum enim materiale : a) vera est deordinatio, b) sæpe scandalum affert, c) moribus bonis societatis nocet, d) malos habitus ingenerat, e) periculum formaliter peccandi inducit.

¹ Et insuper si *omnis præsens affectus pravus* abest a desiderante.

² Sæpe enim occurrit in praxi peccatum *confusum* (péché vague), de cujus existentia aut saltem gravitate ancipites sunt confessarius et pœnitens.

170. De peccatis capitalibus. Inter peccata, sunt quædam quæ non solum in anima relinquunt malos habitus seu vitia, sed insuper sunt quasi fontes seu *capita*, e quibus multa alia scaturiunt. Vocantur capitalia, quæ a S. Thoma¹, post S. Gregorium, septem numerantur. Ratio hujus numeri sic assignatur. Voluntas *inordinate* prosequitur bonum aut refugit malum. Inordinate appetit bonum animæ per *superbiam* et inanem gloriam, bonum corporis per *gulam* et *luxuriam*, bona externa per *avaritiam*. Mala autem inordinate refugit per *invidiam*, *iram* et *acediam*. Possunt etiam ad triplicem concupiscentiam revocari : *superbia vitæ* complectitur ipsam superbiam, invidiam et iram; *concupiscentia carnis* gulam, luxuriam, necnon pigritiam; *concupiscentia oculorum* avaritiam. De quibus *fusius dicemus* disserendo de virtutibus oppositis².

CAPUT VI.

De virtutibus in communi³.

171. Sicut dantur habitus vitiosi, ita nobis insunt *habitus boni* seu **virtutes**. Hoc commune habent virtutes cum vitiis quod sunt habitus, id est qualitates *stabiles* quibus potentiæ disponuntur et juvantur ad operationem. In hoc vero specificantur virtutes quod sunt *habitus disponentes hominis potentias ad recte operandum*.

172. Virtutes sunt vel **acquisitæ** vel infusæ. Priores præsertim ex multiplicatis actibus generantur et augentur; decrescunt vero et amittuntur

¹ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 84. — ² Vide 1^a 2^æ, q. 84, a. 4.

³ *Syn. maj.*, De Virtutibus in communi, n. 568-608.

tum ex actibus contrariis, præsertim intensis et repetitis, tum ex diuturna cessatione ab exercitio¹. — Virtutes acquisitæ sunt vel **intellectuales** vel **morales**. — Virtutes intellectuales, quæ perficiunt intellectum, sunt *intellectus* primorum principiorum, *scientia* conclusionum, *sapientia* qua res cognoscuntur et judicantur per altissimas causas, præcipue Deum. — Virtutes **morales**, quarum quatuor præcipuæ **cardinales** dicuntur, referuntur ad voluntatem : hæ sunt *prudentia*, *justitia*, *fortitudo* et *temperantia* cum partibus suis integralibus, subjectivis et potentialibus, de quibus infra (caput XI). Virtutes "*in medio* stant"² quatenus excessus oppositos vitant; v. g., fortitudo media stat inter ignaviam et temeritatem; — inter se *connectuntur*³; ita nemo potest esse perfecte justus quin sit prudens, temperans ac fortis.

173. Virtutes autem **infusæ**⁴ sunt habitus *supernaturales per se* a Deo inditi, quibus animæ facultates informantur ad eliciendos actus supernaturales. Sicut a Deo infunduntur, sic a Deo augentur; sed illud augmentum potest homo mereri. Ex se non conferunt *facilitatem* et promptitudinem ad agendum, sed tantum potentiam *elevant* ad supernaturaliter agendum; illa tamen operandi facilitas acquiritur per *exercitium* virtutum infusarum⁵. — Virtutes infusæ sunt **theologicæ** : *fides*, *spes*, *caritas*; vel **morales**, nempe : *prudentia*, *justitia*, *fortitudo* et *temperantia* cum suis partibus integralibus, subjectivis et

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 123, a. 12.

² "Manifestum est quod habitus virtutis moralis facit hominem promptum ad eligendum medium in operationibus et passionibus". (S. THOM., 1-2, q. 53, a. 3.)

³ "Connexio (autem) virtutum accipitur secundum illud quod est formale in virtutibus, id est secundum charitatem, vel secundum prudentiam". 2^a 2^æ, q. 152, a. 3, ad 2., q. 129, a. 3.

⁴ Cf. 1^a 2^æ, q. 63, a. 3, a. 4.

⁵ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 92, a. 1. ad 1.

potentialibus ¹. — Morales autem infusæ distinguuntur a moralibus acquisitis ratione *originis*, cum divinitus infundantur; ratione *exercitii*, cum sub influxu gratiæ actualis petant exerceri; et ratione *finis*, quia per se tendunt ad finem supernaturalem; — non autem ratione *objecti*. Hinc operæ pretium est monere quanti intersit ut christianus quoad quodlibet objectum naviter instet promovendis in se virtutibus tum naturalibus tum supernaturalibus ².

Virtutes complentur **donis Spiritus S.**, *quibus animæ facultates disponuntur ad prompte obediendum motionibus Spiritus*. Ita *fides* completur *dono intellectus* quo veritates revelatas penitus cognoscimus, et *dono scientiæ* quo recte judicamus de rebus creatis quatenus ad Deum referuntur; *spes* firmatur *dono timoris* filialis, quatenus nos inclinatur ad ea vitanda quæ Deo displicent; *caritas* completur *dono sapientiæ* qua res divinas contemplamur et gustamus; *prudentia* perficitur *dono consilii* quo promptiores reddimur ad recte judicandum in rebus difficilioribus et repentinis; *justitia*, quæ religionem includit, completur *dono pietatis* quo Deum ut patrem colimus; *fortitudo* roboratur *dono fortitudinis*; *temperantia* perficitur *dono timoris*, quo promptius pravas delectationes rejicimus.

¹ Partes *subjectivæ* alicujus virtutis sunt species in quas dividitur; partes *potentiales* seu adnexæ ad hanc virtutem tantum accedunt, utpote non habentes totam ejus rationem specificam; partes autem *integrales* sunt functiones sine quibus non est perfectus actus seu usus virtutis.

² S. THOM., 2^a 2^æ q. 104, a. 3.

PARS ALTERA.

Theologia Moralis Specialis.

Quibus prælibatis de actibus humanis *in genere*, de actibus humanis *in specie* agendum manet : “sermões enim morales universales minus sunt utiles, eo quod actiones in particularibus sunt” ¹. Præscripta scilicet moralia contrahimus quæ referuntur : a) ad *virtutes theologicas*; b) ad *virtutem religionis*; c) ad *ceteras virtutes morales*; d) speciatim ad *virtutem justitiæ*; e) ad varias *statuum obligationes*. Postea f) agetur de *septem Sacramentis* quibus efficacius ministratur gratia ad has virtutes in quolibet statu moraliter et meritorie exercendas.

CAPUT VII.

De fide ².

174. Prænotandum de virtutibus theologiceis in genere. Virtus theologica est *virtus per se infusa, cujus objectum simul et motivum est ipse Deus*. — Tres sunt theologice virtutes : fides, spes et caritas, quibus *supernaturaliter* ordinamur ad finem nostrum ultimum *supernaturalem*, et *immediate* Deo jungimur. Videlicet hunc finem cognoscimus per fidem; intendimus per spem; per caritatem eique connexam gratiam habitualement illi jungimur, in illum transfor-

¹ S. THOMAS, 2^a 2^æ, Prologus. — ² Syn. maj., n. 612-694.

mamur, et ad illius possessionem magis ac magis condigne merendum coaptamur ¹. Jam de fide fusius dicamus.

175. Notio fidei. Ad mentem S. Pauli ², Concilium Vaticanum definit fidem : “ *virtutem supernaturali qua, Dei aspirante et adjuvante gratia, ab eo revelata vera esse credimus, non propter intrinsecam rerum veritatem naturali rationis lumine perspectam, sed propter auctoritatem ipsius revelantis, qui nec falli nec fallere potest* ”.

Unde : id quod creditur (objectum materiale) est quidquid a Deo revelatum est ac præcipue ipsa Una et Trina Deitas; — id propter quod creditur (motivum seu objectum formale), *veritas prima revelans seu auctoritas Dei revelantis* : et sic ex quaqua parte Deum ipsum fides immediate attingit. “Ad fidem pertinet aliquid et alicui credere”.

176. Explicatur. Actus autem fidei, etsi obscurus et consequenter liber (sola enim evidentia intellectus cogitur), non est tamen motus animi cæcus, cum fundetur in motivis credibilitatis ³ et ita sit rationabile obsequium intellectus et voluntatis. “ Ut fidei nostræ obsequium rationi consentaneum esset, voluit Deus cum internis Spiritus Sancti auxiliis externa jungi revelationis suæ argumenta, facta scilicet divina atque imprimis miracula et prophetias, quæ cum Dei omnipotentiam et infinitam scientiam luculenter commonstrent, divinæ revelationis signa sunt certissima et omnium intelligentiæ accommodata ”. Præterea “ ut officio veram fidem amplectendi in eaque constanter perseverandi satisfacere possemus, Deus per Filium suum Unigenitum Ecclesiam instituit, suæque institutionis manifestis notis instruxit, ut ea tanquam custos et magistra verbi revelati ab omnibus posset agnosci. Ad solam enim catholicam Ecclesiam ea pertinent omnia, quæ ad evidentem fidei christianæ credibilitatem tam multa et tam mira divinitus sunt disposita... ⁴.

¹ Cf. 1^a 2^æ, q. 62, a. 3; S. FRANÇ. DE SALES, *Traité de l'amour de Dieu*, liv. I, chap. 10 et 12.

² *Heb.*, XI, 1; DENZ., n. 1789-1795 (1638-1642).

³ Hic cave ab errore MODERNISTARUM, juxta quos “ assensus fidei ultimo innititur in congerie probabilitatum ”. DENZINGER, n. 2025.

⁴ Hic maximi refert intime meditari hoc cap. 3 Constit. Vatic. *de fide catholica*, et cavere a Modernistarum erroribus reprobatis

177. Gratias Deo agere debemus pro dono fidei, quæ non tantum est "humanæ salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis" ¹; sed est fons indeficiens omnis generis bonorum societati domesticæ et civili.

His prænotatis, in duplici articulo solvemus quæstiones morales de *necessitate* fidei et de *peccatis* contra fidem.

ART. I. DE NECESSITATE FIDEI ².

178. *Obligationem* credendi sic definivit *Concilium Vaticanum* : " Si quis dixerit rationem humanam ita independentem esse, ut fides ei a Deo imperari non possit, anathema sit " ³.

Objectum credendum ita, post *Vaticanum*, proponit *Codex*, c. 1323 : " Fide divina et catholica ea omnia credenda sunt quæ verbo Dei scripto vel tradito continentur et ab Ecclesia sive sollemni iudicio sive ordinario et universali magisterio tanquam divinitus revelata credenda proponuntur... Declarata seu definita dogmatice res nulla intelligitur, nisi id *manifeste* constiterit " ⁴.

Inter veritates fidei, aliæ sunt credendæ necessitate *medii*, et aliæ necessitate *præcepti*.

179. I. Necessitas medi ⁵. Sicut gratia habitualis omnino requiritur ad salutem, ita fidei habitus sine quo gratia habitualis non existit. — *Actus* autem fidei, de quo hic agitur, est adultis

decreto *Lamentabili*, 1-8, 22-24, 26, 54, 63, — apud DENZINGER, n. 2001 sq.

¹ *Concil. Trid.*; cf. DENZ., n. 801 (683).

² *Syn. maj.*, n. 625 sq. — ³ DENZ., n. 1810 (1657).

⁴ Insuper, ex *Codice*, c. 1324, " satis non est hæreticam pravitatem devitare, sed oportet illos quoque errores diligenter fugere, qui ad illam plus minusve accedunt... constitutiones et decreta servare quibus pravæ huiusmodi opiniones a S. Sede proscriptæ et prohibitiæ sunt ".

⁵ Illud est necessarium necessitate medi ad salutem sine quo, etiam involuntarie omissio, salus obtineri nequit.

absolute necessarius ad salutem, testante Tridentino¹. Unde tenemur quidem *modo generali* ea omnia credere quæ Deus revelavit. Præterea quædam veritates *explicite* credendæ sunt, seu in suo proprio conceptu : *Dei* scilicet *existentia*, *ejusque providentia* quoad bonorum malorumque remunerationem, juxta illud Apostoli : " Credere enim *oportet* accedentem ad Deum quia *est*, et inquirentibus se *remunerator* sit " ².

Non sufficeret autem fides *late dicta*, naturali discursu innixa, quæ ex testimonio et cognitione creaturarum originem ducit³. Fides necessaria ad salutem nititur Dei ipsius personali testimonio, quod aliunde nulli homini deest; juxta enim S. Thomam et theologos communiter, si quis paganus " ductum naturalis rationis sequeretur in appetitu boni et fuga mali, *certissime* est tenendum quod ei Deus vel per *internam inspirationem* revelaret ea quæ sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei prædicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium " ⁴.

180. Controvertitur num et quousque fides explicita SS. Trinitatis et Christi Redemptoris necessaria sit necessitate medii. *Sed in praxi*, cum hic questio sit de re ad salutem necessaria, *tutior* pars sequenda est. Unde : **a)** ii omnes qui curam habent animarum sedulo docere debent suas oves hæc duo dogmata; **b)** *extra casum necessitatis* neque baptizandi neque absolvendi sunt adulti qui horum mysteriorum ignorantia laborant etiam invincibili⁵. Ceterum non requiritur cognitio *scientifica*, sed *elementaria* sufficit. **c)** In *mortis autem periculo*, ut baptizetur adultus, si nequeat diligentius instrui, satis est ut aliquo modo ostendat se præcipuis fidei mysteriis assentiri (can. 752, § 2).

¹ Sess. VI, cap. 6, 7, 8, apud DENZINGER, n. 798 (681).

² Heb., XI, 5; DENZINGER, n. 1172, (1039).

³ Ibid., n. 1173 (1040).

⁴ S. THOM., *de Veritate*, q. 14, a. 11, ad 1.

⁵ S. *Officium*, 25 Jan. 1703; DENZINGER, n. 1214 (1081).

181. II. Necessitas præcepti, et 1° quoad actus internos. — *Datur divinum præceptum* tum abstinendi a qualibet negatione aut dubitatione circa fidem, tum *actus fidei internos explicite eliciendi circa præcipuas veritates a Deo revelatas*. Fideles scilicet explicite credere et scire jubentur quidquid requiritur ad christiane sentiendum et agendum, scilicet ¹: **a)** puncta fidei *substantialia*, quæ in *Symbolo Apostolorum* continentur; **b)** præcepta *Decalogi* ² (præcepta autem Ecclesiæ non sunt quidem objectum fidei, sunt tamen *scienda*); **c)** præceptum orandi et probabiliter *Orationem dominicam*; ³ **d)** doctrinam elementariam tum *Sacramentorum* recipiendorum, tum *Sacrificii missæ*. — Unde adest obligatio *levis* Symbolum et Orationem dominicam, *levior* autem Decalogum, memoriter tenendi.

Sequitur etiam eos peccare et non esse dispositos ad absolutionem qui præfatas veritates addiscere culpabiliter negligunt; necnon *parentes* et *pastores*, qui suos filios aut subditos de eisdem non instruunt per se aut per alios ⁴.

182. Quandonam obligat præceptum fidei? Obligat *per se* seu propter ipsam fidem, ita ut requiratur actus fidei explicitæ: **a)** quando aliqua veritas revelata sufficienter proposita est; **b)** sæpius in vita, quin tamen tempora magis determinari possint aut debeant ⁵; **c)** probabilius in articulo mortis; **d)** post negationem alicujus veritatis fidei. — *Per accidens* seu vi alii præcepti, ad actum fidei eliciendum tenemur saltem implicitum quando id necesse est ad servandum hoc præceptum, v. g., caritatis, pænitentiae. — Ceterum, homo christiane vivens, eo ipso, implicite saltem, actus fidei sæpe elicit.

¹ Illud est necessarium necessitate præcepti ad salutem quod requiritur non ut aliquid *in se* necessarium, sed præcise vi præcepti, et quidem positivi. — ² S. THOM., 1^a 2^æ, q. 76, a. 2.

³ Sub veniali postulatur communiter etiam Salutationis angelicæ cognitio.

⁴ De hoc attente legatur Encyc. Pii X *Acerbo nimis*, 15 Apr. 1905.

⁵ DENZ., n. 1167, 1215 (1033, 1082).

183. Necessitas præcepti 2° *quoad actus externos*. Adest scilicet præceptum divinum profitendi fidem ¹ tum *affirmativum*, tum *negativum*.

184. A) Quatenus **affirmativum**, præceptum confitendi fidem *obligat ad actus positivos fidei*, quoties "silentium, tergiversatio aut ratio agendi secum ferrent implicitam fidei negationem, contemptum religionis, injuriam Dei vel scandalum proximi" ².

a) Quando honor Deo debitus id postulat, v. g., si quis *publice* aut *privatim* sed nominatim interrogatur ab *auctoritate publica*, in causa fidei ³; si quis *in odium fidei* etiam a privata persona interrogatur, in iis saltem adjunctis in quibus silentium negationi fidei æquivaleret; b) *quando proximi utilitas spiritualis* id exigit; c) *aliquoties in vita*, ad manifestandam adhæSIONem nostram Ecclesiæ.

b) Insuper obligatione emittendi professionem fidei, secundum formulam a Sede Apostolica probatam ⁴, tenentur (*Codex*, c. 1406-1408) :

1° Qui œcumenico vel particulari *Concilio* aut *Synodo* diœcesanæ *intersunt* cum voto seu consultativo seu deliberativo, coram præside ejusve delegato; præses autem coram eodem Concilio vel synodo;

2° Promoti ad *cardinalitiam dignitatem*, coram S. Collegii Decano, Cardinalibus primis in ordine presbyterorum et diaconorum et S. R. E. Camerario;

3° Promoti ad *sedem episcopalem* etiam non residentialem, vel ad regimen *Abbatie* vel Prælaturæ nullius, *Vicariatus Apostolici*, *Præfecturæ Apostolicæ*, coram delegato ab Apostolica Sede;

4° *Vicarius capitularis* coram capitulo cathedrali;

5° Ad *dignitatem* vel *canonicatum* promoti coram loci Ordinario ejusve delegato et coram Capitulo;

¹ *Rom.*, X, 10.

² *Codex*, c. 1325, § 1.

³ *DENZ.*, n. 1168 (1035).

⁴ Hæc formula, quæ *Piana* dicitur, in ipso limine *Codicis* invenitur. Alia est formula juramenti modernismum reprobantis quæ formulæ *Pianæ* adjici debet a multis personis hic enumeratis. Ex responso *S. Offic.* 22 mart. 1918, etiamsi transitorie præscripta, in vigore manet donec S. Sedes aliter statuerit.

6° Assumpti ad officium *consultorum diæcesanorum* coram loci Ordinario ejusve delegato et coram aliis consultoribus;

7° *Vicarius generalis, parochi* et ii quibus provisum fuit de *beneficiis quibusvis*, etiam manualibus curam animarum habentibus; *rector, professores* sacræ theologiæ, juris canonici et philosophiæ in *Seminariis*, initio cujuslibet anni scholastici vel saltem initio suscepti muneris; omnes *promovendi ad ordinem subdiaconatus; librorum censores; sacerdotes confessionibus excipiendis* destinati et *sacri concionatores*, antequam facultate donentur ea munia exercendi, coram loci Ordinario ejusve delegato;

8° *Rector Universitatis vel Facultatis* coram Ordinario ejusve delegato; *Professores omnes* in *Universitate* seu *Facultate* canonice erecta, initio cujusque anni scholastici vel saltem initio suscepti muneris; itemque qui, periculo facto, *academicis gradibus* donantur, coram Rectore Universitatis vel Facultatis ejusve delegato;

9° *Superiores* in religionibus clericalibus, coram Capitulo vel Superiore qui eos nominavit.

N. B. — Qui, priore dimisso, aliud officium vel beneficium aut dignitatem etiam ejusdem speciei consequuntur, rursus debent fidei professionem emittere (c. 1406, § 2).

185. B) *Præceptum confitendi fidem, quatenus negativum, vetat ne unquam, etiam externe, fides negetur.*

Notetur tamen discrimen adesse inter *negationem* et *occultationem* fidei: prior est prorsus illicita; posterior gravi de causa, quando non adest præceptum confitendi fidem, permittitur. Ita catholicus per loca hæreticorum transiens, posset non servare abstinentioniam in casu quo ei immineret grave periculum. A fortiori licet persecutionem fugere, nisi agatur de animarum pastoribus quorum præsentia ad salutem subditorum *necessaria* est.

ART. II. DE PECCATIS CONTRA FIDEM.

Dicemus 1° de *ipsis peccatis*, 2° de *causis* eorum, 3° de *ratione agendi cum acatholicis*.

186. I. Contra fidem quis peccare potest omissione et commissione: — a) *omissione*, omitendo scilicet elicere actum fidei præceptum, vel

addiscere veritates scitu necessarias, vel quærere solutionem difficultatum quas negligere periculosum esset; in quibus casibus non amittitur tamen habitus fidei infusus; **b)** *commissione*, vel *per excessum*, *temera credulitate* accipiendo aut tradendo tanquam revelatum quod revelatum non est; vel *per defectum*, incurrendo *hæresim*, *apostasiam* aut *infidelitatem* : quibus tribus peccatis scienter perpetratis amittitur habitus fidei.

187. 1º De hæresi. A) Notio. *Hæresis* est peccatum ejus qui, “*post receptum baptismum, nomen retinens christianum, pertinaciter aliquam ex veritatibus fide divina et catholica credendis denegat aut de ea dubitat*”. (Codex, c. 1325, § 2).

Explico : **a)** *nomen retinens christianum* : secus, esset non simplex hæresis, sed apostasia; **b)** *pertinaciter*, quando quis *positive, reflexe* et *deliberate* (infra, n. 190), etiam brevi mora, suum privatum judicium auctoritati Dei et Ecclesiæ anteposit; **c)** *aliquam ex his veritatibus...* : sufficit enim ut rejiciatur *una* tantum ex his veritatibus, dummodo hæc sit *catholica* fide credenda (n. 178); **d)** *denegat* aut de ea *dubitat* : dubium enim *positivum* et *voluntarium* æquivalet negationi, cum negationem auctoritatis Dei et Ecclesiæ involvat.

Hinc practice hæresim involvit *schisma*, quo quis “subesse renuit S. Pontifici aut cum membris Ecclesiæ ei subjectis communicare recusat” (Codex, ibid.); ita enim practice negat supremam auctoritatem Pontificis et Ecclesiæ unitatem.

188. B) Hæresis dividitur : — in *formalem* quam modo definivimus, et in *materialem* quæ consistit in eo quod aliquis, post fidem susceptam, errorem aliquem objectivum contra fidem catholicam sine pertinacia admittat vel affirmet; — in *internam*, quæ mente tantum concipitur, et *externam*; — in *publicam* et *occultam*; — in hæresim *coram Deo* et hæresim *coram Ecclesia*.

189. C) Pro praxi advertimus : a) multos protestantes et schismaticos, qui in hæresi aut schismate nati sunt, etiam doctiores, esse *materialiter* tantum hæreticos; b) quosdam catholicos, imperfecte doctrina instructos, aliquando bona fide negare *quasdam* veritates definitas. c) Utrum necne ab Ecclesia Catholica secedere valeant sine *formali peccato contra fidem*? Tenemus nullum penitus a fide sub Ecclesiæ magisterio suscepta sine gravi culpa, saltem *imprudentiâ*, secedere posse; non semper directe contra fidem¹. Possunt enim homines peccare contra fidem, quin peccent *directe* contra hanc virtutem et consequenter fidei habitum amittant.

190. Ita peccant, sed non directe, contra fidem : a) qui ex ignorantia vincibili, etiam crassa, sentiunt contra fidem, sed parati sunt iudicium suum Ecclesiæ iudicio submittere; b) qui circa veritatem fidei sufficienter propositam *mere negative* dubitant seu iudicium suspendunt² : hæresim vero admitterent qui *positive* dubitarent, sub hac forma, v. gr. : Quis novit num detur alia vita post istam? c) qui negant *externe tantum* articulum fidei; d) qui in dubio veritatem inquirere negligunt *tantum* ex incuria vel timore inveniendi veritatem quam agnitam non auderent respuere : formaliter autem hæretici evaderent si veritatem sufficienter propositam respuerent, vel inquirere omitterent cum proposito non ei etiam agnitæ adhærendi; e) qui rejiciunt propositionem ab Ecclesiæ damnatam quidem, sed non ut hæreticam; f) qui hæresis periculo se exponunt, v. g., conciones audiendo, libros legendo.

191. D) Malitia hæresis. *Hæresis formalis est gravissimum*³ *peccatum, imo omnibus gravius ceteris peccatis, uno excepto Dei odio* : separat enim radicaliter a Deo et salute, quare Ecclesia hujus peccati reos, excommunicatione latæ sententiæ speciali modo R. Pontifici reservata, plectit. (c. 2314). Cf. *Tract. de Censuris*.

192. Nostris diebus hoc peccatum hæresis formalis committunt, nisi ignorantia excusentur, *liberales* absoluti,

¹ Cf. NOLDIN, *De fide*, n. 33, Nota; *Revue thomiste*, XII, 561; XV, 26 sq.

² Modo tamen non ideo suspendant quia *virtualiter judicant* non liquere de certitudine objecti.

³ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 94, a. 3.

qui scilicet plenam independentiam Status ab Ecclesia profitentur in sensu reprobato a Pio IX et Leone XIII¹. — Idem sentiendum est et idem sancivit Pius X de *modernistis* qui amplecterentur integrum systema a Pontifice definitum "omnium hæreseon collectum"², vel aliquas tantum opiniones hujusce systematis dummodo "hæreticæ" sint³.

Insuper hæretici sunt *irregulares ex delicto* (Codex, c. 985); privantur *ecclesiastica sepultura*, si delictum hæresis sit vere notorium (c. 1240, § 1, 6°); nequeunt esse *patrini* in baptismo (can. 765); aut in confirmatione (can. 795); invalide ad novitiatum admittuntur (can. 542), etc.

193. 2° Apostasia est peccatum ejus qui "*post receptum baptismum, a fide christiana totaliter recedit*". (c. 1325, § 2).

Ut aliquis sit apostata, necesse non est ut ad falsam religionem transeat. Inter apostatas autem ii sane peiores sunt qui magis funditus a fide christiana desciscunt, ut sunt athei, positivistæ, monistæ aut materialistæ. Quæ autem de hæresis malitia et pœnis diximus, vera sunt etiam de apostasia. — Una autem e præcipuis apostasiæ causis est juniorum adhæsiō sectis massonicis, circa quas tota attente legenda est Encyclica *Humanum genus*, 20 apr. 1884.

194. 3° Infidelitas late sumpta, est quilibet defectus fidei internæ, et in hoc sensu includit hæresim et apostasiam. — Infidelitas vero stricte dicta de qua nunc, est *carentia fidei in eis qui non fuerunt baptizati*. Infidelitas *negativa*, in iis scilicet qui de fide nihil audierunt, aut insufficienter edocti sunt, non est peccatum⁴. Infidelitas *privativa*, in iis qui fidem christianam inquirere neglexerunt, est peccatum cujus gravitas negligentiae gradui proportionatur. Tandem infidelitas *positiva*, in iis quibus fides *sufficienter* proposita est, est peccatum grave.

¹ Cf. GÉNICOT, *De fide*, n. 205.

² DENZINGER, n. 2105.

³ *Motu proprio*, 18 Nov. 1907, in *Actis S. Sedis*, XL, p. 723.

⁴ DENZ., n. 1068 (948).

195. II. Inter causas autem quæ hodie multos a fide avertunt : 1) *Internæ* hæ præsertim notentur : **a)** motivorum credibilitatis ignorantia aut propositio insufficiens; **b)** voluntatis independentia et abusus spiritus democratici quo multi incitantur ad jugum excutiendum cujuslibet auctoritatis; **c)** orationis neglectus. — 2) *Externæ* : **a)** irreligiosa, imo et neutralis educatio in scholis tradita; **b)** lectio librorum fidem impugnantium¹; **c)** frequentatio hæreticorum; **d)** cooperatio cum acatholicis in rebus ad fidem spectantibus. De his duabus ultimis causis paulo fusius dicendum est.

196. Corollarium practicum : de mediis in fide proficiendi². Hæc media hic breviter indicantur : 1° cum fides sit *donum Dei*, requiritur imprimis oratio : "*Domine adauge nobis fidem*"³; 2° cum fides eo vividior sit, ceteris paribus, quo *plenius cognoscuntur* veritates revelatæ, multum prodest *conciones* sacras audire, *Scripturas sacras* perlegere cum commentariis succo Patrum et saniori exegesi recentiorum refertis, vitam Sanctorum *meditari*; 3° medium vero efficacissimum est ipsius fidei *exercitium* : multum enim proficit in fide qui *ex ea vivit, judicia, verba, opera sua* secundum illius lumen moderans; 4° multum etiam expedit strenue cooperari ad fidem in aliis tuendam et promovendam; undique enim acerrimi hostes christianam religionem impugnant; nihil igitur manet nisi bonum fidei certamen certare : certamen enim forte nobis dedit Dominus ut vincamus⁴.

197. III. Ratio agendi cum acatholicis. — A) De frequentatione hæreticorum. — *Principium generale* est communicationem⁵ cum hæreticis aut infidelibus in re *civili* et *sociali* non prohiberi secluso perversionis periculo; sed communionem *activam in sacris vetitam esse*, utpote quæ professionem falsæ religionis importat; — com-

¹ Cf. Constitut. *Officiorum ac munerum*, 25 janv. 1897.

² *Syn. maj.*, n. 683-694. — ³ *Luc.*, XVII, 5.

⁴ Vide quomodo *Card. Wiseman* contra fidem tentatus sit, *Questions ecclési.*, 5e année, n. 6.

⁵ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 10, a. 9 et q. 94.

municationem autem esse *strictius prohibitam cum infidelibus* quam cum hæreticis; — tandem in regionibus in quibus *catholici* jam a longo tempore *cum hæreticis mixti* vivunt, multa *tolerari* quæ prohibentur in aliis regionibus ubi hæretici suos errores spargere incipiunt.

198. Hinc : a) infideles et hæretici possunt assistere cæremoniis et concionibus catholicis, sed illicitum est cum illis functiones liturgicas peragere sive catholicas, sive acatholicas; b) secluso scandalo et perversionis periculo, catholicis licet hæreticorum templa invisere, eorum funeribus et etiam nuptiis adesse assistentia *materiali*¹ et civilis officii causa² propter gravem rationem; sed *per se* illicitum est audire conciones heterodoxorum, propter periculum perversionis; c) non licet permittere ut hæretici in ecclesiis catholicis suos ritus celebrent, sed aliquando gravissima de causa concessum est ut Missionarii Missam celebrarent ritu omnino catholico in ecclesiis hæreticorum vel schismaticorum; d) "caveant Catholici ne disputationes vel collationes, *publicas* præsertim, cum acatholicis habeant, sine venia S. Sedis aut, si casus urgeat, loci Ordinarii"³. *Privatæ* autem disputationes non tam stricte prohibentur, imprimis clericis peritis sufficientique doctrina instructis.

199. B) De cooperatione cum acatholicis in rebus ad fidem spectantibus. — *Cooperatio formalis seu ex intentione falsæ religionis promovendæ, illicita est; cooperatio autem mere materialis licita esse potest, dummodo adsit causa proportionate gravis* (supra, n. 68-69).

Ita : a) non sunt inquietandi *operarii* qui ædificant templa hæreticorum, judæorum, mahumetanorum, imo paganorum, dummodo non adsit scandalum, nec sit in contemptum religionis⁴; quoad architectos, gravior requiritur

¹ Unde in nuptiis hæreticis non licet agere munus *testis* aut *paranymphæ*.

² *Codex*, c. 1258, § 2 : "Tolerari potest præsentia passiva seu mere materialis, civilis officii vel honoris causa, ob gravem rationem ab Episcopo in casu dubii probandam, in acatholicorum funeribus, nuptiis similibusque sollemniis, dummodo perversionis et scandali periculum absit". — ³ *Codex*, c. 1325, § 3.

⁴ Ex hoc capite interdictum est Japoniis fidelibus cooperari fabricæ altarium vel templorum. Cf. *Synopsim maj.*, n. 684.

causa; **b**) ob gravissimam causam permittitur catholicis contribuere pecuniam pro ædificandis templis hæreticis; item vendere *utensilia* vel *opera* artis, præcipue in se non superstitiosa, ad templum acatholicum ornandum; **c**) facilius permittitur cooperari ad erectionem et sustentationem scholarum et orphanotrophiorum dummodo non destinentur ad pervertendos catholicos; **d**) cooperatio in edendis aut vendendis libris vel diariis religioni catholicæ infensis, prohibetur vel permittitur, prout est proxima vel remota. Cooperatores materiales et remotos grave damnum excusat (infra, n. 1543); **e**) moniales, curam gerentes hospitii, sese *passive* habeant in advocando ministrum hæreticum; defectu autem ministri, possunt hortari hæreticos moribundos ad contritionem.

CAPUT VIII.

De virtute spei.

200. Spes tria designat : **a**) unam *e passionibus*, videlicet motum appetitus sensibilis tendentis ab bonum futurum, arduum et possibile; **b**) motum *voluntatis* quo *exoptamus* aliquod bonum, cum *fiducia* illud consequendi; **c**) hunc specialem motum voluntatis quo exoptamus cum fiducia bonum futurum, arduum et possibile, quod est *bonum divinum*.

Agitur nunc de spe hoc ultimo sensu sumpta, de spe scilicet theologica, cujus *naturam*, *honestatem*, *necessitatem* aperiemus, postea dicturi de *peccatis* contra illam commissis.

ART. I. DE NATURA SPEI ¹.

201. A) Spes **definitur** *virtus theologica voluntatem disponens ad desiderandum Deum tanquam bonum nostrum, et ad firmiter ab eo expectandum*

¹ *Syn. maj.*, De virtute Spei, n. 696-709.

beatitudinem supernaturalem mediaque ad eam consequendam, propter infinitam Dei bonitatem erga nos, ejus potentiam auxiliatricem et fidelitatem in promissis.

202. B) Objectum ergo proprium, et proinde **primarium** spei est Deus ipse, prout est supernaturali beatitudine possidendus, ideoque *sum-mum bonum* hominem beatificans; — **secunda-rium** autem, quod propter **primarium** amplectimur, sunt omnia adjumenta quæ ad Deum possidendum nos ordinant : imprimis *supernaturalia* gratiæ auxilia, *temporalia* etiam bona *quatenus ad beatitudinem referuntur*, juxta illa verba S. Pauli : “ Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum...” ¹

203. C) Ad **motivum** autem spei determinandum, advertatur motum spei esse complexum atque ex diversis elementis compositum : **a)** *amore* scilicet summi boni *nostri*, **b)** *erectione animi* ad hoc bonum comparandum, **c)** *fiducia* seu firma et certa expectatione ². Exinde, hic prætermissa disputatione speculativa theologorum circa motivum proprie dictum spei, dicere possumus : **a)** motivum spei quatenus est amor vel amorem habet annexum, esse *Dei bonitatem erga nos*; **b)** motivum spei quatenus est erectio animi, esse *Dei omnipotentiam auxiliatricem*; **c)** motivum spei quatenus est fiducia, esse *fidelitatem Dei in promissis*. — Insuper, ad sperandum, nitimur meritis Christi, intercessionibus Beatissimæ Mariæ Virginis et Sanctorum.

204. Diximus *fiduciam* spei esse **firmam et certam expectationem**. Certus est autem actus spei quatenus frustrari nequit, firmus in quantum timorem excludit. Hæc certitudo et firmitas quæ nititur in fidelitate incon-

¹ Rom., VIII, 28. — ² S. THOM., 2^a 2^æ, q. 109. a. 6, a. 7.

cussa Dei, annexam habet quamdam **incertitudinem** proveniente[m] ex *contingentia* seu *defectibilitate nostra cooperationis*. Deficere enim possumus et e statu gratiæ excidere. Unde non solum cum spe, sed etiam cum timore et tremore salutem nostram operari debemus. Ceterum hic timor non minuit spem nostram, quam e contra confirmat et erigit, dum vigilantiores reddimur et totam fiduciam nostram in Deo reponimus¹.

205. D) Subjectum spei. Spes remanet in animabus Purgatorii, non vero in Beatis aut damnatis. Et si de *vivis* questio est, non solum spes est in justis, sed etiam in *peccatoribus*, exceptis iis qui fidem non habent aut in desperationem vel in hæreticalem præsumptionem lapsi sunt.

ART. II. DE HONESTATE ET NECESSITATE SPEI².

206. A) De honestate spei. Contra Calvinistas et Jansenistas, Kantianos, Quietistas, tenendum est cum Ecclesia³ spem theologicam non solum **nihil inordinati** præ se ferre, sed vere habere **rationem virtutis**. Damus enim gloriam Deo illum tanquam summum bonum *nostrum* proseguendo; præterea, amando Deum ut bonum *nobis*, promptiores sumus ad eum diligendum ut *in se* amabilem.

207. B) De obligatione spei. Immo habitus spei necessarius est *necessitate medii* ad salutem, sicut et gratia sanctificans cujus est proprietas. Præterea *actus* spei, saltem implicitus, necessarius est adultis **necessitate medii** et **præcepti** tum ad justificationem consequendam⁴, tum ad perseverandum, tum ad orandum : rejicienda est

¹ 11 Pet., I, 10; Cf. BOSSUET, *Correspondance*, III, 395; IV, 352.

² *Syn. maj.*, ibid., n. 710-718.

³ DENZ., n. 1394-1414 (1259-1279); 1227 (1094), 1237 (1104), 1267 (1134), 1327 (1193), 1337 (1203).

⁴ DENZINGER, n. 798 (680).

ergo Quietistarum theoria status *habitualis* amoris Dei qui spem omnino excludat ¹.

Quoad **tempus** quo præceptum spei obligat, idem fere dicendum est ac de fide; videlicet hoc præceptum **a)** *per se* obligat: 1) quando æterna beatitudo sufficienter fuit proposita, 2) in periculo mortis *probabilius*, 3) aliquoties in vita, 4) in tentatione gravi contra spem, 5) post peccatum *desperationis*; — **b)** *per accidens* obligat sicut et præceptum fidei (n. 182).

ART. III. DE PECCATIS CONTRA SPEM.

208. Peccatum committitur contra spem non tantum *omissione*, quando non elicitur actus spei præceptus, sed *commissione*, per *desperationem* aut *præsumptionem* ².

209. Desperatio, quam distinguere oportet ab involuntaria perturbatione et spiritualis derelictionis sensu, et a dejectione vel timore immoderato quem probi homines aliquando non sine quadam culpa patiuntur, est *voluntaria* diffidentia beatitudinem consequendi, vel media ad illam *necessaria*. Ortum sumit desperatio: **a)** ex fidei defectu, **b)** ex inordinata adhæsiōe voluptatibus, **c)** ex acedia spirituali, **d)** ex præsumptuosa licentia peccandi. — Hujusmodi desperatio (quæ quandoque in iudicio hæretico fundatur, v. g., quod Christus non pro me mortuus sit) est **peccatum mortale** *ex toto genere suo*, minus quidem infidelitate et odio Dei, sed *gravius* peccatis quæ committuntur contra virtutes morales; — et cum opponatur directe motivo ipsius spei, spei habitum destruit. — Diffidentia vero circa ea quæ *non* sunt ad salutem *necessaria*, *ex se* leve peccatum est.

210. Præsumptio ³ est temeraria expectatio beatitudinis mediorumque ad eam consequen-

¹ DENZINGER, 1327 (1193).

² S. THOM., 2^a 2^æ, q. 14, a. 2. — ³ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 130, a. 1.

dam, contra Providentiæ ordinem. Est vel *simplex* vel *hæreticalis*.

A) Præsumptio est *simplex* : a) quando quis sperat providentiam extraordinariam et gratias omnino singulares, vel nimis aut potius inordinate fidit in Dei misericordia; b) quando quis motivum peccandi sumit ex longanimitatis misericordia Dei : quæ præsumptio, *per se* gravis, admittit tamen parvitatem materiæ, et non destruit habitum spei, cum illius motivo non opponatur.

B) Præsumptio est *hæreticalis* : a) quando quis errore voluntario beatitudinem exspectat vel a solis viribus propriis (Pelagianismus), vel a sola misericordia divina (Lutheranismus); b) quando quis divinum auxilium errore voluntario sperat ad res malas. Quæ præsumptio est *per se* gravissimum peccatum, et habitum spei destruit cum amoveat fidem, spei fundamentum. Habitus spei potest etiam dilabi ab eo qui desiderat perpetuo in hoc mundo lautam ac jucundam vitam ducere; hæc enim dispositio spei *directe* opponitur.

CAPUT IX.

De virtute caritatis.

Dicendum est : 1° *de amore et caritate in genere*; 2° *de caritate erga Deum*; 3° *de caritate erga proximum*.

ART. I. DE AMORE ET CARITATE IN GENERE ¹.

211. *Amor in genere* est motus in bonum *conveniens* : “ unicuique (enim) est bonum id quod

¹ *Syn. maj.*, De virtute Caritatis, n. 730-744.

est sibi connaturale et proportionatum " ¹. Aliis verbis amor est complacentia appetitus in bono. — Triplex distinguitur amor : **a)** *naturalis* qui est quædam propensio *cujuslibet* entis in finem (seu bonum) suum *proprium*; **b)** *sensibilis* qui est complacentia appetitus sensitivi in bono *sensibiliter apprehenso*; **c)** *rationalis*, qui est complacentia voluntatis in bono *intellectu apprehenso*.

Amor autem *rationalis* pariter duplex est : amor *concupiscentiæ* quo res amatur non simpliciter, sed ut bona *nobis*; amor *amicitiæ* seu *benivolentiæ* quo res amatur *ipsa*, ita ut affectus sistat in re amata ². Uterque autem amor potest intime conjungi, quando scilicet bonum quod volumus amico referimus ad nostram delectationem et utilitatem, sed tunc amor " deficit a ratione veræ amicitiae " ³. — Ad plene describendum amorem amicitiae, advertimus : **a)** hunc esse *mutuum*, ab utroque amico *cognitum* et fundatum in aliqua *communicatione* ⁴; **b)** tres esse præcipuas condiciones amoris : *bonum*, *similitudinem* vel potius *proportionem*, *familiarem consuetudinem*.

212. Caritas autem, quæ nihil aliud est ac amor supernaturalis Dei et proximi, potest definiri : *virtus theologica qua inclinamur ad Deum super omnia diligendum propter seipsum, seu eo modo quo seipsum diligit, nos vero et proximum propter Deum*.

Objectum ergo primarium caritatis est *ipse Deus, summum et infinitum bonum*; objectum vero secundarium sunt omnes creaturæ rationales in quantum divinæ gratiæ et gloriæ sunt capaces : " hoc enim debemus in proximo

¹ 1^a 2^a, q. 27, a. 1, o. — " On ne sçauroit montrer la nature du bien que par l'alliance qu'il a avec la volonté ", S. FRANÇOIS DE SALES, *Traité de l'Amour de Dieu*, liv. I, ch. VII.

² S. THOM., 1^a 2^a, q. 26, a. 4; S. FRANÇOIS DE S., *ibid.*, ch. XIII.

³ S. THOM., 1^a 2^a, q. 26, a. 4, ad 3.

⁴ S. FRANÇOIS DE SALES, *Introduction à la vie dévote*, 3e partie, ch. XVII.

diligere ut in Deo sit", unde "ratio diligendi proximum Deus est"¹. — *Motivum* proprium caritatis est Dei *bonitas absoluta* in se et propter se infinite amabilis. Et ita distinguitur caritas ab amore spei, cujus *motivum* est bonitas Dei *relativa*, qua scilicet erga nos bonus est. — Attamen ipsa caritate amamus Deum ut bonum *nostrum*, cum caritas sit amicitia quædam et omnis amicitia fundetur in *communicatione* et tendat ad *unionem* cum suo objecto²; caritas igitur non excludit mercedem, sed non diligit Deum propter eam. Ceterum amor spei : 1) promptiorem reddit hominem ad amorem caritatis, et 2) ordinari potest a caritate ad finem caritatis³.

ART. II. DE CARITATE ERGA DEUM 4.

213. A) Notio. Caritas erga Deum est : a) amor **benevolentiae** cujus sunt tres actus : *gaudere* de bonis quæ Deus possidet (amor *complacentiae*), *optare* maiorem gloriam Dei extrinsecam (amor *benevolentiae proprie dictæ*), *strenue laborare* ut hæc gloria Dei externa promoveatur (*zelus*). — Cum vero nos Deus prior dilexerit, caritas divina est amor *reciprocus* inter Deum et hominem, ab utroque apprime *cognitus*, et aliunde fundatus in *communicatione* ipsius vitæ divinæ : "... maxima et pretiosa nobis promissa donavit, ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ" 5. Caritas igitur est etiam b) amor **amicitiæ** 6.

214. B) Necessitas caritatis. — a) *Habitus* caritatis est necessarius *necessitate medii* ad salutem; actus caritatis est etiam necessarius *necessitate medii* ad justificationem in adultis qui post peccatum mortale nequeunt sacramenta recipere. — b) Præterea datur *præceptum speciale* aliquoties in

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 25, a. 1.

² Cf. 2^a 2^æ, q. 23, a. 1 et 1^a 2^æ, q. 28; et S. FRANÇOIS DE SALES, *Traité de l'Amour de Dieu*, liv. X, chap. X.

³ Lege BOSSUET, *Correspondance*, VII, Lettre 1347; VIII, Lettres 1546, 1571.

⁴ *Syn. maj.*, ibid., n. 745-763.

⁵ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 114, a. 1. — ⁶ 11 Pet. I, 4.

vita eliciendi actus caritatis erga Deum : “ Dili-
ges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo et
in tota anima tua, et in tota mente tua. Hoc est
maximum et primum *mandatum* ”¹. Amor
præscriptus non est amor *intensive* summus seu
amor quo Deum gradu quam maxime intenso
diligereamus, sed amor *appretiative* summus, seu
amor quo Deum, etiam gradu remisso, sincere
super cetera omnia diligimus, ita ut parati simus
omnium jacturam pati potius quam Dei amici-
tiæ. — Præceptum autem caritatis obligat *per se* :
1) in primo usu rationis (dummodo obligatio per-
cipiatur), 2) sæpius in vita, 3) probabilius in arti-
culo mortis, 4) quando tentatio contra caritatem
aliter vinci nequit ; — *per accidens* autem quando
status gratiæ requiritur nec adest copia confessarii
qui absolutionem impertiri valeat, aut quævis
tentatio aliter nequit superari.

215. C) De peccatis contra caritatem. Vio-
latur lex caritatis tum *omissione* actus præcepti
(n. 214), tum odio Dei et *acedia* seu *pigritia*.

a) **Odium** Dei est peccatum omnium *gravissi-
mum*, cum sit perfectissimæ virtuti oppositum, et
directe impugnet ipsam Divinitatem. Gravius est
odium *inimiciticæ* quod Dei bonitati *in se* spec-
tatæ adversatur, quam odium *abominationis* quod
externæ ejusdem *rationi* agendi erga nos renititur.

216. b) Pigritia in genere nos inducit ad *non
agendum* vel *remisse agendum* quando aliquod
urget officium : quod plus minusve caritati oppo-
nitur. Quando ista negligentia versatur circa res
spirituales, vocatur proprie **acedia** quæ definitur :
*tristitia seu tædium de bono spirituali, imo de Deo,
ob laborem annexum.*

¹ *Matth.* XXII, 37. — Cf. *1a 2æ*, q. 100, a. 10, t. II.

Filiæ¹ acediæ sunt : *irrisio pietatis, indignatio adversus exhortantes, torpor, tepiditas, pusillanimitas, et quandoque desperatio.*

Acedia *peccatum mortale* est, quoties *inducit tristitiam perfectam, seu pleno consensu acceptam, de bono divino, et negligentiam propriæ salutis mediorumque ad eam assequendam necessariorum* : tunc enim graviter opponitur præcepto de Deo diligendo ; gaudere enim de bono divino proprium est caritatis². Exemplum acediæ graviter peccaminosæ præ se ferret qui doleret, ob virtutis molestias, quod ad fidem christianam vocatus esset.

217. D) Corollarium practicum. Crescamus per omnia in caritate Dei : **a)** cupiditatem seu passionum immoderantiam in dies imminuendo³ ; **b)** frequentissime actus amoris sive formalis sive impliciti eliciendo ; **c)** assidue insistendo considerationibus quæ voluntatem ad diligendum inflammare valent, ita ut ex infimo gradu qui excludit affectum ad mortale ascendamus ad gradum perfectiorem in quo deponitur affectus venialiter malus, et ad perfectissimum gradum qui Dei beneplacitum et imitationem Christi in omnibus prosequitur⁴.

ART. III. DE CARITATE ERGA PROXIMUM.

218. Caritas nostra erga Deum *extendi* debet ad **nosmetipsos** et ad proximum : "*Diliges proximum tuum sicut teipsum*"⁵. "Amor quo quis

¹ Peccata, quorum capitale peccatum est fons, vocantur ejus *filiæ*.

² S. THOM., 2^a 2^æ, q. 35, a. 2.

³ 1^a 2^æ, q. 89, a. 4 ; q. 100, a. 10.

⁴ Exinde summopere laudandus est mos a SS. Pontificibus commendatus et in multis regionibus ex præcepto inductus, diebus dominicis et festis post Missam vel publicum devotionis exercitium cum populo actus virtutum theologicarum recitandi. Cf. LEHMKUHL, I, n. 324. — ⁵ *Matth.*, XXII, 39.

diligit seipsum, est forma et radix amicitiae : in hoc enim amicitiam habemus ad alios, quo ad eos nos habeamus sicut ad nos ipsos" ¹.

Contra **amorem sui** peccant : a) per *excessum*, qui egotismo indulgent, quæ sua sunt quærentes, non quæ Jesu Christi² et membrorum ejus, b) per *defectum*, qui propriam vitam, sanitatem corporis et integritatem conservare temere negligunt (n. 389), — curam suæ salutis ac spiritualis profectus prætermittunt, — circa bona externa tum fortunæ tum bonæ famæ nimis desides sunt aut ea ita prosequuntur, ut spiritualia parvipendant et relinquant.

219. De caritate autem erga **proximum** tria sunt perpendenda : 1° *præceptum* caritatis; 2° *opera* caritatis, præsertim quæ *socialia* dicuntur; 3° *peccata* contra caritatem.

§ I. De præcepto caritatis erga proximum.

220. Datur speciale et grave **præceptum diligendi proximum** amore supernaturali, tum *affectivo*, complacendo nobis in ejus bonis, ejus felicitatem desiderando, in necessitate efficaciter volendo ei opitulari; tum *effectivo*, reipsa ei in necessitatibus subveniendo. Christus enim dixit : "Mandatum *novum* do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos" ³. Hoc autem præceptum quatenus *negativum* prohibet odium proximi; et quatenus *positivum* præcipit benevolentiam erga omnes, imo et dilectionem inimicorum. Ad quod declarandum tria exponemus : 1° *ordinem* in caritate servandum; 2° *eleemosynam* corporalem vel spirituales; 3° *dilectionem inimicorum*.

I. De ordine in caritate servando.

221. Caritas *præcipit ordinem* servandum sive quoad *personas*, sive quoad *bona*.

¹ 2a 2æ, q. 25, a. 4.

² *Philipp.*, II, 21. — ³ *Joan.*, XIII, 34.

222. 1º Quoad personas : A) Quisque potest et aliquando tenetur seipsum magis diligere quam proximum in pari genere bonorum et in pari necessitate. Unde non licet peccare nec se exponere periculo proximo et certo peccandi ad succurrendum proximo etiam spiritualiter; regulariter quisque tenetur vitam temporalem propriam alterius vitæ præferre; licet tamen aliorum vitam nostræ præponere ob bonum publicum vel ob bonum virtutis exercendæ modo heroico. **B)** Magis diligere debemus *amore complacentiæ* eos qui sunt *Deo* propinquiore; magis vero *amore benevolentiae* et *beneficentiæ* eos qui *nobis* propinquiore sunt. Hæc autem posterior propinquitas est vel carnalis, vel civilis (qua inter se conjunguntur concives, commilitones, amici, etc.) vel spiritualis (quæ viget inter parochum et ejus subditum, inter confessarium et pœnitentem). Servandus est autem ordo benevolentiae quoad ea quæ pertinent ad naturam in propinquitate carnali¹; quoad civilia in propinquitate civili; quoad spiritualia in propinquitate spirituali².

223. 2º Quoad bona : A) Ex caritate homo tenetur plus diligere et procurare bonum *supernaturale* proximi quam bonum *naturale* proprium; et quidem **a)** cum vitæ periculo in *extrema* necessitate proximi aut in *gravi* necessitate *publica*; **b)** sine autem gravissimo damno temporali in *gravi* tantum necessitate individuorum³; **c)** sine magno damno, in *communi* necessitate. **B)** Tenemur *regulariter* plus curare sanitatem et salutem

¹ Inter consanguineos hic ordo regulariter servandus est in extrema necessitate, ut succurratur : 1º parentibus (patri præ matre), 2º uxori; 3º filiis, 4º fratribus; dein reliquis. In communi tamen necessitate præferendi sunt uxor et filii parentibus.

² Cf. 2ª 2ª, q. 31, art. 3.

³ Ii autem qui *ex officio* curam habent animarum tenentur ex justitia cum vitæ periculo etiam in *gravi* necessitate subditorum suorum.

proximi corporalem quam bona nostra externa (n. 227, A).

II. De eleemosyna.

224. Dilectionem internam per *beneficientiam*, præcipue in miseros, seu *misericiordiam*, comprobamus. Misericordiæ autem opera sunt vel corporalia¹ ut *eleemosyna*, vel spiritualia, ut *correptio fraterna*.

1° **Eleemosyna** presse definitur : *Quodlibet beneficium corporale, indigenti ex commiseratione præstitum, ad ejus inopiam sublevandam.*

225. 2° **Principium.** Præceptum Domini est eleemosynam tribuere indigenti : “qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo?”² Porro hoc præceptum obligat quoties hæc duo simul concurrunt : *vera necessitas* ex parte indigentis, et ex parte dantis *moralis possibilitas*, scilicet “cum habet *superflua*, quæ secundum statum præsentem non sunt sibi necessaria, prout probabiliter æstimari potest”³.

226. 3° **Regulæ practicæ** 4 : A) *Proximo*, in **extrema aut quasi-extrema necessitate** (scilicet in periculo *certo* aut *valde probabili* amittendi vitam, valetudinem, castitatem...) constituto, sub gravi (vel dando vel commodando) succurrendum est, etiam ex bonis statui necessariis, modo fieri possit sine damno nimis magno.

B) *Proximo*, in **gravi aut communi necessitate** constituto, *aliquando* succurrendum est ex

¹ Omnia hoc versiculo continentur : *Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.*

² *Joan.*, III, 17. — 3^a 2^a 2^a, q. 32, a. 5, ad 3.

⁴ Vide 2^a 2^a, q. 66, a. 7; q. 71, a. 1.

bonis *superfluis*, et quidem sub mortali¹ saltem quando agitur de gravi necessitate.

227. C) Quid vero nomine **superfluatorum** venit? Superflua coalescunt ex eo quod superest, demptis necessariis tum vitæ tum sociali statui².

Ex his satis evincitur *non mathematice* definiri superflua quæ in pauperes effundi debeant sive directe nummos aut vestimenta largiendo; sive indirecte, promovendo scilicet hospitia, nosocomia, beneficentiæ socialis opera (infra, n. 237 sq.). Unde urgenda est quidem³, sed discrete, obligatio faciendi eleemosynas.

Ceterum, caritas sit : **a)** *prudens*, ut subveniatur *vere pauperi*⁴; **b)** *satis abundans*, ut pauperes sibi comparent non solum necessaria pro præsentī die, sed et instrumenta laboris; **c)** *prompta et opportuna*, ne pauperes cadant in miseriam et desperationem; *discreta* ne hi humilientur.

228. 4° Eleemosynæ opponitur **avaritia** quæ est immoderatus divitiarum amor, e quo oriuntur non solum *obduratio cordis* erga pauperes, sed et *inquietudo cordis, fraudes et fallaciæ, violentiæ et facinora*. Hodie, pecunia, tam diversis modis *frugifera*, non tam amatur propter seipsam quam propter diversa quæ affert commoda.

Avaritia est peccatum *mortale ex genere suo*, quando violat justitiam; est vero peccatum *veniale*,

¹ *Matth.*, XXV, 41-46. — Cf. S. ALPHONS., tom. I, lib. II, n. 32; S. F. SALES. *Traité de l'amour de Dieu*, liv. VIII, ch. IX.

² Notandum est "pertinere ad decentem statum conservandum, omnia quæ requiruntur, non solum ad filios, et famulos, et hospites sustentandos; sed etiam ad honestas donationes, convivia, et moderatas magnificentias exhibendas". S. ALPH., *ibid.*

³ Nota propositionem ab *Innocentio IX* damnatam, DENZ. 1162 (1029).

⁴ "Sint autem mendicantibus validis non solum hospitalia clausa, sed et publice ac ostiatim mendicare penitus interdictum". *Ex. Concil. Colon.* 1536.

quando adversatur *liberalitati* ita ut salvum sit præceptum eleemosynæ¹. Attamen, etiam quando venialis est, avaritia mentem avertit a Deo rebusque divinis, et ita valde periculosa est.

229. 5° Præceptum caritatis non solum respicit *opera misericordiæ* corporalia, sed extenditur ad **spiritualia**, quæ septem communiter recensentur : *docere* ignorantes, *consilium* dare dubitantibus, *mœstos consolari*, *acceptam* injuriam condonare, *molestos patienter tolerare*, pro vivis et defunctis *orare*, *delinquentes corripere*². Hic de sola **correctione fraterna**, quippe quæ sola specialem præ se ferat difficultatem, paulo fusius dicimus. Correctio autem fraterna **definitur** : *admonitio, delinquenti proximo privatim facta, ad ejus emendationem*. Differt proinde a *judiciali* correctione quæ est potius *punitio* ob bonum commune. Correctio autem *paterna* superioris fraternæ accensenda est.

230. A) *Datur præceptum naturale et divinum, per se grave, correctionem fraternam faciendi proximo graviter delinquenti, quibusdam positis conditionibus*³.

Hæ autem **conditiones** sunt : **a)** ut *certo moraliter* constet de peccato commisso *gravi* vel communitati cuidam graviter noxio aut de voluntate illud committendi ; **b)** ut sit spes *vere probabilis* emendationis pro delincente aut saltem pro aliis, sive statim, sive post aliquod tempus ; **c)** ut sine magno corripientis incommodo fieri possit : quare inferiores rarius ad eam obligantur ; æquales vero nonnisi deficientibus superioribus aut amicis ; scrupulosi generatim ab hoc officio, utpote minus apti, eximuntur. — Superiores vero ad correctionem tenentur vi officii, etiam in casu magni incommodi, quia non solum ex caritate, sed etiam ex justitia obligantur⁴.

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 118, a. 3 et 4.

² Quæ opera resumuntur hoc versu : *Consule, carpe, doce, solare, remitte, fer, ora.* — ³ Matth. XVIII, 15-17.

⁴ Strictius ergo tenentur ad correctionem : episcopi, parochi, præ-

231. B) In correptione autem facienda sequendus est **modus** a Christo præscriptus¹; scilicet reus non denuntietur “Ecclesiæ” seu superiori ut iudici nisi post monitionem secretam frustra adhibitam. Dantur tamen casus in quibus statim superiori res sit referenda, v. g., si delictum sit publicum, si ratione boni publici correptio efficax statim requiratur nec obtineri possit nisi per superiorem iudice procedentem.

232. Notetur tandem : **a)** correptionem faciendam esse cum *benignitate* et *humilitate*, et **b)** quandoque propter peccatum mere *materiale*, scilicet ratione 1) damni ipsius ignorantis aut tertii, 2) scandali, 3) læsionis honori divino aut religioni imminenti².

III. De dilectione inimicorum.

233. 1º Principium. Ex præcepto caritatis tenemur inimicos *diligere* dilectione *communi*. Jubemur quidem inimicos **diligere** non *quia* inimici, sed *quavis* inimici, et quidem propter Christum et Deum.

234. 2º Corollaria. **A)** Jubemur *non odisse* inimicos. Possumus quidem et debemus odio *abominationis* prosequi quod inest proximo a diabolo secundum peccatum et justitiæ defectum³. Immo peccatum non est abominari ipsum peccatorem, v. g., seductorem *propter* mala quæ infert, et ei malum quo impotens fiat adprecari. Abominari autem proximum ex nulla aut leviori causa non licet. — *Odium* vero *inimicitiae* erga cujus-

lati, parentes, confessarii, domini, mariti, magistri, patroni, tutores et curatores.

¹ *Matth.*, XVIII, 15-17. — ² S. ALPH., tom. I, lib. II, n. 36.

³ S. THOMAS, 2ª 2ª, q. 34, a. 3. — Odium *abominationis* illud est quo aliquid adversamur, ut *nobis* vel *nostris* malum; odium *inimicitiae* illud est quo alicui personæ *in se* spectatæ volumus malum.

libet hominis personam absolute sumptam, est peccatum *ex genere suo mortale* : homo enim viator est vel amicus Dei vel hujus amicitiae capax; unde semper est caritate theologica diligendus ¹.

Non licet proximo, etiam inimico, optare malum damnationis aeternae; — nec malum aliquod temporale nisi ut majus malum vitetur, nunquam vero ex appetitu vindictae. Mala imprecari proximo, est peccatum grave *ex genere suo*; in praxi saepe veniale est prae insufficienti advertentia, prae ira, prae intentione injiciendi tantum timorem.

235. B) Tenemur proximo, etiam inimico, ex interno affectu, **condonare** injurias nobis illatas, ut possimus et ipsi veniam nostrorum delictorum obtinere, juxta illud : “ dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris”. — Ideoque regulariter debemus sincere *communia exhibere dilectionis signa* et beneficia, qualia scilicet christianus christiano, civis concivi, sacerdos sacerdoti, consanguineus consanguineo dare solet; imo et specialia, si id requiritur ad vincendam tentationem odii. — Denegantes hæc communia signa caritatis aliquando excusantur a mortali propter bonam fidem. Aliunde potest esse rationabilis causa illa ad tempus denegandi, v. g., ad emendationem filiorum aut subditorum, ad suum mœrorem ostendendum pro atroci injuria, etc., dummodo interius non desit caritatis affectus, nec adsit scandalum. Licet pariter satisfactionem exigere pro injuria illata, sed ex amore justitiae et ad compescendos adversarios.

Hinc non licet inimicos excludere : 1) a communibus orationibus; 2) a communibus eleemosynis; 3) ab expositarum mercium venditione; 4) a communibus officiis urbanitatis, ut sunt salutationes et resalutationes.

¹ S. AUGUST., lect. V feriæ V in Cœna Domini. Cf. TAULER, *Institutions*, XXXI, ubi septemdecim motiva proponuntur diligendi inimicos.

236. C) Quando disrupta fuit amicitia, quaerenda est **reconciliatio** juxta Christi mandatum ¹. Tenetur autem prior hanc reconciliationem quaerere, et quamprimum moraliter, qui alterum offendit, aut *gravius* offendit, aut *prius* offendit. Reconciliatio fieri potest veniam petendo, amicabilibus colloquiis aut officiis amicitiam gradatim instaurando, communem amicum, v. g., sacerdotem, mediatorem adhibendo. — Qui autem læsus fuit, tenetur reconciliationem quaerenti injuriam condonare.

§ II. De operibus caritatis præsertim socialibus.

237. Opera caritatis tam spiritualia quam corporalia a primævis temporibus notissima, hodie sicut et olim, sub forma necessitatibus socialibus accommodata colenda sunt. Hac de re egregie scripsit Leo XIII in sua nunquam satis revolvenda Encyclica *Rerum novarum* ², ubi hæc **summi principii** instar proponuntur : “ Quicumque majorem copiam bonorum Dei munere accepit, sive corporis et externa sint, sive animi, ob hanc causam accepisse, ut ad perfectionem sui pariterque, velut minister Providentiæ divinæ, ad utilitates adhibeat ceterorum ”. Ad veram autem utilitatem ceterorum procurandam, servantur hæc **normæ generales** : **a)** Egestatem prævertere multo magis expedit quam curare : quare caritas bene ordinata eo tendere debet ut pauperes reddat habiles ad se suosque sustentandos ; **b)** omnino curandum est, ope societatum et quidem foederatarum ³, ut vere indigentes cognoscantur et

¹ *Matth.*, V, 23.

² Cf. etiam Encycl. *Graves de communi*, 18 Jun. 1901; Lettre *Notre charge apostolique* de Pie X, 25 Août 1910.

³ LEFEBURE, *L'organisation de la charité privée en France*, Paris, 1900.

foveantur, quin pigris et vagis præmium et incitamentum detur; c) vera caritas non solum temporalibus pauperum necessitatibus providet, sed etiam eos ad virtutum praxim inducit.

Hæc autem principia applicare convenit in *educatione* adolescentium, et *consociationibus* sive inter divites, sive inter ipsos opifices.

238. A) Ad supplendam optimam **educationem** quæ domi ab ipsis parentibus recte moratis præbetur, semper¹ exstiterunt *orphanotrophia* quibus nunc adjunguntur *patronatus*², *studiorum circuli*³, et etiam instituta *physicam* educationem directe respicientia (*Œuvres des saines vacances*). Sed ut illa pia opera recte præparent adolescentes ad maturius formandos *Syndicatus professionnelles*, in iis adhibenda est **educatio** non solum *christiana*, sed et *virilis*, roborans contra passiones et vanum hominum timorem, *professionalis* etiam, opifices reddens in sua arte peritos et scientiæ socialis practicæ non ignaros. — **Puellis** autem detur educatio *practica*, rei domesticæ gnaviter administrandæ opportuna.

239. B) Necesse est etiam ut **opifices**, ad sua jura tuenda, **efforment consociationes**: *Syndicatus professionnelles*, a politicarum partium præjudiciis et passionibus alienos; *Concilia conciliationis et arbitrii* ad componenda dissidia inter dominos et opifices exsurgentia; *Societates mutuales* ad parsimoniam fovendam; *Societates cooperativas*, præcipue consummationis, vel *pacta inita* cum mercatoribus ut hi consentiant aliquam determinatam partem sui lucri cooperatoribus cedendam; *Societates mutui crediti* quibus pecunia mutuo tradatur cum minimo auctario; *assecuraciones* contra incendium, grandinem, pestem animalium; et imprimis *Consociationes ad religiosa officia* perfectius adimplenda. — Componantur vero illæ sodalitates juxta *methodum observationis*, prudenter respiciendo ad contingencias locorum, temporum, personarum.

240. C) Caritas insuper præcipit ut ab heris opifices, sane sibi “propinquiores”⁴, juventur.

¹ LALLEMAND, *Histoire des enfants abandonnés et délaissés*.

² MAX TURMANN, *Au sortir de l'Ecole, Les Patronages*.

³ MAX TURMANN, *L'Education populaire*.

⁴ CARD. ZIGLIARA, *Epist. ad archiep. Mechlin.*

Quod auxilium proletariis sapientius et efficacius præstabitur, si inter ditiores instituantur societates : ad *salubres domos* ædificandas ; ad *hortos* gratis locandos aut modico pretio vendendos ; ad *scholas* vulgo dictas “ *ménagères* ” aperiendas ; ad *assecurandum* contra fortuitos casus, senectutem, aut involuntariam cessationem a labore. — Sed specialem benevolentiam ac providentiam exposculant feminæ sive nuptæ, sive innuptæ, quæ sunt juvandæ ope syndicatuum, societatum mutualium, societatum maternarum et infantilium, fœderum quæ vocantur “ *ligues d'acheteurs* ”. — Tandem *Conferentiæ S. Vincentii a Paulo* etiam hodie omnimodam opportunitatem retinent.

§ III. De peccatis fraternæ caritati oppositis ¹.

Jam diximus de *odio* (221). De *duello* autem, *bello* et *seditione* agemus in Tractatu *de Justitia* (n. 396 sq.) Nunc loquemur de *discordia*, *invidia* et *scandalo*.

241. 1° **Discordia** definitur *voluntatum dissensio circa bonum de quo consentire tenemur*. Dissensio vero circa opiniones liberas, et intra moderationis limites, non est peccatum. — Ex discordia sæpe nascitur **contentio**, id est, inordinata verborum pugna seu altercatio qua veritas impugnatur aut nimia acrimonia propugnatur. — Quandoque contentiones habentur in re religiosa, et oritur **schisma** quo quidam catholici propria sponte ab unitate Ecclesiæ secedunt.

242. Discordia autem et contentio, in iis in quibus consentire tenemur, sunt **peccata mortalia ex genere suo** ; *schisma* autem est peccatum

¹ *Syn. maj.*, *ibid.*, n. 836-850.

gravissimum. — Ad vitanda hæc peccata, certandum est contra superbiam et vanam gloriam quæ sunt horum radices, ac studendum etiam in parvis servare unitatem spiritus in vinculo pacis.

243. 2º Invidia sumitur in duplici sensu. In priori sensu, est tristitia de bono alterius, *quatenus ipsi bonum est*, et sic non distinguitur moraliter ab odio *inimicitiae*. (n. 221). — In sensu altero definitur tristitia de bono alterius quatenus consideratur *ut excellentiam nostram diminuens*. Hujusmodi tristitia oritur plerumque ex appetitu inordinato bonorum quæ honorifica censentur, qualia sunt dignitates, magistratus, titulorum insignia, divitiæ, eloquentia, pietas...

Quinque numerantur **filiæ** invidiæ : *susurratio* (411), *detractio* (405), *exultatio in adversis proximi*, *afflictio in prosperis* illius, *odium* (221).

Invidia est **peccatum** ex genere suo mortale, quia directe opponitur caritati. Imo "inter gravissima peccata computatur invidentia fraternæ gratiæ secundum quod aliquis dolet de ipso augmento gratiæ Dei" ¹. Aliunde, invidia, etiam in se levis, est grave peccatum, quoties conscii sumus nos ea induci ad grave damnum proximo inferendum.

244. 3º Scandalum : A) definitur : dictum vel factum (ubi intelligitur etiam *omissio*) *minus rectum*, (quamvis forsitan alias legitimum), *præbens occasionem ruinæ spiritualis*.

Hinc non adest scandalum proprie dictum in facto quod provocat *meram admirationem* ac reprobationem publicam; nec in facto retrahendi aliquem a perfectione evangelica : potest tamen adesse peccatum contra caritatem.

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 36, a. 4, ad 2.

245. B) Dividitur scandalum : in *directum* et *indirectum*. Scandalum est directum quando peccatum alterius *intenditur*; insuper est *diabolicum*, quando intenditur peccatum quatenus est offensa Dei vel detrimentum spirituale proximi. Scandalum est indirectum, quando peccatum proximi solum *prævidetur* ex actu nostro vel omissione secuturum.

246. C) Malitia scandali : a) Scandalum directum, imprimis diabolicum, est peccatum *grave ex genere suo* tum contra caritatem, tum contra virtutem ad quam lædendam proximus inducitur¹; — *eo gravius* autem quo major est influxus actionis scandalosæ in ruinam proximi.

Hinc : 1) peccatum in se veniale potest esse grave ratione scandali, et vicissim; 2) scandalum datum a parentibus, superioribus, sacerdotibus, magis inclinatur alios ad peccandum; 3) probabilius numero multiplicatur aut etiam aggravatur (n. 165) scandalum pro numero personarum quæ per *eandem* actionem scienter scandalizantur; 4) *maxime* tandem pendet gravitas scandali a *prævisione* et *intentione* agentis.

247. b) Scandalum indirectum probabilius non continet malitiam nisi contra caritatem, et sufficit declarare scandalum ac malitiam actionis scandalosæ.

Nullum est peccatum quando actio est *in se* bona aut indifferens, finis agentis honestus et habetur ratio proportionate gravis ad permittendum peccatum proximi. Tunc enim applicatur principium de voluntario indirecto (n. 65).

Quandonam autem bonus effectus malum compenset et excuset, dijudicari potest ex dictis n. 65 modo citato, et ex sequentibus regulis : — 1) ab operibus *speciem mali* habentibus generatim abstinendum est, nisi adsit urgens et gravis ratio, aut scandalum aliqua explicatione removea-

¹ Cf. S. ALPH., tom. I, libr. II, n. 45.

tur : ita sacerdos abstinere debet a frequentandis suspectis personis ; 2) propter scandalum opera bona aut indifferentia *non præcepta* generatim omittere debemus, si sine gravi incommodo fieri potest ; 3) item opera præscripta lege positiva, etiam divina, omitti possunt, imo quandoque debent, ad tempus, dummodo tamen absit aut gravius incommodum aut magnum spirituale detrimentum : ita ab auditione Missæ abstinebit puella, ne turpiter concupiscatur ; uxor, ne maritus blasphemet.

248. c) Corollaria. Exinde intelligitur quid sit dicendum de scandalo *pusillorum* et *pharisaico*. Scandalum hujusmodi non est activum seu datum, sed *passivum* seu *acceptum* : si oritur ex *ignorantia* aut *infirmirate* peccantis, dicitur scandalum *pusillorum*¹ ; si ex ejus *malitia*, vocatur pharisaicum.

Scandalum autem *pusillorum* vitandum est, quoties fieri potest *absque gravi incommodo* ; scandalum vero pharisaicum, etiam cum leviori ratione, contemni potest.

249. D) Obligatio reparandi scandalum oritur sive *ex sola caritate*, quando tantum suasionem aut malo exemplo alios seduximus ; sive *ex justitia*, quando media injusta, ut dolus, vis, metus, fuerunt adhibita ; sive *ex officio*, in superioribus. — Illa autem reparatio fieri debet modo proportionato ipsi scandalo, scilicet : quandoque *publice* ; quandoque *tollendo ulteriorem influxum scandali*, v. gr., amovendo librum pravam, refutando malam doctrinam ; quandoque *simplici conversatione christiana*.

250. E) Hinc resolves : a) Occasionem peccati ex consulto ponere, aut non auferre illicitum

¹ Quodlibet scandalum potest *aliquo sensu* dici *scandalum pusillorum*, quia soli pusilli seu infirmi in virtute scandalizantur, non vero qui in bono vel malo sunt firmati. Sed scandalum *pusillorum proprie dictum* ex eo specificatur quod est mere passivum.

est, nisi : 1) ad efficaciorē correctionem præstandam, 2) aut ad damnum proprium facilius resarciendum aut cavendum; b) consulere seu suadere peccatum *absolute* non licet; licitum est vero suaderē minus peccatum in maiore contentum, ut vulnerationem præ occisione, ei qui determinatus est ad peccandum; c) petere ab altero actionem numquam licet quam omnino nequit sine peccato præstare; gravi de causa licet petere actionem quæ, etsi periculosa, præstari possit sine peccato (n. 868).

CAPUT X.

De virtute religionis.

(*Ium, IIum et IIIum Præcepta Decalogi*¹.)

251. Notio. Religio, inter virtutes morales præstantissima, cedit dignitate virtutibus theologicis. Objectum enim proximum et immediatum religionis non est Deus, sed cultus Dei; sicut objectum immediatum iustitiæ non est proximus, sed res proximo debita. Actus tamen religionis aliquo sensu a fide, spe et caritate procedunt et ab ipsis informantur².

Religio ergo, prout hic sumitur, est *virtus supernaturalis, qua voluntas inclinatur ad reddendum Deo cultum ipsi debitum propter ejus infinitam excellentiam et supremum dominium*³.

In triplici articulo loquemur : a) de actibus religionis principalibus; b) de actibus religionis secundariis; c) de actu religionis sociali.

¹ Cf. infra, n. 716 sq.

² S. THOM., 2^a 2^æ, q. 101, a. 3.

³ 2^a 2^æ, q. 84, a. 1; q. 121, a. 1, ad 2.

ART. I. DE ACTIBUS RELIGIONIS
PRINCIPALIBUS.

Dicemus tum de *ipsis actibus* religionis, tum de *peccatis* oppositis.

§ I. De ipsis actibus religionis
principalibus ¹.

Breviter hic tractandum est de *adoratione* et *oratione*, necnon de *devotione*, quæ ad utrumque actum nos promotiores reddit ².

1. *De adoratione.*

252. “Scriptum est : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies” ³. Hoc textu innuitur tum obligatio tum natura adorationis. **Adoratio** igitur est *humilis agnitio singularis excellentiæ Dei, seu actus religionis quo cultum latricæ Deo reddimus propter supremum ejus dominium*. Et sane “Deo competit singularis excellentia in quantum omnia in infinitum transcendit secundum omnimodum excessum” ⁴; competit et “plenarium et principale dominium respectu totius et cujuslibet creaturæ, quæ totaliter ejus subjicitur potestati” ⁵. Excellentia Dei proprie exposcit reverentiam, dominium autem subjectionem; sed ex reverentia et subjectione coalescit adoratio interna.

253. Adoratio debet esse non solum interna, seu in actibus intellectus et voluntatis consistere, sed etiam externa et publica, seu actibus manifestari externis et totius societatis nomine perac-

¹ *Syn. maj.*, De Virtute religionis, n. 855-893.

² De *Sacrificio* agitur in tractatu de *Eucharistia*.

³ *Matth.*, IV, 10.

⁴ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 81, a. 5. — ⁵ *Ibid.*, q. 103, a. 3.

tis, cum sit Deus supremus et infinitus auctor et dominus tum animæ, tum corporis, tum societatis humanæ.

II. *De oratione.*

254. 1° Notio. In sensu lato, oratio est pia mentis elevatio ad Deum; in sensu stricto, est *petitio decentium a Deo*. Hanc petitionem esse actum religionis facile intelligitur: nihil enim est aliud quam *practica* agnitio divinæ excellentiæ et bonitatis¹. — Oratio autem est *mentalis* quando sola mente peragitur, intellectu scilicet et voluntate; *vocalis* quando non solum mente, sed verbis, aut aliis signis completur. Vocalis oratio est *privata* vel *publica*.

255. 2° Necessaria est oratio : **A)** *necessitate præcepti*, siquidem sæpius præcipitur a Deo in Scripturis², **B)** *necessitate medii*³, est enim medium ordinarium a Deo institutum ad gratias efficaces et perseverantiam finalem consequendas : quod præsertim Traditione constat. Aliunde oratione assidua foveantur fides, spes, caritas, humilitas.

256. Lex orandi, sicut præceptum de fide, spe et caritate, obligat sive *per se*, sive *per accidens* : *per se*, frequentius in vita quin tempus mathematicè determinari valeat : unde *hortandi* sunt fideles ut quotidie orent ; *per accidens*, quoties aliquod officium vitæ christianæ impleri vel tentatio vinci nequit absque oratione.

257. *Orandum* est voce quidem (non vero in “ multiloquio sicut ethnici ”⁴ faciunt, tumultuosa scilicet loquacitate et cum diffidentia in Deum); sed præsertim “ in spiritu et veritate ”⁵ in clauso

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 83, a. 15 et 17.

² Matth., VII, 7; Luc., XI, 9-10; Matth., XXVI, 41; Rom., XII, 12, etc.

³ *Probabilius*, ait S. ALPH., III, Prolog.

⁴ Matth., VI, 7-8.

⁵ Joan., IV, 23-24.

cubiculo cordis ¹, seu cum attentione mentis et cordis ². Ad *validam* autem orationem, si de *vocali* agitur, non requiritur attentio perfecta et intensa, sed, ex fere communi sententia, sufficit ut orans initio orationis voluntatem habeat orandi et per decursum orationis distractionem externam evitet incommensurabilem cum attentione verbali etiam remissa. Ex quo sequitur *voluntarias* distractiones esse peccatum *veniale* tantum *ex genere suo*, in orationibus sive præceptis sive non præceptis. — Non solum pro nobis sed etiam pro *proximo*, non exclusis inimicis, *ex caritate* orare debemus.

258. 3º Effectus. Triplex distinguitur *effectus orationis* : *meritorius*, *satisfactorius*, et *impetratorius* ³. Hic ultimus est proprius et specificus orationis effectus, de quo nunc amplius loquendum est, respondendo his duabus quæstionibus : a) *Num* et *quo sensu* oratio sit *efficax* ad impetrandum ; b) *quibusnam conditionibus*.

259. 4º Efficacitas. *Oratio debitis vestita conditionibus, ex liberali Dei promissione infallibilem habet efficaciam impetrandi ea quæ petuntur ad salutem* : quod ex claris S. Scripturæ effatis theologi videtur esse de fide certum ⁴. Imo, his conditionibus destituta, oratio non est prorsus sine fructu.

260. 5º Quæ conditiones sunt, ex parte objecti : necessitas, utilitas, opportunitas ad salutem tum quoad supernaturalia, tum quoad naturalia ; ex

¹ *Matth.*, VI, 5-6; *Catech. Concil. Trid.*, n. 28.

² "Oratio primordialiter quidem est in mente". 2ª 2æ, q. 84, a. 2, ad 2. — Cf. 2ª 2æ, q. 83, a. 13.

³ Oratio, sicut communio, et etiam absolutio sacramentalis, *potest* habere insuper effectum spiritualis consolationis seu refectionis. Cf. 2ª 2æ, q. 83, a. 15 et 13.

⁴ Cf. NOLDIN, n. 144.

parte *subjecti* : humilitas, fiducia, perseverantia ¹. — Dubitatur num oratio *pro aliis* facta sit infallibiliter efficax. Dubitatur etiam num status gratiæ numerari debeat inter præfatas conditiones. Respondet probabiliter *Génicot* : “ Dummodo non sit voluntas prorsus obstinata in malo, neque desint conditiones reliquæ ad bene orandum requisitæ, defectus status gratiæ non videtur obstare quominus etiam infallibiliter obtineant peccatores ea quæ ipsorum saluti utilia sunt ” ². — Inter preces eminet *oratio dominica* quæ est tanquam *norma* et *summa* ceterarum.

261. Hucusque de oratione quæ ad Deum ipsum dirigitur. Et sane Deus *solus* orandus est tanquam *primus* et *principalis* bonorum auctor et largitor. *Bonum* tamen atque *utile* est Sanctos, et præsertim B. Virginem, invocare ³.

III. De devotione.

262. 1º Notio. Quo facilius cetera religionis officia impleantur, cordibus justorum a Deo infunditur et repetitis actibus expeditior redditur *devotio*, seu voluntas (sive actualis, sive habitualis) prompte se tradendi Deo ejusque cultui. — Devotio efficit ut mandata non solum servemus, sed sollicite, diligenter atque alacriter compleamus. Est autem fervor *voluntatis*, non simplex illa *sensibilis* affectio et delectatio quæ quandoque ab ipsa naturali complexione oritur, quandoque incipientibus divinitus conceditur ad illos suaviter inescandos.

263. 2º Modus in devotione proficiendi. Maximi igitur est momenti *in devotione assidue proficere*. Ad hoc autem primum **removenda** sunt quædam **impedi-**

¹ 2^a 2^æ, q. 83, a. 14; q. 84, a. 3, ad 2.

² Vol. I, n. 259; cfr. 2^a 2^æ, q. 83, a. 15, ad 3, a. 16.

³ *Concil. Trid.*, sess. XXV, apud DENZ., n. 984 (860).

menta : a) proclivitas scilicet ad consolationes terrenas et carnales; b) immoderata rerum temporalium sollicitudo; c) nimia curiositas, et affectio immoderata ad studia, præcipue profana. — **Media autem positiva** quibus fovetur devotio, sunt : a) consideratio divinæ bonitatis et beneficiorum ejus, præcipue passionis Dominicæ; b) recogitatio nostrorum defectuum; c) oratio, “spiritus gratiæ et precum”, orationes jaculatoriæ, *devotiones* discretæ¹ et nostro statui coaptatæ. Vera enim devotio² nedum obstet officiis *cujuslibet* status adimplendis, maxime nos juvat ad ea perfectius exsequendâ.

Scholion de cultu Sanctorum, imaginum et reliquiarum. De legitimitate hujus cultus in *Breviori Syn. dogmat.* egimus; sed ex *Codice* (c. 1276-1289) pauca ad praxim spectantia excerpimus.

a) *Sancti* coli possunt ubique et quovis actu duliæ; *Beati* vero non possunt nisi loco et modo quo R. Pontifex concesserit (c. 1277).

b) Quoad *imagines* : 1) nemini liceat in ecclesiis aliisve locis sacris ullam insolitam ponere imaginem sine Ordinarii approbatione; Ordinarius autem non approbet falsi dogmatis imagines, vel quæ decentiam offendant aut rudibus periculosi erroris occasionem præbeant. 2) Imagines pretiosæ in ecclesiis expositæ nunquam restaurentur sine scripto consensu Ordinarii, qui prius peritos consulat (c. 1279-1280).

c) Quoad *reliquias* : 1) *insignes* reliquiæ³ aut imagines pretiosæ nequeunt valide alienari nec in aliam ecclesiam perpetuo transferri sine Apost. Sedis permissu. 2) *Insignes* Sanctorum vel Beatorum reliquiæ nequeunt in ædibus vel oratoriis privatis asservari sine Ordinarii expressa licentia. 3) Publico cultu eæ solæ reliquiæ in ecclesiis honorari possunt, quas genuinas esse constet authentico documento alicujus S. R. E. Cardinalis vel Ordinarii loci (excluso vicario generali mandatum speciale non habente), vel alterius viri ecclesiastici cui facultas *authenticandi* indulto apostolico sit concessa. 4) Sacræ reliquiæ, quarum authenticitatis documenta interierint, publicæ venerationi ne exponantur sine prævio judicio Ordinarii loci;

¹ BOSSUET, *Correspondance*, III, 365.

² Quam S. FRANCISCUS SALES. appellat “dévotion sage, sérieuse, forte, invariable, noble et toute suave”. XVI, 195.

³ Nempe “corpus, caput, brachium, antibrachium, cor, lingua, manus, crus aut illa pars corporis in qua passus est martyr, dummodo sit integra et non parva”. (c. 1281).

reliquiæ tamen antiquæ antiquam venerationem retineant nisi certo constet eas esse falsas.

5) Reliquiæ sanctissimæ Crucis nunquam in *eadem theca* cum reliquiis Sanctorum publicæ venerationi exhibeantur.

6) Sacras reliquias vendere nefas est; itaque parochi et Ordinarii caveant ne, occasione hæreditatum, veneant aut in manus acatholicorum transeant (c. 1281-1289).

§ II. De peccatis religioni oppositis¹.

Præter peccata *omissionis*, quæ ex dictis satis *intelliguntur*, duo sunt peccatorum genera quæ religioni opponuntur: *superstitio* per *excessum*; et *irreligiositas* per *contemptum*.

I. De peccatis *superstitionis*.

264. Superstitio est vitium quo divinus cultus exhibetur creaturæ, — vel Deo, modo tamen indebito.

A) Divinus cultus alicui creaturæ exhibitus vocatur **idololatria**, quæ est inæqualis malitiæ prout provenit vel ex *infidelitate*, vel ex *cordis pravitate* tantum, vel ex mera *simulatione*. Omnis autem idololatria est peccatum grave, imo gravissimum post peccata quæ adversantur virtutibus theologicis.

265. B) Reliquæ superstitiones, **divinatio** scilicet, **vana observantia**, **magia** et **maleficium** a) in eo conveniunt quod sint agendi rationes, impropportionatæ et tamen infallibiles existimatæ ad aliquos effectus obtinendos. Eo ipso quod sunt impropportionatæ simul et infallibiles habitæ, implicant invocationem, saltem tacitam, agentis supernaturalis, scilicet dæmonis. b) Divinatio autem specificatur ex hoc quod intendit ope dæmonis *cognoscere res occultas*; vana observan-

¹ *Syn. maj.*, *ibid.*, n. 894-942.

tia, obtinere *quoscumque effectus* externos; magia, effectus *miros*; maleficium, miros et *nocivos*.

266. C) Apprime sunt *distinguenda facta vere superstitionis* a phænomenis *extraordinariis* quæ fraudi aut imaginationi, aut etiam viribus naturæ melius cognitæ debent adscribi. Ita investigatio per *virgam divinatoriam* aquarum vel metallorum potest esse naturalis; quædam responsa tabulis rotantibus attributa fuerunt quæ ventriloquio tribui debent; famosa sabbata plerumque fuerunt mera somnia aut imaginationes.

267. D) Quoad *speciem moralem* non differunt diversæ formæ superstitionis : sunt *graviter illicitæ*, imprimis quando adest invocatio *expressa* dæmonis. *Sine illa invocatione expressa*, possunt culpam venialem non excedere, ex bona fide et simplicitate utentium. — Præter peccatum contra religionem, continet maleficium peccatum contra caritatem aut justitiam.

268. *In dubio* utrum phænomena sint naturalia an diabolica, *applicanda sunt principia de effectibus indirecte volitis* (n. 65-67), et *insuper explicitè abrenuntiandum est omnimodæ nequitie diaboli*. Licet igitur actionem ponere quæ ex se non sit evidenter mala, dummodo habeatur ratio agendi proportionate gravis, et intendatur bonus effectus non autem malus seu interventio diabolica, si adsit, v. gr., in hypnotismo.

269. E) Quoad phænomena *magnetismi* et *hypnotismi*, sententia probabilior, et quidem fundata in variis S. Officii responsis ¹, tenet multa ex his esse *naturalia* ². Unde sequitur hypnotismum non esse absolute damnandum. In praxi tamen : **a)** *sedulo* fideles avertendi sunt ab usu magne-

¹ 23 Jun. 1840; 30 Jul. 1856.

² Cf. NOLDIN, n. 167; COCONNIER, *L'Hypnotisme franc.*

tismi vel hypnotismi, meræ *curiositatis* causa, propter pericula sive physica, sive moralia inde enascentia. b) Periti vero viri et medici hypnotismi experimenta perficere possunt tum ad incrementa scientiæ tum ad quarundam infirmitatum sanationem, dummodo non quæraturn supernaturalis interventus, et modestiæ honestatisque jura serventur. c) *Spiritismus*, utpote *evocatio* saltem prætensa *spirituum*, est in se prorsus illicitus¹, ita ut non liceat manifestationibus spiritisticis quibuscumque assistere, etiam speciem honestatis vel pietatis præseferentibus, etiam cum protestatione tacita vel expressa cum malignis spiritibus partem se habere velle. Quatenus doctrina, erroribus scatet contra fidem².

II. De peccatis irreligiositatis.

270. Peccata irreligiositatis committuntur contra Deum ipsum aut res sacras. Ad prius genus referuntur *blasphemia*, *assumptio divini nominis* et *tentatio Dei*; ad posterius, *sacrilegium* et *simonia* : de quibus seorsim dicendum.

271. 1° De blasphemia. A) *Notio*. Blasphemia in genere est *contumelia Deo illata*. Magis tamen *proprie* est *locutio contumeliosa in Deum*, aut in B. Virginem et Sanctos in quantum considerantur *cum relatione ad Deum*.

Tanquam contumeliosa in Deum haberi debent verba quibus a) ejus attributa, v. g., sapientia aut bonitas, denegantur; b) ei tribuuntur mala; c) creaturis assignantur ea quæ soli Deo competunt. — Unde a blasphemia distinguuntur locutiones, quibus in vanum sumitur Dei nomen (n. 294), sed sine *intentione* Deo contumeliam inferendi. “ In peccatis enim verborum maxime considerandum videtur ex quo affectu aliquis verba proferat ”, ait S. Tho-

¹ S. Offic., 24 avril 1917.

² Cf. *Quest. ecclésiast.*, Août 1911, p. 133 sq.; *Revue thomiste*, VIII, 346.

mas¹. Notetur vox “*maxime*”, non dicitur “*unice*”; adest enim obligatio gravis *objectivam* et *verbalem* Dei contumeliam vitare. Imo advertendum est formulam quamdam seu interjectionem posse esse blasphematoriam non propter *sensum*, sed propter *intentionem usualem*, quæ apparet sive ex modo pronuntiandi, sive ex circumstantiis, sive ex opinione communi usurpantium et audientium². — Quoad formulas quæ possunt esse vel blasphematoriæ vel meræ interjectiones ex ira — earum malitia pendet tum ab usu tum ab intentione proferentis.

B) *Ejus malitia.* *Omnis blasphemia proprie dicta est peccatum ex toto genere suo mortale.* Blasphemia autem *hæreticalis* vel *imprecatoria* specialem malitiam *hæreseos* aut *odii* superaddit. Attamen blasphemia haud raro venialis est ex defectu advertentiæ aut pleni consensus.

272. 2° De assumptione divini nominis. Secundum præceptum prohibet etiam ne in vānum Dei nomen assumatur³. Hæc vana et indecora Dei (aut etiam sanctorum et rerum sacrarum) appellatio, quæ oritur præsertim ex *ira*, *levitate* et *consuetudine*, est peccatum mortale solum ratione *contemptus* Dei aut *scandali*. Minime vero prohibetur, sed potius commendatur *pia invocatio*.

273. 3° Tentatio Dei : A) *definitur dictum vel factum quo sine justa causa, a Deo temere expectamus aliquem effectum insolitum.* Essentiale est igitur tentationi Dei ut quis *expectando* exploret, sive *veritatem* Dei de qua incredulus dubitat, sive *voluntatem* Dei quoad effectum ex temeritate, curiositate, præsumptione optatum. Non datur autem tentatio Dei si, ex justa et proportionata causa, humiliter et conditionaliter petitur miraculum aut gratia singularis⁴.

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 72, a. 2.

² Cf. *Instruct. Episc. Belg. in Quest. eccll's.*, 5e Année, I. p. 341, sq.

³ *Exod.* XX, 7. — ⁴ *II Paralipom.*, XX, 12.

274. B) Gravitās. Tentatio Dei, quæ *incredulitatem* involvit, est *peccatum mortale ex toto genere suo*; tentatio vero simplex est mortalis *ex genere suo*, et admittit sæpe parvitatem materiæ.

275. 4° Sacrilegium proprie dictum : A) **definitur** *violatio seu indigna tractatio rei aut personæ sacræ, quatenus sacra est.* Sacra autem hic intelligitur res aut persona, quæ *Dei vel Ecclesiæ* auctoritate ad cultum divinum deputata est.

B) **Species.** Triplex distinguitur sacrilegium : a) *personale*, quod est violatio personæ Deo sacræ. Fit autem sacra, tum ratione status clericalis aut religiosi, ita ut qui eam reali injuria afficiat sit sacrilegus¹; tum ratione ordinis sacri aut voti publici castitatis (n. 296), ita ut qui illam luxuriose tractet, etiam interne, sacrilegium committat²; b) *reale*, quod versatur circa res sacras sive ex ipsa institutione divina ut Sacramenta; sive ex consecratione aut benedictione³ Ecclesiæ, sive ex repræsentatione, ut sanctæ imagines; sive ex destinatione, ut bona ecclesiastica; c) *locale*, quod violat locum auctoritate episcopali ad divinum cultum deputatum.

276. C) Malitia. *Sacrilegium est peccatum mortale ex genere suo*; dari enim potest parvitas materiæ. Ad judicandum autem de gravitate hujus peccati in casibus particularibus, respiciendum est ad sanctitatem personæ, rei vel loci, ad gradum irreverentiæ, ad intentionem agentis. — In aliquibus casibus sacrilegium plectitur excommunicatione. (n. 772-773, etc.)

¹ Codex, c. 119, 614. — ² Codex, c. 132.

³ Non hic agitur de benedictionibus mere *invocativis* quas Ecclesia effundit super res usibus *profanis* destinatas.

277. 5° Simonia, quæ est species quædam sacrilegii realis (n. 275, B), **A) definitur**¹ : *studiosa (seu deliberata) voluntas emendi vel vendendi aliquid spirituale vel spirituali adnexum*. — Jamvero nomine rei spiritualis hic intelligitur sive *res supernaturalis*, ut gratia; sive *causa* rei supernaturalis, ut sacramentum; sive *effectus ususve* potestatis supernaturalis, ut consecratio, dispensatio. Res autem temporalis spirituali annexa “quadam accessione”², annecti potest vel ex natura sua, ut labor in sacra functione peragenda impensus; vel ex institutione Ecclesiæ, ut calix consecratus. — Pretium autem temporale est vel *munus a manu*, pecunia scilicet et quidquid est pretio æstimabile, vel *munus a lingua*, commendatio scilicet et patrocinium, vel *munus ab obsequio*, seu quodvis servitium temporale. — Voluntas simoniaca non est necessario *mutua* ad instar pacti, sed sufficit ut unus vere intendat cum alio pacisci seu alium obligare³.

278. B) Simoniæ species. a) Simonia opponitur juri *divino* aut *ecclesiastico* : — **juri divino**, quando “adest studiosa voluntas emendi vel vendendi pro pretio temporali rem intrinsece spiritualement, v. g., sacramenta, ecclesiasticam jurisdictionem, consecrationem, indulgentias, etc., vel rem temporalem rei spirituali adnexam ita ut res temporalis sine spirituali nullo modo esse

¹ *Codex*, c. 727. — Hæc insuper notentur : “Cum de simonia agitur, emptio-venditio, permutatio, etc., late accipiendæ sunt pro qualibet conventionem, licet ad effectum non deducta, etiam tacita, in qua scilicet animus simoniacus expresse non manifestetur, sed ex circumstantiis colligatur” (*Codex*, c. 728).

² D'ANNIBALE, *Summula Theol. mor.*, ed. V^a, pars III, lib. I, tract. III, n. 87.

³ “Et ut generaliter dixerim, quando temporale datur *principaliter* pro spirituali, vel contra, simonia vix abest, aut ne vix quidem”. D'ANNIBALE, *ibid.*, n. 95 (12). Si autem temporale non *pro spirituali* datur, sed *propter aliud*, v. g. propter gratitudinem, non adest simonia.

possit, v. g. beneficium ecclesiasticum, etc., aut res spiritualis sit objectum, etsi parziale, contractus, v. g., consecratio in calicis consecrati venditione" (*Codex*, c. 727. § 1); — **juri ecclesiastico** tantum, quando pactio, licet de re *ex se* aliquo modo venali, ab Ecclesia tamen prohibetur ex motivo religionis " ob periculum irreverentiæ erga res spirituales ". (*Codex*, c. 727 § 2).

279. b) Ratione *pacti* simonia est vel **mentalis**, quando fit interne, et hæc duplex est : *pure mentalis*, ad forum internum restricta et sola intentione contenta : quæ est simonia improprie dicta ; aut *non pure mentalis*, quando datur vel accipitur temporale cum mera intentione simoniaca sine tamen pacto¹; — vel **conventionalis**, quæ merum est pactum, expressum aut tacitum ; — vel **realis**, quæ est datio aut acceptio rei simul cum pacto. In materia beneficiorum, simonia dicitur **confidentialis**, (infra n. 795); quæ ipsa est vel *mentalis*, vel *conventionalis*, vel *realis*. — Valent hæc distinctiones ubi de pœnis contra simoniacos (c. 2392), ita ut pœnæ non contrahantur per simoniam pure mentalem, sed contrahi possint etiam sine pacto explicito (c. 728).

280. C) Simonix malitia. Simonia *juris divini* est peccatum **mortale ex toto genere suo**, quia est semper contemptus rei sacræ, et ipsius Dei utpote auctoris rerum spiritualium. — Simonia autem *juris ecclesiastici* est peccatum **mortale ex genere suo**.

In aliquibus casibus simonia plectitur excommunicatione R. Pontifici reservata (infra, n. 795).

281. " Contractus ipse simoniacus et, si simonia committatur circa beneficia, officia, dignitates, subsequens provisio omni vi caret licet simonia a tertia persona commissæ fuerit, etiam inscio proviso... Quare : 1° ante quamlibet judicis sententiam res simoniace data et accepta, si restitutionis sit capax nec obstet reverentia rei spirituali debita, restitui debet, et beneficium, officium, dignitas dimitti ; 2° simoniace provisos non facit fructus suos..." (*Cod.*, c. 729).

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 100, a. 3, ad 2 ; a. 5. ad 2 ; a. 6, ad 6.

282. Notandum pro praxi, haud raro casus occurrere in quibus dubitatur utrum aliqua actio simoniaca sit an non ¹. Tunc attendantur praxis Ecclesiæ, consuetudines locorum probatæ, prudentum æstimatio. Ex his criteriis, v. g., apparet quod simoniacum non sit sese redimere ab injusta vexatione quoad spiritualia ², simoniacum vero sit pecunia obtinere quod concurrens desistat.

ART. II. DE ACTIBUS RELIGIONIS SECUNDARIIS ³.

283. Actus religionis *secundarii* seu non tam necessarii ad religionis exercitium, sunt *juramentum et votum*.

§ I. De juramento.

284. 1º Juramenti A) natura. Juramentum, quod etiam *sacramentum* appellatur, est *invocatio*, sive expressa, sive tacita, *divini nominis* in *testimonium* et confirmationem eorum quæ *dicuntur* (juramentum *assertorium*) vel *promittuntur* (juramentum *promissorium*). *Potest jurari* etiam per creaturas quatenus habentur in relatione cum Deo. — In juramento Deus advocatur ut *testis*: hinc in jurante est *intentio sese obligandi*, et quidem ex timore divinæ vindictæ, ad verum dicendum vel ad sincere promittendum; hinc juramentum supponit in jurante fidem in Deum remuneratorem. — Aliquando juramentum est expresse *imprecatorium* seu exsecratorium, quando Deus invocatur non solum ut testis, sed etiam ut *vindex*.

¹ Sunt enim multæ simoniæ *latebræ*, ut dicit D'ANNIBALE, a quibus cavendum est.

² Cf. *ibid.*, a. 2, ad 5.

³ *Syn. maj.*, *ibid.* n. 943-1005.

285. B) Quidquid dixerunt *Waldenses* et *Quakeri*, juramentum, debitis vestitum conditionibus, est **honestum** et *laudabile*, cum in Scriptura commendetur, in judiciis etiam ecclesiasticis usurpetur, et agnitionem divinæ veritatis et justitiæ involvat.

286. C) Tres autem **conditiones** requiruntur ad liceitatem juramenti : **a)** *veritas* qua excluditur tum *mendacium* in asserendo aut promittendo, tum *fictio* seu prolatio juramenti sine animo jurandi aut se obligandi; **b)** *justitia* quæ exigit in juramento assertorio, ut jurans habeat jus asserendi quod dicit, et in juramento promissorio ut res promissa sit honesta; **c)** *judicium* seu *discretio* petens ut adsit *justa causa* jurandi, et juramentum præstetur cum *reverentia* Deo debita. (*Codex*, c. 1316).

287. Hinc, *defectu veritatis*, mortaliter peccat qui vocat Deum in testem mendacii etiam levis¹ vel promissionis illusoriæ, — vel qui jurat cum prudenti dubio de veritate, — vel qui, in rebus saltem magni momenti, jurat sine intentione jurandi aut se obligandi. Licitum est autem cum æquivocatione vel restrictione mentali (n. 417) jurare, ex justa causa, ita ut licitum sit juramentum ad confirmandam restrictionem licitam, non vero illicitam (puta : si proximus jus habet ad veritatem.) Ideo in judicio vel contractibus probabilius non licet taliter jurare².

288. Defectu autem *justitiæ*, **a)** peccat qui, in juramento assertorio, occultum crimen manifestat sine causa : gravitas autem peccati pendet tum ab intentione agentis, tum a gravitate dictorum; **b)** peccat qui, in juramento promissorio, jurat se aliquid mali commissurum, et quidem *certo* mortaliter si malum promissum est grave, *probabilius*³ mortaliter, si malum promissum non est grave.

¹ DENZINGER, n. 1174 (1041).

² S. ALPHONS., tom. I, lib. III, n. 151 sq.; DENZINGER, n. 1176, 1177, 1178 (1043, 1044, 1045).

³ S. ALPH., tom. II, lib. III, n. 146.

289. Defectu *judicii*, peccant qui *frequenter* jurant, absque sufficienti ratione¹; — qui jocose aut modo parum decenti. In utroque casu peccatum potest esse grave.

290. D) De obligatione a *juramento promissorio* in futurum inducta²: a) Juramentum promissorium, de re honesta, obligationi justitiæ aut fidelitatis superaddit pro jurante obligationem religionis³. b) Illa obligatio accessoria *quoad gravitatem adæquat* obligationem substantialem justitiæ aut fidelitatis; et hoc videtur certum ex can. 1318, n. 1. Unde promittens dare aliquid modicum et postea non præstans, tantum leviter peccat; quia in casu non est perjurium⁴. c) Obligatio juramenti *personalis* est juranti dum obligatio justitiæ aut fidelitatis *realis* esse potest et ad hæredes transire. d) Promissio, etiam de re *minus bona*, si facta est in utilitatem *tertii* et accepta, impleri debet. e) "Jusjurandum per vim aut metum gravem extortum valet (in foro externo), sed a Superiore ecclesiastico relaxari potest"⁵.

291. "Jusjurandum stricte est interpretandum secundum intentionem jurantis, aut si hic dolo agat, secundum intentionem illius cui juratur"⁶.

292. Obligatio autem jurejurando *promissorio* inducta desinit: a) remissione promissarii; b) mutatione substantiali rei juratæ; c) deficientia causæ finalis aut conditionis sub qua jusjurandum datum

¹ "Juramentum non est habendum inter ea quæ sunt per se appetenda, sed inter ea quæ sunt huic vitæ necessaria, quibus indebite utitur quicumque eis utitur ultra terminos necessitatis". 2^a 2^æ, q. 89, a. 5.

² Juramentum assertorium nullam in posterum obligationem parit, cum consistat in mera affirmatione alicujus rei.

³ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 89, a. 7, ad 1; q. 90, a. 1. — *Codex*, c. 1317.

⁴ Si autem jurans in jurando non habuisset sinceram voluntatem promissum implendi, *tunc* mortaliter peccavisset, advocans Deum in testem et fidejussorem *falsæ promissionis* (n. 287). Cf. S. ALPH., ibid., n. 173. — ⁵ *Codex*, c. 1317, § 2. — ⁶ *Codex*, c. 1321.

sit; d) irratione, dispensatione, commutatione. Hi autem irritare, dispensare aut commutare possunt hoc iuramentum qui eadem potestate gaudent quoad votum ¹.

293. Iuramentum affinis est **adjuratio** quæ est *interpositio divini nominis aut rei sacræ, qua quis inducitur ad aliquid faciendum aut omittendum.* — *Deprecativa* dicitur, quando fit per preces; *præceptiva* quando fit imperio; *solemnis* quando fit nomine Ecclesiæ a ministris specialiter deputatis; *privata*, si privato nomine adhibetur.

294. Adjuratio non inducit **obligationem** religionis in personam adjuratam; sed est actus religionis ex parte adjurantis, qui debet adjurare : a) cum veritate : unde peccat fictus pauper qui eleemosynam petit adjurando; b) cum *justitia*, rem licitam postulans; c) cum *judicio*, propter rationabile motivum. Harum conditionum defectus est peccatum *grave* aut *leve*, prout materia est gravis vel levis.

§ II. De voto.

295. 1° **Natura voti.** — Votum communiter definitur : *deliberata promissio Deo facta de bono meliori*, id est : a) non simplex propositum, sed sincera voluntas *se obligandi* ad aliquid faciendum vel omittendum; b) promissio *deliberata* : nemo enim aliquam *obligationem moralem* contrahit nisi actu vere humano; non autem requiritur diuturna et matura deliberatio, quæ tamen si deficit, facilius dispensatur aut commutatur ² (vide infra

¹ *Codex*, c. 1320, 1321. — Hæc autem restrictio sedulo notetur : "Si iuramenti dispensatio vergat in præjudicium aliorum qui obligationem remittere recusent, una Apostolica Sedes potest iuramentum dispensare propter necessitatem aut utilitatem Ecclesiæ". (*Codex*, c. 1320.)

² 2^a 2^æ, q. 88, a. 9. — "Votum metu gravi et injusto emissum ipso jure nullum est". *Codex*, c. 1307.

n. 304, 307); **c)** promissio *Deo* facta; promissio directe facta sanctis non est proprie votum, cum non sit actus latriæ¹; **d)** promissio de *bono*, et quidem *meliori*: si enim promittitur minus bonum, eo ipso vovens se obligat ad omittendum majus: quod sane Deo placere nequit.

296. 2º Votum dividitur: **a)** ratione *objecti*, in *personale* quod est de *actione* ponenda aut omit-tenda, — *reale*, quod est de *re* vovendi externa et pretio æstimabili, — *mixtum*, cujus objectum est simul *actio et res*; **b)** ratione *durationis*, in *tempo-rale* et *perpetuum*; **c)** ratione *modi*, in *absolutum*, et *conditionatum*; **d)** ratione *formæ* et *effectuum*, in *publicum*, et *privatum*, quæ distinguuntur in hoc quod votum publicum nomine Ecclesiæ a legitimo superiore ecclesiastico acceptatur. Votum autem publicum est *solemne* si ab Ecclesia uti tale fuerit agnitum; secus, *simplex*².

297. 3º Honestas voti. — Hodie non pauci rationalistæ et politici vota impugnant, præsertim religiosa et perpetua, ut bonis moribus adversantia. Sed, **a)** nedum *libertati noceant*, vota voluntatem immobiliter firmant ad id quod expedit facere³; **b)** nedum *societatem pessumdent*, voventium animos expeditiores reddunt ad eam juvandam beneficis institutis ac salutaribus operibus. **c)** Sed et plenius *Deum vota glorificant*, opera nostra irrevocabiliter ad ejus cultum et honorem, sub imperio religionis, referendo.

298. 4º Obligatio voti. **A)** *Voto inducitur in conscientia obligatio præstandi id quod promissum est*: cum: **1)** ex Scriptura⁴ satis constet Deum *acceptare* vota debitis conditionibus vestita; **2)** ex

¹ 2ª 2ª, q. 88, a. 5, ad 3. — ² Codex, c. 1308.

³ S. THOMAS, 2ª 2ª, q. 88, a. 4.

⁴ Deuter., XXIII, 21; Eccles., V, 3-4.

Codice, c. 1307, "votum... ex virtute religionis impleri debet". — Gravitas autem hujus obligationis pendet *imprimis* ab intentione voventis, exceptis tamen voto castitatis a ministris sacris emisso et votis religiosorum, quorum gravitatem Ecclesia definivit. Materia *levis* nunquam sub gravi voveri potest. — Votum *directe* obligat solum voventem. Dicitur *directe*, quia a) votum *reale* hæredes¹ exsequi tenentur, post tamen debita justitiæ, sed ante pia legata, cum testamentum vigere incipiat tantum in morte testatoris et exinde post vota ab eo emissa; b) votum superioris implere tenentur aliquando subditi ex obedientia; c) votum autem majorum posteri ex lege aut consuetudine.

B) *Votum impleri debet eo modo ac tenore quo factum est* : unde votum conditionatum non obligat nisi impleta conditione; votum disjunctivum non obligat, dempta optionis possibilitate.

Ad *tempus* quod spectat, votum impleri debet tempore præfixo; et, si nullum tempus præfixum fuit, quamprimum moraliter. — *Interpretandum* est votum secundum intentionem voventis; et, si de intentione voventis non constat, secundum voti naturam, loci communem usum aut generalem Ecclesiæ consuetudinem; si dubium remaneat, benigniorem partem sequi licet, nam voti vinculum est res odiosa.

299. 5° De cessatione voti. Obligatio voti quadruplici modo cessare potest : *ex ipsa rei natura, irritatione, dispensatione et commutatione.*

A) *Cessatio voti ex ipsa rei natura.* Votum cessare potest ex substantiali immutatione materiæ vel circumstantiarum, nempe si res promissa evadit *illicita, inutilis*, aut *majoris boni impeditiva*; — ex cessatione *finis*, non secundarii, sed *princi-*

¹ *Codex*, c. 1310. Item votum *mixtum* obligat hæredes pro parte qua reale est. *Ibid.*

palis; — lapsu temporis ad finiendam obligationem apposit; — deficiente conditione a qua votum pendet ¹.

300. B) *De irritatione voti.* — *Irritatur* votum ab eo qui *potestatem* habet *dominativam*. In hoc differt potestas dominativa a potestate jurisdictionis quod prior e munere privato oritur, posterior e munere publico : v. g., potestatem dominativam habet maritus erga uxorem, potestatem vero jurisdictionis Summus Pontifex erga christianos. — Duplex distinguitur irritatio : *directa*, ab eo qui potestatem habet dominativam *in voluntatem* voventis, et hæc irritatio est *annulatio*; *indirecta*, ab eo qui habet potestatem dominativam *in materiam voti*, et hæc irritatio est potius *suspensio*, quia durat tantum quamdiu materia manet subjecta voluntati superioris.

301. a) Irritationem *directam* exercent : 1) *pater* (et etiam, suo ordine, tutor, avus paternus, mater ipsa), quoad *omnia* vota filiorum impuberum; 2) *Superior religiosus* quoad *omnia* vota privata religiosorum professorum, excepto voto transeundi ad strictiorem religionem; 3) item *superiorissa monialium*; 4) et etiam *maritus* quoad *omnia* vota uxoris (hæc sententia est probabilior, saltem extrinsece, ait S. Alphonsus ²).

302. b) Irritationem *indirectam*, quam *Codex*, c. 1312, *suspensionem* vocat, exercent omnes aliqua auctoritate pollentes quoad materiam ipsis subjectam, quatenus scilicet eorum jura læduntur. Ita certo *uterque conjux* ad invicem, *pater* erga filios *puberes*, *heri* erga famulos, *prælati regulares* erga novitios, possunt irritare vota quæ suis juri-bus obstant, quamdiu obstant.

¹ *Codex*, c. 1311.

² *Theol. mor.*, édit. Gaudé, tom. I, lib. III, n. 522-523, 526.

303. Ad *validitatem* irritationis, nulla ratio requiritur; ad *liceitatem* autem justa causa requiritur: esset enim deordinatum impedire sine causa bonum subditorum spirituale ¹.

304. C) De dispensatione voti. — **a)** Dispensatio **definitur**: *relaxatio obligationis per votum inductæ, nomine Dei facta ab eo qui jurisdictionem habet.* *Nomine Dei* fit dispensatio, dum irritatio fit nomine proprio irritantis: ex hac differentia resultant aliæ differentiæ, quod scilicet requirantur ad dispensationem 1) potestas jurisdictionis, 2) justa causa, 3) consensus voventis. — Notandum est quod, si votum fuerit factum in utilitatem *tertii* et acceptatum, non possit dispensari sine consensu *tertii*.

305. b) *Causæ* dispensationis sunt vel *generales* vel *particulares*. Generales: *honor Dei, utilitas Ecclesiæ, necessitas voventis*. Particulares: si votum *absque sufficienti maturitate* et deliberatione sit factum, aut fiat nimis arduum, periculosum, majoris boni impeditivum.

Quoad causæ sufficientiam prudenti superiorum arbitrio standum est.

306. c) Auctores dispensationis. 1) *S. Pontifex* in omnibus votis dispensare potest pro universali Ecclesia; immo, sunt vota in quibus *solus* S. Pontifex dispensat: vota scilicet religiosa, etiam simplicia, saltem si agitur de Instituto a S. Sede approbato, votum ingrediendi religionem votorum solemnium, ac votum castitatis perpetuæ et perfectæ. Attamen ut hæc duo ultima vota sint ita reservata, debent emitti absolute et post completum decimum octavum ætatis annum ².

¹ Cf. *Codex*, c. 1312.

² *Cod.*, c. 1309. — Cfr. 2^a 2^æ, q. 88, a. 12, ad 2.

Præterea Ordinarius potest dispensare in his votis si difficilis sit recursus ad Sanctam Sedem et simul in mora sit periculum gravis damni, sed non amplius quam postulat necessitas ¹. Potestatem ordinariam dispensandi habent : *Major Pœnitentiarius* in toto orbe christiano; *legati apostolici* in provinciis ad quas mittuntur.

2) Ordinarius loci et Superior religionis clericalis exemptæ, dispensare valent in omnibus votis suorum subditorum non reservatis R. Pontifici. Parochi et ceteri omnes delegatione indigent sive Ordinarii sive Romani Pontificis ².

307. D) De voti commutatione. a) Voti commutatio **definitur** : *substitutio alterius operis loco illius quod promissum fuerat, cum eadem obligatione*. Reservatio tamen voti cessat commutatione.

308. b) Species commutationis : 1) *Commutatio in melius vel in æquale* fieri potest etiam propria voventis auctoritate, pro votis non reservatis Summo Pontifici. 2) *Commutatio in opus minus*, utpote involvens partialem dispensationem, certo requirit potestatem dispensandi in commutante et causam justam ³.

Vota autem emissa ante professionem religionis suspenduntur, donec vovens in religione permanserit ⁴.

ART. III. DE ACTU RELIGIONIS SOCIALI SEU DE SANCTIFICATIONE DIEI DOMINICÆ.

(*IIIum Decalogi Præcept., Ium et IIum Præcept. Ecclesiæ.*)

309. 1º De institutione diei dominicæ. Cum homo in societate vivat, omnino decet ut Deo

¹ *Codex*, c. 81.

² *Cod.*, can. 1313. — BOSSUET, *Corresp.*, IV, 216.

³ *Cod.*, can. 1314. — ⁴ *Cod.*, can. 1315.

reddatur cultus etiam *socialis*. Revera, cultus hujusmodi semper viguit. Sub veteri lege, die sabbati quies servabatur et Deo sacrificia offerebantur. Sub lege nova mox consuetudo invaluit, prima die hebdomadis, quæ *dies dominica* fuit appellata, ab opere cessare, orationibus, prædicationi et sacri oblationi incumbere. Dein, præter diem dominicam, festa quædam, sæculorum decursu, ab Ecclesia eodem modo celebrata sunt, in choro scilicet et in foro, ut aiunt canonistæ : quæ ad decem reducta sunt, festa scilicet *Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis* et *SS. Corporis Christi, Immaculatæ Conceptionis* et *Assumptionis* Almæ Genitricis Dei Mariæ, *Sancti Joseph, Beatorum Petri et Pauli Apostolorum, Omnium* denique *Sanctorum*. Sed insuper decretum est quod nihil inconsulta Sede Apostolica innovetur, sicubi aliquod festum ex modo enumeratis legitime sit abolitum vel translatum. In Gallia manent quatuor tantum festa sub præcepto præter dies dominicos ¹.

310. Sanctificatio autem *unius diei* per hebdomadem ex jure divino esse *videtur*; selectio autem diei dominicæ loco sabbati, necnon modus hanc sanctificandi per auditionem Missæ et cessationem ab opere servili, *ab auctoritate Ecclesiæ* procedit ²; et aliunde talis cultus maxime convenit tum ex parte Dei, tum ex parte hominis. Sed duplici præcepto audiendi Missam et ab operibus cessandi paulo diutius immorandum est.

311. 2º De præcepto audiendi Missam. A) Ad hoc præceptum implendum requiruntur :

a) *Ea præsentia corporalis quæ sufficit ut assistentes dici possint sacerdoti celebranti moraliter uniri.*

¹ *Cod.*, c. 1247. — ² *Cod.*, can. 1248.

Unde satisfaciunt præcepto qui sunt *intra ecclesiam*, aut *in sacristia*, aut extra ecclesiam sed *prope januam*, aut *in domo proxima* ex qua videant cæremoniam. Hæc præsentia debet esse *continua*. Gravitas autem partis omissæ non solum ex *diuturnitate*, sed etiam ex ejus *dignitate* dijudicari debet : generatim *tertia* pars missæ censetur notabilis. Sed si agitur de actione essentiali, v. g., de consecratione, et forsan de communione sacerdotis, minor pars ut gravis habetur. Unde esset grave omittere omnia usque ad offertorium *inclusive*, aut simul ea quæ præcedunt Evangelium et quæ communionem sequuntur.

b) Assistentia religiosa, et quidem *intentione* et *attentione* : intentione saltem *implicita* colendi Deum ; attentione saltem *externa*, seu excludente omnem actionem ex natura sua cum attentione interna impossibilem.

Probabilius autem cum S. Alphonso¹ et aliis dicendum est requiri attentionem *internam*, saltem remissam, ad præcipuas partes Missæ. Unde, *in praxi* qui generalem habet intentionem colendi Deum et communi diligentia nititur mentem ad preces, aut mysteria, aut ipsum Deum vertere, anxius esse non debet.

c) In qualibet ecclesia et in quolibet oratorio publico aut semi-publico et in privatis cœmeteriorum ædiculis² et etiam *sub dio*, præceptum impletur. In oratoriis *mere privatis*, hi solum satisfaciunt qui sunt *privilegiati* ex indulto (n. 936).

312. B) De causis a Missa audienda excusantibus. Quintuplex causa generatim assignatur : **a)** *impotentia* propter quam excusari *possunt* 1) infirmi, 2) longe distantes, 3) notabile honoris detrimentum timentes, 4) inferiores indignationi aut vexationibus propter Missæ auditionem obnoxii ; **b)** *caritas*, ad subveniendum proximo in necessitate corporali aut spirituali ; **c)** *officium* implendum, v. g., a matribus et nutricibus, a famu-

¹ *Ibid.*, n. 313. — ² *Cod.*, can. 1249.

lis, custodibus et militibus; d) *consuetudo* favens recens viduis, puerperis, sponsis quorum banna proclamantur; e) occasio extraordinarii lucri, quod secus amitteretur, ratione habita conditionis ejus de quo agitur ¹.

313. 3° De prohibitione operum servilium.

A) Diebus dominicis et festivis prohibentur opera **servilia** a media nocte ad mediam noctem ². Quænam vero opera sint servilia, definiri debet, sed duce consuetudine et æstimatione prudentum, ex ipsa *natura operis*, clarius, tanquam servilia ac prohibita haberi debent, ea omnia quæ, ex communi sensu, sunt *exercitium artis lucrativæ*, quod *ex se* a sanctificatione diei dominicæ mentem avertit. Regulariter talia erunt opera quæ præsertim corporali labore peraguntur et ad corporis utilitatem immediate ordinantur, ut arare, artem sartoriam exercere, operibus industrialibus vacare, etc. ³ E contra *perficere* opus sculpturæ, picturam artisticam elaborare, pingere acu, sunt opera *liberalia* et licita, quæ a mente præcipue procedunt et ad animi culturam aut relaxationem spectant. Item licita sunt opera *communia* seu media inter liberalia et servilia, ut iter agere, venari, ludere, etc. Notandum est tamen in his omnibus casibus tempus seponendum esse ad divinis vacandum.

314. Prohibentur insuper diebus feriatis: a) actus **forenses** seu *judiciales* qui *cum strepitu* fiunt, ut partes citare, testes examinare; non vero actus judiciales qui sine strepitu aguntur, ut advocatum consulere; b) *mercatus*, seu actus commerciales consuetudinibus legitimis aut peculiaribus indultis non tolerati ⁴.

¹ LEHMKUHL, Casus, I, 162. — ² *Cod.*, c. 1246.

³ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 122, a. 4, ad 3.

⁴ *Cod.*, can. 1248. — Ad actus forenses reducuntur contractus solemnes qui a notariis perficiuntur.

315. B) De causis ab opere servili excusantibus. — Quinque præcipue recensentur : **a)** *necessitas* aut maxima *utilitas* quæ aliquando contingit pro agricolis, artificibus, sutoribus et sartoribus, pistoribus et lanionibus in magnis oppidis, famulis, uxoribus et filiis qui ab hero, viro aut parente ad laborandum coguntur, pauperibus; **b)** *pietas* ex qua aliquando cum merito aguntur opera servilia *proxime* ad cultum Dei spectantia; **c)** *caritas*, quæ licita reddit opera quibus proximi necessitati *gravi* subvenimus; **d)** *consuetudo* permittens quædam opera, ceteroquin prohibita, ut barbas radere, olera rigare; **e)** *dispensatio* concessa a R. Pontifice, et etiam in casibus singularibus, pro singulis personis aut familiis, ab Episcopo aut paroco (n. 107) ¹.

Corollarium practicum : Ratio vitandi otii potest *per accidens* excusare, quando scilicet vix aliter abigi potest periculum peccandi proximum; quo casu consuli posset puellis et mulieribus labor pauperibus aut ecclesiis proficiuus. Ita, in *magnis civitatibus*, opificibus permitti potest, *remoto scandalo*, ut die dominica *aliquod* tempus insumant excolendis hortis, et ita fugiant cauponas, facilius sustentent familiam, honesto oblectamento recreentur ². Sed totis viribus conandum est ut prius Missam audiant, et per aliquod tempus studio christianæ doctrinæ vacent. Insuper sedulo removeri debet scandalum, et in regionibus in quibus id tolerari nequit sine aliquo scandalo, permitti non debet.

¹ *Codex*, can. 1245.

² *Ami du Clergé*, 1903, p. 968-972.

CAPUT XI.

De virtutibus moralibus.

316. Virtutum moralium indoles. Per virtutes theologicas immediate ordinamur ad *Deum ipsum*, finem nostrum ultimum, eique coaptamur eum immediate amplectendo fide, spe et caritate. Per virtutem autem religionis quæ primatum tenet inter virtutes morales, inclinamur ad ea *obsequia* quibus Deo reverentiam ac famulatum exhibemus. Unde religio prope accedit ad dignitatem virtutum theologicarum, imo et caritatem ipsam in eo æmulatur ut ad suum finem proprium, Deum scilicet honore supremo prosequendum, officia ceterarum virtutum moralium possit *imperio* referre ¹.

Virtutes vero morales, quæ nos directe perficiunt erga nosmetipsos et proximum, reducuntur ad *prudentiam, justitiam, fortitudinem et temperantiam*. Fusius postea dicemus de justitia; nunc breviter de tribus ceteris ².

ART. I. DE PRUDENTIA ³.

317. A) Prudentia **definitur** *virtus rationem practicam seu conscientiam perficiens et inclinans ad recte judicandum in particulari de honestate actionum*, et ita nos firmiter ordinans ad finem nostrum ultimum.

Ex quo patet objectum prudentiæ esse amplissimum, utpote complectens omnes actiones humanas moralitatis capaces. Siquidem imperat ceteris virtutibus moralibus, eis præscribens quale sit medium inter extrema tenendum, docens non solum quid sit faciendum, sed *quomodo* sit

¹ Cf. *Jacob.*, I, 27. — ² S. THOM., 2a 2æ, q. 117, a. 6.

³ *Syn. maj.*. De virtutibus moralibus, n. 1049-1060.

faciendum : unde a veteribus appellabatur prudentia "moderatrix et auriga virtutum" ¹.

318. Quæ vera sunt de prudentia tum **acqui-sita**, tum **infusa**, attenta tamen hac differentia quod prior *fundatur* in naturali facultate recte judicandi (*bon sens*) et præceptis ethicæ naturalis, posterior in lumine fidei. Utraque autem prudentia quasi triplici phasi procedit : *consultat* scilicet, *judicat*, *præcipit*.

319. B) Actus prudentiæ : — a) *Primus*, et quidem præparatorius, *actus* prudentiæ est sollicita **consultatio** seu investigatio qua cogitamus de variis mediis perveniendi ad finem (seu bonum) sive ultimum, sive proprium cujusque virtutis. Cui consultationi subsidium præstant præteritorum memoria, præsentium intellectio, futurorum providentia, docilitas in aliorum consilio capessendo, oratio ad Deum.

b) *Secundus* prudentiæ *actus* est **judicium** quo firmiter pronuntiatur quid, omnibus perpensis, honestum sit et opportunum. Ad quod judicium requiritur, præter recte judicandi facultatem, et maturam deliberationem, immunitas a præjudiciis et passionibus.

c) *Tertius actus*, et *principalis*, est **præceptum**, prædicto judicio cohærens et conforme, quo ratio practica imperat operationem, voluntati dicens : hoc est tibi faciendum. Post hoc autem et sine mora, oportet operari. Vere enim prudens tarde consilium capit, sed cito operatur ².

320. C) Prudentiæ opponuntur *vitia* sive per *defectum*, sive per *falsam similitudinem*. a) Prioris generis sunt :

¹ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 66, a. 3, ad 3. — "Prudentia moderatur motus appetitivos ad morales virtutes pertinentes". 1^a 2^æ, q. 66, a. 6, ad 1.

² "Il ne faut pas s'amuser à discourir quand il faut courir, ni à deviser des difficultés quand il les faut dévider". S. FRANÇOIS DE SALES, *Lettres*, t. XVII, 72, 225.

præcipitatio quæ consultationem omittit; *inconsideratio* quæ iudicio nocet; *negligentia* et *inconstantia*, quæ præcepto adversantur. Hæc autem vitia sunt *venialia*, quoties æterna salus in discrimen non adducitur. b) Posterioris generis sunt *prudencia carnis*, quæ vias quærit ad vivendum secundum desideria naturæ corruptæ; *astutia* quæ utitur mediis simulatis et fallacibus ad finem consequendum sive bonum sive malum; *nimia sollicitudo futurorum*.

Quæ quidem peccata sunt gravia, quando finis ultimus constituitur in creaturis, aut quando assumuntur media graviter deordinata.

ART. II. DE FORTITUDINE ¹.

321. 1° a) Fortitudo **definitur** virtus qua *voluntas* (et irascibilis appetitus) *ita roboratur ut a bono magis arduo proseguendo non desistat, neque propter difficultates, neque etiam propter periculum mortis.*

b) Duplex est præsertim fortitudinis **actus** : *sustinere*, id est immobiliter sistere in periculis et invicto animo gravissima tolerare tormenta; *aggredi*, id est ardua et periculosa strenue agere.

c) Quatuor autem sunt *gradus* fortitudinis : 1) *fortiter* agunt qui coercent et mortificant passiones; 2) *fortius*, qui pro spirituali vel corporali proximi bono, libertatem, famam, propriam vitam probabili periculo exponunt; 3) *fortissime*, qui in casibus repentinis horribilia mala forti et invicto animo tolerant; 4) *quam fortissime*, qui libenter et amanter *martyrium* pro Christo subeunt (n. 872).

322. d) Duo sunt præcipua **vitia** fortitudini opposita : 1) *timiditas* seu *ignavia* (v. g. respectus humanus) quæ non satis intrepide *sustinet*, timendo ubi timendum non est, aut plus quam oportet : cuius peccati gravitas præsertim ex gravitate officii omissi pendet; 2) *temeritas*, quæ excedit in *aggrediendo* bono arduo *quod* non convenit, aut *quando* non convenit, aut *quomodo* non convenit : cuius peccati gravitas dijudicari debet tum ex causa ex qua oritur (superbia, jactantia, stoliditas), tum ex effectibus quos inducit.

¹ *Syn. maj.*, ibid., n. 1061-1073.

323. 2° Ad fortitudinem reducuntur :

A) *Magnanimitas*, quæ est animi promptitudo ad magnos virtutum actus aggrediendos, eos scilicet qui sunt magnis honoribus digni coram Deo. Huic virtuti opponuntur *præsumptio* et *pusillanimitas*, quæ sunt gravia peccata, prior, quando se ingerit muneribus quibus adimplendis omnino impar est; posterior, quando officia gravia non adimplet;

B) *Magnificentia*, quæ inclinatur ad res magnas faciendas per *magnum sumptus*, v. g. in splendidis templis exstruendis : magnificentiæ opponuntur *nimia sumptuositas* et *parvificentia*;

C) *Patientia* quæ ita *tristitiam moderatur*, ex *malis præsentibus ortam*, ut propter eam voluntas a bono non dimoveatur. Cum *gaudio* sustinere est perfecta cumulatque patientia. Patientiæ opponitur *impatience* quæ, *plerumque* peccatum veniale, gravis fieri potest;

D) *Constantia* seu *perseverantia*, quæ est virtus firmans mentem adversus timorem malorum *imminentium*, et ad superandas difficultates quæ ex *diuturno* virtutis exercitio proveniunt. Respicit igitur difficultates *futuras*, dum patientia præsentia mala spectat. — Huic virtuti opponuntur : a) *inconstantia* quæ a bono proposito facile recedit, b) *pertinacia*¹ quæ in proposito persistit ubi recta ratio dictat esse desistendum.

324. 3° Media in fortitudine proficiendi sunt, præter *orationem*, a) *frequens comparatio* fragilitatis et inanitatis bonorum temporalium cum soliditate æternorum; b) *prævisio* malorum : “ minus enim jacula feriunt quæ prævidentur”, ait S. Gregorius Papa; c) *consuetudo strenue*

¹ Cf. *Revue thomiste*, IX, 492.

agendi in minoribus periculis; d) *fervens in Deum amor*, nam “ fortis est ut mors dilectio ”.

ARTICULUS III. DE TEMPERANTIA.

325. A) Temperantia : a) *definitur virtus ita refrænans appetitum delectationum sensibilium, præsertim gustus et tactus, ut propter eas, voluntas non recedat a bono honesto.*

Revera non est mala *in se* delectatio, cum sit *medium* a Deo institutum ad operationem naturalem certius et melius exsequendam. Ad temperantiam vero spectat ita *moderari* delectationem ut hæc non propter se, sed propter finem honestum appetatur ac sine ullo excessu. — Quæ *moderatio* continget, si resecentur omnes delectationes quæ *bono honesto obstant*, et, quod est perfectius, ipsæ delectationes *inutiles* et supervacuæ.

b) Temperantia, quatenus moderationem servat in cibo, dicitur *abstinentia*; quatenus idem servat in potu, vocatur *sobrietas*; in quantum vero id præstat in rebus venereis, *castitas* nuncupatur, de qua in articulo sequenti paulo fusius agemus (n. 332 sq.). Abstinentiæ opponitur *gula* et sobrietati *ebrietas*, de quibus nunc pauca subjungimus.

326. B) De gula, ebrietate et alcoolismo.

a) **Gula** in genere est inordinatus comedendi vel bibendi appetitus. Quæ inordinatio contingit quinque præsertim modis¹, edendo scilicet

“ *Præpropere, laute, nimis, ardentem, studiose* ”.

Filiæ autem gulæ sunt : *inepta lætitia, multiloquium, scurrilitas, hebetudo mentis, propensio ad libidinem.*

¹ Quod explicatur hoc textu S. GREGORII MAGNI : “ Quinque modis nos gulæ vitium tentat : aliquando namque indigentiae tempora prævenit; aliquando lautiores (seu delicatiores) cibos quærit; aliquando quæ sumenda sunt, præparari accuratius appetit; aliquando in ipsa quantitate sumendi mensuram refectionis excedit;

Attendere et consentire delectationi cibi et potus, licet minus perfectum, per se non est peccaminosum; gula vero proprie dicta seu immoderatus cibi et potus appetitus aut usus est peccatum *ex suo genere leve*.

b) Specialis deordinatio **ebrietatis** consistit in privatione usus rationis ex potus excessu : quæ potest esse completa vel incompleta.

Ebrietas voluntaria et completa, est *per se* peccatum mortale : siquidem, utpote "quædam suavis amentia" ¹, tollit aut saltem graviter perturbat rationem, ita ut inferiores facultates, quæ sopitæ non sunt, ductu et regimine rationis careant, et ita homo non solum ad bonum ineptus, sed ad malum proclivis efficiatur. Quæ omnia valde dedecent, præcipue si motivum grave non excuset. — Gravi vero de causa, ebrietas permitti potest, et quidem *probabilius* juxta S. Alphonsum ² : v. g., ad curandum morbum, ad securius operationem chirurgicam perficiendam. Cavendum est tamen scandalum, cavendi et mali effectus qui possent sequi ex ebrietate. — Quoad morphium autem, cocainum et chloroformium, *caute et moderate* remediis tam periculosus uti debemus, quando videlicet necessaria aut valde utilia existimantur; difficilius in articulo mortis tolerantur, quia ita privatur homo opportunitate salutem efficacius procurandi.

Peccata in ebrietate commissa, eo modo imputantur quo prævisa sunt (nn. 28, 153).

c) Ad ebrietatem reducitur **alcoholismus** qui est habitus frequenter bibendi varios liquores alcoholicos, etiam absque ebrietate, ex quo fit ut cupiditas potandi fere invicibilis contrahatur,

aliquando ipso æstu immensi desiderii aliquis peccat". *Moral.*, 30 cap. 13 (al. 18, 27).

¹ D'ANNIBALE, I, 32. — ² Tom. III, lib. V, n. 76.

totumque corpus veneno alchoolico infectum, in dies debilitetur. Propter innumera mala quæ ex alchoolismo sive individuïs, sive eorum proli, sive familiæ et societati oriuntur, contra hoc immane vitium strenue decertandum est ope consociationum ¹, legislationis et religionis.

327. C) De virtutibus temperantiæ annexis. — Temperantia *proprie* dicta versatur circa delectationes *sensibiles*; temperantiæ virtutes annexæ, circa delectationes *spirituales*. Inter has virtutes recensentur *humilitas et mansuetudo*.

a) **Humilitas** est virtus quæ cohibet inordinatum propriæ excellentiæ appetitum, et hominem inclinat ad propriam vilitatem *secundum veritatem* agnoscendam. — Humilis ergo 1) agnoscit se nihil esse coram Deo, 2) insuper se esse peccatorem, 3) indignum se reputat omnibus Dei donis et ex se ad omne opus bonum, præsertim supernaturale, ineptum, 4) non inflatur in prosperis, neque in adversis deprimitur, 5) non cupit ab aliis magni fieri vel laudari, 6) immo, sincere cupit se ab aliis contemni, 7) aliunde in *exterioribus* humilitatis actibus, debitam adhibet moderationem ².

Maximi interest assidue humilitatem colere, quæ merito habetur ut *fundamentum* multarum virtutum, earum *mater* et *nutrix*, quatenus est necessaria ad eas adipiscendas et retinendas.

328. Humilitati opponitur **superbia** quæ est *inordinatus* propriæ excellentiæ appetitus. Quod contingit : 1) cum quis *a semetipso*, vel *ex propriis meritis tantum* habere gloriatur quod a Deo habet; 2) cum quis jactat se habere *majus bonum* quam habet, aut ex propriæ excellentiæ imaginatione alios contemnit ut solus laudetur.

Ex superbia magis immediate procedunt quasi *filiæ* : *ambitio*, quæ est inordinatus appetitus

¹ Societates a *Temperantia* vel *Abstinencia* ab inebriante potu nuncupatæ fuerunt probatæ et indulgentiis ditatæ a Pio X, *decreto* S. O. 21 maii 1914 (*A. A. S.*, VI, 309).

² S. FRANÇOIS DE SALES, *Traité de l'amour de Dieu*, liv. VIII, ch. 13.

honoris; *præsumptio*, quæ opera aggreditur vires excedentia; *vana gloria* (cum *jactantia*, *ostentatione*, *hypocrisi*), quæ est inordinatus appetitus manifestandi propriam excellentiam et captandi æstimationem laudesque hominum.

Superbia autem *completa*, qua scilicet homo non vult subesse Deo superioribusve legitimis, est *gravissimum* peccatum; superbia autem *incompleta* per se peccatum veniale non excedit.

329. b) Mansuetudo est virtus quæ iram secundum rectam rationem moderatur. Ex humilitate et fortitudine nascitur.

Huic virtuti affinis est *clementia*, quæ superiorem inclinat ad mitigandam pœnam noxiis debitam, in quantum justitia et bonum publicum patiuntur. *Differunt* ab invicem mansuetudo et clementia in quantum clementia est moderativa *exterioris* punitionis, mansuetudo autem *proprie* vel omnino cohibet, vel moderatur *passionem* iræ¹.

330. Ira autem, quam sedulo sejungere debemus a justa *indignatione*, est *immoderatus animi motus vindictam inordinate appetentis*. Unde ira, qualis hic sumitur, constat duplici elemento : immoderata scilicet animi et corporis passione et commotione, ac simul *vindictæ appetitu* inordinato. Præcipui gradus iræ sunt *impatientia*, *excandescencia*, *violencia*, *furor*, *vindicta*.

Ira, quatenus est passio, est peccatum *ex genere suo veniale*, quia inordinatio quæ modum agendi solum attingit, *per se* non est gravis. Prout est inordinatus vindictæ appetitus, est peccatum *ex genere suo mortale*, nam opponitur caritati et quandoque justitiæ.

331. Hæc pauca de virtutibus cardinalibus nunc sufficiant. Si de *relativa* earum perfectione inquiritur, cum S. Thoma respondemus² : “ Inter alias (i. e. morales) vir-

¹ De modestia lege Syn. maj., ibid., n. 1089 sq.

² Qq. disp., de Virt., q. 5, a. 3.

tutes, *prudencia* est maxima, quia est moderatrix aliarum, et post hanc *justitia*, per quam homo bene se habet non solum in seipso, sed ad alium, et post hanc *fortitudo*, per quam homo propter bonum contemnit pericula mortis, et post hanc *temperantia*, per quam homo propter bonum contemnit maximas delectationes corporalium ”.

ARTICULUS IV. DE CASTITATE.

(*VIum et IXum Præcepta Decalogi*).

§ I. Eius notio et præstantia.

332. I. Notio. 1° Castitas est *virtus moralis moderans aut excludens appetitum delectationis venereæ, secundum cuiusque statum et conditionem*.

A) Deus siquidem actibus humanæ generationi inservientibus delectationem, quæ vocatur *venerea, carnalis, libidinosa*, adjunxit eo fine ut certius conjuges procreationi filiorum vacarent.

Quæ delectatio distinguitur a delectatione mere *sensibili* aut *sensuali*. a) Delectatio *sensibilis* ea est quæ oritur ex perceptione objecti potentiæ sensitivæ apte proportionati, qualis est quæ percipitur ex auditu harmoniæ, ex tactu rei lenis, etc., quin necessario sequatur commotio libidinosa. b) Quæ quidem sensibilis delectatio aliquando *sensualis* vocatur, quando scilicet oritur ex visu, tactu, colloquio personæ *affectu sensibili* amatae : tunc enim vehementius commoventur cor et sanguis ; et, licet hæc delectatio *ex se* non sit venerea, ad voluptatem tendit. — *Venerea* proprie incipit cum motibus inordinatis qui generationi inserviunt.

B) Castitas *moderatur* appetitum delectationis venereæ in *conjugibus*, eumque *excludit* apud *cælibes*. Deus enim, “ humanæ generationis ordinator ”¹, sapienter voluit ut homines extra legitimum matrimonium non procrearent filios, et consequenter voluptati carnali non indulgerent quæ ad procreationem ordinatur.

C) Triplex igitur castitas distingui solet : a) castitas *juvenilis*, quæ ab omni venerea delec-

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 104, a. 4, ad 2.

tatione abstinet usque ad tempus nuptiarum; **b)** castitas *conjugal*is, quæ moderatur appetitum voluptatis in conjugibus et excludit quidquid illicitum est in usu matrimonii; **c)** castitas *vidual*is, quæ, post dissolutum matrimonium, ab omni carnali voluptate se continet sive in perpetuum sive usque ad secundas nuptias. Hic agimus de castitate juvenili et viduali, cum de castitate conjugali sermo habeatur in Tr. de *Matrimonio*.

333. 2º A) Virginitas autem, prout virtus ¹, nihil aliud est nisi perfecta castitas, i. e. abstinencia ab omni delectatione venerea, et quidem **perpetuo** servata; seu *firmum voluntatis propositum perpetuo abstinendi ab omnibus delectationibus venereis*, etiam eis quæ in matrimonio licitæ sunt. Excludit proinde non solum actus externos, sed etiam internos, quibus consensus præbetur delectationi carnali imaginationi exhibitæ. Vera autem et *formalis* virginitas servatur, etsi carnis integritas contra voluntatem lædatur, puta per involuntariam pollutionem, aut quando mulier *invita* opprimitur. — Unde virginitas a castitate distinguitur in eo quod *perpetuo* servatur. Attamen, juxta communem loquendi modum, sæpe hæc duo promiscue sumuntur.

B) Aliquando virginitas vocatur *continentia*. Proprie tamen hæc vox designat virginitatem quatenus vehementiores carnis repellit concupiscentias. — Quandoque etiam dicitur *pudicitia*. Attamen pudicitia, sensu proprio, illam virtutem designat qua fugimus quæ pudorem, seu verecundiam excitant, ideoque omnes actus externos qui ad delectationem veneream allicere possunt, quales sunt aspectus, tactus, oscula, aliaque ejusmodi (n. 338).

¹ Virginitas designat etiam *integritatem carnis*, quæ amittitur in *viris* per effusionem seminis; in *feminis* per abruptionem membranæ, quæ *hymen* dicitur seu claustrum virginale, sive fiat per copulam carnalem, sive per tactum. — Potest igitur subsistere virginitas *materialis*, seu integritas carnis, amissa *formali* virginitate per peccata interna.

334. II. De præstantia castitatis. Castitas bonum totius *societatis, familiæ* et *individui* maxime promovet. Et quidem :

a) **Bonum societatis.** Experientia enim compertum est eos, qui immoderate libidini indulgent, steriles esse vel saltem parum fœcundos, aut debilem prolem gignere multisque morbis obnoxiam, simulque ineptos esse aut saltem minus idoneos ad filiorum bonam educationem.

b) **Bonum familiæ.** Nisi enim juvenes casti maneant antequam nubant, et conjuges fidem sibi mutuo datam inviolabiliter servant, pax vix regnare potest in familiis. Ex adverso autem, quando sponsi ante nuptias sapienter se continuerunt, et nonnisi pudico ac fideli amore se invicem prosequuntur, nil ambientes nisi filios legitime procreare atque optimis moribus eosdem instruere, pacem et gaudium, Deo juvante, consequuntur.

c) **Bonum individui.** Ut enim homo vitam suam recte ordinare possit, secundum rationis atque fidei principia, necesse est ut passiones edomet ac præcipue amorem delectationum venerearum quæ mentem excæcant et humanam dignitatem, intellectualem profectum, æternamque animæ salutem in discrimen adducunt.

§ II. De peccatis castitati oppositis.

I. *Principia generalia de gravitate luxuriæ.*

Duo sunt, prout delectatio venerea est *directe* aut *indirecte* volita.

335. 1um Principium : *Delectatio venerea proprie dicta* (quæ scilicet oritur ex effusione seminis aut ex sola commotione organorum generationi inservientium), *directe volita* (n. 25), *cum plena deliberatione* (n. 30), *extra legitimum matrimonium, est peccatum mortale ex toto genere suo* (n. 153). Ita communiter et certum.

a) Revera nisi sub gravi prohiberetur voluntaria effusio seminis multi homines matrimonii onera

recusarent, atque voluptatem quærerent extra conjugalem congressum ¹. **b)** Aliunde qui delectationem veneream, etiam imperfectam, directe quærit, sese exponit proximo periculo ulterius progrediendi.

336. 2um Principium: *Delectatio venerea, indirecte tantum voluntaria* (n. 65 sq.), *non est semper peccatum*, sed tantum quando, *sine sufficienti ratione, scienter et volenter* ponitur causa ex qua *oritur prævidetur* venerea delectatio. Etenim sæpe abest periculum proximum ulterioris consensus, quando ponitur actio ex se honesta et rationabilis (v. g. equitatio) ex qua *prævidetur* quidem, sed *non* intenditur aliqua delectatio venerea.

II. *De peccatis luxuriæ non consummatæ.*

Peccata ejusmodi, in quibus scilicet non adest effusio seminis ², sunt *interna* aut *externa*.

337. 1° De peccatis internis luxuriæ. Ex dictis supra (n. 166), tria sunt peccata interna in genere, nempe *delectatio morosa, desiderium* et *gaudium*; principia ibi exposita facile luxuriæ applicantur.

A) *Delectatio morosa* seu complacentia deliberata in *re* venerea illicita quam repræsentat imaginatio, est *mortaliter* peccaminosa, quando adest *plena deliberatio plenusque consensus*. Delectatio autem malitiam induit objecti, quale in mente repræsentatur (n. 167).

Pro praxi non obliviscatur confessarius distinctionem vigere inter suggestionem, delectatio-

¹ DENZINGER, n. 1140 (1011).

² In feminis non est proprie effusio seminis, sed solum alicujus liquoris mucosi qui non est prolificus; sed cum hic mucus vaginalis cum voluptate et organorum erectione emittatur, vocatur etiam pollutio, sicut in viro, et habetur ut peccatum luxuriæ grave, quando fit voluntarie. Cfr. *Antonelli*, t. I, n. 559-563.

nem¹, et consensum : non pauci enim pœnitentes anxietate laborant circa turpes cogitationes, quibus revera consensum non præbuerunt².

B) *Desiderium pravum* quo quis sibi repræsentata delectatione venerea illicita ut *futura frui deliberate exoptat, est peccatum mortale*.

Idem in praxi dicendum est de desiderio *conditionato*; ex dictis enim, n. 168, in iis quæ sunt intrinsece mala, prout est delectatio venerea extra matrimonium, conditio appositæ non tollit malitiam actus.

Sed inter desideria illicita recenseri non debent ea quæ *conjuges* fovent legitime utendi matrimonio, dummodo absit periculum pollutionis extra legitimam copulam. Imo *sponsus* potest *per se* desiderare copulam futuram; sed quia in tali desiderio adest etiam periculum venereæ delectationi hic et nunc consentiendi, hortandi sunt sponsi ut sedulo a se avertant hujusmodi cogitationes.

C) *Gaudium malum, seu complacentia libera de illicito actu venereo ut præterito*, est graviter peccaminosum, sicut delectatio morosa, cum hoc tamen discrimine quod facilius induit malitiam circumstantiarum objecti in mente depicti, quia res præteritæ magis concrete sese imaginationi offerunt.

Conjuges possunt quidem gaudere de copula licite habita et delectatione ei annexa, excluso tamen pollutionis periculo; quare, si alter conjux est absens, vivida cogitatio gaudii in copula experti valde periculosa est, et in praxi vitanda.

¹ Sedulo enim notetur, etiam in tentationibus quæ usque ad sensum alicujus gaudii et satisfactionis progressæ sunt, nondum adfuisse *voluntarium consensum* (LEHMKUHL, *Casus*, I, 63).

² " Nam satis diu mens istis rebus occupari potest, quin *plena* sit advertentia *plenusque consensus*". Ibid., 31, 137.

Quæstio disputata. Hic autem quæritur num peccatum mortale sit *passive* et *negative* se habere quoad delectationem veneream. a) Quidam theologi, ut *Cajetanus*, *Navarrus*, *Oietti*¹, dicunt hanc agendi rationem esse quidem *veniale peccatum*, quia aliquam deordinationem includit, non autem grave, modo absit periculum præstandi consensum positivum. b) Sed plerique alii theologi docent *grave* esse peccatum his concupiscentiæ motibus *positive* non resistere. Hæc secunda opinio probabilior est, et in praxi longe securior : ex communiter enim contingentibus, nisi strenue ac cito repellatur hujusmodi delectatio, mox crescit, et voluntatem ad consentiendum allicit. Necesse autem non est, neque opportunum *directe* his tentationibus obsistere ; sed, divino auxilio breviter invocato, melius est mentem ab his rebus avertere, eam serio applicando honestæ cogitationi aut actioni. — Imo non solum turpes et obscenas imaginationes, sed etiam *sensuales* repellere expedit, utpote periculo plenas, ut integra servetur castitas. Attamen non est obligatio *directe* obsistendi hujusmodi tentationi, præcipue si diu protrahitur, sed mentem alicui occupationi honestæ dare expedit.

338. 2º De peccatis externis luxuriæ non consummatæ. A) Principia. Actus, de quibus agitur, vel sunt ex se *directe* castitati oppositi, vel tantum *pudicitiae*, quæ fugit id omne quod pudorem excitat et ad libidinem allicit. Quare, excluso pravo effectui, sunt aliquando potius actus *impudici* quam venerei. Horum igitur malitia ex eo procedit quod saltem aut *ex affectu libidinoso* oriuntur, aut *periculum* plus minusve *proximum* inducunt consentiendi in delectationem veneream.

a) Ad judicandum de **gravitate** peccatorum impudicitiae, quædam sunt regulæ generales :

1) Attendi debet *intentio agentis* : si quis ex *libidinoso affectu* agit, actus externi, etsi natura

¹ *Oietti* distinguit inter *motus concupiscentiæ* et *motus carnales*. De illis sententiam Cajetani amplectitur ; de his vero dicit : " Nulla adest obligatio carnalibus motibus *positive* resistendi, multoque minus necessaria est resistentia materialis. Imo sæpe resistentia *mere indirecta* per distractionem mentis consulenda est ". *Synopsis rerum moralium et juris pontificii*, 3ª ed., 1912, III, 3507.

sua honesti videantur, ut mulierem aspicere ejusque manus contrectare, peccata sunt mortalia.

2) Secluso pravo affectu, attendi debet etiam num actio, non solum *in se* spectata, sed etiam quoad *ipsum operantem, proxime et graviter moveat ad libidinem*; si res ita se habet, actum externum ponere *sine sufficienti causa*, deliberate et morose, communiter grave peccatum est, propter proximum et grave periculum delectationi venereæ consentiendi. Imo si actus est *ex se* aptus ad graviter excitandam aliorum libidinem, erit peccatum mortale scandali. — Si vero adest ratio sufficiens actum ponendi, nullum est peccatum, dummodo absit consensus; ita medici et chirurgi possunt aspicere et tangere partes inhonestas personæ alterius sexus, quando vera adest necessitas, etsi præter intentionem delectatio venerea inde oriatur. — Si actus, quamvis *ex se* ad libidinem excitandam apti, fiunt ex *levitate* aut *curiositate*, et quidem *breviter*, generatim non sunt peccata gravia, quia non influunt proxime et graviter in motus turpes.

3) Quando actus externi, neque ex intentione agentis neque ex sua natura, notabiliter tendunt ad delectationem veneream, *peccata venialia* sunt, si fiunt *absque motivo rationabili*; excusantur ab omni peccato, si propter rationem sufficientem exercentur.

4) Ad judicium ferendum de malitia actuum externorum, attendendæ sunt etiam *consuetudines locorum, educatio, temperamentum* atque *psychologica dispositiones* agentis. Ita juvenes in civitatibus enutriti, ubi nudæ statuæ aut picturæ publice exponuntur, generatim eas aspicere possunt, secluso pravo affectu, quin peccent; dum ii qui in pagis educati nihil nudi unquam viderunt, graviter commoventur statim ac aspiciunt nudas statuas. Pari-

ter, vi educationis et temperamenti, quidam multo magis quam alii afficiuntur lectione librorum romanensium (*romans, novels*). Quare confessarius pœnitentes interrogare debet de modo quo res hujusmodi influunt in pravas imaginationes excitandas.

b) Ad dijudicandum de *specie* peccati commissi sequentes traduntur regulæ :

1) *Aspectus* et *tactus* sunt *diversæ speciei*, juxta moralem prudentum æstimationem, quia diverso modo suum objectum attingunt.

2) *Aspectus* personarum *diversi sexus* habentur pariter tanquam peccata *diversæ speciei*, quia, ex communi æstimatione, referuntur ad actus *specie* diversos.

3) *Tactus*, ideoque oscula et amplexus, *diversæ* sunt *speciei* secundum diversas personarum circumstantias; ideoque *per se* in confessione aperiendum est num quis tetigerit personam *diversi sexus*, conjugatam, consanguineam, etc., quia peccatum induit specialem malitiam ex his circumstantiis. Nonnulli tamen hanc malitiam non advertunt nisi in confuso, præsertim quando ulterius procedere minime intendunt.

339. B) Applicationes magis practicæ :

a) *Oscula et amplexus*, 1) si ex affectu venereo fiunt, aut in partes inhonestas aut minus honestas, ut ubera, aut morose inter personas *diversi sexus*, — sunt peccata *mortalia*; 2) si vero *decenter*, etsi ob amorem sensibilem, *veniale* peccatum non excedent si absque rationabili causa fiunt; — si rationabili de causa, ut cognitionis et urbanitatis, sunt omnino licita : cavendum est tamen a periculo declinandi in voluptatem.

b) Item *tactus*, sive proprii corporis sive aliorum, 1) sunt peccata *mortalia*, si fiunt ex affectu

venereo, vel cum periculo proximo graviter peccandi aut scandalizandi; 2) si ex mera curiositate aut amore sensibili et obiter, generatim peccatum veniale non excedunt¹; 3) si ex necessitate aut utilitate, non adest peccatum.

c) Quoad **aspectus**. 1) Graviter *ex se* peccant qui, absque necessitate, *morose ac deliberate* aspiciunt pudenda alterius sexus aut etiam ubera omnino nuda mulieris, — aut pudenda ejusdem sexus, si proni sunt ad sodomiam, — aut virum et mulierem actus graviter impudicos in invicem exercentes, — aut singulas personas sese polluentes.

2) Aspicere partes *minus honestas*² *personæ* diversi sexus aut etiam inhonestas *personæ* ejusdem sexus, generatim non excedit veniale, quia non solet graviter passiones excitare. Idem dici potest de coitu aspiciendo animalium, sine affectu libidinoso, ex curiositate; si adsit causa, nulum erit peccatum.

3) Aspicere propria pudenda ex curiositate aut levitate, sine causa, sed absque libidinoso affectu, *ex se* veniale non excedit; quædam vero utilitas omnino excusat a peccato.

d) **Turpia loqui aut audire** ex affectu libidinoso aut cum proximo periculo graviter peccandi vel scandalizandi est peccatum *mortale*; extra hos casus, sed absque causa rationabili, est peccatum leve.

e) Eodem modo judicandum est de **lectione librorum, frequentatione theatrorum et chorearum**.

N. B. De impudicis actibus qui *ex se sunt levia peccata* sedulo notandum est quod semper peri-

¹ Secundum S. THOMAM et antiquiores theologos, tactus libidinosus et venereus est quando fit ex intentione actus luxuriosi vel delectationis huic actui intrinsecæ, dum actus simpliciter sensibilis fit propter delectationem sensus, ut habet adjunctam mollitudinem, lenitatem... Cf. OIETTI, 3911.

² Oietti, n. 3059, notat ab antiquioribus theologis partes quasdam, ut feminæ pectus, crura, habitas esse pro *honestis*, quas recentiores minus honestas dicunt.

culum graviter peccandi inducunt et quod illud periculum fit facile *proximum* : unde prudenter agunt qui in hac materia ab omni specie mala abstinēt.

III. *De peccatis luxuriæ consummatis.*

Duo sunt genera, prout *secundum* aut *contra naturam* sunt.

340. 1° *De peccatis consummatis secundum naturam.*

A) *De fornicatione.* a) Fornicatio simplex **definitur** *copula viri soluti*, seu non conjugati, *cum soluta ex mutuo consensu.*

b) *Fornicatio est peccatum mortale, non solum jure positivo* ¹ *sed etiam jure naturali* ² *prohibitum*, etiam in casu quo prolis educationi provideretur, quia *ex se* et *ex communiter contingentibus* tendit ad malam aut saltem imperfectam prolis educationem. “Id (autem) quod cadit sub legis determinatione judicatur secundum id quod communiter accidit, et non secundum id quod in aliquo casu potest accidere” ³. — Notandum est quod fornicatio etiam *imperfecta*, seu sine seminatione, sit peccatum mortale.

c) Quando *frequenter* copula habetur cum *eadem* persona, sive hæc domi retinetur sive non, adest *concubinatus* : cujus malitia specialis consistit in proposito *perseverandi* in peccato.

d) *Meretricium* est status *mulieris* quæ omnibus se prostituit lucri aut libidinis causa. Ibi etiam adest prava voluntas multa peccata committendi, etiam adulteria et sacrilegia, si sese præbuerit occasio.

341. B) *De stupro.* Stuprum triplex distinguitur : a) sensu *stricto* seu *canonico*, est *defloratio*

¹ *Ephes.*, V, 5. — ² DENZINGER, n. 1198 (1065).

³ S. THOMAS, 2^a 2^æ, q. 154, a. 2.

virginis, ipsa invita; b) sensu minus stricto, est *virginis defloratio* etiamsi hæc sit *consentiens; c)* sensu lato, est copula cum quacumque muliere, *ipsa invita*. — Jamvero omne stuprum violentum duplicem complectitur malitiam, alteram contra *castitatem*, et alteram contra *justitiam*, cum violetur jus mulieris in proprium corpus. — Stupro affinis est *raptus*, seu violenta personæ abductio, *libidinis* explendæ causa.

Mulier, cui violentia infertur, semper tenetur non solum internæ delectationi resistere, sed etiam exterius dissensum manifestare, clamando et pro viribus aggressorem repellendo; non tenetur tamen eo modo exteriori resistere, qui eam exponat periculo mortis aut infamiæ, dummodo absit periculum proximum interni consensus ¹.

342. C) De adulterio. a) Adulterium est *copula cum alterius conjuge*; est *simplex*, si solutus peccat cum conjugata aut soluta cum conjugato, *duplex* vero, si ambo sunt conjugati. Adulterii malitiam participant actus externi etiam non consummati, necnon impura desideria cum alterius conjuge peccandi.

b) Adulterium, etiam simplex, *duplicem* malitiam semper includit, utramque *mortalem*, videlicet contra *castitatem*, et contra *justitiam*, violando jus alterius conjugis. Quod quidem verum est, etiamsi alter conjux consentiat : jus enim de quo agitur, utpote oriens ex contractu ad bonum publicum necessario, alienari nequit (n. 471).

343. D) De incestu. a) Incestus est copula inter *cognatos* vel *affines* qui, secundum legem Ecclesiæ, validum matrimonium inter se inire nequeunt, v. g. inter consanguineos usque ad ter-

¹ S. ALPH., lib. III., n. 368.

tium gradum. Nomine *cognitionis* venit etiam cognatio *spiritualis*, ex baptismo orta, et legalis, ex adoptione valida ¹.

b) Incestus *duplicem* malitiam includit, nempe contra *castitatem* et *pietatem*, utramque mortalem. — Incestus ex consanguinitate vel affinitate ortus *specie* differt ab eo qui ex cognitione spirituali vel legali procedit; sed communiter admittitur incestum ex consanguinitate non specie differre ab eo qui ex affinitate oritur.

Probabilius incestus cum ascendente aut descendente et cum fratre aut sorore, imo et cum noverca, vivente patre, ab aliis specie differt.

344. E) De sacrilegio. Luxuria sacrilega est violatio *personæ*, *loci* aut *rei sacræ* per actum venereum. Malitiam sacrilegii aliquo modo participat peccatum *sollicitationis*, quo confessarius sacramento pœnitentiæ abutitur ad peccatum turpe (*De Pœnitentia*, n. 1199).

345. 2º De peccatis consummatis contra naturam.

A) De pollutione. a) Quo nomine *theologi* designant quamlibet seminis humani effusionem, sive voluntariam sive involuntariam, sine concubitu. *Medici* autem hoc verbo communiter intelligunt *involuntariam* seminis effusionem, eam præsertim quæ per somnum contingit. Voluntariam autem emissionem vocant *onanismum*, *vitium solitarium*, *masturbationem* (a vocibus, *manu*, *stupratio*): quod quidem advertendum est, ne, in confessionibus audiendis aut libris medicorum legendis, damnosus incurratur error.

In mulieribus voluntaria effusio vaginalis humoris, extra copulam maritalem, etsi non sit pollutio proprie dicta, est

¹ De quibus vide *Tr. de Matrimonio*.

peccatum mortale, quia ad generationem ordinatur ut quid accessorium.

Pollutio viri differt a *distillatione*, quæ est modica effusio humoris ex prostata et uretra fluentis, affinis humori vaginali.

b) Sedulo distinguendum est inter pollutionem omnino involuntariam, de qua non est curandum nisi ejus nimia frequentia exigat recursum ad medicos; — et pollutionem *in se* vel *in causa* voluntariam.

c) *Pollutio in se seu directe* (n. 25) *voluntaria est peccatum grave*; si enim leviter esset illicita, finis a natura intentus frustraretur, et homines multi, hac voluptate contenti, oneribus matrimonii valedicerent.

d) Quando pollutio sine consensu voluntatis incepta est, sive in somno sive in vigilia, graviter peccat qui *voluntarie* et *positive* eam perficit ac complet, sive tactu, sive motu; non tenetur tamen eam cohibere, dummodo ei non consentiat.

e) Pollutio non directe, sed tantum *in causa voluntaria*, est culpabilis vel non, graviter aut leviter, prout ratio adfuit vel non ponendi causam ex qua oritur malus effectus (n. 67).

f) Si *semisopitis* accidit pollutio cum aliquo consensu dato delectationi eam comitanti, non excedit veniale peccatum, ob imperfectam cognitionem et volitionem (n. 28). In dubio num quis consenserit, judicandum est consensum non fuisse datum, saltem plene, si in statu vigiliæ hæc omnia ei displicent.

g) Distillatio, quæ fit cum quadam organorum excitatione, est peccatum mortale, si directe excitatur ob veneream delectationem; peccatum veniale, si ex curiositate aut levitate causatur absque pravo affectu et periculo consensus.

h) Idem dici potest de *motibus carnalibus*: si *directe* voluntarii, peccatum grave sunt ob delectationem vene-

ream quæ eos comitatur; si *indirecte*, seu in causa, quamvis sine sufficienti ratione, generatim non excedunt veniale peccatum, secluso pravo affectu et periculo consensus.

Quando hi motus *sponte* oriuntur, si leves et transitorii sunt, de iis curandum non est; nam sollicitudo eos impediendi eosdem potius augere solet. Si graves ac diuturni, non satis est passive se habere, sed eis resistere oportet, ad vitandum periculum consensus. Resistentia autem *directa* plerumque nervos excitat atque vim tentationis augeat. Quare *indirecte* resistendum est, locum vel situm mutando, laborando, deambulando, scribendo, uno verbo mentem ad alia divertendo.

346. B) De sodomia. a) Duplex sodomia distinguitur: *perfecta* seu *proprie dicta*, quæ est concubitus duorum ejusdem sexus, nempe maris cum mare¹, vel feminæ cum femina; *imperfecta*, seu *improprie dicta*, quæ est concubitus cum persona diversi sexus, sed in vase innaturali. Sunt duæ species diversæ. — Ad sodomiam non sufficit simplex tactus, sed requiritur, saltem ex una parte, applicatio membri genitalis ad corpus alterius, quocumque modo fiat.

b) Sodomia est peccatum *gravissimum*, gravius fornicatione et simplici pollutione, tum quia est maxime contra naturam, tum quia ambo sodomitæ sibi invicem scandalum præbent, et ad alterius peccatum concurrunt.

c) Etsi sodomia perfecta variis modis perfici possit, de his pænitentes non sunt interrogandi: satis est scire num fuerit *consummata* per effusionem seminis.

Quando sodomia est *reservatum* peccatum, ut in pluribus diœcesibus, intelligitur sodomia *proprie dicta*, et quidem consummata, nisi aliter declaretur.

347. C) De bestialitate. a) Bestialitas est *concubitus cum bruto*; quando accedit seminis effusio in vase naturali, habetur bestialitas *proprie dicta* et *consummata*. Ubi bestialitas reservatur,

¹ Quando viri *pueris* abutuntur ad explendam libidinem, dicitur *pæderastia*.

præfato sensu reservatio intelligenda est, nisi aliter statuatur.

b) Bestialitas est *per se* gravissimum omnium luxuriæ peccatorum, cum per illud homo jumentis comparetur, et cum eis una caro fiat.—Crimen hoc præsertim committitur a ruricolis, et quibusdam feminis, quæ canibus utuntur ad explendam libidinem.

De **onanismo** dicitur infra, n. 1354.

§ III. De mediis castitatem colendi.

Ad præfatas turpitudines vitandas nil magis prodest quam castitatem positive et assidue colere mediis tum *naturalibus*, tum *supernaturalibus*, quæ breviter indicare juvat.

348. 1º Casta educatio. Cum juvenes, sicut cera mollis, distinctius quaslibet impressiones recipiant, maximi interest ut jam a teneris annis doceantur quanta cum reverentia proprium corpus tractare debeant, nihil privatim agendo quod coram parentibus honestisque personis facere puderet; nullum scandalum patiantur a nutricibus, famulis aliisque pueris. Quando vero jam *puberes* facti sunt, et in seipsis pravos motus experti fuerunt, simulque anxii esse videntur de horum causa, opportunum putamus ut ipsi parentes, et eorum defectu, confessores prudenter ac decenter exponant ea quæ juniores de his rebus scire legitime cupiunt, ne forte id quærant a sociis, qui pravis consiliis pravisque exemplis ipsos ad actus venereos inducere possunt ¹.

¹ Cf. FONSAGRIVES, *Conseils aux parents et aux maîtres sur l'éducation de la pureté*. Parentes ipsi uti possunt libris hac de re scriptis, christianoque spiritu imbutis, v. g., SURBLED, *Vie de jeune homme*, Paris, 1900; *id.* *La vie de jeune fille*, Paris, 1903; STALL, *What a young boy ought to know*; *id.* *What a young girl ought to know*, Philadelphia; GUIBERT, *La pureté*, 1910.

2° **Fuga occasionum.** Occasiones præcipuæ sunt *otiositas, gula, vani et illiciti amores* qui ad castum matrimonium non tendunt, *lectiones turpes, choreæ, etc.*

3° **Carnis et sensuum mortificatio.** Adhibeantur assidua et fidelis officiorum status adimpletio, lectus durus, somnus moderatus, cibi et potus non excitantes, discretæ corporis exercitationes, immo et castigationes ope ciliciorum, catenarum ferrearum, flagellationum. — Inter sensus autem speciatim cohibendi sunt oculi, aures, manus, imaginatio et memoria.

4° **Prompta et strenua primis tentationibus resistentia,** ad quas efficaciter superandas, speciatim applicandæ sunt regulæ superius expositæ de tentationibus in genere, n. 149. “ In vitiis enim intemperantiæ maxime nocivum est immorari in *cogitatione*, per quam homo ad singularia descendat, quæ alliciunt voluntatem ” ¹.

5° **Frequens sacramentorum receptio** ². Præfata media multo efficaciora evadent, si frequenter ac devote recipiuntur sacramenta, præsertim *pænitentiæ*, quæ nobis affert majorem vigilantiam, opportuna consilia, gratiam sacramentalem, — atque *eucharistiæ* in qua caro nostra carne Christi sanctificatur.

¹ S. THOMAS, in *III Ethic. ad Nic.*, ep. XXII.

² De mediis quæ catholica religio suppeditat ad castitatem colendam egregie loquitur LACORDAIRE, *Conf. de N. Dame*, 22^e et 23^e.

CAPUT XII.

De virtute justitiæ.

PROLEGOMENA.

Cum objectum justitiæ sit *jus*, ejus notionem ac species primo exponimus, quo melius ipsa notio justitiæ ejusque divisiones postea intelligantur.

349. I. De Jure. — A) Notio Juris. — Jus *passive* acceptum est *id* quod *alteri debetur*; si *active* sumitur, est *facultas moralis et inviolabilis aliquid habendi, faciendi aut exigendi*¹.

350. B) Juris divisiones. a) Ratione **finis**, distinguitur : *jus jurisdictionis*, quod est in bonum *subditorum*, et *jus proprietatis* (sensu lato) quod est in *proprium* commodum; b) **Ex subjecto** cui inest, habetur : *jus privatum* quod est in personis privatis quatenus sunt independentes, et *jus publicum* seu sociale, quod viget in *societate* vel in ejus *membris* quatenus sunt *cives*. c) **Ex parte tituli** ex quo oritur, *jus* est *divinum* (naturale aut positivum) aut *humanum*, *innatum* vel *acquisitum*, *alienabile* vel *inalienabile*.

d) Ratione **perfectionis**, *jus* est *strictum* vel non *strictum*². *Jus strictum* seu perfectum, cui respondet stricta obligatio, est *in se* et *quoad personas determinatum*, unde via coactionis exigi potest : tale est *jus venditoris ad mercis pretium*. *Jus non strictum*, quod dicitur etiam *latum* et *imperfectum*, non est ita sufficienter *quoad rem* vel *personam determinatum*, ut via coactionis exigi queat : tale est *jus pauperis ad eleemosynam*³.

¹ Præter facultatem modo definitam et hujusce facultatis objectum (id quod est debitum), vox *jus* significat in sensu lato *legem* in qua fundatur hæc facultas (2^a 2^æ, q. 60, a. 5), et *sententiam judicis* qua *jus* authentice alicui redditur.

² Cf. 2^a 2^æ, q. 66, a. 7. — ³ 2^a 2^æ, q. 118, a. 1, ad 2; q. 80.

e) Jus autem strictum, circa quod versatur virtus justitiæ proprie dictæ, subdividitur in *jus in re* (droit réel) et *jus ad rem* (droit de créance)¹. Jus in re illud est quod quis habet in re *determinata jam sua*, v. g., in hoc equo, cui jam immediate devincitur relatione juridica quæ cuiusque homini potest opponi, qua est *proprietary* equi et equum suum sibi vindicare potest ubicumque est et a quocumque detinetur. Jus ad rem seu inchoatum est illud quod quis habet *ut res fiat sua* : sic creditor habet jus ad pecuniæ summam ipsi a suo debitore debitam.

351. Jus in re seu *dominium*, de quo hic præcipue tractatur, ad quod aliunde jus ad rem ordinatur, dividitur in *plenum* et *semiplenum*. Prius est *jus exclusivum re fruendi in proprium commodum, insuper et de ea disponendi* (per donationem, venditionem, etc.). Posterius est *jus vel tantum fruendi* (dominium indirectum seu utile, *la jouissance*), *vel tantum disponendi* (dominium directum, *la nue propriété*). — Dominium autem sive plenum sive semiplenum apprimè secernendum est a *dominio alto* principis quod exercendum est tantum *boni communis gratia, in necessitate aut magna utilitate*, et *data æquivalenti compensatione* : unde potius ad supremæ jurisdictionis potestatem reducitur.

352. II. De Justitia. — A) Notio justitiæ. Justitia, sensu proprio ac stricto, est *virtus moralis cardinalis voluntatem inclinans ad reddendum alteri jus suum ad æqualitatem*. Unde : a) supponit duas saltem personas, et dicitur *esse ad alterum* (prout alter est ab alio *distinctus*), b) et respicit *debitum alterius ad æqualitatem*, ita ut si plus vel minus reddatur, jam non sit justitia.

353. B) Partes justitiæ. 1° Partes subjectivæ seu species. Distingui possunt, cum S. Thoma² : 1) justitia *generalis seu legalis* qua cives inclinantur ad reddendum societati quod ei debetur ad procurandum bonum commune; 2) justitia *particularis* quæ respicit *bonum privatum*³, et subdividitur in duas species, nempe justitia

¹ PLANIOL, *Traité élémentaire de droit civil*, t. I, n. 2154 sq., 2158 sq. Ad hunc tractatum, utpote in usu apud Juris civilis Gallici professores et alumnos, perpetuo remittimus, præsertim quando de jure gallico habetur sermo. — ² 2^a 2^æ, q. 58, aa. 5, 7; q. 61, a. 1.

³ Etiam si justitia particularis primo et per se in bonum privatum tendat, remote tamen procurat bonum commune.

tiam **commutativam** qua privatus privato reddit jus suum strictum, præsertim in commutationibus (*échanges*), et justitia **distributiva** qua præsidet communitatis bona et onera communia partiuntur cum debita proportione. — Justitia *vindicativa*, quæ superiores movet ad ordinem læsum per condignas pœnas reparandum, a pluribus non habetur ut specialis virtus justitiæ ¹.

Justitia etiam **internationalis** ² qua gentes aliis nationibus vel privatis civibus aliarum nationum debitum reddunt, non differt ratione objecti ab aliis speciebus justitiæ.

Probabilius videtur justitiam distributivam et legalem non esse species proprie dictas justitiæ, quia perfectam *alteritatem* et *æqualitatem* non servant.

2° Partes **potentiales** justitiæ, juxta *S. Thomam* ³, sunt : *religio, pietas, observantia*, quæ perfectam æqualitatem servare non possunt, et *veracitas* (fidelitas), *gratitudo, vindictio, liberalitas, affabilitas, æquitas*, quæ debitum strictum non respiciunt.

354. Divisio capitis. In duplici sectione agemus : I, de *jure et justitia* ; II, de *contractibus*, seu de modis acquirendi jus dominii ; in *Appendice* pauca addemus de justitia *legali et distributiva*.

SECTIO I^a : DE JURE ET JUSTITIA.

In triplici articulo dicemus : 1° de *jure* ; 2° de juris *violatione* seu *injuria* ; 3° de *reparatione* juris læsi seu de *restitutione*.

ART. I. DE JURE SEU DOMINIO.

355. Prænotanda de jure naturali et jure positivo.

1° Hominibus *officium incumbit tendendi ad Deum finem ultimum* ; ex quo sequitur eis inesse *jus naturale* illud

¹ Apud recentiores haud raro occurrit vocabulum *justitiæ socialis*, quod tamen pluribus non placet ; cf. MICHEL, *La question sociale et les principes théologiques*, Paris, 1921, pp. 214-222 ; sed non immerito videtur hac voce designari saltem justitiam *generalem* seu *legalem*, cujus objectum est bonum sociale ; cf. GILLET, *Conscience chrétienne et justice sociale*, Paris, 1922, pp. 141-142.

² Distinguitur jus internationale *publicum* et *privatum*, prout relationes sociales vel privatas spectat. — ³ 2^a 2^æ, q. 80, a. unic.

officium adimplendi non solum vitam servando, sed etiam facultates exercendo.

2° Jure autem *positivo*, alia homini conceduntur jura, quæ certo vim habent in conscientia si agitur de jure *divino* et *ecclesiastico*. Leges etiam *civiles*, ex dictis in *Tr. de Legibus*, obligant in conscientia, etiam in materia de justitia, saltem post judicis sententiam. Jamvero censentur obligare : 1) *Ante judicis sententiam*, leges directe determinativæ proprietatis, v. g., quæ domino assignant dimidiam partem thesauri; patri, usum fructum quorundam bonorum filii suæ potestati subjecti; possessori bonæ fidei, quosdam fructus; hæredibus *ab intestato*, portionem hæreditatis. 2) *Post judicis sententiam*, leges quæ respiciunt actus quibus *proprietas* ab uno in alium *transfertur*. 3) Leges autem quæ *denegant actionem in foro externo* censentur obligare in utroque foro, quoties jus profluit ab ipsa lege positiva, et in foro tantum externo, quoties jus profluit a lege naturali, nisi certo constet leges civiles etiam obligationem naturalem sustulisse.

His prænotatis, dicemus : 1° de *objecto* juris; 2° de *subjecto* juris; 3° de *modis acquirendi* dominium.

§ I. De objecto juris.

Tria sunt bonorum genera circa quæ exerceri potest hominis dominium : a) bona hominis *interna*; b) bona *externa* fortunæ; c) *servitia* ab aliis hominibus præstanda.

I. De bonis internis.

Hujusmodi bona sunt : a) bona *corporis* et *animæ*; b) *fama* et *honor*; c) *fetus proprii ingenii*.

356. A) In bona interna quæ ab ipso non distinguuntur, qualia sunt vita, animæ facultates, membra corporis, homo non habet dominium *directum*, quod penes Deum manet, sed tantum *utile*, quatenus est eorum administrator; nam ex una parte, Deus abdicare noluit dominium *directum* in hæc dona, et ex alia parte ei concessit

dominium *utile*, quod ad finem ultimum attingendum est necessarium.

Attamen homo *plenum habet dominium bonorum internorum quæ ab ipso distinguuntur*. i. e., actuum et habituum sive naturalium sive supernaturalium : sunt enim hæc bona vel hominis industria acquisita, vel ei a Deo donata.

357. B) In propriam famam et honorem ¹ homo habet dominium *directum et utile*, quatenus bono nomine et honore uti potest in proprium commodum eique renuntiare propter bonum superius, v. g., ad humilitatem colendam, ad exquirendum consilium, etc. — Non vero licet semetipsum diffamare *absque causa*, nec cum *detrimento proximi*, v. gr., filiorum : hoc enim esset peccatum contra caritatem aut justitiam.

358. C) Ingenii fetus dicuntur *libri, picturæ* et alia opera *artistica*, vel varia *inventa* quibus industriales artes promoventur.

Jam vero omnes concedunt quemlibet *hominem plenum dominium habere in fructus ingenii sui, saltem* quamdiu ea publici juris non fecerit : unde nemini licet manuscripta, conciones, lectiones, inventa alterius *vulgare* absque auctoris licentia. Sufficit tamen *implicita* licentia ex consuetudine orta : ita in ephemeridibus vulgari solent multæ conciones absque auctoris explicito consensu.

Sed quæritur num sit *contra jus naturale*, iterum edere, sine auctoris licentia, quæ jam typis mandata sunt? Affirmat communis et vera sententia ; secus auctor invitus suo jure ac bono spo-

¹ *Fama* est bona plurium existimatio de bono alterius, et *honor* dicitur testificatio de excellentia alicujus ; fama reponitur a S. Thoma (2^a 2^e, q. 73, a. 3) inter bona exterioria, quia *formaliter* spectatur, dum hic *radicaliter* sumitur quatenus in *mente* existit.

liaretur, præcise eo instanti quo eo uti incipit; evulgatio enim non debet æstimari ut alienatio quædam rei propriæ, sed potius ut *modus fruendi* re quæ propria manet. Leges tamen *civiles*, si quæ sunt, item pacta internationalia, hac de re in conscientia valent (n. 117).

In *Gallia*, *scriptores*, qui duo exemplaria librorum ad legitimas auctoritates miserunt, jure exclusivo hos vendendi gaudent per totam vitam, eorumque hæredes per quinquaginta annos.

Insuper, ex conventionione internationali¹, *civis unius nationis* in aliis nationibus servat jus proprietatis litterariæ vel artisticæ eodem modo ac si horum subditus esset, jusque illud durat : 1° pro operibus editis *ante 13 nov. 1908*, quantum durat apud nationem in qua opus publici juris fit; si in pluribus simul edatur, ad eam nationem attenditur in qua duratio est minor; 2° pro operibus editis *postea*, durat per totam vitam auctoris et per quinquaginta annos post ejus mortem, nisi duratio brevior sit in natione originis.

II. *De dominio in bona fortunæ*².

Tria sunt agenda : a) statuenda est thesis de *jure bona externa* privatim possidendi; b) proponendæ sunt variæ *partitiones horum bonorum*; c) dicendum est de quibusdam *restrictionibus hujus juris*.

1° DE IPSO JURE BONA EXTERNA PRIVATIM POSSIDENDI.

359. Contendunt *socialistæ* rerum productivarum collectivam seu nationalem proprietatem esse solam legitimam, ita ut mala sit et abolenda privata possessio. *Syndicalistæ* autem seditiosi productionis media *ipsis collegiis opificum* tradenda esse docent. Contra illos tenendum est

¹ Huic conventioni, primum Bernæ, 9, sept. 1886, et postea Berolini, 13 nov. 1908, initæ, adhæserunt *Gallia* (leg. 28 Jun. 1910), Germania, Belgium, Dania, Anglia, Italia, Japonia, Siberia, Helvetia, Norvegia, Montenegro, Luxemburgum, Monaco, Tunes, Suecia, Resp. haitiana. — ² *Synop. M.*, n. 45-132.

jus dominii privatum, permanens et exclusivum in bona externa, etiam fundos, esse legitimum, jure naturali fundatum atque in præsentī statu moraliter necessarium, quamvis limitatum.

A) Jus dominii *legitimum* est, ut aperte eruitur ex præcepto : *Non furtum facies* et aliunde constat ex Scriptura et Traditione ¹.

B) Jus dominii fundatur *natura* et in præsentī statu *est moraliter necessarium*, quia jus est homini a natura datum sibi et suæ familiæ providendi, quod efficaciter fieri nequit, saltem in præsentī statu, sine quadam proprietate privata, cum, ex S. Thoma ², res humanæ per homines privatos cum *maiore sollicitudine, ordine, ac pace* tractantur quam per Statum aut aliquem cætum.

C) Jus tamen illud *limitatur* in *casu extremæ* necessitatis, *exigentiis boni communis* et *officiis caritatis*, præsertim quia jus vivendi omnibus inest ³.

2º DE VARIIS BONORUM GENERIBUS.

360. Hæc autem bona, quorum privata possessio rationi est tam consentanea, sunt :

A) **corporalia** (choses) vel **incorporalia** (droits, offices, charges) : quæ divisio parvi est momenti in jure civili moderno. Apud Gallos, ad fere nihil aliud inservit nisi ad explicandum art. 2279 Codicis civilis ⁴.

361. B) **immobilia** vel **mobilia** ⁵. a) In *Gallia* bona *immobilia* talia sunt : vel 1) ex *natura* sua (les terrains, les végétaux adhérents au sol, les édifices) ; vel 2) *destinatione*

¹ *Exod.* XX, 17; *Matth.* XIX, 18; LEO XIII, *Encycl. Quod Apostolici Muneris*, 28 dec. 1878, *Rerum Novarum*, 15 Maii 1891.

² 2^a 2^æ, q. 66, a. 2; cf. etiam a. 1, et q. 57, a. 3.

³ Hinc S. THOMAS ait : " Quantum (ad usum) non debet homo habere res exteriores ut proprias, sed ut communes, ut scilicet de facili aliquis eas communicet in necessitate aliorum ". 2^a 2^æ, q. 66, a. 2. Quæ verba fecit sua LEO XIII, in *Encycl. Rerum Novarum*.

⁴ PLANIOL, t. I, n. 2178; cf. *Syn. maj. Suppl.*, p. 61 *.

⁵ Bona dicuntur *immobilia* vel *mobilia* prout, absque notabili læsione, de loco in locum transferri vel non transferri posse physice, moraliter vel juridice censentur.

("accessoires d'un immeuble auquel ils se rattachent"); vel 3) *ratione objecti* ad quod referuntur (ita jura realia ususfructus rerum immobilium, servitutis, usus, habitationis, et plerarumque hypothecarum; ita etiam *créances immobilières*, *actions immobilières*¹, vel 4) declaratione (les *actions de la Banque de France*, les *rentes sur l'Etat* peuvent ainsi devenir immobilières) vel 5) *annexione* (dans un cas : la redevance en argent dont est grevée une mine en faveur du propriétaire du sol)².

b) Bona autem *mobilia* talia sunt : 1) *natura* (meubles corporels), 2) *per anticipationem* (moissons et récoltes qui font l'objet d'une *saisie* ou d'une *vente*), 3) *per determinationem legis*³ (droits réels — propriété, usufruit, gage, privilèges — portant sur une chose mobilière; certains *offices* comme études de notaire, d'avoué...; *créances* de sommes exigibles, *rentes*, *actions* et intérêts dans les sociétés)⁴.

Hæc autem distinctio bonorum immobilium et mobilium est *maximi momenti* ad rite intelligendas et exsequendas multas dispositiones legis civilis, quoad testamenta, donationes, etc., etc.⁵.

362. C) privata vel publica. Bona *privata* sunt vel individuorum, vel liberorum cœtuum (richesses collectives privées); bona autem *publica* pertinent ad cœtus politicos, Statum scilicet, provincias, municipia (domaines de l'Etat, des départements, des communes, — et aussi Etablissements publics)⁶. De his iterum agetur infra (n. 376).

363. D) consumptibilia vel non consumptibilia. Bona consumptibilia sunt quæ primo usu sive physice, ut cibus, sive moraliter, ut pecunia, consumuntur; — **non consumptibilia** sunt quæ usu etiam protracto minime delentur vel immutantur, ut domus, vestes⁷. Utilitas practica hujus distinctionis apparet in iis quæ spectant usumfructum (n. 365) et mutuum (n. 623).

E) fungibilia vel non fungibilia. Duæ res dicuntur inter se fungibiles quando una alteram supplere potest in solutione debiti : quales sunt res quæ numerari, mensurari aut ponderari solent, ut pecunia, oleum, frumentum.

¹ *Cod. civ.*, art. 526; cf. art. 518-525; PLANIOL, I, n. 2232, 2233, 2648.

² PLANIOL, *ibid.*, n. 2201-2237. — ³ *Cod. civil.*, art. 527.

⁴ PLANIOL, *ibid.*, n. 1237-2262. — ⁵ PLANIOL, *ibid.*, n. 2197.

⁶ Cf. PLANIOL, I, n. 3005 sq. — ⁷ PLANIOL, *ibid.*, n. 2179.

Unde fungibilitas est relatio æquivalentiæ inter duas res : quæ si desit, adest non fungibilitas ¹.

Generatim, sed non semper, fungibilia sunt simul consumptibilia ; et vice versa ².

364. (F) appropriata vel vacantia. Bona *appropriata* sunt sub alicujus individui aut collectivitatis dominio ; bona *vacantia*, sunt vel res communes, ut aer, mare ; vel res privatæ proprietatis capaces, sed hic et nunc nullius dominio subjectæ ³.

Notandum est quod in jure civili agitur aliquando non tantum de bonis sejunctis ab invicem, sed etiam de universitatibus bonorum (*universalités*), ut sunt *patrimonium*, fundus commercii ⁴.

3° DE DOMINIO SEMI-PLENO

SEU RESTRICTIONIBUS DOMINII IN BONA EXTERIORA.

Dominium restringi potest vel quoad jus disponendi, vel quoad jus fruendi, vel quoad jus alios excludendi.

365. A) *Jus disponendi* limitatur vel *necessitate alienandi* ob utilitatem publicam ⁵ aut privatam ⁶; — vel prohibitione alienandi, quæ oriri potest vel a lege (n. 369 sq.) vel ab homine conditionem non alienandi in contractu aut testamento apponente.

366. B) Quoad *jus fruendi*, dominium ita restringitur ut nuda proprietas seu jus disponendi uni et alteri jus fruendi competat. Jus autem fruendi ⁷, quod tum a jure ⁸, tum ab homine ⁹ concedi potest, duplicem formam induit : *usus-fructus* scilicet aut simplicis *usus* (qui dicitur *habitatio* quando res de qua agitur est domus).

¹ *Ibid.*, n. 2181, 2182.

² *Ibid.*, n. 2183, 2184. "C'est sur la distinction des choses fongibles et des choses non fongibles que repose l'importante classification des obligations en *dettes de genres* et *dettes de corps certains*". PLANIOL, I, 2182; II, 1004. — ³ PLANIOL., *ibid.*, I, n. 2185-2190.

⁴ *Ibid.*, n. 1273 ^{bis}. — ⁵ PLANIOL, I, n. 2438-2444.

⁶ *Ibid.*, 2920 sq. — ⁷ PLANIOL, I, 2745 sq.

⁸ *Ibid.*, 2758, 2761; cf. n. 2873. — ⁹ *Ibid.*, 2752-2757.

Usufructuarius in Gallia, habet : a) *jus* tum re utendi (v. g. exercendo venationem, piscationem, etc.)¹, tum percipiendi omnes rei fructus (naturales, industriales, civiles seu “revenus en argent”) (n. 381), quibus thesauri, (n. 378) ac fodinæ nondum exercitæ non accensentur;

b) Sed et *officium* : 1) præviam bonorum descriptionem faciendi et cautionem præstandi²; 2) modicas refectiones (réparations d'entretien) exsequendi; 3) annua onera (ut tributa, census reales seu “rentes foncières”) solvendi; 4) fundum integrum et immutatum³ servandi.

Dominus autem fundi (le nu-propriétaire) ad nihil aliud obligatur nisi ad rem tradendam usufructuario in eo statu in quo invenitur; non vero tenetur ad hanc meliorem reddendam aut reficiendam (grosses réparations). Ususfructus cessat morte usufructuarii, interitu rei fructuariæ, elapso tempore præstituto. — Jus ususfructus fertur in res *non consumptibiles*. Aliquando tali juri additur quasi-ususfructus in res consumptibiles⁴.

Unde ususfructus definitur : *jus reale* (seu rem immediate respiciens) *fruendi rebus alienis, salva earum substantia*.

Usus autem simplex est *jus reale utendi re aliena in personale tantum commodum, ac etiam tantum fructuum percipiendi quantum requiritur ad sustentationem usuarii ejusque familiæ*⁵. Usuario non licet jus suum locare aut cedere⁶.

367. C) *Jus alios excludendi* restringitur per **servitutes reales** (*servitudes foncières*) quæ definiuntur : *onera alicui rei imposita in commodum rei ad alium dominum pertinentis*. Unde servitus est realis *dupliciter*. Obligatio vero incumbit tum possessori prædii servientis, jus scilicet alterius non impediendi; tum possessori prædii

¹ PLANIOL, I, 2776.

² *Cod. civ.*, art. 600, 601; PLANIOL, I, 2764, 2771.

³ V. gr. “l'usufruitier ne peut pas changer le mode de culture des terres, transformer des vignes ou des prairies en terres labourables”. PLANIOL, I, 2819. — ⁴ Cf. PLAN., I, 2749.

⁵ Ideo vocatur usus “un petit usufruit”. PLANIOL, I, 2872, qui addit : “La perception doit se faire *en nature* et servir *directement* à la consommation” (n. 2872).

⁶ *Cod. civ.*, art. 631; PLANIOL, I, 2871.

dominantis, alterum scilicet ultra necessarium non gravandi¹.

III. *De dominio hominis in aliorum servitia seu de servitute*².

368. Servitus, de qua hic agitur, est *perpetuus famulus pro perpetuis alimentis et vestitu*. In se et *theoretice* spectata, remotis scilicet omni abusu et injustitia in servorum tractatione, hæc servitus non est intrinsece mala. Etenim : a) jus de proprio labore disponendi non est homini *necessarium* in ordine ad suum finem obtinendum; b) in Veteri Testamento, Moyses non damnavit servitutem ut intrinsece illicitam, sed tantum temperavit; in Novo Testamento, Apostoli jubent ut servi subditi sint dominis, non vero jubent ut domini christiani suos servos liberent.

Attamen Apostoli principia exponunt ex quibus logice fluebat servitutis abrogatio. Et quidem merito. Humanam enim et christianam dignitatem dedecet servitus qua pro solo victu ac vestitu quis integram suam activitatem per totam vitam in alterius utilitatem et ad ejus nutum impendit.

Unde Ecclesia tollendæ servituti strenue adlaboravit eamque paulatim exstinxit. Quod præclare edisserit Leo XIII, Encycl. *In plurimis* 5 maii 1888. "Itaque Ecclesiæ catholicæ... *expultrici servitutis*, veræque inter homines libertatis, fraternitatis, æqualitatis effectrici, satis nunquam... haberi potest laudis vel gratiæ". (Encycl. cit.) Hodie enim in omnibus excultis nationibus abolita est servitus³.

§ II. De Subjecto juris.

369. Homo capax est domini, quia habet liberum arbitrium, ex quo *dominus* est ac *dispo-*

¹ Distinguuntur : 1) ratione *modi*, servitutes *continuae*, quæ absque interventu hominis durare possunt, v. g., in Gallia, servitutes prospectus (de vues), aquæductus, jus non ædificandi., et *non continuæ*, v. g., in Gallia, servitutes itineris (de passage), aquæ hauriendæ (de puisage), pecoris pascendi (de pacage) — *apparentes*, quæ signa externo manifestantur, et *non apparentes*; 2) ratione originis, servitutes *naturales*, *legales* vel *conventionales*. — Cf. PLANIOL, I, nn. 2879-2989; *Cod. civ.*, aa. 637-710.

² *Synops. maj.*, n. 133-141.

³ Cf., pro Gallia, *Cod. civ.*, a. 1770; PLANIOL, II, n. 1878-1880.

sitor sui, et suæ operationis, et sui laboris suique laboris fructuum¹. Amens ipse et infans, utpote rationales, *radicaliter* apti sunt ad possidendum bona quorum administratio sola penes tutorem est. Unde contra justitiam simul et legem humanam peccaret qui eorum res usurparet². — Quibus positis, de iis agemus quorum dominium restringitur³ vel specialibus difficultatibus obnoxium est.

I. De dominio filiorumfamilias⁴.

370. 1° Agitur de filiis *legitimis* vel *legitimatis*⁵ qui adhuc sunt sub *potestate paterna*⁶.

Jamvero *jure naturæ* exigitur quædam jura in bona filiorum, competere parentibus quibus incumbunt graves obligationes erga filios adhuc sibi subjectos.

Jure gallico, filii familias, ante annum ætatis decimum octavum, nisi emancipentur, sive explicite, sive implicite per matrimonium⁷, habent tantum **dominium directum** (353) suorum bonorum; administratio⁸ autem et generatim ususfructus⁹ ad parentes pertinent. Post emancipationem, penes parentes remanet administratio sola et quidem partim¹⁰, usquedum filii sint majores seu annum vigesimum primum expleverint¹¹.

2° **Plenum tamen dominium** repetere possunt minores tum minutorum bonorum quæ dederunt cum tali intentione sive parentes, sive cognati et

¹ "Homo enim per suam voluntatem possidet res". 2^a 2^æ, q. 59, a. 3, ad 1; — Cf. 2^a 2^æ, q. 66, a. 1. : "Habet homo naturale dominium exteriorum rerum, quia per rationem et voluntatem potest uti rebus exterioribus ad suam utilitatem". Cf. 2^a 2^æ, q. 25, a. 3.

² *Jure gallico*, infantes nondum nati, sed concepti, dummodo postea vivendi capaces nascentur, possunt succedere et hæredes constitui, ac proinde hæreditatem transmittere, etiamsi mox post nativitatem obeant (C. C., a. 725, 906).

³ Supra egimus (n. 364 sq.) de quibusdam restrictionibus quæ sunt potius *objectivæ*, nunc quæstio est de *subjectivis*.

⁴ *Syn. maj.*, n. 144-150.

⁵ Cf. PLANIOL, I, n. 1366; 1367; 1375 sq.; 1549 sq.

⁶ De potestate paterna juxta legem civilem lege PLANIOL, n. 1636-1750.

⁷ Lege PLANIOL, I, n. 1983 sq. — ⁸ PLANIOL, I, n. 1617; 1706 sq.

⁹ PLANIOL, I, n. 1650, 1687, 1697 sq. — ¹⁰ PLANIOL, I, 1721.

¹¹ *Cod. civ.*, art. 388 et 488; cf. PLANIOL, I, n. 1619.

amici, — tum bonorum datorum sub expressa conditione quod nec pater nec mater iis fruuntur; — tum industria separata acquisite cum implicite id a parentibus concedatur eo ipso quod dant licentiam operandi extra paternam domum.

371. 3° Num vero minores, præcipue emancipati, jus habeant ad **stipendium proportionatum** labori in communi cum patre industria impenso? Sat communiter theologi affirmant, etiam in casu quo inter patrem et filium non intercesserit contractus, — cum his tamen limitationibus : a) quod deducantur expensæ pro victu et vestitu; b) quod indigentibus parentibus congrue subveniatur; c) quod difficile permittatur ante factum compensatio occulta, præcipue in Gallia ubi lex denegat minori non emancipato usumfructum rei ex industria et bonis patris acquisitæ¹. Longe melius esset ab initio inter patrem et filium conventionem institui.

II. *De dominio uxorum* 2.

372. Non præcise propter sexum, sed maritalis causa auctoritatis, dominium uxoris legibus civilibus restringitur 3.

373. 1° **Jure Gallico.** Conjuges quamlibet conventionem inire possunt, dummodo bonis moribus, auctoritati maritali et paternæ, ac legi civili non adversetur 4. Hujusmodi conventionis defectu, conjugum bona constituuntur a lege, saltem Gallica 5, sub regimine communitatis 6.

¹ CARD. GENNARI, *Consultazioni morali*, cons. XLIX.

² *Syn. maj.*, n. 151-165.

³ Cf. PLANIOL, I, 925 sq. Cf. 2a 2æ, q. 70, a. 3.

⁴ *Cod. civ.*, art. 1387; PLANIOL, III, n. 795 sq.

⁵ Item hispanica et italica. De jure circa hanc materiam vigente in Austria, Germania et Anglia, cf. S. ALPHONS., *Theol. mor.*, ed. Gaudé, t. II, p. 7-8.

⁶ PLANIOL, III, 762 sq.

2° Sub **regimine communitatis legalis**, utrique conjugum *communia* sunt omnia mobilia, fructus omnium immobilium, etiam uniuscujusque conjugum propriorum, et omnia immobilia ex bonis communibus empta. Horum bonorum communium administrationem et usumfructum habet maritus¹, item et bonorum propriorum uxoris; uxor autem jus habet ad honestam sustentationem secundum suam conditionem. Dissoluta communitate, uxor recuperat plenum dominium et administrationem suorum bonorum propriorum; quoad vero bona communia, potest dimidiam partem vel sibi vindicare, vel repudiare.

374. 3° Conventione conjuges possunt communitatem legalem vel extendere, vel restringere; possunt etiam sibi aliud regimen instituere, v. g., regimen communitatis exclusivum sine bonorum communitate, regimen communitatis exclusivum cum separatione bonorum, regimen dotale, aut aliud plus minusve accedens ad unum ex præfatis².

Sub quolibet regimine uxor sine viri consensu nequit immobilia sua alienare, nec in judicio civili sese sistere, sed sola potest administrare bona quæ proprio labore acquirit et de eis disponere titulo oneroso, ex lege 13 jul. 1907³.

375. 4° Regula moralis. Hic generatim legi civili, utpote proprietatis determinativæ, standum est in conscientia, eo magis quod huic addatur contractus libere inter partes initus.

Hinc maritus contra justitiam peccat: a) si bona uxoris propria dissipet alienando, extorquendo, negligenter curando: b) si bona communia alienet modo a lege civili prohibito; c) caritatem saltem violat si, etiam legaliter, uxorem partem bonorum communium dilapidet.

Uxor autem jus habet ad honestam sustentationem vindicandam et ad bona huic necessaria clam subducenda, si vir irrationabiliter sit invitatus; pro familiæ sustentatione et eleemosynis suæ conditioni congruis, necessaria expendere

¹ De immobilibus, vel de mobilium universalitate aut quotitate non potest disponere titulo gratuito. Cf. PLANIOL, III, 1023, 1024.

² Cf. *Syn. maj.*, p. 66-68, cum *Suppl.*, p. 24*-42*; PLANIOL, III, n. 762 sq.

³ Cf. *Syn. maj. Suppl.*, pp. 201-202; PLANIOL, III, 1045. RINERE, *Lois usuelles*, p. 1447.

potest; pro parentibus et filiis e præcedente matrimonio ortis sublevandis primum ex bonis propriis necessaria sumat, hisque deficientibus ex bonis communibus, imo, si necesse sit ad succurrendum gravi necessitati, ex bonis mariti, et quidem sine mariti consensu, si donationes, tanquam eleemosynæ haberi possint, secus, cum ejus consensu, cum sit administrator bonorum communium et dominus suorum. — Idem probabiliter dici posse videtur de *fratribus et sororibus* in gravi necessitate versantibus.

III. De dominio clericorum sæcularium ¹.

376. 1° Quoad bona **patrimonialia** seu profana, ita quoad **parcimonialia** quæ ex ecclesiasticis redditibus proveniunt, nulla est specialis difficultas : horum bonorum clerici sæculares, sicut *cives* ceteri, habent plenum dominium.

2° Quoad bona **casualia** v. g. missarum stipendia, redditus stolæ tria sunt advertenda : **a)** minime constat intentionem fidelium esse ut clerici harum oblationum superfluum in usos pios expendant : unde de eo ad libitum disponere possunt cleri; **b)** Ecclesia *posset* his de bonis leges ferre; **c)** horum casualium inter parochum ejusque vicarios partitio fieri debet juxta statuta particularia, locorum consuetudines legitimas et fidelium intentionem.

3° Superflua autem **bonorum ecclesiasticorum**, seu reddituum qui ex ecclesiasticis beneficiis proveniunt, clerici sub gravi tenentur in pios usus impendere, saltem ex lege ecclesiastica ² et caritate. Idem sentiendum est et de **pensionibus** quæ a Gubernio solvuntur pro bonis ecclesiasticis injuste ablatis, et de **supplementis** quæ a com-

¹ *Syn. maj.*, n. 166-180.

² *Concil. Trid.*, Sess. XXV, cap. I, de Reform., cf. 2^a 2^æ, q. 86, a. 2; q. 185, a. 7. *Codex*, c. 1473 : "Etsi beneficiarius alia bona non beneficialia habeat, libere uti frui potest fructibus beneficialibus qui ad ejus honestam sustentationem sunt necessarii : obligatione autem tenetur impendendi superfluos pro pauperibus aut piis causis". Excipiuntur tamen Cardinales, c. 239, n. 19.

munitate ex auctoritate Ecclesiæ in locum beneficiorum et pensionum substituuntur.

Juxta opinionem quam ipse *S. Alphonsus* reputat satis probabilem ¹, hæc obligatio in pios usus impendendi superflua bonorum ecclesiasticorum non est *ex justitia stricta*. Unde ad restitutionem non sunt cogendi beneficiarii qui talia bona dissiparunt, et jam non sunt ex hoc ditiores ².

IV. De personis moralibus et proprietate collectiva 3.

377. 1º Personarum moralium notio. Persona moralis est **aggregatio** plurium personarum physicarum, quæ efformant unum corpus juridicum + jure existendi perpetuo ac bona *collective possidendi* gaudens.

2º Species. Illæ societates sunt *publicæ* vel *privatæ*, prout tendunt ad bonum *commune* vel *privatum*; *civiles* (n. 629 sq.) aut *ecclesiasticæ*, prout directe prosequuntur bonum *temporale* aut *spirituale*.

3º Liceitas et jura. A) Jamvero, omnes concedunt societates **publicas civiles** (ut Status, provinciæ, municipia) ⁵ posse existere ac bona possidere. B) **Privatas** autem **societates** inire, cum facultate bona possidendi, est quoddam *jus naturale* quod a gubernio civili neque tolli neque limitari potest, nisi in quantum id exigit bonum publicum. Etenim Status de omnibus sapienter curare non valet; et aliunde vires cujuslibet hominis valde limitantur, ita ut multa sint sibi maxime utilia, in ordine physico, intellectuali, morali, religioso, quæ peragere non valeat nisi ab aliis adjutus : unde "homines sunt natura congregabiles" ⁶,

¹ Tom. II, l. III, n. 492.

² C. GENNARI, *Consultazione morali*, cons. 87 et 126.

³ *Syn. maj.*, n. 181-209.

⁴ Quod vocatur *societas, collegium, associatio...*

⁵ Cf. PLANIOL, I, 3022 sq. — ⁶ 2^a 2^æ, q. 129, a. 6.

ut ait *Leo XIII*, et jus habent societates ad mutuum auxilium efformandi. Societas autem quælibet certis opibus eget quibus finis intentus attingatur.

Hoc jus naturale apud Gallos lege 1 Jul. 1901 sancitum est ¹, *inique* tamen exceptis religiosis Congregationibus.

V. *De dominio ecclesiæ et ecclesiarum.*

Ecclesia jus habet divinitus sibi commissum, proindeque independenter a Statu, bona temporalia possidendi et administrandi ². Et hic intelligimus non solum Ecclesiam universalem, sed et ecclesias particulares seu diœceses, parœcias, consociationes religiosas ab auctoritate ecclesiastica erectas ³. Bona autem ecclesiastica impendi *debent in usus* a donatoribus præfinitos, nisi Summus Pontifex, donatorum voluntatem authentice interpretando, aliter judicaverit ⁴. Papa enim

¹ Consule LUCIEN CROUZIL, *La liberté d'association*, commentaire théorique et pratique de la loi du 1er Juillet 1901; — Cf. PLANIOL, I, 3035-3044. — “ Les historiens de l'avenir n'en reviendront pas de constater que (la bourgeoisie française) ait pu avoir, au service de la stabilité morale du pays, un outil aussi efficace que les Congrégations religieuses et qu'elle l'ait volontairement brisé ” (Paul Bourget).

² *Codex*, c. 1495 : “ § 1. Ecclesia catholica et Apostolica Sedes nativum jus habent libere et independenter a civili potestate acquirendi, retinendi et administrandi bona temporalia ad fines sibi proprios proseguendos.

§ 2. Etiam ecclesiis singularibus aliisque personis moralibus quæ ab ecclesiastica auctoritate in juridicam personam erectæ sint, jus est, ad normam sacrorum canonum, bona temporalia acquirendi, retinendi et administrandi.

C. 1499, § 1 : Ecclesia acquirere bona temporalia potest omnibus justis modis juris sive naturalis sive positivi, quibus id aliis licet.

§ 2. Dominium bonorum, sub suprema auctoritate Sedis Apostolicæ, ad eam pertinet moralem personam, quæ eadem bona legitime acquisiverit ”.

³ “ Catholica Ecclesia et Apostolica Sedes moralis personæ rationem habent ex ipsa ordinatione divina; ceteræ inferiores personæ morales in Ecclesia eam sortiuntur sive ex ipso juris præscripto sive ex speciali competentis superioris ecclesiastici concessionem data per formale decretum ad finem religiosum vel caritativum ”. (*Codex*, c. 100, § 1.)

⁴ *Codex*, c. 1514 — Unde qui injuste acquisiverunt aut detinent bona ecclesiastica, ad restituendum tenentur, etiamsi illorum cupid-

jure pollet *supremæ dispensationis* horum bonorum, eaque alienare vel transferre valet ob bonum Ecclesiæ, sicuti egerunt *Clemens V, Martinus V, Benedictus XIV, Pius VII.*

Corollarium. Ex dictis (n. 358 sq.) apparet quasi duplex esse regimen proprietatis rerum exteriorum. Habetur enim : a) *proprietas privata* quæ, etiam indivisa (ut est inter conjuges sub regimine matrimoniali communitatis; et inter hæredes qui successionem non sunt partiti) est *individuum*¹; b) *proprietas collectiva*, quæ non pertinet ad societatis membra sigillatim sumpta, sed ad *collectionem* seu societatem, et quoad dispositionem et quoad usum. — In utraque proprietate justitia exigit ut jura sive individuum sive societatum servantur, qualia definita fuerunt tum legibus, tum conventionibus.

§ III. De variis modis acquirendi dominium.

Quinque recensentur modi quibus acquiri possit dominium ex jure *naturali* et *civili* : *occupatio, accessio, successio hæreditaria, contractus, præscriptio*; alii etiam dantur ex jure *canonico*, unde, omissa inquisitione de successione et contractibus², dicemus de *occupatione, accessione, præscriptione*, et de modis acquirendi dominium ex jure *canonico*.

I. De occupatione³.

Notio. Occupatio est *apprehensio rei quæ nullius est, animo, et quidem exterius manifestato, eam faciendi suam*⁴.

378. 1º De occupatione animalium. —

A) Feræ seu bestię quæ nativa libertate fruuntur, per occupationem acquiri possunt, et quidem omnino licite extra fundum alienum, tempore non prohibito et cum debita licentia (permis de chasse). In fundo autem alieno, præcipue *clauso*, etiam tempore non prohibito, venatio est illicita,

tati leges civiles faveant. Cf. BOURDINHON, *Biens d'Eglise et peines canoniques*. — ¹ PLANIOL, I, 3005 sq.

² De hæreditaria successione et contractu agitur infra, ubi de *Contractibus*. — ³ *Syn. maj.*, n. 211-233.

⁴ Pro Gallia, lege PLANIOL, I, n. 2564 sq.

imo et injusta ratione prædæ aut damnorum. Sed de hoc consulantur leges cujusque gentis, sicut et de piscatione ¹.

B) Animalia *cicurata* (columbæ, apes, etc.) tamdiu sunt sub dominio detinentis, quamdiu sub ejus custodia permanserint, aut consuetudinem revertendi retinuerint, sed fraudibus uti, ad trahendum ad se talia animalia, est injustum ².

C) Animalia *domestica* sunt objectum domini *permanentis* : unde, si amissa fuerint, domino restitui debent, salvo tamen exceptionibus a lege civili sancitis ³.

Nota. Qui piscatur aut venatur contra legis prohibitionem *probabiliter* nullo modo peccat, nisi per accidens jus alteri acquisitum lædat aut damna inferat privatis aut noceat rei publicæ, v. g., animalia notabiliter minuendo ; lex enim videtur esse mere pœnalis.

379. 2º De occupatione seu inventione thesauri. — Thesaurus est *res mobilis pretiosa et abscondita, cujus dominus inveniri nequeat*. Ergo nullius est, ac proinde, si *jus naturale* tantum spectetur, *totus est primi occupantis*. Attendendum est tamen determinationibus legis civilis quæ in hac materia juste præcipit.

Sic vult lex Gallica, thesaurum in *alieno* fundo inventum inter inventorem et dominum fundi æqualiter dividi ⁴; immo thesaurum ex industria et absque consensu domini quæsitum huic totum attribuit. Sed hæc ultima dispositio est tantum *pœnalis*, nec proinde vim habet in conscientia ante sententiam judicis.

380. 3º De occupatione rerum amissarum. — In hoc res amissæ a thesauro distinguuntur quod non fuerint ex industria absconditæ, sed *ex inscii ac nolentis domini possessione exciderint*.

¹ Vide *Synopsis* cum *Supplemento*. — PLANIOL, I, 2568-2576.

² Cf. PLANIOL, I, 2718.

³ Pro Gallia, cf. *Synopsis*; PLANIOL, I, 2718.

⁴ PLANIOL, I, 2578-2580.

Inventori obligatio inest diligenter rem servandi, et dominum inquirendi (saltem probabilius). Si compareat dominus ante tempus ad præscriptionem requisitum vel a lege civili statutum, res ipsi reddi debet, deductis tamen expensis. Si dominus non compareat, aut compareat tempore indubito (elapso tempore a lege civili statuto vel ad præscriptionem requisito), ille qui rem abscondit habendus est ut *possessor malæ fidei*; ac proinde domino quocumque tempore comparenti rem restituere debet, damnis etiam compensatis, et, domino non comparente, rem erogare in pios usus; sed qui rem non abscondit et a fortiori dominum inquisivit, juxta probabilem sententiam, rem retinere potest. Aliunde servantur decreta juris civilis.

Jure gallico, præter casus speciales de quibus statuunt leges¹ videtur quod, positis aa. 2279-2280, inventor bonæ fidei *probabiliter* rem servare potest post tres annos, et *certo* tertius detentor bonæ fidei.

381. 4° De occupatione bonorum derelictorum et vacantium². — a) Bona *derelicta* fiunt nullius, cum voluntarie a domino abdicata fuerint. b) Bona autem *vacantia*, per mortem domini qui nec legatarios nec hæredes habet, jure naturali essent primi occupantis, nisi in plerisque regionibus ea ad Statum esse devolvendi statuisset lex civilis³, cui standum est in conscientia.

II. De accessione⁴.

382. Accessione dominus alicujus rei ea omnia legitime acquirit quæ *re sua producuntur* vel *eidem uniuntur*. Scilicet :

1° Qui plenum dominium aut usumfructum

¹ Pro Gallia, cf. PLANIOL, I, 2583-2588, *Acquisition des épaves*, 2576-2577, *Récolte des produits de la mer*.

² Hæc bona dicuntur *choses sans maître*, et accurate sunt distinguenda a rebus amissis quæ dicuntur *épaves*. Cf. PLANIOL, I, 2188.

³ Vide PLANIOL, I, 2565-2567. — ⁴ *Syn. maj.*, n. 234-242.

alicujus rei obtinet, jus habet ad omnes fructus hujusce rei, sive *naturales*, ut fenum; sive *industriales*, ut segetes, vinum; sive *civiles*, ut pretium locationis; quibus annumerantur etiam *fetus* animalium¹. Ita fit accessio via **productionis**.

In *Gallia*, possessor bonæ fidei suos facit fructus jam perceptos (*Cod. civ.*, a. 549).

383. 2° Via autem **unionis** accessio contingit et quoad res mobiles et quoad immobiles.

a) Quando res mobiles *uniuntur* (*adjunctione* scilicet, aut *specificatione*, aut *commixtione*)², ille fit dominus totius rei qui jam erat dominus partis principalis, sed ea conditione ut reddat indemnem dominum partis accessoriaræ; quod si res unitæ æque essent principales, partitio fit ad æqualitatem inter dominos³.

384. b) Quoad immobilia, habetur accessio *artificialis* et *naturalis*. Vi prioris, dominium fundi trahit et dominium eorum quæ hic ædificantur, plantantur aut seruntur, salva tamen *æquitate naturali* quæ postulat ut indemnitas reddatur ille qui bona fide ædificavit aut plantavit, salvis etiam dispositionibus legis civilis⁴. — Quoad posteriorem autem quæ contingit in alluvione, alvei mutatione, formatione insularum, attendantur leges cujusque regionis⁵.

¹ *Cod. civil.*, art. 547 sq.; PLANIOL, I, 2296 sq.

² *Adjunctione* gemma unitur annulo aureo; *specificatione* statua fit ex marmore; *commixtione* uniuntur duo acervi tritici. — *Cod. civ.* art. 565-577.

³ Hæc autem præscripta juris romani in Gallia cedunt huic novæ regulæ: "En fait de meubles, la possession vaut titre". Vide *Synopsim cum Supplemento*; PLANIOL, I, 2739. — Ad hanc autem novam regulam apprimet et juste applicandam lege ac perpende *Syn. maj. Suppl.*, p. 61; PLANIOL, I, n. 2476 sq.; unde erues requiri bonam fidem, quæ proinde practice adesse non potest nisi in tertio detentore.

⁴ Pro Gallia, vide *Cod. civ.*, a. 522-555; PLANIOL, I, 2721 sq.

⁵ Vide *Cod. civ.*, a. 557-563; PLANIOL, I, 2718-2720.

III. *De præscriptione*¹.

385. 1º Notio, species et valor. A) Præscriptio est *modus acquirendi dominium, vel se liberandi ab obligatione, per certum temporis lapsum et sub conditionibus lege vel consuetudine determinatis.*

B) Duplex ergo distinguitur præscriptio; *acquisitiva*, quæ vocatur *usu capio*, et *liberativa*.

C) Jamvero valde expedit bono publico, ad vitanda nempe dissidia civium, eorumque negligentiam in juribus servandis vel exigendis præcavendam, præscriptioni vim inesse ad transferendum dominium in conscientia sub certis conditionibus, ideoque hanc ut legitimam agnoscunt nationes et Ecclesia.

386. 2º Conditiones. Quia jus naturæ tempus modosque præscriptionis non determinavit, multum in hac re attendendum est ad *leges positivas*.

A) Pro *præscriptione acquisitiva*, requiruntur *res apta, fides, titulus, possessio, tempus*. a) **Res apta**, quam scilicet natura sua aut jus positivum sive canonicum², sive civile³ non excludunt a dominio privato (n. 358) vel etiam colectivo (n. 376); b) **bona fides**, sive theologia (qua nempe possessor prudenter existimat rem esse suam aut juste ab eo possideri) pro *toto* tempore præscrip-

¹ *Syn. maj.*, n. 243-263.

² *Codex*, c. 1509 : " Præscriptioni obnoxia non sunt : 1) Quæ sunt juris divini, sive naturalis, sive positivi; 2) quæ obtineri possunt ex solo privilegio apostolico; 3) jura spiritualia, quorum laici non sunt capaces, si agatur de præscriptione in commodum laicorum; 4) fines certi et indubii provinciarum ecclesiasticarum, diocesium, parœciarum, vicariatuum apostolicorum, præfecturarum apostolicarum, abbatiarum vel prælaturarum nullius; 5) eleemosynæ et onera missarum; 6) beneficium ecclesiasticum sine titulo; 7) jus visitationis et obedientiæ ita ut subditi a nullo Prælato visitari possint et nulli prælato jam subsint; 8) solutio cathedratici.

³ *Cod. civ.*, 2226, 2251-2259.

tionis ¹, sive *juridica*, si quædam requiritur pro foro externo civili ²; **c)** *titulus*, non sane *verus* aut *vitiosus*, sed *coloratus* aut *putativus* ³, imo et *præsumptus*, quoad præscriptionem longissimi temporis ⁴ (i. e. saltem triginta annorum); **d)** *possessio*, per se vel per alium, animo domini, pacifica et continua ⁵, **e)** *tempus*, quod non lege naturali, sed lege *positiva*, canonica ⁶ aut civili determinatur.

Jure gallico, deficiente titulo vel bona fide *juridica* : 1) *res immobiles* præscribuntur per triginta annos⁷; si vero adest titulus et bona fides *juridica* saltem in initio possessionis⁸, præscribuntur *res immobiles* decennio inter præsentis, et vicennio inter absentes⁹, dummodo titulus non sit nullus vitio formæ¹⁰; in omni casu præscriptio impeditur a titulo vitioso¹¹.

2) Quoad *res mobiles*, possessio pro titulo habetur, ac proinde nullum tempus requiritur ad præscribendum, nisi agatur de re nuper amissa vel furtiva quam vindicare potest dominus infra triennium a die amissionis vel furti¹²,

¹ *Codex*, c. 1512 : "Nulla valet præscriptio, nisi bona fide nitatur, non solum initio possessionis, sed toto possessionis tempore ad præscriptionem requisito". Quæ quidem directe edicuntur pro *bonis ecclesiasticis*, sed valent etiam pro *profanis*, utpote juris naturalis explicativa.

² Pro Gallia, cf. *Cod. c.* aa. 550, 2262, 2265-2269, 2275; PLANIOL, I, 2290 sq.; 2267-2269.

³ In Gallia non sufficit titulus putativus. PLANIOL, I, n. 2664, 2295.

⁴ *Titulus* est ratio propter quam possessor putat rem esse suam, v. g. emptio, donatio. Titulus est *verus* quando valide dominium transfert; *vitiosus*, quando ex natura sua non est proprietatis translatus, ut locatio; — *coloratus* quando speciem veri tituli habet, ut emptio rei furtivæ; *putativus* quando existimatur esse et valere, ut testamentum revocatum; *præsumptus* qui lege existere supponitur. Notandum est quod PLANIOL, I, 2290, *vitiosum* vocat titulum coloratum.

⁵ *Cod. civ.*, n. 2228-2235; 2242-2259; PLANIOL, I, 2275, 2276; 2649-2650; 2673-2706.

⁶ "Res immobiles, mobiles pretiosæ, jura et actiones sive personales sive reales, quæ pertinent ad Sedem Apostolicam, spatio centum annorum præscribuntur. Quæ ad aliam personam moralem ecclesiasticam, spatio triginta annorum". *Cod.*, can. 1511.

⁷ *Cod. civ.*, a. 2262; PLANIOL, I, 2651-2679.

⁸ *Cod. civ.*, a. 2269.

⁹ *Cod. civ.*, aa. 2265-2266; præsentis dicuntur qui degunt sub jurisdictione Curiae (Cour d'Appel) in cujus territorio situs est fundus de cujus præscriptione agitur. — ¹⁰ *Cod. civ.*, a. 2267.

¹¹ *Cod. civ.*, aa. 2236-2238. — ¹² *Cod. civ.*, aa. 2279.

sed bona fides requiritur, quæ practice nonnisi in tertio detentore inveniri potest ¹.

387. B) *Pro præscriptione liberativa* requiruntur et sufficiunt *bona fides theologica* ² (et aliquando *juridica*), *debitum præscriptibile* et *tempus a lege præfixum*, ac proinde non exigitur possessio, cum sufficiat non-exercitium juris creditoris; nec titulus, cum potius contra titulum creditoris præscribatur. Sed sedulo videndum est utrum lex civilis, de tempore quo solvenda sunt debita statuens, debitum extinguere an tantum actionem in foro externo denegare intendat.

Jure gallico, distingui possunt præscriptiones temporis *longissimi*, i. e. : triginta annorum, *longi*, scilicet decem annorum, *brevis*, nempe quinque annorum, et *brevissimi*, i. e. trium vel pauciorum annorum; sed in conscientia non valent præscriptiones brevissimi temporis, siquidem legislator non intendit nisi negare actionem in foro externo, ut eruitur ex jure creditorum deferendi juramentum iis qui asserunt se debitum solvisse; aliæ vero præscriptiones in conscientia vim habent si adsit bona fides theologica ³.

¹ Quoad quæstionem utrum præscribat successor *bonæ fidei* cujus antecessor erat in mala fide, concedunt omnes legitime præscribere successorem ex titulo particulari, vel successorem mediatum, et quidam idem admittunt de successore etiam immediato quicumque sit, ita VERMEERSCH., *De Just.*, n. 277, GÉNICOT, I, n. 491.

² Bona fides potest esse aliquando mere negativa, v. g., si præscribatur contra servitutem, si quis non solvat pecuniam quam creditor non possit cum ad id tenetur.

³ In *præscriptione liberativa*, præscribuntur (jure gallico) :

I.	Actiones reales vel personales per 30 annos, ex a. 2262 Cod. civ.				
II.	Actiones contra architectos et conductores	—	10	—	2270 — —
III.	Ea quæ solvi debent periodice...	—	5	—	2277 — —
IV.	Ea quæ debentur medicis, pharmacopolis, mercatoribus (a), actoribus (avoués)	—	2	—	2272-2273.
V.	Ea quæ debentur pro actione apparitorum, pro discipulorum pensione, tirocinio, salario annuo	—	1	—	2272 — —
VI.	Ea quæ debentur præceptoribus, cauponibus, operariis	—	½	—	2271 — —

(a) Quoad merces venditas non mercatoribus.

IV. *De modis acquirendi dominium
ex jure canonico.*

388. 1º In genere “Ecclesia acquirere bona temporalia potest omnibus justis modis juris sive naturalis, sive positivi, quibus id aliis licet” ¹ v. g. occupatione, accessione, contractibus, testamentis, servitutibus, præscriptione.

389. 2º In specie. Sunt tamen *modi proprii* (juris positivi ecclesiastici) quibus acquiritur dominium ab Ecclesia, i. e. *decimæ, primitiæ, oblationes, tributa, legata pia, piæ foundationes, modi communes* cum juribus civilibus, sed specialibus clausulis muniti, ut habetur *pro præscriptione et contractibus*.

Hinc legitimi sunt modi sequentes acquirendi bona ecclesiastica :

a) *Decimæ.* “Ad decimarum et primitiarum solutionem quod attinet peculiaria statuta ac laudabiles consuetudines in unaquaque regione servantur” ².

b) *Oblationes*, seu largitiones spontaneæ, sive in collectis, sive extra collectas factæ, firmis præscriptis de quæstuationibus quæ a privatis fieri non debent sine debitis licentiis ³.

c) *Tributa*, sive *ordinaria* seu census ⁴ (v. g. cathedra-
ticum) ⁵; sive *extraordinaria* (v. g. tributum seminarist-
icum ⁶, pensio beneficalis ⁷, subsidium caritativum ⁸, tributa
in actu foundationis vel consecrationis imposita) ⁹; sive
taxativa (v. g. taxæ funerariæ ¹⁰, judiciales ¹¹, perceptæ ex
rescriptorum executione vel occasione ministrationis sa-
cramentorum) ¹².

¹ *Codex*, c. 1499, § 1.

² *Codex*, c. 1502. — Decimæ sunt decima vel alia quota pars fructuum vel lucrorum Deo in recognitionem domini et ejus ministris in sustentationem debita; primitiæ sunt primi fructus terræ vel animalium. — ³ *Codex*, c. 1503.

⁴ Census nomine intelligitur quidquid annuatim in certa quantitate præstatetur.

⁵ *Codex*, c. 1504. — ⁶ *Codex*, cc. 1355, 1356. — ⁷ *Codex*, c. 1429.

⁸ *Codex*, c. 1505. — ⁹ *Ibid.*, c. 1506. — ¹⁰ *Ibid.*, c. 1234.

¹¹ *Codex*, c. 1507, 1909. — ¹² *Ibid.*, c. 1507, 1056.

d) *Præscriptio*¹, cujus conditiones sunt : res apta², tempus certum³, bona fides toto tempore præscriptionis⁴, titulus⁵, possessio⁶.

e) *Dispositiones fidelium ad pias causas* (per donationem inter vivos aut causa mortis, testamenta et legata) ad quas habiles sunt qui ex jure naturæ et ecclesiastico libere valent de suis bonis statuere⁷, servatis, si fieri possit, solemnitatibus juris civilis, quibus tamen omissis, hæredes moneantur ut testatoris voluntatem adimpleant⁸.

ART. II. DE VIOLATIONE JURIS SEU INJURIA.

390. Principia generalia de injuria : a) Ad judicandum de gravitate injuriæ, attendendum est ad *quantitatem* seu gravitatem *nocumenti* tum *singulis* hominibus, tum *societati* ipsi illati; b) *scienti et consentienti non fit injuria*, seu nulla injuria committitur erga eum qui juri suo renunciare potest ac pleno consensu renuntiat⁹; c) *domino irrationabiliter invito non fit injuria*; d) *intentio nocendi injustum reddere potest actum externum ex se indifferentem*, ut usum et retentionem libri alieni, non vero actum externum ex se justum ac licitum, nec etiam actum externum illicitum sed non injustum.

Quibus prænotatis, agemus de injuriis circa bona corporis et animæ, famam et honorem, et bona fortunæ.

¹ *Ibid.*, c. 1508, cf. n. 384, not.

² *Ibid.*, cc. 1509-1510, cf. n. 386, nota 2, pag. 193.

³ *Codex*, c. 1511, § 1. Res immobiles, mobiles pretiosæ, jura et actiones sive personales sive reales, quæ pertinent ad Sedem Apostolicam, spatio centum annorum præscribuntur. — § 2. Quæ ad aliam personam moralem ecclesiasticam, spatio triginta annorum.

⁴ *Codex*, c. 1512.

⁵ In *Codice* expressa deest mentio de titulo, sed hujus necessitas implicite agnoscitur in c. 1512, vi cujus requiritur bona fides in initio possessionis, quæ sine titulo haberi nequit.

⁶ *Codex*, c. 1512. — ⁷ *Ibid.*, c. 1513, § 1.

⁸ *Ibid.*, c. 1513, § 2. — Lege Codicem de obligatione fideliter implendi pias fidelium voluntates (c. 1514), de officio Ordinariorum (c. 1515), de obligatione clerici vel religiosi cui bona fiduciarie donata sint (c. 1516), de ultimarum voluntatum mutatione (c. 1517).

⁹ 2^a 2^æ, q. 59, a. 3.

§ I. De injuriis circa bona corporis ¹.

(Vum Præceptum Decalogi).

Dicendum est : 1° de suiipsius occisione seu *suicidio*; 2° de proximi occisione seu *homicidio*; 3° de *duello* quod naturæ utriusque participat; 4° de *bello*, in quo multa homicidia perpetrantur.

I. De *suicidio*.

391. 1° **Suicidium**, *directe* ² et *propria auctoritate* patratum, Deo, individuo et societati graviter nocet : unde *ex se* est *peccatum grave*; et non-nisi *subjective* et *ex bona fide* excusari possunt qui se interimunt, etiam ad castitatem servandam (n. 355).

2° Nec licet seipsum **indirecte** *occidere*, seu aliquid facere aut omittere ex quo prævidetur mors secutura, nisi ex causa *proportionate gravi*. Ut sit proportionate gravis, eo major esse debet causa quo periculum mortis proximius ac certius est.

Corollaria. a) Bonum publicum; adimpletio officiorum status; bonum ordinis superioris, etiam individualis, sicuti est exercitium virtutum christianarum, — sunt causa sufficiens ut quis seipsum exponere possit periculo etiam proximo et certo mortis (n. 355);

b) Ad vitandum mortis periculum certius aut mortis genus crudelius, licet periculo vitæ moraliter certo se exponere;

c) Quando agitur de periculo vitæ non certo, sed plus minusve probabili, minor causa sufficit : sic artifices possunt periculosam artem exercere;

d) Ad aliquid agendum vel omittendum, ex quo vita pluribus annis abbrevietur, adhuc minor ratio sufficit : unde licet operariis vitrum conflare;

e) Regulariter nemo tenetur mediis uti extraordinariis, v. g., difficili operatione chirurgica, ad diutius vivendum.

¹ *Synop. maj.*, nn. 284-362.

² S. THOM., 2^a 2^æ, q. 69, a. 4, ad 2.

392. 3° Similiter *seipsum mutilare* non licet propria auctoritate, nisi id necessarium sit ad vitam aut sanitatem servandam (n. 355). Imo, officium cuique incumbit de proprio corpore curandi, media saltem ordinaria adhibendo ad sanitatem servandam, salvis tamen juribus sublimioribus mortificationis christianæ.

II. *De homicidio.*

393. 1° **Directa innocentis occisio est gravissimum peccatum**, utpote gravissime Deo, proximo ac societati injuriosum. Hinc interimere nefas est *letaliter vulneratos, furiosos, matrem* in cujus partu vita et salus æterna pueri periclitantur, *infantes, dubie mortuos*.

2° *Nec licet* actionem ponere ex qua certo vel probabiliter sequetur **indirecte** mors innocentis, nisi ex causa proportionate gravi (n. 65 sq.).

Hinc in bello justo licet, saltem præhabita monitione, bellicorum tormentorum ictibus urbem lacescere; — non vero licet medico, solius experimenti causa, remedium periculosum adhibere; nec patrono industrialibus materiis aut machinis nimis periculosis uti, præcipue contra præscriptum legis civilis; nec venatori sine diligentia debita sclopetum explodere ¹.

394. 3° Hinc : a) illicitum est **craniotomiam** seu *embryotomiam* peragere qua vivus fetus destruitur ad salvandam matrem. Hanc praxim, quæ est verum homicidium, *tuto doceri non posse* iterum atque iterum declaravit *S. Offic.* (die 28 Maii 1884 et die 14 Aug. 1889) ², b) item illicitum est **abortum immaturum** ³ *directe* procurare, eadem

¹ De homicidio casuali vide *Cod. pén.*, a. 319-320.

² DENZ. B., 1889, 1890.

³ Abortus immaturus est ejectio fetus immaturi, qui scilicet extra uterum nondum vivere potest (regulariter ante septimum mensem). Quoad pœnas, cf. *Cod.*, c. 2350. — Abortus constituit irregularitatem, c. 876, 5.

de causa, et ex declaratione S. Officii (die 24 Jul. 1895) ¹, etiamsi conceptus sit *ectopicus*, seu extra uterum evolvatur. — Sed licitum est : a) **indirecte procurare abortum** ad vitam matris servandam, dummodo scilicet hæ conditiones concurrant : 1, morbus sit vere letalis; 2, remedium *directe* adhibeatur ad morbum curandum; 3, quam efficacissime provideatur baptismo fetus; b) **accelerationem partus** ² directe procurare, quando prævidetur infantem vivere posse, dummodo gravis adsit causa (*S. Officium*, die 4 Maii 1898, et 5 Martii 1902).

Hinc non licet puellæ gravidæ, ad famam salvandam, pharmacum sumere ad expellendum fetus, nec repetitos conatus adhibere ad abortum procurandum, v. g. potiones, saltus; nec licet mulieri semen virile expellere vel sterile reddere etiam statim post copulam, nisi (probabiliter) vi aut dolo fuerit oppressa, dummodo id fiat sine mora, i. e. primis horis post copulam, quia in casu adest defensio ab injusto aggressore.

Sed licitum est sumere medicinam vel operationem chirurgicam subire, quando necessariæ sunt et directe tendunt ad matrem sanandam, quamvis sequi possit abortus vel mors fetus; ita licet excidere uterum morbo affectum qui matrem in vitæ discrimen adducit, tumorem vel cystim matri letalem resecare.

395. 4° Malefactores, *non quidem privata auctoritate, sed publica potestate civili licet pœna capitali plectere*, dummodo id requirat bonum publicum ob gravissimum crimen, et certo et *judicialiter* constet illud crimen ³, reoque detur copia sacramenta necessaria suscipiendi.

Unde privatis non licet exercere vindictam popularem, nec militibus qui malefactorem custodiunt illum aufugien-

¹ A. S. S., XXVIII, 383 sq.

² Acceleratio partus est ejectio fetus præmaturi, qui nempe extra uterum vivere potest, sed nondum plene maturus est (inter septimum et nonum mensem).

³ S. THOM., 1^a 1^æ, q. 91, a. 4; 2^a 2^æ, q. 64, a. 2; q. 66, a. 6, ad 2; q. 108, a. 1; a. 2, ad 2; a. 3, ad 2, ad 3.

tem occidere sine speciali principis mandato, nec marito uxorem in adulterio deprehensam interficere.

396. 5° Licet cuique vitam propriam aut aliorum, vel etiam membrorum integritatem **defendere**, etiam cum occisione injusti aggressoris, servato tamen moderamine inculpatæ tutelæ ¹. — Immo, cum eodem moderamine licet mulieri (et etiam probabiliter ejus marito aut patri) invasorem pudicitiae occidendo repellere. — Quoad bona fortunæ, si sint magni momenti et actu possessa, probabilius ea licet defendere, etiam cum periculo injustum aggressorem occidendi ². — Si autem honor aut fama impetitur, non licet injustum aggressorem occidere ³. Item si agitur de bonis nondum possessis ⁴, aut minoris momenti ⁵, vel de falso accusatore, de falsis testibus, de judice iniquo ⁶, vel de uxore in adulterio deprehensa ⁷; et generatim, quando injuria jam fuit illata, sive verbis, sive factis, non licet de ea vindictam sumere, sed ad judices recurrendum est.

Sufficit tamen damnum imminens *materialiter* injustum ut liceat occidere aggressorem, v. g. *ebrium*, *amentem*, nisi certo notum esset (quod vix unquam continget) eum in statu peccati mortalis constitui *et spes prudens* affulgeat illum, si ei parcatur, salutem consecuturum, quia in hoc casu servandæ sunt regulæ caritatis.

Nota. — Justitia etiam vetat ne grave nocumentum valetudinis proximo inferatur, unde *syphilide* ⁸ infectes

¹ Moderamen inculpatæ tutelæ postulat id tantum fieri quod requiritur ad propriam defensionem, ac proinde vetat ne *meræ minæ* defensione occisiva repellantur (nisi certo constet prava aggressoris voluntas et nulla sit alia via periculum removendi), et ne *aggressio transacta* occisione puniatur, unde puellæ, transacta oppressione, non licet occidere oppressorem. — Cf. 2^a 2^æ, q. 41, a. 1; q. 64, a. 3, ad 2; q. 62, a. 7; q. 69, a. 4. — *Cod. pénal*, a. 328.

² *Cod. pénal*, a. 329. — ³ DENZ. B., 1180 (1047).

⁴ *Ibid.*, 1182; (1049). — ⁵ *Ibid.*, 1181 (1048).

⁶ *Ibid.*, 1118 (989). — ⁷ *Ibid.*, 1119 (990).

⁸ Syphilis est morbus teterrimus qui difficillime sanari potest, facillime propagatur per copulam, per hæreditatem, per contactum, et causa est plurium infirmitatum, et speciatim abortus et sterilitatis.

non licet. 1° alios hac lue inficere; 2° matrimonium *contrahere*, et *uti* matrimonio jam contracto, saltem non monita comparte de periculo infectionis, salvo jure compartis non reddendi debitum.

III. De duello.

397. 1° **Duellum**, quale hodie intelligitur, est *singulare certamen inter duos vel plures, cum armis ad occidendum vel graviter vulnerandum aptis, ex pacto privato initum de loco, tempore et probabilibus armis*. Differt proinde a duello ex auctoritate *publica* inito, quod licitum est si fiat propter *bonum commune*.

398. Duellum vero, *privata auctoritate initum, est graviter illicitum*. Hoc enim, post Tridentinum¹, Benedictum XIV², Pium IX³, Leonem XIII⁴, gravibus verbis reprobavit *Codex*, imo et diversis pœnis (infamia juris, excommunicatione S. Pontifici simpliciter reservata, privatione sepulturæ ecclesiasticæ, irregularitate ex defectu sanxit) c. 2351, 984, 5°. Præterea S. C. Concilii, die 9 Aug. 1890, respondit irregularitatem ex infamia juris, et consequenter ceteras pœnas modo descriptas incurri propter duellum *academicum*⁵.

399. 2° **Notanda pro praxi**. 1) *Ficte* offerre, acceptare, inire duellum, *plerumque* graviter est illicitum ratione scandali, sed non subjacet pœnis ecclesiasticis. — 2) Fieri potest ut milites, propter bonam fidem, a censuris aut peccato gravi excusentur; nec semper expedit ab iisdem explicite exigere propositum determinatum deinceps duellum detrectandi, dummodo ratio habeatur scandali. 3) Non excusat a culpa propositum duellandi tantum usque ad primam sanguinis effusionem vel ad certum ictum nume-

¹ Sess. XXV, cap. 19, De Reformatione.

² DENZ. B., 1491-1495 (1343-1347).

³ Const. *Apostolicæ Sedis*.

⁴ Epist. *Pastoralis officii*, 12 sept. 1891.

⁵ In quo scilicet academiarum scholares parvo quodam cultro sibi in facie vulnus inferre conantur, cæteris partibus corporis bene tectis.

rum, aut desiderium removendi gravem fortunæ vel famæ jacturam.

IV. *De bello et seditione.*

400. 1° **Bellum** definitur *contentio duarum vel plurium nationum per vim inter se dimicantium, ad jura vera vel prætensa vindicanda.* — Ut autem bellum *legitime* suscipiatur, triplex conditio requiritur et sufficit : **a)** auctoritas supremæ civilis potestatis ex matura deliberatione agentis; **b)** causa justa, seu proportionate gravis, aut potius gravissima, imo vera necessitas; **c)** recta intentio, qua sedulo via inquiratur litem pacifice componendi. — Cum enim in bellis, præsertim hodiernis, multi homines occidantur ac innumeræ opes destruantur, optandum est instituatur *internationale tribunal* coram quo se sistere *teneantur* nationes de re gravis momenti dissidentes, et tandem efficaciter organizetur unio statuum (O. N. U.) ad bellum eliminandum et bonum internationale positive promovendum.

2° Quid autem sit **licitum vel illicitum** *tempore belli*, tum *jure naturali*, tum *jure gentium* determinatur. Præcipue necesse est : **a)** belli declarationem præcedat *ultimatum*; **b)** præ mente habeatur bellum geri non contra privatos cives, sed contra *gentem*; **c)** nec fontes, nec arma veneno inficiantur; **d)** *repressalibus* præeligatur reclamatio contra apertam juris internationalis violationem; **e)** victor parta victoria moderate utatur, reclamando scilicet sua jura et damnorum belli reparationem tantum.

401. 3° **Ducum ac militum officia** : **a)** *Utrique* militiam nec respuant nec deserant, nisi bellum sit certo et evidenter injustum; hostibus nunquam auxilium præstent; **b)** *duces* autem victoriam sedulo procurent; militibus provideant sive quoad

corporis sanitatem, sive quoad animæ salutem; legum internationalium observationi invigilent; quæ necessaria sunt ad exercitus sustentationem exigant, sed pro pretio soluto aut solvendo; **c)** *milites* vero ducibus obediant, vitent deprædationes.

402. 4° Quod vero ad **seditionem** spectat, id unum monemus rebellionem contra legitimam auctoritatem civilem semper in Ecclesia fuisse reprobam. — Sub conditionibus raro simul occurrentibus, usurpatorem tyrannice agentem interimere olim licitum reputabatur. Hodie vero, medium ad tyrannidem excutiendam ordinatius et efficacius præbent civium suffragia simul cum proborum consociationibus.

§ II. De injuriis circa bona animi.

403. Inter animi bona, alia sunt homini *interna*, ut facultates eorumque legitimus usus; alia autem *externa*, etsi in animum redundantia, prout sunt fama, honor et veritas ¹.

De *prioribus* pauca tantum prænotamus. Cum homo jus habeat suis facultatibus legitime utendi, gravis injuriæ reus est : 1) qui proximum legitime invitum privat usu rationis, v. g. quadam potione ; 2) qui vi, metu aut fraude alium avertit a studio litterarum aut artium, vel scientia aut arte acquisitis uti non sinit ; 3) qui viis injustis alium inducit ad peccatum formale, imo etiam ad peccatum materiale, propter periculum inducendi pravam habitum.

Paulo fusius autem dicemus de injuriis 1° circa *famam*, nempe *judicio temerario* et *detractione* ; 2° circa *honorem*, qui per *contumeliam* offenditur ; 3° circa *veritatem*, cui opponuntur *mendacium* ² et *violatio secreti*.

I. De *judicio temerario*.

404. 1° **Notio.** In *judicio temerario* varii sunt gradus : *dubium*, *suspicio*, *opinio*, et *firma adhæsi*

¹ WAFFELAERT, *De justitia*, II, n. 19-23.

² Etsi non omne mendacium sit contra justitiam, de eo tamen hic agimus, cum plerisque auctoribus, ne bis de eodem disserere cogamur.

quæ est *judicium temerarium proprie dictum*. Hoc autem est *firmus mentis assensus de peccato aut vitio proximi sine ratione sufficiente conceptus*¹. — Tres sunt causæ a quibus procedere potest : *pravitas ipsius judicantis; odium et invidia; experientia humanæ fragilitatis*².

405. 2º Malitia. *Judicium temerarium proprie dictum in re gravi, est peccatum mortale* (" in quantum non est sine contemptu proximi ")³, et quidem contra justitiam⁴. — *Dubitatio, suspicio et opinio temeraria de probitate proximi, generatim non sunt nisi peccata venialia* : quia gravem non inferunt injuriam.

Optima autem est regula *S. Thomæ* : " In judicio personarum (debet aliquis niti ad hoc) ut interpretetur in melius "⁵. Quod commentario valde notando prosequitur *Cajetanus* : " Et ex ista regula prælati debent subditos subditasque ex dubiis factis non malitiæ arguere aut punire, sed bonam de eis opinionem ut prius habere, et tamen cautelas⁶, custodias remediaque adhibere ac si mali essent; provide tamen, ne aliquid fiat quod famæ proximi deroget; hoc enim esset injuriari illi, quod in dubiis vitandum esse dictum est ". — Non est necessarium in confessione exponere *objectum* judicii.

II. De detractioe seu diffamatione.

406. 1º Detractio definitur injusta famæ proximi denigratio, sive occultum vitium sine causa manifestando (detractio simplex, *médisance*), sive falsum crimen vel defectum alii imputando (calumnia). — Varii modi quibus diffamatio fieri potest, his versibus exprimuntur :

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens,
Qui negat aut minuit, reticet laudatve remisse.

¹ S. THOM., 2ª 2ª, q. 76, a. 1, ad 5.

² *Sum. theol.*, 2ª 2ª, q. 60, a. 2-4. — ³ *Ibid.*, a. 3, o.

⁴ Quod explicat S. THOMAS, 2ª 2ª, q. 60, a. 3, o et ad 3; a. 4.

⁵ " Dummodo non vergat in periculum alterius ", addit *S. Doctor* 2ª 2ª, q. 70, 2ª 2ª, q. 60, a. 4, ad 2, ad 3.

⁶ S. THOM., 2ª 2ª, q. 70, a. 3, ad 2.

407. 2° Malitia. *Qui privata auctoritate absque sufficiente ratione, occulta aliorum vitia detegit, peccat et per se graviter :* a) contra proximum cujus famam injuste aufert, b) contra Deum cujus judicariam potestatem usurpat, c) contra societatem cujus pacem ac tranquillitatem perturbat. Qui vero proximo *calumniatur*, simplicem detractionem mendacio pernicioso cumulat.

408. 3° Principium generale est gravitatem detractionis desumendam esse ex gravitate damni quod læsus patitur in fama. Et ad gravitatem damni æstimandam respiciendum est tum ad defectum qui manifestatur, tum ad personam læsi, ejusque conditionem et dignitatem, tum ad personam detractoris et affectum quem ejus verba ostendunt¹, tum ad numerum et qualitatem audientium. — Confessarius inquirere non tenetur de ipsa materia detractionis, nisi ad rectius perpendendam ejus gravitatem.

409. 4° Quando accedit ratio *proportionate gravis* (n. 67.) **licitum est occultos detegere proximi defectus.** Jamvero hujusmodi ratio potest esse : a) *bonum publicum* : ita ephemeridum scriptores vitia detegere possunt candidatorum qui munera publica ambiunt ; b) *bonum privatum* sive delinquentis (ad correctionem) sive revelantis (ad consilium aut solatium) ; c) *bonum etiam privatum* proximi (v. gr., ad præcavendam seductionem innocentium). In his autem casibus, revelatio fieri debet cum minimo nocentis damno. — Numquam vero licet *falsum* alicui imponere ad vitandum proprium vel aliorum damnum². Præterea, probabilius non licet occultum crimen manifestare, quando ejus notitia *injuste* acquisita fuit ; nam bonum publicum exigit ut nemini fraus sua patrocinetur³.

410. 5° Si autem **delictum notorium** sit seu publicum sive *notorietate juris*, sive *notorietate*

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 76, a. 3.

² Cf. DENZINGER, 1193-1194 (1060-1061). Cf. S. ALPH., IV, p. 954.

³ Cf. S. ALPH., tom. II, lib. III, n. 969.

facti, enarrari potest etiam sine causa, *nisi* emendatum sit et oblivione jam deletum. Notorium vero notorietate facti in *uno* loco, probabilius non licet in alio loco dissito manifestare.

411. 6° Inter **audientes detractionem**, alii *inquirendo, approbando, inducunt* detractorem ad denigrandum proximum, et hi formaliter coope- rantur injustæ actioni et detrahendi scandalum præbent; — alii de detractone *gaudent*, et hi contra caritatem peccant, graviter quidem si in materia gravi et simul ex affectione graviter deordinata, v. g., ex odio; — alii solum eam *non impediunt*, et caritatem lædunt aut justitiam, nisi aliqua ratione excusentur (n. 231).

412. 7° Cum detractone non est confundenda **susurratio** (*rapport, délation*) quæ est manifestatio alicujus dicti aut facti alieni ad pacem et amicitiam inter familias vel amicos turbendam. — *Susurratio est peccatum grave ex genere suo, directe contra caritatem; indirecte contra justitiam* quando detractorem aut calumniam involvit. — Eo autem gravius est hoc peccatum quo intimior ac magis necessaria amicitia quæ dissolvitur, et quo peiores effectus exinde prævideri possunt. — Amicitiam autem perniciosam dissolvere bonum est ac laudandum.

III. De contumelia seu læsione honoris.

413. 1° **Notio.** Sicut fama per judicium temerarium et diffamationem læditur, ita honor¹ per *contumeliam*, quæ est *injusta honoris læsio præsentis et scienti irrogata*, aut saltem ea intentione ut nota fiat injuriato, sive per nuntium sive per litteras. — Ad contumeliam refertur *irrisio* aut *subsannatio*, qua defectus proximi in risum ver-

¹ *Fama* est bona existimatio qua apud alios fruimur, dum honor consistit in recognitione nostræ excellentiæ cujuscumque (intellectualis, moralis, professionalis, hierarchicæ, etc.) — Cf. 2^a 2^æ, q. 63, a. 3; q. 109; q. 129, a. 1.

tuntur; necnon *convicium* seu *improperium*, quo vitium probrose ei obicitur.

414. 2° Malitia. *Contumelia* (sive positive irrogata dictis vel factis, sive negative omissione honoris debiti) *est peccatum ex genere suo mortale contra justitiam*; siquidem honor, ex communi hominum æstimatione, bonis fortunæ anteponitur¹. — Ut recte judicetur de gravitate contumeliæ, attendendum est tum ad *dignitatem personæ* offensæ *injuriaeque gravitatem*, tum ad *personam offendentem* ejusque *dispositiones*, tum ad *effectus* inde secuturos. — Convicium et exprobratio laudabilia sunt, quando moderate fiunt ex intentione corripiendi².

IV. De falso testimonio.

415. Triplicem lædit virtutem **falsum testimonium** : **a)** *religionem*, ex perjurio, quum testes non admittantur nisi jurati; **b)** *justitiam*, tum *legalem*, ex inobedientia erga magistratum legitime interrogantem; tum *commutativam*, ex damno innocenti illato; **c)** *veracitatem*, ex mendacio et quidem pernicioso³.

416. Per accidens falsum testimonium potest esse *veniale peccatum* : **a)** ex levitate materiæ; **b)** ex defectu sufficientis advertentiæ. — Qui autem *voluntarie et efficaciter falso testimonio innocenti nocuit, damnum tenetur reparare*, cum pari aut etiam paulo majori suo incommodo.

V. De mendacio.

417. 1° Mendacium in genere **definitur** : *locutio contra mentem, sive verbis, sive aliis signis*

¹ " Inter res exteriores... maximum est honor ". 2^a 2^æ, q. 129, a. 1.

² *Galat.*, III, 1. — ³ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 70, a. 4.

expressa ¹. — Jocosum est, aut officiosum, vel perniciosum. — Ad mendacium revocantur *simulatio*, qua facto externo proximus fallitur; *hypocrisis* quæ externa virtutis specie internam improbitatem tegit; *jactantia*, qua quis seipsum aut suos ultra veritatis limites laudat; *adulatio*, quæ alterum ultra veritatis limites animo blandiendi extollit. — Mendacium autem, cum vitæ socialis securitatem subvertat, est intrinsece malum; nempe peccatum grave quando versatur circa res divinas vel grave damnum infert proximo; peccatum leve, si leve nocumentum inferatur, aut si mendacium sit officiosum aut jocosum.

418. 2° A mendacio distinguitur : a) tum **æquivocatio**, quæ est verbum aliudve signum ex natura sua et communi hominum usu, non ad unum significandum determinatum, sed ad *plura* significanda indifferens; b) tum **restrictio mentalis** qua loquens verba sua ad alium sensum quam naturalem et obvium mente determinat ². Duplex est restrictio mentalis : una est *pure* aut *stricte mentalis* in qua sensus loquentis nullo modo percipi potest : ita, v. gr. si interroganti “ num Romam videris ”, respondeas affirmative, subintelligens *in pictura*; — altera est *late mentalis*, in qua sensus intentus ex contextu vel adjunctis a viro prudente perspicui potest : ita, si quis de *secreto* interrogatus quod celare debet, respondeat *nescio*.

Æquivocatio et restrictio late mentalis sic intellectæ, licitæ sunt, dummodo adsit causa proportionate gravis eas usurpandi. Ad rem Noldin ³ : Hujus rei difficultas non est in restrictionis men-

¹ Cf. S. AUGUSTINUM, *Enchirid.*, cap. XVIII. — 2^a 2^æ, q. 110, a. 1.

² Cf. BOSSUET, *Correspond.*, II, 157 (“ l'affaire des Fictions ”); S. THOM., 2^a 2^æ, q. 69, a. 2. — ³ Vol. II, n. 630.

talís liceitate¹, quam omnes concedere debent qui intelligunt quid ea significetur; sed difficultas est in discernenda restrictione pure et late mentali². Unde his subterfugiis frequenter uti, nec opportunum est nec licitum, quia ita mendacio proprie dicto via sternitur, et minuitur *mutua fiducia* qua nititur societas³.

419. 3° Cum theoria modo exposita de æquivocatione et mentali restrictione multis hodiernis displiceat, et aliunde non desint casus in quibus veritatem tegere, imo et falsum dicere necesse sit ad majus malum vitandum, quidam catholici theologi rem aliter exponunt. Dicunt scilicet illicitum esse et quidem intrinsece omne mendacium *proprie dictum*, seu *negationem debitæ*⁴ *veritatis*; *falsiloquium* autem seu enuntiationem alicujus falsi, quando veritas proximo non debetur, esse illicitum extra casum necessitatis, sed *licere in casu necessitatis*, quando nempe grave damnum sive temporale sive spirituale ex veritatis declaratione prævidetur oriturum. Quod enim intenditur in hoc casu non est deceptio proximi, sed bonus effectus qui ex deceptione sequitur; aliunde error *materialis* et *accidentalis* qui in ejus mente causatur, minus est malum quam id quod ex manifestatione veritatis sequeretur; præterea, in hoc casu, locutio *simul cum adjunctis sumpta* præ se non fert proprie dictum mendacium. — In praxi, hæc theoria non multum differt ab ea quæ *usum moderatum* æquivocationis et restrictionis mentalis permittit⁵.

VI. De violatione secreti.

420. 1° **Secretum definitur** : *res, hucusque publici juris non facta, quæ occulta servari debet.* — Triplex distinguitur : a) *naturale*, quod ex ipsa natura rei custodiri debet; b) *promissum*, et

¹ " Licet veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione ".
2^a 2^æ, q. 110, a. 3, ad 4.

² Unde utile erit perpendere tum propositiones ab Innocentio XI damnatas, apud DENZINGER, n. 1174-1178 (1041-1045); tum regulas S. ALPHONSI, tom. I, lib. III, n. 153 sq.

³ Cf. BOSSUET, vol. XXII, p. 708 (éd. Lachat).

⁴ Scil. : *debitæ* debito morali seu ex honestate. Cf. 2^a 2^æ, q. 109, a. 3, ad 3.

⁵ BOSSUET, *Corresp.*, VII, Lettre 1321.

quidem *postquam* cognitum est; c) *commissum*, quando revelatum est sub prævia promissione, sive expressa sive tacita, rem servandi secretam : promissio autem est tacita quando res occulta committitur alicui qui *ex officio*, vi muneris quod gerit (*secret professionnel*) aut speciali *propinquitatis* vel *amicitiæ* titulo rem secretam servare tenetur ¹. Quibus adjungitur secretum *sacramentale*, ratione confessionis sacramentalis.

421. 2º Malitia. *Contra justitiam peccant qui violant secretum*, a) sive *naturale*, cum ex hoc damnum proximo inferant in bonis corporis, animi aut fortunæ; b) sive *commissum*, cum ex contractu adhuc strictius erga proximum et societatem obligentur : gravitas autem peccati gravitati damni prævisi commensuratur. c). Secretum *mere promissum* sine causa violantes, contra justitiam aut fidelitatem peccant, secundum promittentis intentionem.

Unde graviter *per se* contra justitiam peccant qui in suū vel in suorum utilitatem secreto commisso illegitime utuntur, v. g., si advocatus tali secreto utatur ad monendum amicum de proxima decoctione clientis.

422. 3º Causæ excusantes a revelatione secreti eo majores esse debent quo strictior est obligatio illud servandi; hæc autem pendet tum a specie et indole secreti, tum a damno quod traheret divulgatio. Unde secreti revelationem postulare potest bonum proportionatum sive societatis civilis aut ecclesiasticæ, sive illius qui secretum tradidit, sive tertii innocentis, sive illius qui secretum accepit ². Advertendum est tamen secretum *commissum* ac præcipue *professionale*, multo strictius obligare. Ita bonum publicum exigit : a) ut impedimentum secretum matrimonii

¹ De secreto medicorum, cf. "*Etudes*", 20 mars 1913, p. 816.

² S. THOM., 2ª 2ª, q. 68, a. 1, ad 3; q. 70, a. 1, ad 2.

non reveletur a medico, avvocato, parrocho, qui id noverint tantum in exercitio muneris sui; b) ut secretum commissum non reveletur ad præcavendum grave damnum innocentis nisi insidiæ a committente parentur, etc. ¹. — Sed licet revelare secretum *mere promissum* quoties de eo *legitime* interrogant iudex aut superior.

423. 4° *Peccant etiam contra justitiam*, et quidem *ex se graviter* : a) qui sine legitima auctoritate et justa causa aliena secreta malitiose *explo-rant aut extorquent*; b) qui *litteras alienas aperiunt* et legunt sine consensu illius ad quem pertinet secretum. — Qui autem *injuste* alterius secretum detegit eo uti nequit in illius damnum, nisi ab eo ita vexetur ut jam pro defensione juste posset secretum invadere; si *juste* detegitur secretum, servari debet ut secretum naturale.

§ III. De injuriis circa bona fortunæ, seu de furto ².

424. Jus hominis circa fortunæ bona lædi potest tum *damno injuste illato*, quo res proximi destruitur aut deterior efficitur, tum *furto*, quo res aliena injuste rapitur cum intentione re utendi ac fruendi. De damno tractaturi ubi *de Restitutione* (n. 431 sq.), nunc agimus de furto.

425. 1° Furtum, si generice spectatur, **definitur** : *acceptio rei alienæ, domino rationabiliter invito*. — Tres autem furti species *moraliter* ³ distingui possunt : a) *furtum simpliciter*, videlicet *occulta* rei alienæ usurpatio; b) *rapina*, quæ est *aperta et violenta*, unde et *probrosa*, acceptio rei

¹ Cf. BOSSUET, *Correspond.*, IV, p. 84.

² *Syn. maj.*, n. 431-458.

³ Aliæ species a jurisperitis distinguuntur, sed moralem actus speciem non mutant. Cf. *Code pénal français*, art. 379-409.

alienæ; c) *sacrilegium*, quo aufertur res Deo dicata.

426. 2º Principium generale de gravitate furti. *Furtum est peccatum contra justitiam ex genere suo mortale.* Unde parvitatem materiæ admittit : “ Ille qui in parvis facit injustitiam, deficit a perfecta ratione ejus quod est injustum facere, in quantum potest reputari non esse omnino contra voluntatem ejus qui hoc patitur ”¹.

427. 3º Quænam materia sit gravis in furto? A) In se et absolute, quoad omnes, etiam ditissimos, *illa quantitas est gravis ac sufficiens ad peccatum mortale, quæ omnino tolerari nequit quin in periculum adducatur bonum societatis.* Juxta Arendt (N. R. T., 1926, p. 132) materia absolute gravis dici potest ea quæ respondet hebdomadario salario eorum quæ mediæ sunt conditionis.

B) Infra hanc quantitatem absolute gravem, datur materia *relative gravis*, cujus scilicet ablatio grave nocumentum affert. *Ea autem materia in furto censetur relative gravis quæ respondet salario diurno.*

Respectu vere pauperum, minima summa, secundum gradum paupertatis, materia gravis esse potest.

Præterea, ad recte judicandum de gravitate furti, attendendum est ad *dispositionem personæ læsæ* : furtum enim est eo gravius vel levius quo dominus est magis vel minus invitus.

Hinc major requiritur materia ad peccatum mortale pro conjugibus (*duplo major*, juxta S. Alphonsum)², pro filiis-familias³, pro iis qui furantur a *pluribus* dominis aut a

¹ *Sun. th.*, 2^a 2^æ, q. 59, a. 4, ad 2.

² Qui surripit ab operario quodlibet instrumentum necessarium laboris, gravem injuriam committit.

³ *Homo Apostolicus*, tr. X, n. 32. — “ Raro (filii et uxores) tenentur sub gravi obligatione ad restitutionem ”. S. ALPH., IV, p. 551.

⁴ “ Hodie ex mutato pecuniæ valore, dicendum est filiis-familias

communitate non omnino indigente. Famuli sibi appropriantes alimenta *communia* ad comedendum, venialiter tantum peccant.

428. 4° Minuta autem *furta coalescunt in materiam gravem quadruplici modo* : **a)** per *præ-viam intentionem* ad summam notabilem perveniendi sive ex eadem persona, sive ex diversis furando : quæ intentio si revocata iterum concipiatur, iteratur et peccatum grave (n. 163); **b)** ratione *cumulationis*, si varia furtula jam commissa quis novo cumulet, simul advertens se ita materiam gravem *moraliter* unitam¹ complere; **c)** ratione *retentionis*, quando res aliena, ex furtulis etiam non moraliter unitis proveniens, in magna quantitate retinetur : retinere enim est *moraliter idem* ac auferre; **d)** ratione *cooperationis*, quando communi *consilio* et conspiratione plures notabilem summam surripiunt, quamvis singuli levem tantum materiam furentur.

Notetur in furtis minutis requiri majorem quantitatem ut materia fiat gravis; scilicet, contra eandem personam materia est gravis quæ *dimidia parte* summam normalem excedit (v. g., si materia gravis habeatur 30 fr., 45 fr. requiruntur); contra diversas personas, quæ est *duplo major* (proinde 60 fr. in eadem hypothesi).

429. 5° *Occupatio rei alienæ nullo modo est furtum in duplici casu* : *necessitatis* scilicet et *occultæ compensationis*.

A) Quoad necessitatem : **a)** qui versatur in extrema vel quasi extrema necessitate (seu in periculo certo aut valde probabili amittendi bonum multo excellentius quam bona fortunæ) jus habet e bonis alienis per se vel per alium tan-

non peccare graviter furando patri diviti 20 vel 30 francos; vel etiam 50 vel 60 francos, si pater est valde dives". Ita GAUDÉ, *Theol. mor. S. Alph.*, tom. II, lib. III, n. 543, *nota*.

¹ Hæc unio moralis adest quando furtula committuntur brevi temporis intervallo, v. g., infra bimenssem.

tum accipiendi quantum ipsi ad hanc necessitatem evadendam necessarium est, nisi tamen dominus in eadem necessitate sit¹; cui juri respondet in divite obligatio *justitiæ* non impediendi indigentem hoc jure utendi, et obligatio caritatis illius necessitati subveniendi. Res autem accipi nequit nisi *quoad usum*, si sufficiat usus; et, si necessitate sublata, adhuc exstat, domino restituenda est; si consumpta fuerit, ad nihil tenetur indigens, nisi ditior evadat.

b) In necessitate simpliciter gravi vel communi, rem alienam auferre non licet: secus enim illusionibus ansa præberetur², et societatis ordo perturbaretur.

430. B) Occulta compensatio est *actus extralegalis quo creditor clam, ex bonis debitoris, aufert quod sibi debetur*³. — Hæc compensatio, utpote periculis plena, generatim illicita est. — Attamen, quando recursus ad judices vix moraliter possibilis est, *tolerari* potest occulta compensatio, dummodo: a) debitum sit ex stricta justitia⁴, b) moraliter certum, c) non possit aliter recuperari absque gravi incommodo, d) damnum debitoris vel tertii præcaveatur, e) res quæ sumitur sit ejusdem valoris ac res debita, imo, si commode fieri possit, ejusdem naturæ ac speciei.

Hinc occulta compensatione uti potest qui a iudice damnatur ad solvendum debitum quod *certo* non contraxit aut cui *certo* satisfecit; qui se compensat quin prius recurat ad iudicem, *probabilius* leviter tantum peccat contra obedientiam, et nullo modo peccat si recursus sit difficilis.

¹ Lege "*Le pain volé*" in *Revue thomiste*, VI, 380.

² Cf. DENZINGER, 1186 (1053).

³ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 66, a. 5, ad 3.

⁴ Hinc famuli et operarii, qui *libere* de aliqua mercede pacti sunt, vel *sponte* operas debitas augent, item mercatores qui *libere* infra legitimum pretium vendunt, compensatione uti nequeunt. Cf. DENZINGER 1187 (1054).

Et hæc de læsione juris sufficiant : de ejusdem reparatione nunc agendum est.

ART. III. DE REPARATIONE JURIS LÆSI
SEU DE RESTITUTIONE.

431. Paucis prænotatis de *notione* et *obligatione restitutionis*, dicemus de *radicibus* restitutionis, de *modo* restituendi, de *causis excusantibus* a restitutione.

PRÆNOTANDA DE NOTIONE ET OBLIGATIONE
RESTITUTIONIS.

432. 1° Notio. *Restitutio est actus justitiæ quo injuria* (seu actus injustitiæ) *ad æqualitatem reparatur, sive per compensationem damni illati, sive per redditionem rei alienæ.*

433. 2° Obligatio. Quoties violatur justitia *commutativa* ita ut *damnum* proximo inferatur, obligatio adest restituendi *in re* vel *in voto* : justitia enim *naturalis* præcipit ne injuria alicui illata *continuetur*; quæ jure positivo divino ¹ confirmatur. Quæ obligatio *gravis* vel *levis* est secundum gravitatem materiæ; et impleri debet *quamprimum moraliter*.

Hinc : 1) qui non potest hic et nunc restituere, tenetur *curare*, v. g., expensas minuendo, ut quamprimum suæ obligationi satisfaciatur; 2) qui diuturno tempore rem alienam servat, *unum numero* committit peccatum, nisi propositum injustitiæ *interruptum renovet* (n. 163).

434. 3° Munus confessarii. a) *In genere* : Absolutione indignus est qui recusat promittere restitutionem *in re gravi*, qui absque causa restitutionem differt, qui inutiles facit expensas ita ut debita non solvat, salvo tamen regulis de monitione facienda.

b) *Erga moribundos*. — 1° Si pœnitens est in bona fide et non superest tempus ad monitionem, vel fructus non

¹ *Exod.*, XXII, 1-3; *Luc.*, XIX, 8; *Jacob.*, V, 4.

speratur, absolvatur omissa monitione; 2° Si pœnitens est in mala fide, aut fructus monitionis speratur, admoneatur suaviter et fortiter de restitutione facienda et ad illam *statim* peragendam adjuvetur; si restitutio statim fieri nequeat et obligatio sit *occulta*, inducatur pœnitens ad summam pecuniæ personæ honestæ committendam, ut postea creditori secreto tradatur; vel, si prudenter fieri possit, ad hanc pecuniæ summam in testamento eidem creditori relinquendam, omissa restitutionis mentione; si vero obligatio sit *publica*, et statim ei satisfieri nequeat, curet confessarius ut certo adimpleatur, sive per hæredes, sive per schedulam creditori tradendam, etc.¹

c) Aliunde sæpe restitutionem *consulere debet* confessarius, quamvis hanc non possit ex stricta justitia imponere, quando id postulat æquitas naturalis.

§ I. De radicibus restitutionis.

Causa propter quam restitutio fieri debet est *quælibet læsio damnosa juris alieni stricti*; cum vero hæc læsio fieri possit *damnum injuste inferendo*, et *rem alienam detinendo*, duplex distinguitur radix : *injusta damnificatio*, et *detentio rei alienæ*; quia vero in utroque casu dari potest *injusta cooperatio*, de hac pariter dicendum est.

I. De injusta damnificatione.

435. 1° Conditiones ad restituendum. — Ut damnificator, qui jus alienum lædit quin inde ditior evadat, ad restitutionem teneatur, requiritur ut actio damnificans sit simul causa damni **injusta, efficax et theologice culpabilis**; vel, si absit culpa theologica, requiritur **præviis contractus vel sententia judicis condemnatoria**.

436. A) Actio damnificativa debet **esse stricte injusta**, seu lædere alterius jus strictum, sive in re, sive ad rem.

Unde ad restitutionem tenetur qui *injustis mediis*, vi, fraude, mendacio aut injusta detractioe, alium impedit a consecutione alicujus boni quo non erat indignus, v. g. hæreditatis. Sed non datur restitutionis obligatio, si quis

¹ Gury, I, p. 652, 6.

aliis nocet utendo jure suo, v. g. legitime negociando, aut justitiam distributivam violat, nisi aliquando per accidens in casu *concursum*, aut in *distributione tributorum*, vel *munerum*.

Quid vero si quis Petri domum incendat dum vult Pauli inimici domum incendere? *Communius* et *verius* tenetur damnificatorem obligari ad restitutionem, quia, non obstante errore circa personam, voluit destruere domum quam destruere ex justitia stricta prohibetur¹. Quidam tamen hanc obligationem negant, quia actio damnificativa non est eidem personæ materialiter simul et formaliter injusta².

437. B) Actio damnificativa³ debet esse **causa efficax** damni, ita ut : a) *damnum revera acciderit*, b) *ex actione, tanquam ex sua causa physica vel morali secutum sit*; unde ad judicandum recte utrum actio quædam sit causa efficax damni necne, sedulo attendendum est ad indolem nexus inter actionem et damnum existentis.

Hinc ad restitutionem non tenetur ille cujus actio est solum *ocasio* qua posita vera causa agit, v. g., qui alium occidens fit occasio cur tertius innocens arripiatur, dummodo nihil egerit ad efficaciter illum accusationi exponendum; nec etiam tenetur restituere ille cujus actio est solum *conditio* sine qua vera causa agere nequit, v. g., ille qui sclopetum reddit domino qui hoc abutitur ad alium occidendum; neque *causa per accidens*, est fons restitutionis, quia, licet sit revera efficax, deficit culpabilitas requisita (i. e. tertia conditio), v. g. qui in loco remoto accendit ignem quem ventus ex improvviso ortus in segetes conjicit est quidem causa efficax conflagrationis, sed non causa culpabilis ac proinde restituere non tenetur.

438. C) Actio damnificativa debet esse **theologice culpabilis**, vel deficiente culpa theologica, dari debet **prævius contractus** aut **sententia judicis condemnatoria**. Deficiente enim culpa

¹ Ita LEHMKUHL, I, n. 1164; VERMEERSCH, cui opinio contraria protestationibus sensus communis explosa videtur, *Theol. M. Principia*, t. I, n. 353; GÉNICOT, cui tamen opinio contraria non videtur carere extrinseca probabilitate.

² LUGO, disp. XVII, n. 75-78; LACROIX, lib. III, p. 2, n. 200; S. ALPHONS., III, 628.

³ S. THOM., 1^a 2^æ, q. 73, a. 8.

theologica, deest etiam actus perfecte humanus; aliunde pactum de reparando damno quomodo-cumque evenerit est legitimum, et ratione boni publici standum est sententiæ judicis condemnatoriæ, quæ ferri potest propter *culpam mere juridicam*¹, i. e. propter defectum diligentiae legibus civilibus requisitæ qui dari potest sine imputabilitate coram Deo². *Caritas* potest quandoque obligare ante sententiam et etiam *æquitas*.

Contractus tamen prævius debet esse explicitus, ita ut *saltem probabilius* non teneatur ad restitutionem qui contractu tantum implicito obligatur, v. g. deposito, susceptione officii et muneris, nisi fuerit theologice culpabilis, quod aliunde facilius contingere potest ob majorem diligentiam requisitam.

439. 2° Indoles obligationis restituendi.

A) *Extensio obligationis*. Injustus damnificator *tenetur reparare damnum ad æqualitatem*, ac proinde : 1) restituere pretium rei destructæ; 2) compensare *omnia damna* quæ *efficaciter et culpabiliter* ex ipsius actione secuta sunt, et ideo a damnificatore sunt prævisa. Qui *errore invincibili putat damnum quod infert minus esse quam revera est*, probabilius jure naturali tenetur tantum ad restituendam damni partem quam mente clara aut confusa apprehendit, nam illa tantum pars est voluntarie illata.

440. B) *Gravitas obligationis*. a) Qui grave damnum cum culpa gravi intulit totum damnum sub gravi reparare tenetur, et qui leve damnum cum culpa gravi intulit nonnisi sub levi ad repa-

¹ Cf. PLANIOL, II, 806, 865 bis, 862-932.

² In *Gallia*, quilibet tenetur ad reparandum damnum *sua culpa* (et non casu mere fortuito) illatum, sive per ipsius factum, sive per ipsius negligentiam aut imprudentiam : Cod. civ. aa. 1382-1383, idque extenditur ad damnum illatum per res proprias et personas commissas : a. 1384. — Cf. aa. 1385-1386, 1732-1735, 1797, 1799, 1952, 1953 et leges de damnis ex labore ortis (lois sur les accidents du travail).

rationem tenetur. — **b)** Si vero damnum sit illatum cum culpa levi, *certum est* restitutionem sub levi faciendam esse quando culpæ levitas oritur ex levitate materiæ. **c)** Si vero culpæ levitas oriatur ex imperfectione advertentiæ vel consensus, probabilius ¹ datur obligatio sub levi reparandi totum damnum grave; **d)** item *probabilius* restituere debet *sub gravi* qui eidem personæ, per plures culpas veniales moraliter unitas, grave damnum intulit, ratione gravitatis damni ita illati²; probabilius autem levis est obligatio reparandi damna minuta diversis personis illata.

441. 3° De dubio quoad damnificationem.

A) Si dubium facti actionem præcedit, videlicet si quis dubitat utrum taliter agendo jus alterius *certum* læsurus sit an non, rem diligenter investigare debet, et, dubio perseverante, ab actione abstinere : ita iudex abstinere debet a sententia ferenda contra aliquem dubie reum. **B)** Si dubium actionem sequitur, et si, facta sufficienti inquisitione, dubium probabile manet *probabiliter* non datur certa obligatio restituendi, quia “nemo tenetur ad damnum reparandum, nisi certo moraliter constet ipsum fuisse causam damni”³. Unde in praxi suadenda est obligatio, sed non urgenda.

442. 4° Corollaria. **A)** Qui actione vel *inculpabili* vel *leviter culpabili* causam damni alieni posuit, tenetur impedire ne talis causa suum effectum producat, modo id efficere possit sine incommodo relative gravi; secus ad restitutionem tenetur, quia justitia vetat ne actio nostra alteri noceat quamdiu efficacia in nostra potestate remanet⁴.

¹ Ita contra eos qui asserunt nullam esse obligationem aliquid restituendi : LUGO, disp. VIII, n. 56; S. ALPHONS., n. 552, quorum tamen sententia haberi posse videtur ut probabilis.

² Quibusdam tamen probabile videtur non dari obligationem nisi *sub levi* : cf. NOLDIN, *De præceptis*, n. 433 (2^a ed.); FERRERES, *Theol. M.*, I, 804. — ³ S. ALPHONS., t. II, lib. II, n. 658, lib. III, 562.

⁴ Hæc est communis sententia, cui tamen adversatur opinio quo-

B) Si quis culpabiliter posuerit *causam physicam* alicujus damni, et postea malam voluntatem retractaverit antequam damnum produceretur quin tamen ipsum damnum impendierit, tenetur nihilominus ad restitutionem hujus damni, quia vere remanet ejus causa, injusta, efficax et culpabilis. *Causæ autem moralis* influxus aliquando impediri potest per retractationem, ut dicetur infra ubi de cooperatione.

II. De injusta possessione rei alienæ¹.

443. Secunda restitutionis radix est injusta rei aliena possessio. Possessor autem potest esse *bonæ, malæ aut dubiæ fidei*, prout *inculpabiliter, culpabiliter*, aut cum *dubia conscientia* rem alienam detinet : de quibus seorsim dicendum est, prius tamen propositis quibusdam axiomatibus.

444. 1° **Axiomata :** A) *Res clamat domino*, videlicet res domino ita connectitur ut, si fuerit ab illo avulsa, ad eum veluti redire nitatur; ac consequenter detentor, modo sit juris alieni conscius, eam domino reddere debet quamprimum moraliter; B) *Res fructificat domino*, id est, fructus *naturales*, non vero *industriales*, ad dominum rei pertinent; C) *Res naturaliter perit domino*, videlicet, si res *naturaliter*, absque alterius culpa, destruitur, damnum inde secutum ferre debet dominus, nisi tamen res *in æquivalenti* subsistat; D) *Nemo ex re aliena injuste locupletari debet*, id est, nemo ditior fieri debet *ex ipsa* re aliena seu ex iis omnibus quæ *naturaliter* ex illa re proveniunt; sed licite, *occasione* rei alienæ, propria *industria* aliquis ditatur.

445. 2° **De possessore bonæ fidei.** A) Quoad rem ipsam, principium generale est *possessorem*

rumdam dicentium non dari obligationem impediendi sequelas damnosas nisi *ex caritate*, quam opinionem non audemus dicere satis probabilem; cf. SANCHEZ, Cons. M., l. I, c. 3, dub. 5; P. VILLADA, *Casus*, I, p. 155, nota. — ¹ *Syn. maj.*, n. 490-514.

bonæ fidei teneri ad restituendam rem vel ejus æquivalens, statim ac novit se rem alienam detinere : res enim clamat domino.

Hinc : a) possessor, etiamsi rem alienam *emerit*, debet ipsam restituere et quidem sine compensatione, nisi aliter lex civilis disposuerit¹, sed recursum habet contra venditorem; b) quando res ab uno ad plures transiit per venditionem, debet reddi² ab ultimo detentore sub beneficio recursus usque ad eum qui gratuito vel per furtum acceperat; quod si res consumpta fuerit vel fortuito casu perierit, primus venditor tenetur domino refundere pretium rei quatenus ex eo ditior est in præsentī; c) quod si res ab uno ad alium per donationem transmissa fuit, ultimus possessor reddere debet rem, si supersit vel quid æquivalens; d) res autem furtiva reddi debet domino petenti, salvo recursu contra furem; si autem dominus rem suam non adhuc petierit, res furi probabiliter *potest* reddi ut recuperetur pretium³, quod si renuat fur, domino res reddatur⁴, et contra furem fiat recursus.

446. B) Jure naturali, soli **fructus naturales** et *civiles* (ut redditus ex domus locatione, auctarium ex mutuo) *domino restitui debent, modo exstent in se vel in æquivalenti.* Idem dicendum est de fructibus *mixtis*, qua parte sunt naturales.

Jure autem *Gallico* (quod in pluribus etiam aliis regionibus viget) possessor bonæ fidei *suos facit omnes fructus jam perceptos*⁵. Quæ dispositio, bono publico favens, in conscientia valet (n. 115-117).

447. C) **Impensæ** autem *usufructuariæ* seu ad fructus percipiendos necessariæ compensari debent a domino recuperante fructus; item, inter impensas *extraordinarias, necessariæ* (sine quibus res detrimentum passa esset) et *utiles*⁶ (quæ rei

¹ Pro Gallia, vide *Cod. civ.*, art. 2280; PLANIOL, II, 405, 408.

² Sed tutius est prius alloqui venditorem quando res non exigitur a domino. Cf. pro Gallia *Cod. civ.*, art. 1184, et PLANIOL, II, 1313.

³ Eandem solutionem S. ALPHONSUS reputat probabilem etiam pro emptore malæ fidei, III, 570.

⁴ Pro Gallia servandus est art. 2280 *Cod. civ.*, cf. *Syn. maj.*, Suppl. p. 61 *. — ⁵ *Cod. civ.*, art. 546-550; cf. PLANIOL, I, 2288 sq.

⁶ Cf. *Cod. civ.*, art. 1381 et 555.

valorem augment). *Voluptuarias* autem dominus non tenetur possessori refundere ¹.

448. 3° De possessore malæ fidei. A) Possessor malæ fidei tenetur *dominum præstare omnino indemnem*, non tantum restituendo **rem** ipsam vel quid æquivalens, sed et *omnia damna reparando quæ vere effecit* aut saltem *in confuso prævidit* ex injusta retentione secutura. Probabilius tamen non tenetur rem restituere quæ apud dominum periisset eodem moraliter tempore quo apud furem periit, dummodo tamen omnino indemnitis reddatur dominus ex *detentione* rei suæ.

Lex *Gallica* ² (quæ in multis aliis gentibus viget) possessorem malæ fidei ad restitutionem obligat, quocumque modo res in ejus manibus perierit. Quæ dispositio, quæ pœnalis est, obligat tantum *post sententiam* judicis.

449. B) *Jure naturali, et etiam civili* ³ apud plerasque gentes vigente, possessor malæ fidei tenetur restituere : a) omnes **fructus** *ex re* perceptos, etiam consumptos, b) fructus quos dominus legitime, præ sua etiam maxima solertia, percepisset ⁴, c) omnes fructus *ex re* ab iis perceptos ad quos res transiit, si hi non restituerint, fructus vero industriales occasione rei perceptos servare potest.

450. C) Quoad **impensas**, jure naturali possessor malæ fidei deducere potest *necessarias* et *utiles* ⁵. Præterea, *ornamenta* quæ, salva rei substantia, tolli possunt, sibi retinere potest ⁶.

¹ De voluptuariis impensis statuitur in *Cod. Gallico*, art. 1635, eas a venditore malæ fidei compensandas esse emptori; impensæ vero necessariæ et utiles refundi debent a domino possessori etiam malæ fidei, ex art. 1381. — ² *Cod. civ.*, art. 1302 2^a 2^æ., q. 62, a. 3.

³ *Cod. civ.*, art 549-550; PLANIOL, III, 1756.

⁴ Non integre tamen, sed juxta majorem vel minorem certitudinem aut spem talis lucri; cf. DE LUGO, *disp. XVIII*, n. 133; S. THOM., 2^a 2^æ, q. 62, a. 4.

⁵ Ita *Cod. civ.*, art. 548, 1381. — ⁶ Cf. PLANIOL, II, 850.

N. B. Qui *falsam monetam* (sive metallicam, sive papyraceam) alteri *mala fide* tradit, tenetur huic vel cuilibet inde damnum passo restituere, vel, si non constat quis damnum subierit, pauperibus; si autem *bona fide* alteri fuerit tradita titulo oneroso, non tenetur restituere nisi qui illam accepit reclamaverit et probaverit se esse damnificatum.

451. 4° De possessore dubiæ fidei. Possessor dubiæ fidei is est qui ex *gravi et probabili ratione dubitat* utrum res quam detinet sit sua an aliena. Quando dubium surgit post rei occupationem bona fide factam, dubia fides dicitur *superveniens*; si dubium ipsam occupationem præcesserit, dubia fides *antecedens* vocatur.

452. A) In casu *dubiæ fidei supervenientis*, possessor : **a)** debet primo veritatem sedulo investigare, et interim rem nec vendere nec consumere : secus possessori malæ fidei æquipararetur; **b)** post diligentem inquisitionem, si certo moraliter constet rem esse alienam, rem et fructus restituere debet; si dubium perseveret, rem potest retinere, imo et præscribere.

B) In casu *dubiæ fidei antecedentis*, possessor pariter sedulo rem investigare debet; manente autem dubio, triplex hypothesis fingi potest : **a)** si quis *rem abstulit a possessore, dubitans num jus habeat id faciendi*, æquiparatur possessori malæ fidei; **b)** qui vero rem *emptione, donatione aliove in se legitimo* titulo acquisivit, dubitans num venditor aut donator sit vere dominus, restituere debet probabilius pro rata parte dubii, domino probabili aut causæ piæ¹; rem potest detinere, si emerit aut acceperit animo (n. 435) eam domino reddendi; **c)** si quis rem occupat a nemine hic et nunc occupatam, dubitans utrum hæc sit res nul-

¹ Probabiliter, juxta quosdam (Bucceroni, I, 1327) rem potest retinere.

lius an non, eam retinere non potest nisi cum intentione inquirendi dominum, ut dictum est de rebus amissis (n. 379).

C) *Inquisitione graviter neglecta*, possessor dubiæ fidei jam habendus est, domino comparente, ut possessor malæ fidei, et si dubium solvi nequeat, domino probabili, eoque deficiente, pauperibus vel piis causis prorata dubii restituendum est.

III. De injusta cooperatione¹.

453. Principium generale ² *est cooperatores teneri ad reparationem omnis ac solius damni, cujus causa injusta, efficax et culpabilis fuerunt vel ad restitutionem quatenus sunt detentores injusti ac conscii rei alienæ.* Hujusmodi cooperatores novem communiter recensentur, his versibus comprehensi :

Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

A) De quibus singulis dicendum, et primo de sex prioribus qui sunt **cooperatores positivi**.

454. a) Mandans ³ *is est qui alterum inducit ad damnum suo nomine proximo inferendum.* Quæ inductio fieri potest *explicite*, imperio, minis, precibus; vel *implicite*, ad modum quo usus est Henricus II, Angliæ rex, adversum S. Thomam Episcop. Cantuariensem. — *Tenetur* autem mandans omnia damna reparare ex mandato secuta, imo et sufficienter prævisa (n. 65 sq.), etiam casu quo mandatum serius revocaverit. Insuper man-

¹ *Syn. maj.*, n. 515-550. Cfr. 2^a 2^æ, q. 62, a. 7

² Cf. *Tract. de Actibus humanis*, supra, n. 68-70.

³ *Mandans* non est absolute idem ac *jubens*. *Jubens* enim mandatorio quamdam moralem coactionem injicit, dum *mandans* simplicem commissionem cuidam libere consentienti præbet. — Cf. DALLOZ, *Agent d'affaires*.

dans tenetur ad damna ipsius mandatarii resarcienda, si hunc vi, metu, fraude vel alio modo injusto coegit, aut etiam si ad indemnitatem præstandam se ipse expresse obligaverit.

455. b) Consulens is est qui, *motivorum vel mediorum propositione aut suasionem, alium inducit ad damnum proximo inferendum*; a mandante distinguitur, quia non alium movet ad agendum suo nomine. Duplex præsertim consilium distinguitur: *doctrinale*, quo declaratur talem actionem esse licitam vel illicitam, validam vel invalidam; *impulsivum* quo alius simpliciter incitatur.

1) Consulens consilio *impulsivo* tenetur ad restitutionem illius damni quod prævidit ex suo pravo consilio secuturum. Qui autem consilium datum revocat antequam damnum inferatur, non tenetur ad restitutionem si consilium fuerit simplex seu nudum; *probabilius* autem tenetur quando consilium rationibus fulcitum est, si contrariis motivis non potuerit mentem executoris mutare¹. 2) Quoad consilium *doctrinale*, consulens *ex officio*, ut confessarius, advocatus, medicus, tenetur compensare damna exinde secuta sive consilium petenti sive tertio; consulens *non ex officio*, tenetur reparare damnum tertio illatum, imo et petenti consilium in casu quo dolose peritiam affectavit. 3) Quicumque autem consilium nocivum dedit absque gravi culpa, tenetur ad illud retractandum, si commode possit, et si id neglexerit, ad restituendum (n. 438).

Consulens *minus malum* ei qui aliter majus malum inferret, ad nihil tenetur, etiamsi (probabiliter) damnificator alium quem prius non intendebat damnificet, dummodo agatur de malo notabiliter minori, quia qui patitur damnum non censetur rationabiliter invitatus erga consulentem.

¹ Ita S. ALPHONSUS qui tamen æstimat *satis probabilem* aliorum sententiam a restitutione excusantem quando consulens conatur postea meliori modo quo potest damnum dissuadere, t. III, 559.

456. c) Palpo, seu adulator, qui *laudando vel vituperando alium incitat ad damnum tertio inferendum*, consulenti æquiparandus est.

457. d) Consentientes vocantur qui *approbatione externa, suffragio vel sententia vere cooperantur ad damnum*. Suffragium autem duplex esse potest: *consultativum*, quod ad consilium refertur; *decretorium* vim præcepti vel legis habens, quod refertur potius ad mandatum. Jamvero consentientes suffragio decretorio (v.g. jurati et judices; deputati et senatores¹; imo et electores tenentur ad restitutionem² quotiescumque jus strictum alterius efficaciter ac culpabiliter violaverunt. — Causa autem *efficax* damni censentur: 1) omnes *simul* suffragium injustum ferentes; 2) suffragia ferentes *ex mutua conspiratione*; 3) in suffragatione successiva et irrevocabili primi qui suffragia emittunt usquedum compleatur numerus necessarius ad legem condendam³.

458. e) Receptans seu recursum præbens, is est *qui malefactori, ut tali, refugium aut securitatem præbet, vel res ab eo sublatas recipit et custodit*. Receptans, utpote efficaciter ad damnum cooperans, tenetur ad restitutionem.

Ita receptantes sunt: 1) *advocati* qui, in re civili, causis manifeste injustis patrocinantur; 2) qui auxilium furi præstant *observando*; 3) tabernarii qui fures occultant.

459. f) Participans duplex esse potest: *in præda et in actione injusta*. Si prius, restituere debet id quod injuste accepit, ut dictum est de possessore rei alienæ (n. 445 sq.). In actione

¹ Hic memorandum est obligationem justitiæ, ut adsit, debere esse *determinatam* quoad materiam et quoad personas (n. 352); de quo lege BOUDINHON, *Biens d'Eglise et peines canoniques*, p. 52-53.

² Ita S. THOMAS, 2^a 2^æ, q. 66, a. 8.

³ Lege *Synopsim maj.*, n. 529-530.

autem injusta aliquis cum alio cooperari potest sive *formaliter*, sibi proponendo ac perpetrando *ipsam* injuriam; sive *materialiter* tantum. v. g. adjuvando furem quin tamen mala ejus voluntas firmetur aut augeatur. In priori casu, participans semper peccat et tenetur ad restitutionem. In posteriori, potest nec peccare nec teneri ad restitutionem, quando scilicet actio non est intrinsece mala et aliunde habetur proportionata causa cooperandi (n. 67-69), unde, v. gr., numquam licet immediate participare in occisione innocentis, licet autem cooperari furto ad mortem vitandam ¹.

460. B) Præter cooperatores *positivos*, de quibus dictum est, tres sunt **negativi cooperatores**: *mutus*, non impediens damnum *antequam* inferatur; *non obstands*, non impediens damnum dum inferitur; *non manifestans*, damnificatorem *post* damnum non denuntians. — Cooperatores negativi restituere debent quando 1) ex officio vel pacto damnum impedire tenentur; et 2) possunt illud impedire sine graviore incommodo (nisi tamen agatur de *bono publico* quod quandoque sacrificium propriæ vitæ exigit). — Ita possunt teneri ad restitutionem: **a)** parentes quoad filios non adhuc sui compotes; **b)** domini quoad animalia sua; **c)** famuli quoad bona quorum sunt custodes ex conducto explicito aut implicito; **d)** custodes vectigalium.

§ II. De modo restituendi.

Dicendum est: 1° De *circumstantiis* restitutionis *in genere*; 2° de restitutione quoad *aliqua bona*, de quibus specialis occurrit difficultas.

¹ Immo, juxta S. ALPHŌNSUM, ad *æquale* damnum ejusdem ordinis vitandum. III, 571.

I. *De circumstantiis restitutionis.*

Quærimus : 1° *Quantum*; 2° *Quo ordine*; 3° *Cuinam*; 4° *Quo loco*; 5° *Quo tempore*; 6° *Quo modo sit restituendum.*

461. 1° Quantum sit restituendum? Cum justitia commutativa æqualitatem postulet, quantitas restitutionis pendet ex quantitate *rei acceptæ, damni illati et influxus in injuriam.*

Jamvero propter diversum cooperatorum influxum, specialis occurrit difficultas pro restitutione quæ fieri debet ob injustam cooperationem.

462. A) Cooperatores teneri possunt ad *restitutionem in solidum*, i. e. ad onus *singulis* incumbens *totum* damnum a pluribus illatum reparandi, vel *absolute*, i. e., sine recurso contra alios complices, vel *conditionate*, i. e., cum recurso contra omnes aut quosdam cooperatores, ea tamen lege ut si reparatio ab uno facta fuerit, cæteri nihil amplius personæ læsæ debeant.

B) *Singuli cooperatores ad restitutionem in solidum tenentur quoties in totum damnum influxerunt, ita ut totum singulis moraliter tribui possit, absolute, si sunt causa principalis, conditionate, si sunt causa secundaria.*

C) Ille est *totius damni causa efficax* : **a)** qui est *causa principalis*, v. g., mandans; **b)** qui est *causa necessaria* quamquam insufficiens; **c)** qui cooperatur ex *cooperatione efficaci*; **d)** qui est *causa sufficiens* et certo in totum damnum influxit, v. g., qui cum alio sclopetum in innocentem explodit et vulnus lethale certo infligit. — Sed *dubie* est causa totius qui seclusa conspiratione causa est sufficiens, sed non necessaria, et *nullo modo* in totum influit qui nec est causa sufficiens, nec necessaria.

In praxi, cum homines, maxime rudes, difficile credant se ad obligationem restituendi in *solidum* teneri, prudenter agat confessarius in monitione facienda, dicendo, v. g., dari obligationem restituendi, quin explicet quantitatem ¹.

¹ Ita S. ALPHONS., l. III, n. 579.

463. 2º Quo ordine sit restituendum? Difficultas adesse potest in restitutione ob *injustam cooperationem*.

A) Si cooperatores *eodem gradu et cum eodem influxu* damnum intulerunt, v. g., si omnes fuere consulentes cum æquali influxu in damnum, singulis inest æqualis obligatio restituendi, *absoluta* pro sua parte, et *conditionata* pro aliorum parte; si influxus esset inæqualis, tenerentur juxta vim influxus.

B) Qui vero *diverso gradu* ad damnum concurrerunt : a) si *propter furtum* restitutio facienda sit, tenentur restituere hoc ordine : 1) injustus rei *detentor* vel injustus rei *consumptor*; 2) *mandans*, vel *consulens* in utilitatem propriam; 3) *raptor*; 4) *cooperatores positivi*; 5) *cooperatores negativi*. b) Si restituendum est *ex damno*, sine furto, tenetur : 1) *mandans*; 2) *exsecutor*; 3) *cooperatores positivi*, et quidem æqualiter, dummodo æquali fere modo ac independenter egerint; 4) *cooperatores negativi*, inter quos ille prior tenebitur, cui inerat strictior obligatio damnum avertendi.

Hinc si restituat qui 1º, 2º, 3º loco id facere debet, *posteriores* liberantur; si vero restituat qui 2º, 3º loco ponitur, hic habet actionem contra *priores* juxta *prioritatis* ordinem. — Insuper *pro praxi* notandum est *probabiliter* cooperatorem secundarium ad restitutionem non teneri quando *dubitat* num principalis auctor restituerit, et ad suam partem tantum teneri, si dubitat num cooperatores sui gradus restituerint ¹.

464. 3º Cuinam sit restituendum? A) Restitutio facienda est personæ læsæ, ei scilicet qui legitime *possidebat* (proprietary, usufructuario, depositario, locatario, societatis administratoribus, etc.). Potest esse ratio gravis non restituendi : v. gr., filio-familias *dissipatori*, societati finem

¹ Ita SALMANT., quorum opinionem non admittit S. ALPHONSUS, l. III, n. 579.

omnino pravum ¹ prosequenti, ut sectæ massoni-
cæ : in hoc casu res tribuatur parentibus, singulis
societatis membris. Si autem persona læsa de-
functa est, heredibus vel causam habentibus ²
restituendum.

B) Si dubitatur quænam persona læsa fuerit et
post diligentem inquisitionem dubium perseverat,
tunc res meliori quo fieri potest modo ³ dividatur
inter personas de quibus est dubium; vel, si id
fieri nullo modo possit, restituatur pauperibus vel
piis operibus, præsertim illius loci ubi injustitia
commissa est ⁴.

C) Quando persona læsa, etiam diligenti inqui-
sitione peracta, *penitus ignota* manet, distinguen-
dum est : a) si res *bona fide* acquisita fuerit,
a possessore retineri potest (n. 451); b) si vere
mala fide, pauperibus vel causis piis restituenda
est. Jus enim naturale propter bonum publicum
præcipit ut nemo injuste ditior evadat *ex re
aliena*.

Si ex errore fiat restitutio personæ cui non
debetur, *per se* iteranda est, nisi debita diligentia
ita sit adhibita ut legitime præsumi possit domi-
num non esse invitum.

465. 4° Ubinam sit restituendum? Resti-
tutio fieri debet ubi jura creditoris integra sal-
ventur.

Unde : A) possessor bonæ fidei tenetur rem restituere
in loco ubi ipse est quando incipit cognoscere rem non
esse suam : non tenetur enim detrimentum pati ex re
aliena ; B) possessor vero malæ fidei vel injustus damni-
ficator restituere debet, suis sumptibus, in loco ubi domi-
nus rem esset possessurus, si non ablata aut destructa
fuisset, deductis tamen (jure *naturali*) expensis quas do-

¹ Cf. *S. Officium*, 21 sept. 1842, in *Syn. maj.*, n. 553.

² Cf. responsum S. Pænit., 7 feb. 1899, in *Synopsi maj.*, n. 553.

³ Vide S. ALPH., vol. II, lib. III, n. 589.

⁴ Lege S. ALPH., *ibid.*, n. 589-595.

minus fecisset rem asportando. — Si expensæ notabiliter superent rei valorem, (v. g. plus duplo), loco ipsius rei, valor ad dominum mitti potest, ex præsumpto domini consensu.

Hinc, si res restituenda causa vel culpa tertii perierit, antequam ad dominum pervenerit, injustus possessor damnum compensare debet, nisi dominus aut judex nuntium, cui res fuit credita, determinaverit, aut verisimiliter determinasset, (ut præsumitur probabiliter de confessario).

466. 5º Quandonam sit restituendum? — Restitutio fieri debet *quamprimum moraliter, nisi rationabilis causa excuset*: dominus enim jus habet rem suam possidendi eaque plene fruendi.

Unde: a) peccat graviter qui sine causa notabiliter restitutionem differt in materia gravi; gravius peccat qui usque ad mortem differt quia timendum est ne heredes restituere omittant; b) damna quæ voluntaria et *culpabili mora* domino infert, injustus possessor, qui et *damnificator*, debet compensare ¹.

467. 6º Quomodo sit restituendum? — *Restitutio eo modo fieri debet quo justitia violata ad æqualitatem reparetur.* Ceterum debitor potest restituere vel per alium fide dignum, vel sub specie donationis ², vel si agitur de damno Statui aut Civitati illato, destructione titulorum debiti a Statu vel Municipio emissorum ³.

II. De restitutione quoad certa bona in specie.

Prænotandum. *Probabiliter* non datur obligatio compensandi damna unius ordinis per bona alterius generis ⁴, quamvis æquitati et caritati

¹ Cfr. S. ALPH., *ibid.*, n. 676 sq.

² S. ALPH., *ibid.*, n. 700 sq.

³ *Rentes sur l'Etat, timbres, Obligations des Villes, etc.*

⁴ Hæc est sententia S. Alphonsi, l. III, n. 627, cui tamen opponitur sententia *probabilior* S. Thomæ, ex quo "cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ secundum arbitrium boni viri, 2^a 2^æ, q. 62, a. 2, ad 1; unde congruum est ut confessarius prænitenti imponat pro prænitentia vel ex æquitate aliquid læso elargiri.

consona sit hæc compensatio; quæ tamen compensatio obligat in conscientia, si a iudice imponatur ¹.

468. 1° Quoad bona animi. — Quicumque *per media injusta*, v. g., per fraudem, vim, metum, mendacium, alteri damnum spirituale, *naturale* vel *supernaturale*, infert, vel eum impedit a consecutione boni ejusdem ordinis, tenetur reparare damnum quod efficaciter et culpabiliter induxit, si in eodem ordine fieri possit reparatio.

Hinc : 1° Qui alium usu memoriæ, rationis, libertatis, privat, aut in errorem damnosum inducit, vel falsum docet præsertim circa principia moralia aut fidei dogmata, vel injuste impedit ne scientiam discat vel doceat, tenetur amovere et compensare damna reparabilia.

2° Qui injuste aliquem in peccatum letale induxit, tenetur ad tollenda media injusta et ad reparanda damna exinde secuta.

469. 2° Quoad bona corporis. — A) Ex homicidio et vulneratione triplex damnum oriri potest : *naturale*, amissio scilicet vitæ vel membrorum ; *spirituale*, quatenus occisus privatur opportunitate pænitentiam agendi et suffragiis quæ testamento potuisset sibi comparare ; *temporale*, quod contingit sive *ipsi occiso* aut *mulato*, sive *ejus familiæ*, v. g., expensæ ad curandum vulnus, lucrum cessans ob mortem vel morbum.

a) Jamvero *damni naturalis* reparatio, ex jam dictis de obligatione dubia compensandi damnum in alio ordine bonorum, stricte imponi nequit ex justitia, sed suadenda est ex æquitate.

b) Damnum *spirituale* debet saltem ex *caritate* compensari in eodem genere, per orationes, missas, aliaque opera spiritualia.

c) Damna autem *temporalia* quæ saltem in confuso prævisa fuerunt, ex justitia debent repa-

¹ Revera, in Gallia, vi a. 1382 *Codicis civilis*, pluries nuper imposita fuit hujusmodi compensatio : Cf. *Dossiers de l'Action Populaire*, Réparation du préjudice moral, 10 déc. 1923.

rari; et hæc obligatio, utpote *realis*, transit ad heredes.

Restitutio fieri debet primario *ipsi personæ læsæ*, et post ejus mortem, *ejus parentibus, liberis et uxori*¹. Sed non clare constat, nec proinde urgenda est obligatio restituendi hæredibus non necessariis². Neque etiam constat obligatio defuncti *creditoribus* restituendi, nisi homicida eorum damnum præviderit et præterea, juxta quosdam, *intenderit*³ (n. 435).

B) Qui alterum *provocat ad duellum*, eumque, vi, metu aut gravibus minis *moraliter cogit ad acceptandum*, ac tandem eum occidit aut vulnerat, *tenetur ad restitutionem* sicut homicida aut vulnerator : *injustis enim mediis* usus est ad consensum extorquendum. — Non vero datur *jure naturali* restitutioni locus, si provocatus *sponte acceptat*, vel a fortiori si provocatus provocantem occidit.

470. C) *De restitutione ob stuprum aut fornicationem.* a) Qui *vi* vel *fraude*, *honestam mulierem oppressit vel seduxit*, *tenetur illam in uxorem ducere* (præcipue si adfuerit matrimonii promissio vel ficta); aut, si graves rationes obstant, *difficultatem nubendi compensare dote aut pensione proportionata*. b) Qui vero puellam libere consentientem defloravit, non tenetur ad restitutionem, nisi postea occultum delictum aliis manifestaverit, vel a judice ad mulctam damnatus fuerit⁴. c) Proli autem conceptæ providere debet ex jus-

¹ Vide S. ALPH., *ibid.*, n. 631; NOLDIN, n. 456; cf. PLANIOL, I, n. 658 sq. — ² S. ALPH., *ibid.*

³ S. ALPH., *ibid.*, n. 633-634, 636, NOLDIN, n. 457.

⁴ Cf. S. ALPH., *ibid.*, n. 641-650. In Gallia "les arrêts autorisent la femme devenue mère à réclamer à son séducteur une indemnité fondée sur le principe de l'art. 1382. Mais il faut que la séduction ait été accompagnée de moyens déshonnêtes, tels que l'abus d'un maître sur sa domestique..." Cf. PLANIOL, II, 1528 sq.

titia vir qui injuste seduxit; in casu quo mater libere seductori consensit, vir et mulier tenentur ambo *ex pietate* et *in solidum* (n. 460) ad educandam prolem.

471. D) De restitutione ob adulterium.

a) Præter *satisfactionem*¹ conjugii criminis conscio debitam, adulterantes tenentur ad compensanda damna quæ proles *certo* (n. 440) adulterina trahit sive marito ratione expensarum ad nutriendam et educandam prolem, sive filiis legitimis ratione hereditatis imminutæ.

b) Si vir *dolo* aut *vi* uxorem alterius cognovit, ipse *solus* tenetur ad omnia damna resarcienda; si vero uxor libere adulterio consensit, ambo adulteri tenentur *in solidum* (n. 460). Probabilius (n. 440) etiam tenentur *in solidum* duo complices ejusdem uxoris, cum ipsorum facto dubia sit paternitas².

Sed sæpe difficilis est in hac materia restitutio, cum ex una parte mulier adultera plerumque non teneatur crimen suum manifestare, et ex altera parte filius non teneatur matri suæ credere nisi adsint indicia peremptoria³. Sunt autem diversi modi clam et discrete restituendi : ex parte adulteræ, brephotrophio prolem concedere, legitimorum filiorum hereditatem parcimonia et labore augere; ex parte adulteri, filiis legitimis complicitis aliquid donare sive inter vivos, sive per testamentum.

472. 3º Quoad bona famæ et honoris :

A) De restitutione famæ. — a) Qui injuste alterius famam sive calumniis sive detractionibus læsit, *ex justitia tenetur, et cum incommodo proportionate gravi, eam restituere, simulque omnia damna temporalia reparare*, quæ efficaciter et cul-

¹ Satisfactio est reparatio *honoris læsi* et directe personam attingit.

² Juxta S. ALPHONSUM, non tenentur quia nemo tenetur ad damnum, nisi *certo* moraliter constat ipsum fuisse causam damni. Secundus tamen adulter teneretur si advertisset suo adulterio induci incertitudinem, n. 658.

³ S. ALPH., *ibid.*, n. 654; cf. PLANIOL, I, 1538, 1540.

pabiliter ex diffamatione secuta sunt. Immo et materialis detractor, quamvis non peccaverit, ex justitia tenetur famam quam primum restituere, dummodo possit sine gravi incommodo : secus enim detractio formalis et voluntaria fieret.

473. b) Obligatio ipsam famam restituendi est *personalis*; obligatio vero reparandi damna ex detractioe provenientia est *realis* ac proinde ad hæredes transit, quos tamen haud raro expedit in bona fide relinquere, si nempe prævidetur monitionem fore inutilem.

474. c) Quod spectat *modum reparandi famam*, dicimus : 1) *calumniam aperte esse retractandam*, etiam cum propriæ famæ jactura, nisi efficaciter fama alia via reparari possit ; 2) simplicem detractioem posse compensari sive restrictione mentali ¹ aut æquivocatione, v. g., dicendo : *quod dixi rectum non est*; sive honorifica tractatione diffamati (" hic modus communiter aptissimus existimatur ") ² 3) diffamationi autem *publicæ* publicam reparationem esse afferendam, in quantum fieri potest.

475. d) *Advertendum* est sæpe dari causam quæ a fama restituenda excuset, videlicet : 1) si diffamatio non fuerit efficax aut jam sublata sit, v. g., oblivione; 2) si reparatio sit physice aut moraliter *impossibilis* ³, v. g., quando non posset fieri sine damno detrahentis *longe graviori*; 3) si læsus injuriam *condonaverit* aut ipse vicissim detrahentis famam læserit ⁴.

476. B) De restitutione honoris. — Qui honorem alicui debitum injuste læsit, præcipue

¹ Cf. S. ALPH., *ibid.*, n. 992 cum nota.

² S. ALPH., *ibid.*, n. 992. — ³ Hic lege S. ALPH., II, n. 1000.

⁴ S. ALPH., *ibid.*, n. 1003.

contumelia publica, tenetur ipsi *restituere honorem ac damna efficaciter et culpabiliter exinde secuta*. —

Hæc autem reparatio debet consistere in significatione honoris quæ judicio viri prudentis sit illatæ contumeliæ proportionata. Plerumque sufficiet ex parte superioris amica salutatio aut aliud benevolentiae signum; ex parte æqualis aut inferioris, veniæ petitio ¹.

477. 4° De restitutione ob impeditam consecutionem alicujus boni. Triplex distingui potest hypothesis :

A) Qui alium quocumque modo impedit a consecutione alicujus boni ad quod *jus strictum* habet veram injustitiam committit et ad restitutionem tenetur : v. g., si advocatus creditorem impedit quominus solutionem debiti obtineat.

478. B) Si agatur de bonis ad quæ *non habetur jus strictum*, sed solum legitima potestas et spes fundata, is tantum contra justitiam peccat et ad restitutionem tenetur, qui mediis utitur *injustis* : v. g., qui fraude impedit ne avunculus in gratiam nepotis testamentum condatur.

479. C) Si quis alterum impedit a consecutione boni, quo est *indignus*, injustitiam non agit, sed potius bono publico consulit : unde patet non esse locum restitutioni. Ita nullam injuriam committit qui beneficium virum a donatione ficto pauperi facienda avertit; immo talis pauper ex justitia teneretur ad restituendas eleemosynas hac via captatas.

480. 5° De restitutione propter tributa defraudata. — Quidquid sit de natura obligationis solvendi tributa ², in *praxi* hæc statuenda sunt de restitutione propter ea defraudata :

¹ S. ALPH., II, n. 984. — ² Cf. infra ubi de justitia legali.

A) *Exactores tributorum* restituere debent :
 a) *fisco*, si tributa justa non exigant, nisi de pauperibus vel de re exigui valoris agatur; b) *vectoribus mercium*, si ab eis tributa injusta reptant, vel eos cogant sibi dare pecuniam loco tributorum.

B) *Vectores mercium* restituere debent *fisco*, saltem secundario, si pacto illicito aut vi exactores *corrumpunt* ne tributa exigantur, non autem si tantum merces occultant ne tributa solvant.

C) Inquietandi non videntur, saltem in nostris regionibus, qui in conficiendis instrumentis venditionis, in solvendis juribus, successionis, reticent in declaratione partem etiam fere dimidiam valoris rerum quæ tributo subsunt; nam, ob praxim quæ hodie viget, in bona fide plerumque versantur ¹.

481. D) *Ad legem militarem* quod spectat, a) *illicitum* est a militia se subtrahere sive corrumpeudo medicos, sive sese mutilando, sive morbos fingendo; b) immo et injustum quando his artibus alii ad militiam vocantur qui secus essent immunes; et illa injustitia trahit obligationem compensandi damnum indebite vocatis causatum. — Qui autem sive lege naturali sive lege ecclesiastica eximuntur, non peccant dum *licitis* utuntur mediis ad militiam vitandam.

482. 6° **Quoad bona ecclesiastica**, vi legum 1 jul. 1901, 8 jul. 1904, 9 dec. 1905, 2 jan. 1907, 13 ap. 1908, legitimis dominis in *Gallia* erepta, — ad restitutionem tenentur : ²

¹ GÉNICOT, n. 574 : " Imo nec mendacium in tali declaratione jam reperiri videtur, cum ob usum communem, satis pateat valorem declaratum illum esse qui, e recepta consuetudine, tributo subest. Quare utendo restrictione non pure mentali, licet affirmare, etiam juramento, omnia rite esse declarata ".

² BOUDINHON, *Biens d'Eglise et peines canoniques*, Paris, 1909.

a) *Ut damnificatores*, ministri legem proponentes et exsequentes, senatores et deputati hanc decernentes (quoad partes essentielles), præses Reipublicæ promulgans, — non vero liquidatores, sequestri, judices, actores (avoués), scribæ (huissiers, greffiers), administratores (v. g. consilarii, majores — maires).

b) *Ut detentores*, quicumque bona ecclesiastica determinata *titulo personali* detinent ex toto vel ex parte, i. e., fundatores vel donatores eorumque hæredes, emptores eorumque causam habentes (hæredes, legatarii, donatarii), locatarii, coloni, instituta publica (établissements publics), seclusa restituendi obligatione pro aliis qui bona titulo personali non detinent, v. g., consiliariis, administratoribus.

Hinc *detentores* debent vel reddere rem *ad æqualitatem*, vel obtinere *compositionem* vi indulti Ordinariis concessi 21 sept. 1907. *Damnificatores* theorice debent restituere si detentores non restituant, et damna compensare; in praxi ab eis exigatur *publica retractatio*, eis imponatur congrua pænitentia, obtenta etiam promissione injustas leges abrogandi, in quantum fieri potest.

Notandum est damnificatores prædictos subiacere excommunicationi speciali modo S. Pontifici reservatæ¹, et detentores bonorum excommunicationi simpliciter reservatæ², a qua priores non nisi a S. Pontifice absolvi possunt, extra casus urgentiores, et posteriores ab Ordinario, vi indulti, absolutionem accipere possunt post obtentam compensationem, imposita etiam congrua pænitentia et scandalı reparatione.

§ III. De causis a restitutione excusantibus³.

Aliæ causæ *ad tempus*, aliæ autem *in perpetuum* excusant.

483. 1° Ad tempus excusant *impotentia* et *damnum* creditori vel tertiæ personæ ex restitutione secuturum.

A) **Præ impossibilitate physica** seu absoluta excusatur debitor qui, restituendo, se ad *extremam*

¹ Const. *Ap. Sedis*, VII.

² *Conc. Trid.*, sess. XXII, cap. XI : De Reform.

³ *Syn. maj.*, n. 599-610.

necessitatem reduceret, "nisi, addit S. Alphonsus¹ præcise ob subtractionem dominus in extremam necessitatem sit conjectus".

484. B) Præ impossibilitate morali seu relativa, excusatur debitor qui restituere nequit *absque gravi damno* sive proprio sive familiæ, — nisi ex dilatione dominus similem patiatur necessitatem².

Hinc restitutionem differre possunt : a) debitor qui hic et nunc restituendo, excideret a proprio statu *juste* acquisito : quod probabiliter extenditur ad eos qui propria culpa, ludo, ebrietate, hoc discrimen incurrerunt³ ; b) debitor qui statim restituendo, magnum *damnum* pateretur in bonis juste acquisitis, v. g., cogeretur possessiones suas vili pretio vendere ; *lucrum* vero *cessans* non excusaret, nisi ex dilatione creditor nullum damnum pateretur, aut debitor par fieret ad satisfaciendum aliis creditoribus⁴ ; c) debitor qui sine mora restituendo, grave damnum in bonis *altioris* ordinis incurreret, v. g., se privaret pecunia ad sanitatem recuperandam necessaria.

485. Notandum est : a) possessorem malæ fidei semper teneri ad damna resarcienda quæ domino trahit restitutionis dilatio, quia primo oriuntur ex culpabili usurpatione (437, B) ; b) eadem obligatione teneri possessorem bonæ fidei qui est in mora⁵ culpabili, unde assimilatur possessori malæ fidei.

486. C) Si ex immediata restitutione **grave damnum immineat** ipsi creditori vel alteri personæ, debitor potest, et quandoque ex caritate debet, restitutionem differre. Ita differri potest

¹ Tom. II, lib. III, n. 701.

² S. ALPH., *ibid.*, n. 597, 598.

³ Cf. P. Gaudé, apud S. Alph., tom. II, p. 162, n. 698, *nota*.

⁴ S. ALPH., *ibid.*, n. 697, cum *nota*.

⁵ " Le débiteur est constitué *en demeure* (mora), soit par une sommation ou autre acte équivalent, soit par l'effet de la convention, lorsqu'elle porte que, sans qu'il soit besoin d'acte et par la seule échéance du terme, le débiteur sera en demeure". *Cod. civ.*, art. 1139. Cf. PLANIOL., II, n. 167 sq.

restitutio, si prævideatur dominum re sua abusu-
rum ad innocentem occidendum.

487. 2° Præcipuæ autem causæ quæ a restitu-
tione in perpetuum excusant sunt *condonatio*,
compensatio, *donatio*, *sententia judicis* et *compositio*
a S. Sede concessa.

488. A) Condonatio, seu remissio debiti, valet
ad obligationem extinguendam, dummodo : **a)** sit
omnino libera, seu ab omni errore, fraude et vi
immunis, **b)** et a creditore concessa qui habeat
capacitatem donandi (n. 519 sq.). — *Jure naturali*,
condonatio potest esse sive *expressa*, sive *tacita* :
non vero facile *præsumi* potest ¹, nisi a filiisfami-
lias et uxoribus pro pecuniæ summa non valde
magna. *Jure autem civili*, generatim ad validam
condonationem requiruntur condiciones necessa-
riæ ad ipsam donationem ² (n. 542 sq.).

489. B) Compensatione duo debita *reciproca*
extinguuntur, dummodo sint æqualia, certa et ex
stricta justitia ³. Sæpe lege civili exigitur ut fiat
in eodem genere bonorum ⁴. — Huic accedit *solu-
tio creditori creditoris facta* ⁵, quæ legitima est,
quando fit ex rationabili causa : hæc tamen facul-
tas in variis regionibus lege civili restringitur ⁶.

¹ La loi française établit une présomption de *remise de dette* lorsque le créancier a rendu volontairement au débiteur le titre ou la grosse du titre qui constate sa créance. (Art. 1282, 1283 *Cod. civil.*)

² Dans le droit français, la remise de dette est exempte des *formes* de la donation. Toutefois la remise par testament est soumise aux formes testamentaires. De plus, la remise à titre gratuit est soumise à toutes les règles de fond des donations. Cf. PLANIOL, II, 604 sq., 619; art. 507 *Cod. commerc.*

³ "La compensation est un mode d'extinction spécial aux obliga-
tions réciproques, qui dispense mutuellement les deux débiteurs de
l'exécution effective". PLANIOL, II, n. 562; -- *Cod. civ.* art. 1289.

⁴ Cf. *Cod. civ.*, art. 1291; PLANIOL, II, n. 567.

⁵ C'est l'opposition à paiement par saisie-arrêt; cf. PLANIOL, II,
n. 456 sq.

⁶ *Cod. civ.*, art. 1242; *Codè de procéd.*, art. 557, 580, 581.

490. C) Donatione rei æquivalentis, dummodo acceptet creditor, extinguitur obligatio.

491. D) Sententia declaratoria judicis in materia dubia extinguunt obligationem : bonum enim publicum postulat ut partes sententiæ acquiescant. Si tamen postea detegatur sententiam fuisse *objective* injustam, (quia, v. g., novus titulus hucusque incognitus detegitur), licet læsæ parti ea repetere quæ indebite soluta sunt.

492. E) Compositio seu debiti remissio a S. Pontifice ¹ potest concedi non solum pro *bonis ecclesiasticis*, sed et pro *debitis temporalibus incertis*. Quandoque enim evenit ut possessor malæ fidei (n. 448) nesciat cuinam domino sit restituendum. In hoc casu potest decernere Summus Pontifex *partem* tantum debiti piis causis esse adscribendam, ita simul consulens infirmitati debitoris et Institutorum Caritatis prosperitati. — Quod si postea verus dominus comparuerit, debitor *in conscientia* non tenetur ante sententiam judicis civilis restituere quod piis operibus fuit attributum, nec etiam illud quod Summus Pontifex condonaverat ².

SECTIO II^a : DE CONTRACTIBUS.

493. Jam supra tractavimus de tribus modis acquirendi jura (n. 377 sq.). Dicendum manet de *contractu* et de *successione* tum *hæreditaria* tum *testamentaria*. Hanc autem materiam, quam, præ sua prolixitate, e suo loco

¹ Episcopus non potest propria auctoritate componere : quod inferri potest ex *Codice*, c. 256. Cf. S. ALPH., tom. II, lib. III, 591-596, n. 696. Die autem 24 Sept. 1907 per litteras ab E^{mo} Cardinali a secretis Status missas, datæ sunt Galliarum Ordinariis ampliæ facultates de compositionibus quoad bona ecclesiastica; et die 16 Jan. 1909, S. Pænitentiaria eosdem Episcopos hortabatur ad "spirituali debiliū bono" consulendum "per benigniorem compositionem".

² In dubio probabili de facta restitutione, hæc non videtur imponi posse ex justitia, sed tantum ex æquitate prorata dubii suadenda est.

amovimus, sedulo ad § III art. I Sect. I^æ Capitis XII (p. 189) cogitatione referendam esse monemus.

Dicemus : 1° de contractibus *in genere*; 2° de contractibus *in specie* ex jure *naturali* et *civili*; 3° de contractibus *in specie* ex jure *ecclesiastico*.

ART. I. DE CONTRACTIBUS IN GENERE.

494. Post duo *prænotanda*, agemus de *contractu ipso* seu consensu, de *materia*, *subjecto* et *effectibus* contractuum.

§ I. Prænotanda ¹.

495. I. Generalis conceptus contractus.

1° Contractus **definiri** potest *conventio* (seu consensus in unum idemque placitum) *inter duas aut plures personas, qua jus aliquod transfertur et quædam producitur obligatio*. Jus enim subaudit ² aut trahit quamdam *obligationem* in uno saltem contrahentium, in eo scilicet qui jus alteri tradere intendit ³.

496. Unde in contractu tria essentialia distinguere licet : a) *consensus* partium, b) *objectum* circa quod versari possit consensus, c) partes seu *personas* ad contrahendum habiles. — Præterea in contractu quædam dicuntur ad ejus *naturam* ⁴ spectare, ea nempe quæ ex lege aut consuetudine in eo *includuntur*, nisi explicita clausula excludantur, v. gr., assecuratio contra evictionem emptori a venditore præstanda ⁵. *Accidentalibus* autem dicuntur ea quæ contractui, speciali et expresse pacto, adjungi possunt, v. g., solutionis dilatio ultra tempus a lege vel consuetudine statutum ⁶.

497. 2° Contractuum variæ species ⁷ : —

A) Ratione **effectus**, contractus sunt : a) *bilaterales* seu synallagmatici, quando obligationem

¹ *Syn. maj.*, n. 613-619.

² Cf. PLANIOL, II, n. 943; *Cod. civ.*, art. 1101, 1126.

³ *Cod. civ.*, 1101. — ⁴ *Cod. civ.*, 1160.

⁵ *Cod. civ.*, art. 1625; PLANIOL, II, 1476 sq.

⁶ PLANIOL, II, 253 sq., 1237 sq.; *Cod. civ.*, art. 1152, 1226, 1121.

⁷ Cf. *Cod. civ.*, a. 1102-1106; PLANIOL, II, n. 947 sq.

in utroque contrahente pariunt, ut est emptio-venditio; **b)** *unilaterales*, qui in uno tantum contrahentium obligationem pariunt, qualis est promissio.

498. B) Ratione *causæ* seu *motivi* : **a)** alii sunt *gratuiti*, quibus unus alteri jus transfert absque proprio emolumento, ut fit in donatione; **b)** alii *onerosi*, quando uterque contrahentium aliquid commodi et aliquid oneris accipit, ut in venditione; **c)** alii *mixti*, quando partim gratuiti et partim onerosi sunt, v. g., si donatio fiat sub onerosa conditione. — Notetur omnem contractum bilateralem esse onerosum, cum obligationem, ideoque onus in utroque contrahente pariat; non vero omnem contractum onerosum esse bilateralem, v. g., mutuum cum auctario in utroque contrahente onus, in solo mutuuario obligationem parit. — Contractus autem *onerosi* sunt ratione *rei præstandæ* : **a)** *certi eventus* seu *commutativi*, quando res præstanda est statim determinata ¹, v. g., si *talis* res pro *tali* pretio hic et nunc venditur; **b)** *aleatorii* ² seu *incerti eventus* quando *res* præstanda, aut saltem *rei quantitas* a fortuito eventu pendet, ut in assecuratione.

499. C) Ratione *modi* quo perficiuntur, contractus sunt : **a)** *consensuales*, si solo consensu perficiuntur, et hi quidem *simplices* dicuntur si valent absque speciali formalitate, *solemnnes* vero, si ad valorem speciales formalitates exigunt ³; **b)** *reales* ⁴ qui non solo consensu, sed *rei traditione* perficiuntur, ut mutuum ⁵.

Pariter ratione *modi c)* contractus iniri possunt *explicite*, verbis aut aliis signis formaliter consensum exprimentibus, — aut *implicite*, seu *tacito consensu* (*quasi-contractus*) : quando, v. gr., assumitur officium parochi, eo ipso contrahitur obligatio recte parœciam administrandi.

¹ PLANIOL, II, 954. — ² Cf. PLANIOL, II, 2105.

³ Formalitates ad contractum solennem variæ sunt apud varias gentes. Pro Gallia, c. *Cod. civ.*, a. 1102-1106; PLANIOL, II, 992 sq.

⁴ *Ibid.*, n. 2091. — ⁵ PLANIOL, III, 2536, 2540.

500. D) Tandem, præter contractus *nominatos*, adsunt contractus *innominati*¹ : a) *do ut des*; b) *do ut facias*; c) *facio ut facias*; d) *facio ut des*².

501. II. De vi legalium nullitatum in conscientia. Præsupponimus, ex *Tractatu de Legibus* (n. 115), potestati civili inesse jus leges condendi circa contractus mere civiles, necnon conditiones definiendi ad eorum validitatem. Jamvero lex civilis sex modis contractus attingere potest.

502. 1° Eos *non agnoscit*, quatenus jura ex eis orta coram judicibus vindicari nequeunt, ut v. g., contractus *ex ludo*³; 2° quosdam actus *prohibet*, sed eorum invaliditatem non decernit; ita sæpe *provenetæ* (*courtiers*) vetantur ne pro seipsis commercium agant in iis rebus in quibus suum munus exercent⁴; 3° aliquoties decernitur contractus esse *rescindibiles*, ita ut valeant usque dum a judice irritati fuerint; ita, v. g., quoad multos *minorum* actus (n. 520); 4° quandoque autem contractus sunt *nulli ipso jure*, sed ita ut validi maneant in foro conscientiæ usque dum judicis sententia interveniat; huic autem sententiæ utraque pars parere debet in conscientia; imo si una pars contractus ex jure civili evidenter nullius rescissionem petat, altera pars ex caritate sine lite acquiescere tenetur; 5° immo lex contractum *irritare potest etiam in foro conscientiæ et ante sententiam judicis declaratoriam*, quoties bonum publicum id exigit : talis esset, v. g., conventio qua filii cum parentibus paciscerentur de non dandis alimentis; 6° tandem a nonnullis jurisperitis agnoscuntur contractus *inexistentes*⁵, ii scilicet qui carent uno ex elementis ad validitatem *absolute* necessariis, v. g., libero consensu.

¹ PLANIOL, II, n. 1352. Cf. 2^a 2^æ, q. 57, art. 2 et 3.

² Aliæ species contractuum indicantur apud PLANIOL, II, in Indice, v° Contrat, *Spécialités*.

³ *Cod. civ.*, art. 1965. Agnoscunt enim juristæ quasdam obligationes *naturales* : " On entend par obligations *naturelles* certaines obligations qui, bien que n'étant pas destituées de tout effet juridique, diffèrent des obligations proprement dites ou *civiles*, notamment en ce que l'exécution n'en peut être poursuivie en justice ". DALLOZ, *Petit Dict. de droit*, v° Obligations, 24, 26. Cf. PLANIOL, II, 337.

⁴ RIVIÈRE, *Lois usuelles*, p. 403; *Cod. comm.*, art. 85. Cf. DALLOZ, *ibid.*, v° Courtier, 20, 21, 29. — ⁵ PLANIOL, I, n. 345 sq.

De facto, generatim nullitas lege Gallica (et etiam Belgica, Batava, Austriaca, etc.), decreta in contractus et quoscumque actus juridicos bona fortunæ respicientes et aliunde jure naturali validos eo sensu intelligi potest quod hi actus, etiam in foro conscientiae, valent usquedum sententia judicis irritentur ¹.

§ II. De consensu ad contractum requisito ².

I. *De conditionibus ad validitatem contractus necessariis.*

503. Ad validitatem contractus, consensus *jure naturali* debet esse: **A)** *Internus*, i. e., elicitus cum animo se obligandi, (sed non necessario cum intentione obligationem implendi); *deliberatus*, et quidem *plene*, si contrahitur de materia quæ natura sua est gravis; *liber*; — qui autem fecte consentit, in foro externo præsumitur vere consensisse, ac tenetur ad damna reparanda, etiam verum consensum præbendo; **B)** *externus*, id est sensibilibus signis manifestatus; sæpe *jure civili* præcipitur ut consensus verbis aut *scriptis* manifestetur ³, silentium autem generatim non habetur pro consensu ⁴ nisi in contractibus gratuitis, v. g., donatione ⁵: hinc silentium eorum qui ephemerides accipiunt et non remittunt, haberi nequit ut consensus eosque obligare ad pretium subscriptionis solvendum; **C)** *mutuus*, seu ab utroque contrahente de eodem objecto præstitus: quod in contractu *unilateralis* requiritur etiam ex parte donatarii, quia nemo jus acquirit nisi rem oblatam acceptet.

¹ Cf. GÉNICOT, I, p. 594; PLANIOL, II, 1422. DALLOZ, *Nullités*.

² *Syn. maj.*, n. 620-638.

³ Cf. PLANIOL, II, 963, 970, 973; *Cod. civ.* art. 2044, 2085.

⁴ Cf. PLANIOL, n. 972; *Cod. civ.* art. 1985.

⁵ Ex *Cod. Gallico*, art. 931-932, acceptatio requiritur cum acceptationis aliqua notificatione etiam in donatione. Cf. PLANIOL, 986; III, 2563.

504. Non requiritur autem ut uterque contrahens *eodem tempore* consensum *eliciat* aut *significet*, sed sufficit ut consensus unius moraliter perseveret quando alter suum consensum exprimit : hinc contractus inter absentes per procuratorem, litteras, vel telegraphi aut telephonii ope, potest perfici. — Consensus autem offerentis *absolute* datus, perdurare censetur usque dum revocetur¹; et consummatur contractus vel alterius partis acceptatione; vel aliquando, ex civili lege aut consuetudine, acceptationis notificatione etiam in contractibus gratuitis².

II. De vitiis quæ contractus validitati nocent.

505. Contractus validitati nocere possunt quædam *vitia*, quæ impediunt ne consensus liber aut saltem perfecte liber sit, ideoque contractum aut nullum aut rescindibilem efficiunt. Tria sunt : *error*, *dolus* et *vis* seu metus, de quibus hic tractamus ex jure naturali³.

506. 1° **Error**, seu falsum judicium de aliqua re : **A)** est *substantialis* aut *accidentalis*, prout versatur circa *essentiam* aut *accessoria* contractus. Essentia autem seu substantia contractus est id circa quod *præcipue* fertur consensus.

Unde substantialis habetur error quando cadit : **a)** in *speciem* contractus (v. g., unus contrahentium putat agi de *emptione* dum de *locatione* agitur); **b)** in *rem ipsam* (v. g., Titius intendit *talem* equum vendere, dum Caius vult *alium* equum emere); **c)** in *qualitatem substantialem*, quæ scilicet ex communi sensu est objectum præcipuum et substantiale conventionis in tali materia (v. g., quis de vino *novo* quod putat esse *vetus* paciscitur). — **E** contra *accidentalis* reputatur error qui versatur circa qualitates ex

¹ Aliquando leges *civiles* aliquid hac de re definiunt, quod, utpote juris determinativum, in conscientia obligat. PLANIOL, II, 978, 981.

² Ita in Gallia pro donatione solemnī (cf. PLANIOL, III, 2566); imo et generatim pro omni contractu (PLANIOL, II, 984, 986).

³ Quoad jus civile consulantur varii *Codices*. Pro Gallia, si consensus, ex quavis causa, vere non fuit datus, eo ipso contractus invalidus seu inexistens habetur; si vero datus fuit, etsi non satis libere, contractus fit tantum nullitati obnoxius seu rescindibilis. Cfr. *Cod. civ.*, a. 1117; PLANIOL, II, 1047.

communi æstimatione alienas ab essentia contractus. Potest tamen fieri ut quis *de facto*, propter *speciale motivum*, tali qualitati consensum alliget.

507. B) Jure naturali : **a)** *omnis error substantialis facit contractum esse nullum*¹ : abest enim consensus; **b)** *error accidentalis*, etiam dans causam contractui, utpote non impediens consensum in substantiam rei, *non reddit invalidum contractum, saltem onerosum*. Si de facto qualitati accidentali unius contrahentium consensus alligaretur, contractus, deficiente qualitate, adhuc valeret *in foro externo, nisi ex circumstantiis vel explicita declaratione* intentio hujus contrahentis probari posset : illud enim securitas commercii postulat.

Hinc : 1) error circa personam non irritat contractum, nisi consensus unius saltem e contrahentibus alligatus fuerit tali personæ propter ejus speciales qualitates², 2) error circa motivum extrinsecum contractus (*mobile ou motif de fait*) hunc non invalidat³.

508. 2º Quando error unius contrahentium *fraudibus* aut *fallaciis* alterius inducitur, habetur **dolus**. **A)** Dolus autem est *substantialis* si in errorem substantialem inducit ; *accidentalis*, si in errorem accidentalem, secundum superius dicta, n. 506.

509. B) *Dolus substantialis trahit et nullitatem contractus, et obligationem reparandi damnum* (n. 435 sq.) *decepto illatum*. — Dolus autem *accidentalis dans causam contractui*, id est alterum vere movens ad contrahendum, jure naturæ non invalidum reddit contractum (cum consensum non tollat), seu *rescindibilem ad nutum decepti*

¹ *Codex*, c. 104, rem ita declarat : " Error actum irritum reddit, si versetur circa id quod constituit substantiam actus vel recidat in conditionem *sine qua non*; secus actus valet, nisi aliud jure caveatur; sed in contractibus error locum dare potest actioni rescissoriæ ad normam juris ". — ² *Cod. civ.*, 1110.

³ DALLOZ, *Contrats*, 44; PLANIOL, I, 279, 280.

cujus libertas injuste restricta fuit in paciscendo. — Dolus *mere accidentalis* non influit in contractum, cum nec tollat consensum nec libertatem lædat. — In quocumque autem dolo fieri debet reparatio damno proportionata ¹.

510. 3° Vis quandoque *physica* est, cum quis, v. g., physice cogitur contractum subscribere; et tunc jure naturali nullus est contractus. — Sæpius autem est tantum *moralis* et consistit in minis quæ producant **metum** (n. 37).

Metus est *gravis* aut *levis*, prout plus minusve mentem disturbat. Metus est *gravis absolute* quando provenit ex gravitate ipsius mali; *relative* quando non tam ex mali gravitate oritur quam ex infirmitate ætatis, sexus aut indolis ². — Malum autem leve, et quandoque etiam malum grave ex se, sed non imminens, metum levem excitat.

511. Metus effectus : a) Metus eo usque *gravis* ut *rationis usum omnino impediat, jure naturali contractum irritat*. b) Metus *gravis, non vero rationis usum auferens*, quando est *a causa naturali ortus* aut *juste incussus*, contractum nec irritum nec rescindibilem facit : ita valet contractus illius qui in incendio metu correptus, alteri pecuniæ summam congruam ³ offert, ut a periculo eripiat, aut ejus qui alium offendit, et ex metu poenæ, pecuniam promittit ne res ad judicem deferatur. c) *Metus gravis* ⁴, *injuste incussus* ⁵, *ad extorquendum consensum, jure naturæ irritat contractus gratuitos* (cum horum causa, quæ est liberalitas, non subsistat sine plena libertate consensus); *contractus autem onerosos rescindibiles* ⁶

¹ Præter dolum quo destruitur omnino consensus, *Jus Gallicum* distinguit dolum *principalem* qui coincidit cum dolo accidentali dante causam contractui, et dolum *incidentem* qui trahere potest obligationem reparandi damnum". Cf. PLAN., II, 1060.

² *Cod. civ.*, III2; PLANIOL, II, 1072.

³ PLANIOL, II, 1076.

⁴ *Cod. civ.*, III3, III4. — § PLAN., II, 1074.

⁶ Jure *positivo* possunt tales contractus irritari; sic jure canonico

facit, ad nutum ejus qui passus est metum (satis est enim libertatis in contrahente ut tales contractus valeant; rescindibilitas autem est injuriæ justa pœna). — Metus gravis *injuste incussus*, non quidem ad extorquendum consensum, sed *ad alium finem, contractum facit rescindibilem*, si ab altero contrahente incutiatur; si vero a tertia persona, contractus validus est¹. **d)** Metus levis in foro *externo* non attenditur; sed in foro *interno probabilius* irritat contractus gratuitos; et, juxta quosdam, rescindibiles reddit onerosos quando vere causa fuit cur hi initi fuerint.

§ III. De objecto seu materia contractus².

512. Ut contractus sit validus, præter consensum validum, requiritur materia : 1° *possibilis et existens*; 2° *determinata*; 3° *propria contrahentis*; 4° *licita et honesta*.

513. 1° **Possibilis et existens.** **A)** *Possibilis* : unde : **a)** si res sit *physice impossibilis*, contractus est nullus; — **b)** si sit *moraliter impossibilis* seu *valde difficilis*, contractus valet dummodo contrahens sese *expresse* obligaverit; — qui autem *propria culpa*, v. g., incuria sua, efficit ut materia contractus impossibilis evadat, damnum alterius compensare tenetur³.

Inter res impossibiles recensentur quæ non sunt in commercio positæ⁴ nec pretio æstimabiles, ut aer, oceanus, suffragia electorum (ex jure naturali); — sacramenta, indulgentiæ, sacra olea (ex jure divino aut ecclesiastico);

irritantur professio religiosa (c. 572, § 1, 4^a), matrimonia (c. 1087, § 1), si ex metu gravi ineantur — Cf. etiam cc. 185, 1307 — Ex Codice, c. 103, § 1, "actus positi ex metu gravi et injuste incusso vel ex dolo, valent, nisi aliud jure caveatur; sed possunt... per judicis sententiam rescindi, sive ad petitionem partis læsæ sive ex officio".

¹ Cf. *Cod. civ.*, IIII, IIII6.

² Pro Gallia, cf. *Cod. civ.*, art. 1126-1130; PLANIOL, II, n. 997 sq. — *Syn. maj.*, n. 639-650. — ³ Cf. PLAN., II, 620 sq.

⁴ *Cod. civ.*, 1128; cf. GÉNICOT, I, 583, 4°.

— ea quæ pertinent ad dominium publicum, officia et munera publica (ex jure civili).

B) *Existens* in re aut saltem *in spe*, ut fructus maturescentes, segetes nondum albæ ad messem.

514. 2º **Determinata** quoad *qualitatem* saltem specificam ; — et quoad *quantitatem*, quæ definitur sive *mathematice*, v. g., si vendantur decem libræ sacchari, sive *moraliter*, v. g., si quis pro tali pretio promittat præbere frumentum necessarium ad sustentationem alicujus familiæ, per integrum annum.

515. 3º **Propria contrahentis**¹; nemo enim in alium transferre potest jus quod ipse nullo modo habet.

Hinc : a) invalida est donatio aut venditio rei quam fur injuste abstulit ; b) quando aliquid jam alteri debetur ex *stricta justitia*, de eodem contrahi non potest : ita judex non potest aliquid accipere pro justa sententia quam ex officio ferre tenetur. — Sed valide potest aliquis : a) cum alio contrahere de re ab *aliquo tertio* præstanda quatenus se obligat ad hoc *curandum* ; b) rem quam habet *in spe*, vendere, nisi obstant juste leges civiles, quales sunt, v. g., leges de venditione hereditatis quæ a persona adhuc vivente expectatur².

516. 4º **Honesta et licita** : nemo enim ad aliquid malum sese obligare potest, nec postulare ut res illicita fiat. Quapropter : A) si duo pactum inierunt de *re illicita* vel sub *conditione turpi*, — v. gr. do tibi mille nummos *ut* Titium occidas, aut *si* Titium occideris, — certum est contractum esse *invalidum antequam opus malum patratum fuerit*; immo, si pretium pro actione turpi jam solutum est, illud restitui debet.

B) *Post opus patratum*, omnes quidem fatentur pretium solvendum esse, quando res quæ pro-

¹ Cf. PLANIOL, II, 1415 sq., III, 1035, 1043; *Cod. civ.*, art. 1599.

² *Cod. civ.*, art. 1600.

missa fuit, est *in se bona*, quamvis *ex accidentali circumstantia* illicita fuerit; v. g., si promissa fuerit merces serviliter operanti *die dominica*.

Sed quæstio est num idem dicendum sit de re *in se mala*.

517. Respondet S. Alphonsus post plures probabilius teneri promittentem etiam in hoc casu solvere pretium. Ratio potior est quia in quocumque contractu oneroso, *do ut des, facio ut facias*, lex naturalis dictat quod, post præstationem unius, tenetur alter suam præstationem facere, si est in se licita. Et addit S. Alphonsus: "Alias (recte ait Lugo) non videtur quomodo possit obligari stuprator, qui virginem violavit sub ficta promissione matrimonii, ad eam ducendam"¹. Quam opinionem confirmasse videtur S. Pœnitentiaria quando declaravit a meretrice pretium meretricii retineri posse². — Alii tamen theologi probabiliter asserunt non esse obligationem solvendi pretium aut posse illud retineri, quia: a) actio illicita nullo pretio digna est; b) regula communis est quod illud quod ab initio non subsistit, tractu temporis convalescere nequit; c) solutio præberet fomentum similibus sceleribus³. Quidquid est, in praxi: 1) reparandum est damnum illatum (n. 434 sq.); 2) qui nondum solvit pretium, ad id non videtur obligandus.

§ IV. De subjecto contractus seu de habilitate contrahentium⁴.

518. 1° *Jure naturæ* a) valide contrahere possunt ii omnes et soli qui *intelligunt obligationem* quam suscipiunt; b) *minus habiles* sunt ad contrahendum qui non pleno rationis usu fruuntur, ideoque omnino *decet* ut eis assistat tutor aut curator.

519. 2° *Jure civili* ii omnes contrahere valent cujus capacitas *lege non limitatur*; limitatur autem

¹ Tom. II, lib. III, n. 712.

² S. THOM., 2^a 2^æ, q. 62, a. 5, ad 2.

³ Notetur leges civiles circa hanc materiam debere servari, saltem post sententiam judicis, cum fuerint propter bonum commune late. Cf. VERMEERSCH, p. 37 (n. 115). — ⁴ *Syn. maj.*, n. 651-659.

capacitas *minorum*, *interdictorum*, *uxorum* et *societatum* diverso modo apud diversas gentes.

520. In Gallia : A) *Minorum* sub potestate paterna adhuc existentium bona administrantur a patre, qui et usumfructum habet usque ad annum ætatis decimum octavum (n. 369). — Sub tutelâ constituti minores non possunt contrahere sine *formis communibus* seu sine præsentia et approbatione tutoris¹, qui in rebus majoris momenti adhibere debet et *consilium familiæ* vel etiam *tribunal*, seu *formas speciales*. Actus a talibus minoribus initi sine formis specialibus (vel communibus *cum læsione*) sunt rescindibiles. — Minores autem emancipati agunt quidem proprio nomine, sed in rebus majoris momenti egent assistentia curatoris, aut consilii familiæ aut judicis².

521. B) Item *interdictorum* contractus sine tutoris interventu initi sunt rescindibiles; imo actus ante iudicium interdictionis peracti, irritari possunt si causa interdictionis jam notoria erat. — Eorum autem, quibus iudiciale datum est consilium iudicarium, contractus præcipui, recensiti in art. 499 et 513 *Cod. civ.*, sunt rescindibiles³.

522. C) Uxores, quæ adhuc sub potestate viri sunt, *quosdam* contractus inire nequeunt sine speciali consensu mariti vel auctoritate judicis; ita non possunt bona sua donare inter vivos, alienare, hypothecam concedere, donationes et successiones acceptare. Contractus initi contra has legis dispositiones sunt rescindibiles, etiam sine læsione. — Uxoris vero, thoro separatæ a viro, capacitas non jam restringitur⁴.

523. D) De *personis moralibus seu societatibus*⁵ quæ iudicalem capacitatem obtinuerunt, variæ sunt legis civilis dispositiones, quæ sæpe nimis facultatem contrahendi restringunt. Modo generali, *in Gallia* societates publicæ sunt sub tutela Gubernii, præsertim quoad donationum aut legatorum acceptionem⁶, quasi essent minores. Societates vero privatæ majori gaudent libertate in bonorum suorum administratione (n. 376).

¹ Cf. PLANIOL, I, n. 1634, 1850.

² Lege *Cod. civ.*, art. 371-387; PLANIOL, I, 1635-2037.

³ *Cod. civ.*, 489-515; PLANIOL, I, 2038-2147.

⁴ *Cod. civ.*, art. 215-220; PLANIOL, I, 925-994. — Præterea in memoriam revocanda est lex juxta quam uxores habent sui salarii liberam dispositionem (n. 374).

⁵ PLANIOL, I, 3005-3057. — ⁶ Cf. PLANIOL, III, 2542, 2937, 2940.

524. 3° Hi autem omnes incapaces licite uti possunt beneficio legis, ac contractus rescissionem petere si absque fraude egerint et ex contractu ditiores facti non sint : lex enim propter bonum commune lata fuit. Æquitas tamen postulat ut compensatio detur illi qui bona fide pecuniam mutuo tradiderit alicui minori, quem reputabat maturum ac fiducia dignum.

§ V. De effectibus contractuum ¹.

525. Ex definitione supra allata (n. 495) contractus duplicem effectum inducit : juris scilicet translationem et productionem obligationis. De hoc ultimo directe hic agimus, tractando de obligationum *natura, modificationibus et extinctione*.

I. De natura obligationum.

526. Contractus inducit obligationem tum directam, tum indirectam. 1° *Directe* obligat contractus : a) ad præstandum id de quo pactum est; b) in conscientia, etiamsi deduci nequeat ad forum externum, et quidem ex *justitia commutativa*, excepta promissione *gratuita* quæ ex fidelitate solum obligat; c) et juxta tenorem voluntatis contrahentium, qualis apparet non solum ex verbis adhibitis, sed etiam ex indole personarum, usu locorum aut legibus civilibus ²; d) et solos contrahentes eosque qui ipsorum locum tenent ³. e) Contractus autem rescindibilis potest, intra tempus a lege præfinitum, irritari petitione partis in cujus favorem decreta fuit rescindibilitas ⁴.

527. 2° *Indirecte* ratione contractus : a) tenetur ad damnum compensandum contrahens qui culpa theologica susceptam obligationem non

¹ *Syn. maj.*, n. 660-674. — ² Cf. DALLOZ, *Contrats*, 54, 55.

³ DALLOZ, *Contrats*, 34-35; PLAN., II, 389.

⁴ Cf. *Cod. civ.*, art. 1304, 1676; PLANIOL, II, 1382.

implevit (n. 536); **b)** pro damno qui fortuito accidit, ille tantum tenetur qui in se casus fortuitos suscepit; **c)** pro damno ex culpa mere juridica oriente, contrahens tenetur certo post sententiam judicis (n. 436), antea autem probabilius non tenetur¹ : nemo enim censetur se obligare ultra jus naturale, nisi expresse declaraverit.

II. De modificationibus contractuum.

528. Modificationes contractuum dicuntur quædam clausulæ contractibus adjectæ ad eorum obligationem firmandam, augendam, suspendendam, etc.; inter eas præcipuæ sunt *juramentum* et *conditio*.

529. 1° **Juramentum** est advocatio Dei in testem eorum quæ per contractum promittuntur : **a)** contractui valido et firmo accedens, addit obligationi principali justitiæ, obligationem accessoriam religionis; **b)** accedens contractui jure naturali aut divino invalido, v. g., defectu consensus, est et ipsum invalidum : siquidem accessorium sequitur principale; **c)** si vero contractus est validus jure naturali, sed rescindibilis jure civili, juramentum accedens non firmat² quidem contractum qui exinde rescindibilis manet, jurantem tamen obligat ex religione ad non petendam rescissionem.

530. 2° **Conditio.** **A)** De *præsenti vel præterito* non impedit quin statim valeat vel non valeat contractus prout de facto datur vel non datur conditio. **B)** De re *impossibili*, invalidat contractum

¹ Ex *jure gallico*, compensatio debetur quoties debitor est in mora et simul damnum oritur ex culpa juridica; de casu autem fortuito generatim non tenetur debitor, nisi ad id sese obligaverit aut aliqua culpa præcesserit ipsum casum fortuitum; cf. *Cod. civ.*, art. 1147, 1148, 1302, 1807; PLANIOL, II, 221-277, 425, 620 sq.

² Cf. S. ALPHONS., ed. Gaudé, t. I, l. III, n. 177.

si ut talis a contrahentibus agnoscatur, sed hunc non invalidat si contrahentes nesciant rem esse impossibilem et velint *absolute* se obligare¹. C) De re *turpi* jure naturæ et positivo reddit contractum nullum. D) De *futuro necessario* pro non adjecta habetur, nisi æquivaleat temporis determinationi, ac proinde statim firmat contractum, effectu suspenso usque ad impletam conditionem.

E) De *futuro contingente* potest esse vel *suspensiva* vel *resolutoria*. a) *Conditio suspensiva*, ante eventum suspendit obligationem; impleta firmat contractum ita ut censeatur obligatio a die initi contractus exstitisse; deficiens facit contractum ab initio fuisse invalidum. b) *Conditio autem resolutoria*, ante eventum sinit contractum, licet precarie, valere et consequenter obligationem currere; impleta demonstrat et facit obligationem nunquam exstitisse; si vero deficit, contractus firmus evadit².

III. De extinctione obligationum.

531. Multis modis extinguere potest obligatio, scilicet; a) *præscriptione* (n. 383), b) contractus *rescissione* aut *annulatione*³, c) *solutione* debiti, d) *condonatione*, e) *compensatione* quæ locum obtinet quoties ambo contrahentes sibi invicem debent eandem quantitatem pecuniæ aut rerum fungibilium (n. 362), f) *confusione*, quando obligatio debitoris et jus creditoris in eandem personam conveniunt, v. g., per testamentum aut successionem, g) *interitu* rei debitæ, quoties nempe res certa et determinata, quæ debebatur, destruitur vel amittitur, absque culpa et mora

¹ Ex jure gallico, a. 900, in donationibus inter vivos et in testamentis pro non adjecta habetur conditio impossibilis aut contraria legibus aut moribus, quæ dispositio in conscientia non videtur valere quando *certum est* conditionem ex parte donatoris vel testatoris fuisse substantialem. — GÉNICOT-SALSMANS, I, 596*. Lege PLANIOL, III, nn. 3026-3045.

² *Cod. civ.*, art. 1168-1184; cf. PLANIOL, I, 316-317; II, 374-378, 1268-1269, 1304-1324. — De obligationibus in *diem*, *alternativis*, in *solidum*, *dividua* et *individua*, cum *stipulatione pænæ*, vide *Cod. civ.*, n. 1185-1233. — ³ Cf. PLANIOL, II, 1271-1277.

debitoris. De quibus plura invenies apud Codices civiles¹. Ad præsentem materiam referuntur tres præcipuæ quæstiones morales *bonorum cessionem* spectantes.

532. 1° *Num debitor, omnibus suis debitis solvendis impar, aliquid sibi retinere possit?* Cum sola impotentia sive physica sive moralis, a restitutione excuset (n. 484), debitor jure naturali ea tantum sibi retinere potest quæ ad suam suorumque honestam sustentationem necessaria sunt². Unde graviter peccant contra justitiam qui alia a creditoribus subtrahunt, v. g., *ficte* vendendo illa uxori, vel tali subtractioni *cooperantur* (n. 452 sq.).

533. 2° *Num bonorum cessio 3 (faillite) aut concordatum cum creditoribus initum moralem obligationem debita solvendi extinguat?* a) Si quis *propria culpa* ad solvenda debita impotens factus est, ab obligatione restituendi non dispensatur, cum sit injustus damnificator (n. 434 sq.), et aliunde in casu non censeantur creditores debitum condonare. b) Si quis autem, *ex mero infortunio*, solvendo impar evaserit, distinguendum est. Si cessio sit *voluntaria*, et creditores *libere et explicitè* declarent se nihil amplius exigere velle, remissio debiti certa est. Si vero cessio sit *judicialis*, solutio pendet ab ipsa intentione legislatoris : in Gallia statuitur debitorem non liberari

¹ Pro Gallia, *Cod. civ.*, art. 1234-1314; PLANIOL, II, 399-629.

² Non pauci putant, cum *Noldin*, injustitiæ reos non esse qui sibi reservant media quibus aliud negotium *a parvis initiis* inchoare possint. — Quoad legem civilem, vide *Cod. commercii*, art. 530.

³ Circa bonorum cessionem hæc ex jure hodierno notanda veniunt : Decoctio (status debitoris solvere cessantis) est vel *inculpabilis* vel *culpabilis*. In priori casu, si decoctus commercium exerceat, tota ejus res agitur apud tribunal commercii si existit (faillite); secus, apud tribunal ordinarium (déconfiture). In posteriori casu, decoctio judicatur, vel ut delictum (banqueroute simple), vel ut crimen (banqueroute frauduleuse), et inde proportionatis poenis plectitur. (PLAN., II, 178; *Cod. Ital.* 2090; *Austr.* lex decemb. 1868; *Germ.* lex de cessione bonorum 17 maii 1898).

nisi quoad ea quæ solvit¹, etiam in casu concordati, saltem probabilius.

534. 3° *Quisnam ordo inter creditores sit servandus?* In variis regionibus Status de hac materia statuit leges, quæ, utpote determinativæ juris proprietatis, in conscientia obligant, probabilius ante judicis sententiam, dummodo non repugnent juri naturæ.

Lex Gallica ordinem sequentem statuit inter genera creditorum, ita ut priori generi creditorum *integre* sit satisfaciendum antequam creditores secundi, tertii, etc., generis aliquid accipiant² :

a) Primo res *alienæ* quæ adhuc *in se* exstant, videlicet res furtivæ, depositæ, locatæ, commodatæ, inventæ, domino sunt restituendæ : res enim clamat domino, et aliunde tales res nullo modo constituunt patrimonium debitoris³.

b) Secundo solvendæ sunt *expensæ judiciales* pro operationibus quibus bona debitoris in pecuniam sunt transmutata⁴.

c) Tertio *præcipua tributa* (contributions directes, impôt du timbre, contributions indirectes)⁵ : bonum enim commune est anteponendum bono privato.

d) Quarto loco veniunt *creditores privilegiati privilegio speciali*⁶, qui compensantur ope pecuniæ ex rebus mobilibus debitoris redactæ.

e) Quinto loco creditores privilegiati *privilegio generali*

¹ *Cod. civ.*, art. 1270; et 1265-1269. Et hoc est consentaneum juri hodierno plerarumque Europæ partium : *Cod. comm. Ital.*, 543; *Hispan.* 1920; *Austr. lex decemb.* 1868, Cf. P. GAUDÉ apud *S. Alph.*, tom. II, p. 163, nota ad numerum 699.

² *Cod. civ.*, art. 2095-2097; PLANIOL, II, 2546, 2547.

³ *Cod. civ.*, art. 2092, 2093; PLANIOL, I, 2165.

⁴ *Cod. civ.*, art. 2101; PLANIOL, II, 2552-2553.

⁵ " Les contributions directes, le timbre et les contributions indirectes priment tous les autres créanciers, excepté le bailleur et le gagiste dont les droits ont une date antérieure. Toutefois ces trois privilèges fiscaux subissent naturellement comme tous les autres le prélèvement des frais de justice ". PLANIOL, II, 2644.

⁶ " Les privilèges, qui s'analysent tous en un droit de préférence accordé à certains créanciers, sont ou des privilèges *généraux* portant sur la totalité des biens, ou des privilèges *spéciaux* portant seulement sur certains biens ". PLANIOL, II, 2542; 2627, 2634, 2636.

qui compensantur ex reliquis bonis mobilibus et deinde ex immobilibus¹.

f) Sexto loco creditores *hypothecarii hypotheca privilegiata*².

g) Septimo loco creditores *hypothecarii hypotheca ordinaria*.

h) Octavo loco cetera *tributa* (débets des comptables, droits de douanes, frais en matière pénale).

i) Nono loco *creditores mere chirographarii* seu communes.

535. In unoquoque gradu inter creditores ille ordo sequendus est quem determinat lex civilis³; aut jus naturale⁴: ex quo præferendi sunt creditores propter debita ex *delicto* aut *contractu oneroso* creditoribus propter debita ex titulo *gratuito*, et creditores *certi incertis* non autem, *saltem certo*, creditores pauperes divitibus, priores tempore posterioribus.

Præterea animadvertendum est: 1° in multis regionibus lege civili statui invalidam esse solutionem quæ fieret non solum post cessionem honorum a tribunali declaratam, sed intra paucos dies (in Gallia, intra decem dies) ante hanc declarationem: quæ statuta obligant in conscientia saltem post sententiam judicis⁵; 2° extra casus a lege determinatos, creditorem qui novit debitorem imparem esse omnibus debitis solvendis, posse id quod sibi debetur, legitimis mediis exigere: jura enim vigilantibus prosunt.

ART. II. DE CONTRACTIBUS IN SPECIE.

536. Dicemus: 1° de contractibus *gratuitis*; 2° de contractibus *onerosis certi eventus*, qui appellantur etiam *commutativi*; 3° de contractibus *onerosis incerti eventus* seu *aleatoriis*.

¹ PLAN., II, 2642.

² L'hypothèque privilégiée est une hypothèque qu'on soustrait à la règle commune qui détermine le rang par l'ordre des dates, et qu'on fait passer avant celles qui lui sont antérieures. Cf. PLANIOL, II, 2628, 2886.

³ Ita lex Gallica determinavit ordinem tum inter creditores privilegiatos privilegio speciali (cf. PLANIOL, II, 2636-2641; 2586-2621); tum inter creditores privilegiatos privilegio generali (cf. PLANIOL, *ibid.*, 2642; 2551-2576). — ⁴ Vide *Syn. maj.*, II, 669 sq.

⁵ Pro Gallia cf. *Cod. comm.*, art. 597-598; et etiam art. 437-614; RIVIÈRE, *Lois usuelles*, p. 689-692.

§ I. De contractibus gratuitis.

537. Contractus gratuiti *unilaterales* sunt *promissio* et *donatio*; quibus accedit *testamentum*, quod, licet proprie non sit contractus, sed merus *actus*, donationi tam affine est ut de eo disserere statim post donationem opportunum sit; cum vero *successiones* cum testamento intime connecantur, de eis pariter in hoc articulo agemus ¹. — Contractus gratuiti *bilaterales* sunt: *commodatum*, *mutuum*, *depositum* et *sequestrium*, *mandatum* et *negotiorum gestio*, de quibus breviter dicemus, lectorem remittendo ad Codices civiles, in quibus exponuntur ².

I. De promissione ³.

538. 1° **Notio.** Promissio gratuita definitur *contractus quo aliquis gratuito se obligat ad aliquid alteri præstandum*. Tria ergo ad validam promissionem requiruntur: a) *animus se obligandi*, quo promissio distinguitur a mero proposito; b) *voluntas plene libera*, id est ab omni errore, metu aut vi immunis; c) promissionis *manifestatio et acceptatio* ⁴.

539. 2° **Promissionis obligatio.** A) Quod promissio *obliget sub gravi* aut *sub levi*, *ex justitia* aut *ex fidelitate*, pendet *ab intentione promittentis* ⁵; et hæc intentio ex declaratione aut ex circumstantiis apparet. B) Si autem res *dubia* est, obligatio æstimatur esse ex fidelitate et sub levi. C) Item intentio sese obligandi ex justitia deesse

¹ 2^a 2^æ, q. 61, a. 3.

² Pro Gallia cf. *Cod. civ.*, art. 1874-1914; 1915-1963; 1984-2010; 1372-1375; — PLANIOL, II, 950, 2047-2283; *ibid.*, n. 2284 sq. agit etiam de aliis contractibus (*transaction, contrats non prévus par le Code civil, contrats de garantie, cautionnement, gage, antichrèse, droit de rétention.*) — ³ *Syn. maj.*, n. 676-679. — ⁴ 2^a 2^æ, q. 88, a. 1.

⁵ 2^a 2^æ, q. 88, a. 3. Cf. *de Lugo*, De justitia et jure, disp. XXIII, n. 12 sq.

merito censetur : a) si formalitates legis civilis omittuntur ¹, b) si promissio fit jactandi gratia, aut ex mera urbanitate, aut verbis omnino generalibus. D) E contra, promissio aliquando *ex solis circumstantiis* inducit obligationem strictæ justitiæ, quoties videlicet promissionis violatio damnum promissario inferret; ita, v. gr., si frater fratri promiserit dimidiam partem expensarum solvere pro educatione nepotis, dummodo hic tale collegium ingrediatur. E) Qui promisit rem illicitam nullam obligationem contraxit.

540. F) Obligatio autem cessat : a) si superveniat vel innotescat notabilis mutatio rerum ex qua adimpletio promissionis grave incommodum afferret promittenti; b) si promissarius sponte condonet; c) si quando promissio mutua fuit, alter promissis non steterit. — Promissio de *re danda*, ordinarie non corrumpitur morte promittentis, sed transit ad ejus hæredes ².

II. De donatione ³.

Disponere gratuito de bonis nostris possumus tribus modis : *donatione inter vivos, donatione causa mortis, testamento.*

542. 1º Donatio inter vivos : A) definitur *contractus gratuitus, quo dominium alicujus rei in alterum transfertur irrevocabiliter* ⁴.

¹ Jure civili gallico nil speciale definitur quoad promissionem in genere; sed ex art. 1134, omnes conventiones legitimæ vim habent legis pro contrahentibus, dummodo certo de his constet; insuper, ex art. 1589, promissio aliquid vendendi vere obligat in justitia, quando adest mutuus consensus de ipsa re et pretio; cf. PLANIOL, II, 1398-1410; 1165-1168; *Cod. civ.*, art. 1119, 1120, 1132 cum nota.

² Cf. PLANIOL, I, 760; II, 1042-1046, 1017-1025, 339, 3188; III, 2503, 2536, 2540, 2596 cum nota. Cf. 2^a 2^æ, q. 110, a. 3, ad 5.

³ Dicemus primum in § II et III de eis quæ sunt respective propria donationis et testamenti; — et deinde in § IV, de iis quæ sunt donationi et testamento communia. — *Syn. maj.*, n. 680-686. Cf. 2^a 2^æ, q. q. 106, 107, 117.

⁴ *Cod. civilis gallici* art. 894 dicit : "actualiter et irrevocabiliter";

542. B) Conditiones donationis. a) Jure naturali, ad validam donationem, requiritur et sufficit ut *res a capaci detur et acceptetur* (n. 503 sq., 518 sq.). Aliæ vero conditiones a lege civili exiguntur (n. 115-117).

b) In Gallia, extra quatuor casus mox indicandos (n. 543), donatio non valet nisi 1) fiat per actum authenticum coram duobus notariis aut coram uno notario et duobus testibus, 2) protocollum (*la minute*) penes notarium servetur, et 3) acceptatio explicite detur sub eadem formalitate ac donatio¹; 4) insuper et addatur pro rebus mobilibus index æstimatorius², pro immobilibus quæ hypothecæ subjici possunt transcriptio actus apud conservatorem hypothecarum³.

543. c) Quatuor autem sunt donationes ab his formalitatibus immunes: 1) donationes *manuales* a persona capaci factæ et sine imminutione partis non disponibilis; 2) donationes *sub specie emptionis simulatæ* inter personas capaces, quando quis, v. gr., vendit aliquam rem pretio centum millium francorum, eodemque actu condonationem facit hujus pecuniæ vel partis ejusdem⁴; 3) donationes *accessoriæ*, id est quæ accedunt contractui oneroso in favorem tertii: v. g., Titius Caio vendit domum pro 50000 fr. ea conditione ut Caius 10000 fr. det Sempronio; 4) donationes quæ fiunt *per modum renuntiationis legaliter factæ*, v. g., si remissio debiti fiat chirographum destruendo⁵.

544. 2º Donatio autem mortis causa: A) definitur *gratuitus contractus quo alteri aliquid actu donatur, ita tamen ut donatio revocari semper possit usque ad donatoris mortem.*

B) In Gallia hujusmodi donatio non absolute prohibetur, sed tollitur tantum facultas donationem revocandi.

sed PLANIOL, III, 2508, ostendit contra Fuzier-Hermann quod vox "actualiter" sit mere redundans. In Gallia tamen donatio revocari potest in triplici casu, ingratitudinis scilicet, filiorum nativitatis, non impletionis conditionum. Cf. *Cod. civ.*, art. 953-966; PLANIOL, III, 2628-2676. Cf. S. THOM., 2ª 2ª, q. 106.

¹ *Cod. civ.*, art. 931, 932.

² *Cod. civ.*, art. 948; PLANIOL, III, 2556-2561.

³ *Cod. civ.*, art. 939-942; PLANIOL, III, 2589-2591.

⁴ Id est "donne, par le même acte, quittance du prix sans l'avoir reçu". PLANIOL, III, 2552 *bis*.

⁵ De quibus vide PLANIOL, III, 2533-2555.

Unde aliquis potest donare sub illa conditione quod donatarius post donatorem vixerit, dummodo talis donatio fiat irrevocabiliter ¹. Donatio inter conjuges, quæ est revocabilis “sans donner de motifs et sans s'adresser à la justice” ², propius accedit ad donationem mortis causa.

545. Notandum est donationes validas ex jure naturali, sed nullas ex defectu legalium formarum vel ex incapacitate legali donatorum, *in foro interno haberi posse ut validas donec a judice rescindantur*. Quod si rescissio pronuntiata fuerit, huic sententiæ standum est quoad res profanas; de piis causis dicemus infra (n. 551.).

N. B. Cetera, donationi et testamento communia, infra tractantur, n. 554-566.

III. *De testamentis* 3.

546. 1º Notio. Testamentum est *actus revocabilis quo testator de bonis suis disponit aut de certa illorum parte, pro tempore mortem ipsius secuturo* ⁴.

2º Legitimitas. Jus testandi a jure naturali dimanat, quatenus est legitimum complementum juris dominii privati. Siquidem dominium privatum, permanens et exclusivum, quod demonstratum est (n. 358) a lege naturali dimanare et esse in præsentī rerum statu moraliter necessarium, complectitur jus disponendi de sua re quocumque tempore, et in perpetuum, ideoque jus disponendi de bonis propriis ante mortem pro tempore mortem secuturo. — Immo potest esse per accidens **obligatio** testamentum conficiendi, ut vitentur lites, restitutio tutius fiat, deposita aliena ab hæredibus naturalibus non invadantur.

547. 3º Conditiones. Jure *naturali* et *canonico* nihil aliud requiritur ad valorem testamenti, ex parte formæ, nisi ut *certo moraliter constet de ultima voluntate defuncti* ⁵. Jure autem *civili*

¹ Cassation, 8 Nov. 1886; PLANIOL, III, 2522.

² PLANIOL, III, 3317; *Cod. civ.*, a. 1096.

³ *Syn. maj.*, n. 686-706. — ⁴ S. THOM., 3^a, q. 78, a. 3, ad 3.

⁵ V. g., per ejus indubia verba, per ejus scripta, aut per testimonium duorum testium (quia “unius testis depositio plenam fidem

variæ requiruntur conditiones apud varias gentes (n. 115-117).

548. 4° Species. Juxta legem *gallicam* triplex distinguitur testamentum : *olographum*, *sollemne* et *mysticum*. — Ad validitatem testamenti *olographi*, tria essentialiter requiruntur : **a)** ut *integre manu testatoris scriptum fuerit*; **b)** ut *designetur dies, mensis et annus*, et ita possit cognosci utrum scriptum fuerit a testatore tempore quo capax erat; **c)** ut testator *propria manu nomen suum apponat* in fine documenti. — Mortuo autem testatore, debet testamentum exhiberi præsidi tribunalis domicilii defuncti.

549. Testamentum *sollemne* est id quod *a duobus notariis coram duobus testibus excipitur*, vel *ab uno notario coram quatuor testibus*.

Testamentum *mysticum* illud est quo testator *secreto de bonis suis disponit*, quodque clausum et sigillatum notario offert coram sex testibus. — Præterea sunt alia testamenta, (testamenta privilegiata et testamenta in alienis regionibus exacta) in quibus non requiruntur formæ ordinariæ¹.

550. 5° Valor in conscientia. **A)** In conscientia testamentum formis legalibus carens, ut *validum* haberi potest a legatario *donec a judice rescindatur*; hæres autem naturalis rescissionem petere potest. Sed justitia vetat ne *fraude* utatur sive legatarius, sive hæres naturalis : secus fraudem agens teneretur ad restituendum fraudem passo.

551. B) Testamenta autem ac donationes ad *causas pias* reguntur jure canonico : “ In ultimis voluntatibus in bonum Ecclesiæ servantur, si fieri possit, solemnitates juris civilis; hæ si omissæ fuerint, hæredes moneantur² ut testatoris voluntatem adimpleant”. “ Voluntates fidelium facultates suas in pias causas donantium vel relin-

non facit, nisi sit testis qualificatus qui deponat de rebus ex officio gestis, a. 1791).

¹ De diversis testamentis vide *Cod. civ.*, art. 967-1001; PLANIOL, III, 2677-2726; BERTON, *L'art de faire soi-même son testament*, Paris, Giard. — ² Verbum *moneantur* est præceptivum (*Comm. Int.*, 17 febr. 1930).

quentium... diligentissime impleantur etiam circa modum administrationis et erogationis bonorum..." "Ordinarii omnium piarum voluntatum tam mortis causa quam inter vivos, exsecutores sunt... Clausulæ huic Ordinariorum juri contrariæ, ultimis voluntatibus adjectæ, tanquam non appositæ habeantur" ¹.

552. 6° Legatarii et executores testamentarii. Testator de suis bonis disponere potest instituendo vel hæredes seu *legatarios*, vel *executores testamentarios* ². — Distinguuntur a) legatarii *universales*, qui vocantur ad totalitatem bonorum defuncti; b) legatarii *titulo universalis* quibus testator donat *quotam* partem bonorum suorum, v. g., tertiam aut quartem partem, vel omnia mobilia; c) legatarii *titulo particulari* quibus donatur res determinata, v. gr., bibliotheca.

Quoad jura et officia : a) legatarius *universalis* habet *saisinam* ³ quando non adsunt hæredes necessarii; si solus hæreditatem accipiat, omnia legata et debita solvere debet; si vero concurrat cum hærede necessario, solus omnia legata solvere tenetur, sed debita nonnisi proportionate ad partem suam hæreditatis; b) legatarii *titulo universalis* debita et legata particularia solvere debent pro rata parte hæreditatis quam accipiunt; c) legatarii *particulares* non tenentur solvere debita et onera successionis nisi bona ipsis donata hypothecis sint onerata. — *Executores testamentarii* sunt mandatarii ab ipso testatore selecti eo fine ut dispositionum, in testamento contentarum, executioni fideliter invigilent ⁴.

553. 7° Cessatio testamenti. Testamentum triplici modo *cessare* potest : *revocatione*, *caducitate* et *rescissione*. — a) Cum sit ex natura sua revocabile, testamentum *potest semper revocari*, illæsa justitia, etiam post promissionem jura-

¹ *Codex*, 1513-1517.

² *Cod. civ.*, art. 967, 1002; PLANIOL, III, 2727.

³ La saisine est le privilège qu'ont les "héritiers légitimes" d'être saisis de *plein droit* des biens, droits et actions du défunt, d'où le brocard : Le mort saisit le vif. La saisine est remplacée pour les héritiers irréguliers par l'*envoi en possession*. Cf. PLANIOL, III, 1928 sq., 2754 sq.

⁴ *Cod. civ.*, art. 1002-1034; PLANIOL, III, 2727-2835.

mento firmatam ¹. Revocatur autem sive explicite, per novum testamentum aut per actum authenticum notarii; sive implicite, v. g. rei legatæ alienatione etiam invalida. **b)** Caducitate cessat testamentum per superveniens impedimentum, ut sunt mors legatarii, destructio rei legatæ, renuntiatio aut inhabilitas (n. 555 sq.) legatarii. **c)** *Rescissionem (révocation par justice)* petere possunt hæredes, si legatarius conditiones a testatore impositas non exsequatur, aut reus fuerit gravis ingratitude erga testatorem, si quædam sit nullitatis causa legalis ².

N. B. Cetera testamento et donationi communia in sequenti § declarantur.

IV. *De iis quæ donationi et testamentis communia sunt* ³.

554. Dicendum est : 1° de *incapacitate donandi aut accipiendi*; 2° de quibusdam donandi *modis lege prohibitis*; 3° de limitatione facultatis donandi per *reservationem legalem*.

555. 1° **De incapacitate donandi aut accipiendi.** **A)** *Jure naturali*, donandi et accipiendi capaces sunt ii omnes qui ad *contrahendum idonei sunt* (n. 518 sq.). *Jure autem civili*, quod apud varias Gentes diversum est, restringitur hæc donandi aut accipiendi capacitas, propter bonum publicum.

556. B) In Gallia : **a)** *minores* donare possunt per testamentum, sed post decimum sextum ætatis annum, dimidiam partem bonorum quæ donare valerent si essent majores, — et per contractum matrimonii quidquid majores dare valent ⁴; **b)** uxores donare inter vivos nequeunt

¹ Hæc tamen revocatio, contra juramentum facta, esset peccatum *religioni* oppositum, saltem juxta quosdam (n. 290).

² *Cod. civ.*, art. 1035-1047; PLANIOL, III, 2836-2870.

³ *Syn. major.* n. 707-725. — ⁴ *Cod. civ.*, art. 903, 904, 1095, 1398.

sine consensu mariti vel auctoritate judicis, sed testandi plenam capacitatem habent¹; c) *amentes et interdicti* plene sunt incapaces donandi²; ii quibus consilium judicarium datum est, bona alienare inter vivos sine hujus consilii assistentia nequeunt, testamentum vero condere valent³; d) *bonorum cessores* (faillis) donare non possunt intra decem dies quæ præcedunt judicalem declarationem; et etiam donationes antea factæ irritari possunt, si fuerint fraudulentæ⁴; e) *damnati ad pœnas perpetuas* nullo modo donare possunt⁵; f) *moniales* instituti civiliter approbati non possunt donare communitati aut uni ex ejus membris ultra quartam partem bonorum⁶.

557. C) Item in Gallia sunt absolute incapaces accipiendi: a) *infantes* nondum concepti⁷; b) *damnati* ad perpetuas pœnas, qui nihil accipere possunt nisi pensionem alimentariam⁸; c) *associationes* non legaliter agnitæ⁹; d) *instituta* legaliter agnita, ut xenodochia, nihil accipere possunt sine approbatione Status¹⁰; e) *uxores* acceptare nequeunt absque consensu mariti vel judicis auctoritate¹¹; f) *minores* emancipati, absque assistentia curatoris¹²; minores non emancipati nihil per se recipere possunt, sed per parentes et tutores¹³; g) *interdicti* nequeunt accipere sine consensu tutoris et consilii familiæ¹⁴.

558. Relative incapaces accipiendi sunt: a) *tutor* relate ad minorem¹⁵; b) *medici, chirurgi, pharmacopolæ*, et *ministri cultus*, relate ad ægrotantem cui in ultimo morbo artis aut ministerii sui operam præstiterunt¹⁶; c) *fili illegitimi*, a parentibus legaliter agniti, minorem partem hæreditatis accipiunt quam legitimi; filii incestuosi et adulterini, legaliter cogniti, nonnisi pensionem alimentariam accipere possunt¹⁷.

Ad mentem suam revocet lector id quod jam diximus (n. 502) universaliter, donationes scilicet civilibus legibus

¹ Art. 905, 1094, 1095, 1098. — ² Art. 901, 502.

³ *Cod. civ.*, art. 502, 499, 513. — ⁴ *Cod. comm.*, art. 446, 447.

⁵ Loi du 31 Mai 1854.

⁶ Loi du 24 Mai 1825. — PLANIOL, III, 2887-2908, 2969.

⁷ *Cod. civ.*, art. 906, 1082, 1048, 1049, 1050 sq.

⁸ Loi du 31 Mai 1854.

⁹ Loi du 1er juillet 1901, apud PLANIOL, I, 3041; III, 2918-2923.

¹⁰ *Cod. civ.*, art. 910, 937; PLANIOL, III, 2940.

¹¹ *Cod. civ.*, art. 217, 934. — ¹² *Cod. civ.*, art. 2935.

¹³ *Cod. civ.*, art. 463, 935. — PLANIOL, III, 2909-2942.

¹⁴ PLANIOL, III, 2930, 2931.

¹⁵ *Cod. civ.*, art. 907. — ¹⁶ Art. 909, 995.

¹⁷ Art. 756 sq., 908; 762-764; — PLANIOL, III, 2943-2969.

contrarias, *dummodo salvum sit jus naturale*, posse haberi ut validas donec infirmentur sententia judicis.

559. 2° De quibusdam modis donandi a lege prohibitis. Quo efficacius incapaces a donando vel accipiendi prohibeantur, lex civilis Gallica vetat ne donationes fiant inhabili per *interpositionem*, aut *substitutionem*, vel eis adnectatur *conditio illicita*.

560. A) *Interpositio vetita* adest quando donatio fit personæ habili, ea lege ut rem tradat personæ quæ legaliter est incapax accipiendi. Jamvero generatim interpositio probari debet ab eo qui validitatem donationis impugnat. Attamen legaliter præsumuntur interpositæ pater et mater, descendentes et conjux personæ *relative* (n. 558) incapacis, ita ut probatio in contrarium non admittatur. Item ex lege 1 Julii 1901, ut interpositæ personæ immerito habentur membra congregationum aut societatum civilium quæ bona congregationum possident; probatio tamen in contrarium admittitur¹.

561. B) *Substitutio vetita* non est substitutio directa seu vulgaris, sed *fideicommissaria*. Hæc consistit in eo quod donator alicujus rei dominium alteri tradit, cum onere rem donatam servandi usque ad mortem, eamque post mortem transmittendi tertiæ personæ. Hujusmodi dispositio tam severe prohibetur ut non solum substitutio, sed donatio ipsa irritetur. Quæ lex, utpote valde coarctans naturalem libertatem de propriis bonis disponendi, probabilius non obligat in conscientia nisi post sententiam judicis. — Duplex tamen substitutio fideicommissaria a lege civili permittitur, patri scilicet et matri in favorem suorum nepotum, et patruo in favorem filiorum fratris².

Secundum legem ecclesiasticam, "Clericus vel religiosus qui bona ad pias causas... *fiduciarie* accepit, debet de sua fiducia Ordinarium certiore reddere...; quod si donator id... prohibuerit, fiduciam ne acceptet"³.

562. C) *Conditicnes illicitæ*, ex *Cod. civ.* art. 900, donationem non reddunt invalidam, sed pro non scriptis habentur. Attamen, ex jurisprudentia ut invalida habetur donatio, si conditioni illicitæ consensus alligatus fuerit⁴.

¹ *Cod. civ.*, art. 911; PLANIOL, III, 2981-2989.

² Art. 896, 1048, 1049; PLANIOL, II, 3264-3329.

³ *Codex*, can. 1516.

⁴ Cf. PLANIOL, III, 3026-3045; cf. n. 530, nota 2.

563. 3° De limitatione facultatis donandi per reservationem hereditariam : A) *Jure naturali*, quisque libere de suis bonis disponere potest, nisi heredes habeat naturales, filios scilicet aut parentes, quibus providere teneatur. In multis autem regionibus, jus civile plus exigit, ac definit quota pars hereditatis sit disponibilis, quota sit heredibus naturalibus reservanda et consequenter solum titulo oneroso alienabilis.

564. B) In Gallia : a) dimidia pars est disponibilis, si unicus sit *filius legitimus*; tertia pars, si duo filii; quarta, si tres aut plures. b) *Filiis autem naturalibus* legaliter agnitis, minor pars reservatur quam si legitimi essent. c) Deficientibus posteris, si supersint *ascendentes* in utraque linea, paterna et materna, reservatur dimidia pars bonorum; si vero in una linea, quarta pars reservatur. d) Lex nullam reservationem decernit, in *collateralium* gratiam; sed solet auctoritas publica pro collateralibus pauperibus et conquerentibus reducere legata. e) *Conjugi* superstiti lege attribuitur jus ad usumfructum cujusdam partis bonorum defuncti¹.

565. C) Reductio donationum. Quando donationes inter vivos aut testamentariæ partem disponibilem excedunt, reduci possunt si id postulent heredes reservatarii : a) *primum* quidem reducuntur dispositiones testamentariæ; b) *deinde*, si opus est, reducuntur donationes ordine chronologico, incipiendo a novissima².

566. D) De æquitate reservationis Gallicæ. Magno æstu disputatur de æquitate ac sociali utilitate reservationis gallicæ³. Libratis rationibus ex utraque parte allatis, censemus testandi libertatem plus æquo in Gallia restringi, et consequenter ita temperandam esse legem ut : a) in omni casu, parentes de dimidia parte bonorum disponere valeant⁴; b) faciliusque suas opes inter filios partiri, dum vivunt, quin cogantur ejusdem naturæ bona singulis dare; c) et hereditates minoribus devolutæ, sine tot et tantis expensis, inter ipsos secundum æquitatem dividi possent. — *Unde :* a) lex gallica non obligat stricte in conscientia

¹ *Cod. civ.*, art. 913-919, 767; PLANIOL, III, 1870-1888; 3046-3102.

² *Cod. civ.*, art. 920-930; PLANIOL, III, 3103-3140.

³ *Lege Synopsis maj.*, n. 719-725.

⁴ Forsan adhuc melius esset systema *hispanicum* in quo tertia pars bonorum est disponibilis, tertia pars inter filios æqualiter distribuenda, tertia pars libere donari potest cuilibet e filiis, non autem alienis.

nisi post sententiam judicis; b) et tamen heredes, qui putant se fuisse l̄esos, jus habent in conscientia ad tribunal recurrendi, cum non constet legem hac de re omnino injustam esse.

V. De successionibus ¹.

567. Notio. Quando quis de rebus suis non disponit aut non integre disponit per donationem aut testamentum, bona quæ supersunt ad hæredes transeunt per successionem legalem. *Successio igitur legalis est transmissio bonorum defuncti ad unam vel plures personas, secundum ordinem a lege definitum.*

Principia generalia de successionibus eadem substantialiter sunt apud varias gentes, paucis tantum exceptis circa ordinem sequendum inter collaterales et ascendentes, deficientibus descendibus.

568. Hic, secundum legem *gallicam*, breviter dicemus : 1° quinam sint legales successores; 2° utrum optio eis detur acceptandi aut repudiandi hereditatem; 3° quomodo partitio inter varios successores facienda sit.

569. 1° **Quinam ad successionem vocentur jure gallico?** A) Ipso jure excluduntur : a) nondum concepti; b) nati non viabiles; c) mortui tempore quo successio incipit. B) Post sententiam judicis exheredantur : a) qui damnati fuerunt propter patratam aut attentatam defuncti interfectionem; b) qui contra defunctum tulerunt accusationem capitalem calumniosam; c) majores natu qui defuncti interfectionem, sibi notam, iudicibus non denuntiaverunt ².

570. C) Duplicis autem generis sunt heredes : *regulares* qui statim personæ defuncti succedunt, et omnia illius jura cum oneribus successionis in se suscipiunt (*saisine*);

¹ *Syn. maj.*, n. 726 sq.; PLANIOL, III, 1698-2495; *Cod. civ.*, art. 718-892.

² *Cod. civ.*, art. 725-730; PLANIOL, III, 1707-1759.

irregulares qui a iudice in possessionem bonorum mittuntur (*envoi en possession*)¹.

a) Quinque sunt ordines heredum **regularium**; nec ab uno ordine ad alium fit transitus, nisi omnino deficient heredes anterioris ordinis : 1) *descendentes*, videlicet filii legitimi aut legitimati², naturales recogniti³, adoptivi; 2) *pater et mater* defuncti simul cum ejus fratribus et sororibus; 3) deficientibus patre et matre defuncti, *fratres et sorores soli*; 4) deficientibus posteris, fratribus et sororibus ac horum descendentes, *ascendentes* propiores sive paterni sive materni : unius lineæ ascendentium defectu, hujus lineæ collaterales habent dimidiam partem hereditatis⁴ : 5) collaterales usque ad sextum gradum.

b) Defectu hæredum regularium, succedunt **irregulares**, scilicet : 1) *conjux* superstes, non judicialiter separatus; 2) *Status*.

571. 2° De acceptatione aut repudiatione successionis⁵. — Heredes possunt *acceptare* successionem sive *simpliciter* sive *sub beneficio inventarii*, vel eam *repudiare*.

A) Qui *acceptat simpliciter*, statim omnia jura et onera⁶ in se suscipit. B) Qui *acceptat sub beneficio inventarii*. a) *declarationem* suam curat inscribi " au greffe du tribunal de première instance, dans l'arrondissement duquel la succession s'est ouverte " art. 793; b) *administrationem tantum* accipit bonorum, donec res in liquido positæ fuerint et oneribus satisfactum fuerit; c) curat ut *inventarium* perficiatur; d) quo posito, non tenetur onera solvere *ultra vires hæreditatis*. C) *Repudiatione* successionis declarata, renuntians : a) censetur *nunquam fuisse hæres*; b) a *debitis* solvendis liberatur; c) retinere potest *dona et legata* sibi facta.

572. 3° De partitione hereditatis⁷. A) Duplicis generis partitio distinguitur : a) aliquando fit ab ipsis ascendentibus in forma donationis aut testamenti⁸; b) aliquando post eorum mortem differtur; et tunc ad

¹ *Cod. civ.*, art. 731-773; PLANIOL, 1780-1925.

² *Cod. civ.*, art. 333.

³ *Cod. civ.*, art. 331, 334, 338. — ⁴ *Cod. civ.*, art. 746.

⁵ *Cod. civ.*, art. 774-810; PLANIOL, III, 1953-2034.

⁶ *Acceptans absolute* non tenetur ex jure naturali ad debita solvenda ex propriis; tenetur vero ex lege civili (*Cod. civ.*, art. 802), quæ tamen non obligat in conscientia ante sententiam judicis (n. 502).

⁷ *Cod. civ.*, art. 815-892; PLANIOL, III, 2170-2442.

⁸ *Cod. civ.*, art. 1075-1080; PLANIOL, III, 3353-3400.

petitionem etiam unius coheredis debet institui : nullus enim coheres cogi potest ad manendum in indivisione. B) Ad servandam æqualitatem, quisque ad massam communem referre debet quæcumque a defuncto accepit per donationem (non autem per testamentum) nisi tamen donator aut lex ipsa aliter statuerit ¹.

C) Partitio semel facta *rescindi* potest : a) propter *vim et dolum*, b) propter *læsionem* quæ excedit quartam partem portionis congruentis : præterea in foro conscientiæ quæcumque læsio injusta reparari debet.

D) Insuper statutum est ut, si unus ex heredibus *evictionem* patiatur vel in fruiione suæ partis turbetur, ceteri heredes eumdem indemnem præstent.

E) Principium generale, juri naturæ ac civili consentaneum, est quemlibet heredem concurrere debere ad *solutionem debitorum*, proportionem habita eorum quæ ex hereditate accepit (art. 870-874).

VI. *De commodato, mutuo gratuito, deposito, mandato et negotiorum gestione* ².

573. 1º Commodatum ³ in genere est contractus quo *res ad solum usum gratis conceditur pro certo tempore cum onere eandem rem in individuo restituendi post certum tempus*.

Commodatarius tenetur rem *custodire* ut bonus pater familias, eandem tempore præfixo *reddere* commodanti, ea uti tantum pro ejus natura vel conventionem et solvere expensas *ordinarias*.

Commodans vero non debet rem repetere ante tempus nisi eo indigeat ex casu imprævisio, vitia nociva aperire commodotario, saltem ex caritate, expensas extraordinarias subire.

574. 2º Mutuum ⁴ est contractus quo “ *res*

¹ *Cod. civ.*, art. 843, 852; PLANIOL, III, 2203-2314.

² De his breviter dicimus, quia in praxi adiri debent Codices civiles, in quibus exponuntur regulæ etiam in foro conscientiæ vim habentes.

³ Gallice *prêt à usage* : *Cod. civ.*, aa. 1875-1891; PLANIOL, III, 2047-2059.

⁴ Gallice *prêt de consommation ou simple prêt* : *Cod. civ.*, 1892-1904; PLANIOL, II, 2060-2067.

fungibilis ita alicui datur ut ejus fiat et postea tantumdem in eodem genere restituatur"¹.

Mutuans tenetur monere de vitio rei traditæ, hanc non repetere ante tempus præfixum, et *per se* nihil exigere vi ipsius mutui.

Mutuatarius rem reddere in eadem, specie, mensura, numero et pondere.

575. 3° Depositum² est contractus quo gratis res custodienda traditur et ab alio accipitur in integrum restituenda quando deponenti libuerit; si res quædam controversa apud tertium deponatur, ut vincenti tradatur post sententiam judicis vel arbitri, dicitur **sequestrium**.

Hinc depositarius tenetur rem diligenter custodire eamque reddere deponenti eam petenti cum fructibus perceptis, et deponens tenetur solvere expensas pro rei conservatione et damna reparare exinde depositario orta, saltem post sententiam judicis.

576. 4° Mandatum est contractus solo consensu constans quo quis ab altero suscipit negotium honestum gratis gerendum, non excluso quodam salario seu honorario³.

Mandans debet præstare quæ necessaria sunt ad executionem mandati, compensare damna quæ mandatarius passus est vi mandati, et obligationes suscipere a mandatario contractas intra limites mandati; *mandatarius* vero tenetur negotium diligenter gerere et intra limites mandati, nec potest lucrum retinere nisi consentiat dominus aut res indebito labore melior evaserit.

577. 5° Negotiorum gestio est quasi contractus quo quis alterius absentis et ignorantis negotium spontanee suscipit utiliter gerendum ex ejus commissione rationabiliter præsumpta⁴.

¹ *Codex*, c. 1543.

² *Cod. civ.*, aa. 1915-1963; PLANIOL, II, 2204-2230.

³ *Cod. civ.*, 1984-2010; PLANIOL, II, 2231-2272.

⁴ Jure civili *gallico* negotiorum gestio dari potest *in scio* eo cujus geritur negotium; *Cod. civ.*, aa. 1372-1375; PLANIOL, II, 2273-2283.

Unde gestor tenetur rem administrare ut bonus paterfamilias, et damna ea sua culpa absenti orta resarcire, et ille cujus est negotium debet servare conventiones ejus nomine initas, damna compensare et expensas resarcire, quas subiit gestor, et forsitan dare mercedem congruentem.

§ II. De contractibus onerosis certi eventus.

578. Dicemus : 1° de contractibus onerosis *proprie dictis*, i. e. de *emptione-venditione*, *locatione*, *contractu laboris*, *mutuo oneroso*, *cambio* et *censu contractu societatis*; 2° de contractibus *accessoriis* seu *subsidiariis*, nempe de *fidejussione*, *pignore* et *hypotheca*.

I. De emptione-venditione¹.

579. **Notio.** Emptio-venditio est *contractus onerosus quo transfertur rei alicujus seu mercis dominium pro pretio determinato* (quo valor rei pecunia exprimitur)².

Jure *naturali*, dominii translatio fit *solo consensu* contrahentium, statim videlicet ac mutuum consensum expresserunt de merce et pretio. Jure autem *civili*, apud nonnullas Gentes, quædam conditiones requiruntur ut contractus sit perfectus; de quibus *Codices* adeantur³.

Dicemus : 1° de *justo pretio*; 2° de *officiis venditoris*; 3° de *officiis emptoris*; 4° de quibusdam venditionis *speciebus*, in quibus *speciales* occurrunt *difficultates*.

580. 1° De *justo pretio et valore*. *Justum pretium* dicitur *quod mercis valorem exprimere et*

¹ *Syn. maj.*, n. 739-777.

² *Sum. th.*, 2^a 2^æ, q. 61, a. 4.

³ In Gallia, dominium *solo consensu* contrahentium transfertur, exceptis quibusdam casibus in quibus contractus *perfectus* est solum quando res venditæ fuerunt numeratæ, mensuratæ, gustatæ, probatæ. Cf. *Cod. civ.*, art. 1582-1593; PLANIOL, II, 1353-1365.

adæquare æstimatur. Valor autem repetendus est ex intrinseca rei utilitate, attentis simul rei copia, labore in ea conficienda consumpto ac desiderio emptoris. Quæ norma valoris fere coincidit cum duplici lege concurrentiæ, ac oblationis et petitionis (concurrency, loi de l'offre et de la demande).

Jamvero triplex distinguitur justum pretium : *legale, vulgare et conventionale*, quorum notionem et legitimitatem nunc perstringimus.

581. A) Legale dicitur quod *auctoritate publica* definitum est, ut fit aliquando pro pane, carne, curruum usu. Huic pretio generaliter standum est in conscientia, et ex justitia tum erga ementes, tum erga alios venditores.

582. B) Vulgare pretium : **a)** *communi hominum æstimatione*, pro locorum et temporum varietate, determinatur. Patitur quamdam latitudinem : unde potest esse *supremum, infimum, medium*. In rebus autem necessariis de quibus sæpe contrahitur, facile habetur *pretium medium*, quod vocant *le prix courant, le prix du marché*. **b)** Pretio vulgari possunt stare contrahentes qui ex *privata* scientia norunt pretium alicujus mercis brevi augendum aut minuendum esse, modo non utantur mendaciis aut dolo. Abuterentur vero publico munere magistratus qui talem notitiam divulgare ex industria differrent ad favendum suis suorumque amicorum commodis. Præterea mercatores infra pretium vulgare vendere possunt ad alliciendam clientelam, modo fraudes non adhibeant.

583. C) Conventionale pretium : **a)** est id quod *libera venditoris et emptoris voluntate* determinatur. Omnes concedunt res, quæ nec legale nec vulgare pretium habent, juste vendi pretio

conventionali, dummodo absit fraus, metus aut vis. Ita est quoad gemmas extraordinariæ magnitudinis, manuscripta antiqua, res usu jam attritas.

584. b) Nunc *quæritur* num, etiam in rebus pro quibus pretium adest vulgare, licitum sit pretium conventionale a vulgari distinctum.

In praxi fere consentiunt¹ doctores ac dicunt : 1) in rebus quæ *minus frequenter* venduntur et pro quibus vix adest pretium currens clare et absolute determinatum, quales sunt domus, fundi, equi, ut justum haberi posse pretium conventionale, dummodo absit fraus, vis aut metus; 2) in rebus vero quæ *frequenter* ac communiter vendi solent, generatim pretio currenti standum esse in justitia², nisi specialis sit ratio aliter agendi.

585. Revera possunt esse speciales rationes seu tituli propter quos rem vendere licet **supra pretium vulgare**, scilicet : 1) *damnum emergens aut lucrum cessans*, v. g., si quis, in gratiam emptoris, vendit mercem quam servare intendebat in aliud tempus, quo carior fuisset ; 2) *specialis affectus venditoris* erga rem suam ; 3) et etiam, probabiliter, *specialis rei utilitas* quoad emptorem, quia, v. g., fundus est prope domum emptoris. — Tres etiam distinguuntur tituli propter quos **infra pretium vulgare** emere licet : 1) si quis res emat quibus nunc non indiget, in gratiam venditoris qui numerata pecunia caret ; 2) si merces offerantur, nam res ultro oblata vilescent ; 3) si anticipata fiat solutio.

¹ Vide *Synopsim maj.*, n. 748 sq.

² Fieri potest ut pretium currens injustum sit in se sive propter mendacia et fraudes, sive propter monopolia ; sed in hoc casu injustitia tota est penes fautores mendaciorum et monopoliorum. Cf. BERARDI, n. 643.

586. 2º De officiis venditoris : A) *quoad identitatem rei*, res vendita debet esse, saltem moraliter seu commercialiter, *eadem ac res petita*, sive quoad speciem, sive quoad qualitates : secus, non esset consensus, inde nec contractus.

Hinc non licet : a) rei naturali ab emptore petitiæ substituere rem artificialem, v. gr. vinum chimice confectum ; b) res ab emptore petitis adulterare aut miscere cum aliis vilioris qualitatis ita ut emptores eas tali pretio comparare nollent¹.

587. B) Quoad defectus rei : a) *Jure naturali :* 1) venditor emptori manifestare debet *defectus substantiales*, eos scilicet qui rem noxiam reddunt aut ineptam ad notum finem emptoris : secus verus consensus non præbetur. 2) *Defectus autem accidentales* qui solum rem minus utilem faciunt, venditor tenetur manifestare, si de eis interrogatur ; si vero non interrogatur, non tenetur patefacere rei defectus, præsertim manifestos, sed non debet excedere summum pretium. — Hinc non excusantur *a toto* ac prudenter monendi sunt mercatores qui putant licitum esse in omni casu celare defectus, etiam occultos, dummodo, contractu peracto, emptorem moneant de vitiis rei.

b) *Jure civili gallico*, agnoscuntur vitia redhibitoria, propter quæ emptor potest vel rem reddere et pretii restitutionem exigere, vel rem servare et partem pretii recuperare, juxta peritorum æstimationem².

588. C) Quoad traditionem rei : a) venditor tenetur rem venditam emptori *tradere* cum fructibus a die venditionis perceptis, et tempore, loco

¹ Nonnullæ ex his adulterationibus specialiter lege civili prohibentur ; pro Gallia, Loi du 1er Août 1905 apud RIVIÈRE, *Lois usuelles*, p. 1325.

² *Cod. civ.*, art. 1641-1649, lois du 21 Juillet 1881, du 2 Août 1884 modifiées par la loi du 31 Juillet 1895 et la loi du 23 Février 1905, apud RIVIÈRE, *Lois usuelles* ; PLANIOL, II, 1462-1470 ; cf. *Synopsis maj.*

et modo præfinitis in contractu aut lege civili vel consuetudine præscriptis. **b)** Interea debet rem fideliter custodire tanquam *depositarius* : et consequenter pro ejus destructione aut detrimento emptorem compensare, unice quando damnum ex sua culpa provenit. **c)** *Asportatio* (*l'enlèvement de la marchandise*) fit *expensis emptoris*, nisi aliter conventionem aut consuetudinem statutum fuerit ¹.

589. D) *Quoad emptoris securitatem* : Præter securitatem contra vitia occulta (de quo supra, n. 588), venditor : **a)** *securitatem* emptori præstare debet contra evictionem, v. g., contra rei vindicationem a creditore hypothecario peractam; **b)** si evictionem non impediat, tenetur omnia damna reparare. **c)** Excusatur venditor ab assurance : 1) si emptor in se suscepit evictionis periculum, 2) si causa evictionis nonnisi post venditionem, aut propria culpa emptoris, aut ob *factum principis* orta sit ².

590. 3° De officiis emptoris. — Emptor : **a)** debet *pretium solvere* loco et tempore pro traditione præfixis, etiam si res casu fortuito perierit, vel loco et tempore speciali conventionem determinatis; **b)** si solutio differtur, debet auctarium legale solvere dummodo tamen ita conventum fuerit, — aut solutio expresse requisita fuerit, — aut res sit frugifera; **c)** debet *rem tollere tempore determinato*, vel quamprimum moraliter.

In Gallia quando agitur de rebus mobilibus, contractus resolvitur in gratiam venditoris, si res tempore præfixo sublata non fuerit ³.

¹ *Cod. civ.*, 1604-1624; PLANIOL, II, 1448-1461.

² *Cod. civ.*, art. 1625-1640; PLANIOL, II, 1476-1520; PLANIOL, *ibid.*, 1471-1475, *Garantie du fait personnel*.

³ *Cod. civ.*, art. 1650-1657; PLANIOL, II, 1521-1570.

591. 4° De quibusdam emptionis-venditionis speciebus.

A) De venditione per proxenetas (courtiers).

Proxenetæ dicuntur ii omnes qui alterius nomine aliquid emunt vel vendunt; variis nominibus appellantur *courtiers*, *commissionnaires*, *commis-voyageurs*, *représentants de commerce*. Sunt veluti mandatarii eorum quorum nomine agunt, ideoque mandatariorum obligationes implere¹ debent juxta principia superius tradita (n. 434 sq.).

592. Unde *proxenetæ* : a) *negotium sibi commissum fideliter gerere debent, ea scilicet diligentia quam in propriis negotiis ejusdem generis adhibere solent*; b) omne lucrum quod percipiunt in gerendis hujusmodi negotiis tradere debent mandanti, cum ejus nomine agant et ab eo stipendium pro munere suo naviter agendo suscipiant. — Possunt tamen proxenetæ : a) servare sibi lucri excessum ex sua extraordinaria diligentia ortum : in quo tamen cavendum est ab illusionibus; b) retinere munera quæ sibi sub qualibet forma dantur a mercatoribus, dummodo nullum damnum mandanti inferatur, vel interveniat ejus approbatio aut saltem tolerantia : quod intelligendum est speciatim de *famulis* qui cibaria aliaque hujusmodi pro dominis emunt. Multum autem expediret dominos clare de hoc pacisci ut famulorum educationi morali efficacius consuleretur.

593. B) De venditione sub hasta (*vente aux enchères*). a) *Notio*. Venditio sub hasta, quæ dicitur etiam *auctio*, *licitatio* (*vente à l'encan*) ea est qua res vendenda per præconem proclamatur coram pluribus licitatoribus, et adjudicatur majus pretium offerenti. Quæ quidem voluntaria aut judiciaria² esse potest, prout sponte fit a domino, vel lege statuitur, v. g., ad solvenda debita. — De natura est hujus venditionis quod justum pretium statuatur non ex æstimatione communi, sed *ex honesta concertatione inter licitantes* : sub hac

¹ *Cod. civ.*, art. 1984-2010; *Cod. comm.*, art. 74-108; PLANIOL, II 2231-2272.

² Quoad judicialem auctionem, cf. *Code de procédure*, art. 702-717; *Code pénal*, art. 412.

enim conditione quod fraus absit, et qui vendit et qui emunt libere in contractum quemdam aleatorium conveniunt ¹.

594. b) Regulæ. Auctio igitur, ut sit justa, debet esse plene aleatoria, aut, si alea temperetur, temperanda est æqualiter et ex parte vendentis, et ex parte ementium.

Unde : a) si auctio fit *modo plene aleatorio*, venditor non debet fictos licitatores adhibere, nec rem retrahere, sed eam cedere etiam pro pretio infra vulgare ; emptores autem non debent impedire licitationem fraudulenter agendo, nec probabilius pacisci de non licitando ultra tale pretium vel quoad talem rem : suasio vero aut preces non vitiant auctionem. b) Si auctio fiat *modo non plene aleatorio*, quod hodie sæpe occurrit, venditor ex una parte potest falsos licitatores adhibere et rem retrahere si pretium nimis infimum offeratur : sed ex altera parte emptores possunt pacisci de non licitando ultra tale pretium determinatum, nequeunt tamen alios emptores vi aut fraude avertere.

595. c) Notanda. In utroque casu : 1) præcones posunt, fraudulenter dirigendo et claudendo auctionem, damnum injustum inferre sive venditori, sive quibusdam emptoribus ; 2) venditor securitatem præstat quoad rei evictionem, sed non quoad vitia, etiam redhibitoria, nisi aliter lege aut pacto statutum fuerit.

596. C) De monopoliiis. a) *Natura.* Monopolium est vel *legale* vel *privatum*. 1) *Legale* monopolium est exclusiva potestas certas merces vendendi, uni vel paucis ab auctoritate publica concessum ².

597. 2) Monopolium *privatum* adest quando pauci homines variis mediis efficiunt ut ipsi soli certum genus mercium vendant pretio sibi placito, aut cum aliis venditoribus paciscuntur de certa mercede non vendenda infra tale pretium. Hujusmodi autem monopolia diversimode instituuntur (*trusts, cartells, rings, corners* ³).

¹ Hæc auctio non debet confundi cum licitatione proprie dicta quam Jus Gallicum admittit; cf. PLANIOL, II, 1598 sq.

² Non pauci theologi per monopolium legale intelligunt privilegium auctoribus et inventoribus concessum exclusive vendendi libros aut nova inventa; de quo supra, n. 358.

³ Vide *Synopsim maj.*, MARTIN SAINT-LÉON, *Cartells et trusts*.

598. b) *Legimitas*. 1) *Monopolium legale*, intra certos limites coarctatum, est medium legitimum promovendi bonum publicum. 2) *Monopolia autem privata*, quæ *eo fine instituuntur ut effrenatæ concurrentiæ excessibus remedium afferatur*, et hunc finem nonnisi *legitimis* prosequuntur mediis, *nec aliunde justum excedunt pretium non sunt per se illicita*; — sed certis limitibus circumscribi debent, ne sensim sua potestate abutantur ad injuste opprimendos alios mercatores, ad pretia rerum plus æquo augenda, ad homines publicos corrumpendos, ut sic leges aut judiciales sententiæ bono publico noxiæ obtineantur. — A fortiori injusta sunt monopolia quæ precise eo fine instituuntur ut, deleta penitus concurrentia, *pretia emptoribus imponantur ad nutum venditorum*, et *injustis mediis alii venditores eliminantur*.

II. De locatione-conductione ¹.

599. **Notio et divisio.** Locatio in genere est *contractus onerosus quo usus rei vel quædam opera conceditur pro certo pretio*; unde distinguitur a **commodato**, quo usus rei gratis alteri conceditur.

Ex hac ipsa notione duplex est locationis species: locatio *rerum* et locatio *operarum*; hæc pariter duplex est: *contractus laboris*, de quo in sequenti paragrapho, et susceptio operis (*contrat d'entreprise*), de quo hic agimus.

600. **1° De locatione rerum.** — Locatio rerum est *contractus quo aliquis se obligat ad alteri præstandum alicujus rei fruitionem, per aliquod tempus, pro certo pretio*.

Plures sunt hujus locationis species: a) locatio ædium et mobilium (*bail à loyer*), b) locatio ruralium bonorum (*bail à ferme*), c) locatio animalium (*bail à cheptel*); de quibus adiri debent varii *Codices* ². — Hic *principia gene-*

¹ *Syn. maj.*, n. 778-785.

² Pro Gallia, *Cod. civ.*, art. 1708-1778, 1800-1831; PLANIOL, II, 1666-1822.

ralia exponere satis erit, animadvertendo tamen ab ipsis contrahentibus addi posse speciales stipulationes.

601. A) Triplex est **obligatio locatoris** (*bailleur, propriétaire*) : **a)** rem tradere conductori (*preneur, locataire, fermier*), et quidem statuto tempore, necnon in bono statu; **b)** rem in bono statu servare, ita ut apta permaneat usui ad quem locata fuit, proindeque perficere majores reparationes¹; **c)** rei tranquillam fruitionem præstare, et inde conductorem tueri contra vitia occulta et evictionem.

602. B) Item triplex est **obligatio conductoris** : **a)** re locata uti tanquam bonus paterfamilias, et quidem in illum tantum usum ad quem fuit locata; **b)** pactam mercedem solvere statuto tempore et modo quem determinavit contractus aut consuetudo; **c)** finito locationis tempore, rem locatam reddere in statu in quo tradita fuit, et consequenter damna reparare.

603. 2º De locatione seu susceptione operis (*contrat d'entreprise*). — Locatio operis est *contractus quo aliquis conducitur ab alio ad certum opus pro determinato pretio efficiendum*, v. g., ad domum ædificandam.

Sæpe opus perficiendum *publice denuntiatur*, describendo quænam res sit conficienda, ex quanam materia, intra quodnam tempus; varii operis susceptores ad concurrendum invitantur, et res conficienda committitur ei qui pro minore pretio opus perficere spoponderit : qua in re bona fides ex utraque parte requiritur.

604. A) Ex justitia tenetur operis **susceptor** (*entrepreneur*) : **a)** rem eo modo conficere ac conventum est, eam scilicet adhibere diligentiam, eamque materiæ qualitatem et quantitatem, quæ

¹ Quæ sint *majores*, quæ *modicæ* reparationes, determinatur *Codicibus* et *usu locorum*. Cf. *Cod. civ.*, art. 1720, 1754.

expresse per descriptionem, vel tacite per consuetudinem pactæ fuerint; b) opus tempore conducto absolvere et tradere, ita ut, si propria culpa tardius rem compleverit, damnum exinde illatum compensare debeat.

605. B) Locator seu dominus tenetur : a) statutum pretium præfixo tempore solvere; imo, si non ex justitia stricta, saltem *ex æquitate*, mercedem adaugere quando, propter mutata rerum pretia aut operariorum salaria, opifex damnum notabile et imprævisum incurreret ¹; b) compensare majores expensas ortas ex postulatione operum superadditorum; c) reparare damnum susceptori illatum ex culpabili mora in acceptando opere jam absoluto ².

III. *De locatione operarum seu de contractu laboris* ³.

606. Dicemus : 1° de *ipso contractu laboris*; 2° de *salario*; 3° de *collegiis opificum*; 4° de *cessatione ab opere*; 5° de *modis meliorem efficiendi conditionem operariorum*.

1° DE CONTRACTU LABORIS GENERATIM SPECTATO.

607. Alii volunt contractum qui inter opificem et herum intercedit, esse locationem-conductionem (*louage d'ouvrage*); alii, emptionem-venditionem; alii, contractum societatis; alii unum ex innominatis contractibus, nempe, ex parte operarii *facio ut des*, et ex parte heri *do ut facias*. Quidquid est ⁴, omnes fatentur hujusmodi contractum specialis esse naturæ, cum humanæ operæ non sint communes merces, sed aliquid humanæ dignitatis præ se ferant, ideoque humanioribus legibus regi debeant quam res mere

¹ *Cod. civ.*, 1793.

² Cf. *Cod. civ.*, art. 1787-1799; PLANIOL, II, 1897-1932. — Regulæ speciales quoad *mercium transvectionem* exponuntur in *Cod. civ.* art. 1782-1786.

³ *Syn. maj.*, n. 786-863. — ⁴ Cf. 2^a 2^æ, q. 71, a. 4.

commerciales. Unde, præmissa hac declaratione, possumus dicere contractum laboris esse *contractum quo opifex pro salario rite determinato operam suam rependere se obligat*. — De mutuis autem operariorum et herorum officiis, ad mentem *Leonis XIII*¹ et *Pii X*², pauca notanda sunt.

608. A) Hæc sunt officia operariorum :

a) integre et fideliter *præstare id quod libere et ex æquitate pactum est*, seu aliis verbis, præfixo tempore opus determinatum peragere, et quidem ea diligentia quæ ex pacto, lege aut consuetudine requiritur; **b)** *nullo modo hero nocere*, sive materiis prodige utendo, sive machinas destruendo, sive vitiosas merces producendo; **c)** *nec personam violare dominorum*, conviciis, comminationibus, sævitiis; **d)** *non cessare a labore* ante præfixum tempus, nisi gravis sit ratio; de quo infra (n. 618 sq.) — Hæc omnia ex *justitia*.

609. B) Officia dominorum alia ex *justitia*, alia ex *caritate* oriuntur; "Societatis enim ratio dividitur in duas partes, justitiam et beneficentiam" ³. **a)** Officia ex *justitia* : 1) *æquum salarii* tempore statuto solvere, de quo fusius infra (n. 613 sq.); 2) *vereri in operariis dignitatem* personæ caractere christiano nobilitatam : quare dominus ex justitia tenetur idoneum temporis spatium operariis concedere, ut hi religiosis officiis vacare possint, — ab eis occasiones peccati proximas avertere, — eos nullo pacto a cura domestica parcimoniæque studio abducere; 3) item *non plus imponere operis quam vires ferre queant*, — nec id genus quod cum ætate sexuque dissi-

¹ Encycl. *Rerum novarum*.

² *Motu proprio*, 18 Dec. 1903; — "Prêchez hardiment leurs devoirs aux grands et aux petits; il vous appartient de former la conscience du peuple et des pouvoirs publics". Lettre *Notre charge apostolique*, in *Actis Apost. Sedis*, 31 Aug. 1910, p. 618 sq.

³ S. AMBROSIIUS, I, *De Officiis*, cap. 28.

deat ¹, — nec cautionibus parcere quæ removeant periculum imminens vitæ aut valetudini operariorum, — nec abstinere a compensandis damnis ex fortuito casu contingentibus ².

610. b) Officia *ex caritate* : 1) operarios eorumque delegatos *benigne et libenter accipere*; 2) *varia fovere instituta* quibus opificum conditio melior evadere possit, ut scholas puerorum, societates cooperativas, etc. Ita vero caritas exerceatur ut opificum libertatem et dignitatem opprimere non videatur.

611. C) Quoad **Status interventum** in gratiam operariorum, hæc docentur a *Leone XIII* ³ : a) Status non debet civium aut familiarum *jura usurpare et absorbere*, sed potius servare et fovere; b) de contractu laboris leges heris et opificibus *proportione æquabili faventes* ferre potest; c) immo hujusmodi Status *interventus necessarius est*, quoties jam illatum est aut impendet rebus communibus aut singulorum ordinum rationibus grave detrimentum, quod alia ratione, privatorum scilicet industria, sanari aut prohiberi non possit. d) Insuper, ratione concurrentiæ vigentis inter ipsas varias orbis gentes, et salariorum imminutionem ac laboris aggravationem adducentis, optandum est *legislationem internationalem* concinnari ⁴.

2° DE SALARIO.

612. 1° **Error.** Ut jam diximus, præcipuum heri officium est *æquum* salarium solvere.

¹ In Gallia, lege 2 Nov. 1892, lege 12 Junii 1893 et lege 30 Martii 1900, limitatæ sunt horæ quibus mulieribus et pueris laborare licet, multaque alia de salubritate et securitate officinarum statuta sunt. Cf. PIC, *Traité de législation industrielle*.

² In Gallia, *jure civili* hæc compensatio debetur, etiam quando opifices propria culpa seu incuria vulnerati sunt (Loi du 9 Avril 1898; loi du 30 Juin 1899; loi du 22 Mars 1902); in hoc tamen casu, lex, utpote juri naturali minus consentanea, ante judicis sententiam non obligat. — ³ Encycl. *Rerum novarum*.

⁴ Jam instituta est *societas internationalis* ad tuenda opificum jura, cujus statuta legere est apud R. JAY, *La protection légale des travailleurs*, p. 225-234.

Quid vero intelligatur per justum salarium? Juxta *scho-lam liberalem*, justum haberi debet stipendium quod offert herus et acceptavit opifex; *socialistæ* ex adverso contendunt opificibus ex justitia deberi integrum laboris fructum, deductis *tantum* expensis quæ oriuntur ex pretio mercium, usu instrumentorum et intellectuali labore eorum qui rerum productioni præsent; laborem vero intellectualem non esse majoris æstimandum quam opus manuum.

613. 2º Doctrina catholica. Inter hæc duo extrema media incedit doctrina catholica quam Leo XIII exposuit, in Encycl. *Rerum novarum*¹ et Pius XI in Encycl. *Quadragesimo anno*, juxta quos : **a)** *in omni casu*, heri tenentur ex justitia salarium solvere quod operis præstiti œconomico valori respondet, juxta communem æstimationem prudentum, id est dominorum et opificum : quæ æstimatio melius invenietur ope consiliorum mixtorum ex heris et opificibus compositorum (*Conseils de prud'hommes, Conseils d'usine*); **b)** *in statu normali industriæ et commercii*, ex justitia debetur saltem illud salarium, quod ipsi opifici necessarium est ad ejus honestam et decentem sustentationem, dummodo communi solertia atque activitate laboret; **c)** immo, salarium idoneo opifici præstitum, tale esse debet ut, auctum salario quod uxor et filii labore ipsorum viribus proportionato lucrantur, *ad familiæ honestam sustentationem sufficiat*; et hoc quidem ex justitia juxta multos, ex caritate et æquitate juxta alios.

614. Remedia contra salarii exiguitatem. De facto autem, conditio multorum opificum est valde difficilis, quando *numerosam* habent prolem²; et ab omnibus fere conceditur salarium esse ordinarie impar ad alendos quatuor aut quinque filios a tempore quo nati sunt usque

¹ Vide etiam encycl. Pii XI, *Quadragesimo anno*, nº 29-32.

² Non pauci heri ejusdem professionis ærarium commune (*caisse de compensation*) constituunt, ut ex eo distribuantur opificibus *allocations familiales* pro numero filiorum : quod juste lege civili præcipi posset.

ad tempus quo jam laborandi et aliquid lucrandi sunt capaces ¹. Excogitata ergo sunt media ad augenda salaria. Quinque sunt præcipua : a) præmia quædam illis opificibus concessa qui melius laborant (*primes à la production, à l'assiduité, à l'économie, à l'ancienneté*) ²; b) participatio lucrorum, quæ est æquior in officinis ubi, decrescentibus lucris, minuuntur salaria; c) *subsidia* operariis concessa (*subventions patronales*), quatenus domini partem lucri conferunt variis institutis ad juvandos opifices creatis aut assecurationibus contra fortuitos casus, v. g., involuntariam cessationem ab opere, aut scholis professionalibus, etc.; d) *moderatus Reipublicæ interventus*, non quidem taxando salaria, sed exemplum præbendo, quatenus videlicet Status, Provincia, Municipium salarium ad honestam sustentationem plene idoneum assignent aut executoribus operum publicorum imponant; e) *associationes opificum*, de quibus nunc paulo fusius dicendum.

3° DE COLLEGIIS OPIFICUM (*Syndicats professionnels*).

615. A) Diversæ formæ. Illa collegia possunt constitui ex opificibus solis aut ex opificibus simul et dominis.

Utrumque genus approbat Leo XIII : “ Vulgo coiri ejus generis societates, sive totas ex opificibus conflatas, sive ex utroque ordine mixtas, gratum est : optandum vero ut numero et actiosa virtute crescant ” ³. In *parvis* enim officinis, ubi heri et opifices majori familiaritate et concordia conversantur, *mixta collegia* utiliter institui valent. In *magnis* autem officinis, attenta sensuum ac studiorum diversitate inter opifices et dominos, necnon experimentis in variis regionibus factis, fere impossibilis evadit mixtorum collegiorum institutio : hinc hodie, apud plerasque Gentes, sive catholicas sive acatholicas, vigent collegia separata tum opificum, tum dominorum, quæ tamen pacem tueri conantur *Consilio mixto conciliationis et arbitrii*.

616. B) Finis prosequendus. Sedulo tamen curandum est ut hujusmodi opificum collegia, præjudiciis politicarum partium exutis, seditiōni

¹ Quod fatetur, v. g., THÉRY, qui apologiam scripsit pro heris in opere *Exploiteurs et salariés*, p. 173.

² Aliquando etiam augentur vel minuuntur salaria, secundum scalam mobilem (*échelle mobile, sliding scale*) respondentem quantitati et pretio rei venditæ. — ³ Encycl. *Rerum novarum*.

non indulgeant, sed potius *legitimis mediis bonum operariorum professionale, physicum, intellectuale, morale et religiosum promoveant.*

Sed "maxime probandæ, aptissimæque omnium ad veram solidamque sociorum utilitatem illæ (societates) sunt habendæ, quæ præcipue religionis catholicæ fundamento constitutæ sunt et Ecclesiam aperte sequuntur ducem... Ex quo illud consequitur ut consociationes hujusmodi confessionis, ut aiunt, catholicæ, in regionibus catholicorum certe, ac præterea in aliis omnibus, ubicumque per eas variis sociorum necessitatibus consuli posse videatur, institui atque omni ope adjuvari oporteat" ¹.

617. His collegiis jam via paratur *collectivo contractui laboris* qui, rite intellectus, dominis æque ac operariis *prodest*. In magnis siquidem officinis, fere impares sunt heri contractui laboris cum singulis opificibus ineundo; aliunde ad omnia juste definienda quoad opus et pretium, nihil magis expedit quam conventio delegatorum, qui partes herorum et opificum *ex officio gerant*. Hæc vero delegatio prærequirit collegia herorum et opificum separata.

4° DE CESSATIONE AB OPERE (*grève, strike*)

618. A) **Notio.** Cessatio ab opere seu *operistitium* est *communis multorum operariorum secessio ex condicto ad quædam emolumenta ab heris consequenda*, scilicet ad obtinendum majus salarium, laborem minus diuturnum, reintegrationem opificis consociati, etc.

619. B) **Principia de operistitio :** a) Talis secessio opificum non licet nisi gravi de causa, post maturam deliberationem, et inutiles conatus ad litem pacifice dirimendam. Mala enim gravia et multa ², quæ adducit operistitium, permitti non

¹ Littera Encycl. Pii X *Singulari quadam caritate* 24 Sept. 1912.

² "Genus illud cessationis non heros duntaxat atque opifices affi-

possunt absque gravi ratione, quæ his malis vere proportionetur (n. 67). **b)** Etiam quando cessatio ab opere est legitima in se, violenta media adhiberi non debent sive ad deterrendos alios a laborando, sive ad damnum heris inferendum : illegitimis enim mediis uti non licet etiam ad bonum finem attingendum (n. 55). Attamen "si injustitia dominorum clara est et in commune damnum operariorum grave redundat, injustum non erit etiam eos operarios, qui vellent pergere pro illa mercede inferiore laborare, *moraliter cogere* ne faciant" ¹. **c)** Quando illegitima est communis cessatio ab opere, sive in se, sive ratione violentiæ et tumultus, jus et officium Statui incumbit huic finem imponendi : etenim ad auctoritatem supremam spectat bonum publicum promoveri eaque impedire quæ societatis ordinem perturbant.

620. Cum autem melius sit mala præcavere, multum expedit : **a)** dissidia inter dominos et opifices præveniri *consiliis conciliationis et arbitrii*, quorum alia auctoritate privata, alia lege instituta sunt ²; **b)** laicos et sacerdotes studere actioni christianæ populari, seu mediis meliorandi conditionem operariorum ³.

cit damno, sed mercaturis obest reique publicæ utilitatibus, cumque haud procul esse a vi turbisque soleat, sæpenumero tranquillitatem publicam in discrimen adducit". *Encycl. Rerum novarum.*

¹ Ita LEHMKUHL, *Casus*, 278, n. 895.

² Hic lege *Syn. maj.*, n. 849, 850.

³ De quo lege *Encycl. Graves de communi*, — et etiam *Epistolam Notre charge apostolique*; in qua sic alloquitur Episcopus SS. Pius X : "A cette fin (l'organisation de la société dans le but de rendre abordable à toute bonne volonté sa part légitime de félicité temporelle), pendant que vos prêtres se livreront avec ardeur au travail de la sanctification des âmes, de la défense de l'Eglise et aux œuvres de charité proprement dites, vous en choisirez quelques-uns, actifs et d'esprit pondéré, munis des grades de docteurs en philosophie et en théologie, et possédant parfaitement l'histoire de la civilisation antique et moderne, et vous les appliquerez aux études moins élevées et plus pratiques de la science sociale, pour les mettre en temps opportun, à la tête de vos œuvres d'action catholique. Toutefois que ces prêtres ne se laissent pas égarer, dans le dédale des opinions contemporaines, par le mirage d'une fausse démocratie..."

5° DE MEDIIS QUIBUS MELIOR EFFICI POSSIT
CONDITIO OPIFICUM.

621. Præcipua media hucusque adhibita referuntur :
a) ad præstandam et complendam juniorum educationem christianam, virilem et professionalem (*patronatus, studiorum circuli, écoles ménagères*, etc.); b) ad varias consociationes inter opifices instituendas (*syndicats professionnels, syndicats agricoles, mutualités, sociétés coopératives, caisses Raiffeisen*); c) ad consociationes ditiorum formatas in gratiam opificum (*habitations à bon marché, jardins ouvriers, retraites ouvrières, assurance contre le chômage, bureaux de placement*); d) ad consociationes catholicas quibus opifices juvari possint sive in virtutibus colendis, sive in adimplendis religionis officiis (*confraternitates, Societates S. Vincentii a Paulo, instituts populaires, Societates ad temperantiam promovendam*)¹.

622. Notandum est pro praxi hujusmodi opera a) cooptanda esse variis circumstantiis loci, temporis, indolis civium; b) meliorem habere exitum quando, salvis cujusque juribus, una eademque *fæderatione* conjunguntur, et etiam Episcoporum auctoritati obsequuntur.

IV. *De mutuo oneroso.*

623. 1° Notio. Mutuum de quo nunc agitur est contractus quo *dominium pecuniæ aut alius rei fungibilis alteri transfertur, ea lege ut, statuto tempore, res ejusdem speciei et qualitatis cum auctario (intérêt) quod est quasi rei-fructus, rependatur.* — Quum in hodiernis codicibus² permittatur talis contractus, haud parvi interest inquirere utrum sit in foro conscientiæ licitus, præsertim ob historicam de hac re controversiam³.

¹ Action populaire, *Manuel social pratique*.

² *Cod. civ.*, aa. 1905-1914.

³ Usque ad sæculum XV, damnatum fuit mutuum onerosum ut justitiæ et caritati contrarium, sed cum ab hoc tempore mitior disciplina vigere cœpisset et ortæ essent controversiæ, *Benedictus XIV* celebrem promulgavit Encyclicam *Vix pervenit* nov. 1745, in qua edicebatur mutuum esse *per se* gratuitum, sed cum hoc contractu concurrere posse titulos extrinsecos legitimi auctarii; quæ tamen epistola liti finem non imposuerat ante Codicis promulgationem. *Conf. Synop. Maj.*, nn. 867-900.

624. 2º Mutui onerosi liceitas. Jamvero de hac quæstione *Codex* statuit : “ Si res fungibilis alicui datur ut ejus fiat et postea tantumdem in eodem genere restituatur, nihil lucri, *ratione ipsius contractus*, percipi potest. Sed in præstatione rei fungibilis non est per se illicitum de *lucro legali* pacisci, nisi constet ipsum esse immoderatum, aut etiam de lucro majore, si justus ac proportionatus titulus suffragetur” ¹.

Hinc nullum lucrum percipi potest *vi mutui* ac proinde illicita est usura ²; sed auctarium percipere licet quando lege determinatur aut titulus datur justus ac proportionatus. Iste autem titulus potest esse : 1º *lucrum cessans*, id est lucrum quod mutuans percepisset ex re in alio contractu licito adhibita; 2º *damnum emergens*, i. e. detrimentum quod mutuans occasione mutui passurus est; 3º *periculum sortis*, scilicet timor prudens ne sors recuperari valeat; 4º *pæna conventionalis*, seu pactum quo mutuatarius se obligat ad auctarium solvendum si sortem non restituat tempore præfixo; 5º *insoliti labores* assumendi ad sortis recuperationem.

625. 3º Liceitas mutui pecuniarii cum feneratoris stipulatione. — *In praxi*, hodie, ob *virtualem fecunditatem pecuniæ*, ex qua sequitur ejus præstationem saltem titulum *lucri cessantis* habere, licet, *salva lege caritatis*, ex credita pecunia *moderatum fenus accipere*.

Jamvero fenus erit *moderatum* si proportionetur *periculo sortis, lucro cessanti, damno emergenti*, aliisque circumstantiis temporum ac locorum, juxta communem proborum æstimationem. Quare, ubi adest taxa lege vel consuetudine definita, huic generatim standum est.

626. Ex dictis contractus ille quo pecunia alteri committitur, sub conditione alicujus auctarii moderati, non est

¹ *Codex*, c. 1543.

² Usura enim definitur : *Lucrum vi mutui perceptum*, absque alio titulo.

proprie mutuum quale a veteribus intelligebatur ¹, sed contractus sui generis qui dici potest **contractus crediti**, quo quis alteri vere *usum rei suæ concredit* ea lege ut postea reddatur res æquivalens rei commissæ et aliqua merces pro usu rei virtualiter frugiferæ.

V. De cambio et censu.

627. 1º Cambium, seu lucrosa pecuniæ cum alia pecunia commutatio, sive manuale, sive locale ², est per se licitum, modo lucrum camporis non excedat pretium lege vel consuetudine regionis determinatum.

628. 2º Census est contractus quo quis acquirit jus percipiendi annuam pensionem ex re frugifera vel ex persona. — Dicitur : 1) *reservativus* (rente foncière) quando aliquis plenum rei frugiferæ dominium in alterum transfert sibi reservando pensionem aliquam percipiendi ; 2) *consignativus* seu *constitutus*, quando quis jus emit pensionis percipiendæ ex re aliena sive mobili, sive immobili, vel ex ipsa persona obligante se ad annuam pensionem ex arte sua, vel negotiatione, vel ex officio præstandam. Unde census potest esse *realis*, *personalis*, vel *mixtus* ³.

Jamvero per se licitus est uterque census ⁴, modo servantur leges de auctario moderato et de justo pretio.

Ad census revocari possunt redditus annui in bonis Guberniorum constituti, et *actiones* bancariæ, commerciales, industriales, quorum venditio et emptio licita est juxta leges *justi pretii*; hoc autem pretium pendet proxime ex communi æstimatione hominum peritorum pro locorum et temporum varietate ⁵.

¹ Veteres enim mutuum intelligebant traditionem rei primo usu consumptibilis quæ nullo modo erat frugifera.

² Cambium *manuale* seu minutum illud est quo permutatur pecunia quædam cum alia præsentem, v. g., moneta unius regionis cum moneta alterius; cambium *locale*, quo pecunia præsens commutatur cum pecunia in alio loco solvenda.

³ Census potest esse etiam *temporarius* vel *perpetuus*, prout constituitur ad tempus vel in perpetuum vel ad vitam hominis, *redimibilis* vel *irredimibilis*, prout potest vel non potest redimi per capitalis seu pretii restitutionem.

⁴ Negant quidam liceitatem *census consignativi personalis*, quæ tamen communius et probabilius admittitur, quia unusquisque potest operas suas vendere, sicut potest eas locare.

⁵ *Cod. civ.*, aa. 1909-1914, 1968-1983; DALLOZ, Petit Dict. de droit : rentes constituées, rentes foncières, rentes sur l'Etat, rentes viagères.

VI. *De contractu societatis* ¹.

629. 1° Notio. Contractus societatis *is est quo duo vel plures se obligant ad rem aliquam in commune conferendam, ut lucrum quod inde oriri potest æqua proportionem inter se dividant* ².

Res autem in communi posita potest esse pecunia, bonum mobile aut immobile, opera, industria, creditum commerciale. Lucrum erit sive pecunia, sive usus alicujus rei, sive intellectuale aut morale beneficium. Si vero adsint damna, æque pariter socii ea subire debent ³ (n. 376).

2° Species. Hodie innumeræ sunt societates, variisque reguntur regulis apud diversas gentes ⁴. Quæ magis sunt recepta summam designamus. Societas scilicet potest esse *universalis* ⁵; frequentius constituitur *particularis* ⁶ quæ restringitur ad certas res determinatas vel determinatam negotiationem. — Societates autem particulares aliæ sunt *civiles* ⁷, v. g., ad domos ædificandas, ad collegia instituenda et administranda; aliæ *commerciales* ⁸ quæ negotiationi dant operam. — Lex gallica ⁹ agnoscit tres formas ¹⁰ societatis commercialis: **a)** societatem sub nomine colectivo (*la société en nom collectif*) qua adunantur duæ vel plures personæ sub nomine colectivo (*sous une raison sociale*), ita ut in solidum teneantur quoad obligationes etiam ab uno subscriptas sub signatione sociali (*“encore qu’un seul des associés ait signé, pourvu que ce soit sous la raison sociale”* art. 22 *Cod. comm.*); **b)** societatem dictam *“en commandite”*, in qua duplicis generis sunt socii, alii nempe qui de omnibus debitis societatis tenentur, alii vero qui non tenentur ultra capitale subscriptum ¹¹; **c)** societatem anonymam (*société anonyme*) quæ designatur tantum ex objecto suo ¹² (v. g. *Banque de France*), et in qua socii

¹ *Syn. maj.*, n. 907-913. — ² *Cod. civ.*, art. 1832.

³ *Cod. civ.*, art. 1855. — ⁴ Pro Gallia cf. *Cod. comm.*, art. 18-64.

⁵ *Cod. civ.*, art. 1836-1840. — ⁶ *Cod. civ.*, art. 1841-1842.

⁷ *Cod. civ.*, art. 1862-1864. — ⁸ *Cod. comm.*, art. 18-50.

⁹ *Cod. commerc.*, art. 19.

¹⁰ Attamen “le caractère civil ou commercial d’une société se détermine par son objet et non par la forme qu’elle a adoptée”. *Cassation*, 27 Mars 1866.

¹¹ “La société en commandite se contracte entre un ou plusieurs associés simples bailleurs de fonds que l’on nomme *commanditaires* ou associés en commandite”. Art. 23 *Cod. comm.*

¹² “Les associés ne sont passibles que de la perte du montant de leur intérêt dans la société”. *Cod. comm.*, art. 33. — La loi recon-

non tenentur debita solvere ultra portionem capitalis quam subscripserunt.

630. 3° Officia sociorum (*sociétaires*) definiuntur tum ex lege civili, tum ex specialibus cujuslibet societatis statutis, quibus in conscientia standum est. Hæc autem principia generalia semper sunt observanda : **A)** Erga societatem, **a)** socii stricte tenentur ea omnia conferre (*apports*) quæ fuerunt promissa ; **b)** societatem non obligare possunt nisi sub conditionibus a lege, statuto aut consuetudine determinatis ; **c)** nec communem pecuniam convertere in proprios usus : quare, e fundo communi ablatum restituendum est absque mora cum auctario legali, et compensanda sunt damna societati ex hoc capite illata ¹ ; **d)** administratores autem gerere debent res societatis tanquam proprias, communi saltem diligentia. **B)** Inter se, socii debent lucra partiri, item et damna, proportionate ad ea quæ quilibet contulit ².

631. 4° Præcipui modi quibus injustitia committitur in societatibus, præsertim anonymis : **A)** In ipsa institutione societatum : **a)** haud raro fundatores sibi tribuunt partem lucrorum quæ valde superat ea quæ societati contulerunt ; **b)** sæpe administratores partem pecuniæ a privatis ad augendum capitale subscriptæ sibi retinent ³ ; unde redditus sociorum injuste minuuntur ; **c)** quandoque instituitur societas cum capitali plane insufficienti, et deinde a fundatoribus nova societas conditur quæ vili pretio comparat omnes prioris societatis opes ; **d)** injustitiæ pariter rei sunt nummularii (*banquiers*), item et ephemeridum directores, qui his societatibus instituendis cooperantur. **B)** In societatum gestione non paucae pariter committuntur fraudes : **a)** his societatibus, ad fiduciam

naît encore les *associations commerciales en participation* (Cod. comm., art. 47 sq.), les *tontines* (Loi du 17 Mars 1905).

¹ PLANIOL, II, 1963.

² Cod. civ., art. 1843; PLANIOL, II, 1964, 1967.

³ Quod dicitur " *mettre de l'eau dans le capital, watering the stock* ".

plebis captandam, præficiendo viros politicos aut nobiles qui rectæ administrationi studere nequeunt aut nolunt; b) injuste uni societati præ alia favendo; c) distribuendo lucra quæ revera facta non sunt (*dividendes fictifs*), ut novi socii alliciantur ad emendas *partes* seu *actiones* majori pretio.

632. Notandum. Caute igitur agant sacerdotes in his societatibus commendandis, et sedulo moneant parochianos suam pecuniam non conferre iis societatibus quæ religioni aut bonis moribus adversantur.

VII. De contractibus subsidiariis.

633. Subsidiarii dicuntur contractus qui ad securitatem alterius contractus adhibentur.

1° **Fidejussio** seu **Cautio** (cautionnement) est contractus quo quis alienam obligationem suscipit implendam, si debitor principalis non solverit ¹.

Regulæ. 1° Fidejussor esse nequit qui non habet administrationem bonorum suorum; 2° Ille non tenetur erga creditores nisi defectu debitoris principalis; 3° Illius obligatio est realis ac proinde ad hæredes transit; 4° Si solvat pro debitore, fidejussor recursum habet contra ipsum pro quantitate ejus loco soluta.

2° **Pignus** (gage), est contractus quo debitor rem mobilem creditori tradit in assecurationem debiti, ita ut creditor re tradita uti nequeat; si tempore debito non solvat debitor, ex pretio pignoris creditor potest sibi compensare, sed pignus reddere debet si debitor solverit ².

Antichresis est species pignoris qua debitor tradit rem immobilem in usum creditoris donec solvatur debitum.

3° **Hypotheca** est actus vel contractus quo, ad debiti alicujus assecurationem, creditori conceditur jus reale et indivisibile in rem quæ manet sub potestate debitoris.

Distinguitur *legalis*, *judicialis* vel *conventionalis*, prout a lege, iudice aut contractu statuitur ³.

¹ Quoad Jus gallicum, cf. *Cod. civ.*, aa. 2011-2043; PLANIOL, II, 2323-2387.

² *Cod. civ.*, aa. 2071-2091; PLANIOL, II, 2388-2513.

³ *Cod. civ.*, aa. 2114-2203; PLANIOL, II, 2645-3502.

§ III. De contractibus aleatoriis.

634. Notio et divisio. Contractus aleatorii *ii sunt in quibus illud quod datur vel promittitur ab uno vel alterutro contrahente, pendet ab eventu incerto* : ita, in assecuratione, illud quod promittitur et datur ab assecurante pendet a destructione incerta rei assecuratæ. — Præcipui contractus aleatorii sunt *assecuratio, ludus et sponsio, speculationes Bursæ.*

I. De assecuratione ¹.

635. 1° Notio. Assecuratio est *contractus quo unus (assecurans), pro certo pretio (prime), se obligat ad compensanda damna quæ alter (assecuratus) ex fortuito casu pati potest.*

Ita assecurari solent naves et merces contra periculum naufragii, ædificia aut mobilia contra periculum incendii, segetes contra periculum grandinis, res fragiles contra periculum fractionis, integritas membrorum contra mutationem, vita contra periculum mortis, etc.

2° Liceitas et utilitas. Non solum licita, sed et utilissima est assecuratio. **a)** In se enim *nihil contra æqualitatem et justitiam* continet; **b)** aliunde *ad bonum publicum confert* ut prævideantur et præcaveantur damna quæ ex fortuito casu occurrere possunt : secus enim industria et commercium in suo progressu sæpe retardarentur, sæpe etiam domini et opifices ad extremum inopiæ et egestatis deducerentur.

636. 3° Principia. Universe standum est legibus et specialibus statutis, quibus determinantur mutua assecurantis et assecurati officia. Quædam tamen sunt generalia principia ad quæ ratio agendi, imo et leges et statuta, componenda sunt :

¹ Syn. maj., n. 915-922.

A) *De pretio solvendo.* Pretium assecurationis quantitati et probabilitati periculi proportionari debet, ita ut, ex communiter contingentibus, societas assecurationis, post omnia damna compensata, aliquod moderatum lucrum percipiat. Hæc autem proportio determinatur secundum statisticas quæ hodie satis accuratæ sunt; et, cum aliunde multæ sint societates quæ hac in re libere concurrunt, pretium currens est legitimum ¹.

637. B) *De officiis assecurati.* Assecuratus sincere declarare debet verum rei assecuratæ valorem et omnia pericula quibus exponitur: secus enim non adesset æqualitas proportionis inter *pretium* et *periculum* (entre la *prime* et le *risque*). Quare jure naturali: a) contractus irritus est, si *in declarando periculo*, notabilis circumstantia reticetur, et si, re jam assecurata, periculum notabiliter augeatur, id candide declarari debet; si vero circumstantia parum notabilis silentio præteritur, assecuratus pretium proportionate augere tenetur ²; b) si assecuratus assecuratorem *quoad rei valorem* deceperit, invalidus est contractus quoad excessum valoris; sed stat quoad verum rei valorem, quidquid contrarium in statutis declaratur, quæ tunc non obligant in foro conscientiæ nisi post sententiam judicis ³; c) si mobilia quæ assecurata fuerant, *magna ex parte vendita* fuerint, id declarari debet ut pretium et debita compensatio proportionate minuantur. — Injustus autem esset damnificator (n. 434 sq.) assecuratus qui voluntarie rem suam *destrueret*, aut ab incendio fortuito negligeret eripere.

C) *De officio assecurantis.* a) Assecurans *par esse debet compensandis* omnibus damnis de quibus tenetur: — habere scilicet tantam pecuniæ summam quanta probabiliter requiritur ad compensanda damna quæ, ex communiter contingentibus, accidere possunt, vel recurrere ad *societates reassecurationis*. b) Assecurans *reparare debet* totum damnum revera illatum rei assecuratæ, secundum conditiones in ipso contractu determinatas, et quamprimum moraliter.

¹ Ceteroquin, quando pretium immoderatum esse videtur, nil prohibet quominus *mutuæ societates* instituantur.

² Si jure civili dissimulatio circumstantiæ etiam *parum* notabilis trahit rescindibilitatem contractus, et quidem ita ut pretium jam solutum non reddatur assecurato, talis dispositio non obligat nisi post sententiam judicis.

³ Si assecurator et assecuratus scienter et volenter de valoris excessu convenerint, conventio naturam induit *sponsionis* de qua infra dicitur, n. 639.

II. *De ludo, sponsione et loteria*¹.

638. 1° **De ludo.** Ludus : A) *definitur* concertatio in qua ludentes conveniunt de certo pretio victori in præmium tradendo; B) *dividitur* in aleatorium (ludus alearum), industrialem (billard), et mixtum ex alea et industria (ludus chartarum).

C) *Liceitas ludi.* Ludus honestus, in quo scilicet : a) *relative modica summa* in discrimen obijcitur, et b) *cui nec frequenter nec diu indulgetur*, jure naturali omnino licet : nam ad animum relaxandum conducit. — Si vero pecuniæ summa immodica consumatur, et præsertim frequens et diuturnus sit ludus : a) committuntur peccata prodigalitatis, imprudentiæ, otiositatis; b) læditur caritas et pietas erga uxorem et liberos; c) fovetur vana libido pecuniam lucrandi absque labore convenienti.

D) *Conditiones.* Ut sit ludus immunis ab injustitia, oportet : a) ut in ludentium potestate sit *disponere* de bonis quæ exponunt : unde res alienas exponere aut retinere illicitum est; — minoribus autem et uxoribus non licet exponere et tradere pecuniam cujus administrationem non habent; b) ut ludus *libere ineatur* : unde victor reddere tenetur pecuniam quam lucratus est a semi-ebrio, a coacto; c) ut honeste *ludi leges serventur*; d) ut quædam servetur *æqualitas* inter ludentes : si tamen minus peritus cum peritiori sciens et volens ludit, conqueri nequit.

E) In plerisque regionibus, lex civilis contractum ludi nec approbat nec agnoscit; in aliis quidam ludi prohibentur : quo casu lex, utpote ad bonum commune ordinata, servanda est in conscientia.

639. 2° **De sponsione** (*gageure, pari, betting*). A) *Sponsio definitur* contractus aleatorius quo duo vel plures, de veritate alicujus rei aut incerti eventus certantes, conveniunt de aliquo pretio victori cessuro.

¹ Syn. maj., n. 922-931.

B) De *liceitate* sponsionis judicandum est sicut de ludi *liceitate*. Imprimis cavendum est ne habitus facile spondendi contrahatur, præsertim in publicis equorum cursibus.

C) *Conditiones*. Ut hic contractus justitiam non lædat : a) *præmium* utrinque æquale esse debet ; b) *eventus* utrique parti incertus esse debet. Attamen quoad utramque conditionem una pars de jure suo cedere potest.

640. 3° *Loteria* est : A) *contractus aleatorius quo, soluto certo pretio, jus acquiritur obtinendi aliquod præmium, si sors faverit.*

B) *Loteria* per se *non est illicita* ; sed ad multos abusos facile trahit, præsertim vanam spem exacerbando ditescendi : unde in multis regionibus sapienter lege civili cohibetur.

C) Ut autem *loteria justa sit* : a) *æqua proportio* servanda est inter pretium solutum et spem præmium obtinendi : unde domino non licet multo plus lucrari quam in honesto negotio, nisi tamen constet *loteriam* esse occasionem eleemosynam faciendi ; b) *omnis fraus* vitanda est tum in schedulis educendis tum in præmio victori tribuendo.

III. De speculationibus bursæ¹.

641. 1° *Natura harum speculationum*. A) *Duplex distinguitur Bursa (Bourse, Borse, Stock-Exchange) :* a) Bursa pecuniaria, locus scilicet in quo venduntur et emuntur census publici, actiones et obligationes societatum (*actions, obligations, stock, bonds*) ; b) Bursa commercialis, ubi venduntur quædam merces, ut frumentum, oleum, lanæ, metalla. — Jamvero contractus in utraque Bursa initi *duplicis sunt generis* : vel *de præsentī*, vel *ad terminum* (*au comptant* ou *à terme*). De prioribus nil speciale dicendum occurrit, cum his applicandæ sint regulæ superius expositæ de *emptione-venditione* (n. 578 sq.). Nunc dicendum est de contractibus ad terminum.

642. B) In *contractibus ad terminum* emuntur aut venduntur valores aut merces, ea lege ut post certum tempus, primo scilicet vel quintodecimo die mensis (qui *dies liquidationis* dicitur), solvatur pretium quod illo die in Bursa vigeat : unde contractus est aleatorius. Die autem adve-

¹ *Syn. maj.*, n. 932-938.

niente, plerumque non traduntur valores aut merces, sed solum victori solvitur differentia inter pretium quod in Bursa die emptionis vigeat et illud quod vigeat die liquidationis.

643. C) Quando emptor damnum passurus est solvendo differentiam, expetere potest ut *operatio protrahatur ad quindecim dies* (se faire *reporter* à la quinzaine). Ad hoc autem requiritur ut tertium contrahentem inveniat qui pro pretio currenti censum emat ea conditione ut hunc retrocedat eodem pretio post quindecim dies, mediante tamen aliquo auctario; et ita, si per illud tempus valor census augeatur, emptor poterit, etiam post solutum auctarium, aliquod lucrum facere.

D) Quandoque etiam, ut limitetur damnum, emptor contrahere valet sub conditione quod pactum sit rescindibile pridie liquidationis, dummodo quoddam *præmium* determinatum venditori relinquantur (*marché à prime*).

644. 2º Principia moralia de speculationibus Bursæ : **A)** Operationes Bursæ, etiam ad terminum, non sunt per se injustæ, dummodo fraudes vitentur, nec plus pecuniæ periculo sortis exponatur quam quod contrahens solvere potest. Hæ enim speculationes : **a)** nihil aliud sunt nisi *sponsiones* quædam de censuum aut mercium augmento vel decremento, **b)** simulque *ludi aleatorii* in quibus victor aliquod præmium recipit : licet igitur sub conditionibus supra expositis (n. 641 sq.); aliunde **c)** *labor assiduus et proportionatus* requiritur in speculatoribus ne in certam ruinam ruere velint; et **d)** *ad bonum sive industriæ sive valorum commercii* refert ut quidam sint viri qui, spe lucri, ad hunc laborem alliciantur.

B) Injustitiæ rei sunt : **a)** qui *fraude*, v. g., falsis rumoribus, satagunt ut pretia valorum artificiose augeantur aut minuantur cum proprio lucro et aliorum damno; **b)** qui his aleatoriis negotiis *rem familiarem dissipant*, nimium suam mentem implicant et a divinis rebus abstrahunt (vide quæ dicta sunt de ludo, n. 642). Unde **c)** clericis præceptum est ut “ absterneant a qualibet negotiatione actionum aut titulorum mensæ nummulariæ, et præsertim

ab omni contractu qui speciem habeat, ut vulgo dicitur, *dei giuochi di borsa.*" (*S. Off.*, 15 ap. 1885).

ART. III. DE CONTRACTIBUS IN SPECIE CIRCA BONA ECCLESIASTICA.

645. I. Principium. "Quæ jus civile in territorio statuit de contractibus tam in genere quam in specie, sive nominatis, sive innominatis, et de solutionibus, eadem jure canonico in materia ecclesiastica iisdem cum effectibus servantur, nisi juri divino contraria sint aut aliud jure canonico caveatur" ¹.

Hinc observandum est *jus civile* proprii territorii, quoad *contractus* et *solutiones*, nisi juri divino aut canonico contradicat.

Jamvero jure canonico quædam præscribuntur specialia quando agitur de clericis qui creditoribus satisfacere coguntur ², aut de dispositione ad causas pias ³, vel de alienationibus in genere ⁴ et de contractibus in specie ⁵.

646. II. Alienationes bonorum ecclesiasticorum.

A) Notio alienationis. — *Alienatio de qua hic agitur est quodcumque pactum quo transfertur dominium bonorum ecclesiasticorum (plenum, directum aut utile) sive titulo oneroso, sive titulo gratuito.*

Hinc ut alienationes habentur : *venditio*, *permutatio*, *concessio rei in usumfructum* aut *emphyteusim*, *oppignoratio*, *subjectio hypothecæ*, *donatio*, *locatio* ad diuturnum tempus (ultra novennium), non autem emptio, datio in

¹ *Codex*, c. 1529,

² *Codex*, c. 122 : "clericis qui creditoribus satisfacere coguntur, salva sint quæ ad honestam sui sustentationem, prudenti ecclesiastici judicis arbitrio, sunt necessaria, firma tamen eorumdem obligatione creditoribus quamprimum satisfaciendi".

³ *Codex*, c. 1513, § 1. Cf. n. 385, 551.

⁴ *Codex*, cc. 1530-1534. — ⁵ *Codex*, cc. 1535-1543.

solutionem per pecuniam numeratam¹, acceptio mutui per pecuniam numeratam.

647. B) Conditiones alienationis. a) Hæ conditiones non spectant nisi res quæ servando servari possunt, i. e., quæ conservationis sunt capaces, exceptis insignibus reliquiis, pretiosis imaginibus, vel aliis reliquiis et imaginibus quæ in aliqua ecclesia magna populi veneratione honorantur².

b) **Solemnitates requisitæ** ex jure canonico sunt : 1) *Æstimatio* rei a probis peritis scripto facta ; 2) *Justa causa*, i. e., urgens necessitas, vel evidens utilitas Ecclesiæ, vel pietas ; 3) *licentia legitimi Superioris*, ad validitatem ; 4) *publica licitatio* aut notificatio alienationis et concessio rei plus offerenti ; 5) *collocatio* pecuniæ ex alienatione perceptæ in commodum Ecclesiæ ; 6) *aliæ cautelæ* a legitimo Superiore præscribendæ³.

c) **Legitimus autem Superior**, pro alienandis bonis ecclesiasticis, est : 1) *Sedes Apostolica*, si agatur de rebus pretiosis et de rebus quæ excedunt valorem triginta millium francorum (*francs-or*) ; 2) *Ordinarius loci*, audito administrationis *Consilio*, si res non excedunt mille francos, et, si rei pretium est supra mille fr. et infra triginta millia fr., *consentientibus* illo Consilio et Capitulo cathedrali, ad normam c. 1532⁴.

¹ VERMEERSCH, Epitome, II, 851.

² Codex, c. 1281.

³ Codex, c. 1530 : " § 1. Salvo præscripto canonis 1281, § 1, ad alienandas res ecclesiasticas immobiles aut mobiles, quæ servando servari possunt, requiritur : 1) *Æstimatio* rei a probis peritis scripto facta : 2) *Justa causa*, i. e. urgens necessitas, vel evidens utilitas Ecclesiæ, vel pietas ; 3) *Licentia legitimi Superioris*, sine qua alienatio invalida est ". " § 2. Aliæ quoque opportunæ cautelæ, ab ipsomet Superiore pro diversis adjunctis præscribendæ, ne omittantur, ut Ecclesiæ damnum vitetur ". Cf. 1531, § 1 : " Res alienari minore pretio non debet quam quod in æstimatione indicatur. § 2. Alienatio fiat per publicam licitationem aut saltem nota reddatur nisi aliud circumstantiæ suadeant ; et res ei concedatur qui, omnibus perpensis, plus obtulerit. § 3. Pecunia ex alienatione percepta caute, tuto et utiliter in commodum Ecclesiæ collocetur ".

⁴ Codex, c. 1532 : " § 1. Legitimus Superior de quo in c. 1530, § 1, n. 3, est Sedes Apostolica, si agatur : 1) de rebus pretiosis ; 2) de rebus quæ valorem excedunt triginta millium libellarum seu francorum. — § 2. Si vero agatur de rebus quæ valorem non excedunt mille libellarum seu francorum, est loci Ordinarius, audito administrationis Consilio, nisi res minimi momenti sit, et cum eorum consensu quorum interest. — § 3. Si denique de rebus quorum pretium continetur intra mille libellas et triginta millia libellarum seu fran-

Res *pretiosæ* dicuntur quibus, ratione artis, historiæ aut materiæ, inest *notabilis* valor¹, qui, juxta sententiam doctorum, saltem mille libellas vel francos excedat, æstimatione facta, ut videtur, moneta aurea, independenter a “cambio”, a probis peritis².

Notandum est quod “solemnitates ad normam cc. 1530-1532 requiruntur non solum in alienatione proprie dicta, sed etiam in quolibet contractu quo conditio Ecclesiæ pejor fieri possit”³.

648. C) Effectus illegitimæ alienationis. C. 1354, § 1. “Ecclesiæ competit actio personalis contra eum qui sine debitis solemnitatibus bona ecclesiastica alienaverit et contra ejus hæredes; realis vero, si alienatio nulla fuerit, contra quemlibet possessorem, salvo jure emptoris contra male alienantem — § 2. Contra invalidam rerum ecclesiasticarum alienationem agere possunt qui rem alienavit, ejus Superior, utriusque successor in officio, tandem quilibet clericus illi ecclesiæ adscriptus, quæ damnum passa est”.

Insuper illegitime alienantes diversas pœnas incurrunt, quorum gravior est excommunicatio latæ sententiæ nemini reservata pro iis qui beneplacitum apostolicum requisitum scientes prætermittunt⁴.

Solus S. Pontifex sanare potest alienationes invalide factas⁵.

649. III. Contractus in specie. — a) *Donationes*, præterquam modicæ et parvæ, fieri nequeunt nisi justa interveniente causa *remunerationis* aut *pietatis* aut *christianæ caritatis*, et si fiant rectoribus ecclesiarum *præsumuntur* ecclesiæ donata⁶. b) *Commodatum* rerum sacra-

corum, est loci Ordinarius, dummodo accesserit consensus tum Capituli cathedralis, tum Consilii administrationis, tum eorum quorum interest. — § 4. Si agatur de alienanda re divisibili, in petenda licentia aut consensu pro alienatione exprimi debent partes antea alienatæ, secus licentia irrita est”.

¹ *Codex*, c. 1532, 1.

² Si indicta licitatione, offeratur pro pretio a peritis legitime taxato infra triginta millia libellarum pretium hac summa majus, non requiritur beneplacitum apostolicum, ex declaratione *Em. Præs. Comm. Pontif. ad interpr. Cod.*, die 24 nov. 1920.

³ *Codex*, c. 1533. — ⁴ *Codex*, c. 2347.

⁵ Ordinarius loci sanare non potest alienationes invalide factas, sine sua licentia, quoad bona ecclesiastica quorum valor non excedit triginta millia fr. ; *S. C. C.*, 17 maii 1919.

⁶ *Lege in Codice* c. c. 1535-1536.

rum fieri nequit nisi ad usum qui earundem naturæ conveniat¹. c) *Oppignoratio, hypothecæ subjectio, debitorum constitutio* fieri non debent nisi ex legitima causa, cum licentia legitimi Superioris qui audire debet omnes quorum interest et curare ut, cum primum fieri poterit, æs alienum solvatur². d) In *venditione* aut *permutatione* rerum sacrarum simonia vitetur; administratores *titulorum ad latorem* ne eos commutent nisi de consensu Ordinarii, Consilii diœcesani administrationis et aliorum quorum intersit; bona immobilia non vendantur aut locentur propriis administratoribus eorumque conjunctis in primo aut secundo consanguinitatis vel affinitatis gradu sine speciali Ordinarii loci licentia³. e) *Locatio* fundi ecclesiastici fieri debet ad normam c. 1537, § 2 (per publicam licitationem...), additis conditionibus opportunis et servatis præscriptis c. 1479 de prohibitis solutionibus anticipatis, et c. 1541, § 2, de licentiis obtinendis⁴. *Emphyteusis*⁵ non concedatur nisi data cautione pro solutione *canonis* et conditionibus implendis, et ea lege ut forum ecclesiasticum arbiter statuatur ad dirimendas controversias et meliorationes solo cedant, nec redemptio fiat sine licentia legitimi Superioris de quo in c. 1532, et data saltem ea vi pecuniæ quæ canoni respondet.

APPENDIX DE JUSTITIA IMPERFECTA.

His expletis quæ pertinent ad justitiam *commutativam* quæ perfecte rationes justitiæ (i. e. *alteritatem* et *æqualitatem*) attingit, quædam breviter dicenda veniunt de justitia *legali* et *distributiva*, quæ hanc perfectionem non consequuntur.

I. DE JUSTITIA LEGALI SEU GENERALI⁶.

650. Notio. Juxta *S. Thomam*, *justitia generalis seu legalis* ea est quæ *actus variarum virtutum civibus impositos vel ex lege positiva communitatis, vel ex sua necessaria connexion cum*

¹ *Codex*, c. 1537. — ² *Codex*, c. 1538. — ³ *Codex*, c. 1540.

⁴ *Codex*, c. 1541.

⁵ *Codex*, c. 1542. — Emphyteusis est contractus quo rei *immobilis* *fruitio* alteri conceditur cum onere solvendi annuum *canonem* in dominii agnitionem et curandi rei meliorationem; ad tempus vel in perpetuum concedi potest, ita ut redimi possit.

⁶ *S. THOM.*, 2^a 2^æ, q. 58, art. 5, 6; VERMEERSCH, *Quæstiones de justitia*, nn. 43-54; POTTIER, *De jure et justitia*, pp. 97-165.

bono communi, imperat ut debitos propter bonum commune.

Hinc *objectum formale* justitiæ generalis est ratio *debiti propter bonum commune*, *objectum materiale* est complexus actuum variarum virtutum qui civibus imponantur, et *subjectum* sunt principes "principaliter, quasi architectonice"¹. Differt igitur ab *obedientia legibus* debita, quæ movetur speciali honestate sita in conformitate cum regula, et a *pietate* erga patriam quæ considerat patriam ut principium ortus et subsistentiæ.

651. Obligatio. *Per se sub gravi obligat justitia legalis* ad ordinandos omnium virtutum actus ad bonum commune, quando hi actus legitime civibus imponuntur; id enim exigit bonum publicum.

652. Hinc : a) *principes* ex justitia legali debent promovere bonum commune, sive tuendo jura privatorum et familiarum, sive "efficiendo ut ex ipsa conformatione atque administratione reipublicæ ultro prosperitas tam communitatis quam privatorum efflorescat", ad quam procurandam maxime faciunt² "morum probitas, recte atque ordine constitutæ familiæ, custodia religionis ac justitiæ, onerum publicorum cum moderata irrogatio tum æqua partitio, incrementa artium et mercaturæ, florens agrorum cultura et si qua sunt alia generis ejusdem"³. — b) *cives* vero debent justas communitatis leges observare, præsertim eas quæ ad militiam et tributa solvenda referuntur, suffragiaque emittere, ita ut eligantur administratores ac præcipue deputati honesti et capaces.. Hinc admittimus leges tributorum justas *per se*⁴ in conscientia obligare ex justitia *legali*, ut habeantur expensæ necessariæ ad ordinem publicum promovendum ac tuendum. De conditionibus requisitis ut tributa sint justa, cf. n. 654.

¹ 2^a 2^æ, q. 58, a. 6; cf. MICHEL, *La Question sociale et les principes théologiques*, Paris, 1921, pp. 36-44.

² Encycl. *Rerum Novarum*. — ³ *Ibidem*.

⁴ Per accidens, obligatio legum fiscalium, etiam justarum, temperatur, imo et tollitur aliquando legitima consuetudine, ex qua, v. g. leges hujusmodi possunt evadere mere pœnales; ita declarare licet bona sive mobilia, sive immobilia, multum infra rerum valorem. — "In Gallia, pœnales satis communiter reputantur leges de tributis *indirectis* (præsertim pro jure successionis in linea recta), minime vero leges de tributis *directis*". Cf. MARC, 967.

2. DE JUSTITIA DISTRIBUTIVA¹.

653. I. Notio. *Justitia distributiva ea est qua bona communia et onera civibus dividuntur secundum æqualitatem proportionis.*

Hinc *objectum formale* hujus virtutis est *æqualitas proportionis* servanda², *objectum materiale* est distributio bonorum communium et onerum; *subjectum* est ille qui præsidet bonis communibus³.

654. II. Obligatio. Per se sub gravi obligat justitia distributiva ad partienda bona communia et onera civibus secundum æqualitatem, quia "quod est totius, quodammodo est partis, et ita cum ex bonis communibus aliquid in singulos distribuitur, quilibet aliquo modo recipit quod suum est"⁴.

Hinc distribui debent officia seu munera publica, honores et præmia, et præsertim onera, v. g., tributa, sine acceptione personarum.

Tributa autem sunt *justa* quando: 1) a competente auctoritate imponuntur, 2) propter justam causam, videlicet reipublicæ utilitatem aut necessitatem, 3) servata debita proportione ad subditorum facultates, (in cujus determinatione graves adsunt difficultates)⁵.

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 61, a. 1, ad 2; a. 2, 3. — VERMEERSCH, *Quæst. de justitia*.

² "In distributiva justitia tanto plus alicui de bonis communibus datur, quanto illa persona majorem habet principalitatem in communitate... et ideo in justitia distributiva non accipitur medium secundum æqualitatem rei ad rem, sed secundum proportionem rerum ad personas". 2^a 2^æ, q. 61, a. 2.

³ "Actus distributionis, qui est communium bonorum, pertinet solum ad præsidem communibus bonis; sed tamen justitia distributiva est etiam in subditis, quibus distribuitur, in quantum scilicet sunt contenti justa distributione..." q. 61, a. 1, ad 3.

⁴ 2^a 2^æ, q. 61, a. 1, ad 2.

⁵ VERMEERSCH, *de Justitia*, thes. VII; ANTOINE DU PASSAGE, *Cours d'Economie sociale*, p. 132-136.

CAPUT XIII

De variis statuum obligationibus.

655. Hucusque actum est de officiis quæ omnibus in genere incumbunt; sed, cum varii sint *vitæ status*, quibus diversa respondent officia, de his pauca addere necesse est. Jamvero *tres sunt* vitæ status, ad quos alii referuntur: status *laicorum*, status *clericorum* et status *religiosorum*.

ARTICULUS I. DE OFFICIIS LAICORUM.

Officia specialia laicorum referuntur tum ad *vitam domesticam*, tum ad *vitam civilem*.

§ I. De officiis ad vitam domesticam spectantibus.

656. Cum de officiis mutuis conjugum dicturi simus in *Tractatu de Matrimonio*, hic tractandum est tantum de mutuis officiis: 1° parentum filiorumque; 2° dominorum et famulorum

I. De mutuis parentum ac filiorum officiis ¹.

657. 1° **Parentes** **A)** jus habent propriam prolem educandi: Etenim: **a)** “sanctissima naturæ lex est ut victu omnique cultu paterfamilias tueatur, quos ipse procrearit” ²; **b)** nativa propensione infans inclinatur ad confidendum providentiæ paternæ et maternæ; **c)** experientia constat pueros domi educatos, ceteris paribus, generatim multo magis in studiis et virtutum

¹ *Syn. maj.*, n. 942-979.

² LEO XIII, *Encycl. Rerum novarum*. “Pater est principium et generationis et educationis et disciplinæ, et omnium quæ ad perfectionem humanæ vitæ pertinent”. Cf. 2^a 2^æ, q. 102, a. 1.

praxi proficere. — Unde cura puerorum nonnisi secundo ad *Statum* pertinet, defectu nempe parentum : cui muneri rite et plene satisfacit Status providendo ut independentes scholæ corruptioni morum non faveant nec religioni catholicæ adversentur, et promovendo speciales scholas ad rectam catholicamque civium institutionem necessarias. — *Ecclesiæ* autem est moralem et religiosam educationem tradere ac providere¹ iis omnibus qui e catholicis parentibus orti sunt aut baptizati sunt ; insuper scientias humanas docendi jus habet, eodem saltem titulo ac privati cives aut privatæ consociationes².

658. B) Parentibus officium incumbit : **a)** suos natos speciali *amore* prosequendi ; **b)** *educatione* corporali et spiritali instruendi ; **c)** educatione completa, *providentia* quadam eis subveniendi : etenim parentes “ sunt particulare principium nostri esse, sicut Deus est universale principium ”³.

659. a) Parentum autem *amor* erga filios debet esse : 1) *verus et internus* quin parcat moderatæ castigationi ; 2) *recte ordinatus*, nedum sit idololatricus aut iniquus ; 3) *generosus et operosus* : quod quidem præsertim per optimam educationem peragitur.

660. b) *Educatio* est progressiva et harmonica evolutio facultatum, qua infantes pedetentim et ordinate in viros perfectos transformantur. Hæc

¹ Ecclesiæ jura ita declarat *Codex*, c. 1381 : “ § 1. Religiosa juventutis institutio in scholis quibuslibet auctoritati et inspectioni Ecclesiæ subicitur. § 2. Ordinariis locorum jus et officium est vigilandi ne in quibusvis scholis sui territorii quidquam contra fidem vel bonos mores tradatur aut fiat. § 3. Eisdem similiter jus est approbandi religionis magistros et libros ; itemque, religionis morum-que causa, exigendi ut tum magistri tum libri removeantur ”.

² *Codex*, c. 1375. — ³ S. THOM., q. 122, a. 5.

autem educatio omne tulit punctum qua habetur mens sana in corpore sano. 1) Ut sanum sit corpus, mater prolem suam proprio lacte nutriat, quoties id fieri potest, aut saltem sollicite eligatur nutrix, — ac deinde provideatur ut filii tum bona alimentatione, tum moderata exercitatione vires suas physicas congruenter evolvant atque augeant. 2) Ut mens sit sana, educatio spiritualis temperetur secundum proprias vires ac specialem indolem pueri, semper autem sit : *virilis*, juniores docendo quomodo suas excolant facultates et paulatim per se ipsos cogitare, velle et operari satagant ad rectam normam moralitatis; — *practica* seu pueros puellasve præparans ad illud vitæ genus ad quod destinantur¹; — *christiana*, ita ut adolescentes ex intima et illuminata animi persuasione credant, fidemque operibus manifestare non erubescant; ad quod conducent tum bona exempla parentum in loquendo et agendo, tum moderata² ac benigna filiorum delinquentium correctio, tum frequentia scholarum catholicarum.

661. Tenentur enim parentes, filiorum educationi impares, eos mittere ad **scholas catholicas**, in quibus scilicet “ præcipuum institutio religiosa ac moralis locum obtineat ” 3. “ Pueri catholici scholas acatholicas, neutras, mixtas, quæ nempe etiam acatholicis patent, ne frequentent. Solius autem Ordinarii loci est decernere, ad normam instructionum Sedis Apostolicæ, in quibus rerum adjunctis et quibus adhibitis cautelis, ut periculum perversionis vitetur, tolerari possit ut eæ Scholæ celebrentur ” 4.

¹ Vehementer igitur optandum est ut scholæ, quas dicunt *professionales*, inter catholicos multiplicentur.

² 2^a 2^æ, q. 65, a. 2.

³ *Cod. jur. can.*, 1372, 1374, 1377. — ⁴ *Cod. jur. can.*, 1374.

662. Cautelæ autem adhibendæ ut arceatur perversionis periculum quando gravibus de causis ab Episcopis permittitur frequentare scholas non catholicas, hæ sunt : christianam institutionem et educationem extra scholam rite ac diligenter tradere; — sollicite invigilare ne filii ex frequentatione scholæ in fide aut in moribus aliquod detrimentum patiantur.

663. c) Educatione completa, tenentur parentes : 1) filios juvare ut statum sive laicalem, sive clericalem, sive religiosum suæ conditioni et indoli convenientem amplecti valeant¹ : cuique enim incumbit obligatio alicui labori vacandi; unde omnino decet ut parentes ditiores *filios* moderate dotent, quo facilius hi alicui industriæ vel arti vacare possint, et a fortiori *filias*, ne innuptæ maneant aut omnino dispar connubium ineant (cf. quæ diximus de hereditate, in tractatu *de Justitia*, n. 563 sq.); 2) filiis, etiam post matrimonium celebratum, in necessitate corporali aut spiritali subvenire : nam filii remanent parentibus propinquiore quam alieni : in hac re tamen, maxime attendendum est moribus ac consuetudinibus uniuscujusque regionis.

664. 2º Filii parentes, sicut Deum, minori tamen gradu, prosequi debent *amore, reverentia* et *obedientia* : amore quidem, quia parentes Dei infinitam bonitatem finito modo participant; reverentia, quia in eis divina excellentia specialiter elucet; obedientia, cum divinæ auctoritatis participes efficiantur.

¹ S. ALPHONSUS, de vocatione ad vitam religiosam dicit "omnino tenendum cum communi Doctorum sententia, hos parentes peccare graviter qui (sine justa causa) sive fraude aut vi, sive precibus, promissionibus aut alio modo, filios a *religione* distrahunt". L, IV, n. 77, d'après l'édition Gaudé.

665. A) Filii sane, non solum ex communi lege caritatis, sed ex præcepto speciali pietatis, *parentes diligere tenentur* dilectione affectiva et effectiva. Unde ex animo filii debent : **a)** parentibus bonum velle; **b)** eis amicitiae signa frequentia exhibere; **c)** eis subvenire in necessitate corporali ¹ aut spirituali, ita ut lex illa de cura parentum antecedit obligationem ex voto ortam religionem ingrediendi, et etiam in religione manendi ²; **d)** eos non impedire quominus ante mortem restituant aliena, vel testamentum faciant in gratiam piorum operum; **e)** eos post mortem decentibus exequiis et S. Sacrificii oblatione donare ³.

666. B) Tenentur filii parentibus “ propter participationem divinae dignitatis ” ⁴, *exhibere specialia reverentiae et honoris signa*, juxta morem patriae ac conditionis suae : parentes enim particulari modo Dei excellentiam participant quatenus cooperatores Dei fuere in filiorum procreatione et educatione. Peccant igitur filii qui : **a)** parentes contemnunt aut erubescunt; **b)** verbis contumeliosis aut irrisoriis lacescunt; **c)** percutiunt aut injuriose pertractant.

667. C) Filii debent *parentibus obedire* ⁵ in omnibus honestis et licitis ad curam paternam spectantibus, in iis scilicet quæ educationem moralem et religiosam familiaeque gubernationem respiciunt. Hæc autem obedientia stricte ligat filios solum quamdiu sub auctoritate paterna vivunt : proinde quando jam emancipati fuerunt, vel majoritatem attigerunt, aut nupserunt, jam

¹ Cf. *Cod. civ.*, art. 205, 208, 210.

² Cf. 2^a 2^æ, q. 101, a. 4. Cf. *Codex*, c. 542

³ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 106, a. 1.

⁴ 2^a 2^æ, q. 63, a. 3.

⁵ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 104, art. 3 et 5

sui juris efficiuntur¹. — Ut peccatum contra obedientiam parentibus debitam grave sit, requiritur ut parentes stricte præcipiant, materia præcepti sit gravis, et inobedientia plene voluntaria. — Filii parentibus obedire non tenentur quoad electionem vitæ status, quamvis expediat eorum consilium exquirere.

668. Praxis. Cum nostris diebus multum intersit paternam auctoritatem roborare, a confessario sedulo interrogandi sunt filii de sua agendi ratione erga parentes ac monendi de obligatione offensiones reparandi sive veniæ petitione sive alia sinceri amoris significatione².

II. *De officiis dominorum et famulorum* 3.

669. 1º Notio. *Famuli* sunt extranei qui, simul ac suas operas locant, familiam domini ingrediuntur, et ideo *domestici* vocantur: unde distinguuntur ab *operariis* qui non in familiam domini recipiuntur, nec ejus auctoritati subduntur nisi per illas diei horas pro quibus conducuntur.

2º Principia generalia. Extensio et vis obligatoria contractus famulatus multum pendent a consuetudinibus temporum et locorum, quibus sedulo attendendum est ad definiendas in particulari mutuas dominorum et famulorum obligationes. Hic proponimus principia generalia.

670. A) *De officiis dominorum.* — a) *Justitia* exigit ut serventur omnes legitimæ conditiones in contractu famulatus inclusæ: 1) quoad *mercedem* quæ debet esse justa ac plena, et insuper solvi tempore quod contractus, lex aut consuetu-

¹ Cf. D'ANNIBALE, I, 53.

² "Post Deum, maxime est homo debitor parentibus et patriæ". S. THOM., 2ª 2æ, q. 101, a. 1; q. 102, a. 3; q. 106, a. 6, ad 1.

³ *Syn. maj.*, n. 980-988.

do determinant, quin minuatur brevis ægritudinis causa; 2) quoad *operas* quæ non debent augeri quin augeatur merces. **b)** *Caritas* autem postulat ut domini eo magis diligant famulos quo hi sunt illis propinquiore, eos humanissime tractando et bonum eorum spirituale prudenter promovendo.

671. B) De officiis famulorum. Famuli tenentur : **a)** integre et fideliter suas *operas præstare*, prout libere et æque pactum est; **b)** dominis *obedientiam præstare* in omnibus quæ ad famulatum et bonos mores spectant; **c)** impedire *ne ullum damnum inferatur* his rebus quarum custodiam aut gestionem habent (cf. Tract. *de Justitia*, n. 460); **d)** *famulatum non deserere* ante præfixum tempus; **e)** *reverentiam* interiorem et exteriorem dominis præstare, **f)** speciali modo curare ne detractio aut manifestatione secretorum domino ejusve familiæ *noceant*.

§ II. De officiis ad vitam civilem spectantibus.

672. Supremæ auctoritatis civilis munera ¹.

Quæcumque sit regiminis politici forma, suprema quædam auctoritas necessaria est quæ ordinem socialem foveat : **a)** tuendo pacem et securitatem contra hostes externos, **b)** protegendo civium jura contra injustos aggressores in ipsa civitate degentes, **c)** creando instituta bonum commune efficacius promoventia. Singuli autem cives, præsertim qui aliquod munus exercent, sub regimine supremæ auctoritatis, bono reipublicæ adlaborare debent ². Ad quod melius intelligendum, agemus : 1° de officiis *superiorum* et *inferiorum* in genere; 2° de *quibusdam muneribus in specie*.

¹ DENZING., 1855 sq. — ² Cf. 2^a 2^æ, q. 101 et q. 102.

I. *De officiis superiorum et subditorum in genere*¹.

673. 1° Notiones. *Superiores* hic dicuntur non solum *qui suprema potestate in societate civili potiuntur*, ut reges, præsides, Cœtus legislativi; sed etiam *qui partem habent in Gubernio*, ut ministri, iudices, provinciarum præfecti, etc. — *Subditi* vero vocantur *qui civili auctoritati subjiciuntur*.

674. 2° Officia superiorum. *Superiores* autem imperium exercere debent juxta legem naturalem et divinam, imo et juxta Constitutionem et leges suæ gentis. Hinc, vi muneris sui tenentur : **a)** bonum commune primario intendere et procurare; **b)** cognoscere in quo consistat bonum commune et quibus mediis promoveri possit, attentis temporum, rerum ac personarum circumstantiis, proindeque scientiæ politicæ, œconomicæ et sociali sedulo incumbere; **c)** in distributione munerum et onerum acceptionem personarum vitare; **d)** bonos civium mores legibus, judiciali potestate et administratione tueri ac promovere; **e)** privatas consociationes quæ ad civium bonum conferunt tueri ac protegere, eas vero quæ bonis moribus evidenter adversantur coercere (n. 377); **f)** speciatim deputati debent officium suum fideliter et strenue adimplere, præsertim studendo quæstionibus quæ in cœtu legislativo pertractandæ prævidentur, sessionibus interesse, ne forte lex iniqua aut inopportuna, ipsis deficientibus, condatur.

675. 3° Officia subditorum. Subditis hæc sunt servanda : **a)** In regionibus in quibus eli-

¹ *Syn. maj.*, n. 991-1002.

guntur deputati et senatores, *primarium* officium eorum qui jus eligendi habent, est prudenter et strenue adlaborare ad electionem idonei candidati procurandam. Ab hoc autem officio minime excusant causæ leves, ut venatio aut honesta recreatio. Nec etiam excusat probabilis inutilitas suffragia emittendi, cum nempe vix ulla est spes bonum candidatum eligendi. Inter duos autem candidatos indignos, pro minus indigno suffragium emitti potest et plerumque expedit. Insuper permanentes consociationes instituantur, conciones habeantur, ut electores practice instruantur et fortitudine roborentur.

676. b) In omnibus autem regionibus, subditi reverentiam, obedientiam ¹ et fidelitatem legitimis Superioribus ² præstare debent ³. Peccant igitur qui : 1) debita honoris signa civili potestati sine justa causa denegant, 2) justis legibus obedire detrectant, 3) rebellionem excitant, 4) eos qui præsumunt interficiunt aut injuste aggrediuntur.

II. *De officiis quorundam civium in specie* ⁴.

677. De tribus solum dicemus : de *judicibus*, *advocatis* et *medicis*, quia ex modo quo munus suum adimplent, patriæ et privatorum bonum maxime pendet.

678. 1° De judicibus. A) Notiones. Judex est persona publica, legitima auctoritate constituta ad jus dicendum et definiendum, seu ad rem inter partes controversam dirimendam (causa *civilis*), et ad delinquentes coercendos et punien-

¹ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 104, a. 6.

² "Sicut sub religione per quam cultus tribuitur Deo, quodam ordine invenitur pietas per quam coluntur parentes; ita sub pietate invenitur *observantia* per quam cultus et honor exhibetur personis in dignitate constitutis". Cf. 2^a 2^æ, q. 102, art. 1 et 3.

³ Cf. 2^a 2^æ, q. 26, a. 2. — ⁴ *Syn. maj.*, n. 1003-1022.

dos (causa *criminalis*)¹. Hodie, apud plerasque nationes, in causis criminalibus duplicis generis adhibentur iudices : *jurati* qui de ipso facto judicant, *iudices proprie dicti* qui pœnam decernunt.

679. B) Officia iudicum. Præter jurisdictionem, quæ necessaria est ad validitatem sententiæ, et de qua agitur in utroque Jure ubi de *competentia fori*, tres præsertim incumbunt *iudici proprie dicto* obligationes : **a)** *scientia* competente legum et jurisprudentiæ pollere debet, et prælucente hac scientia, *cum diligentia* cognoscere et perpendere unamquamque causam particularem : unde damnum culpabiliter alicui parti illatum ex justitia compensare debet; **b)** *integritatem* perfectam in omnibus servare, ita ut in jure dicendo, solum conscientiæ dictamen sequatur : unde munera a litigantibus oblata horrere debet; **c)** *secundum leges* procedere debet quoad ordinem et formam judicii : potest ergo judicare secundum legem civilem legi ecclesiasticæ adversam, facultate a superioribus ecclesiasticis petita; nunquam vero contra legem naturalem aut divinam (n. 1345, 1346); **d)** sententiam ferre secundum allegata et probata : unde quando quis scientia privata tanquam reus cognoscitur, sed juridice non fuit convictus, absolvi debet; si autem adsit dubium, in causis criminalibus reo favendum est; in causis civilibus, res vel possidenti relinquitur, vel adjudicatur ei cui favet major probabilitas², vel instituitur amica compositio. Hodie, ut plurimum, in causis criminalibus, jurati pronuntiant de cul-

¹ Hic non agitur nisi de iudicibus sæcularibus; de iudicibus ecclesiasticis fuse disseritur in *Prælectionibus juris canonici*.

² In multis tamen regionibus, ut in Gallia, iudices hodie quamdam potestatem habent pœnam delicto proportionandi : si igitur sibi persuasum est accusatum esse innocentem, minimam pœnam infligere debent.

pabilitate, iudices de poena huic crimini assignanda¹; e) damna injusta sententia culpabiliter illata debet reparare : pro mulcta vero quæ debuisset imponi non tenetur ad restitutionem, quia jus ad mulctam ex justitia non commutativa, sed legali oritur.

680. Notandum. Sententia autem judicialis *certo justa* obligationem parit in conscientia; *certo injusta*, nullam vim habet in conscientia; si *dubie justa* sit, præsumptio stat pro superiore.

681. C) Officia juratorum. A *juratis* autem (*jurés, jury*) non exigitur juridica scientia, sed solum *probitas*, cum solum de factis et reorum culpabilitate pronuntiare debeant. Unde : a) jurati culpabilitatem affirmare nequeunt nisi de ea certo moraliter constet sive ex actis judicialibus, sive ex privata scientia; b) quod si scientia privata certo norint accusatum esse innocentem, etsi ex allegatis et probatis videatur esse noxius, eum absolvere debent; c) item æquius absolvitur qui innocens apparet ex actis judicii, licet aliunde noscatur esse certo culpabilis (n. 395).

682. 2º De advocatis. A) Notio. Advocatus seu causidicus ille dicitur *qui litigantium causam in judicio defendendam suscipit*, sive consilia præstando, sive coram iudice causam agendo ore aut scriptis.

B) Officia. Hinc scientia competente pollere debet ut diximus de iudice; secus, periculo nocendi se exponit. Præterea ipsi incumbunt officia : a) quoad *causam* defendendam; b) *fidelitatem* clienti debitam; c) *stipendium* exigendum.

¹ Ab INNOCENTIO XI reprobata est sequens propositio : " Probabiliter existimo, iudicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem ". Cf. DENZINGER, n. 1152 (1019).

683. a) Quoad *causam*, principium generale est advocatum non posse nisi justas causas suscipere, easque nonnisi justis mediis defendere. Hinc : 1) in *re civili*, advocatus suscipere nequit causam quam certo injustam cognoscit : si enim vincit, injuste cooperatur damno quod adversæ parti infertur; si vincitur, damnum infert clienti qui inutiles expensas incurrit. Si vero causa sit dubia, eam suscipere potest advocatus, monito cliente, cum tribunalia ad controversias dirimendas instituta fuerunt, *vel* amicabilem compositionem suadere. 2) In *causa criminali*, licite potest reum defendere, etiamsi certo constet eum esse nocentem; non licet vero tueri partes accusatoris (*procureur de la République, procureur général, avocat général*) quando accusatus certo aut valde probabiliter innocens est. 3) In utroque causarum genere, mediis injustis uti non licet, nempe mendaciis, fraudibus, falsis testibus falsisque documentis.

684. b) Quoad *fidelitatem* erga clientem, advocatus tenetur diligenter et fideliter agere causam quam suscepit, videlicet : 1) causam serio examinare, posteaque clientem monere non tantum de justitia vel injustitia causæ, sed etiam de probabilitate vincendi aut succumbendi; 2) causam susceptam expedire et defendere ea diligentia quam in simili negotio viri prudentes adhibere solent; 3) a fortiori, causam susceptam non deserere ut alteri parti patrocinetur.

685. c) Quoad *stipendium*, standum est *justo* pretio, quod lege, conventionem aut consuetudine determinatur, juxta prudentum judicium, ratione habita negotii, peritiæ advocati, et laboris in causa impensi. Erga pauperes, servanda sunt principia exposita ubi de eleemosyna, n. 227.

686. Quando advocatus damnum clienti vel adversæ parti intulit, illud reparare tenetur (n. 455). Quid possit in causa divortii, dicemus in *Tractatu de Matrimonio*.

687. 3° Medici autem et **chirurgi** debent :
a) *scientia* competenti et peritia saltem ordinaria pollere, et idcirco semper studio incumbere;
b) diligenter et *fideliter suum munus exercere* ita ut, stipendio accepto aut promisso, ex justitia ad ægrum quamprimum moraliter accurrant et munus suum tempore morbi contagiosi non deserant;
c) *tutiora remedia* adhibere, ita ut incerta et dubia non præstent nisi salute ægroti desperata; **d)** *expensas non multiplicare* sine causa ac stipendium non exigere justo majus; **e)** *erga pauperes* sese habere secundum principia superius exposita, n. 227; **f)** infirmum in proximo mortis periculo per se vel per alium monere, ut *sacramenta* recipere valeat tempore opportuno; **g)** in consiliis et præscriptis suis præ oculis sedulo habere leges morales, v. g., quoad usum matrimonii et onanismum (n. 1347 sq., n. 393). Cf. etiam de usu hypnotismi, *Tr. de Virtute religionis*, n. 269, et de operationibus chirurgicis n. 393¹.

ARTICULUS II. DE OFFICIIS CLERICORUM.

688. Breviter perstringimus præcipua officia : 1° clericorum in genere; 2° eorum qui sacris ordinibus sunt initiati; 3° sacerdotum.

§ I. De officiis clericorum in genere².

689. Cum ascetici scriptores de interna clericorum sanctitate fuse disserant, hic strictim attingemus quæ sacri canones de externa eorum vita

¹ Cf. 2^a 2^æ, q. 71, a. 1, 4.

² *Syn. maj.*, n. 1024-1049. Cf. DESURMONT, *La Charité sacerdotale*.

statuerint, videlicet : 1° de externo eorum *habitu*; 2° de quibusdam sæcularibus *artibus* et *oblectamentis* clero vetitis.

690. 1° Ex *Codice juris canonici* : a) omnes clerici *decentem habitum ecclesiasticum*, secundum legitimas locorum consuetudines et ordinarii loci præscripta, deferant, tonsuram seu coronam clericalem, nisi recepti populorum mores aliter ferant, gestent, et capillorum simplicem cultum adhibeant ¹.

691. b) Clerici minores qui propria auctoritate sine legitima causa habitum ecclesiasticum et tonsuram dimiserint, nec, ab Ordinario moniti, sese intra mensem emendaverint, *ipso jure* e statu clericali decidunt ²; clerici autem majores suspendantur ³; provisi de quolibet officio, illud ipso facto amittunt ⁴.

692. c) Quoad *barbam*, lege particulari, consuetudinaria aut synodali, præcipi potest et de facto in multis diœcesibus præcipitur ut *tota* recidatur.

693. 2° Clerici “ ab iis omnibus quæ statum suum dedecent ” et etiam ab iis “ quæ licet non indecora, a clericali tamen statu aliena sunt ”, abstineant ⁵.

694. A) *Dedecent* autem clericos : indecoræ artes; ludi aleatorii cum pecunia exposita; armorum gestatio nisi quando justa timendi causa subsit; omnis venatio, imprimis clamorosa; ingressus tabernarum similiumque locorum sine neces-

¹ *Codex*, c. 136. Insuper, ex can. 124. “ Clerici debent sanctiorem præ laicis vitam interiorem et exteriorem ducere eisque virtute et recte factis in exemplum excellere ”.

² *Cod. jur. can.*, 136. — ³ *Cod. c.* 2379. — ⁴ *Cod. c.* 188, 7°.

⁵ *Cod. jur. can.*, 138, 139.

sitate aut alia justa causa ab Ordinario loci probata; spectacula et choreæ, præcipue in publicis theatris; negotiatio aut mercatura; sæcularis militia ¹.

695. De quibus hæc adnotamus : a) *Inter ludos* : alii sunt *mere aleatorii*, qui prohibentur sub gravi clericis, si fiant lucri causa et frequenter; si vero parce, recreationis causa, secluso scandalo, et parvis summis expositis, non adest peccatum; *industriales* aut *mixti*, qui *jure communi* non videntur prohibiti, dummodo non nimis protrahantur.

De usu *rotæ* quæ dicitur *bicyclette* nihil *jure communi definitum* est; ad singulos Episcopos pertinet decernere id quod est opportunius pro sua diœcesi; hodie in multis diœcesibus permittitur quo facilius sacri ministerii officia impleantur.

696. b) *Venatio clamorosa*, quæ fit magno armorum et canum strepitu, clericis etiam minoribus semper prohibita est, ac denuo omnino in Codice interdicitur; venatio autem *simplex*, saltem *habitualis*, videtur etiam interdici his verbis : "Venationi *ne indulgeant*, clamorosam autem nunquam exercent".

697. c) *Tabernæ*, de quibus agunt *Decretales*, erant loca et fomenta intemperantiæ et incontinentiæ. Unde non veniunt hoc nomine, *jure communi*, domus quæ principaliter refectioni vel hospitio præbendo deserviunt. Statuta vero synodalia plerumque hanc prohibitionem aggravant.

698. B) *A clericali statu aliena sunt* : medicina vel chirurgia, quam exercere non licet sine apostolico indulto; officium tabellionis, nisi in Curia

¹ *Codex*, c. 138, 140, 141. — Ex can. 141, hæc exscribimus; "Sæcularem militiam ne capessant *voluntarii*, nisi cum sui Ordinarii licentia, ut citius liberi evadant, id fecerint... Clericus minor qui... *sponte sua* militiæ nomen dederit, ipso jure e statu clericali decedit".

ecclesiastica; officia publica, quæ exercitium laicalis jurisdictionis vel administrationis secumferunt; gestiones bonorum ad laicos pertinentium aut officia sæcularia quæ secumferant onus reddendarum rationum; procuratoris aut advocati munus nisi in tribunali ecclesiastico, aut in civili quando agitur de causa propria aut ecclesiastica; senatorum aut deputatorum munus. Quæ omnia vetantur nisi licentia habeatur saltem Ordinarii ¹.

699. C) " Prohibentur clerici per se vel per alios negotiationem aut mercaturam exercere, sive in propriam sive in aliorum utilitatem " (c. 142). His verbis prohibetur negotiatio *strictè dicta*, qua *res emitur ut sub eadem forma carius revendatur*; quæ prohibitio per se gravis est, cum de delinquentibus decernat *Codex* : " Congruis pœnis coerceantur " (c. 2380); admittit tamen parvitatem materiæ. Item vetatur negotiatio *late dicta*, quando res emitur ut postea, *industria non propria, sed operariorum conductorum mutata*, revendatur lucri causa.

Clerici autem possunt emere : **a)** *census publicos (rentes sur l'Etat)*; **b)** *obligationes*, servatis justitiæ et cooperationis regulis; obligationes enim haberi possunt ut mutuum, aut census redimibilis, aut contractus crediti (cf. *Tract. de Contract.*, nn. 623 sq.); **c)** insuper saltem probabilius, *actiones* quarumlibet societatum sive industrialium sive

¹ *Codex*, c. 139. — SS. Pius X, decreto *S. Cong. Consistorialis*, die 18 Nov. 1910, prohibuit " ne sacri ordinis viri, sive sæculares sive regulares, munia illa exercenda suscipiant retineantve suscepta, quæ administrationis curas, obligationes, in se recepta pericula secumferant, qualia sunt officia præsidis, moderatoris, a secretis, arcarii, horumque similium ", et hoc " in operibus quæ sunt instituta in temporale fidelium auxilium, ut sunt præcipue arcæ nummariæ, mensæ argentariæ, rurales, parsimoniales ". Advertendum est vero quod simul S. Pontifex " hortatur quidem præcipitque ut clerus in hisce institutis condendis, tuendis augendisque operam et consilium impendat ". *Acta Apost. Sedis*, II, 910.

commercialium, dummodo tamen hæ servantur conditiones : 1) clericus sit solum *actionarius*, non autem socius *proprie dictus*, ideoque non teneatur ultra valorem suarum actionum ; 2) societas nullum habeat *finem illicitum* aut suspectum ; 3) nec clericus in illa societate *administrationis partem* suscipiat ; 4) neque *actionum negotiationem* exerceat ; 5) et abstineat præsertim ab illis speculationibus aleatoriis alibi descriptis (n. 649 sq.). Sub his enim conditionibus actionarii non magis sæcularibus implicantur sollicitudinibus quam si *census publicos* possideant.

§ II. De officiis quæ speciatim sacris ministris incumbunt ¹.

700. Duo sunt præsertim : *cælibatus* et *divini officii recitatio*.

701. 1° Lex **ecclesiastici cælibatus**, prout hodie in Ecclesia latina viget, A) in eo consistit quod clerici majores, nempe subdianoni, diaconi, presbyteri et episcopi neque licite neque valide matrimonium contrahere valent ², sed perpetuam continentiam colere debent, et, ex peculiari obligatione religionis, tenentur ab omni actu sive interno, sive externo, contra castitatem ³ — Pœnæ contra ministros sacros latæ qui matrimonium contrahere attentant sunt : a) *excommunicatio* latæ sententiæ Sedi Apostolicæ simpliciter reservata ; b) si non resipuerint, degradatio ⁴.

702. B) Lex autem ecclesiastici cælibatus *omnino rationi ac fidei consentanea est* : a) ad dignius gerendum vices Christi in terris ; b) ad ferventius offerendum Deo preces et sacrificia ;

¹ *Syn. maj.*, n. 1050-1099. — ² *Cod. jur. can.* 132, 1072.

³ *Trident.*, sess. XXIV, cân. 8 ; cf. sess. XXV, cap. 14-15 de Reform. et *Cod. c.* 132. — ⁴ *Cod. jur. can.*, 2388.

c) ad plenius se devovendum animarum saluti pauperumque sustentationi; d) ad efficacius promovendum mores hominum.

703. C) *Ad continentiam fideliter custodiendam*, multum refert clericos : a) orare et sacra tabernacula frequentare ¹; b) vigilare sensusque externos et internos cohibere; c) divini officii recitationem devote persolvere; d) vitare cohabitationem cum mulieribus quæ non sunt consanguineæ aut affines in primo aut in primo-secundo gradu, juxta præscripta juris communis et diœcesani ²; e) tenerrimam devotionem indesinenter fovere erga Beatam Virginem.

704. 2º Ut modo diximus, **divini Officii recitatio** unum est ex efficacissimis mediis ad continentiam servandam.

A) Omnis autem clericus, in sacris ordinibus constitutus aut beneficiatus, (etiam interdictus, suspensus, excommunicatus) tenetur ex consuetudine et ex *Codice jur. can.* ³ quotidie divinum officium recitare, sive in choro, sive privatim. Hæc obligatio per se gravis est, ita ut mortaliter peccet ille qui, absque sufficienti causa, partem notabilem omittit. Pars notabilis censetur integra hora, etiam brevis, ut *Tertia* aut *Completerium*. Qui integrum officium unius diei omittit, probabilius unum tantum peccatum committit.

705. B) *Tres sunt causæ excusantes a recitatione officii* : a) impossibilitas physica aut moralis, ut amissio breviarii, infirmitas, scrupuli : in dubio,

¹ "Curent locorum Ordinarii : 1º ut clerici omnes pænitentiae sacramento *frequenter* conscientiae maculas eluant; 2º ut iidem quotidie orationi mentali *per aliquod tempus* incumbant, Sanctissimum Sacramentum visitent, Deiparam Virginem mariano rosario colant, conscientiam suam discutiant". *Cod. jur. can.*, 125.

² *Cod. jur. can.*, 133. — ³ *Can.* 135.

judicio superioris, vel medici vel prudentis amici aut proprio judicio standum est; **b)** maxima proximi utilitas, ut assistentia infirmorum, frequentia confessionum, urgens præparatio concionis, quando hæc officia tempus ad recitandum officium sufficiens non relinquunt: et in his aut similibus casibus nemo tenetur necessaria refectione corporis aut somno necessario se privare ut officium recitare possit; **c)** dispensatio a legitimo Superiore concessa, a Summo Pontifice scilicet aut etiam ab Episcopo qui in aliquo casu particulari ad tempus, justa accedente causa, dispensationem concedere valet.

706. C) *Quoad modum divinum officium recitandi*, tria præsertim sunt attendenda: **a)** qualitas officii recitandi; **b)** conditiones externæ recitationis; **c)** dispositiones internæ recitantis.

a) *In Ecclesia latina, breviario romano utendum est*, quale a Pio X reformatum est, exceptis tamen locis et religiosis ordinibus, in quibus alia breviaria erant legitime in usu a ducentis annis ante promulgationem Pianæ Constitutionis *Quod a nobis* (9 Jul. 1568). Præterea recitari debent, etiam extra chorum, Litanæ die festo S. Marci et triduo Rogationum. — Quotidie recitare debent officium cuique diei in calendario suæ ecclesiæ si beneficiati, alii suæ dioceseos, assignatum, nisi certo moraliter constet calendarium errare. — Clerici non beneficiati, in aliena diocesi commorantes, recitare possunt officium hujus loci. *Officium pro officio* valide recitatur ex errore involuntario, sed probabilius *error corrigi debet ubi deprehenditur*.

Leviter autem peccat qui, sine rationabili causa, officium mutat in aliud fere æquale; nullo modo peccat, si id fiat raro, ex qualibet rationabili causa, v. g., ratione specialis devotionis, ratione caritatis.

707. b) *Conditiones autem externæ officii recitationis* referuntur ad *ordinem, tempus, pronuntiationem, locum et situm*. 1) *Ordo* præscriptus in recitatione horarum servandus est sub levi, videlicet: matutinum et laudes, prima, tertia,

sexta, nona, vespere et completorium. Attamen, justa accedente causa, sine peccato hic ordo invertitur. — Nulla interruptio horæ, v. g., primæ, mortale peccatum est; est autem veniale, nisi legitima accedat causa, ut utilitas proximi aut propria, caritas, urbanitas. — Laudes a matutino, sine causa, per longum tempus dividi possunt; in ipsis matutinis, quodlibet nocturnum ab aliis separari potest, sine causa, spatio trium horarum, et longiore etiam intervallo, si justa accedat causa.

708. 2) *Quoad tempus*, hodie, ad substantiam præcepti adimplendam, satis est integrum officium recitare intra spatium unius diei naturalis.

Sub veniali autem præcipitur ut matutinum, laudes, prima et tertia ante meridiem recitentur, nisi excuset legitima causa, ut major devotio, tempus aptius studiis. *Vesperæ* et *completorium* non debent absque causa recitari ante meridiem; tempore quadragesimæ exceptis dominicis, privatim recitantur *Vesperæ* (non autem *Completorium*) pro libitu ante vel post meridiem. — *Matutinum* cum *Laudibus* privatim potest recitari die præcedente ab illa hora qua sol medium cursum tenet inter meridiem et occasum; imo, hodie etiam sine indulto, hora secunda pomeridiana, et, cum indulto, hora prima aut meridiana.

709. 3) *Pronuntiatio* verborum debet esse *vocalis* ita ut vere sit prolatio vocis; — *integra*; unde si mutilatio ita sit notabilis ut sensus multum varietur quoad partem officii notabilem, peccatum erit grave: quod tamen raro admodum contingit.

4) Pro privata recitatione, quilibet *locus* eligi potest, dummodo decens sit et ad recollectionem animi satis aptus. 5) Quoad *situm* extra chorum potest officium recitari sedendo, stando vel ambulando, non autem cubando extra necessitatem.

710. c) Duæ sunt internæ dispositiones ad recitationem Breviarii requisitæ: *intentio* et *attentio*.

Oportet voluntati insit orandi et Deum colendi intentio saltem implicita et, ut aiunt, in actu exercito. Insuper, juxta omnes, attentio *externa* requiritur, exclusio scilicet actionum ex natura sua cum applicatione mentis impossibilium.

Num insuper requiratur intentio *interna* seu applicatio mentis ad ea quæ dicuntur, negant alii, quia externe attentus agit sufficienter ut minister Ecclesiæ et publice orat; alii affirmant, quia incongrue orat voluntarie distractus. Unde in praxi culpæ mortalis reus haberi nequit qui externam tantum attentionem præbuit; enixe tamen hortandus est ad voluntarias distractiones expellendas saltem cum ordinaria diligentia. Aliunde, juxta omnes, non requiritur attentio intellectualis seu ad sensum verborum, nec affectiva quæ concipit affectus expressos, nec mystica quæ mysteria meditatur; sed sufficit, ad validam recitationem, attentio verbalis seu ad verba rite pronuntianda.

§ III. De obligationibus presbyterorum et præsertim parochorum propriis ¹.

711. 1° *Omnibus* sacerdotibus sæcularibus a *Codice jur. can.* præscribuntur: a) *spiritualia exercitia* tertio saltem quoque anno, b) "*studia*, præsertim sacra", ad acquirendam "solidam illam doctrinam a majoribus traditam et communiter ab Ecclesia receptam", c) frequentatio collationum seu *conferentiarum* ².

2° *Speciales* presbyterorum obligationes qui, sub auctoritate Pastorum supremorum, præponuntur populis docendis, regendis ac sanctificandis, præter *missæ celebrationem sacramentorumque administrationem* (de qua dicitur in Tr. de Sacramentis in genere, de Eucharistia, de Pœnitentia) reducuntur ad 1) verbi divini *prædicationem* ³ 2) *catechismum*, 3) *residentialiam*, 4) *visitationem*, de quibus nunc breviter dicimus.

¹ *Syn. maj.*, n. 1100-1110. — ² *Cod. jur. can.*, 126, 129, 131.

³ *Lege Canones* 1322-1355, *Cod. jur. can.*

712. A) Parochis *Codex* præcipit ut “diebus dominicis cæterisque per annum festis de præcepto”, præsertim intra missam in qua major soleat esse populi frequentia, verbum Dei populo nuntient (can. 1344); — item et temporibus Adventus et Quadragesimæ, ad normam Episcopi præscriptionum¹. Quæ quidem obligatio est : **a)** *per se gravis*, ita ut graviter peccent parochi qui per unum integrum mensem continuum aut per tres menses discontinuos in anno absque causa concionari omittant²; **b)** *personalis* : parochis enim primario incumbit animarum cura; **c)** et consequenter exigit *aptam prædicationem* et quoad objectum et quoad modum : parochi scilicet et eorum vicarii docere debent “quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiando eis cum brevitate et facilitate sermonis, vitia quæ eos declinare et virtutes quas sectari oporteat, ut pœnam æternam evadere et cælestem gloriam consequi valeant”³. Ad quod præstandum nihil magis opportunum est, nostris præsertim diebus, quam seriem continuam et ordinatam catechisticarum concionum contexere et prædicare⁴.

713. B) Nec minus necessaria est juniorum christiana educatio per **catechismum**. *Codex* siquidem, *Tridentini* vestigiis inhærens, paracho præcipit ut statis temporibus, præsertim quadragesimæ tempore, pueros ad sacramenta pœnitentiæ, eucharistiæ et confirmationis præparet, eos-

¹ *Trident.*, sess. V, cap. 2, de Reformatione; sess. XXIV, cap. 4 de Reformat. Cf. *Cod. jur. can.*, c. 1346.

² S. ALPHONS., tom. I, lib. III, n. 269. Cf. *Cod. jur. can.*, 2382.

³ *Trident.*, sess. V, cap. 2 de Reform. — Sedulo legantur instructio de sacra prædicatione, jussu *Leonis XIII*, a S. E. Episc. et Reg. evulgata, die 31 Jul. 1894, Encyclica Pii X *Acerbo nimis*, die 15 Apr. 1905, Encycl. *Humani generis* Benedicti XV, 15 Jun. 1917 et *Normæ* pro sacra prædicatione a *S. Cong. Consistoriali*, 28 Jun. 1917 sancitæ (*A. A. S.* IX, 305, 328).

⁴ Ad hoc adhibeatur *Catechismus Romanus*, seu *ad parochos*.

que post primam communionem uberius instituat; et, quoad adultos, addit: "Diebus dominicis aliisque festis de præcepto, ea hora quæ suo iudicio magis apta sit ad populi frequentiam, debet insuper parochus catechismum fidelibus adultis, sermone ad eorum captum accommodato, explicare" ¹. Quod quidem officium magis urget in regionibus ubi *neutrales* scholæ prævalent. Multum etiam expedit instituere *catecheses perseverantiæ, patronatus, variasque associationes* quibus religiosa educatio perficiatur ².

714. 3° Insuper parochus parœciam sibi commissam regere debet, bonum ejus promovendo sive spirituale sive temporale. Sed hæc et cetera munia pastoralia "nequaquam ab iis præstari et impleri possunt, qui gregi suo non invigilant neque assistunt" ³.

Unde hæc statuit *Codex juris canonici* de **residencia** :

1) "Parochus obligatione tenetur residendi in domo parœciali prope suam ecclesiam; loci tamen Ordinarius potest justa de causa permittere ut alibi commoretur, dummodo domus ab ecclesia parœciali non ita distet ut parœcialium perfunctio munerum aliquid inde detrimenti capiat. 2) Eidem abesse permittitur per duos ad summum intra annum menses sive continuos sive intermissos, nisi gravis causa, iudicio ipsius Ordinarii, vel diuturniorem absentiam requirat vel brevior tantum permittat. 3) Dies quibus parochus piis exercitiis vacat ad normam can. 126, non computantur, semel in anno, in duobus vacationum mensibus. 4) Sive continuum sive intermissum

¹ Sess. XXIV, cap. 4, de Reform.; *Cod.*, 1329-1339.

² *Codex*, c. 1333.

³ *Trident.*, sess. XXIII, cap. I de Reform.

sit vacationum tempus, cum absentia ultra hebdomadam est duratura, parochus, præter legitimam causam, habere debet Ordinarii scriptam licentiam et vicarium substitutum sui loco relinquere ab eodem Ordinario probandum... 5) Etiam pro tempore brevioris absentiae parochus debet fidelium necessitatibus providere, maxime si id peculiariora rerum adjuncta postulent" ¹. Insuper *Codex* pœnas statuit contra eos qui legem violant.

Non agitur autem de mera residentia *materiali*. "Certum est, subjungit Benedictus XIV ², parochos lethali crimini obnoxios esse qui præsentia solum assident, nullaque causa impediti, otio marcescunt".

715. 4° Nec satis est parochus residere, sed certis temporibus singulas parœciæ familias **visitare** debet, et sæpius etiam quosdam parochianos qui majori indigent sollicitudine, ut lugentes, pauperes, peccatores, ægrotos et infirmos. Bonus enim pastor oves suas debet cognoscere : ad quod multum etiam inservit *liber status animarum*, in quo describatur spiritualis conditio familiarum, qualis a pastore in externo foro cognoscitur ³. De temporali autem regimine adeantur Canonistæ.

ART. III. DE OFFICIIS RELIGIOSORUM ⁴.

Breviter dicemus : 1° De *Statu religioso in genere*; 2° De *admissione* in religionem; 3° De *officiis* religiosorum; 4° De eorum *privilegiis*.

¹ *Can.*, 465. — *Can.* 2381 : " Qui officium... obtinet cum onere residentiae, si illegitime absit : 1° *eo ipso* privatur omnibus fructibus... pro rata illegitimæ absentiae...; 2° officio... privetur, ad normam *can.* 2168-2175.

² *Instit.*, 17, n. 6.

³ Cf. *Cod. jur. can.*, 467, 468, 470.

⁴ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 24, a. 9; 183, a. 1 et 4; 184-186; 189, a. 10; SUAREZ, *De Religione*; BOUIX, *Tr. de Jure regularium*, 1857; PIAT, *Prælectiones juris regularis*, ed. 4^a 1888; VERMEERSCH, *De religiosis institutis et personis*, 1902; BASTIEN, *Directoire Canonique*, 3e éd., 1923; BATTANDIER, *Guide canonique*, 6e éd. 1923; BLEDERLACK-FIJHRICH, *De religiosis*, 1919; BLAT, *Commentarium*, l. II, 1919; CHOUPIN, *Nature et obligations de l'état religieux*, 1923; FANFANI, *De Jure religiosorum*, 1920; PRÜMMER, *Manuale juris ecclesiastici*, 2e éd. 1920; VERMEERSCH et CREUSEN, *Epitome Juris Canonici*, t. I; THEVENOT, *Manuel ascétique et canonique de la vie*

§ I. De statu religioso in genere.

716. 1° Notio status religiosi et religionis.

1) *Status religiosus* est stabilis in communi vivendi modus, quo fideles, præter communia præcepta, evangelica quoque consilia servanda per vota obedientiæ, castitatis et paupertatis suscipiunt. 2) *Religio* in genere est societas, a legitima ecclesiastica auctoritate approbata in qua sodales, secundum proprias ipsius societatis leges, vota publica, perpetua vel temporaria, elapso tamen tempore renovanda, nuncupant, atque ita ad evangelicam perfectionem tendunt ¹.

Hinc, quidquid sit de elementis essentialibus status religiosi, quatuor hodie requiruntur conditiones ad hunc statum constituendum : 1) *vota obedientiæ, castitatis et paupertatis*; 2) *vota publica* perpetua aut temporaria renovanda; 3) *approbatio expressa* societatis in qua emittuntur vota; 4) *vita communis*.

2° *Variæ religionum classes*. In *Codice* varia occurrunt nomina, nempe : 1) *Ordo*, religio in qua vota solemnia nuncupantur; *Congregatio monastica*, plurium monasteriorum sui juris inter se conjunctio sub eodem Superiore; *religio exempta*, religio sive votorum solemnium sive simplicium, a jurisdictione Ordinarii loci subducta; *Congregatio religiosa* vel *Congregatio* simpliciter, religio in qua vota duntaxat simplicia sive perpetua, sive temporaria, emittuntur.

2) *Religio juris pontificii*, religio quæ vel approbationem vel saltem *laudis decretum* ab Apostolica Sede est consecuta; *juris diæcesani*, religio quæ ab Ordinariis erecta, hoc laudis decretum nondum obtinuit;

3) *Religio clericalis*, religio cujus plerique sodales sacerdotio augentur; secus, est *laicalis* ².

religieuse, 1919; CREUSEN, *Religieux et religieuses*, 2e ed. 1921; BARGILLIAT, *Prælectiones juris canonici*, 1921; MOTHON, *Traité sur l'état religieux*,

¹ *Codex*, c. 487-488.

² *Codex*, c. 488. 2°, 3°, 4°. — In iisdem *Codicis* canonibus veniunt nomine : *Domus religiosæ*, domus alicujus religionis in genere, *domus regularis*, domus ordinis; *domus formatæ*, domus religiosa in qua

N. B. *De erectione et suppressione religionum*, notandum est eas nec erigi posse inconsulta Sede Apostolica¹, nec suppressi posse nisi a Sancta Sede².

§ II. De admissione in religionem.

Hæc admissio, positis quibusdam *conditionibus generalibus*, præparatur *postulatu*, inchoatur *novitiatu* et perficitur *professione*.

I. *Conditiones generales admissionis in religionem.*

717. Principium. “ In religionem admitti potest quilibet catholicus qui nullo legitimo detineatur impedimento rectaque intentione moveatur et ad religionis onera ferenda sit idoneus ”³.

Quibus verbis traduntur ea quæ requiruntur sive in foro ecclesiastico, seu juridice, sive in foro Dei, seu theologicæ, ut quis in religionem admittatur. *Juridice* requiritur et sufficit absentia impedimentorum de quibus postea dicitur, *theologicæ* exiguntur tantum *intentio recta*⁴ et *idoneitas*⁵; quibus positis, adest *vera vocatio* ad statum religiosum; qui renuit eam sequi, *per se* non peccat, sed multis gratiis sese privat, et imprudentiæ reus est.

sex saltem religiosi professi degunt, quorum, si agatur de religione clericali, quatuor saltem sint sacerdotes. — *Provincia*, plurium religiosarum domarum inter se conjunctio sub eodem Superiore, partem ejusdem religionis constituens. — *Religiosorum*, qui vota nuncuparunt in aliqua religione; *religiosorum votorum simplicium*, qui in Congregatione religiosa; *regularium*, qui in ordine; *sorum*, religiosæ votorum simplicium; *monialium*, religiosæ votorum solemnium aut, nisi ex rei natura vel ex contextu sermonis aliud constet, religiosæ quarum vota ex instituto sunt solemnia, sed pro aliquibus locis ex Apostolicæ Sedis præscripto sunt simplicia; — *Superiorum majorum*, Abbas primas, Abbas Superior Congregationis monasticæ, Abbas monasterii sui juris, licet ad monasticam Congregationem pertinentis, supremus Religionis Moderator, Superior provincialis, eorumdem vicarii alique ad instar provincialium potestatem habentes; c. 488, nn. 5, 6, 7, 8.

¹ *Codex*, c. 492, § I.

² *Ibid.*, c. 493. — De erectione et suppressione provinciarum et domorum religiosarum, cf. cc. 494-498.

³ *Codex*, c. 538.

⁴ De hac intentione fere idem dicendum est ac de intentione requisita ad statum clericalem suscipiendum; cf. *Tr. de Ordine*.

⁵ Idoneitas autem est aptitudo ad ferendas obligationes religionis.

II. *De Postulatu et Novitiatu.*

718. A) Postulatus est quasi *prævia probatio juridica* quibusdam adspirantibus imposita nempe : in *religione a votis perpetuis*, mulieribus omnibus, et, inter viros, conversis saltem per integrum semestre; quæ probatio fit in *domo novitiatus* aliave similis observantiæ, induta veste modesta ac diversa a veste novitiorum; exercitiis autem spiritualibus per octo saltem integros dies ante novitiatus initium vacandum est ¹.

719. B) Novitiatus. — a) Conditiones quædam personales ad valorem et liceitatem admissionis requiruntur jure communi.

Firmo præscripto cc. 539-541 (de postulatu) aliisque in propriis cujusque religionis constitutionibus : 1) "*Invalidè* ad novitiatum admittuntur : qui sectæ acatholicæ adhæserunt; qui ætatem ad novitiatum requisitam non habent; qui religionem ingrediuntur vi, metu gravi aut dolo inducti, vel quos Superior eodem modo inductus recipit; conjux, durante matrimonio; qui obstringuntur vel obstricti fuerunt vinculo professionis religiosæ; hi quibus imminet pœna ob grave delictum commissum de quo accusati sunt vel accusari possunt; episcopus sive residentialis sive titularis, licet a Romano Pontifice sit tantum designatus; clerici qui ex instituto Sanctæ Sedis jurejurando tenentur operam suam navare in bonum suæ diœcesis vel missionum, pro eo tempore quo jurisjurandi obligatio perdurat".

2) "*Illicite*, sed *valide* admittuntur : clerici in sacris constituti, inconsulto loci ordinario aut eodem contradicente ex eo quod eorum discessus in grave animarum detrimentum cedat, quod aliter vitari minime possit; ære alieno gravati qui solvendo pares non sint; reddendæ rationi obnoxii aut aliis sæcularibus negotiis implicati, ex quibus lites et molestias religio timere possit; filii qui parentibus, i. e., patri vel matri, avo vel aviæ, in gravi necessitate constitutis, opitulari debent, et parentes quorum opera sit ad liberos alendos vel educandos necessaria; ad sacerdotium in religione destinati, a quo tamen removeantur irregularitate, aliove canonico impedimento; orientales in latinis religionibus sine venia scripto data Sacræ Congregationis pro Ecclesia orientali". (c. 542).

¹ *Codex*, cc. 539-541.

b) Admissio fit a superioribus majoribus cum suffragio Consilii seu Capituli, secundum peculiares cujusque religionis constitutiones¹.

c) Ante admissionem, exhibenda sunt ab adspirantibus varia *testimonia jure requisita*², afferenda est *dos* a postulantibus in monasteriis monialium³, et Ordinarius loci tempore debito monendus est de proxima admissione ad novitiatum ita ut ab eo fieri possit exploratio canonica saltem triginta diebus ante novitiatum.

d) " Novitiatus *incipit* susceptione habitus, vel aliomodo in constitutionibus præscripto " ⁴.

e) *Ut valeat* novitiatus, peragi debet : 1) *Post completum decimum quintum saltem ætatis annum*⁵; 2) *Per annum integrum, ita* ut primus dies non computetur, et tempus finiatur expleto ultimo die ejusdem numeri⁶; *et continuum*, ita ut sit denuo incipiendus, vel supplendi sint dies

¹ *Codex*, c. 543.

² *Codex*, cc. 544-546. 1) *In omnibus* requiruntur testimonia baptismi et confirmationis, et si fuerint in seminario vel collegio, hujus Superioris vel Superiorissæ litteræ testimoniales juramento firmatæ, audito loci Ordinario, vel si fuerint in postulatu aut novitiatu alius religionis, litteræ testimoniales juramento firmatæ Superioris majoris. 2) *Pro viris* requiruntur insuper litteræ testimoniales Ordinarii originis ac cujusque loci in quo post expletum decimum quartum ætatis annum morati sint ultra annum moraliter continuum, sublato quolibet contrario privilegio; *clerico*, præter testimonium ordinationis sufficiunt testimoniales litteræ Ordinariorum in quorum territorio post eam commoratus est ultra annum moraliter continuum : professo qui ex apostolico indulto in aliam religionem transit, satis est testimonium Superioris majoris primæ religionis. 3) *Mulieres* denique recipi non debent nisi facta prævia inquisitione circa earum indolem et mores.

De modo conficiendi et tradendi testimonia, cf. cc. 545-546.

³ *Codex*, cc. 547-551. Hæc dos condonari nequit a Superioribus, impendi non debet ante obitum religiosæ, acquiritur monasterio post illius obitum si vota temporaria emiserit, restitui debet integra professæ discedenti sine fructibus jam maturis.

⁴ *Codex*, c. 553.

⁵ *Ib.*, c. 34, § 3, n. 3.

⁶ Unde si incipiatur novitiatus 14 aug. 1924, vota nuncupari poterunt 15 aug. 1925.

absentiae, juxta casus diversos¹; 3) *in domo novitiatus*².

f) Annus novitiatus debet sub disciplina Magistri hoc habere *propositum* ut informetur alumni animus studio regulæ et constitutionum, piis meditationibus assiduaque prece, iis perdiscendis quæ ad vota et ad virtutes pertinent, exercitationibus opportunis ad vitiorum semina radicitus extirpanda, ad compellendos animi motus, ad virtutes acquirendas³.

Nota. — Alia de regimine novitiatus, de juribus et privilegiis novitiorum, de bonis eorum temporalibus et de novitiatus termino videri possunt in *Codice*, cc. 557-571.

III. De professione religiosa.

720. A) Notio et species. Professio religiosa in genere est *susceptio status religiosi* et in hodierno jure est actus quo fidelis libere se tradit Instituto religioso legitime approbato nuncupatione votorum paupertatis, castitatis et obedientiæ, nomine Ecclesiæ ab ipso Instituto acceptata, *solemnis* est vel *simplex* prout vota sunt solemnia vel simplicia; simplex autem est *temporaria* vel *perpetua*.

¹ Novitiatus interruptitur *ita ut denuo incipiendus* ac perficiendus sit : a) si novicius, a Superiore dimissus, e domo exierit; b) si domum sine Superioris licentia non reversurus deseruerit; c) si extra domum, etsi reversurus, ultra triginta dies sive continuos sive non continuos permanserit, quæcumque ex causa, etiam de Superioris licentia, (c. 556, § 1). Novitiatus suspenditur *ita ut supplendi sint* dies absentiae, si novicius ultra quindecim, sed non ultra triginta dies etiam non continuos extra domum septa permanserit, sub Superioris obedientia de Superiorum licentia aut vi coactus, (c. 556, § 2). Notandum est non interrupti novitiatum si novicius a Superioribus in aliam novitiatus domum ejusdem religionis transferatur, (c. 556, § 4). Insuper pro nihilo habentur absentiae diem integrum non attingentes, ita ut qui quotidie per mensem a mane ad vesperam extra septa fuerit, per nullam diem abfuisse censendus sit; itaque dies tanquam continua spatia viginti quatuor horarum a media nocte ad mediam noctem videntur esse computandi, et non (ut quidam dicunt) de momento ad momentum. — Cf. VERMEERSCH, I, n. 562, a), b). — ² *Codex*, c. 555, § 1-3. — ³ c. 565, § 1.

721. B) Prærequisita ad valorem. Præcipuæ conditiones ita in *Codice* declarantur : 1) Qui eam emissurus est *legitimam ætatem* habeat ad normam c. 573; 2) Ad professionem admittatur a legitimo Superiore¹ secundum constitutiones post novitium validum; 3) Professio sine vi aut metu gravi aut dolo emittatur; 4) Sit expressa. Ad validitatem vero professionis *perpetuæ*, sive solemnissimæ sive simplicis, requiritur insuper ut præcesserit professio simplex *temporaria* ad normam c. 574; nempe professio in domo novitiatus emittenda ad triennium valitura, vel ad longius tempus, si ætas ad perpetuam professionem requisita longius distet, nisi constitutiones exigant annuales professiones, et renovanda, si Superior voluerit hoc tempus prorogare, ut potest, sed non ultra aliud triennium. Quoad *ætatem* : Quilibet professionem religiosam emissurus oportet ut decimum sextum ætatis annum expleverit, si de temporaria professione agatur; vicesimum primum, si de perpetua sive solemnissimæ, sive simplici².

722. C) Emissio professionis. Expleto novitiatu emitti debet professio temporaria, cujus durante tempore potest professus dimitti a legitimo Superiore ad normam c. 647, eoque expleto, debet emittere perpetuam professionem vel ad sæculum redire³.

Professus a votis *temporariis* eisdem juribus gaudet eisdemque tenetur obligationibus regulas servandi ac professi a votis perpetuis; sed, ubi viget chori obligatio, divini officii privatim recitandi lege non obstringuntur nisi sint in sacris constituti aut aliud constitutiones expresse præscribant⁴; carent voce activa et passiva, etsi tempus ad fruendum illis computetur a prima professione⁵.

D) Effectus professionis. " Simplex professio, temporaria sit vel perpetua, actus votis

¹ In religionibus juris pontificii quorum constitutiones nullam faciunt mentionem in formula professionis Antistitæ, sed tantum Episcopi vel ejus delegati, ille Episcopus vel delegatus habendus est ut legitimus Superior ad professionem recipiendam, de qua in c. 572, § 1-6; tanquam habens legitimum mandatum : ita ex responsione *Com. P. ad interpr. Cod.*, 1 mart. 1921. — ² *Codex*, c. 573.

³ *Codex*, c. 574, 575. Quoad *formalitates* (cf. cc. 575-576), notandum est suffragium Consilii seu Capituli pro prima professione temporaria esse deliberativum, ex c. 575, § 2.

⁴ *Codex*, c. 578, 1º, 2º. — ⁵ *Ib.*, c. 578, 3º.

contrarios reddit illicitos, sed non invalidos, nisi aliud expresse cautum fuerit; professio autem solemnitis, si sint irritabiles, etiam invalidos" ¹.

De effectibus quoad bona temporalia, cf. dicenda de *voto paupertatis*.

E) Professionis convalidatio. Si nullitas oriatur ex impedimento *externo*, requiritur vel ut S. Sedes defectum sanet, vel ut, impedimento sublato, professio denuo emittatur; si proveniat defectu consensus *mere interno*, hoc præstito consensu convalescit, dummodo consensus non fuerit ex parte religionis revocatus ².

N. B. — Adstricti ad servitium militare *activum* vota emittere debent usque ad servitium militare activum, vel ad declarationem absolutæ et perpetuæ inhabilitatis, et postea normas servare a *S. C. de Religiosis* statutas ³.

§ III. De obligationibus religiosorum.

723. Religiosi debent : 1) Obligationes communes clericorum adimplere ⁴; 2) Obligationes proprias et generales servare quoad vota, regulas et constitutiones, tendentiam ad perfectionem ⁵; 3) mediis uti ad perseverandum quæ jure imponuntur, i. e., vita communi ⁶, exercitiis spiritualibus ⁷, habitu religioso ⁸, clausura ⁹; 4) Speciales implere obligationes quibus tenentur ratione ministerii ¹⁰, officii divini recitandi ¹¹, etc... Hinc, nisi ex contextu sermonis vel ex rei natura aliud constet, obligationes communes clericorum de quibus jam actum est nn. 689-699 servare tenentur religiosi.

I. De obligationibus religiosorum communibus.

1° DE OBLIGATIONE VOTORUM.

Omnes et singuli religiosi, Superiores æque ac subditi, debent vota quæ nuncuparunt fideliter inte-

¹ *Ib.*, c. 579. — ² *Ib.*, c. 586, § 1-2.

³ *S. C. de Relig.*, Decretum *Inter reliquas* 1 jan. 1911; decret. 15 jul. 1919, 30 nov. 1919.

⁴ *Codex*, c. 592. — ⁵ *Ib.*, c. 593. — ⁶ *Ib.*, c. 594. — ⁷ *Ib.*, c. 595.

⁸ *Ib.*, c. 597-607. — ⁹ *Ib.*, c. 597.

¹⁰ *Ib.*, c. 608-609. — ¹¹ *Ib.*, c. 610.

*greque servare*¹, i. e., ex c. 487, vota *obedientiæ*, *castitatis* et *paupertatis*.

724. A) Votum obedientiæ. Votum obedientiæ religiosorum est promissio Deo facta obediendi Superioribus legitimis in his quæ præcipiunt secundum regulas et constitutiones. Ex qua notione eruitur quænam sit materia voti obedientiæ et quænam dari possint peccata contra illud votum.

a) *Materia voti obedientiæ remota* continetur in his omnibus quæ *explicite* vel *implicite* in regula continentur, quatenus requiruntur ut res in regula expressæ servari possint, v. g. congrua pœna delictis imponenda. Unde excluduntur quæ sunt *contra* regulam (nisi Superior valeat dispensare), vel *supra* regulam, i. e., nimis heroica, vel *extra* regulam, vel *infra* regulam, i. e. opera inutilia, vana, aut ridicula. Aliunde nec certum est præcipi posse a Superiore actus mere internus, nec videntur ii qui secundum mitiorem observantiam professi sunt cogi posse ad reformationem quæ ad substantiam religiosi statui non pertineat; sed omnibus imponi potest medium necessarium ad observationem votorum vel Ordinis conservationem, aut alicujus neglectæ regulæ innovatio. — *In dubiis* de potestate Superioris, de honestate rei, practice Superiori obediendum est, ob periculum hallucinationis, scandali et disciplinæ enervandæ, nisi gravis ratio suadeat Superiorem nihil in hoc rerum genere præcipere posse².

b) *Materia voti obedientiæ proxima* complectitur *præcepta Superiorum proprie dicta* quæ religiosis imponuntur *vi voti obedientiæ*, ac proinde *vi potestatis dominativæ*³ vel aliquando jurisdictionis, et etiam, juxta communiorem sententiam, ipsam *regulam*⁴ ita ut obligatio ex voto orta non sit major ea quæ regula imponitur, ac proinde non sit nisi ad pœnam subeundam si regula ipsa nomini hoc modo obligat. — Superiores vero qui legitime *vi voti* præcipere valent sunt S. Pontifex⁵ et ejus nomine S. C. de

¹ *Ib.*, c. 593.

² Cf. LEHMKUHL, I, 693, juxta quem non datur in hoc casu culpa saltem gravis.

³ Potestas dominativa ea est quæ *oritur vi* ipsius professionis religiosæ.

⁴ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 186, a. 4. — ⁵ *Codex*, c. 499.

Religiosis, Ordinarius loci pro religiosis non exemptis¹, et omnes Superiores, nisi de Superioribus localibus aliud caveant constitutiones.

Censentur vero *vi voti* præcipere Superiores quando imperant *In nomine D. N. J. C.*, in *virtute obedientiæ*, *sub præcepto formali*, vel alio modo æquipollenti. Qui autem *jurisdictione* pollent, ea uti non censentur, nisi id clare exprimant, et, cum ea utuntur, non volunt generatim simul urgere obligationem ex voto².

c) *Peccant* contra votum obedientiæ et *sacrilegii* rei sunt professi qui superiori, vi voti præcipienti, obedire recusant, non vero (saltem probabiliter) contra justitiam³; vel qui contemnunt formaliter superioris auctoritatem, dicentes, v. g., nolo obedire, non faciam⁴. Si præceptum oriatur ex potestate *jurisdictionis*, habetur etiam malitia contra virtutem in cujus materia præceptum versatur.

d) *Notanda*. 1) E solemnitatem voti obedientiæ nulla oritur nova obligatio, sed actus voto contrarius et ex se irritabilis, post solemnem professionem invalidus est⁵. 2) Ut *perfecta* sit obedientia, fieri debet ex motivo *super-naturali*, alacriter, prompte, ex integro.

725. B) Votum castitatis. Votum castitatis est *promissio Deo facta abstinendi ab actibus externis et internis contra sextum et nonum Decalogi præceptum, et ab eis quæ in legitimo matrimonio licite fieri possunt*.

a) *Materia* voti est duplex: 1° Abstinencia ab iis quæ sexto et nono Decalogi præcepto prohibentur; 2° Abstinencia a matrimonio contrahendo vel a matrimonii contracti usu. — Matrimonium subsequens, vi voti simplicis, fit illicitum, et, vi voti solemnis, etiam invalidum.

b) *Peccatum contra votum* est semper *sacrilegium*, et, si fiat contra sextum vel nonum Decalogi præceptum, est etiam contra virtutem *castitatis*, unde virtus nequit lædi

¹ *Codex*, c. 500; erga religiosos juris pontificii Ordinariorum potestas est limitata, c. 618, § 2.

² Ita plures, v. g. SUAREZ, *De relig.*, tr. VII, l. 10, c. 2, n. 5. — GÉNICOT, S., II, n. 104.

³ Ita LUGO, *Responsa mor.*, l. 6, d. 7, n. 10, et alii, contra SUAREZ, *De Relig.*, tr. 7, l. 10, c. 2, n. 5.

⁴ Ille contemptus reatum mortalem inducit etiam in materia levi.

⁵ *Codex*, c. 579.

quin lædatur votum. — Gravitas autem vel levitas peccati contra votum ex ipsa virtutis castitate desumenda est.

Notandum. Ad tutandam castitatem religiosam specialiter imponitur lex de clausura, de qua infra.

726. C) Votum paupertatis. Votum paupertatis est *promissio Deo facta de stabili quadam repudiatione bonorum temporalium*. Unde varii dantur gradus paupertatis circa eandem materiam remotam.

a) *Materia remota voti paupertatis* complectitur *res exteriores pretio æstimabiles*, non vero res temporales per se non æstimabiles pretio, v. g.; Sanctorum reliquias, aut res spirituales, v. g. beneficium ecclesiasticum, probabiliter manuscripta¹, picturæ aut statuæ quæ fiunt primario ad petitionem illius cui postea dantur et e materia ab eodem subministrata².

b) *Materia proxima voti paupertatis* sunt: 1) Vi voti *simplicis, ususfructus, usus, possessio*, i. e. quilibet *actus proprietatis*, et etiam administratio, prout hæc aguntur *animo domini*, sine licentia Superioris: 2) Vi voti *solemnis*, etiam *dominium radicale*. — Unde ante professionem votorum simplicium, novitius debet, ad totum tempus quo simplicibus votis astringetur, bonorum suorum *administrationem* cedere cui maluerit, et, nisi constitutiones aliud ferant, de eorundem *usu et usufructu* libere disponere³, vel etiam post professionem, hanc cessionem et dispositionem facere aut iterare ad normam (c. 569, § 2)⁴. Hæc autem cessio et dispositio mutari potest cum debita licentia, dummodo non fiat in favorem religionis, saltem pro notabili bonorum parte, et per discessum a religione vim habere desinit⁵. — Sed religiosus votis simplicibus ligatus

¹ Juxta Resp. S. C. de Rel. (13 jul. 1913), Religiosi qui aliquod *manuscriptum* durantibus votis exaraverunt, ejusdem dominium non habent ita ut illud donare aut quæcumque titulo alienare valeant (A. Ap. S.; aug. 1913, p. 366); ex hac tamen dispositione erui posse non videtur manuscripta per se pertinere ad materiam voti paupertatis, ita ut per se contra votum peccet religiosus qui hæc manuscripta mere destruat. Cf. CHOUPIN, *Nature et obligations de l'Etat religieux*, pp. 319-325.

² GÉNICOT, S., II, n. 92. — ³Codex, c. 569, § 1.

⁴ "Novitius in Congregatione religiosa ante professionem votorum temporariorum testamentum de bonis præsentibus vel forte obventuris libere condant, c. 569, § 3.

⁵ Codex, c. 580, § 3.

servat dominium radicale bonorum, nisi aliud in constitutionibus cautum sit, et capacitatem alia bona acquirendi¹, non tamen industria sua² imo in Congregationibus religiosiis non potest licite bona sua titulo gratioso abdicare per actum inter vivos³.

Intra sexaginta dies ante professionem solemnem, professus a votis simplicibus, salvis indultis, debet renunciare omnibus bonis quæ actu habet, cui maluerit, sub conditione secuturæ professionis⁴, et omnia bona quæ quovis modo regulari obveniunt post solemnem professionem, salvis indultis apostolicis, cedunt, in Ordine capaci possidendi, Ordini, vel provinciæ aut domui, secundum constitutiones, aut, in Ordine incapaci possidendi, S. Sedi⁵, hinc a regularibus abdicatur dominium radicale, et capacitas bona acquirendi proprio nomine, salva capacitate possidendi *in communi*, nisi aliud caveant constitutiones⁶.

727. e) Peccata contra votum paupertatis. Ut adsit peccatum contra votum paupertatis, requiritur actus domini vel actus dispositionis bonorum contra votum, sine licentia debita Superioris.

1) Jamvero sufficit certe licentia *expressa vel tacita*, et etiam licentia *rationabiliter præsumpta*, quando Superior adiri nequit⁷. Si licentia, etsi valida, sit *indebite data*, peccatum erit contra virtutem paupertatis, non vero certo contra votum. — Si autem licentia sit indebite negata, violatur votum, nisi (probabilius) subditus a lege naturæ vel a Religione jus habeat ut licentia concedatur.

2) Hinc religiosus toties contra votum paupertatis peccat quoties, sine licentia requisita, *auferit* bona proximi aut communitatis ut eis utatur vel ea possideat nomine proprio, *accipit* aliquid in suum usum vel dominium, aliquid *emit*, *mutuatur*, *retinet*, *dat*, *vendit*, *commodat*, *occultat* (ne a Superiore auferri possit), rem ad certum usum datam ad alium *adhibet*. — Aliunde cum peccatis contra votum dari possunt peccata contra *justitiam*. Non lædit autem paupertatis votum religiosus qui, sine licentia,

¹ C. 580, § 1. — ² *Ib.* c. 580, § 2.

³ *Ib.*, c. 583; quatenus testamentum fieri possit, determinatur cc. 569 et 583. — ⁴ *Ib.* c. 581, § 1. — ⁵ *Ib.* c. 582.

⁶ Apud Capuccinos et Minores de observantia non datur possessio in communi.

⁷ Si tamen *habitualiter* præsumeretur hujusmodi licentia, præsumptio non esset rationabilis; item non sufficeret licentia præsumpta si superior esset invitatus non solum de *modo*, i. e. de non petita licentia, sed etiam de *substantia*, i. e. de ipso licentiæ usu.

meram administrationem et curam bonorum alienorum suscipit, merum rei *depositum* accipit ¹ (saltem probabiliter), comedit et bibit apud extraneos ² (saltem probabiliter), ab extraneo accipit pecuniam in pia opera ad libitum impendendam nomine alieno ³ (saltem probabiliter), non recusat ea quæ sibi ab extraneis offeruntur et ad quæ nulum jus acquisitum habetur a seipso vel a communitate.

3) De *quantitate ad peccatum grave requisita*, hæc statui possunt : Si læsa est religio et justitia erga extraneos, ea quantitas erit gravis contra votum quæ gravis censetur in materia furti ; si læsa est religio et justitia erga communitatem, ea quantitas ut gravis est habenda quæ gravis foret in furto rei ad plures pertinentis. Si peccatum est unice contra votum, quantitas ad peccatum grave requisita ea est quæ in materia furti habetur ut absolute gravis (saltem probabiliter). Non videntur coalescere culpæ contra votum, coalescunt vero quæ sunt etiam contra justitiam, n. 428.

Notandum est actus voto paupertatis *solemni* contrarios non solum esse illicitos, sed etiam *invalidos* ⁴.

2º DE OBLIGATIONE SERVANDI REGULAM ET CONSTITUTIONES.

728. " Omnes et singuli religiosi, Superiores æque ac subditi, debent... secundum regulas et constitutiones propriæ religionis vitam componere " ⁵, vi contractus quo religiosus semetipsum religioni tradidit et aliquando vi voti obedientiæ.

Omnes certe regulæ, posita eorum violatione, ad pœnam admittendam obligant sive regula sive superiore determinatam ; item obligationem inducunt in foro conscientiæ illæ regulæ quæ Dei vel Ecclesiæ præcepta aut vota respiciunt. Utrum autem etiam sub culpa veniali aut mortali *per se* obligent an non investigandum est in singulis religionibus.

Plerumque recentiores constitutiones sunt *mere pœnales*; sed harum violatio raro a culpa vacat ratione scandali, communis detrimenti, negligentiae, aut motivi peccaminosi, et dari potest peccatum mortale, v. g. si adsit contemptus

¹ Plerumque tamen id merito regulis prohibetur.

² Ita sentit LUGO, *De Just.*, disp. 2, n. 51

³ Ita LEHMKUHL, I, 684. — ⁴ *Codex*, c. 579. — ⁵ *Codex*, c. 593.

formalis regulæ, si incurratur periculum peccandi graviter aut deserendi religionem, si notabile damnum inferatur disciplinæ religiosæ ¹.

3° DE OBLIGATIONE TENDENDI AD PERFECTIONEM.

729. Omnes et singuli religiosi debent ad perfectionem sui status contendere ², nam vi professionis debent servare statum suum, qui est essentialiter status perfectionis acquirendæ ³; hæc tamen obligatio non videtur esse distincta, saltem materialiter, ab obligatione servandi vota et regulam, nisi in religione addatur votum speciale tendendi ad perfectionem ⁴.

Contra hanc obligationem quæ *per se gravis est*, peccat mortaliter religiosus qui *formaliter contemnit* perfectionem religiosam, vel *positive statuit omnino eam abjicere*, v. g. habitualiter peccata mortalia committendo, aut scienter se exponit per suam negligentiam periculo dimissionis, non vero qui raro vota substantialia graviter lædit, aut de regulis non multum curat.

II. De mediis adhibendis ad servandas generales vitæ religiosæ obligationes.

730. Præcipua media a Codice statuta sunt *vita communis* ⁵, *exercitia spiritualia* ⁶, *gestatio habitus religiosi* ⁷, *clausura* ⁸.

A) **Vita communis** *etiam* in his quæ pertinent ad victum, vestitum et supellectilem servanda est ⁹, nisi agatur

¹ Hæc tamen doctrina non est applicanda his regulis quæ sunt mera consilia quibus nihil determinate præcipitur vel prohibetur, sed proponitur tantum peculiaris ratio perfectionis. — Si agitur de *consuetudinibus* (Coutumier) non eadem auctoritate gaudent ac regulæ, licet per accidens sub culpa obligare possit, v. g., si materiam voti paupertatis determinat. Cf. CHOUPIN, op. cit. p. 375-377.

² *Codex*, c. 593.

³ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 186, a. 2.

⁴ PRUMMER, *Manuale juris ecclesiastici*, p. 281; VERMEERSCH, *Epitome*, I, n. 597.

⁵ *Codex*, c. 594. — ⁶ *Ibid.*, c. 595. — ⁷ *Ibid.*, c. 596.

⁸ *Ibid.*, c. 597-607.

⁹ *Codex*, c. 594, § 1. In quavis religione vita communis accurate ab omnibus servetur etiam in iis quæ ad victum, ad vestitum et ad

de vestibus stricti usus personalis, quæ tamen in communi custodia unicuique sunt servandæ distinctæ¹. Hinc adversatur menti Ecclesiæ usus *peculii*² etiam a licentia Superioris dependens.

B) Exerectia spiritualia. Can. 595, § 1. Curent Superiores ut omnes religiosi : 1° Quotannis spiritualibus exercitiis vacent ; 2° Legitime non impediti quotidie Sacro intersint, orationi mentali vacent, et in alia pietatis officia, quæ a regulis et constitutionibus præscripta sint, sedulo incumbant ; 3° Ad pænitiæ sacramentum semel saltem in hebdomada accedant. — § 2. Superiores suos inter subditos promoveant frequentem, etiam quotidianam, sanctissimi Corporis Christi receptionem ; frequens autem, imo etiam quotidianus accessus ad sanctissimam Eucharistiam religiosus rite dispositis libere pateat³.

C) Gestatio habitus religiosi. C. 596 : “ Religiosi omnes proprium suæ religionis habitum deferant tum intra tum extra domum, nisi gravis causa excuset, iudicio Superioris majoris, aut, urgente necessitate etiam localis”.

D) Clausura. 1) *Notio et species.* Clausura est : *formaliter, lex prohibens egressum e septis monasterii vel intra eadem ingressum sine debita licentia; materialiter,* designat ipsum spatium domus religiosæ quod hac lege afficitur. Distinguitur clausura : a) *Papalis*, quæ ex Codice statuitur et afficit domos regularium sive virorum, sive mulierum canonice constitutas, etiam non formatas⁴, et

supellectilem pertinent. — § 2. Quidquid a religiosis, etiam a Superioribus, acquiritur ad normam c. 580, § 2 et c. 582, n. 1, bonis domus, provinciæ vel religionis admisceatur, et pecunia quælibet omnesque *tituli* in capsâ communi deponantur. — § 3. Religiosorum supellex paupertati conveniat quam professi sunt.

¹ *Normæ*, art. 127.

² Peculium dicitur bonum temporale ad proprios usus destinatum.

³ “ Si autem, post ultimam sacramentalem confessionem, religiosus communitati gravi scandalo fuerit aut gravem et externam culpam patraverit, donec ad pænitiæ sacramentum denuo accesserit, Superior potest eum, ne ad sacram communionem, accedat, prohibere, c. 595, § 3. — Si quæ sint religiones votorum sive solemnium sive simplicium, quarum in regulis aut constitutionibus vel etiam calendariis communionibus aliquibus diebus affixæ aut iussæ repellantur, hæ normæ vim duntaxat directivam habent”. C. 595, § 4.

⁴ *Codex*, c. 597, § 1. Hac clausura “ afficitur tota domus quam communitas regularis inhabitat, cum hortis et viridariis accessui religiosorum reservatis; excluso, præter publicum templum cum continente sacrario, etiam hospitio pro advenis, si adsit, et collocutorio, quod, quantum fieri potest, prope januam domus constitui debet, 597, § 2. Partes clausuræ legi obnoxie patenter indicentur;

juris communis pœnis sancitur; b) *Communis*, quæ jure communi statuitur et afficit omnes domos Congregationum religiosarum; c) *Episcopalis*, quæ in Congregationibus religiosis pœnis episcopalibus firmatur¹.

2) *Extensio legis*. a) *Viri regulares* intra clausuram admittere non debent mulieres cujusvis ætatis, generis aut conditionis, exceptis uxoribus eorum qui supremum actu tenent populorum principatum cum comitatu², et Superiores curare debent ut accurate serventur constitutionum præscripta circa egressum subditorum e claustris et circa excipiendos vel adeundos extraneos³.

b) *Intra monialium* clausuram nemo, cujusvis generis, conditionis, sexus, ætatis, admittatur sine Sanctæ Sedis licentia, exceptis quibusdam personis⁴, et nemini monialium liceat post professionem exire e monasterio, etiam ad breve tempus, sine speciali Sanctæ Sedis indulto, excepto casu imminentis periculi mortis vel alius gravissimi mali⁵.

e) *Pœnæ* contra violantes papalem clausuram latae infra exponuntur, in *Tractatu de Censuris*, n. 793. — Episcopis autem competit potestas clausuram episcopalem muniendi censuris, nisi agatur de religione clericali exempta⁶.

Superioris vero majoris vel Capituli generalis secundum constitutiones, aut, si agatur de monasterio monialium, Episcopi erit clausuræ fines accurate præscribere aut legitimis de causis mutare.
— 597, § 3.

¹ *Codex*, c. 604, § 3.

² *Codex*, c. 598. "Si domus regularium virorum adnexum habeat convictum pro alumnis internis vel alia opera religionis propria, separata saltem ædis pars, si fieri possit, religiosorum habitationi reservetur, clausuræ legi subjecta, c. 599, § 1. — "Etiam in loca extra clausuram alumnis externis aut internis vel operibus religionis propriis reservata, personæ alterius sexus, nisi æqua de causa et de Superioris licentia, ne admittantur". C. 599, § 2.

³ *Codex*, c. 606, § 1. Superioribus fas non est subditorum absentiam permittere nisi gravi et justa de causa, firmis præscriptis de stipe quæritanda (cc. 621-624), et pro absentia quæ sex menses excedat, nisi studiorum causa intercedat, requiritur venia Apostolicæ Sedis, c. 606, § 2.

⁴ *Codex*, c. 600. Personæ exceptæ sunt Ordinarius loci et Superior regularis visitationis gratia; confessarius vel ejus vices gerens ad sacramenta infirmis ministranda; tenentes supremum actu principatum populorum eorumque uxores cum comitatu; S. R. E. Cardinales; medici, chirurgi alique quorum opera sit necessaria de licentia antistitæ, c. 600.

⁵ *Codex*, c. 601, § 1. — ⁶ *Ibid.*, c. 2342.

§ IV. De privilegiis religiosorum.

731. 1º Principia. 1) Quælibet religio iis tantum privilegiis gaudet, quæ vel hoc in *Codice* continentur, vel a Sede Apostolica directe eidem concessa fuerint, exclusa in posterum qualibet communicatione ¹. — 2) “Privilegia quibus gaudet Ordo regularis competunt quoque monialibus ejusdem Ordinis, quatenus eorum sint capaces” ². 3) “Religiosi, etiam laici ac novitii, fruuntur clericorum privilegiis de quibus in cc. 119-123” ³. 4) Per indultum ab Ordinario loci legitime concessum, obligatio legis communis cessat quoque pro religiosis omnibus in diocesi commorantibus, salvis votis et constitutionibus propriis cujusvis religionis ⁴.

732. 2º Privilegium exemptionis illud est quo subtrahuntur a jurisdictione Ordinarii loci, præterquam in casibus a jure expressis, regulares, novitiis non exclusis, sive viri, sive mulieres, cum eorum domibus et ecclesiis, exceptis iis monialibus quæ Superioribus regularibus non subsunt, et regularibus omnibus extra domum *illegitime* degentibus. Unde exemptæ non sunt religiones votorum simplicium, nisi hoc privilegium specialiter eisdem fuerit concessum, salvis tamen quibusdam juribus religionis juris pontificii.

3º De privilegio **mendicandi**, cf. normas a jure statutas, cc. 621-624.

733. N. B. Privilegia a religionibus ante Codicem *per communicationem* legitime acquisita et pacifice possessa non fuerunt revocata per can. 613. Com. Int., 30 Decembris 1937.

¹ C. 613, § 1. — ² C. 613, § 2. — ³ C. 614. — ⁴ C. 620.

CAPUT XIV.

De præceptis Dei et Ecclesiæ.

Doctrinam moralem de virtutibus theologicis et moralibus contrahendo, eo ipso *Decalogi præcepta* cum eisdem connexa, necnon præcipuas *leges ecclesiasticas* declaravimus : hæc enim non possunt sejungi. Quia vero, jam a pluribus sæculis, concionatores et confessarii regulas ethicæ christianæ ad Dei et Ecclesiæ præcepta revocare solent, abs re non erit breviter ostendere *concordiam* inter *virtutes* christianas et *præcepta*.

ART. I. CONCORDIA INTER VIRTUTES
ET DECALOGUM.

In *Tr. de Legibus* (n. 85-86), originem et indolem Decalogi jam indicavimus; remanet igitur ut singula præcepta percurramus.

I. *De primo decalogi præcepto.*

734. Primum præceptum sic enuntiatur ¹ : “ Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles ”.

Est *affirmativum* simul et *negativum*. 1° Quatenus **affirmativum**, præcipit tres virtutes *theologicas*, necnon virtutem *religionis* : ex eo enim quod Deus se nobis revelavit ut supremum Dominum, infinite perfectum et amabilem, ei *credere*

¹ *Exod.*, XX, 2-5; cf. S. THOM., 2^a 2^æ, q. 100, a. II.

debemus, in eum *sperare*, eumque super omnia *diligere*, ipsi pariter supremum *latriæ cultum* reddere.

Quæ quidem omnia exposuimus in *Tr. de Virtutibus theologicis et de Virtute Religionis*, videlicet :

a) *Necessitatem fidei* ad salutem, n. 179; veritates necessitate medii explicite credendas, n. 180; veritates de necessitate præcepti, n. 181; necnon obligationem externe fidem profitendi, n. 183; — *peccata contra fidem*, nempe *hæresim* et *dubium* in fide, 187-191; *apostasiam* et sectis massonicis adhæSIONem, 193; *infidelitatem*, 194; et præcipuas *causas* quæ fidei amissionem inducunt, 195-197; cooperationem cum acatholicis in rebus ad fidem spectantibus, 198; nec prætermisimus *media* quibus in fide proficere valemus, 199.

b) *Naturam et dotes spei*, 201-205; ejus *necessitatem*, 206-207; *peccata* contra spem, nempe *desperationem* et *præsumptionem*, 208-210.

c) *Naturam caritatis erga Deum*, 211-213; *necessitatem* diligendi Deum super omnia, 214; *peccata* contra hanc virtutem præsertim *odium Dei*, 215; *media* in amore Dei proficiendi, 217.

d) *Præceptum caritatis erga proximum*, 218-220; quatenus importat *dilectionem inimicorum*, 233-236; *elemosynam* pauperibus erogandam, 224-229; *correctionem fraternam*, 230-233; necnon *ordinem* in caritate servandum, 221-223; opera caritatis *socialia* hodie tam necessaria, 237-240; *peccata* fraternæ caritati opposita, videlicet *discordiam* et *contentionem*, 241-242; *invidiam*, 243; *scandalum*, 244-250.

e) *Necessitatem virtutis religionis*, præsertim vero *adorationis* et *orationis*, 251-261, necnon *devotionis*, 262-263. — De cultu *B. Mariæ* et *Sanctorum*, de sacris imaginibus et reliquiis alibi scripsimus, in tract. *De Verbo incarnato*.

2º Quatenus **negativum**, primum præceptum prohibet quidquid divino cultui opponitur, nempe : a) *idololatriam*, 264; b) *vanas observantias*, variasque superstitiones, in quibus diabolus intercedit, 265-269; c) *blasphemiam*, et *tentationem Dei* qua insolitus effectus a Deo sine causa exspectatur, 271-274; d) *sacrilegium* et *simoniam*, seu indignam tractationem rei aut personæ Deo sacræ, 275-282.

II. *De secundo decalogi præcepto.*

735. Secundum præceptum : “ *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum* ” ¹, directe quidem est *negativum*, prohibens quamlibet irreverentiam erga Dei nomen; *indirecte* vero *affirmativum*, præcipiens debitum honorem eidem exhibendum.

De quo egimus in **Tr. de Virtute Religionis**, exponendo videlicet : a) quomodo *prohibeantur vana assumptio* nominis Dei, 294; *juramentum temerarium* et legitimi *juramenti violatio*, 284-291; necnon *voti violatio*, 295-308; b) quomodo *præcipiatur reverentia nominis Dei*, quæ exhibetur frequenti invocatione et laude, n. 292-294, — juramenti religiosa observatione, 285, — et voti fideli implementatione, 297.

III. *De tertio decalogi præcepto.*

736. Tertium præceptum : “ *Memento ut diem sabbati sanctifices... non facies omne opus in eo* ” ², quatenus *affirmativum*, præcipit sanctificationem dierum festorum; et quatenus *negativum*, prohibet ne hujusmodi dies profanentur, præsertim per opera servilia.

De quibus actum est in **Tr. de Virtute Religionis**, ubi exposuimus : a) *originem* et *indolem* hujus præcepti, 309-310; b) obligationem audiendi missam die dominica et quibusdam festis, 311, — et abstinendi ab operibus servilibus, 313

IV. *De quarto decalogi præcepto.*

737. Quartum præceptum ³ : “ *Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram* ”, directe præcipit ut debitus cultus parentibus exhibeatur, et indirecte ut parentes sedulo filios educent; per extensionem vero, theologi ibi exponunt mutuas obligationes inferiorum et superiorum.

¹ *Exod.*, XX, 7. — ² *Exod.*, XX, 8-10. — ³ *Exod.*, XX, 12.

De his omnibus scripsimus in **Tr. de Variis Statuum obligationibus**, videlicet : de officiis *filiorum* erga parentes, n. 664-668 ; de officiis *parentum* erga filios, n. 657-663 ; de mutuis obligationibus *dominorum* et *famulorum*, 669-671 ; de mutuis *superiorum* et *subditorum* obligationibus in societate civili, 673-676.

V. De quinto decalogi præcepto.

738. Quintum præceptum : “ *Non occides* ” ¹ est *directe* et *formaliter negativum*, prohibens sui ipsius aut aliorum occisionem, mutilationem vel vulnerationem ; *indirecte* autem et *virtualiter positivum*, vitæ et membrorum conservationem præcipiens.

De quibus disserimus in **Tr. de Justitia**, nempe : de *suicidio* et sui *mutilatione*, n. 391-392 ; de occisione innocentis, malefactorum, injusti aggressoris et fetus humani, n. 393-396 ; de duello, 397-399 ; de bello, 400-401 ; de cura proprii corporis, 391.

VI. De sexto et nono decalogi præcepto.

739. Sextum præceptum : “ *Non mœchaberis* ” ², et **nonum** : “ *Nec desiderabis uxorem proximi tui* ” ³, *directe* prohibent *adulterium* in re aut in voto, sed *indirecte* quamlibet delectationem veneream extra legitimum matrimonii usum.

De quibus agimus in **Tr. de Virt. moralibus**, n. 332-348 et in **Tr. de Matrimonio**, n. 1349-1361.

VII. De septimo et decimo præcepto.

740. Septimum præceptum : “ *Non furtum facies* ” ⁴, et **decimum** : “ *Non concupisces domum proximi tui... nec omnia quæ illius sunt* ” ⁵, *directe* prohibent omnes actus externos et internos, quibus jus proximi in bona fortunæ læditur, et *indirecte* præcipit ut cuique reddatur jus suum.

¹ *Exod.*, XX, 13. — ² *Exod.*, XX, 14. — ³ *Exod.*, XX, 17

⁴ *Exod.*, XX, 15. — ⁵ *Exod.*, XX, 17.

De quo dicimus in **Tr. de Justitia**, exponendo videlicet : a) quænam sint hominis *jura* in bona fortunæ, n. 359-376; et quibus *mediis* legitime acquiratur dominium, 377-389; b) quomodo hæc *jura violentur*, 390-430; c) quando nam et quomodo jus violatum *reparari* debeat, n. 431 sq.; d) quomodo *jura* acquirantur aut violentur in *contractibus*, speciatim in contractu laboris, 495-654.

VIII. De octavo decalogi præcepto.

741. Octavum præceptum : “ *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium* ” ¹, *directe* prohibet falsum testimonium, *indirecte* mendacium, et, per *ampliationem*, quidquid honorem et famam proximi lædit, detractionem, contumeliam, judicium temerarium et violationem secreti.

De quibus actum est in **Tr. de Justitia** : a) de *judicio temerario*, 404-405; b) de *detractione*, seu *diffamatione* per maledicentiam et calumniam, 406-412; c) de *contumelia*, seu honoris læsione, 412-413; d) de *falso testimonio* et *mendacio*, 413-419; e) de *violatione secreti*, 420-423; f) de obligatione et modo *reparandi* famam et honorem, 472-476.

ART. II. DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE.

742. Ecclesiae auctoritatem competere condendi leges, in conscientia obligantes, jam probavimus in *Tr. de Ecclesia*, n. 843. Revera multas leges promulgavit, de quibus superius dictum est, n. 88-114. Sed inter multiplices hujusmodi leges, sex aut septem sunt quæ per *antonomasiam* dicuntur *Ecclesiae præcepta*, et omnes fideles attingunt.

Primum præceptum est *sanctificatio festorum* quæ Ecclesia instituit (n. 309). — *Secundum* præcipit *missæ auditionem* diebus dominicis et festis, supra, n. 311-315. — *Tertium* complectitur *jejunium* et *abstinentiam* a carnibus : quæ duo præ-

¹ *Exod.*, XX, 16.

cepta olim *unum* efformabant, sed hodie distinguuntur, cum sæpe, juxta hodiernam disciplinam, abstinencia sine jejunio injungatur, n. 743-752. — Duo posteriora, *annua confessio* et *paschalis communio*, declarata invenies in *Tr. de Pænitentia*, n. 985-986 et *de Eucharistia*, n. 895-897. — In quibusdam vero regionibus, *septimum* additur præceptum de *subsidio* conferendo pro *sustentatione pastorum*, n. 753.

De tribus ergo manet dicendum : 1° de *jejunio*; 2° de *abstinencia* a carnibus; 3° de *sustentatione pastorum*.

§ I. De jejunio ecclesiastico.

743. Jejunium triplex est : **a)** *naturale*, quod consistit in *omnimoda* abstinencia a cibo et potu : tale est jejunium *eucharisticum*, quod requiritur a media nocte præcedente communionem; **b)** *ecclesiasticum*, quod consistit in abstinencia a cibo, *non totali*, sed secundum limites ab Ecclesia præfinitos; **c)** *morale*, quod est moderatio in cibo potuque sumendo, et, per extensionem, in aliis delectationibus sive animi sive corporis.

Hic agitur de jejunio *ecclesiastico* : quod “vitia comprimit, mentem elevat, virtutem largitur et præmia” ¹.

Tria sunt hic in memoriam revocanda : 1) *lex* jejunii; 2) *modus* jejunandi; 3) *causæ excusantes* a jejunio.

I. De lege jejunii.

744. Legis extensio. Lege adstringuntur omnes ab expleto vicesimo primo ætatis anno ad inceptum sexagesimum ² nisi legitima causa excusentur. — Hanc obligationem esse gravem constat ex damnatione hujus propositionis 23 ab

¹ Præfatio Quadrag. — ² *Cod. jur. can.*, 1254.

Alexandro VII, 24 sept. 1665 : "Frangens jejunium Ecclesiae, ad quod tenetur, non peccat mortaliter nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subicere præcepto" ¹.

Præscribitur jejunium simul et abstinencia : feria quarta Cinerum, feriis sextis et sabbatis Quadragesimæ et feriis Quatuor Temporum, pervigiliis Pentecostes, Deiparæ in cælum assumptæ, Omnium Sanctorum et Nativitatis Domini. Lex solius jejunii servanda est reliquis omnibus Quadragesimæ diebus. Diebus dominicis vel festis de præcepto lex abstinentiæ vel abstinentiæ et jejunii, vel jejunii tantum cessat, excepto festo tempore Quadragesimæ, nec pervigilia anticipantur; item cessat Sabbato Sancto post meridiem ².

II. De modo jejunandi.

745. "Lex jejunii præscribit ut nonnisi unica per diem comestio fiat; sed non vetat aliquid cibi mane et vespere sumere, servata tamen circa ciborum quantitatem et qualitatem probata locorum consuetudine" ³.

A) De unica refectioe. A media nocte ad mediam noctem, *una* tantum permittitur refectio *plena*, cujus ceteroquin *quantitas* non determinata fuit.

Tempus quo, ex universali fere consuetudine, sumi debet hæc refectio, est *circa meridiem*. Attamen anticipatio etiam notabilis (v. g., unius horæ), et sine causa, non est peccatum mortale, quia non tollit substantiam jejunii quæ in unica comestione plena consistit. Licet pariter *intervertere tempus frandii* seu *refectionis plenæ, et collationis*.

746. B) De collatione seu cænula servari debet probata locorum consuetudo quoad *quantitatem* et *qualitatem* ciborum ⁴.

a) Quoad *quantitatem*, attendendum est etiam ad cujusque *complexionem, officia et munera, durationem*

¹ DENZING., n. 1123 (994). — ² *Cod. jur. can.*, 1252.

³ *Cod. jur. can.*, 1251. — ⁴ *Ibid.*

jejunii, etc., ita ut quisque sumat quod necessarium est ad sua officia obeunda.

b) Quoad **qualitatem** ciborum, in praxi, sedulo legi debent *mandata*, quæ, initio Quadragesimæ, Episcopi hac de re promulgant.

C) **De frustulo matutino**, seu *jentaculo*. Ex consuetudine, nunc universali, et in *Codice* probata (c. 1251) licet mane sumere parvam quantitatem cafei, chocolatæ, theæ aut ejusmodi, cum frustulo panis; quantitas cibi nutritivi generatim duas uncias (circiter 60 gr.) excedere non debet, nisi ob complexionem aut officia implenda plus requiratur.

747. D) **De iis quæ sumi possunt extra has refectiões**. Juxta hodiernam disciplinam, extra præfatas refectiões, licet aliquid sumere per modum *potus*, ut vinum, aut *medicinæ*, ut cafeum, juxta illud : *liquidum non frangit jejunium*. Sed sumi nequit quod proprie rationem habet *cibi*, v. g., jusculum, mel, lac, saccharum, oleum.

Quantitas cibi, quæ ad peccatum grave requiritur, non potest mathematicè determinari; satis communiter admittitur materiam gravem esse quæ quatuor uncias (120 gr.) excedit, sive una vice sive divisim per diem sumatur.

Quibusdam jejunii diebus, ut dictum est, præscribitur etiam abstinencia, quæ "vetat carne jureque ex carne vesci, non autem ovis, lacticiniis et quibuslibet condimentis etiam ex adipe animalium" (c. 1250). Quoad *gravitatem materiæ*, non consentiunt auctores; plerique tamen concedunt, quoad carnem, gravem esse materiam quæ duas uncias (60 gr.) superat.

Cum lex abstinentiæ hodie differat a lege jejunii, *per se* duplex peccatum committit qui utramque scienter lædit, absque ratione. Imo, juxta communem sententiam, toties contra abstinentiam peccatur quoties actibus *moraliter distinctis* comeditur caro. Secus dicendum de lege jejunii, quæ nonnisi semel in die violari potest. — In praxi vero, ad psychologicas dispositiones violatorum legis atten-

dendum est : sæpe hæc omnia nonnisi *in confuso* apprehendunt, *per modum unius*, et nonnisi unum peccatum committunt.

III. *De causis a jejunio excusantibus.*

Tres distingui possunt : 1° *impotentia*; 2° *officia status* cum jejunio impossibilia; 3° *dispensatio*.

748. 1° Ratione impotentiae, excusantur ii omnes qui, propter *debilitatem corporis, paupertatem*, aliave *gravia incommoda*, non possunt moraliter legem implere : lex enim, præsertim positiva, non obligat cum tanto incommodo.

Ita : a) *ratione debilitatis*, excusantur : *infirmi, convalescentes* aut *valetudinarii*, mulieres *prægnantes* vel *nutrientes*; b) *ratione gravis incommodi*, excusantur qui ex jejunio gravem capitis dolorem vel notabilem somni privationem patiuntur; — *uxores* et *filii familias*, qui jejunando gravem incurrent indignationem virorum aut parentum.

749. 2° Ratione officiorum status, ii omnes excusantur qui jejunando officia sua recte implere nequirent sine magna defatigatione aut virium debilitatione. Hic agitur non solum de operibus manuum, sed etiam de *intellectuali* labore, qui cerebrum et nervos magis debilitat quam opus servile¹. Jamvero hodie, propter legem *concurrentiæ* ubique fere vigentem, multis hominibus, ceteroquin divitibus, officium incumbit intense et diu laborandi. Multi igitur ex hoc capite a lege eximuntur.

Hinc *iter*, justa de causa susceptum, sufficit ad eximendum a jejunio, si, omnibus attentis, *longum* et *arduum* est.

750. 3° De dispensatione. Quando non est causa *ex se* omnino sufficiens ad excusandum a jejunio, *dispensatio* concedi potest a *legitimo superiore*.

¹ Ex hoc capite igitur excusantur *professores* et *scholares* qui ardue laborant, non autem qui pigritiæ indulgent.

Hinc : a) *S. Pontifex* pro tota Ecclesia, *valide* semper dispensare potest, et *licite* justa accedente causa.

b) "Non solum Ordinarii locorum, sed etiam parochi (et ii qui æquiparantur¹ parochis, can. 451), in casibus singularibus justaque de causa, possunt subjectos sibi singulos fideles singulasve familias, etiam extra territorium, atque in suo territorio etiam peregrinos, a lege communi de observantia festorum itemque de observantia abstinentiæ et jejunii vel etiam utriusque dispensare. Ordinarii, ex causa peculiari magni populi concursus aut publicæ valetudinis, possunt totam quoque diœcesim seu locum a jejunio et ab abstinencia, vel utraque simul lege dispensare².

c) In religione clericali exempta eamdem dispensandi potestatem habent Superiores ad modum parochi"³. — Confessarii autem, nisi expresse fuerint delegati non possunt proprie dispensare, sed solum *declarare* num in casu adsit causa excusans : quod etiam possunt *medici* et *superiorissæ* monialium.

Dispensatio in dubio de sufficientia causæ licite petitur et potest licite et valide concedi⁴.

Pro praxi notandum. Hodie lex jejunii in multis regionibus a paucis omnino servatur. Quod ex multiplici causa contingit, præsertim vero : *ex imminutione christiani* spiritus mortificationis, — *ex generali hominum debilitate*, præsertim in magnis urbibus, — necnon *ex intensiori labore* quem requirunt res industriales et commerciales.

Cavendum est igitur ne nimio rigore lex penitus aboleatur. Si qui eam stricte servare nequeant, mitius cum eis agant confessarii, illos hortantes ut *spiritum legis* custodiant, fideliter et ex animo facientes quidquid eorum vires non superat.

§ II. De lege abstinentiæ extra jejunium.

751. 1º "Lex *soli* abstinentiæ servanda est singulis sextis feriis"⁵. Igitur abstinencia sabbati et dierum Rogationum abrogata est; cessat vero diebus festis de præcepto, excepto tempore

¹ Parochis æquiparantur cum omnibus juribus et obligationibus sacerdotes qui, absente parochio, parœciam regunt. *Codex*, c. 474.

² *Cod. jur. can.*, 81, 1245. — ³ *Can.* 1245.

⁴ *Cod. jur. can.*, 84. — ⁵ *Can.* 1252.

quadragessimæ; item cessat Sabbato Sancto post meridiem.

Abstinentiæ lex vetat carne jureque ex carne vesci, non autem ovis, lacticiniis et quibuslibet condimentis etiam ex-adipe animalium ¹.

Abstinentiæ lege tenentur omnes qui septimum ætatis annum expleverint, modo tamen sufficienti rationis usu gaudeant ².

Lex obligat sub *gravi*; etsi non possit absolute determinari quænam materia sit gravis, satis communiter docetur eum mortaliter peccare qui, sine ulla ratione, scienter comedit duas circiter uncias.

Per se toties peccatur contra legem abstinentiæ quoties, sine ratione, actibus *moraliter distinctis* comeditur caro; sed de facto multi violatores putant se semel peccasse, etiamsi *pluries eadem die* carnem comederint.

752. 2º De causis a lege abstinentiæ excusantibus. Omnes reduci possunt ad *moralem impotentiam*, ratione cujus excusantur omnes qui *sine magno incommodo* a carnibus abstinere non possunt, ut sunt :

a) *Pauperes*; b) *infirmi*; c) *operarii* qui quotidie laboribus incumbunt valde arduis, aut ciborum appetentiam auferentibus, — quales sunt qui in fusoriis, vitrariis, ferrariis, fodinis metallicis vel carbonariis, fabricis, locomotivis operam dant; d) uxores, filii familias et famuli qui *alios cibos habere non possunt* ³. Ob eandem rationem, excusantur e) *viatores*, si alios cibos satis nutritivos in caupo-

¹ *Codex*, c. 1250. — Quid sit *caro* et *piscis* sensu *ecclesiastico*, non ex theoriis physicorum, sed ex communi æstimatione et locorum consuetudine determinari debet, cum hæc distinctio ex consuetudine inducta sit. — ² *Ibid.*, 1254.

³ Si paterfamilias licentiam obtinuit comedendi carnes, et idem non possit aut nolit duo parare prandia, alterum carnum et alterum ciborum esurialium, filii familias alique patris servitio addicti, possunt comedere carnes, non quidem vi indulti, sed quia versantur in impotentia observandi præceptum. Constat ex responso *S. Pœnitent.*, 19 jan. 1834.

nis invenire nequeant; f) necnon *hospites* qui, præter expectationem, totum prandium inveniunt vetitis epulis paratum, nec aliunde sine gravi incommodo discedere queunt. Si *ex errore* prandium paratum est in cibis vetitis, et aliunde sine gravi incommodo remitti nequit, v. g., quando de nuptiis agitur, licite sumitur. g) Item *militēs* et *nautæ* in castris aut stationibus a Gubernio nutriti. — Quoad *duces* militum, controvertitur. Sed, in *Gallia*, ex consuetudine antiquo indulto fundata, hi possunt carnes comedere, paucis exceptis diebus, et hoc privilegium communicare membris familiæ suæ cum eis conviventibus¹. Idem concessum est pro *Statibus Americæ Fœderatis*, sex diebus exceptis, nempe feria 4^a Cinerum, tribus ultimis diebus Majoris Hebdomadæ, vigiliis Nativitatis Domini et Assumptionis.

§ III. De præcepto sustentandi pastores.

753. A) *Jure divino et ecclesiastico officium incumbit fidelibus, pro cujusque opibus, aliquid conferendi ad propriorum pastorum sustentationem.*

a) Quando enim pastor aliusve minister a superioribus ecclesiasticis legitime deputatur ad curam animarum exercendam in tali parœcia vel missione, initur *quasicontractus* inter pastorem et fideles : ille quidem obligationem suscipit rite obeundi sacra munia et sacramenta ministrandi; hi autem sese obligant ad pastorem decenter sustentandum, juxta vires suas². b) Quod aliunde jure *positivo* Ecclesiæ sancitum est : “ Ecclesiæ jus quoque est, independens a civili potestate, exigendi a fidelibus quæ ad cultum divinum, ad honestam clericorum aliorumque ministrorum sustentationem et ad reliquos fines sibi proprios sint necessaria ”³.

B) Existentia hujus obligationis certa est quidem, sed ejus *extensionem* stricte definire valde

¹ Cf. *Ami du Clergé*, t. XX, 1902, p. 636.

² S. THOM., 2^a 2^æ, q. 87, a. I.

³ *Cod. jur. can.*, 1496. Cf. *Ibid.*, 1495.

difficile est, nisi accedat lex ecclesiastica id clare determinans¹. Ubi adhuc viget decimarum solutio, *decima* pars fructuum solvenda est². Ubi vero non existit, sola regula generalis est ut *singuli pro sua parte aliquid conferant, ne sustentatione necessaria careant sacerdotes*.

CAPUT XV.

De Censuris ecclesiasticis.

754. Quo efficacius leges servantur, aliqua sanctione muniri debent; quapropter Ecclesia præcipua delicta pœnis quibusdam sancire solet. Pœna autem ecclesiastica est "*privatio alicujus boni ad delinquentis correctionem et delicti punitiōnem a legitima auctoritate inflicta*"³.

Tria sunt pœnarum genera : 1) pœnæ *medicinales* seu censuræ, quæ directe tendunt in emendationem delinquentis; 2) pœnæ *vindicativæ*⁴ quæ directe ad delicti expiationem et vitiationem tendunt, v. g., interdictum locale, infamia juris, depositio, degradatio; 3) remedia *pœnalia*⁵, qualia sunt monitio, correptio, præceptum, vigilantia; necnon *pœnitentiæ*⁶, quæ imponuntur ut delinquens vel pœnam effugiat, vel pœnæ contractæ absolutionem aut dispensationem recipiat, v. g., spiritualia exercitia, recitatio determinatarum precum.

Notetur tamen delinquentem a pœna observanda latæ sententiæ excusari *ante sententiam declaratoriam*, quoties eam servare sine infamia

¹ Hic notetur Episcopum posse parochos sub gravi adigere ad colligendas oblationes sive per se sive per alium. Cfr. *Ami du Clergé*, t. XXX, 1912, p. 78; N. R. T., XLIII, 544.

² Cf. *Cod. jur. can.*, 1502. — ³ *Codex*, c. 2215.

⁴ *Codex*, c. 2286. — ⁵ *Codex*, c. 2306. — ⁶ *Codex*, c. 2312.

nequit, et in foro externo pœnæ obvervantiam exigi non posse, nisi delictum sit notorium. (*Codex*, c. 2232).

De pœnis fuse agunt *Canonistæ*; hic de *censuris* præcipue agemus, cum in sacro tribunali generatim peccata non nisi concessa absolutione a censuris, remitti possint.

Tres erunt articuli : 1° in primo, *generalia* trademus *principia* de censuris; 2° in secundo, de censuris *in specie* agemus, nempe de *excommunicatione*, *suspensione* et *interdicto*; 3° in tertio, de censuris latæ sententiæ *in individuo*.

ARTICULUS I. DE CENSURIS IN GENERE.

755. 1° Censuræ definitio. Censura definitur : *pœna spiritualis et medicinalis, qua homo baptizatus, delinquens et contumax privatur quibusdam bonis spiritualibus vel spiritualibus annexis, donec a contumacia recedens absolvatur*¹.

Dicitur : a) *pœna* seu aliquid molestiam ingerens, et ita distinguitur ab *irregularitate* (infra, n. 1318) quæ est *inhabilitas* ad ordines recipiendos vel exercendos, et a *reservatione* (infra, n. 1084) qua limitatur confessarii jurisdictio quin proprie pœnitenti pœna infligatur. b) Hæc pœna consistit in privatione quorundam *bonorum spiritualium*, ut sunt sacramenta, vel *spiritualibus annexorum*, ut sunt beneficia ecclesiastica. c) Exinde pœna est *spiritualis*. d) Est præterea *medicinalis* seu tendens ad emendationem delinquentis : unde irrogatur tantum donec reus a contumacia recedens absolutionem recipiat².

756. 2° Divisio censurarum. a) Ratione modi *quo statuuntur*, censuræ sunt *a jure*, si pœna determinata in ipsa lege statuatur; *ab homine*, si feratur per modum præcepti peculiaris, vel per sententiam judicalem condemnatoriam, etsi in jure statuta³. b) Ratione modi *quo incurruntur*,

¹ *Codex*, c. 2241. — ² *Codex*, c. 2248. — ³ *Codex*, c. 2217.

censuræ sunt *latæ* vel *ferendæ* sententiæ, prout incurruntur ipso facto ante omnem sententiam condemnatoriam, vel solum post talem sententiam. c) Ratione modi *quo absolvuntur*, censuræ sunt *reservatæ*, vel nemini reservatæ, prout absolutio Ordinariis, aut etiam R. Pontifici reservatur, aut ab omnibus confessariis dari potest. d) *Ratione divulgationis*, censuræ sunt *notoriæ* quando aut per sententiam iudicis, aut per confessionem delinquentis in iudicio factam, aut per delicti patratiōem in loco publico, ita notum est aliquem censuram incurrisse, ut id celari non possit; secus, dicuntur *occultæ*¹. e) Ratione *effectuum*, id est, bonorum quibus privatur censuratus, tres censuræ enumerantur, scilicet: *excommunicatio*, *suspensio*, et *interdictum*. De unaquaque specie dicemus in articulo sequenti.

757. 3º De auctore censurarum. A) Censuras ferre valet qui potestate *legem ferendi vel præcepta* imponendi² gaudet. — Vicarius generalis sine mandato *speciali* non habet hanc potestatem³.

a) Potestatem igitur habent ferendi censuras: 1) *R. Pontifex et Concilium æcumenicum* pro universa Ecclesia; 2) *legati apostolici*, pro territorio ipsis assignato; 3) *Concilium provinciale*, pro sua provincia; 4) *episcopi*⁴, in suos *diæcesanos*, dum in diœcesi commorantur; — etiam in diœcesanos extra diœcesim commorantes quando violant non *legem* sed *præceptum* episcopi can. 2220, vel postquam in propria diœcesi, imo extra diœcesim delictum patraverunt; — in *peregrinos* qui, dum in aliqua diœcesi peregrinantur, ibidem delinquant; — in *exemptos* in casibus jure determinatis; 5) *superiores regularium*, secundum statuta sui ordinis, in *subditos* suos in *quocumque loco* existentes,

¹ *Cod. jur. can.*, 2197.

² *Ibid.*, 2220. — ³ *Ibid.*

⁴ Idem dic, sede vacante, de *vicario capitulari*, vel de ipso *Capitulo* ante deputationem vicarii capitularis. Assimilantur episcopis etiam quoad hoc *abbates habentes jurisdictionem* quasi-episcopalem.

cum eorum jurisdictio sit potius personalis quam territorialis ¹.

b) Potestatem **delegatam** habent ferendi censuras omnes et soli clerici quibus id commissum est ab habentibus potestatem ordinariam. Delegati autem non possunt subdelegare nisi id expresse eis concedatur, vel sint delegati a Romano Pontifice, aut ad universalitatem causarum.

B) *De sollemnitatibus servandis in ferendis censuris.* a) Si agitur de censuris *ferendæ* sententiæ vel a *jure* vel *ab homine*, "reus reprehendatur ac moneatur ut a contumacia recedat", dato, si prudenti judicio judicis casus id ferat, congruo ad resipiscendum tempore ²: censuræ enim non possunt ferri nisi in *contumaces* (infra, n. 750) ³. Sententia autem debet in scriptis proferri, ad liceitatem quidem, non vero ad validitatem ⁴.

b) Si autem agitur de censuris *latæ* sententiæ, nulla monitio specialis requiritur, cum lex ipsa vel præceptum continuo admoneat ⁵.

758. 4º De subjecto censurarum. Ex ipsa definitione censuræ, requiritur ut censurandus sit *homo — baptizatus — delinquens — et contumax*.

A) *Homo* ⁶ *viator* ⁷ et *doli*, id est, *peccati capax*, cum censura supponat delictum.

"Impuberes excusantur a pœnis latæ sententiæ, et potius punitionibus educativis quam censuris aliisve pœnis

¹ *Parochi* non possunt ferre censuras, quia nunquam habuerunt veram jurisdictionem in foro externo.

² *Cod. jur. can.*, 2233, 2242.

³ Ob violationem præcepti peculiaris, quod communitum erat censura *ferendæ sententiæ*, statim post delictum comprobatum censura infligi potest (*Commis. Pont.* 14 jul. 1922).

⁴ Cf. *Ibid.*, c. 1877 et c. 2239, § 2.

⁵ *Cod. jur. can.*, c. 2233, § 2, 2242, § 2.

⁶ Excommunicatio contra nociva *animalia*, quæ diu fuit in usu, non est proprie excommunicatio, sed supplex adprecatio ut Deus illa abigat. Contra *dæmones*, Ecclesia utitur exorcismis, non censuris.

⁷ Excommunicatio *mortui*, quæ olim fiebat, hoc solum significabat talem personam in excommunicatione decessisse.

gravioribus vindicativis corrigantur; puberes vero qui eos ad legem violandam induxerint vel cum eis in delictum concurrerint, ipsi quidem pœnam lege statutam incurrunt"¹.

B) *Baptizatus*. Ecclesia enim non judicat eos qui foris sunt².

C) *Delinquens*. Delictum autem debet esse *externum*, — *mortale*, — *consummatum*.

a) *Externum* : nam Ecclesia de internis non judicat. Non dicimus publicum; nam peccatum *etiam occultum* potest esse externum, v. g., hæresis ore prolata, etiam absque ullo teste.

b) *Mortale* : alioquin non adesset proportio inter delictum et pœnam, cum censura sit gravissima pœna ecclesiastica.

Proinde, quicquid excusat a peccato mortali, excusat etiam a censura³. Unde, si de facto is contra quem lata est censura, peccatum subjective mortale non commiserit, licet in foro externo debeat haberi et se gerere ut censuratus ad vitandum scandalum, attamen non est vere coram Deo censuratus, nec proinde illis bonis spiritualibus privatus quibus privat censura.

Insuper, delictum debet esse mortale *quatenus externum*, ita ut, si peccatum est mortale, sed non quatenus externum, censura non incurratur : v. g., percussio levisima clerici ex intentione graviter mala.

c) *Consummatum* : id est, requiritur ut illud præcise delictum quod legislator intendit *sub pœna* prohibere, sit perfecte completum : nam leges pœnales sunt strictæ interpretationis⁴. Attamen, si *conatus delicti* peculiari pœna in lege mulctatur, verum constituit delictum et ad censuram incurrendam sufficit⁵. — Cfr. n. 771 de complicibus.

¹ *Cod. jur. can.*, 2230.

² I *Cor.*, V, 12; *Concil. Trid.*, sess. XIV, de Pœnit., c. 2.

³ "Non solum quæ ab omni imputabilitate excusant, sed etiam quæ a gravi, excusant pariter a qualibet pœna tum latæ, tum ferendæ sententiæ etiam in foro externo, si pro foro externo excusatio evincatur". *Cod. jur. can.*, 2218.

⁴ Cf. *Cod. jur. can.*, 2219, 2228.

⁵ *Codex*, c. 2212.

D) Contumax. Ad contumaciam requiritur ut delinquens sciat, *saltem habitualiter*, etsi actu de prohibitione et pœna non cogitet, aliquid esse *jure ecclesiastico et sub censura* prohibitum, et nihilominus contra prohibitionem ecclesiasticam libere agat.

A contumacia autem excusant : a) *metus gravis*, imo et *levis* quando censura fertur contra *præsumentes...*, *ausu temerario agentes...*, *sponte* aut *scienter*, aut *consulto facientes*; b) *ignorantia* legis aut pœnæ, non tamen crassa nec supina saltem generaliter ¹.

N. B. Si agitur de censura ferendæ sententiæ, ille contumax est qui, non obstantibus canonicis monitionibus, in delicto perseverat aut non resipiscit. (*Codex*, c. 2333).

759. Varia notanda. a) "Nisi expresse nominentur, S. R. E. Cardinales sub lege pœnali non comprehenduntur, nec Episcopi sub pœnis latæ sententiæ suspensionis et interdicti" ². Insuper qui supremum tenent populorum principatum, horumque filii ac filiæ iive quibus jus est proxime succedendi in principatum non incurrunt nisi pœnas a R. Pontifice inflictas aut declaratas ³.

b) In censuris, *benignior interpretatio* est facienda ⁴. Unde, censuræ latæ in *populum*, clerum non tenent; latæ in *clerum* non ligant populum, nec regulares qui vota solemnina emittunt, sed probabilius ligant religiosos votorum simplicium.

c) *Aliquis* potest esse *simul obnoxius pluribus censuris* speciei diversæ (excommunicationi, suspensioni), vel pluribus ejusdem speciei (v. g. pluribus excommunicationibus) : sive quia eadem vel distincta actione commisit diversa delicta quorum singula annexam habent censuram; — sive quia idem delictum diversis censuris a distinctis Superioribus punitur; — sive quia delictum, censura punitum, pluries repetitur. — Censura ab homine multiplicatur si plura præcepta vel plures sententiæ violantur ⁵.

¹ Attamen quando fertur censura contra eos qui "*temere*", "*ausu temerario*", "*scienter*", "*consulto*", etc. peccant, ignorantia etiam crassa vel supina excusat, non vero affectata. *Cod. jur. can.*, 2229.

² *Codex*, c. 2227, § 2.

³ *Codex*, 2227 et 1557.

⁴ *Cod. jur. can.*, 2219.

⁵ *Ibid.*, 2244.

d) *In dubio* utrum censura contracta fuerit necne, censura non tenet, nisi dubitetur utrum pœna, a Superiore competente inflictâ, sit justa ¹.

760. 5° De absolutione a censuris. A) *Principia* : a) Censura proprie dicta, cum semel fuerit contracta, non tollitur per *mortem* sive censurati, sive censurantis; — neque per *cessationem legis* aut *præcepti*; neque per *emendationem rei*, sed tantummodo per *absolutionem* a superiore competente datam ².

b) Ad absolvendum a censuris, requiritur in absolvente *jurisdictio* in absolvendum, sed *non necessario jurisdictio sacramentalis*; nam absolutio a censuris dari potest a Superiore, vel ejus delegato, etiam non sacerdote.

c) Absolutio a censuris dari potest *absenti*, imo et *invito*. Sed absolutio data *invito*, suum effectum non habet quoad censuram quæ peccato adhuc duranti, v. g., adhæsioni sectæ massonicæ, annectitur.

d) Absolutio denegari nequit cum primum delinquens a contumacia recesserit ³.

e) Qui *pluribus censuris ligatur*, ab una absolvi potest, quin ab aliis absolvatur. Unde “petens absolutionem, debet casus omnes indicare, secus absolutio valet tantum pro casu expresso; quod si absolutio, quamvis particularis petitio facta sit, fuerit generalis, valet quoque pro reticitis bona fide, excepta censura specialissimo modo reservata Sedi Apostolicæ ⁴.

f) Data in foro *externo*, utrumque forum afficit; si in *interno*, absolutus, remoto scandalo, ea uti potest et uti absolutum se habere in actibus fori externi; sed in hoc casu superior fori externi

¹ *Can.* 2219. — ² *Can.* 2248. — ³ *Can.* 2248, § 2.

⁴ *Can.* 2249; § 2.

exigere potest probationem absolutionis datæ vel absolutionem in foro externo ¹.

g) Absolutio a censuris *separari potest ab absolutione a peccatis*.

Unde si confessio sacramentalis statim haberi nequeat, et aliunde adsint rationes ut statim reus a censuris absolvatur, absolvi potest a censuris, licet non a peccatis : v. g., si sacerdos habens potestatem absolvendi a censuris reservatis, non vacat audire integram confessionem, vel si reus non est paratus ad eam instituendam, sacerdos potest audire solos casus qui habent censuram adnexam, et a censuris absolvere, pœnitentemque mittere ad alium qui audita confessione, absolveret a peccatis ².

“ Si (vero) agatur de censura quæ non impedit Sacramentorum receptionem, censuratus, rite dispositus et a contumacia recedens, potest absolvi a peccatis, firma censura ” (can. 2250).

Si, ex rescripto, absolutio a censuris dari non potest, nisi *audita prius confessione sacramentali*, curandum est ut pœnitens ad absolutionem peccatorum disponatur. Sed valida esset absolutio a censuris dummodo præcesserit *accusatio sacramentalis* peccatorum ³.

h) Nulla specialis *formula* requiritur ad absolutionem a censuris impertiendam in foro sacramentali, nisi in rescripto aliter præscribatur. Confessarius absolvit per *formulam* ipsam absolutionis. Attamen ad excommunicationis absolutionem in foro non sacramentali, regulariter formam adhiberi convenit in libris ritualibus traditam.

761. B) Speciatim de reservatione notanda.

a) Reservatio censuræ in particulari territorio, extra territorium illud non tenet, etiamsi censuratus e territorio egrediatur præcise ad obtinendam absolutionem; sed censura *ab homine* est

¹ Can. 2251.

² GURY-BALLERINI, n. 954. — ³ S. Pœnitent., 4 jun. 1839.

ubique reservata ei qui intulit, aut ejus successor, superiori, delegato ¹.

b) Si confessarius, ignorans reservationem, a censura ac peccato absolvat, absolutio censuræ valet, dummodo ne sit censura ab homine aut censura specialissimo modo Sedi Apostolicæ reservata ².

c) Reservatio censuræ impediens receptionem sacramentorum importat reservationem peccati cui censura annexa est; verum si quis a censura excusatur vel ab eadem fuit absolutus, reservatio peccati penitus cessat ³.

762. C) Regulæ practicæ. a) *In ordinariis adjunctis.* 1) A censura *nemini reservata*, quilibet confessarius valide et licite absolvit in foro sacramentali; extra forum sacramentale quicumque jurisdictionem in foro externo habet in reum ⁴.

2) A censura a jure reservata ille potest absolvere cui reservata est, vel qui eam tulit aut ejus superior, aut successor, aut delegatus. Delegatus a S. Sede debet habere delegationem generalem, vel specialem, vel specialissimam pro qualitate reservationis; aliæ enim censuræ reservantur simpliciter, aliæ speciali modo, aliæ specialissimo modo ⁵.

b) In casibus *urgentioribus* ⁶, si nempe *censuræ* latæ sententiæ exterius servari nequeant sine periculo gravis scandali vel infamiæ, aut si durum sit pœnitenti in statu gravis peccati permanere

¹ Can. 2247, § 2. — ² Ibid., § 3. — ³ Can. 2246. — ⁴ Can. 2253.

⁵ Can. 2253. — Qui habet potestatem delegatam absolvendi a censuris *R. Pontifici* reservatis, non idcirco valet a censuris Ordinario reservatis absolvere.

⁶ Can. 2254. — Sub nova legislatione casus *urgentior* pro peccato reservato sine censura vix aut ne vix quidem potest evenire. Cf. *Codex*, c. 899, § 2.

per tempus necessarium ut Superior competens provideat, tunc quilibet confessarius in foro sacramentali ab eisdem, *quoque modo* reservatis, absolvere potest, injuncto onere recurrenti, sub pœna reincidentiae, intra mensem saltem per epistolam et per confessarium, si id fieri possit sine gravi incommodo, reticito nomine, ad S. Pœnitentiarum vel ad Episcopum aliumve Superiorem præditum facultate, et standi ejus mandatis. — Nihil impedit quominus pœnitens, etiam post acceptam, ut supra, absolutionem, facto quoque recursum ad Superiorem, alium adeat confessarium facultate præditum, ab eoque, repetita confessione saltem delicti cum censura, consequatur absolutionem; qua obtenta mandata ab eodem accipiat, quin teneatur postea stare aliis mandatis ex parte Superioris supervenientibus. — Quod si in casu aliquo extraordinario hic recursus sit moraliter impossibilis, tunc ipsemet confessarius (excepto casu quo censuratus fuit absolvens complicem), potest absolutionem concedere sine onere de quo supra, injunctis tamen de jure injungendis, et imposita congrua pœnitentia et satisfactione pro censura, ita ut pœnitens, nisi intra congruum tempus a confessario præfinitum pœnitentiam egerit ac satisfactionem dederit, recadat in censuram.

c) In *articulo mortis* cessat omnis reservatio, sed qui in *periculo mortis* constituti, a sacerdote, specialis facultatis experte, receperunt absolutionem ab aliqua censura *specialissimo* modo Sedi Apostolicæ reservata, tenentur, postquam convalescerint, intra mensem obligatione recurrenti, sub pœna reincidentiae, ad S. Pœnitentiarum vel ad Episcopum aliumve facultate præditum, eorumque mandatis parendi ¹.

¹ *Can.* 2254, § 3.

d) In casibus *occultis*, potest Ordinarius per se vel per alium absolvere, exceptis censuris *specialissimo* vel *speciali* modo Sedi Apostolicæ reservatis ¹.

763. D) De iis qui absolvere possunt :

a) A censuris autem **ab homine** latis nemo potest absolvere, nisi ille qui censuram tulit, aut ejus successor, vel superior (modo in censuratum jurisdictionem habeat), aut eorum delegatus.

b) *Censuræ a jure communi* latæ, sunt vel nemini vel Romano Pontifici aut Ordinario reservatæ.

1) A censuris *nemini reservatis*, quilibet confessarius valide et licite absolvit in foro sacramentali, extra forum sacramentale quicumque jurisdictionem in foro externo habeat in reum.

2) A censuris *Romano Pontifici reservatis*, absolvere possunt : ipse Romanus Pontifex et Major Pænitentiarius; — episcopi, sacerdotes delegati, imo quandoque quilibet sacerdos, sed *sub conditionibus et cum limitationibus exponendis in Tractatu de Pænitentia*.

3) A censuris autem *Ordinario reservatis*, absolvent Romanus Pontifex, Episcopus, Vicarius capitularis, Vicarius generalis, Prælati regularis (suos subditos), Archiepiscopus in casu visitationis vel appellationis, et eorumdem delegatus ²; — imo quandoque quilibet sacerdos, ut explicatur in *Tr. de Pænit.*

c) A censuris a **jure particulari** latis et *non reservatis*, quilibet confessarius valide et licite

¹ *Can. 2237, § 2.*

² Qui habet potestatem delegatam absolventi a censuris *Romano Pontifici* reservatis, non idcirco valeat a censuris *Ordinario* reservatis absolvere. Qui autem specialem habet facultatem absolventi a censuris *etiam* R. Pontifici reservatis, eo ipso a censuris *jure communi* *Ordinario* reservatis absolvere potest.

absolvere potest in foro sacramentali, extra forum sacramentale quicumque jurisdictionem in foro externo habeat in reum¹. — Si autem sunt *reservatæ*, ab eis nullus absolvere potest, nisi is cui reservatæ sunt, vel ejus superior, aut successor, aut delegatus : in casu tamen urgenti, et in periculo mortis, quilibet sacerdos absolvere valet, sub certis conditionibus, ut explicatur, n. 762.

ARTICULUS II. DE CENSURIS IN SPECIE.

§ I. De excommunicatione.

Ejus *naturam* et *effectus* declarabimus.

764. I. Natura. Excommunicatio est *censura qua quis separatur a communione fidelium*.

Inter excommunicatos, alii sunt *tolerati*, alii *vitandi*, prout cum ipsis licet vel non communicare.

Olim, quicumque excommunicatione majori plectebantur vitandi erant a fidelibus. Nunc, nemo est vitandus, nisi fuerit nominatim a Sede Apostolica excommunicatus, excommunicatio fuerit publice denunciata et in decreto vel sententia expresse dicatur ipsum vitari debere².

765. II. Effectus his versiculis a canonistis exprimuntur :

Res sacræ, ritus, communio, crypta, potestas,
Prædia sacra, forum, civilia jura vetantur.

1º Res sacræ. His verbis interdicitur excommunicato tum *receptio*, — tum *administratio sacramentorum*.

A) Quoad receptionem sacramentorum, excommunicatus prohibetur sub gravi recipere sacramenta³, nisi excuset necessitas gravis, v. g., metus mortis, periculum gravis infamiæ, etc.⁴. *Valide*

¹ Can. 2253, 19. — ² Can. 2258.

³ Codex, c. 2260. Cf. can. 855, § 1.

⁴ Ita D'ANNIBALE (I, n. 360) censet excommunicatum, etiam vitandum, non arceri a *Pœnitentia*, si in letali versatur, et ei diu confessario carendum foret. Tunc enim urget necessitas gravis.

tamen quælibet sacramenta recipit excommunicatus, etiam ipsam pœnitentiam saltem si ad eam *bona fide* accedat. Tenetur autem excommunicatus ad absolutionem se disponere, ut præcepto de paschali communione satisfaciât. — Si gravis urgeat causa, ejus matrimonio assistere potest parochus (can. 1066).

B) Quoad administrationem sacramentorum prohibetur excommunicatus licite *Sacramenta et Sacramentalia conficere et ministrare*, salvo exceptionibus quæ sequuntur :

a) Fideles possunt ex qualibet justa causa ab excommunicato Sacramenta et Sacramentalia petere, maxime si alii ministri desint, et tunc excommunicatus requisitus potest eadem ministrare neque ulla tenetur obligatione causam a requirente percontandi; **b)** sed ab excommunicatis vitandis necnon ab aliis excommunicatis, postquam intercessit sententia condemnatoria aut declaratoria, fideles in solo mortis periculo possunt petere tum absolutionem sacramentalem, tum etiam si alii desint ministri, cetera Sacramenta et Sacramentalia ¹. — Prohibetur etiam excommunicatus quilibet jure eligendi, præsentandi, nominandi ².

2º Ritus. Excommunicatus quilibet caret jure assistendi divinis officiis, non tamen prædicationi verbi Dei.

Si passive assistat toleratus, non est necesse ut expellatur; si vitandus, expellendus est, aut, si expelli nequeat, ab officio cessandum, dummodo id fieri possit sine gravi incommodo; ab assistentia vero activa, quæ aliquam secumferat participationem in celebrandis divinis officiis, repellatur non solum vitandus, sed etiam quilibet post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam aut *aliòquin* notorie excommunicatus ³

3º Communio. Hoc verbo indicatur privatio *suffragiorum communium*, id est, spiritualium auxiliorum quæ ex bonis operibus *nomine Ecclesiæ* factis, vel ex thesauro Ecclesiæ, fidelibus obvenire solent.

¹ *Codex*, c. 2261. — ² *Codex*, c. 2265. — ³ *Codex*, c. 2259.

Hujusmodi sunt fructus Missæ et Breviarii, quatenus nomine Ecclesiæ peraguntur, indulgentiæ, sacramentalia, etc. — Excommunicati, etiam vitandi, non privantur suffragiis *privatis* quæ, ex bonis operibus *nomine privato* factis, privata intentione applicantur. — Imo sacerdotes privatim ac remoto scandalo pro excommunicato missam applicare possunt; sed si sit vitandus, pro ejus conversione tantum ¹.

4° **Crypta**, i. e. *ecclesiastica sepultura* denegari debet :

A) *Excommunicatis* post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam ²; si absque pænitiæ signis decesserit excommunicatus post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, ejus inhumatione cœmeterium violatur ³; si autem pænitens decesserit, absolvendus est (cfr. *Rit. Rom.*, tit. 3, c. 4), et in loco sacro sepeliendus. B) Quoad *toleratos* autem, quamvis nullum jus habeant ad sepulturam ecclesiasticam, eis concedi hæc tamen potest. Sæpe vero eis negari debebit, ex alia ratione, si nempe sint *peccatores publici*, vel hæretici (aut apostatæ) notorii.

Huc spectant, exempli causa, responsa S. Pænitentiariæ circa deputatos vel senatores qui in Gallia leges contra religionem suffragio suo approbarunt. Ut excommunicati haberi debent; privandi sunt sepultura ecclesiastica, si notorie constet eos in peccato suo decessisse; si vero pænitentes defuncti sunt, non sunt privandi consuetis honoribus. In dubio, sepeliantur absque solemnitatibus, v. g., concedatur tantum missa lecta, cum simplici absolutione cadaveris ⁴.

5° **Potestas**, id est jurisdictio *aufertur* excommunicato, si contra eum lata fuerit sententia condemnatoria vel declaratoria, ita ut illicite et invalide eam exerceat, sive in foro externo, sive in foro interno, excepto casu necessitatis in periculo mortis. *Toleratus* autem, etiam *notorius*, non privatur jurisditione, eamque licite exercet, si a fidelibus petitus sit ⁵.

6° **Prædia sacra** seu *beneficia* valide conferri nequeunt excommunicato etiam tolerato ⁶.

¹ *Codex*, c. 2262. — ² *Codex*, c. 1240. — ³ *Codex*, c. 1207, 1172.

⁴ *S. Pænit.* 20 Maii 1908: cf. *Canoniste*, XXXI, p. 558.

⁵ *Codex*, c. 2261, 2264. — ⁶ *Codex*, c. 2265.

Beneficia autem *antea* possessa excommunicatus retinet, et eorum fructus facit suos, dummodo non intervenierit sententia condemnatoria vel declaratoria ¹. Prohibetur autem quilibet excommunicatus ecclesiasticis officiis seu muneribus fungi et privilegiis antea ab Ecclesia concessis frui ². *Vitandus* vero statim ipsamet dignitate, officio aut beneficio privatus manet ³.

Jure novo, gratiæ omne genus a Sancta Sede concessæ, etiam censura irretitis, ratæ sunt ac legitimæ, nisi de iis agatur qui sunt excommunicati vitandi, vel excommunicati sententia declaratoria aut condemnatoria. Eadem sancita sunt quoad suspensos et interdictos ⁴.

7º Forum : scilicet omnis *communicatio in foro* (olim etiam in foro civili) cum fidelibus, excommunicato interdicitur ⁵.

Itaque : a) non potest esse judex, arbiter, advocatus, procurator, tabellio, testis, etc. Si autem citatur ut *reus*, omnia facere potest quæ ad suam defensionem requiruntur, nisi sit vitandus aut subierit sententiam declaratoriam vel condemnatoriam ⁶. b) Toleratus vero a nullo munere excluditur ipso jure ⁷, sed repelli potest a iudice, ab actore, vel a reo.

8º Civilia jura. "Communione in profanis cum excommunicato *vitando* fideles vitare debent, nisi agatur de conjuge, parentibus, liberis, famulis, subditis, et generatim nisi rationabilis causa excuset" ⁸.

Olim communicatio in civilibus, etiam cum *toleratis*, prohibita erat. Sed *Martinus V* (Const. *ad evitanda*) benigne indulgit fidelibus ut, secluso scandalo vel propriæ perversionis periculo, nemo tenetur a communione *tolerati* abstinere.

766. A) Actus autem prohibiti cum vitando hoc versículo exprimuntur :

Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

¹ *Codex*, c. 2266. — ² *Codex*, c. 2263. — ³ *Codex*, c. 2266.

⁴ *Codex*, c. 2265, § 2; c. 2283; c. 2275.

⁵ *Codex*, c. 2263 : "Removetur excommunicatus ab actibus legitimis ecclesiasticis".

⁶ *Codex*, c. 1654. — ⁷ *Ibidem*. — ⁸ *Codex*, c. 2267.

Hinc non licet (*nisi in casibus exceptis*) *vitando* scribere, osculum dare vel aliquod specialis benevolentiae signum (*os*); nec cum illo orare, (etiam privatim, saltem sub veniali, nisi excuset status subjectionis (*orare*); nec illum salutare, honoris exhibendi causa, nisi exigat urbanitas (*vale*); nec cum illo societatem inire (*communio*), vel ut commensalis convivari (*mensa*).

B) *Casus excepti.* Licita est communicatio in civilibus cum vitando, quando excusat *necessitas*, vel *utilitas*, sive spiritualis, sive temporalis, tum ipsius excommunicati, tum fidelis cum vitando communicantis, tum alicujus tertii.

C) *Pœnæ contra communicantes.* Prohibitio illa communicandi cum vitando, licet *per se* non obliget sub mortali, nisi communicatio fiat in divinis, adhuc subsistit ¹, eamque violantes aliquando quasdam pœnas subeunt.

§ II. De interdicto.

767. I. Notio. *Interdictum* est *censura qua fideles*, in communione Ecclesiæ permanentes, prohibentur sacris infra indicatis.

Differt ab excommunicatione et suspensione. Excommunicatio enim "afficere potest tantum personas physicas, et ideo, si quando feratur in corpus morale, intelligitur singulos afficere qui in delictum concurrerint; interdictum et suspensio, etiam communitatem, ut personam moralem; excommunicatio et interdictum, etiam laicos; suspensio, clericos tantum; interdictum, etiam locum; excommunicatio est semper censura; interdictum et suspensio possunt esse vel censuræ vel pœnæ vindicativæ, sed in dubio præsumuntur censuræ" ².

768. II. Species et effectus. Distinguendum est inter interdictum *personale* et interdictum *locale*.

1° *Interdictum personale* illud est quod imme-

¹ *S. Officium*, 2 aug. 1893, *A. S. S. XXXI*, 401.

² *Codex*, c. 2255, § 2.

diat et directe afficit *personas eisque adhæret*, ita ut ubique locorum ei subjaceant.

Personaliter interdicti : **a)** nequeunt divina officia celebrare eisve, excepta prædicatione verbi Dei, assistere; passive assistentes non est necesse ut expellantur; sed ab assistentia activa, quæ aliquam secumferat participationem in divinis officiis celebrandis, repellantur interdicti post latam sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, aut alioquin notorie interdicti; **b)** prohibentur sacramenta, immo et post sententiam declaratoriam aut condemnatoriam, sacramentalia recipere; prohibentur etiam Sacramenta et Sacramentalia conficere et ministrare; attamen fideles possunt sacramenta et sacramentalia petere ex qualibet causa ab interdicto simplici, a vitando autem tantum in necessitate periculi mortis; **c)** prohibentur jure eligendi, præsentandi, nominandi, consequendi dignitates et officia in Ecclesia, recipiendi ordines et post sententiam declaratoriam aut condemnatoriam, nequeunt gratiam ullam pontificiam valide consequi; **d)** carent sepultura ecclesiastica post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam ¹.

2° *Interdictum locale* illud est quod *directe afficit loca* et non personas, ita ut personæ in alio loco a divinis non arceantur.

A) Si immediate attingit aliquod *territorium*, v. g., regnum, civitatem, pagum, habetur *interdictum locale generale*.

Si aliud non fuit interdicti decreto expressum : **a)** permittitur clericis personaliter non interdictis omnia divina officia et sacros ritus privatim obire, januis clausis; **b)** in ecclesia vero cathedrali, ecclesiis parœcialibus vel in ecclesia quæ unica sit in oppido, in iisque solis, permittuntur unius missæ celebratio, asservatio Ss. Sacramenti, administratio baptismatis, Eucharistiæ, pœnitentiæ, assistentia matrimoniis, exclusa benedictione nuptiali, mortuorum exsequiæ, prædicatione, etc., sed sine solemnitate ².

B) Si interdictum immediate attingit *certa loca sacra*, v. g., hoc oratorium, hanc ecclesiam vel omnes ecclesias hujus loci, habetur *interdictum locale particulare*.

¹ Codex, c. 2275. — ² Codex, c. 2271.

Quo casu, " si interdictum fuerit altare vel sacellum aliqujus ecclesiæ, nullum sacrum officium seu sacer ritus in eisdem celebretur. Si interdictum fuerit cœmeterium, fidelium quidem cadavera sepeliri ibidem possunt, sed sine ullo ecclesiastico ritu " ¹. Si interdictæ fuerint ecclesiæ capitulares (capitulo non interdicto) vel parœciales, permittuntur sacri ritus sine solemnitate, nisi aliter disponat interdicti decretum ².

Qui interdicto locali vel interdicto in communitatem seu collegium subest, quin eidem causam dederit, potest sacramenta recipere sine absolutione ab interdicto aliave satisfactione ³.

N. B. " In die Nativitatis Domini, Paschatis, Pentec., Ss. Corporis Christi et B. Mariæ Virg. in cælum assumptæ interdictum locale suspenditur, et prohibetur tantum collatio ordinum et sollemnis nuptiarum benedictio " ⁴.

Scholium. Interdicto proprie dicto affinia sunt *interdictum ab ingressu ecclesiæ* et *cessatio a divinis*.

a) " Interdictum ab ingressu ecclesiæ secumfert prohibitionem ne quis in ecclesia divina officia celebret vel eisdem assistat aut ecclesiasticam sepulturam habeat; si autem assistat, non est necesse ut expellatur, nec, si sepe-liatur, oportet ut cadaver amoveatur " ⁵.

b) *Cessatio a divinis*, quæ accedebat interdicto locali, definiri potest : *Prohibitio divina officia obeundi, et ministrandi sacramenta interdicta* (Eucharistiam et Ordinem) *in aliquo loco sacro*. De hac autem silet *Codex*.

§ III. De suspensione.

Hujus naturam et effectus expendemus.

769. I. Natura. 1° *Notio*. Suspendio est " *censura qua clericus officio vel beneficio vel utroque prohibetur* ". Unde : a) solos clericos attingit, quia soli officio vel beneficio frui possunt, eoque privari; b) suspendio non privat ipsa potestate ecclesiastica, sed tantum aufert *jus utendi* illa potestate ⁶ : et sic differt a depositione ⁷, quæ ipso officio clericum privat.

¹ *Codex*, c. 2272, § 1-2. — ² *Ibid.*, § 3. — ³ *Codex*, c. 2276.

⁴ *Codex*, c. 2270, § 2. — ⁵ *Codex*, c. 2277.

⁶ *Can.* 2279, § 1. — ⁷ *Can.* 2303.

2° *Species*. a) *Suspensio ab homine*, ferri potest triplici modo : — *ad cautelam*, ad scandala removenda, contra clericum crimine suspectum ¹: quæ suspensio non est pœna, sed simplex *prohibitio*; — vel per modum *pœnæ vindictivæ*, sive ad tempus, sive in perpetuum, in punitionem alicujus delicti; — vel per modum *pœnæ medicinalis*, donec delinquens resipiscat : et hæc est *proprie* censura. b) *Suspensio* potest esse *totalis* vel *partialis*, prout ex toto vel ex parte privat clericum usu potestatis ecclesiasticæ ².

770. II. Effectus. 1° Ille contra quem fertur suspensio *totalis*, ab officio *et* a beneficio suspenditur, id est, ab exercitio muneris spiritualis (*officio*), et a jure utendi bonis temporalibus huic muneri annexis (*beneficio*); non autem a jure administrandi bona beneficialia, nisi decretum vel sententia suspensionis ipsam administrandi potestatem suspenso expresse adimat et alii tribuat ³. — Censetur autem *totalis* suspensio quæ fertur absolute absque ulla determinatione ⁴.

2° *Suspensio* autem *partialis* potest esse sive ab *officio*, sive a *beneficio*.

A) *Officium* duo comprehendit : potestatem *ordinis* et potestatem *jurisdictionis*.

a) *Suspensio ab officio simpliciter*, nulla adjecta limitatione, vetat omnem actum tum potestatis ordinis et jurisdictionis, tum etiam meræ administrationis ex officio competentis, excepta administratione bonorum proprii beneficii ⁵.

b) *Suspensio a divinis* vetat omnem actum potestatis ordinis quam quis sive per sacram ordinationem sive per privilegium obtinet ⁶.

c) *Suspensio ab ordinibus* vetat omnem actum potestatis ordinis receptæ per ordinationem; *suspensio a certo* et definito *ordine exercendo* vetat omnem actum ordinis designati, eundem ordinem conferre et superiorem recipere, receptumque post suspensionem exercere; *suspensio a certo* et definito *ordine conferendo* vetat ipsum ordi-

¹ *Codex*, c. 2222. — ² *Codex*, c. 2278. — ³ *Codex*, c. 2280.

⁴ *Codex*, c. 2278, — ⁵ *Codex*, c. 2279, § 1. — ⁶ *Ibid.*, § 2.

nem conferre, non vero inferiorem nec superiorem ¹. — Suspensus ab ordine, si actum ordinis sacri a quo suspensus est, solemniter exercet, fit irregularis ².

d) **Suspensio a jurisdictione** generatim vetat omnem actum potestatis jurisdictionis pro utroque foro tam ordinariæ quam delegatæ. Imo *invalide* jurisdictionem exercet suspensus, si sit vitandus vel sub sententia declaratoria aut condemnatoria ³, et aliunde jurisdictione necessaria sit ad validitatem actus; sed non fit irregularis. Suspendi etiam aliquis potest a *determinatis* actibus jurisdictionis: quo casu alios actus valide et licite exercere potest.

B) **Suspensio a beneficio** privat *fructibus* beneficii excepta habitatione in ædibus beneficialibus, *non* autem *jure administrandi* bona beneficialia, nisi id expresse declaretur. — Si, quamvis censura obstet, beneficiarius fructus percipiat, fructus restituere debet, et ad hanc restitutionem cogi potest canonicis quoque, si opus sit, sanctionibus ⁴.

Si *communitas* seu *collegium clericorum* delictum commiserit, suspensio ferri potest vel in singulas personas delinquentes, vel in communitatem, uti talem, vel in personas delinquentes et communitatem. 1) Si primum, servantur regulæ superius expositæ. 2) Si alterum, communitas prohibetur exercitio jurium spiritualium quæ ipsi, uti communitati, competunt. 3) Si tertium, effectus cumulantur ⁵.

Clericus suspensus absolvi potest a *peccatis* per simplicem confessarium, antequam a suspensione reservata per superiorem absolvatur. Suspensio enim non privat receptione sacramentorum, excepto tamen ordine ⁶.

ARTICULUS III. DE CENSURIS LATÆ SENTENTIÆ IN INDIVIDUO.

771. Prænotanda. — Censuræ latæ sententiæ hodie vigentes, in *Codice juris canonici* (c. 2314-2414) inveniuntur ⁷ in libro de *Pænis* dispersæ.

Hic animadvertere licet *complices* proprie dictos

¹ *Ibid.*, § 2. — ² *Codex*, c. 985. — ³ *Codex*, c. 2265, 2283.

⁴ *Codex*, c. 2280. — ⁵ *Codex*, c. 2285. — ⁶ *Codex*, c. 2250.

⁷ Legitur enim in canone 6, 5°: "Quod ad *pænas* attinet, quarum in Codice nulla fit mentio, spirituales sint vel temporales, medicina-

pœnas latæ sententiæ incurrere, nempe eos qui communi delinquendi consilio simul physice concurrunt in delictum, et eos qui ad delicti consummationem inducunt vel in hanc quoquo modo concurrunt, si delictum sine eorum opera commissum non fuisset. (*Codex*, c. 2231 et 2209, § 1-3).

Triplicis sunt generis censuræ : *excommunicationes, interdicta et suspensiones*.

§ I. De excommunicationibus.

Inter excommunicationes, quædam *S. Pontifici*, aliæ *Episcopis*, aliæ tandem *nemini* reservantur. Iterum, ex jure novo, quædam *S. Pontifici* reservantur *specialissimo modo*, aliæ *speciali modo* et aliæ *simpliciter*.

Jamvero ad absolvendum a censura Sedi Apostolicæ reservata, cuilibet, præter R. Pontificem, requiritur delegata potestas, sive *generalis*, si censura *simpliciter* sit reservata, sive *specialis*, si modo speciali reservata, sive *specialissima*, si reservata *specialissimo modo*¹, exceptis tamen casibus urgentioribus, 762 b).

I. *Excommunicationes R. Pontifici specialissimo modo reservatæ.*

Quatuor in Codice numerantur :

772. I. " *Qui species consecratas abjecerit vel ad malum finem abduxerit aut retinuerit, est suspectus de hæresi; incurrit in excommunicationem latæ sententiæ specialissimo modo Sedi Apostolicæ reservatam; est ipso facto infamis, et clericus præterea est deponendus* " ².

les vel, ut vocant, vindicativæ, latæ vel ferendæ sententiæ, eæ tanquam abrogatæ censeantur "

¹ *Codex*, c. 2253. — ² *Codex*, c. 2320.

Ex hoc canone constat eum qui modis designatis Venerabile Altaris Sacramentum violaverit, præter suspicionem de hæresi (et sanctiones ex hac suspitione sequentes, can. 2315), infamiam ipso facto contractam cum suis consecrariis (can. 2294) et depositionem *ferendæ sententiæ* (can. 2303), incurrere insuper ipso facto excommunicationem Sedi Apostolicæ reservatam modo *specialissimo*, cum consecrariis talis reservationis indicatis canonibus 2247, § 3, 2249, § 2; 2252, 2253, 2254.

773. II. “ *Qui violentas manus in personam Romani Pontificis injecerit, excommunicationem contrahit latæ sententiæ Sedi Apostolicæ specialissimo modo reservatam; et est ipso facto vitandus* ” ¹. — Quid sit violentas manus injicere dicemus infra, n. 809.

774. III. “ *Absolvens vel fingens absolvere complicem in peccato turpi incurrit ipso facto in excommunicationem specialissimo modo Sedi Apostolicæ reservatam; idque etiam in mortis articulo, si alius sacerdos, licet non approbatus ad confessiones, sine gravi aliqua exortura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessionem, excepto casu quo moribundus recuset alii confiteri.*

Eandem excommunicationem non effugit absolvens vel fingens absolvere complicem qui peccatum quidem complicitatis, a quo nondum est absolutus, non confitetur, sed ideo ita se gerit, quia ad id a complice confessario sive directe sive indirecte inductus est ” ². (Infra, n. 1196-1198).

775. IV. “ *Confessarius, qui sigillum Sacramentale directe violare præsumpserit* ” ³.

¹ Codex, c. 2343. — ² Codex, c. 2367.

³ Codex, c. 2369.

Directe violatur sigillum sacramentale quando expresse revelatur quod est materia sigilli (infra, 1160) simulque designatur persona quæ id fecerit.

N. B. His addi possunt : excommunicatio *ab homine* quam tulit S. Pontifex, et censuræ quæ violatione secreti S. Offici incurruntur.

II. *Excommunicationes R. Pontifici speciali modo reservatæ.*

Duodecim in *Codice* recensentur :

776. I. “ *Omnes a christiana fide apostatæ et omnes et singuli hæretici aut schismatici* ” ¹.

Præterea “ si sectæ acatholicæ nomen dederint vel publice adhæserint, ipso facto infames sunt; et... clerici, monitione incassum præmissa, degradentur ” ².

Hæresi autem faventes non excommunicantur ipso facto, sed sunt *suspecti* de hæresi : “ Qui quoquo modo hæresis propagationem sponte et scienter juvat, aut qui communicat in divinis cum hæreticis... suspectus de hæresi est ” ³.

Suspectus autem de hæresi *obstinatus* hanc excommunicationem incurrit, infra n. 788.

777. Quoad absolutionem hujus censuræ, hæc notentur :

Si delictum apostasiæ, hæresis vel schismatis ad forum externum Ordinarii loci quovis modo deductum fuerit, etiam per voluntariam confessionem, idem Ordinarius, non vero Vicarius generalis sine mandato speciali, resipiscentem, prævia abjuratone juridice peracta aliisque servatis de jure servandis, sua auctoritate ordinaria in foro exteriore absolvere potest; ita vero absolutus, potest deinde a peccato absolvi a quolibet confessario in foro conscientiæ. Abjuratio vero habetur juridice peracta cum fit coram ipso Ordinario loci vel ejus delegato et saltem duobus testibus ⁴.

¹ *Codex*, c. 2314, § 1. — ² *Ibid.*

³ *Codex*, c. 2316. Can. 2315 statuit quibus poenis percelli possit suspectus de hæresi, et addit : “ Si intra sex menses... sese non emendaverit, habeatur tanquam hæreticus, hæreticorum poenis obnoxius ”. — ⁴ *Codex*, c. 2314, § 2.

Auctoritate autem *delegata*, vi Indulti quinquennalis n. 3, olim Ordinariis concedebatur potestas absolvendi a peccato hæresis etiam ad forum externum non deducto; sed Indulta hujusmodi aboletæ sunt ex decreto *S. C. Consistorialis* 25 april. 1918. Nova tamen passim dantur indulta a *S. Pænitentiaria*.

In conversione hæreticorum, præ oculis habenda est Instructio *S. Officii* 20 Jul. 1859 (*Collect.*, 2^a ed., n. 1178). Primo inquirendum est de validitate baptismi in hæresi suscepti : a) Si *certo invalidus* æstimatur, baptizandi erunt absolute : tunc nulla requiritur abjuratio nec absolutio; b) Si *dubie validus* fuit, 1) abjuratorem seu fidei professionem emittant; 2) postea sub conditione iterum baptizentur; 3) denique confessionem sacramentalem instituant, et conditionate absolvantur; c) si *certo validus*, sola recipitur abjuratio seu fidei professio, quam absolutio a censuris (et a peccatis) sequitur. Si tamen neoconversus valde desideret ut ritus in ejus baptismo olim omisi hac occasione suppleantur, huic voto satisfacere sacerdoti licet ¹.

778. II. “ *Opere publici juris facto, editores librorum apostatarum, hæreticorum et schismaticorum, qui apostasiam, hæresim, schisma propugnant, itemque eosdem libros aliosve per apostolicas litteras nominatim prohibitos defendentes aut scienter sine debita licentia legentes vel retinentes* ” ².

Hic nomine *librorum* non intelliguntur manuscripta, ephemerides, diaria, publicationes periodicæ sigillatim sumptæ, libri ab hæreticis primorum sæculorum scripti...; intelliguntur vero libri apostatarum et hæreticorum non quidem si tantum contineant, sed si *propugnent* hæresim, — et libri a quocumque auctore scripti, sed per litteras ab ipso R. Pontifice ejusve nomine datas, nominatim, expresso libri titulo, damnati sub pœna excommunicationis R. Pontifici reservatæ. — Excommunicatione autem plectuntur ii qui *scienter* (n. 750) legunt intelligendo quæ scripta sunt, aut retinent aut edunt aut defendunt quomodolibet hos libros. Hi autem defendunt libros qui eorum auctores vel doctrinas laudant aut tuentur præcise quatenus hæresim aut schisma propugnant vel continent.

Episcopi ut plurimum, vi Indulti, potestatem delegatam habent “absolvendi a censuris ob *retentionem et lectionem*

¹ Alias quæstiones practicas vide apud GENNARI, *Cons. Moral.*, 122. — ² *Codex*, c. 2318.

librorum prohibitorum incursis : injuncta congrua pœnitentia salutari ; necnon firma obligatione supradictos libros, quantum fieri poterit, ante absolutionem, destruendi vel Tibi (Ordinario) aut Confessario tradendi. (*Indult. S. Pœnit.*)

779. III. “ *Omnes et singuli cujuscunque status, gradus seu conditionis etiam regalis, episcopalis vel cardinalitiæ fuerint, a legibus, decretis, mandatis R. Pontificis pro tempore existentis ad Universale Concilium appellantes, sunt suspecti de hæresi, et ipso facto contrahunt excommunicationem Sedi Apostolicæ speciali modo reservatam* ” ¹.

Hac excommunicatione plectuntur *appellantes* a quacunque ordinatione R. Pontificis qua talis ad Concilium, etiam præsens, legitime congregatum, non autem ad futurum Papam ; attamen hoc ultimo casu appellantes difficile effugiunt excommunicationem contra hæreticos et schismaticos latam. — Insuper appellantes sunt de *hæresi suspecti*, ideoque pœnis obnoxii in canone 2315 recensitis.

780. IV. “ *Violentas manus injicientes in personam S. R. E. Cardinalis vel Legati R. Pontificis, vel Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, etiam titularis tantum* ” ². (Infra, n. 809).

781. V-VI. 1° “ *Qui leges, mandata, vel decreta contra libertatem aut jura Ecclesiæ edunt ; 2° qui impediunt directe vel indirecte exercitium jurisdictionis ecclesiasticæ sive interni sive externi fori, ad hoc recurrentes ad quamlibet laicalem potestatem* ” 3.

Quam pœnam incurrunt : 1° **edentes leges...**

a) *Edentes*, qui videlicet aliquam legislativam potestatem participant, vel debent *concurrere* ut lex aliqua vim legis obtineat, non autem oratores legem propugnantes, sed suffragium dantes, vel ipsam promulgantes.

b) *Edentes leges* proprie dictas, vel *mandata* aut *decreta* lata ad complementum legis aut ad ejus practicam exse-

¹ Codex, c. 2332. — ² Codex, c. 2343.

³ Codex, c. 2334. — In antiquo textu legebatur “ et ad hoc recurrentes ” ; in Codice autem et *omittitur*, ideoque non incurritur excommunicatio nisi *de facto* impediatur jurisdictio.

cutionem, non autem *sententias* judiciales, — bene vero *ordinationes stabiles* a magistratibus *provincialibus* vel *municipalibus* latas, quæ pro provincia vel urbe legibus æquiparantur.

e) *Contra libertatem aut jura Ecclesiæ*. His verbis designatur non solum exercitium potestatis ecclesiasticæ, sed quodvis jus Ecclesiæ competens, ut jus docendi, jus conferendi beneficia, jus publicas supplicationes obeundi, jus acquirendi et possidendi, etc. ¹...

782. 2º Impedientes exercitium jurisdictionis proprie ecclesiasticæ, qua fideles ad vitam æternam reguntur, scilicet, ii qui *injuste* per quamdam coactionem, physicam vel moralem, *efficaciter* obstaculum ponunt ne quis actum jurisdictionis, quem in promptu habet, exerceat, et ad hoc præstandum recurrunt ad *quamlibet* laicalem potestatem sive summam, sive intermediam, sive infimam, sicuti est potestas magistratus municipalis, v. g., qui episcoporum ordinationibus et decretis circa neutrales et impias scholas obsistunt, recurrendo ad quamlibet laicalem auctoritatem. Requiritur ut recursus suum sortiatur effectum ².

783. VII. "*Qui ausus fuerit ad judicem laicum trahere aliquem ex S. R. E. Cardinalibus vel Legatis Sedis Apostolicæ, vel Officialibus majoribus Romanæ Curie ob negotia ad eorum munus pertinentia, vel Ordinarium proprium*" ³.

Quæ censura incurritur non solum a legislatoribus aliisque auctoritatibus, sed etiam a *privatis* qui prædictas personas ecclesiasticas ad tribunal laicorum vocent ibique adesse compellant.

¹ Notandum jam viguisse ex constitutione *Apostolicæ Sedis* hanc excommunicationem latam contra eos qui leges vel decreta libertati aut juribus Ecclesiæ opposita ediderunt. Unde hujusmodi excommunicationi obnoxii fuerunt et manent *usque ad absolutionem*, Deputati et Senatores qui pro legibus gallicis contra associationes religiosas (1 Jul. 1901) et de Separatione Ecclesiæ et Status (9 Dec. 1905) suum suffragium dederunt; *Præses Reipublicæ* qui eas promulgavit; *Ministri* qui decreta ad earum executionem ediderunt.

² *Com. Int.*, 25 jul. 1926. — ³ *Codex*, c. 2341.

784. VIII. “*Recurrentes ad laicam potestatem ad impediendas litteras vel acta quælibet a Sede Apostolica, vel ab ejusdem Legatis profecta, eorumque promulgationem vel executionem directe vel indirecte prohibentes, aut eorum causa sive eos ad quos pertinent litteræ vel acta sive alios lædentes vel perterrefacientes*” ¹.

Hic agitur de *actis quibuslibet* sive R. Pontificis, sive S. Congregationum, sive Legatorum, Nuntiorum, vel Delegatorum Sedis Apostolicæ, modo jam *profecta* sint.

Hanc excommunicationem incurrunt : 1° qui *recurrunt* efficaciter ad laicam *potestatem* ad illa acta impedienda ; 2° qui directe per edictum, vel indirecte per facta, *prohibent* eorum promulgationem aut eorum executionem, etiamsi, non obstante edicto, promulgatio postea fiat vel actus executioni mandetur ; 3° qui eorum causa, scilicet, ad impediendum actorum promulgationem vel executionem, *lædunt*, vel nimis gravibus *perterrefaciunt* sive ipsas partes sive alios cum partibus conjunctos.

785. IX. “*Omnes fabricatores vel falsarii litterarum, decretorum vel rescriptorum Sedis Apostolicæ vel iisdem litteris, decretis vel rescriptis scienter utentes*” ².

Hic agitur de litteris *officialibus*, non autem *privatis*, non solum R. Pontificis, sed etiam R. Congregationum. Excommunicantur autem : a) *fabricatores* ii scilicet qui ex integro hæc documenta effingunt ; b) *falsarii*, id est, qui in eisdem aliquid mutant, addunt, demunt, ita ut sensus mutetur ; non autem qui errores aut menda corrigunt ; c) *utentes* iisdem litteris, et quidem *scienter*, id est, cum plena advertentia et libertate, ad quædam commoda sive sibi sive aliis extorquenda.

786. X. “*Usurpantes vel detinentes per se vel per alios bona aut jura ad Ecclesiam Romanam pertinentia*” ³.

¹ Codex, c. 2333. — ² Codex, c. 2360.

³ Codex, c. 2345.

787. XI. "*Ad ordinem sacerdotalem non promotus, si missæ celebrationem simulaverit aut sacramentalem confessionem exceperit*" ¹.

Quæ excommunicatio novo jure statuitur.

788. XII. "*Si quis per seipsum vel per alios confessarium de sollicitationis crimine apud Superiores falso denunciaverit, ipso facto incurrit in excommunicationem speciali modo Sedi Apostolicæ reservatam, a qua nequit ullo in casu absolvi, nisi falsam denuntiationem formaliter retractaverit imposita insuper gravi ac diuturna pœnitentia*" ².

Aliunde peccatum hujusmodi calumniosæ denuntiationis est *ratione sui reservatum Sanctæ Sedi*, quando denuntiatio fit aut renovatur coram *judice ecclesiastico* ³.

Notetur : a) esse de *hæresi suspectos* : 1) eos qui matrimonio uniuntur cum pacto explicito vel implicito ut omnis vel aliqua proles educetur extra catholicam Ecclesiam (can. 2319); 2) parentes vel parentum locum tenentes qui liberos in religione acatholica educandos vel instituendos scienter tradunt (can. 2319); 3) eum qui species consecratas abjecerit vel ad malum finem abduxerit aut retinuerit (can. 2320); 4) qui obdurato animo per annum insorduerit in censura excommunicationis (can. 2340); 5) qui per simoniam ad ordines scienter promoverint vel promoti fuerint aut alia sacramenta ministraverint vel receperint (can. 2371; 6) qui quoquo modo hæresis propagationem sponte et scienter juvat, aut qui communicat in divinis cum hæreticis (can. 2316).

b) Has sanctiones edici contra suspectum de hæresi : "suspectus de hæresi qui monitus causam suspicionis non removeat, actibus legitimis prohibeatur, et clericus præterea, repetita inutiliter monitione, suspendatur a divinis; quod si intra sex menses a contracta pœna completos suspectus de hæresi sese non emendaverit, *habeatur tanquam hæreticus, hæreticorum pœnis obnoxius*". Ex his ultimis

¹ *Codex*, c. 2322. — Insuper si ita agens sit clericus, deponatur; si laicus, privetur pensione aut munere si quod habeat in Ecclesia, aliisque pœnis puniatur.

² *Codex*, c. 2363. — ³ *Codex*, c. 894.

verbis satis apparet suspectum de hæresi *tam pertinacem*, statim incurrere excommunicationem specialiter S. Sedi reservatam. Quod confirmatur ex *Indice analytico-alphabetico* Codici *apposito*, v^o *Excommunicatio*.

III. *Excommunicationes R. Pontifici simpliciter reservatæ.*

Undecim tantum recensentur in *Codice*, quarum duæ sunt novæ, nempe IX^a et XI^a.

789. I. “*Duellum perpetrantes aut simpliciter ad illud provocantes vel ipsum acceptantes vel quamlibet operam aut favorem præbentes, necnon de industria spectantes illudque permittentes, vel quantum in ipsis est non prohibentes, cujuscunque dignitatis sint*” ¹.

I^o *Qua excommunicatione plectuntur :*

A) *Ipsi duellantes*, id est, qui perpetrant duellum; imo, et qui *provocat* alium ad duellum, vel qui *acceptat*, etiamsi revera duellum non sequatur;

B) *Quamlibet operam aut favorem præbentes*, id est, **a)** omnes et singuli ad duellum quomodolibet *cooperantes*;

Sic : *patrini*, nisi hoc munus acceptent cum intentione et spe duellum omnino impediendi; — *jubentes* ut duellum fiat; — *suadentes*, vel *consulentes*, si consilium vel ratio fuerit per se efficax, et duellum sequatur; — *medicus* qui, rogatus a duellantibus, assistit duello; — *medicus et confessorius* qui, *ex conducto cum duellantibus*, in domo vicina vel in loco propinquo sistunt.

b) *De industria spectantes*, etiam mera curiositate, non vero illi qui aspiciunt casu transeuntes, vel in secreto, nec qui locum certaminis adeunt ut duellum omnino impediant;

c) *Duellum positive permittentes*, imo et illi qui, auctoritate pollentes, illud *non prohibent, quantum in ipsis est*, cum illud prohibere debent et valent.

¹ *Codex*, c. 2351

790. 2° Jure delegato, *episcopi* absolvunt “a censuris contra *duellantes* statutis, in casibus dumtaxat ad forum externum non deductis : injuncta gravi pænitentia salutari, et aliis injunctis quæ fuerint de jure injungenda” ¹. Ita nova indulta *S. Pænit.*

791. II. “*Nomen dantes sectæ massonicæ aliisve ejusdem generis associationibus quæ contra Ecclesiam vel legitimas civiles potestates machinantur*” ².

1° Agitur de societatibus quarum membra, sub iisdem ducibus, ad eundem finem tendunt, nempe finem in canone recensitum, sive exigatur secretum, sive non.

Prohibitis associationibus assimilantur societates *nihilistarum*, necnon societates *crematoriæ* cadaverum si massonicis sint affiliatæ.

Tacetur quidem in *Codice* obligatio denunciandi duces et coriphæos sectarum massonicarum ; sed, ex can. 2336, § 2, “clerici et religiosi nomen dantes sectæ massonicæ aliisque similibus associationibus denunciari debent *S. Cong. S. Officii*”.

792. 2° Vi Indulti ³, ab hac excommunicatione Episcopi absolvere possunt eos qui sectis vetitis nomen dederant, sub certis quibusdam conditionibus. “Ita tamen ut a respectiva secta vel associatione omnino se separent eamque abjurent ; denuntient juxta can. 2336, § 2, personas ecclesiasticas et religiosas, si quas eidem adscriptas noverint ; libros, manuscripta ac signa eandem respicientia, si quæ retineant, in manus absolventis tradant, ad *S. Officium* quamprimum caute transmittenda aut saltem, si justæ gravesque causæ id postulent, destruenda ; injuncta pro modo culparum gravi pænitentia salutari cum frequentatione sacramentalis confessionis et obligatione illata scandala reparandi”.

793. III. “1° *Clausuram monialium violantes, cujuscumque generis aut conditionis vel sexus sint, in earum monasteria sine legitima licentia ingrediendo, pariterque eos introducentes vel admitten-*

¹ *Indult. Pænit.*, n. 2. — ² *Codex*, c. 2335.

³ *Indult. Pænitent.*

*tes*¹; 2° *mulieres violantes regularium virorum clausuram et superiores alique, quicumque ii sint, eas cujuscumque ætatis introducentes vel admittentes...*; 3° *moniales e clausura illegitime exeuntes contra præscriptum can. 601* ”.

De qua clausura percurratur *Instructio S. Congr. de Religiosis*, 6 febr. 1924; Acta, XVI, 1924, p. 96.

1° Vi hujus canonis *excommunicantur* : a) *violantes clausuram monialium*², etiam feminæ, nisi habeant licentiam in monasterium ingrediendi a superiore competente, in casu necessitatis, legitime datam; præterea *introducentes vel admittentes* eos qui clausuram violant; b) *mulieres violantes regularium virorum clausuram*, non vero viri; et insuper quicumque (superiores vel alii) domi sunt et domus sunt (non autem extranei) mulieres recipiunt in clausuram aut in ea retinent, vel earum admissionem non prohibent, cum possint et ex officio debeant eam prohibere. c) *Moniales illegitime exeuntes* contra can. 601, supra n. 730, D.

794. 2° Jure delegato hodie *episcopi* absolvere possunt “a censuris et pœnis ecclesiasticis eos qui clausuram Regularium utriusque sexus sine legitima licentia ingressi fuerint, necnon qui eos introduxerint vel admiserint; dummodo tamen id factum non fuerit ad finem utcumque graviter criminis, etiam effectu non secuto, nec ad externum forum deductum; congrua pro modo culpæ pœnitentia salutaris adjuncta”³.

795. IV. “*Delictum perpetrantes simoniæ in quibuslibet officiis, beneficiis aut dignitatibus ecclesiasticis*”⁴.

Quid sit simoniæ delictum jam exposuimus n. 277-280.

¹ “Si clerici sint præterea suspendantur per tempus pro gravitate culpæ ab Ordinario definiendum” (C. 2342. 1°).

² Hic agitur de monialibus quales describuntur in *Codice ipso*, c. 488: “Veniunt nomine monialium, religiosæ votorum solemnium, aut, nisi ex rei natura vel ex contextu sermonis aliud constet, religiosæ quarum vota ex instituto sunt sollemnia sed pro aliquibus locis ex Apostolicæ Sedis præscripto sunt simplicia”.

³ *Indult. Pœnitent.* — ⁴ *Codex*, c. 2392.

796. V. "*Quæstum facientes ex indulgentiis*" ¹, id est accipientes pecuniam vel aliquid pretio æstimabile pro concessione vel publicatione indulgentiarum.

797. VI. "*Absolvere præsumentes sine debita facultate ab excommunicatione latæ sententiæ specialissimo vel speciali modo Sedi Apostolicæ reservata*" ².

Quod quidem intelligi debet de casibus in quibus non est periculum mortis vel urgens necessitas.

798. VII. "*Impendentes quodvis auxilium vel favorem excommunicato vitando in delicto propter quod excommunicatus fuerit; itemque clerici scienter et sponte in divinis cum eodem communicantes et ipsum in divinis officiis recipientes*" ³.

Pars prima satis per se intelligitur. Secunda pars attingit tantummodo clericos qui, plena advertentia et libertate, cum excommunicato *vitando* communicant *in divinis*, id est, sive in officiis liturgicis illum auctoritative admittunt, ut *obeat* functiones sacras, sive eum in divinis officiis *recipiunt* ut eisdem assistat vel sacra recipiat.

799. VIII. "*Si quis bona ecclesiastica cujuslibet generis, sive mobilia sive immobilia, sive corporalia sive incorporalia, per se vel per alios in proprios usus convertere et usurpare præsumpserit aut impedire ne eorundem fructus seu redditus ab iis, ad quos jure pertinent, percipiantur, excommunicationi tandiu subjaceat, quamdiu bona ipsa integre restituerit, prædictum impedimentum removerit, ac deinde a Sede Apostolica absolutionem impetaverit*" ⁴.

1° Bona de quibus agitur sunt non tantum ea quæ ad Ecclesiam collective pertinent, sed ea etiam quæ ad personas privatas ecclesiasticas pertinent ratione suarum ecclesiarum vel beneficiorum : hujusmodi sunt bona semi-

¹ Codex, c. 2327. — ² Codex, c. 2338, § I. — ³ Codex, c. 2338, § 2.

⁴ Codex, c. 2346.

nariorum, monasteriorum, diœceseon, nosocomiorum, montium pietatis et aliorum locorum piorum *auctoritate ecclesiastica* erectorum, et ab Ecclesia administratorum.

800. 2º *Attinguntur omnes qui scienter in proprios usus convertunt bona hujusmodi usurpata, vel auctoritative impediunt ne ab iis ad quos jure pertinent percipiantur.*

Unde excommunicantur non solum primi usurpantes, sed *omnes successivi detentores*, imo et eadem bona in *locationem* accipientes¹. Illi vero qui horum bonorum emunt *fructus naturales*, licet per se non effugiant excommunicationem, absolvi possunt, imposita tamen eleemossyna in favorem legitimi domini, si emerint infra justum pretium².

801. 3º *Excommunicationem non incurrunt civitatis consiliarii, eorumque Major (le Maire), qui bonum ecclesiasticum, non in proprios sed in communes urbis usus acquirunt*³; nec qui etiam libere accepit munus *administrandi* bona ecclesiis seu monasteriis erepta (liquidateur, séquestre); nec a fortiori qui minus principaliter cooperantur, v. g., notarii scribæ⁴. Excommunicatio enim attingit *ipsos* usurpantes et detinentes, non eorum *complices*, nisi excipias clericum qui in hoc delicto consentiens fuerit.

802. 4º *Absolutio hujus censuræ* dari non debet nisi post *restitutionem* bonorum injuste detentorum. In Gallia autem, episcopi specialibus facultatibus donati sunt, ut ad *compositionem* admittere valeant hujusmodi detentores bonorum ecclesiasticorum, eisque absolutionem impertiri; valent etiam in multis casibus ad emendum vel locandum licentiam dare⁵. Similes facultates episcopis Italiæ antea concessæ fuerant.

803. IX. "*Si quis contra præscriptum can. 120 ausus fuerit ad judicem laicum trahere... alium Episcopum (scilicet non Ordinarium proprium) etiam mere titularem, aut Abbatem vel Prælatum*

¹ *S. Pæn.*, 5 Aug. 1907, *Canoniste*, 1908, p. 684.

² *Ibid.*, ad 3um.

³ *S. Pæn.*, 3 Jan. 1906, *A. S. S.*, vol. XL, p. 249.

⁴ *S. Pæn.*, 17 Sept. 1906, *Canoniste*, 1907, p. 194.

⁵ *Secr. St.*, 24 Sept. 1907, *A. S. S.*, vol. XLI, p. 202-209. Cf. supra, n. 492, cum nota.

nullius, vel aliquem ex majoribus religionum juris pontificii Superioribus (contrahit) excommunicationem latæ sententiæ, Sedi Apostolicæ simpliciter reservatam..." ¹. Hæc nova est, *implicite* tantum contenta in n. VII° Bullæ Apost. Sedis.

804. X. "*Clerici in sacris constituti vel regulares aut moniales post votum solemne castitatis, itemque omnes cum aliqua ex prædictis personis matrimonium etiam civiliter tantum contrahere præsumentes, incurrunt in excommunicationem latæ sententiæ Sedi Apostolicæ simpliciter reservatam...*" ².

805. XI. "*Vicarius capitularis aliive omnes tam de Capitulo quam extranei, qui documentum quodlibet ad Curiam episcopalem pertinens sive per se, sive per alium subtraxerint vel destruxerint vel celaverint vel substantialiter immutaverint, incurrunt ipso facto in excommunicationem Sedi Apostolicæ simpliciter reservatam*" ³.

IV. Excommunicationes Ordinariis reservatæ.

Sex in Codice numerantur :

806. I. "*Procurantes abortum, matre non excepta, effectu secuto*" ⁴.

Ita rejicitur opinio hucusque probabilis quæ matrem ab excommunicatione excipiebat.

Ad incurrendam autem hanc censuram, requiritur ut abortus fuerit *procuratus*, id est, ex industria quæsitus et directe volitus, et vere sequatur. *Complices* autem proprie dicti eam pariter incurrunt ex dictis n. 770.

807. II. "*Catholici qui matrimonium ineunt coram ministro acatholico contra præscriptum*"

¹ *Codex*, c. 2341. — ² *Codex*, c. 2388. In casu absolutio sacerdotis reservatur omnino (excepto casu periculi mortis) S. Pænitentiariæ; et, etiamsi in periculo mortis data sit absolutio, manet obligatio ad ipsam S. Pænitentiariam recurrendi. *S. Pæn.*, 18 apr. 1936 et 4 maii 1937. — ³ *Codex*, c. 2405. — ⁴ *Codex*, c. 2350.

c. 1063; — qui matrimonio uniuntur cum pacto explicito vel implicito ut omnis vel aliqua proles educetur extra Catholicam Ecclesiam; — qui scienter liberos suos acatholicis ministris baptizandos offerre præsumunt; — parentes vel parentum locum tenentes qui liberos in religione acatholica educandos vel instituendos scienter tradunt"¹.

Quæ omnia in *Tr. de Matrimonio*, n. 1389, declarabuntur. Notetur tantum excommunicationem incurri ab eis qui sive *per se* sive *per procuratorem* matrimonium ineunt coram acatholico ministro contra can. 1063.

808. III. "*Qui falsas reliquias conficit, aut scienter vendit, distribuit vel publicæ fidelium venerationi exponit*"².

Et merito quidem, ut ita compescatur abusus quorundam qui, turpis lucri causa, falsas reliquias conficiebant et vendebant.

809. IV. *Qui in personam aliorum clericorum (i. e., infra episcopos) vel utriusque sexus religiosorum violentas manus injiciunt*³.

1) *Personæ censuræ obnoxie*, sunt omnes hujus delicti executores, vel complices in sensu can. 2231, etiamsi fuerint clerici, non tamen impuberes.

2) *Personæ quæ proteguntur* sunt omnes clerici; sed clerici in minoribus solum constituti, aut simpliciter tonsurati debent ecclesiasticum habitum deferre et inter ecclesiasticos authentice adscribi; item religiosi utriusque sexus, etiam novitii aut fratres conversi.

3) *Actiones sub censura prohibitæ*, sunt quælibet actiones in corpus graviter injuriosæ, etiamsi fuerit tantummodo levis percussio, non tamen sufficerent verba aut minæ. Incurrunt ergo excommunicationem qui clericos detinent, libertate privantes, qui eorum vestimenta lacearent, eos sputis illiderent, etc. — non vero qui ad justam sui defensionem percuteret.

¹ *Codex*, c. 2319. — ² *Codex*, c. 2326.

³ *Codex*, c. 2343, § 4

810. V. *Professi votorum simplicium perpetuorum tam in Ordinibus quam in Congregationibus religiosis itemque omnes cum aliqua ex prædictis personis matrimonium etiam civiliter tantum contrahere præsumentes* ¹.

811. VI. “*Religiosus apostata a religione, ipso jure incurrit in excommunicationem, proprio Superiori majori, vel si religio sit laicalis aut non exempta, Ordinario loci in quo commoratur, reservatam*” ².

Scholion. Hic opportunum duximus animadvertere Superiores potestatem coactivam habentes, in applicandis pœnis *ferendæ sententiæ*, can. 2223 attendere debere :

“§ 1. In pœnis applicandis judex nequit pœnam determinatam augere nisi extraordinaria adjuncta aggravantia id exigant.

§ 2. Si lex in statuenda pœna *ferendæ sententiæ facul- tativis verbis* utatur (v. g. *pro suo prudenti arbitrio puniat*) committitur prudentiæ et conscientiæ judicis eam infligere, vel si pœna fuerit determinata, temperare.

§ 3. Si vero lex utatur verbis *præceptivis* (v. g., *suspendatur, inhabilis declaretur*, etc.), ordinarie pœna infligenda est ; sed conscientiæ et prudentiæ judicis vel Superioris committitur : 1° pœnæ applicationem ad tempus magis opportunum differre, si ex præpropera rei punitione majora mala eventura prævideantur ; 2° a pœna affligenda abstinere, si reus perfecte fuerit emendatus et scandalum repa- raverit, aut sufficienter punitus sit vel puniendus prævi- deatur pœnis auctoritate civili sancitis ; 3° pœnam deter- minatam temperare vel loco ipsius aliquod remedium pœnale adhibere aut aliquam pœnitentiam injungere, si detur circumstantia imputabilitatem notabiliter minuens, vel habeatur quidem rei emendatio aut inflicta a civili auctoritate castigatio, sed judex vel Superior opportunam præterea ducat mitiorem aliquam punitionem.

§ 4. Pœnam latæ sententiæ declarare generatim com- mittitur prudentiæ Superioris ; sed sive ad instantiam partis cujus interest, sive bono communi ita exigente, sen- tentia declaratoria dari debet”.

¹ *Codex*, c. 2388. — ² *Codex*, c. 2385.

V. *Excommunicationes nemini reservatæ.*

Quinque jure novo recensentur :

812. I. "*Qui ausi fuerint mandare seu cogere tradi ecclesiasticæ sepulturæ infideles, apostatas a fide, vel hæreticos, schismaticos, aliosve sive excommunicatos, sive interdictos contra præscriptum can. 1240, § 1*", id est, excommunicatos vel interdictos post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam ¹.

Hæc censura non plectit *sepelientes*, neque *admittentes* ad sepulturam, sed tantum *mandantes* (auctoritative) et *cogentes* (physice vel moraliter) sepeliri *in loco sacro* (ad sepulturam auctoritate episcopi deputato, et rite benedicto) *vel ritu catholico*, unum ex prædictis.

813. II. "*Si beneplacitum apostolicum* (ad alienanda bona ecclesiastica quorum valor superet triginta millia francorum requisitum ex can. 534 et 1532) *fuerit scienter prætermissum, omnes quovis modo reos sive dando sive recipiendo sive consensum præbendo, manet excommunicatio latæ sententiæ nemini reservata*" ².

Quæ excommunicatio incurritur etiam quando, sine beneplacito apostolico, contrahuntur debita et obligationes ultra præfatam summam, ut constat ex can. 534. Insuper tales contractus sunt jure ecclesiastico invalidi.

814. III. "*Fidelis qui scienter omiserit eum a quo sollicitatus fuerit intra mensem denuntiare contra præscriptum can. 904*" ³.

Quod infra declarabitur, n. 1202.

815. IV. "*Omnes qualibet etiam dignitate fulgentes, qui quoquo modo cogant sive virum ad statum clericalem amplectendum, sive virum aut*

¹ Codex, c. 2339. — ² Codex, c. 2347, 3°. — ³ Codex, c. 2368.

*mulierem ad religionem ingrediendam vel ad emit-
tendam religiosam professionem tam solemnem
quam simplicem, tam perpetuam quam tempo-
rariam*" ¹.

816. V. "*Auctores et editores qui sine debita
licentia sacrarum Scripturarum libros vel earum
adnotationes aut commentarios imprimi curant*" ².

817. Quibus excommunicationibus addi pos-
sunt eæ quibus in Const. Pii PP. X "*Vacante
Sede Apostolica*" percelluntur : *Rei simoniæ cri-
minis in electione Romani Pontificis; — qui,
vivente R. Pontifice et eo inconsulto, tractare præ-
sumunt, etiamsi Cardinalatus honore fulgeant, de
ipsius successoris electione, aut aliquod suffragium
polliceri, vel hac de causa privatis conventiculis
factis aliquid deliberare et decernere; — Cardinales
aliive omnes in Conclavi partem habentes qui a
quavis civili potestate munus recipiant veto sive
Exclusivam proponendi* ³.

§ II. Interdicta.

Quatuor in *Codice* numerantur :

818. I. *Universitates, Collegia, Capitula aliæve
personæ morales, quocumque nomine nuncupentur,
a legibus, decretis, mandatis Romani Pontificis
pro tempore existentis ad Universale Concilium
appellantes, interdictum speciali modo Sedi Aposto-
licæ reservatum incurrunt* ⁴.

819. II. "*Scienter celebrantes vel celebrari fa-
cientes divina in locis interdictis vel admittentes
ad celebranda officia divina per censuram vetita
clericos excommunicatos, interdictos, suspensos post*

¹ *Codex*, c. 2352. — ² *Codex*, c. 2318, § 2.

³ Constitutio Pii PP. X, *Vacante Sede Apostolica*, 25 Dec. 1904,
n. 79-81, ad calcem *Codicis*. — ⁴ *Codex*, c. 2332.

sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, interdictum ab ingressu ecclesiæ ipso jure contrahunt, donec arbitrio ejus cujus sententiam contempserunt, congruenter satisfecerint" ¹.

820. III. "*Qui causam dederunt interdicto locali aut interdicto in communitatem seu collegium, sunt ipso facto personaliter interdicti*" ².

821. IV. *Sponte sepulturam ecclesiasticam donantes infidelibus, apostatis a fide, vel hæreticis, schismaticis aliisque sive excommunicatis sive interdictis post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, contrahunt interdictum ab ingressu ecclesiæ Ordinario reservatum* ³.

§ III. Suspensiones latæ sententiæ.

I. Suspensiones S. Sedi reservatæ.

Sex in Codice computantur :

822. I. "*Capitula, conventus alique omnes ad quos spectat admittentes ante litterarum præsentationem electos, præsentatos vel nominatos ad beneficium vel dignitatem ecclesiasticam, ipso facto a jure eligendi, nominandi vel præsentandi suspensi maneant ad beneplacitum Sedi Apostolicæ*" ⁴.

Notetur hanc suspensionem non posse absolvi nisi a S. Sede vel ab ejus delegato, ob verba : *ad beneplacitum*.

823. II. "*In suspensionem per annum ab Ordinum collatione Sedi Apostolicæ reservatam ipso facto incurrunt : 1) qui alienum subditum sine Ordinarii proprii litteris dimissoriis ordinaverint (contra præscriptum can. 955); 2) qui subditum proprium, qui alibi tanto tempore moratus sit ut*

¹ Codex, c. 2338, § 3. — ² Ibid., § 4. — ³ Codex, c. 2339.

⁴ Codex, c. 2394, 3°.

canonicum impedimentum contrahere ibi potuerit, ordinaverint (contra præscriptum can. 993, 994); 3) qui aliquem ad ordines majores sine titulo canonico promoverint (contra præscriptum can. 974, § I, n. 7); 4) qui, salvo legitimo privilegio, religiosum, ad familiam pertinentem quæ sit extra territorium ipsius ordinantis, promoverint, etiam cum litteris dimissorialibus proprii Superioris, nisi legitime probatum fuerit aliquem e casibus occurrere de quibus in can. 966", id est, nisi constiterit Episcopum diœcesanum esse vel consentientem vel diversi ritus vel absentem, vel ordinationem non habiturum proximo legitimo tempore¹.

824. III. "*Suspensionem a divinis, Sedi Apostolicæ reservatam, ipso facto contrahunt, qui recipere ordinis præsumunt ab excommunicato vel suspenso vel interdicto post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam, aut a notorio apostata, hæretico, schismatico; qui vero bona fide a quopiam eorum sit ordinatus, exercitio careat ordinis sic recepti donec dispensetur*"².

825. IV. "*Episcopus aliquem consecrans in Episcopum, Episcopi, vel loco Episcoporum, presbyteri assistentes, et qui consecrationem recipit sine apostolico mandato contra præscriptum can. 953, ipso jure suspensi sunt, donec Sedes Apostolica eos dispensaverit*"³.

826. V. "*Omnes, etiam episcopali dignitate aucti, qui per simoniam ad ordines scienter promoverint vel promoti fuerint aut alia Sacramenta ministraverint vel receperint, sunt suspecti de hæresi; clerici præterea suspensionem incurrunt Sedi Apostolicæ reservatam*"⁴.

¹ Codex, c. 2373. — ² Codex, c. 2372.

³ Codex, c. 2370. — ⁴ Codex, c. 2371.

827. VI. "*Religiosus clericus cujus professio ob admissum ab ipso dolum nulla fuerit declarata, si sit in minoribus ordinibus constitutus, e statu clericali abjiciatur, si in majoribus, ipso facto suspensus manet, donec Sedi Apostolicæ aliter visum fuerit*"¹.

II. Suspensiones non reservatæ S. Sedi.

Novem in Codice recensentur :

828. I. *Clericus qui, non obtenta ab Ordinario loci licentia personam privilegio fori fruentem ausus fuerit ad judicem laicum trahere, ipso facto incurrit in suspensionem ab officio reservatam Ordinario*². — Vide supra, n. 783, 803.

829. II. "*Religiosus fugitivus ipso facto incurrit in privationem officii, si quod in religione habeat, et in suspensionem proprio Superiori majori reservatam si sit in sacris*"³.

830. III-IV. "*Sacerdos qui sine necessaria jurisdictione præsumpserit sacramentales confessiones audire, est ipso facto suspensus a divinis; qui vero a peccatis reservatis absolvere, ipso facto suspensus est ab audiendis confessionibus*"⁴.

831. V. "*Qui sine litteris vel cum falsis dimissoriis litteris, vel ante canonicam ætatem, vel per saltum ad ordines malitiose accesserit, est ipso facto a recepto ordine suspensus*"⁵.

832. VI. "*Clericus qui in manus laicorum officium, beneficium aut dignitatem ecclesiasticam resignare præsumpserit, ipso facto in suspensionem a divinis incurrit*"⁶.

¹ Codex, c. 2387. — ² Codex, c. 2341.

³ Codex, c. 1386. — ⁴ Codex, c. 2366.

⁵ Codex, c. 2374. — ⁶ Codex, c. 2400.

833. VII. "*Abbas vel Prælatas nullius qui benedictionem non receperit, est ipso facto a jurisdictione suspensus*"¹.

834. VIII. "*Vicarius capitularis concedens litteras dimissorias pro ordinatione contra præscriptum can. 958, § 1, n. 3, ipso facto subiacet suspensioni a divinis*"².

835. IX "*Superiores religiosi qui, contra præscriptum can. 965-967, subditos suos ad Episcopum alienum ordinandos remittere præsumpserint, ipso facto suspensi sunt per mensem a Missæ Celebratione*"³.

836. Insuper "*qui officium, beneficium, dignitatem obtinet cum onere residentie, si illegitime absit, eo ipso privatur omnibus fructibus sui beneficii vel officii pro rata illegitimæ absentie, eosque tradere debet Ordinario qui ecclesie vel alicui pio loco vel pauperibus distribuat*"⁴.

Scholion : recensentur præcipuæ aliæ pœnæ.

837. Abs re non erit præcipuas alias pœnas *ipso facto* incursas enumerare :

838. 1° *Ipsa jure infames sunt* : a) qui sectæ acatholicæ nomen dederint vel publice adhæserint⁵; b) qui species consecratas abjecerint vel ad malum finem abduxerint aut retinuerint⁶; c) qui cadavera vel sepulcra mortuorum ad furtum vel alium malum finem violaverint⁷; d) qui violentas manus injecerint in personam R. Pontificis, Cardinalis vel Legati R. Pontificis⁸; e) duellantes et qui eorum patrini vocantur⁹; f) bigami, i. e., qui, obstante conjugali vinculo, aliud matrimonium etsi tantum *civile*, ut aiunt, attentaverint¹⁰; g) laici legitime damnati ob delicta graviora contra sextum¹¹; h) insuper clerici in minoribus constituti, rei alicujus delicti contra sextum, pro gravitate culpæ punian-

¹ *Codex*, c. 2402. — ² *Codex*, c. 2409. — ³ *Codex*, c. 2410.

⁴ *Codex*, c. 2381. — ⁵ *Codex*, c. 2314. — ⁶ *Codex*, c. 2320.

⁷ *Codex*, c. 2328. — ⁸ *Codex*, c. 2343. — ⁹ *Codex*, c. 2351.

¹⁰ *Codex*, c. 2356. — ¹¹ *Codex*, c. 2357.

tur etiam dimissione e statu clericali, si delicti adjuncta id suadeant.

Jamvero " qui infamia juris laborat, non solum est irregularis ad normam can. 984, n. 5, sed insuper est inhabilis ad obtinenda beneficia, pensiones, officia et dignitates ecclesiasticas, ad actus legitimos ecclesiasticos perficiendum, ad exercitium juris aut muneris ecclesiastici, et tandem arceri debet a ministerio in sacris functionibus exercendo¹.

839. " Infamia facti contrahitur, quando quis, ob patratum delictum vel ob pravos mores, bonam existimationem apud fideles probos et graves amisit, de quo judicium spectat ad Ordinarium".

840. 2° *Ipso jure exclusi* habentur ab *actibus legitimis ecclesiasticis* : **a**) raptores mulierum (can. 2353), **b**) laici legitime damnati propter quædam atrociora crimina (can. 2354); **c**) catholici qui matrimonium mixtum, etsi validum, sine Ecclesiæ dispensatione inire ausi fuerint (can. 2375); **d**) religiosi, apostatæ a religione (can. 2385).

Debent autem excludi (*ferendæ sententiæ*) : **a**) qui *infamiam facti* incurrunt (2294, § 2); **b**) qui suspectus de hæresi monitus causam suspicionis non removet (2315); **c**) qui suicidium attentat (2350, § 2); **d**) legitime damnati propter delicta contra sextum, publice adulteri et concubinari (2357).

841. " Nomine autem *actuum legitimorum ecclesiasticorum* significantur : munus administratoris gerere bonorum ecclesiasticorum; partes agere judicis, auditoris et relatoris, defensoris vinculi, promotoris justitiæ et fidei, notarii et cancellarii, cursoris et apparitoris, advocati et procuratoris in causis ecclesiasticis; munus patrini agere in sacramentis Baptismi et Confirmationis; suffragium ferre in electionibus ecclesiasticis; jus patronatus exercere"².

842. Quoad pœnarum *remissionem*, hæc notanda sunt, ex can. 2237 : " § 1. In casibus *publicis* potest *Ordinarius* pœnas latæ sententiæ jure communi statutas remittere, exceptis : 1° casibus ad forum contentiosum deductis; 2° censuris Sedi Apostolicæ reservatis; 3° pœnis inhabilitatis ad beneficia, officia, dignitates, munera in Ecclesia,

¹ *Codex*, c. 2294, § 1. — Ex can. 2293 " infamia juris illa est quæ casibus jure communi expressis statuitur".

² *Codex*, c. 2256, 2°.

vocem activam et passivam eorumve privationis, suspensionis perpetuæ, infamiæ juris, privationis juris patronatus et privilegii seu gratiæ a Sede Apostolica concessæ. — § 2. In casibus vero *occultis*, firmo præscripto can. 2254 et 2290, potest Ordinarius pœnas latæ sententiæ jure communi statutas per se vel per alium remittere, exceptis censuris specialissimo vel speciali modo Sedi Apostolicæ reservatis”.

CAPUT XVI

De sacramentis in genere.

843. De sacramentis, quibus potenter juvamus ad officia nostra implenda, manet dicendum, præcipue quantum ad *quæstiones practicas* eorum administrationem et receptionem spectantes.

Et primo de Sacramentis in genere.

844. Dicemus : 1° de *natura* et *efficacia* Sacramentorum ; 2° de eorum *essentia*, quæ componitur ex materia et forma ; 3° de *ministro* ; 4° de *subiecto* ; 5° de *sacramentalibus*, quæ quamdam cum Sacramentis habent analogiam.

ARTICULUS I. DE NATURA ET EFFICACIA SACRAMENTORUM.

845. 1° **De natura.** Sacramentum in genere est *signum sensibile a Deo permanenter institutum, ad significandum gratiam et sanctitatem aliquam conferendam.* Hæc autem sanctitas vel est legalis et *exterior*, quæ consistit in externa deputatione ad cultum divinum, qualis a Sacramentis veteris Legis conferebatur, — vel est *interior* ex gratia ipsa infusa resultans, qualis a Sacramentis novæ Legis producitur.

Sacramenta igitur novæ Legis sunt *signa sensibilia, a Christo permanentiter instituta, ad gratiam sanctificantem significandam et conferendam.*

846. 2º De numero. Septem autem sunt sacramenta novæ Legis : “ Si quis dixerit sacramenta novæ Legis non fuisse omnia a Jesu Christo instituta ; aut esse plura vel pauciora quam septem, videlicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Pœnitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium ; aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie sacramentum, A. S.” ¹.

847. 3º Effectus. Omnia Sacramenta fuerunt instituta ad conferendam gratiam, præter quam tria imprimunt characterem ².

A) Gratia, quam producant, et quidem ex opere operato, sacramenta in omnibus obicem ³ non ponentibus, est *prima* vel *secunda*, prout primo infunditur et ita de peccati statu in justitiæ statum transfert, vel gratiæ jam existenti superadditur et eam auget.

848. a) Duo Sacramenta, Baptismus et Pœnitentia, primam gratiam *per se* seu ex primaria institutione conferunt, ideoque sacramenta mortuorum vocantur quia spiritaliter mortuos vivificant. Quinque alia sacramenta *per se* secundam gratiam conferunt et vocantur sacramenta vivorum.

849. b) *Per accidens* sacramenta mortuorum aliquando gratiam secundam producant, quando scilicet suscipiens primam gratiam jam possidet : qui enim jam est in statu gratiæ, *obicem non ponit* efficaciciæ Baptismi aut Pœnitentiæ. — Item sacramenta vivorum probabilius possunt *per accidens* gratiam primam producere, scilicet quando quis, bona fide, attritione sola expiatus, recipit unum ex his

¹ *Trid., sess. VI, can. I* ; DENZ., nn. 2039, 2040, 2054.

² DENZ., n. 2041, 2089.

³ Obex, est debitæ dispositionis defectus, n. 851.

sacramentis. Ratio est quia peccatum sincere retractatum non videtur esse obex.

850. c) Singula autem sacramenta, utpote ad diversos fines instituta, nata sunt producere gratiam *propriam*, quæ sacramentalis vocatur. **Gratia sacramentalis**, juxta communem sententiam, est ipsamet gratia habitualis cum speciali vigore ad finem sacramenti attingendum, et jure ad speciales gratias actuales consequendas quibus consequenter ad sacramentum vita recte instituatur. Ita gratia sacramentalis Baptismi dat specialem vigorem ad vitam novam in Christo agendam et jus ad gratias actuales quibus servantur obligationes in Baptismo impositæ.

Hæc autem gratia confertur "secundum mensuram quam Spiritus Sanctus partitur singulis prout vult, et secundum propriam cujusque dispositionem et cooperationem" ¹.

851. d) De reviviscentia sacramentorum. Sed aliquando evenit ut sacramentum nullam gratiam conferat, propter obicem seu *debitæ dispositionis defectum*. Unde quæritur num, remoto obice, **sacramentum** quasi **reviviscat** ad producendam gratiam.

Respondent theologi quod certo sic se habet Baptismus, probabilius item Ordo, Confirmatio, Matrimonium et Extrema Unctio, ne homo careat gratiis vel necessariis vel utilissimis quæ sine reviviscentia sacramenti recuperari nequeunt. Quoad autem Pœnitentiam, vix accidere potest quod hoc sacramentum validum sit simul et infructuosum. Eucharistia, juxta communem sententiam, non reviviscit, saltem quando obex fuit voluntarius.

Obex *negativus* seu *involuntarius*, quando peccatum mortale non fuit postea commissum, per attritionem supernaturalem removetur, certo pro sacramentis mortuorum, probabiliter pro sacramentis vivorum. Obex vero *positivus* seu *voluntarius*, item et *negativus*, *peccato mortali postea commissio*, tolluntur vel per contritionem perfectam, vel per attritionem cum absolutione sacramentali.

852. B) Character, quem, præter gratiam, produciunt Baptismus, Confirmatio et Ordo, est

¹ *Trid.*, sess. VI, cap. 7.

signum seu signaculum quoddam spirituale et indelebile, in anima impressum, quo homines apti efficiuntur ad aliquid sacri suscipiendum vel agendum ¹.

Ita, per Baptismum, membra Christi efficimur et potestatem consequimur cetera sacramenta recipiendi; per Confirmationem, milites Christi reddimur, cum facultate ea agendi quæ ad spiritualem militiam spectant; per Ordinem, ministri Christi efficimur atque potestatem accipimus active sacramenta aliis ministrandi.

ARTICULUS II. DE MATERIA ET FORMA SACRAMENTORUM.

853. 1° Notio. Ex duobus elementis coalescit sacramentum, *rebus* scilicet quæ significant indeterminate et propterea vocantur materia, *verbis* quæ significationem sacramentalem perficiunt ac determinant et exinde vocantur forma. Ita in baptismo ablutio ex aqua ex se indifferens est ad plura significanda, sed per verba formæ determinatur ad significandam et producendam ablationem a peccato. — Duplex autem distinguitur materia : *remota* quæ est ipsa res materialis, ut aqua, oleum; *proxima* quæ est materiæ remotæ usus, ut ablutio, unctio.

854. 2° Mutatio vitanda. Cum Christus ipse instituerit materiam et formam sacramentorum et ad summum soli Ecclesiæ potestatem reliquerit easdem in quibusdam Sacramentis magis distincte determinandi, singulis ministris eas mutare non licet.

Mutatio potest esse *substantialis* vel *accidentalis*.

A) Quoad *materiam*, mutatio est *substantialis*, quando, *secundum communem usum et prudentum æstimationem*, materia adhibita non est ejusdem speciei et nominis ac materia a Christo instituta. Ita adest mutatio substantialis si loco aquæ vinum in Baptismo adhibeatur.

¹ *Trident.*, sess. VII, can. 9.

B) Adest autem *mutatio substantialis formæ* quando, ex communi hominum iudicio, verba adhibita eundem sensum ac verba a Christo determinata non habent. Quod accidit quando : a) vox essentialis omittitur, ut vox *te* in forma Baptismi; b) vox additur qui destruit sensum, ut : *Ego te baptizo in nomine Patris majoris...*; c) vox adhibetur non habens sensum a Christo determinatum ut si quis dicat : “ *Ego remitto tibi peccatum originale*; d) per verborum transpositionem sensus formæ tollitur, ut si dicatur : “ *In te baptizo nomine Patris*”; e) corrumpuntur verba, præcipue in suo elemento radicali, ut *In nomine Matris*; f) interrumpuntur notabiliter verba ¹.

855. C) *Mutatio* substantialis est *peccatum mortale* ex toto genere suo, quia sacramentum reddit invalidum.

Mutatio autem *accidentalis*, cujus indoles satis intelligitur ex dictis de mutatione substantiali, est peccatum veniale, imo mortale, quando scilicet, prudentum iudicio, est sacramenti tractatio graviter deordinata, ut v. g., omisio verborum : “ qui pro vobis effundetur...”

D) *Dubiam materiam* adhibere non licet quoties certa materia datur ², quia in hoc casu sine ratione sacramentum nullitati exponitur; — licet vero, imo oportet quando materia certa deficit et simul urget gravis necessitas : v. g., deficiente oleo Infirmorum, Extrema Unctio ministrari potest cum chrismate.

856. 3° Unio inter materiam et formam habetur sufficiens quando, attenta uniuscujusque sacramenti natura, formæ verborum veritas salvatur.

Ad quod requiritur : a) ut in omnibus Sacramentis materia et forma ab eodem ministro ponantur; b) ut in Eucharistia, sit unio physica; ut in Baptismo, Confirma-

¹ Quæ contrahuntur hisce versiculis :

*Nil formæ demas, nil addas, nil variabis,
Transmutare cave, corrumpere verba, morari.*

Notandum est quod formæ corruptio ex industria facta vel ex prava, imprimis hæretica, mente, facilius sensum corrumpit quam si proveniret ex ignorantia aut incuria.

² DENZINGER, n. 1151 (1018).

tionem, Extrema Unctione et Ordine eodem tempore (forsan *moraliter, tutius physice*) verba pronuntientur et materia applicetur; in Pœnitentia autem et Matrimonio, quæ ministrantur per modum iudicii et contractus, non tam stricta requiritur unio, cum tanta simultaneitas non sit de essentia iudicii aut contractus.

857. 4° Sacramenti **ministratio** *religiose* peragenda est¹. Unde sine ratione sufficiente **iterum** pronuntiare verba aut iterum materiam applicare, per se graviter illicitum est, præcipue in sacramentis quæ non sunt iterabilia, ut Baptismus, Confirmatio et Ordo. Quando vero adest dubium prudens de validitate primæ ministrationis, non solum possunt, sed debent iterari sub conditione sacramenta ex quorum invaliditate timetur *grave damnum* subiecti, præsertim periculum amittendæ salutis. Ita, in dubio prudenti, iterari debent collatio baptismi et presbyteratus, absolutio et extrema unctio si de moribundis agitur.

ART. III. DE MINISTRO SACRAMENTORUM.

858. Duplex est minister : *ordinarius* qui ad sacramenta ministranda specialiter deputatus est et consecratus; *extraordinarius* qui ob necessitatem vel ex peculiari commissione ea ministrat. Quisnam sit minister ordinarius vel extraordinarius uniuscujusque sacramenti infra dicitur. Nunc tantum de ministri *qualitatibus* et *obligationibus*.

§ I. De qualitatibus ministri.

Aliæ **qualitates** ad *validitatem*, aliæ ad *licitatem* requiruntur.

859. Ad **validitatem** sacramentorum requiritur in ministro **intentio** "saltem faciendi quod facit Ecclesia"². Unde : a) non sufficit *jocosa*,

¹ *Codex*, c. 731.

² *Trid.*, sess. VII., can. 11. — Hujusmodi autem intentio potest haberi quin habeatur vera fides, etiam circa Ecclesiam, etiam circa baptismum. Ita valide baptizaret qui ritum sacramentalem externe

ut patet; nec etiam *mere externa* qua minister externum ritum serio perficit, nolens tamen ritum ut sacrum peragere, sed ut quid profanum et materiale : id enim quod facit Ecclesia et debet intendere minister, est ritus sacer; aliunde ab *Alexandro VIII* damnata fuit propositio : “ Valet baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo resolvit : non intendo quod facit Ecclesia ”¹. **b)** Non sufficit intentio *interpretativa* quam habuisset minister si de actione peragenda cogitasset, nec *habitualis* etiam non retractata : tales enim intentiones non influunt in actum; sed requiritur intentio saltem *virtualis*, “ quæ hic et nunc existit, in opus influit, at non advertitur quando opus ponitur ”² : est et ipsa *actualis*, vere, etsi minute, perseverans; **c)** requiritur intentio *absoluta* aut, si conditionata, non suspendens effectum : si enim adesset conditio effectum suspendens, qualis est conditio de futuro, sacramentum non posset valere neque tempore quo conficitur, neque tempore quo conditio adimpletur, excepto tamen matrimonio qui, propter indolem peculiarem cujuscumque contractus, cum suspensiva conditione valet statim ac conditio adimpletur; **d)** intentio debet esse *determinata* ad certam personam, vel ad certam materiam; v. g., intentio consecrandi referenda est ad hunc panem et hoc vinum; intentio baptizandi ad Petrum vel personam præsentem.

860. Ad **validitatem** sacramenti requiritur etiam quædam **attentio**, i. e., ea quæ necessaria est ut materia et forma debite ponantur.

compleret, interne vero deridens ac contemnens baptismum et Ecclesiam Romanam, dummodo intentione prædominante vellet facere quod Christus instituit vel quod facit Ecclesia. (S. ALPH. *de Sacram. in genere*, n. 25).

¹ DENZ., n. 1318 (1185). — ² NOLDIN, n. 20.

Insuper, extra casum necessitatis extremæ, Pœnitentia valide non administratur ab excommunicatis, suspensis vel interdictis post sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, propter defectum jurisdictionis.

861. Ad *licitam* vëro administrationem sacramentorum requiruntur *attentio* et *regulariter status gratiæ*.

a) Exigitur *attentio* actualis, excludens voluntariam distractionem, *sub levi*, et probabilius etiam *sub gravi* in Eucharistiæ confectione.

b) Requiritur *status gratiæ* in omnibus sacramenta ministrantibus, sed graviter non videntur peccare nisi qui, secluso necessitatis casu, et *ad hoc ordinati*, sacramentum *vere conficiunt*, et quidem *solemniter*. Attamen, juxta *S. Alphonsum*¹, graviter peccat qui in statu peccati mortalis communionem dispensat, licet probabilius non tot peccata committat quot sunt personæ communicantes.

Confessarius tamen probabilius tot peccata mortalia committit quot personas absolvit in mortali, quia unaquæque absolutio efformat speciale et independens judicium.

§ II. De obligationibus ministri.

Penes ministrum est obligatio sacramenta tum dignis ministrandi, tum indignis denegandi.

862. 1° Quoad *dignos*, *principium generale* sic enuntiari potest : *Pastores aliique ministri ex officio tenentur ex justitia sub gravi subditis rationabiliter petentibus sacramenta ministrare per se, vel per alium idoneum ministrum*. Obligantur enim, non solum ex præcepto divino², sed etiam ex quasi-contractu cum Ecclesia, salutem et

¹ S. ALPHONS., l. VI, n. 35.

² *Trident.*, sess. XXIII, cap. I de Reform.

bonum spirituale procurare eorum a quibus sustentationem accipiunt. Unde deducuntur

863. *Regulæ practicae* : A) In casu *extremæ* vel *quasi-extremæ necessitatis*, quando scilicet proximus versatur in periculo damnationis nisi sacramenta suscipiat, pastores tenentur sub gravi, etiam cum propriæ vitæ periculo, sacramenta necessaria ministrare, i. e., baptismum, poenitentiam, vel, si moribundus confiteri non potuit, extremam unctionem, dummodo spes juvandi saltem æque certa sit ac periculum subeundum. Hinc, tempore pestis, non licet pastori gregem suum deserere, etiamsi alium sacerdotem idoneum substituat, ut declaratum est a S. Cong. Concilii, anno 1576. B) In casu *gravis necessitatis*, id est, quando proximus, absque sacramento, nonnisi difficile effugere valet periculum damnationis, ministri ex officio tenentur, etiam cum gravi incommodo, sacramenta ministrare, v. g., quando fideles gravi morbo laborant. C) Tandem iidem ministri ¹ tenentur sacramenta ministrare subditis in communi eorum necessitate, seu quando postulat vera utilitas, quotiescumque scilicet fideles rationabiliter petunt. Hinc graviter peccant qui sæpe se difficiles et morosos præbent in administratione sacramentorum ².

864. 2º Quoad **indignos**, sic contrahi possunt principia moralia : A) Peccatori *publico* seu *notorio*, sive notorietate iuris, sive notorietate facti, sive petat publice sive occulte, sacramenta regulariter sunt deneganda, nisi sufficientia conversionis signa dederit et scandalum removerit. — Signa autem conversionis sunt diversa pro diversis peccatoribus : sic pro concubinariis erit remotio occasionis proximæ ³; pro feneratoribus, restitutio et eleemosynæ; pro excommunicatis et interdictis ⁴, humilis resipiscentia et veniæ petitio; pro

¹ Sacerdotes autem qui non habent curam animarum possunt etiam obligari ad sacramenta necessaria ministranda, sed ex caritate tantum (236).

² Cf. *Codex*, c. 467, 468.

³ Si hæc remotio est physice vel moraliter impossibilis, post simplicem et seriam promissionem moribundi, absolutionem impertire potest sacerdos. Pro Extrema Unctione et Viatico, quæ sunt Sacramenta publica, cautius est procedendum.

⁴ *Rituale Roman.*

omnibus confessio in ecclesia publice facta. — Pœnitentiæ enim Sacramentum debet omnibus concedi, etiam notoriis peccatoribus, si vere sunt contriti et ad reparationem debitam dispositi, servatis tamen servandis circa censuras et peccata quæ fuerunt reservata (cf. *Tr. de Pœnitentia*). Matrimonium generatim permittitur peccatoribus *publicis*, v. g., hæreticis, ad præcavenda mala quæ ex denegatione oriri possent ¹.

“Vetitum est Sacramenta Ecclesiæ ministrare hæreticis aut schismaticis, etiam bona fide errantibus eaque petentibus, nisi prius, erroribus rejectis, Ecclesiæ reconciliati fuerint” ².

B) Peccatori *occulto occulte petenti* regulariter deneganda sunt sacramenta ³ : ex denegatione enim non diffamatur. Excipitur casus quo indignitas cognosceretur per confessionem sacramentalem. C) Peccatori *occulto, publice petenti*, regulariter denegari non debent sacramenta, quia publicum bonum, et etiam securitas piorum hominum exigunt ne occulti peccatores repellantur et diffamentur. Excipitur tamen sacramentum Ordinis a quo indignus, etiam occultus, repellendus est ⁴.

Huc etiam pertinent ea quæ *simulationem* et *dissimulationem* ⁵ sacramentorum respiciunt. Non licet *simulare* sacramentum, vel partem essentialem omitendo, vel internam intentionem retrahendo, præcipue in consecratione Eucharistiæ ⁶. Gravi vero de causa licet *dissimulare* sacramentum vel negationem sacramenti : ita licet dissimulare absolutionis collationem ad vitandam infamiam sacerdotis jamjam celebraturi ; licet absolutionis denegationem dissimulare ad sigillum servandum.

¹ Vide tamen *Codicem*, c. 1065.

² *Codex*, c. 731.

³ *Rituale Roman.*, tit. IV, n. 3.

⁴ S. ALPHONS., n. 52.

⁵ Simulans *fingit* se ministrare sacramentum dum dissimulans *occultat* veram collationem aut denegationem sacramenti.

⁶ DENZ., 1179 (1046).

ART. IV. DE SACRAMENTORUM
SUBJECTO.

Duæ quæstiones sunt solvendæ : 1° quænam *dispositiones* in subjecto requirantur? 2° num liceat sacramenta suscipere ab *indignis*.

865. 1° De dispositionibus requisitis. A) Ad **validitatem** nulla prævia dispositio requiritur in *infantibus* aut perpetuo amentibus, nisi character baptismi, pro ceteris sacramentis quorum sunt capaces, i. e., pro Confirmatione, Eucharistia, Ordine; — in *adultis* prærequiritur intentio interna seu intentio recipiendi ritum ut rem sacram : talis est voluntas Christi, et aliunde non convenit ut adultus obligationes aut gratiam suscipiat absque proprio consensu.

866. Ea intentio debet esse saltem *habitualis implicita* (quæ, v. g., continetur in recta et pia vivendi ratione) ad Baptismum¹, Confirmationem, Viaticum et Extremam Unctionem; — *habitualis expressa* (n. 25) ad Sacram Communionem præter casum Viatici, ad Ordinem; — saltem *virtualis*, ad Pœnitentiam et Matrimonium, quia hæc duo sacramenta subjectum non tantum suscipit, sed et ponit in priore materiam, in altero materiam simul et formam.

Nullo autem modo requiritur *attentio* ad validam susceptionem sacramenti, neque *ipsa fides* (dummodo intentio remaneat sufficiens) excepta Pœnitentia, in qua exigitur dolor supernaturalis qui fidem supponit.

867. B) Ad *licitam* et fructuosam receptionem sacramenti mortuorum requiritur in adultis

¹ Cf. *Ami du Clergé*, 1910, p. 1064.

saltem attritio supernaturalis, quæ ipsa præsupponit actus fidei, timoris et spei¹. Ad licitam et fructuosam receptionem sacramentorum *vivorum* requiritur ex se (n. 849) status gratiæ, sine qua anima *mortua* est spiritualiter. — Unde grave sacrilegium committit qui ex carentia dispositionum obicem ponit effectui sacramenti.

868. 2º De susceptione ab indignis. a) “ Ab excommunicatis vitandis necnon ab aliis excommunicatis, postquam intercessit sententia condemnatoria aut declaratoria, fideles in solo mortis periculo possunt petere tum absolutionem sacramentalem... tum etiam, si alii desint ministri, cetera Sacramenta et Sacramentalia ”². b) Sed fideles possunt ex qualibet justa causa ab aliis excommunicatis Sacramenta et Sacramentalia petere, maxime si alii ministri desint, et tunc excommunicatus requisitus potest eadem ministrare neque ulla tenetur obligatione causam a requirente percontandi³. Justa autem petendi causa est spiritualis necessitas vel utilitas, v. g., si urgeat præceptum confessionis vel communionis. c) Si incursa fuerit censura suspensionis quæ vetat administrationem Sacramentorum et Sacramentalium, servanda sunt quæ modo diximus de excommunicatis; si censura suspensionis incursa est quæ prohibet actum jurisdictionis in foro seu interno seu externo, actus est invalidus ex. gr., absolutio sacramentalis quando lata est sententia condemnatoria vel declaratoria, aut superior expresse declaravit se ipsam jurisdictionis potestatem revocare; secus est illicitus tantum, nisi a fidelibus petitus fuerit, sicut modo diximus pro casu excommunicationis⁴.

¹ *Trident.*, sess. VI, cap. 6.

² *Codex*, c. 2261, § 3. — ³ *Ibid.*, § 2.

⁴ *Codex*, c. 2284.

ART. V. DE SACRAMENTALIBUS.

869. A) *Sacramentalia sunt “res aut actiones quibus Ecclesia, in aliquam sacramentorum imitationem, uti solet ad obtinendos ex sua impetratione effectus præsertim spirituales”*¹. Conferunt scilicet gratias actuales ex opere operantis Ecclesiæ, — remissionem peccatorum venialium, — remissionem pœnæ temporalis peccato debitæ, quando nempe S. Pontifex eis adnectit indulgentias, — dæmones expellunt, — aliquando etiam sanitatem instaurant. — Sex præcipua sacramentalia numerantur :

Orans, Tinctus, Edens, Confessus, Dans, Benedicens :

Voce *orans* designatur Oratio dominica, et etiam quælibet oratio in ecclesia consecrata facta ; voce *tinctus*, usus aquæ benedictæ ; voce *edens*, manducatio eulogiæ seu panis benedicti ; voce *confessus*, recitatio confessionis quæ reperitur in Prima et Completorio ; voce *dans*, eleemosyna propter Deum facta ; voce *benedicens*, benedictio Episcopi, vel presbyteri, præcipue in fine Missæ.

Recensentur etiam inter Sacramentalia *consecrationes, benedictiones et exorcismi*, quorum legitimus minister est clericus cui ad id potestas, et quidem expedita, collata sit².

B) In Sacramentalibus autem conficiendis seu administrandis requiritur tum *potestas*, semper ad liceitatem, plerumque ad validitatem, tum *observatio* formularum ac rituum ab Ecclesia præscriptorum³.

C) Insuper : **a)** nova Sacramentalia constituere aut recepta authentice interpretari, ex eisdem aliqua abolere aut mutare, sola potest Sedes Apostolica⁴ ; **b)** benedictiones, imprimis impertiendæ catholicis, dari quoque possunt catechumenis, imo, nisi obstet Ecclesiæ prohibitio, etiam acatholicis ad obtinendum fidei lumen vel, una cum illo, corporis sanitatem⁵ ; **c)** res consecratæ, vel benedictæ

¹ *Codex*, c. 1144.

² *Codex*, c. 1146, 1147, 1151-1153. — ³ *Codex*, c. 1148.

⁴ *Codex*, c. 1145. — ⁵ *Codex*, c. 1149.

constitutiva benedictione, reverenter tractentur neque ad usum profanum vel non proprium adhibeantur ¹.

CAPUT XVII.

De Baptismo.

Inter sacramenta, primus recensetur Baptismus, qui est ceterorum janua ac fundamentum ²: “per ipsum enim membra Christi ac de corpore efficimur Ecclesiæ” ³. Quæ ad ejus *naturam, materiam et formam, subjectum, ministrum et ritus* pertinent, strictim attingimus.

ART. I. DE NATURA BAPTISMI.

870. 1° Baptismus (a græca voce significante: immergo, abluo, tingo) **definitur**: *Sacramentum Novæ Legis a Christo institutum, in quo, per externam aquæ ablutionem, cum invocatione SS. Trinitatis, homo spiritualiter regeneratur, atque fit capax aliorum Sacramentorum* ⁴.

871. 2° Duplex est Baptismi **effectus**: *gratia et character*. *Character* Christo conjungimur sicut membra capiti, ac cives Ecclesiæ efficimur, idonei ad cetera Sacramenta aliaque Ecclesiæ bona accipienda ⁵. — *Gratia* autem *delentur omnia peccata*, tam originale quam actualia, antea commissa, dum *remittitur tota pœna peccato debita*, non solum æterna, sed etiam temporalis: unde gratia baptismi merito vocatur regenerativa, utpote nobis conferens novam vitam spiritualem. Huic gratiæ habituali *jus annectitur consequendi tempore opportuno gratias actuales vitæ christianæ instituendæ necessarias*. Baptiza-

¹ *Codex*, c. 1150. — ² *Codex*, c. 737. — ³ *Decret. ad Armenos*.

⁴ DENZ., n. 2042, 2043.

⁵ “Baptismate homo constituitur in Ecclesia Christi persona cum omnibus christianorum juribus et officiis, nisi, ad jura quod attinet, obstat obex, ecclesiasticæ communionis vinculum impediens, vel lata ab Ecclesia censura”. *Codex*, c. 87.

tus quippe : a) abnegat Satanam, ejusque pompas et opera, id est peccati occasiones et peccata ; b) suscipit obligationem christiane vivendi, Christi vestigiis insistendo ; c) et profitetur obedientiam erga Ecclesiam ejusque Pastores, præcipue Romanum Pontificem, qui est Christi vicarius.

872. 3° Sacramentum autem Baptismi (Baptismus *aquæ* seu *fluminis*) **necessarium** est necessitate medii ad salutem, tum adultis, tum parvulis.

Duplici tamen modo suppleri potest ; baptismo flaminis et baptismo sanguinis seu martyrio. a) Baptismus *flaminis* consistit in actu caritatis aut contritionis perfectæ cum voto, saltem implicito, sacramenti Baptismi. Hujusmodi baptismus non supplet baptismum aquæ quoad omnia : remittit quidem peccatum originale et peccata actualia per gratiam sanctificantem ; sed baptismalem characterem non imprimit, ac plerumque non remittit totam pœnam temporalem peccato debitam. b) Baptismus *sanguinis* est permissio (et quidem voluntaria, si de adultis agitur) mortis vel cruciatus ex se mortiferi, ob catholicam fidem vel aliam virtutem christianam. Insuper ut martyrium justificare possit adultum, prærequirit in patiente saltem attritionem et votum implicitum Baptismi. Supplet autem martyrium vices Baptismi aquæ quoad remissionem culpæ et totius pœnæ, non autem imprimit characterem.

ART. II. DE MATERIA ET FORMA BAPTISMI.

873. 1° **De materia.** A) Materia *remota* ad *validitatem* (n. 853) est *aqua vera et naturalis*, quæ insuper, in baptismo solemni, *ad liceitatem* debet *sub gravi* esse *benedicta* in Sabbato Sancto aut vigilia Pentecostes, aut, si hæc quovis modo defecerit, benedicta ritu speciali in libris liturgicis præscripto ¹.

Unde, extra necessitatem, *non licet* adhibere aquam non benedictam, nec a fortiori dubiam, ut lixivium, aquam ex sale soluto, glaciem nondum resolutam.

¹ *Rituale Romanum*, tit. II, n. 4. — *Codex*, c. 757.

B) *Materia proxima ad validitatem est ablutio corporis* (sive per immersionem, sive per aspersionem, sive per infusionem) ¹, quæ a ministro ita peragi debet, ut ipse censeatur, ex communi æstimatione, baptizatum vere abluere; secus enim non verificarentur verba formæ. Unde aqua : **a)** fluere debet, **b)** et quidem immediate in cute capitis, **c)** per manum ipsius verba pronuntiantis.

Ad *liceitatem* autem servari debent præscripta in probatis diversarum Ecclesiarum ritualibus libris ².

874. 2º De forma. Juxta Rituale Romanum, hæc forma adhibenda est : “ Ego te baptizo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ”. Græci autem dicunt : “ Baptizatur N. servus Christi in nomine Patris, etc... amen ”. Possent omitti verba *ego, in*, prima conjunctio *et*, quin forma cessaret esse valida ³. Ceterorum verborum omissio aut substantialis adulteratio (n. 854) invalidaret aut saltem dubiam redderet formam.

ART. III. DE SUBJECTO BAPTISMI.

875. Principium. “ Subjectum capax baptismi est omnis et solus homo viator, nondum baptizatus ”, qui præterea, si *adultus* fuerit, in suum baptismum sufficienter consenserit ⁴.

In applicatione hujus principii distinguendi sunt *parvuli seu infantes et adulti*.

I. De baptismo parvulorum.

1º De infante in utero. 1) “ Nemo in utero matris clausus baptizetur, donec probabilis spes sit ut rite editus baptizari possit ” ⁵; quæ probabilitas debet esse maxima ob summam istius sacramenti necessitatem, unde si periclitatur infans in utero materno debet baptizari sub condi-

¹ *Codex*, c. 758. — ² *Codex*, *ibid.* — ³ DENZ., n. 1317 (1184).

⁴ *Codex*, c. 745, § 1. — ⁵ *Ib.*, c. 746. § 1.

tione : *si tu es capax* (sive manu, sive syphuncula, sive spongia); et post ortum, denuo sub conditione baptizari debet¹. 2) “ Si infans caput emiserit et periculum mortis immineat, baptizetur in capite : nec postea, si vivus emiserit, est iterum sub conditione baptizandus ; si aliud membrum emiserit, in illo, si periculum immineat, baptizetur sub conditione ; at tunc, si natus vixerit, est rursus sub conditione baptizandus ” ; 3) Si mater prægnans mortua fuerit, fetus ab iis ad quos spectat extractus, si certo vivat, baptizetur absolute ; si dubie, sub conditione ”². Jamvero primum pertinet ad chirurgos et medicos operationem cæsaream perficere, deinde ad alios capaces ; sacerdoti autem non licet, propter periculum scandali, neque hanc peragere, neque hanc directe mandare, quamvis curare prudenter debeat ut reapse perficiatur.

Vivente matre, licita est sectio cæsarea etiam cum gravi mortis periculo pro matre, ut certius procuretur baptismus infantis qui vivus via naturali edi non posse videtur : sed hanc subire mater non tenetur, si infans possit in utero baptizari, imo, juxta plures, neque in casu quo infans nequit baptizari ; nam ut teneamur vitam exponere pro salute proximi³, necesse est ut spes *fundata* sit eum salvandi.

876. 2° De fetu abortivo. “ Curandum ut omnes fetus abortivi, quavis tempore editi, si certo vivant, baptizentur absolute : si dubie, sub conditione ”⁴. Quando embryo in *secundinis* inclusus emittitur, statim baptizetur sub conditione : *si es capax* ; deinde immergatur in aquam *tepidam*, utriusque manus pollice et indice apprehendatur aliqua velamenti plicatura atque disrumpatur, ut aqua fetum directe abluat, simulque forma pronuntietur. Securius est fetum statim post directam immersionem ex aqua extrahi, ut adsit immersio et emersio, et sic compleatur significatio sacramentalis.

“ *Monstra et ostenta* semper baptizentur saltem sub conditione ; in dubio autem unusne an plures sint homines, unus absolute baptizetur, ceteri sub conditione ”⁵.

877. 3° De infante nato. 1) “ Infantes expositi et inventi, nisi, re diligenter investigata, de eorum baptismo constet, sub conditione baptizentur ”⁶. 2) “ Infans *infide-*

¹ *Ib.*, c. 746, §§ 2-3. — ² *Ib.*, c. 746, § 4.

³ Hodie sectio ista multo minus exitialis evasit, et, procurato somno, omnis horror amovetur, unde non raro enixe suaderi potest, et quidem cito, ne mater impar viribus fiat. Cf. VERMEERSCH, *Építome*, II, n. 30. — ⁴ *Codex*, c. 747. — ⁵ *Ib.*, c. 748. — ⁶ *Ib.*, c. 749.

lium, etiam invitis parentibus, licite baptizatur, cum in eo versatur vitæ discrimine, ut prudenter prævideatur moriturus antequam usum rationis attingat". Extra mortis periculum, dummodo catholicæ ejus educationi cautum sit, licite baptizatur : 1. Si parentes vel tutores, aut saltem unus eorum consentiant ; 2. Si parentes, id est, pater, mater, avus, avia, vel tutores desint, aut jus in eum amiserint, vel illud exercere nullo pacto queant"¹. Unde, positis ponendis, licitus est baptismus, si mater consentit, invito patre, vel avus etiam utroque parente dissente, vel avia quando, mortuo patre, mater et tutor infantem baptizari nolunt².

II. *De baptismo adultorum.*

878. 1° Extra **mortis periculum**, "adultus nisi sciens et volens probeque instructus, ne baptizetur : insuper admonendus est ut de peccatis suis doleat"³. Sed adultus qui obligationem baptismum suscipiendi noverit, tenetur quamprimum moraliter ad hoc sacramentum recipiendum sese disponere per diligentem instructionem in præcipuis mysteriis ac mandatis, rectam fidem et attritionem supernaturalem⁴.

2° "In **mortis periculo**, si nequeat in præcipuis fidei mysteriis diligentius instrui, satis, est, ad baptismum conferendum, ut aliquo modo ostendat se eisdem assentire serioque promittat se christianæ religionis mandata servaturum. — Quod si baptismum ne petere quidem queat, sed vel antea, vel in præsentī statu manifestaverit aliquo *probabili modo* intentionem illum suscipiendi, baptizandus est sub conditione; si deinde convalescit et dubium de valore baptismi collati permaneat, sub conditione baptismus rursus conferatur"⁵.

¹ *Ib.*, c. 750, §§ 1 et 2. "Circa baptismum infantum duorum hæreticorum aut schismaticorum aut catholicorum qui in hæresim vel schisma prolapsi sint, eædem generatim servantur normæ." (*Codex*, c. 751).

² GÉNICOT, S., II, n. 147.

³ *Codex*, c. 752, § 1.

⁴ "Debet prius (catechumenus) secundum apostolicam regulam in christiana fide et per aliquot dies in operibus pietatis exerceri". *Rit. Rom.*, tit. II, c. 3.

⁵ *Codex*, c. 752, §§ 2 et 3. De probabilitate requisita ut licitus sit baptismus non consentiunt auctores; aliqui probabiliter sentiunt, attenta summa baptismi necessitate, omnem moribundum, sensibus destitutum, sub conditione, præciso scandalo, baptizari posse : GÉNICOT-SALSM., II, n. 150; VERMEERSCH, II, n. 35.

Amentes et furiosi ne baptizentur, nisi tales a nativitate vel ante adeptum rationis usum fuerint; et tunc baptizandi sunt ut infantes. Si autem dilucida habeant intervalla, dum mentis compotes sunt baptizentur, si velint. Baptizentur quoque, imminente periculo mortis, si, antequam insanirent, suscipiendi baptismi desiderium ostenderint. — Qui lethargo aut phrenesi laborat, vigilans tantum et volens baptizetur; in periculo autem mortis, baptizetur tamen si antea desiderium baptismi manifestaverit ¹.

879. 3° De iteratione baptismi. Baptismus non debet **iterari** nisi adsit dubium prudens de illius validitate ²: qui secus ageret, graviter peccaret.

Unde: a) infantes baptizati domi ab obstetrice vel alia persona, non sunt rebaptizandi, nisi, re diligenter pensata, probabilis sit erroris suspicio; b) non est approbanda praxis indiscriminatim et semper hæreticos rebaptizandi sub conditione; sed in singulis casibus instituendum est examen: quando judicatur baptismus fuisse validus aut iteratur sub conditione, recipitur abjuratio et datur absolutio.

ART. IV. DE MINISTRO BAPTISMI.

880. 1° Quoad validitatem, quilibet homo, rationis compos, potest baptizare, dummodo servet materiam, formam et intentionem debitam.

2° Quoad liceitatem, distinguere oportet inter *baptismum solemnem et privatum*.

A) *Baptismi sollemnis* minister: a) **ordinarius**, est solus sacerdos, reservata tamen parochi loci aut sacerdoti delegato baptismi collatione, imo, si agatur de adultorum baptismo, Ordinario loci, ubi commode fieri possit ³; b) **extraordinarius** est *diaconus*, qui tamen sua potestate ne utatur sine loci Ordinarii vel parochi licentia, justa de causa concedenda, quæ legitime præsumitur si necessitas urgeat ⁴.

¹ *Codex*, c. 754. — ² *Codex*, c. 738, § I, 744. — ³ *Can.*, 741.

⁴ *Ib.*, c. 741. " Peregrinus a parochi proprio in sua parœcia

B) *Baptismi privati in mortis periculo*, minister :
 a) quilibet esse potest, servata debita materia, forma et intentione : quatenus vero fieri potest, adhibeantur duo testes vel saltem unus, quibus baptismi collatio probari possit¹; b) *præferendus* est sacerdos diacono, diaconus subdiacono, clericus laico, vir feminae " nisi pudoris gratia deceat feminam potius quam virum baptizare, vel nisi femina noverit melius formam et modum baptizandi " ². Unde curare debet " parochus ut fideles, præsertim obstetrices, medici et chirurgi, rectum baptizandi modum pro casu necessitatis probe discant " ³.

ART. V. DE VARIIS COLLATIONIS BAPTISMI ADJUNCTIS.

881. I. *Ritus et cæremoniæ*. 1° Accurate servari debent ritus et cæremoniæ quæ ab Ecclesia præcipiuntur, ita ut *per se* grave peccatum sit voluntarie cæremonias notabiles omittere aut notabiliter mutare, v. g., unctionem olei catechumenorum et chrismatis, insufflationem, impositionem salivæ et salis, usum aquæ benedictæ, professionem fidei.

2° *Extra mortis periculum*, baptismus conferatur :
 a) *solemniter*, i. e., servatis omnibus ritibus et cæremoniis quæ in ritualibus libris præcipiuntur⁴; b) ritu parentum (ritu patris nisi aliud cautum sit — si alter parentum ad latinum, alter ad orientalem ritum pertineat⁵; c) ritu *catholico*, si unus tantum sit catholicus; d) adhibita *aqua ad hoc benedicta*⁶; e) per infusionem aut per immersionem aut modum mixtum ex utraque qui magis sit in usu (licet

solemniter baptizetur, si id facile et sine mora fieri potest; secus peregrinum quilibet parochus in suo territorio potest solemniter baptizare", c. 738, § 2. " In alieno territorio nemini licet, sine debita licentia, baptismum solemnem conferre, ne sui quidem loci incolis " (c. 739).

¹ *Ib.*, c. 742, § 1.

² *Ib.*, c. 742, § 2. " Patri aut matri suam prolem baptizare non licet, præterquam in mortis periculo, quando alius præsto non est qui baptizet ", c. 742, § 3.

³ *Codex*, c. 743.

⁴ *Ib.*, c. 737, § 2. — ⁵ *Codex*, c. 756. — ⁶ *Ib.*, c. 757, § 1.

valida sit aspersio¹.) Si tamen agatur de hæreticis qui in adulta ætate sub conditione baptizantur, Ordinarius permittere potest baptismum privatum extra periculum mortis².

3° In *mortis periculo* baptismum privatim conferre licet, servatis, si a sacerdote vel diacono conferatur baptismus, et si tempus adsit, cæremoniis quæ baptismum sequuntur cæremoniæ autem prætermisssæ quamprimum in Ecclesia *suppleantur*³.

4° “Curent parochi ut ei qui baptizatur, christianum imponatur nomen; quod si id consequi non poterunt, nomini a parentibus imposito addant nomen alicujus Sancti et in libro baptizatorum utrumque nomen perscribant”⁴.

882. II. Patrini. a) “*Unus* patrinus tantum, licet diversi sexus a baptizando, vel ad summum unus et una adhibeantur”⁵: 1) in *baptismo solemni* semper quatenus fieri potest, et quidem sub gravi; 2) in *baptismo privato*, si facile haberi potest; secus, in supplendis cæremoniis⁶; 3) In *iterato sub conditione*, idem qui in priore baptismo forte adfuit, si fieri potest; secus, non est necessarius⁷.

b) Patrinorum est diligenter curare ut “in iis quæ ad christianæ vitæ institutionem spectant” spiritualis filius talem in tota vita se præbeat, qualem futurum esse solemni cæremonia sponderunt”⁸.

c) Ut quis sit *valide*⁹ patrinus, oportet: 1) sit baptizatus, rationis usum assecutus et intentionem habeat id munus gerendi; 2) ad nullam pertineat hæreticam aut schismaticam sectam, nec sententia condemnatoria vel declaratoria sit excommunicatus aut infamis infamia juris aut exclusus ab actibus legitimis (n. 840); nec sit clericus depositus vel degradatus; 3) nec sit pater vel mater vel conjux baptizandi; 4) ab ipso baptizando ejusve parentibus vel tutoribus aut, his deficientibus, a ministro sit designatus; 5) baptizandum in actu aut tangat vel statim levet seu suscipiat de sacro fonte aut de manibus baptizantis.

d) Ut autem quis *licite*¹⁰ patrinus admittatur, oportet: 1) decimum quartum suæ ætatis annum attigerit, nisi aliud justa de causa ministro videatur; 2) non sit propter notorium delictum excommunicatus vel exclusus ab acti-

¹ *Ib.*, c. 758. — ² *Ib.*, c. 759, § 2. — ³ *Ib.*, c. 759, §§ 1-3.

⁴ *Ib.*, c. 761. — ⁵ *Ib.*, c. 764. — ⁶ *Ib.*, c. 762, § 2. — ⁷ *Ib.*, c. 763.

⁸ *Ib.*, c. 769. — *N. B.* De *cognitione spirituali* quæ contrahitur ratione baptismi, cf. *Tract. de Matrimonio*.

⁹ *Codex*, c. 765. — ¹⁰ *Ib.*, c. 766.

bus legitimis vel infamis infamia juris, quin tamen sententia intercesserit, nec sit interdictus aut alias publice criminosis vel infamis infamia facti; 3) fidei rudimenta noverit; 4) in nulla religione sit novitius vel professus, nisi necessitas urgeat et expressa habeatur venia superioris saltem localis; 5) in sacris Ordinibus non sit constitutus, nisi accedat expressa Ordinarii proprii licentia.

883. III. Tempus et locus. A) a) Conferri *potest quovis tempore* baptismus *privatus*, urgente necessitate¹, et *qualibet die* baptismus *solemnis*²; b) conferri *debet quamprimum* infantibus, "et parochi ac concionatores, *frequenter* fideles de hac *gravi* eorum obligatione commoneant"³, per decem vel undecim dies, sine gravi ratione, delatio esset peccatum mortale, juxta *S. Ligorium*: juxta alios, extra casum periculi, dilatio unius vel alterius mensis requiritur ad peccatum mortale. — c) Conferri *decet* baptismum adulterorum, si commode fieri potest, in pervigilio Paschatis et Pentecostes, præcipue in metropolitanis aut cathedralibus ecclesiis⁴.

B) Baptismi *solemnis* administrandi *proprius locus* est baptisterium in ecclesia vel oratorio publico⁵, nec solemniter conferri debet in domibus privatis, nisi baptizandi sint filii aut nepotes eorum qui supremum actu tenent populorum principatum vel jus habent succedendi in thronum, quoties isti id rite poposcerint, vel loci ordinarius, juxta ac rationabili de causa, in casu aliquo extraordinario id concedendum censuerit⁶.

IV. Parochi debent *nomina* baptizatorum, mentione facta de ministro, parentibus ac patrinis, de loco ac die collati baptismi, in *baptismali libro* sedulo et *sine ulla mora* referre. — Ubi vero de illegitimis filiis agatur, matris nomen est inserendum, si publice ejus maternitas constet, item nomen patris, dummodo ipse sponte sua a paracho scripto vel coram duobus testibus id requirat⁷. — Ad collatum baptismum comprobandum, si nemini fiat præjudicium, satis est unus testis omni exceptione major, vel ipsius baptizati jusjurandum, si ipse in adultate ætate baptismum receperit⁸.

¹ *Ib.*, c. 771. — ² *Ib.*, c. 772. — ³ *Ib.*, c. 770. — ⁴ *Ib.*, c. 772.

⁵ *Ib.*, c. 773. — Hinc, cum regulariter baptismus solemniter conferri debeat extra mortis periculum (cc. 755, § 1, 759, § 2), non licet domi infantes mere abluere (ondoyer) ut postea cæremoniæ in ecclesia suppleantur.

⁶ *Codex*, c. 776. — ⁷ *Ib.*, c. 777. — ⁸ *Can.* 779.

CAPUT XVIII.

De Confirmatione.

884. 1° Confirmatio **definitur** *sacramentum novæ Legis quo baptizatus in gratia roboratur ad firmiter credendum fidemque strenue profitendam, et ut miles Christi signatur caractere spirituali.* Unde duplex est confirmationis **effectus** : *gratia* roborans cum abundantiori infusione donorum Spiritus Sancti, et *character* ad fidem propugnandam deputans.

885. 2° **Materia et forma.** “Extra controversiam est in Ecclesia latina Confirmationis sacramentum conferri adhibito sacro chrismate sive oleo olivarum balsamo commixto, ductoque signo crucis per sacramenti ministrum in fronte suscipientis, dum idem minister formæ verba pronunciat” ¹. **A)** Unde **materia remota** est oleum olivarum cum balsamo mixtum, ab Episcopo benedictum, et quidem, ad liceitatem, intra ipsum annum. **Materia** vero **proxima** est *unctio* in fronte, per modum crucis, cum impositione simultanea manus Episcopi : prima enim manuum impositio ad validitatem non requiritur ².

B) Forma, quæ nunc in Ecclesia Romana adhibetur, sic se habet : “Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti. Amen”. Apud Græcos forma est : “Signaculum doni Spiritus Sancti”.

886. 3° Duplex est **minister** Confirmationis. *Ordinarius* est solus Episcopus cui insuper opus est jurisdictione ad licite confirmandum. *Minis-*

¹ BENEDICT. XIV, Constit. *Ex quo primum*, 1 Mart. 1756.

² S. C. P. F., 6 Aug. 1840; *Codex*, c. 780, 781.

ter *extraordinarius* est presbyter, cui vel jure communi vel peculiari Sedis Apostolicæ indulto ea facultas concessa sit. Hac facultate ipso jure gaudent Cardinales, Abbas vel Prælati nullius, Vicarius et Præfectus Apostolicus, qui tamen ea uti valide nequeunt nisi intra fines sui territorii et durante munere tantum ¹.

“Episcopus obligatione tenetur sacramentum hoc subditis rite et rationabiliter petentibus conferendi, præsertim tempore visitationis diœcesis. Eadem obligatione tenetur presbyter, privilegio apostolico donatus, erga illos quorum in favorem est concessa facultas. Ordinarius, legitima causa impeditus aut potestate confirmandi carens, debet, quoad fieri possit, saltem intra quodlibet quinquennium providere ut suis subditis hoc sacramentum administretur” ².

887. 4º Subjectum. *Omnis et solus homo baptizatus valide* confirmari potest ³; hinc infantes vel perpetuo amentes valide confirmantur. “Licet sacramenti confirmationis administratio convenienter in Ecclesia Latina differatur ad septimum circiter ætatis annum, nihilominus etiam antea conferri potest, si infans in mortis periculo sit constitutus, vel ministro id expedire ob justas et graves causas videatur, sed tantum in his duobus casibus” ⁴.

“Præterea ut quis *licite* et fructuose confirmetur, debet esse in statu gratiæ constitutus, et, si usu rationis polleat, sufficienter instructus” ⁵ in fidei rudimentis et iis præsertim quæ ad Confirmationem spectant.

888. 5º Obligatio. “Quamquam hoc sacramentum non est de necessitate mediæ ad salutem,

¹ Codex, c. 782, § 2-4. — ² Codex, c. 785. — ³ Codex, c. 786.

⁴ Codex, c. 788 — *Comm. Int.*, 16 jun. 1931. — ⁵ Codex, c. 786.

nemini tamen licet, oblata occasione, illud negligere; imo parochi curent ut fideles ad illud opportuno tempore accedent" ¹. Unde qui, data occasione, Confirmationem accipere negligit, aliquam culpam committit et quidem *gravem* si ex *contemptu* agat.

889. 6° Patrini. Ex vetustissimo Ecclesiæ more, in Confirmatione *unus* patrinus adhibendus est, si fieri possit.

Ut quis sit *valide* patrinus, oportet : a) sit ipse confirmatus; b) nulli hæreticæ aut schismaticæ sectæ adscriptus, nec ulla ex pœnis notatus quæ prohibent ne quis sit patrinus in baptismo; c) non sit pater, mater, conjux confirmandi; d) a confirmando ejusve parentibus vel tutoribus, vel, si hi desint aut renuant, a ministro vel a parcho sit designatus; e) confirmandum in ipso confirmationis actu physice tangat.

Ut autem quis *licite* sit patrinus, oportet : a) sit alius a patrino baptismi, nisi rationabilis causa, judicio ministri, aliud suadeat, aut statim post baptismum legitime confirmatio conferatur; b) sit ejusdem sexus ac confirmandus, nisi aliud ministro in casibus particularibus ex rationabili causa videatur; c) servantur præterea quæ præscripta sunt ut quis sit licite patrinus in baptismo ².

N. B. Nomina ministri, confirmatorum, parentum et patrinorum parochus inscribat in peculiari libro, et insuper in baptismali libro. — Ad collatam confirmationem probandam satis est unus testis omni exceptione major, vel ipsius confirmati jusjurandum, nisi confirmatus fuerit in infanti ætate ³.

¹ Codex, c. 787. — ² Codex, c. 793-796. — ³ Codex, c. 798-800.

CAPUT XIX.

De SS. Eucharistia.

Baptismo renati, Confirmatione in spirituali vita roborati, SS. Eucharistiæ Sacramento spiritualiter alimur. De hoc sacramento nunc agimus, ac de ejus confectione quæ est sacrificium perpetuum novæ Legis.

ART. I. DE EUCHARISTIA UT SACRAMENTO.

Dicemus : 1º de natura; 2º de materia et forma; 3º de subjecto; 4º de ministro sacramenti Eucharistiæ.

§ I. De natura et effectibus sacramenti Eucharistiæ.

890. a) Eucharistia, prout sacramentum, **definiri** potest : *sacramentum novæ Legis*¹, *in quo, sub speciebus consecratis panis et vini, corpus et sanguis Christi vere, realiter et substantialiter continentur, ad producendam gratiam per modum spiritualis alimonie.*

b) Unde, teste *Decreto ad Armenos*², “omnem effectum, quem materialis cibus et potus quoad vitam agunt corporalem sustentando, augendo, reparando et delectando, sacramentum hoc quoad vitam operatur spirituales”. Eucharistia scilicet animam *sustentat* concupiscentiam minuendo, impugnationes dæmonum enervando, contra mundi scandala muniendo et ita peccata futura præcavendo; vitam spirituales *adaugere*, gratiam sanctificantem amplificando et nos Christo quam intime conjungendo; *reparat*, peccata venialia remittendo; *delectat*, gratiam actualem devotionis et fervoris infundendo cum speciali spiritus suavitate ac dulcedine. Exinde Eucharistia est pignus futuræ gloriæ, immortalitatis et resurrectionis phar-

¹ DENZ., n. 2045. — ² DENZINGER, n. 698 (593).

macum : " Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam ; et ego resuscitabo eum in novissimo die " ¹.

Præterea, Sacramentum Eucharistiæ indirecte et *ex opere operantis* aliis prodesse potest, quatenus communicans pro aliis offert religiosam Eucharistiæ susceptionem simul cum precibus.

§ II. De materia et forma Eucharistiæ.

891. 1º Materia remota. a) **Valida** materia est tantum *panis triticeus*, i. e., confectus ex farina triticea et aqua naturali, igne cocta (sive azymus, sive fermentatus), et *vinum de vite*, i. e., liquor ex uvis expressus ².

Hinc : 1) materia *est certo invalida*, *panis* confectus ex hordeo, oryza, avena, fabis aliisque leguminibus, aut confectus lacte vel oleo, aut massa triticea cruda ; liquor a vite non proveniens, ut sicera, cerevisia, vinum arte chemica confectum, acetum, vinum ex uvis non maturis expressum ; 2) materia *dubie valida* est panis confectus e secali (seigle) et juxta plures, e siligine (tritico hiberno), e spelta (épeautre).

b) *Licita* materia *est solus panis* recenter confectus ³, azymus pro latinis, fermentatus pro græcis ⁴, et solum vinum naturale ⁵ ex uvis maturis expressum, fermentatum, purum, non corruptum, cui modicissima aqua miscenda est ⁶.

¹ Joan., VI, 55. — ² Codex, c. 814; cf. Instr. C. de Sacr., 26 mart. 1929.

³ Ibid., c. 815, § 1. Ex resp. S. C. Discipl. Sacr., probari nequit praxis adhibendi pro SS. Eucharistiæ sacramento hostias a tribus vel duobus mensibus confectas (7 dec. 1918, A. Ap. S., 1919, p. 8).

⁴ Codex, c. 816. Attamen, ex c. 851, ubi necessitas urget nec sacerdos diversi ritus adest, licet sacerdoti orientali qui fermentato utitur, *ministrare* Eucharistiam in azymo ; vicissim latino aut orientali qui utitur azymo, *ministrare* in fermentato ; at suum quisque ritum ministrandi servare debet. Insuper, ex c. 886, omnes fideles, pietatis causa, suscipere possunt sacramentum Eucharisticum quolibet ritu confectum ; suadendum tamen ut suo quisque ritu fideles præcepto communionis paschalis satisfaciant ; sanctum Viaticum moribundis ritu proprio accipiendum est ; sed, urgente necessitate, fas esto quolibet ritu illud accipere.

⁵ Codex, c. 815, § 2. — ⁶ Ibid., c. 814.

Hinc : materia *graviter illicita* censeri debet panis triticeus cui parva quantitas alterius materiæ commixta est, panis mucidus, pro latinis panis fermentatus, nisi necessarius sit ad perficiendum sacrificium; — mustum ex uvis maturis recenter expressum, vinum acescens ¹.

892. 2º Materia proxima. A) Ad *validum* materiæ remotæ *usum*, i. e., ad validam consecrationem, a) materia ita præsens esse debet ut sive in se, sive in vase continente, videri vel tangi possit; b) in individuo determinari debet, per intentionem saltem implicitam consecrantis.

Hinc *valide* consecrantur hostiæ sub aliis latentes, vel hostiæ numero plures quam sacerdos existimavit, ciborium in corporali positum et ex oblivione clausum tempore consecrationis aut extra corporale positum quod sacerdos actuali intentione vult consecrare; sed *non valide consecrantur* hostiæ in corporali positæ inscio sacerdote (nisi sacerdos tunc vel semel pro semper elicuerit intentionem consecrandi omnes hostias in corporali positas), guttæ vini inhærentes calici exterius et probabilius etiam interius (si sacerdos specialem non habuit intentionem).

B) Ad *licitam* consecrationem requiritur : 1) ut consecretur *utraque* materia, et quidem *in missæ celebratione* ²; 2) ut materia consecranda sit super altare, in corporali, in petra sacra, sive immediate in manibus sacerdotis, sive in ciborio aut calice discoopertis.

893. 3º Forma. Ad validam consecrationem corporis Christi, verba "Hoc est corpus meum"

¹ Ex decis. *S. Officii*, 30 jul. 1890, 5 aug. 1896, licet vino, quo melius conservetur, admiscere quantitatem spiritus vini (alcohol), dummodo : 1) spiritus extractus fuerit e genimine vitis; 2) admixtio fiat quando fermentatio tumultuosa defervescere inceperit; 3) quantitas alcoolica addita, una cum ea quæ in vino naturaliter continetur, non excedat proportionem duodecim pro centum (12 %), vel, quando jam naturaliter exceditur hæc proportio et necessaria manet quædam admixtio, proportionem decem et octo pro centum (18 %).

² *Codex*, c. 817. "Nefas est, urgente etiam extrema necessitate, alteram materiam sine altera, aut etiam utramque, extra missæ celebrationem, consecrare".

requiruntur et sufficiunt, quia exprimunt id quod in sacramento efficitur. Attamen, in praxi, rubrica præceptum est ut, quando consecratio iteratur, sacerdos a verbis : " Qui pridie " etc., incipiat. — Ad validam consecrationem *sanguinis* Christi; verba " hic est calix sanguinis mei " vel " hic est sanguis meus " requiruntur; imo, et quidem multo probabilius, sufficiunt. In praxi autem, forma, ut est in Missali, semper pronuntianda est; nam, quando agitur de validitate, tutior opinio sequenda est. Aliunde *de se graviter est illicita* quævis voluntaria mutatio verborum, excepta tamen voce *enim* cujus omissio probabiliter non excedit veniale.

4° Omnia verba utriusque formæ, ad præscriptum Rubricæ, pronuntiari debent, distincte, reverenter, continue, et decenter, sine mora aut repetitione. Non debet enim iterari consecratio, nisi *probabiliter* quis dubitet se aliquid essenziale omisisse.

§ III. De subjecto sacramenti Eucharistiæ.

894. I. *De necessitate seu obligatione Eucharistiam recipiendi.* 1° Nec infantibus nec adultis *realis* receptio Eucharistiæ *absolute* necessaria est *necessitate medii*. De fide est pro parvulis ¹, certum pro adultis.

Diximus : a) *realis*, quia sat communiter admittitur votum implicitum necessarium esse necessitate medii : de hoc vero nulla est difficultas, cum tale votum includatur in susceptione baptismi et in actu caritatis; b) *absolute*, quia dici potest, cum Suarez ², hoc sacramentum *moraliter* necessarium esse ad perseverandum, quatenus is qui *voluntarie diu* abstinet ab ejus receptione, non sine magna difficultate in gratia perseverat.

2° Eucharistiæ receptio adultis, etiam pueris ratiocinari incipientibus (n. 897), necessaria est *necessitate præcepti*, tum *divini*, quod constat ex

¹ TRIDENT, sess. XXI, can. 4. — ² Disp. 40, sect. 2, n. 16.

verbis ipsius Christi : " Nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis " ¹; tum *ecclesiastici*, quod constat ex Concilio *Lateranensi IV* ², et ex *Codice* 3.

3° Communio autem *sub utraque specie* singulis fidelibus jure divino non est necessaria. De fide est ex Tridentino : " Si quis dixerit, ex Dei præcepto vel necessitate salutis omnes et singulos Christi fideles utramque speciem SS. Eucharistiæ sacramenti sumere debere, A. S. " ⁴. Dicitur : *fidelibus*, quia sacerdotes sacrificantes tenentur ex jure divino sub duplici specie communicare. — Hinc potuit Ecclesia legitime calicis usum laicis interdicere, prout de facto interdixit.

895. II. De *extensione præcepti communionis*.

1° Præceptum *divinum* Eucharistiæ suscipiendæ obligat : A) *per se* : a) in periculo mortis *proximo*, et quidem sub gravi ⁵, nulla enim major est necessitas quam in articulo mortis, a quo tota pendet æternitas; b) *aliquoties in vita*, nam Eucharistia instituta fuit per modum cibi; tempus autem non fuit magis determinatum a Christo, sed ab Ecclesia, ut dicitur infra.

B) *Per accidens*, quoties sacra communio necessaria est ad superandam gravem tentationem : quod difficile æstimatur in praxi, cum suppetant alia media.

¹ JOAN., VI, 54.

² DENZING., n. 437 (363); 1205 (1072); 1206 (1073).

³ *Codex*, c. 859. — ⁴ Sess. XXI, can. 1.

⁵ " In periculo mortis, quavis ex causa procedat, fideles sacræ communionis recipiendæ præcepto tenentur ". *Codex*, c. 864. " Etiam si eadem die sacra communione fuerint refecti, valde tamen suadendum, ut in vitæ discrimen adducti denuo communicent " (864, § 2). " Perdurante mortis periculo, sanctum Viaticum, secundum prudens confessarii consilium, pluries, distinctis diebus, administrari et licet et decet " (864, § 3). — " Sanctum Viaticum ne nimium differatur; et qui animarum curam gerunt, sedulo advigilent ut eo infirmi plene sui compotes reficiantur " (c. 865). Unde viaticum sumere *licet* quando probabile adest mortis periculum, quamvis probabilior sit sanitatis restauratio, et *præcipitur*, quando nulla vel tenuis adest probabilitas sanitatis recuperandæ.

896. 2° Præceptum autem *ecclesiasticum* duo determinat, scilicet *frequentiam* et *tempus* communionis.

A) Quoad *frequentiam* : a) quisque fidelis adultus tenetur sub gravi semel saltem in anno suscipere Eucharistiam, — et quidem *digne*, cum ex una parte præceptum ecclesiasticum sit determinativum præcepti divini, et ex altera parte præceptum divinum obliget ad fructuosam receptionem ¹, b) tempus computatur a Paschate ad Pascha, non autem a Januario ad Decembrem.

B) Quoad *tempus* : a) tempus quo adimpleri debet præceptum, jure communi incipit a Dominica Palmarum, et usque ad Dominicam in Albis protenditur ², sed ex ipso *Later. Concil.* confessarius potest “ob aliquam rationabilem causam” ³, tempus illud extendere; b) qui tempore præscripto omisit communionem, tenetur infra annum communicare, cum tempus non ad finiendam, sed ad urgendam obligationem præfixum fuerit; c) qui, *incepto paschali tempore*, prævidet se impeditum iri, tenetur huic obligationi satisfacere, antequam oriatur impedimentum.

Quoad *locum*, non amplius *tenentur* fideles in propria parœcia paschalem communionem recipere; sed “*suadendum* est fidelibus ut huic præcepto satisfaciant in sua quisque parœcia; et qui in aliena parœcia satisfecerint, curent proprium parochum de adimpleto præcepto certiorrem facere” ⁴.

897. 3° De extensione præcepti quoad *personas*.

¹ “Præcepto communionis recipiendæ non satisfit per sacrilegam communionem”. *Codex*, c. 861.

² *Codex*, c. 859, § 2, ubi tamen additur : “Sed locorum Ordinariis fas est, si ita personarum ac locorum adjuncta exigant, hoc tempus etiam pro omnibus suis fidelibus anticipare, non tamen ante quartam diem dominicam Quadragesimæ, vel prorogare, non tamen ultra festum SS. Trinitatis”.

³ *Codex*, c. 859, § 1. — ⁴ *Codex*, c. 859, § 3.

A) De *pueris* hæc in *Codice* statuuntur : a) Pueris, qui propter ætatis imbecillitatem nondum hujus sacramenti cognitionem et gustum habent, Eucharistia ne ministretur ; b) in periculo mortis, ut sanctissima Eucharistia pueris ministrari possit ac debeat, satis est ut sciant Corpus Christi a communi cibo discernere illudque reverenter adorare ; c) extra mortis periculum plenior cognitio doctrinæ christianæ et accuratior præparatio merito exigitur, ea scilicet qua ipsi fidei saltem mysteria necessaria necessitate medii ad salutem pro suo captu percipiant, et devote pro suæ ætatis modulo ad sanctissimam Eucharistiam accedant ; d) de sufficienti puerorum dispositione ad primam communionem judicium esto sacerdoti a confessionibus eorumque parentibus aut iis qui loco parentum sunt ; e) parrocho autem est officium advigilandi, etiam per examen, si opportunum prudenter judicaverit, ne pueri ad sacram synaxim accedant ante adeptum usum rationis vel sine sufficienti dispositione, itemque curandi ut usum rationis assecuti et sufficienter dispositi quamprimum hoc divino cibo reficiantur ¹.

Insuper : f) Congregatio de *disciplina Sacramentorum*, in decreto *Quam singulari Christus amore*, authentice declaravit præscriptum *Lateranense*, die 8^a Aug., an. 1910, et deinde edixit : "Ætas discretionis tum ad Confessionem, tum ad S. Communionem ea est, in qua puer incipit *rationari*, hoc est circa septimum annum, sive supra, sive etiam infra. Ex hoc tempore incipit obligatio satisfaciendi utrique præcepto Confessionis et Communionis" ²; g) obligatio præcepti communionis sumendæ, quæ impuberes gravat, in eos quoque ac præcipue recidit, qui ipsorum

¹ *Codex*, c. 854.

² *Acta Apost. Sedis*, vol. II, p. 577 sq. Cf. *Codex*, c. 859.

curam habere debent, id est in parentes, tutores, confessarium, institutores et parochum " ¹.

Quæ præscripta, duce Episcopo suo, sacerdotes et fideles explere debent. Non aliunde damnatur usus Galliae et aliarum regionum, juxta quem celebratur *prima communio sollemnis*. Immo juxta ejusdem decreti articulum quintum : " Semel aut pluries in anno curent parochi indicare atque habere Communionem generalem puerorum, ad eamque, non modo novensiles, sed etiam alios, qui parentum confessariive consensu, ut supra dictum est, jam antea primitus de altari sancta libarunt. Pro utrisque dies aliquot instructionis et præparationis præmittantur " ².

898. B) *De amentibus* : a) Perpetuo amentibus omnino neganda est Eucharistia, ex *Rituale Romano*; b) amentibus, qui lucida habent intervalla, concedi potest dum sunt in statu luciditatis et quamdam devotionem exhibent; c) iis qui usum rationis habuerunt, sed postea in perpetuam amentiam inciderunt, probabilius concedi potest in articulo mortis, dummodo christiane vixerint, et nullum sit irreverentiæ periculum; d) semifatis, et senibus qui repuerascunt, concedi potest non solum in mortis periculo, sed tempore præcepti paschalis, imo et frequentius.

C) *De delirantibus, epilepticis, surdo-mutis, tussi aut vomitu laborantibus, et capite damnatis*. a) *Delirantibus*, aut illis qui *sensibus sunt destituti*, viaticum dari potest, si antea dispositi fuerint, et absit irreverentiæ periculum; expedit in primo casu particulam non consecratam prius præbere, ut appareat num infirmus decenter communicare possit; b) *epilepticis et obsessis* dari potest communio, non vero in actuali paroxysmo; c) iis, qui simul *muti, surdi et cæci* sunt a nativitate, denegari debet communio, quia nullatenus possunt naturam cibi Eucharistici intelligere, nisi tamen *speciali methodo* instructi fuerint; *surdo-mutis* a nativitate concedi debet sacra communio, quando discretionem sufficientem habent; d) S. Eucharistia dari non potest iis qui *sine irreverentiæ periculo* eam suscipere nequeunt; in *dubio*, concedi potest, præsertim graviter decumbentibus, quia *sacramenta sunt propter homines*.

¹ *Codex*, c. 860.

² In pluribus Galliae diocesisibus, ex statuto a S^a Sede approbato, duplex erit pro pueris communio : a) *privata*, absque solemnitate, sed quam frequentissima, pro iis qui, sufficienter adulti et præparati ad normam decreti *Quam singulari*, promittent assidue catechismis adsisere; b) *sollemnis*, modo et ætate hucusque assuetis.

Dari igitur potest ægro qui *tussi* laborat, dummodo tussis non sit ita assidua ut impediatur quominus hostia possit in stomachum transire. Quando infirmus frequenti vomitu laborat, non potest ipsi dari communio nisi moraliter constet sacram particulam posse in stomacho servari : hoc autem certum potest fieri sive medicum interrogando, sive prius dando aliquam particulam non consecratam, quando agitur de viatico; e) *capite damnatis* olim in quibusdam regionibus denegabatur viaticum; talis usus reprobatus fuit a R. Pontificibus, et hodie nil prohibet quin illi communicent per modum viatici etiam ipso die executionis.

899. III. De dispositionibus ad communionem requisitis : — 1º *De dispositionibus animæ.* Sane optandum est ut fideles magis ac magis se disponant ad communicandum per *fidem vivam* præsentiæ realis Christi, *singularem reverentiam* erga Majestatem divinam, *profundam humilitatem*, *ardens desiderium* Christum suscipiendi, *flagrantem* erga ipsum *caritatem*. Attamen sub gravi requiritur tantum *status gratiæ*, et insuper in quibusdam casibus *confessio sacramentalis cum absolutione*.

A) Ad licitam susceptionem Eucharistiæ requiritur *status gratiæ, prudenter existimatus*... Constat : a) ex S. Paulo dicente : “ *Probet* autem seipsum homo, et sic de pane illo edat ” ¹; b) ex Concil. *Trid.* declarante “ eam probationem necessariam esse ut nullus sibi conscius mortalis peccati, quantumvis sibi contritus videatur, absque præmissa sacramentali confessione ad sacram Eucharistiam accedere debeat... ” ².

Indigna quidem communio horrendum est sacrilegium, non tamen *maximum* inter omnia peccata, ut quidam concionatores imprudenter dicunt. Horror igitur sacrilegæ communionis merito inculcandus est, ita tamen ut qui ex humano timore tale crimen commiserunt de sua salute minime desperent.

¹ *Corinth.*, XI, 28 sq. — ² Sess. XIII, cap. 7.

900. B) De *sacramentali* autem *confessione* tria decernit *Tridentinum* : a) Quicumque conscius est peccati mortalis quod per sacramentum Pœnitentiæ non fuit jam, *indirecte*¹ saltem, remissum, debet regulariter confessionem præmittere sacramentalem receptioni Eucharistiæ, etiamsi esset perfecte contritus.

In casu peccati *dubie commissi*, non adest obligatio stricta confitendi ; in praxi, pœnitens rem dijudicare debet *præsumptione* desumpta ex communiter contingentibus : unde, si *consentire non solet*, accedere potest ad sacram communionem absque prævia confessione. Si autem peccatum est certum et ejus sacramentalis remissio dubia, juxta æquiprobabilistas, adest obligatio confitendi ; juxta probabilistas, talis obligatio non urget (n. 137 sq.).

b) Qui *consci*us est peccati mortalis potest, per exceptionem, recipere sacram Communionem post elicited actum perfectæ contritionis, sine confessione, dummodo adsit *simul necessitas communicandi* et *defectus confessarii* : “ Nemo, quem conscientia peccati mortalis gravat, quantumcumque etiam se contritum existimet, sine præmissa sacramentali confessione ad sacram communionem accedat ; quod si urgeat necessitas ac copia confessarii illi desit, actum perfectæ contritionis prius eliciat ”².

Adest autem *necessitas* : 1) quando consecranda est hostia pro moribundo ; 2) quando communio non potest omitti sine scandalo, v. g., si laicus jam sacræ mensæ accesserit, si sacerdos jam altare ascenderit, aut a fortiori jam inchoaverit sacrificium ; 3) quando parochus, aut ejus vicarius, debet celebrare ex officio, in die festo, aut cantare Missam pro defunctis, præsentem cadavere.

Habetur *defectus confessarii* : 1) quando non adest sacerdos qui facultatem habeat absolvendi, et simul vicinior ita distat ut, spectatis circumstantiis temporis, locorum et sanitatis, sine magno incommodo adiri nequeat ;

¹ Unde qui ante communionem recordatur peccati mortalis quod ex inculpabili oblivione non declaravit in confessione, potest communicare. — ² *Codex*, c. 856.

unde non sufficit ut consuetus confessarius absit ; 2) quando non potest confessio fieri sacerdoti præsenti, sine gravi damno, distincto ab incommodo ipso confessioni intrinseco, v. g., timore bene fundato scandalum præbendi; cavendum est tamen ne humano pudore quis decipiatur, et in praxi, ut conscientiæ pax servetur, confessionem præmittere expedit quotiescūque possibilis est. Quando autem confessarius adest, sed jurisdictione carens quoad reservata, si ille qui vult celebrare habeat solummodo peccata reservata, non tenetur stricte ea confiteri; si autem habeat simul reservata et non reservata, a quibus nempe absolvi nequeat urgente necessitate, probabilius tenetur posteriora accusare, ut possit directe absolvi a non reservatis et indirecte a reservatis.

901. c) Sacerdos qui, urgente necessitate, absque prævia confessione præ defectu confessarii, *celebravit, debet*¹ confiteri *quamprimum*, id est, *intra triduum*, juxta communem interpretationem². Si tamen sacerdos prævideat futuram esse necessitatem celebrandi sequenti die, et adsit copia confessarii, non potest diutius differre.

902. 2º *De dispositionibus ex parte corporis.*
Duæ sunt : *jejunium* et *decentia*.

A) Jejunium naturale, ad sacram communionem antiquissimo præscripto³ Ecclesiæ et expressa lege *Codicis jur. can.*⁴ requisitum, est **a)** *abstinentia a quacunque re, quæ sumitur per modum cibi, potus aut medicinæ, etiam in minima quantitate, post mediam noctem.*

Proinde ad frangendum jejunium requiritur ut quod sumitur : 1) *ab extrinseco* proveniat ; trajectio tamen *reliquiarum cibi* quæ hærent inter dentes certo non frangit jejunium⁵; 2) sit *digestibile*; non autem requiritur ut nutriat : unde ungues, ossa, cera, creta frangerent jejunium ; 3) sumatur per modum *cibi, potus, aut medicinæ* :

¹ Est *obligatio vera*, ex *Codicis* c. 807 et ex propos. ab *Alexandro VII* damnata. DENZ., n. 1138 (1009).

² DENZ., n. 1139 (1010).

³ De hac lege sermonem habent *Tertullianus* et *S. Augustinus*.

⁴ *Can.*, 858. — ⁵ Ita ex *Missali romano*, De defectibus, IX, 3.

hinc jejunium non frangitur, si aliquid sumatur per modum *salivæ*, v. g., si quis os lavando, deglutiat paucas stillas aquæ; aut per modum *respirationis*, v. g., si quis respirando, muscam aut nivem attrahat fortuito; aut per modum *attractionis*, v. g., si quis tabacum aspiret¹ 4) sumatur post *mediam noctem*, scilicet post primum duodecimæ horæ ictum².

In *dubio* autem num quis jejunium fregerit, potest communicare, quia libertas tunc possidet.

903. b) Quinque sunt præcipuæ **causæ excusantes** a jejunio Eucharistico : 1) *necessitas incipitum sacrificium Missæ perficiendi*; nam lex præcipiens integritatem sacrificii, est divina et legi ecclesiasticæ præstat; 2) *necessitas vitandi scandalum* : ita die dominica parochus, inscio populo non jejunus, potest, deficiente alio sacerdote jejuno, Missam celebrare; 3) *necessitas vitandi irreverentiam* erga SS. Sacramentum : v. g., si periculum sit ne sacra hostia pereat, vel male tractetur ab impiis; item si sacerdos post ablutiones inveniatur particulas sacras in eadem Missa consecratas : ratio est quia, cum lex jejunii lata sit ad reverentiam sacramenti, eo ipso cessat quoties hæc ipsa reverentia contrarium postulat; 4) *periculosa ægrotatio*³ : tunc enim communio ministratur per modum viatici.

Durante eodem periculo mortis⁴, iterum dari potest communio, frequenter etiam, imo quotidie, si agatur de eo qui quotidie communicare consueverat. Si autem morbus

¹ Hinc etiam clysterium nutriens non frangit jejunium, — nec etiam (saltem probabiliter) usus tubuli quem vocant *pompe gastrique*, dummodo hic tubulus non liniatur oleo.

² Si quis inter comedendum vel bibendum primum pulsum horæ duodecimæ audiat, non tenetur quod in ore habet expuere, quia irrationabile esset et exinde ab Ecclesiæ mente alienum.

³ Hoc periculum *late intelligi* debet : ita ægrotudo quæ post aliquos menses tantum desinet in mortem, est causa sufficiens ut missionarius, qui interea non est reversurus, ministret Viaticum. (LEHMKE, *Compendium*, n. 721). Cf. *Codex*, c. 858.

⁴ "Perdurante mortis periculo, sanctum Viaticum, secundum pruden-
dens confessarii consilium, pluries, distinctis diebus, administrari
licet et decet". *Codex*, c. 864.

non sit periculosus, etiamsi diuturnus, non licet quidem pro libitu infirmo non jejuno communionem dare : attamen " infirmi qui jam a mense decumbunt sine certa spe ut cito convalescant, de prudenti confessarii consilio sanctissimam Eucharistiam sumere possunt semel aut bis in hebdomada, etsi aliquam medicinam vel aliquid per modum potus antea sumpserint " ¹. Notetur quod jam *omnibus*, et non tantum iis qui Oratorium in domo sua habent, liceat sic Eucharistiam accipere semel aut bis in *hebdomada* ².

5) *Dispensatio* a S. Pontifice concessa eximit etiam a jejunio. Nostris enim diebus, satis frequenter conceditur indultum piis personis, ægra valetudine laborantibus, ut, ante communionem, aliquid *liquidi* vel per modum potus sumere possint.

904. B) Decentia. a) Jure naturali requiritur ad S. Communionem ea *corporis et vestium compositio*, quæ internam animæ devotionem significet; ratio est quia SS. Sacramento non solum interna, sed etiam externa debetur veneratio. Hinc mulieres in modesto ornatu (non nudato pectore), milites depositis armis, clerici in superpelliceo, sacerdotes cum stola alba aut coloris diei, communicare debent ³.

b) Ex se *nulla corporis macula* impedit a communione suscipienda, nec lepra, nec infirmitas horrorem excitans,

¹ Ita *Codex*, c. 858.

² Unde extensum est decretum 7 Dec. 1906. — *S. Officium* declaravit, 7 Sept. 1897, " verba *per modum potus* ita esse intelligenda ut liceat sumere jusculum, cafæum aliosque cibos liquidos, quibus aliqua substantia mixta sit, ex. g. farina (*semolino*, *semoule*), panis rasmus (*pangrattato*, *pain râpé*), etc. dummodo mixtio non amittat naturam cibi liquidi ". — *Decumbentes* autem censentur omnes qui graviter ægroti, ex judicio medici jejunium servare non possunt (*Acta S. Sedis*, XL, 344). — Insuper, juxta LEHMKEHL (n. 161) probabiliter licet sacerdoti non jejuno celebrare, imo binare, ad ministrandum viaticum : lex enim divina viatici videtur anteposenda legi ecclesiasticæ jejunii. Hæc sententiâ facile conciliatur cum *Codice*, c. 808, præscribente : " Sacerdoti celebrare ne liceat, nisi jejunio naturali a media nocte servato ".

³ Diaconi etiam, communicantes, stolam portare "*possunt*", sed transversam a sinistro humero sub dexterum. (Ita GATTERER, *Praxis celebrandi*, 1910, p. 242).

nec pollutio involuntaria, nec debitum conjugale legitime præstitum. Ad summum, convenit vel differre ad sequentem diem, vel privatim recipere, propter honorem Sacramenti aut caritatem proximi.

905. IV. De dispositionibus requisitis ad frequentem et quotidianam communionem.

A) *Principium* : a) Desiderium Jesu Christi et Ecclesiæ est ut omnes Christifideles frequenter, imo quotidie ad sacrum convivium accedant, ut *robur* inde capiant ad compescendam libidinem, ad leves culpas quæ quotidie occurrunt ablundas, et ad graviora peccata quibus humana fragilitas est obnoxia, præcavenda ¹.

b) Ad frequentandam utiliter S. Communionem, nihil aliud requiritur, præter statum gratiæ, nisi *recta mens ac pia*.

“ Recta autem mens in eo est ut qui ad sacram mensam accedit non usui aut vanitati aut humanis rationibus indulgeat, sed Dei placito satisfacere velit, ei arctius caritate conjungi, ac divino illo pharmaco suis infirmitatibus occurrere ” ². Non autem *requiritur*, etsi maxime expediat, ut frequenter et quotidie communicantes sint immunes ab affectu venialium, prout olim multi theologi docuerant, post S. Franciscum Salesium et S. Alphonsum ³. Curandum est tamen “ ut sedula ad sacram communionem præparatio antecedit et congrua gratiarum actio inde prosecutur ” ⁴, ad uberiores fructus percipiendos.

906. B) *Corollaria practica* : a) Omnibus christianis, cujusvis ordinis aut conditionis, præsertim degentibus in religiosis Institutis; in Seminariis et in aliis christianis omne genus ephebeis, enixe suadenda est frequens communio ⁵. b) Quando, in regulis aut constitutionibus Religiosorum, communionem aliquibus diebus affixæ inveniun-

¹ Cf. Decretum S. C. Concilii, 20 Dec. 1905, a Pio X approbatum.

² Ex eodem decreto, n. 3. — ³ *Ibid.*

⁴ Ex decreto *Quam singulari Christus amore*.

⁵ “ Excitentur fideles ut frequenter, etiam quotidie, pane Eucharistico reficiantur ad normas in decretis Apostolicæ Sedis traditas; utque Missæ adstantes non solum spirituali affectu, sed sacramentali etiam sanctissimæ Eucharistiæ perceptione, rite dispositi, communent ”. *Codex*, c. 863.

tur, hæ normæ tanquam *directivæ*, non autem *præceptivæ* habendæ sunt; idcirco frequentior vel quotidianus accessus ad eucharisticam mensam libere eisdem patere semper debet. Ad solum confessarium, non ad superiores aut superiorissas pertinet communionis frequentiam definire. c) "Puerorum curam habentibus omni studio curandum est ut post primam communionem iidem pueri ad sacram mensam sæpius accedant, et, si fieri possit, etiam quotidie, prout Christus Jesus et mater Ecclesia desiderant, utque id agant ea animi devotione quam talis fert ætas".

§ IV. De ministro Eucharistiæ sacramenti.

Duplex est minister sacramenti Eucharistiæ : minister *consecrans* et minister *dispensans* seu distribuens. De priori agetur ubi de sacrificio Missæ. Quoad dispensationem Eucharistiæ, dicemus : 1º de *potestate* ad hoc requisita; 2º de *officiis* ministri.

907. I. De potestate dispensandi Eucharistiam.

Vi ordinationis suæ, soli sacerdotes jure ordinario¹, id est pleno et proprio, habent potestatem dispensandæ Eucharistiæ, quia soli habent consecrandi potestatem quæ ad distributionem tanquam ad finem refertur; — dum diaconi gaudent potestate tantum vicariali² et instrumentali : siquidem per ordinationem potestatem ministrandi accipiunt solum ut sacerdotum adiutores ac dependentes ab eis.

Hinc diaconus : a) in casu *extremæ* necessitatis, presbytero absente, potest ac debet viaticum ministrare : siquidem in hoc casu licentia sacerdotis legitime præsumitur; b) in casu *gravis* necessitatis, v. g., quando parochus die magnæ festivitatis audiendis confessionibus totus

¹ Unde vocantur *ministri ordinarii*. Possent sacerdotes, extra celebrationem Missæ, sibi ipsis communionem ministrare, in casu necessitatis, *etiam ex devotione*, juxta S. ALPH., VI, 238.

² Unde vocantur *ministri extraordinarii*. Cf. *Codex*, c. 845.

est occupatus, potest de licentia Ordinarii loci vel parochi communionem distribuere ¹.

908. Ad licite ministrandam Eucharistiam aliquando requiritur *licentia* saltem præsumpta rectoris ecclesiæ, secundum præscripta *Codicis* :

a) Quilibet sacerdos intra Missam et, si privatim celebrat, etiam proxime ante et statim post, sacram communionem ministrare potest, salvo præscripto can. 869; etiam extra Missam quilibet sacerdos eadem facultate pollet ex licentia saltem præsumpta rectoris ecclesiæ ²; — b) jus et officium sacram communionem *publice* ad infirmos etiam non parœcianos extra ecclesiam deferendi, pertinet ad parochum, intra suum territorium; ceteri sacerdotes id possunt in casu tantum necessitatis aut de licentia saltem præsumpta ejusdem parochi vel Ordinarii ³; c) communionem *privatim* ad infirmos quilibet sacerdos deferre potest, de venia saltem præsumpta sacerdotis cui custodia sanctissimi Sacramenti commissa est ⁴; sed sacram communionem per modum Viatici sive publice sive privatim ad infirmos deferre, pertinet ad parochum ⁵.

909. II. De officiis ministri. — Quæ officia respiciunt Eucharistiæ *dispensationem* et *custodiam*.

1° *De ordine servando in dispensatione Eucharistiæ* :

A) Quoad *communionem* in genere, ordo præscriptus respicit *tempus*, *ritum* et *defectus* qui occurrere possunt.

a) Quoad *tempus* : 1) generatim S. Eucharistia dispensari potest qualibet die, excepta die Parasceves ⁶, qua non potest dari nisi Viaticum infirmis ⁷; Sabbato autem sancto,

¹ In casu necessitatis extremæ, deficiente presbytero vel diacono, subdiaconus, inferiores ministri, imo et laici *probabiliter* possent, secluso scandalo, Eucharistiam moribundo ministrare. Non possunt tamen vocari *ministri extraordinarii*, quia *nullo modo ad hoc ordinatione deputantur*, cf. S. ALPH., VI, 237.

² Ita *Codex*, c. 846. Canon autem 869 hic allegatus sic se habet : " Sacra communio distribui potest ubicumque Missam celebrare licet, etiam in oratorio privato, nisi loci Ordinarius, justis de causis, in casibus particularibus id prohibuerit ".

³ *Codex*, c. 848. " Ad infirmos *publice* sacra communio deferatur, nisi justa et rationabilis causa aliud suadeat ". (C. 847).

⁴ *Codex*, c. 849.

⁵ *Ibid.*, c. 850. In religione autem clericali superiores, in monialium domo ordinarius confessarius Viaticum ministrant. Cf. *Codex*, c. 514. — ⁶ *Codex*, c. 867. — ⁷ *Ibid.*

sacra Communio nequit fidelibus ministrari nisi inter Missarum solemnias vel continuo ac statim ab iis expletis ¹; 2) regulariter distribui debet communio intra Missam, sed ex rationabili causa, potest dispensari extra Missam, sed iis tantum horis quibus Missæ sacrificium offerri potest, nisi aliud rationabilis causa suadeat ²; sacrum autem Viaticum quacumque diei aut noctis hora ministrari potest; 3) "sacra communio distribui potest ubicumque Missam celebrare licet, etiam in oratorio privato, nisi loci Ordinarius, justis de causis, in casibus particularibus id prohibuerit ³.

b) Quoad *ritum*, quando communio datur extra Missam, hæc præcipue servantur: 1) duæ candelæ accendantur, aut saltem una, si altera inveniri nequeat; 2) minister, aut ipsius defectu, sacerdos ipse recitet *Confiteor*; 3) sacerdos, prius lotis manibus indutus superpelliceo et stola coloris diei (color albus qualibet die adhibetur minus convenienter), consuetas preces recitet, et Eucharistiam ministret ⁴; 4) ad altare reversus, dicat: "*O sacrum convivium*" cum versiculo et oratione; 5) tandem, ablutis digitis, et ciborio reposito, det benedictionem, nisi præcesserit vel sequatur immediate Missa de *Requie*.

c) Quoad *defectus*: 1) deficientibus hostiis, dividi possunt particulæ sacræ in duas vel tres partes, modo adsit justa causa; imo posset detrahi pars majoris hostiæ pro viatico deferendo, aut etiam ad communicandum fidelem, qui, secus diu, aut non sine incommodo, expectare deberet. Non licet autem, devotionis causa, plures particulas, vel majorem hostiam, dare communicanti. 2) Si hostia cadit in mappam, signetur locus, deinde abluatur, et aqua in piscinam projiciatur; si autem in terram, locus tegatur et postea abradatur et abluatur; si in sinum mulieris, aut intra vestes, ipsa mulier hostiam extrahere debet et reponere in ciborio; digiti vero illius postea abluantur, et aqua in piscinam projiciatur. 3) *Reliquias consecratas* quas, sumpta ablutione, sacerdos remanere advertit, sumat, etiam extra missam, si sit adhuc vestibus sacris indutus; si sacras vestes exuerit, eas in tabernaculo reponat vel reservet alteri sacerdoti ea die celebraturo; si neutrum fieri queat, ipse sumat ⁵.

910. B) Quoad *viaticum*: a) regulariter viaticum deferri

¹ *Ibid.* — ² *Ibid.* — ³ *Codex*, c. 821. — ⁴ Ad infirmorum communionem, utpote cum officio diei non conjunctam, semper *albus color* adhibeatur. — ⁵ Sedulo etiam caveatur, ope *patinæ*, ne fragmenta in humum decendant et pereant (*C. de Sacr.*, 26 mart. 1929).

debet, detecto capite ¹, cum cereis accensis, umbella, acolythis ²; b) regulariter sacerdos ministrare debet viaticum indutus veste talari, superpelliceo et stola alba; c) si infirmus sacram hostiam evomat, et sacrae species apparent, hæ sedulo et reverenter in vase mundo colligi debent et ad ecclesiam deferri, ibique in loco decenti, non vero in tabernaculo altaris, servari, donec corruptæ fuerint; tunc in piscinam projiciantur. Si sacrae species sordibus permixtæ vix discerni possunt, stuppis colligendæ sunt, hisque combustis, cineres in piscinam projiciantur.

911. 2° *De S. Eucharistiæ custodia.* a) S. Eucharistia conservari debet in *uno loco* ecclesiæ cathedralis, cujusvis ecclesiæ parochialis, ut ad infirmos, data occasione, deferri possit, et ecclesiæ annexæ domui religiosorum exemptorum; conservari potest, accedente licentia Ordinarii, in oratorio sive publico sive semi-publico, non autem in oratoriis secundariis ³; b) super corporali, in tabernaculo decenter ornato et conopæo cooperto, obserato clavi, quæ a sacerdote, qui ecclesiæ vel sacelli curam gerit, sedulo custodiri debet. c) Tabernaculo superimponatur Crux *tantum*; ante ostiolum tabernaculi nec vasa florum nec quid simile ponantur; d) pyxis sit ex solida decentique materia, intus deaurata, suo operculo bene clausa, albo velo cooperta; e) vasa SS. Oleorum, reliquiæ, vel quævis alia res, etiam sacra, non includantur cum Sanctissimo; f) abusus dormiendi in ea parte domus quæ supra altare est sita, eliminetur ⁴ nisi adhibeatur baldachinum; g) coram S. Sacramento lampas semper accensa habeatur, ex oleo olivarum, vel saltem ex aliis oleis vegetalibus nutrita. h) *Rituale romanum* jubet particulas SS. Eucharistiæ frequenter renovari; et *Cæremon. Episcop.* id semel saltem in hebdomada faciendum præcipit ⁵.

¹ S. Sedes indulget Episcopis ut sacerdotibus permittant usum pileoli quando, ob aëris intemperiem, periculum valetudinis vere timendum est. Cf. LEHMKEHL, II, 188.

² Licet tamen occulte Sacramentum deferre in locis ubi adest periculum irreverentiæ.

³ Sensus canonis 1267 hic est: Si religiosa vel pia domus adnexam habeat publicam ecclesiam eaque utatur ad ordinaria et quotidiana pietatis exercitia explenda, SS. Sacramentum in ea tantum asservari potest; secus in oratorio principali ejusdem religiosæ vel piæ domus (sine præjudicio juris ecclesiæ, si quod habet); in eaque tantum, nisi in eodem materiali ædificio sint distinctæ ac separatæ familiæ, ita ut formaliter sint distinctæ religiosæ vel piæ domus. (*Commissio ad Cod. interp., A. Ap. S.* 1918, p. 346).

⁴ *S. C. Rituum*, 26 April. 1834.

⁵ Attamen Romæ approbata sunt Concilia provincialia, in quibus

ART. II. DE SACRIFICIO MISSÆ.

Dicemus : 1º de *natura* sacrificii Missæ; 2º de *ministro*, 3º de *subjecto* seu de iis pro quibus Missa offerri potest; 4º de præcipuis *liturgicis præceptis* quoad sacrificium Missæ.

§ I. De natura et effectibus sacrificii Missæ.

912. I. Natura sacrificii Missæ. 1º De fide est in *Missa* seu celebratione et confectione Eucharistiæ offerri Deo "*verum et proprium sacrificium*" ¹. *Communiter* autem definitur sacrificium *in genere* : *oblatio rei sensibilis ejusque destructio vel mutatio, a ministro legitimo soli Deo facta, ad supremum ejus dominium agnoscendum, ejusque justitiam placandam in statu naturæ lapsæ.* Unde sacrificium Missæ est *sacrificium novæ Legis, in quo Christus offertur et incruente immolatur, sub speciebus panis et vini, ad agnoscendum Dei dominium supremum, nobisque applicandum satisfactiones et merita Dominicæ Passionis.*

Ex hac definitione apparet sacrificium Missæ intime connecti cum sacrificio Crucis. In utroque enim "*una eademque est hostia, idem nunc offerens sacerdotum ministerio qui seipsum tunc in Cruce obtulit*" ²; insuper in Cruce solutum est integre et superabundanter Redemptionis pretium, et idcirco in altari nihil novi meretur, sed solum merita Crucis nobis *applicantur*.

913. 2º In quo consistat immolatio seu immutatio Christi in altari et in qua actione reponenda sit essentia sacrificii missæ, alibi declaravimus, in *Breviori Syn. theol. dogmaticæ*, n. 1104-1107.

concedebatur renovationem specierum fieri posse tantum alternis hebdomadis. Sed, si locus sit valde calidus aut humidus, frequentior renovatio necessaria est.

¹ *Trident.*, sess. XXII, can. 1.

² *Trident.*, sess. XXII, cap. 2.

914. *Comparatio inter sacrificium et sacramentum Eucharistiæ.* Sacrificium Missæ convenit quidem cum sacramento Eucharistiæ, in eo quod utrumque sit *signum sensibile et sacrum*, ad gloriam Dei et salutem animarum conducens; sed sacrificium a sacramento differt: a) *ratione essentialis*: prius enim essentialiter consistit in actione *transitoria* qua victima immolatur, posterius in re ex se *permanenti*; b) *ratione finis*: prius *primario* ad Dei gloriam et cultum, posterius *directe* ad nostram sanctificationem refertur; c) *ratione subjecti*: prius *directe et per se* pro *multis* offertur multisque prodest, dum posterius prodest *directe soli* suscipienti.

915. II. De effectibus sacrificii Missæ. 1° *Quinam* effectus producantur? Sacrificium Missæ est simul: a) *latreuticum*, quia *directe* tendit ad agnoscendum supremum Dei dominium; b) *eucharisticum*, cum ad gratias Deo agendas pro præteritis beneficiis offeratur; c) *impetratorium*, quatenus ad nova beneficia obtinenda dirigitur; d) *propitiatorium*, in quantum pro peccatis aut pœna peccato debita offertur¹.

916. 2° De modo quo producantur effectus: a) Certum est effectum latreuticum et eucharisticum obtineri *ex opere operato* (seu ex dignitate rei oblatae et principalis offerentis), et quidem *infallibiliter* (seu semper et in omni casu) et *immediate* (sine ullo intermedio). b) Communiter etiam ex *Tridentino*² infertur *peccata*, sive mortalia, sive venialia, remitti quidem ex opere operato, sed *mediate* tantum, quatenus scilicet, sacrificii Missæ oblatione placatus, Deus gratias actuales largitur ad pœnitentiam agendam et ita peccatorum remissionem obtinendam; cum his vero gratis homo possit resistere, effectus propitiatorius *non est infallibilis*; — *pœnam temporalem*, peccatis debitam, per sacrificium Missæ ex opere operato, immediate et infallibiliter remitti, saltem ex parte; c) *effectum impetratorium*, bona scilicet vel spiritualia vel temporalia, obtineri quidem ex opere operato, non vero infallibiliter: illæ enim gratiæ de facto non recipiuntur, nisi postulans et ii pro quibus postulantur, sint dispositi secundum ordinem Providentiæ supernaturalis, et objectum quod postulatur sit opportunum ad salutem et gloriam Dei promovendam.

¹ *Trident.*, sess. XXII, can. 3. — ² *Ibid.* et cap. 22.

917. 3° De *valore* seu efficacia Missæ.

A) Valor Missæ *in se spectatus*, prout consideratur ex parte victimæ oblatae et principalis offerentis, est simpliciter infinitus; ex parte vero Ecclesiæ vel sacerdotis offerentis est finitus.

B) Sacrificium Missæ in sua *applicatione* consideratum, habet semper effectum finitum: non enim capaces sumus infinitæ gratiæ suscipiendæ. Aliunde Missa non majorem efficaciam habet quam sacrificium crucis; atqui sacrificium crucis, etsi in se valoris infiniti, in sua applicatione limitatur: secus omnes justificarentur. Ratio autem cur Christus voluerit fructus sacrificii Missæ non nisi certa mensura dispensari, fuit ut hoc modo frequentaretur hoc sacrificium, quod est actus religionis præcipuus, et ut servaretur providentiæ ordo, ex quo gratiæ non omnes simul, sed successive et paulatim distribuuntur. Hinc licet et expedit pro una persona pluries sacrificium offerre.

C) Fructus ex Missa perceptus crescit secundum dispositiones illius cui applicatur. Quod enim *Tridentinum* dicit de distributione gratiæ in genere, "largitur (Spiritus Sanctus) singulis prout vult, et secundum uniuscujusque dispositionem et cooperationem", non solum pro sacramentis, sed etiam pro sacrificio Missæ valet.

918. 4° *Corollarium practicum*. Merito igitur cum pio auctore Imitationis concludere licet: "Quando sacerdos celebrat, Deum honorat, angelos lætificat, Ecclesiam ædificat, vivos adjuvat, defunctis requiem præstat, sese omnium bonorum participem efficit"¹. Sacerdos igitur Missam celebret attente, devote² ac reverenter, intentionem suam dirigat ad hos fines excelsos, ex intimo corde divinæ Victimæ sese uniat et cum ea sese jugiter immolet, juxta illud grave monitum: "Agnoscite quod agitis, imitamini quod tractatis, quatenus mortis dominicæ mysterium celebrantes, mortificare membra vestra a vitiis et concupiscentiis omnibus procuretis"³.

¹ *De Imit.*, lib. IV, c. V, 3.

² "Sacerdos ne omittat ad Eucharistici Sacrificii oblationem sese piis precibus disponere, eoque expleto, gratias Deo pro tanto beneficio agere". *Codex* c. 810.

³ *Pontificale* De ordin. presbyt. Ad quod præstandum meditare Bona, *De sacrificio Missæ tractatus*.

§ II. De ministro sacrificii missæ.

Duo expendemus : 1° *Quinam* offerre possint?
2° quænam sint eorum *obligationes*?

919. I. De potestate celebrandi. Doctrina catholica hæc est : **a)** Christum esse principalem hujus sacrificii ministrum ; **b)** omnes¹ et solos sacerdotes, rite ordinatos², esse proprie loquendo ministros, etsi secundarios, cum consecrent virtute et nomine Christi ; **c)** fideles autem non nisi improprie et mediate offerre, et quidem triplici modo : 1) *generatim*, quatenus sunt membra Ecclesiæ cujus nomine sacerdos sacrificium offert ; 2) *specialiter*, quatenus sacrificio Missæ assistunt et sese uniunt sacerdoti celebranti ; 3) *specialius*, quatenus cooperantur sacrificio, sive ministrando altari, sive materiam sacrificii præbendo, aut stipendium erogando.

920. II. De obligationibus ministri. — Dicemus de ministri obligationibus : 1° quoad *Missæ celebrationem* ; 2° quoad *Missæ fructuum applicationem* ; 3° quoad *servanda in celebratione Missæ*.

1° **Obligatio celebrandi** oriri potest ex *ordine*, ex *officio*, aut ex *beneficio*.

a) Ratione *ordinis*, omnes et singuli sacerdotes, non legitime impediti, sub gravi tenentur jure divino aliquoties saltem celebrare. Ita communiter ; etenim quisque tenetur susceptum officium aliquoties saltem exercere ; omnis autem pontifex “ pro hominibus constituitur ut offerat dona et sacrificia ”³.

¹ Unde sacerdos hæreticus, schismaticus, excommunicatus aut etiam degradatus, valide, etsi illicite, consecraret.

² *Trident.*, sess. XXII, can. 2. — ³ *Heb.*, V, 1.

Quoties autem hæc obligatio *ex se* urgeat, non tam aperte constat : ex decreto *S. C. Concilii* (1696) “ qui sine justa causa, ter vel quater in anno non celebravit, peccat mortaliter et potest ab Episcopo puniri”. Ex sententia communi, peccat graviter qui, absque ratione, celebrationem differt ultra sex menses, venialiter qui, sine causa, celebrare omittit diebus dominicis et festivis. In praxi sequendum est quod præcipit *Codex juris canonici* : “ Sacerdotes omnes obligatione tenentur Sacrum litandi pluries per annum; curet autem Episcopus vel Superior religiosus ut iidem saltem singulis diebus dominicis aliisque festis de præcepto divinis operentur”¹.

b) *Ratione officii*, omnes pastores animarum *tenentur sub gravi* celebrare Missam *singulis diebus dominicis et festivis de præcepto*; si quis autem legitime impediatur, tenetur supplere per alium, si res sit possibilis. Ratio est quia hisce diebus fideles sub gravi tenentur Missam audire. Insuper *per accidens* teneri potest pastor celebrare, v. g., si urgeat necessitas consecrandi ad Viaticum ministrandum, si fideles occasione exsequiarum Missam petant, etc.

c) *Ratione beneficii*. Quædam sunt beneficia quibus annectitur onus Missam celebrandi sive quotidie, sive certis diebus : quicumque beneficium hujusmodi acceptaverit, *ex justitia* tenetur onera Missarum implere. Extensio hujus obligationis ex ipso tenore foundationis pendet.

§21. 2º De applicatione Missæ : Regulæ generales : A) Triplex fructus in Missa distingui potest : a) fructus *generalis*, cujus omnes fideles fiunt participes, præsertim qui Missæ assistunt; b) fructus *specialis* seu *medius*, quem sacerdos determinatis personis applicat; c) fructus *specialissimus*, qui sacerdoti celebranti obtingit, eique est proprius.

¹ *Codex*, c. 805.

B) Fructus *generalis* percipitur sine ulla speciali applicatione, quia talis fructus implicite applicatur in generali intentione celebrandi ad mentem Ecclesiæ. Item fructus *specialissimus* semper a sacerdote percipitur; attamen melius est ut sacerdos specialem finem intendat, v. g., acquisitionem talis virtutis, quo uberiores fructus exinde percipiat. Ut vero fructus *specialis* obtineatur, necessaria est *celebrantis applicatio*: nam sacerdos, ut minister Christi, potest libere de illo fructu disponere, eumque cui vult applicare; si autem nulla fit applicatio, specialis fructus ille ad generalem Ecclesiæ thesaurum accedit.

C) Ut valida sit applicatio Missæ, tres conditiones requiruntur: a) debet fieri saltem *ante secundam consecrationem*, quia sacrificii effectus producitur eo tempore quo actio essentialis Missæ perficitur, proindeque multo probabilius, ipso instanti consecrationis; expedit tamen intentionem determinare, antequam Missa inchoetur.

b) Debet esse saltem *habitualis*, i. e., antea habita et nondum retractata; quia applicatio se habet per modum donationis verbalis, quæ semel facta valet donec revocetur.

Si quis autem, prioris intentionis immemor, novam intentionem eliciat, ea valebit quæ *prædominans* fuerit; generatim posterior valet, nisi priorem ita formaverit, ut voluerit eam prævalere, etiamsi ex oblivione eam mutaturus sit. In dubio autem, sufficit ut sacerdos alia vice ei applicet cui prima vice Missa non fuit applicata.

c) Debet esse *determinata*, saltem implicite; fructus enim personæ indeterminatæ applicari nequit.

Valet applicatio si dicatur: offero pro illo qui prior dedit stipendium, qui prior inscribitur in Missarum libro, pro persona cujus nomen inscribitur in libro foundationum pro hac die, pro omnibus animabus in Purgatorio detentis, pro illa anima quæ majori auxilio indiget, aut est magis Deo grata, etc. Non valet autem hic applicandi modus:

“ offero, ut Deus ipse applicet, etc. ” quia sacerdotis est sacrificium offerre et applicare; nec etiam valet applicatio sub conditione futura contingente, v. g., offero pro Petro, si cras restituerit. Si quis plura stipendia collecta habeat, nec sciat a quibus et quo ordine data fuerint, sufficit Missas dicere secundum ordinem quo stipendia accepta sunt.

922. Speciales regulæ quoad stipendium.

A) Licet accipere stipendium pro celebranda Missa¹, non quidem quasi pretium consecrationis, sed quasi *medium sustentationis*: justum est enim ut qui altari deserviunt de altari vivant. Quando stipendium acceptum est, oritur obligatio *justitiæ*, quia accipiendo oblationem sacerdos eo ipso promittit se applicaturum Missæ fructum specialem tali vel tali personæ, et si promissionem non adimplet, violat justitiam, et ad restitutionem tenetur.

B) Quantitas stipendii ab Ordinario loci defini debet per decretum quantum fieri potest, in diœcesana synodo latum; ubi desit Ordinarii decretum, servetur consuetudo diœcesis. Omnes, sive seculares, sive regulares, etiam exempti, huic decreto aut consuetudini stare debent²; non licet igitur stipendium *maius* accipere, nisi *sponte* offeratur; *minus* autem accipi potest, nisi loci Ordinarius id legitime prohibuerit, v. g., ne aliis sacerdotibus detrimentum afferatur³.

923. C) Tot Missæ celebrandæ et applicandæ sunt *quot* stipendia etiam exigua data et acceptata sunt⁴, ita ut, juxta communem sententiam, graviter peccaret qui vel *unam Missam* celebrare omitteret, quia gravitas materiæ non est mensuranda in ordine ad stipendium, sed in ordine ad fructum Missæ, quo privatur qui eleemosynam tradidit; aliunde Ecclesia sub gravi sacerdotibus

¹ Codex, c. 824. — ² Codex, c. 831.

³ Codex, c. 832. — ⁴ Codex, c. 828.

hanc imponit obligationem, ut constat ex decretis hac de re editis.

Item debent sedulo adimpleri *conditiones* contractus quoad *tempus*, aliasque *circumstantias*¹; unde qui promisit celebrare in altari privilegiato, non satisfaceret obligationi suæ in alio altari celebrans; nec compensatio fieri potest lucrando indulgentiam plenariam defuncto applicabilem, nam hæc indulgentia non tam certo defuncto acquiritur². Si quæ conditio apponitur impossibilis aut illegitima, monendi sunt fideles eam non posse impleri.

Hinc *missæ gregorianæ* celebrari debent *triginta* diebus *continuis* pro *eodem defuncto*, non obstante tamen interruptione facta ultimo majoris hebdomadæ triduo, dummodo triginta dies postea expleantur. Si fiat *interruptio prorsus involuntaria* et stipendium sit *ordinarium* aut fere *ordinarium*, non videtur adesse certa obligatio repetendi seriem missarum aut recurrendi ad compositionem; sed interrumpens obligationi satisfacit complendo numerum triginta missarum et celebrando aliquam ex eis ad altare privilegiatum, quia continuïtas missarum haberi potest ut promissa ex fidelitate, quæ non obligat cum gravi incommodo.

924. D) Qui, accepto stipendio, celebrare *notabiliter differt*, peccat graviter. Notabilis autem dilatio ex intentione eorum qui dant stipendium, et ex circumstantiis pendet: **a)** si Missa pro aliqua instante gratia impetranda promissa fuerit, intra tempus præfixum sub gravi celebrari debet; secus stipendium restituendum est, quando videlicet finis, in quem celebrare promiserat, obtineri amplius nequit; **b)** si tempus celebrationis ab ipso offerente determinatum fuerit, sacerdos stipendium acceptans Missas præfixo tempore celebrare debet³.

Quando tempus non fuit præfixum, hæc attendi debent ex *Codice* :

1) Nemini liceat tot Missarum onera per se celebrandarum recipere quibus intra annum satisfacere nequeat⁴.

¹ *Codex*, c. 833. — ² S. C. INDULG., 2 Maii 1852.

³ *Codex*, c. 834, § 1. — ⁴ *Codex*, c. 835.

2) Missæ sunt celebrandæ intra modicum tempus pro majore vel minore Missarum numero, seu intra tempus utile¹.

Jamvero *utile* tempus ad *manuales*² Missas celebrandas est *unus mensis* quando offertur unum stipendium, semestre pro *centum* Missis; inter hæc duo extrema, longius vel brevius conceditur temporis spatium secundum majorem vel minorem numerum Missarum, quin res mathematicè determinari valeat.

3) “ Quod si oblato arbitrio sacerdotis tempus celebrationis expresse reliquerit, sacerdos poterit tempore quo sibi magis placuerit, eas celebrare”. Ita *Codex*³ qui addit: “ firmo præscripto can. 835”, in quo scilicet cuilibet vetatur tot Missarum onera *per se celebrandarum* recipere quibus intra annum satisfacere nequeat.

4) Qui autem Missas *per alios celebrandas* habet, eas quamprimum distribuat; sed tempus legitimum pro earumdem celebratione incipit a die quo sacerdos celebraturus easdem receperit, nisi aliud constet⁴.

5) Omnes et singuli administratores causarum piarum aut quoquo modo ad Missarum onera implenda obligati, sive ecclesiastici sive laici, sub exitum cujuslibet anni, Missarum onera quibus nondum fuerit satisfactum, suis Ordinariis tradant secundum modum ab his definiendum. — Hoc autem tempus ita est accipiendum ut in Missis ad instar manualium obligatio eas deponendi decurrat a fine illius anni intra quem onera impleri debuissent; in manualibus vero, post annum a die suscepti oneris, salva diversa offerentium voluntate⁵.

6) Qui habent Missarum numerum de quibus sibi liceat disponere, possunt eas tribuere sacerdotibus sibi acceptis, dummodo probe sibi constet eos esse omni exceptione majores vel testimonio proprii Ordinarii commendatos⁶.

¹ *Codex*, c. 834, § 2.

² Manuales Missæ seu potius *stipendia manualia* sunt ea quæ a fidelibus pro Missis offeruntur sive ex propria devotione, veluti ad manum, sive ex obligatione etiam perpetua a testatore propriis hæredibus facta. *Ad instar manualium* vocantur stipendia Missarum fundatarum, quæ applicari non possunt in proprio loco, aut ab iis qui eas applicare deberent secundum tabulas foundationis, et ideo de jure aut Sanctæ Sedis indulto aliis sacerdotibus tradendæ sunt ut iisdem satisfiat. Alia stipendia quæ ex foundationum redditibus percipiuntur, appellantur *fundata* seu *Missæ fundatæ*. Ita *Codex*, c. 826. — ³ *Can.* 834. — ⁴ *Ibid.*, c. 837. — ⁵ *Ibid.*, c. 841.

⁶ *Codex*, c. 838. 1) Non amplius requiritur stipendiorum transmissionem fieri semper per Ordinarium eorum quibus transmittuntur

7) Ordinarii Missas sibi transmissas statim ex ordine in librum cum respectiva eleemosyna referent, et curabunt : — ut quamprimum moraliter celebrentur¹, ita tamen ut prius *manualibus* satisfiat, deinde iis quæ *ad instar manualium* sunt ; — ut prius distribuantur Missæ sacerdotibus diœcesanis, deinde alienis.

8) Item Superiores religiosi qui propriis subditis aliisve Missas celebrandas committunt, quas acceperint Missas cum suis eleemosynis cito in librum per ordinem referant curentque pro viribus ut quamprimum celebrentur².

9) Rectores ecclesiarum aliorumque piorum locorum peculiarem etiam habeant librum in quo accurate notent Missarum receptarum numerum, intentionem, eleemosynam, celebrationem. Ordinarii autem tenentur obligatione singulis saltem annis hujusmodi libros sive per se ipsos sive per alios recognoscendi³.

10) Omnes sacerdotes sive sæculares sive religiosi debent accurate adnotare quas quisque Missarum intentiones receperit, quibusve satisfecerit⁴.

E) Obligatio celebrandi ex accepto stipendio potest per alium sacerdotem adimpleri, sed tunc *integrum stipendium, in propria specie*, huic tradi debet, nisi oblato *expresse permittat* aliquid retinere, aut certe constet excessum super taxam datum fuisse *intuitu personæ* aut alter sacerdos *sponte et non rogatus*, excessum remittat⁵. Nec licet sine nova speciali S. Sedis licentia, aliquid detrahare ex eleemosynis Missarum quæ celebrioribus sanctuariis tradi solent, etiam ut eorum decori consulatur⁶.

aut saltem ipso audito atque annuente, ut statutum fuerat S. C. Conc., 22 maii 1907. Ordinarius, sine speciali indulto, non videtur posse prohibere stipendiorum transmissionem extra diœcesim. (A. A. S., 1921, pp. 228-230). — Sed, quoad *Orientem*, si qui vel episcopi vel sacerdotes velint in posterum Missas, quarum exhuberet copia, ad antistites aut presbyteros ecclesiarum quæ in Oriente sitæ sunt, mittere, semper et in singulis casibus id præstare debebunt per S. C. P. F. ; — aut ad Delegatos Apostolicos mittere (juxta declarat. 9 Sept. 1907) ; — aut ad antistites jurisdictionem ordinariam episcopalem exercentes pro necessitatibus sacerdotum duntaxat eis subjeutorum. (S. C. P. F. d. 15 Julii 1908). — ¹ *Codex*, c. 844.

² *Ibid.* — ³ *Codex*, c. 843. — ⁴ *Codex*, c. 844. — ⁵ *Codex*, c. 840.

⁶ Cfr. S. Cong. Conc., 19 Jan. 1869, *Acta S. Sedis*, IV, p. 537. Hinc administratores ecclesiarum, ex eleemosynis datis ad Missas

Qui missas a Fidelibus receptas aut quoquo modo suæ fidei commissas aliis celebrandas tradiderint, obligatione tenentur usquedum acceptatæ ab eisdem obligationis et recepti stipendii testimonium obtinuerint ¹.

925. F) Omnis mercaturæ species quoad Missarum stipendia strictissime prohibetur.

Jamvero, juxta decretum *Ut debita*, 11 Maii 1904 : “ Ve- titum cuique omnino est Missarum obligationes et ipsarum eleemosynas a fidelibus vel locis piis acceptas tradere bibliopolis et mercatoribus, diariorum et ephemeridum administratoribus, etiamsi religiosi viri sunt, necnon ven- ditoribus sacrarum utensilium et indumentorum, quamvis pia et religiosa instituta, et generatim quibuslibet, etiam ecclesiasticis viris, qui Missas requirant non taxative ut eas celebrent sive per se sive per sacerdotes sibi subditos, sed ob alium quemlibet, quamvis optimum, finem : cons- titit enim, id effici non posse, nisi aliquod commercii genus cum eleemosynis Missarum agendo, aut eleemosynas ipsas imminuendo ”.

Qui deliquerint contra canonem 827, prohibentem quam- libet speciem negotiationis circa stipem missarum, sive contra c. 828 præscribentem tot esse missas applicandas quot stipendia acceptata fuerint, sive contra c. 840 sta- tuentem stipes remittendas esse integras ad eos qui missas celebrant, ab Ordinariis pro gravitate culpæ puniantur, non exclusa, si res ferat, suspensione aut beneficii vel officii privatione, vel, si de laicis agatur, excommunicatione ².

926. Regulæ quoad missas fundatas. Vo- luntates fidelium facultates suas in pias causas donantium vel relinquentium debent diligentis-

celebrandas, nihil possunt retinere pro expensis altarium, luminum, etc., nisi alii non sint reditus; et tunc id solum retineri potest quod pro uno tantum sacrificio expenditur. — Attamen, in missis ad instar manualium, nisi obstat mens fundatoris, legitime retinetur excessus, et satis est remittere solam eleemosynam manualementem diocesis in qua missæ celebrantur, si pinguis eleemosyna locum pro parte teneat dotis beneficii aut causæ piæ. Ita *Codex*, c. 840. — Insuper, si qua ecclesia paupertate laboret, potest Ordinarius permittere ut a sacer- dotibus qui in proprium commodum inibi celebrant, propter utensilia ceteraque ad Missæ sacrificium necessaria, moderata stipes exigatur. (*Codex*, c. 1303).

¹ *Codex*, c. 839. — ² *Codex*, c. 2324.

sime impleri. Omnium harum piarum voluntatum Ordinarii sunt executores; delegati debent, perfuncti munere, illis reddere rationem; et clausulæ huic Ordinariorum juri contrariæ tanquam non appositæ sunt habendæ. Insuper, clericus vel religiosus qui bona ad pias causas fiduciarie accepit, debet de sua fiducia Ordinarium certiorum reddere, eique omnia istiusmodi bona seu immobilia cum oneribus adjunctis indicare; quod si donator id expresse et omnino prohibuerit, fiducia non debet acceptari ¹.

927. Regulæ quoad Missam pro populo :

A) *Jure communi* pastores animarum sub gravi tenentur applicare Missam *pro populo* singulis diebus dominicis, et festivis de præcepto, etiam suppressis ². Ait enim *Tridentinum* ³ : “ Præcepto divino mandatum est omnibus quibus animarum cura commissa est, pro his sacrificium offerre ”. Sub nomine autem pastorum veniunt : a) *Episcopi* qui diœcesim regunt ⁴, non autem *Episcopi* mere *titulares* ⁵, nisi simul diœcesis

¹ *Codex*, c. 1514, 1515, 1516.

² *Codex*, cc. 339. 466, 306. — Qui dies sunt : a) *Dies festi de præcepto in universa Ecclesia*, ex c. 1247, nempe : Omnes et singuli dies dominici, Nativitas Domini et Ejus Circumcisio, Epiphania, Ascensio, SS. Corpus Christi, Immaculata Conceptio B. M. V., Assumptio B. M. V., F. S. Joseph, sponsi B. M. V., F. BB. Petri et Pauli, Ap., F. Omnium Sanctorum. — b) *Dies festi suppressi, quorum index* fuit editus a S. C. Concilii, 28 dec. 1919, scilicet : Feriæ II et III Paschæ et Pentecostes, dies Inventionis S. Crucis, Purificationis B. M. V., Annuntiationis B. M. V., Nativitatis B. M. V., Dedicationis S. Michaelis, Arch., Nativitatis S. Joannis B., F. S. Andreæ, Ap., S. Jacobi, Ap., S. Joannis, Ap., S. Thomæ, Ap.; SS. Philippi et Jacobi, Ap., S. Bartholomæi, Ap., S. Matthæi, Ap., SS. Simonis et Judæ, Ap., S. Mathiæ, Ap., S. Stephani, Protom.; SS. Innocentium, S. Laurentii, Martyr., S. Silvestri, Papæ, S. Annæ, matris B. M. V., S. Patroni Regni, S. Patroni loci. — Si dies festus incidit in diem dominicam, pastor *unica* Missa obligationi satisfacit.

³ *Trident.*, sess. XXIII, cap. I de Reformat. Cf. *Encycl. In summa*, LEONIS XIII, 10 Jun. 1882. — ⁴ *Codex*, c. 339.

⁵ *Ibid.*, c. 348, qui sic se habet : “ Decet ex caritate, citra tamen obligationem, ut aliquando Missæ sacrificium pro sua diœcesi applicant ”.

vacantis administrationem habeant ¹; administratores apostolici diœcesis canonice erectæ ² et etiam vicarius capitularis ³, insuper et Vicarii, ac Prefecti Apostolici ⁴; **b)** *abbates*, jurisdictionem quasi episcopalem in clerum et populum cum territorio separato habentes ⁵; **c)** *parochi* ⁶ sive sæculares sive regulares, sive amovibiles, sive inamovibiles ⁷. Non autem tenentur vicarii adjutores ⁸, nec capellani, neque collegiorum aut seminariorum rectores, quia hi munus pastorale non exercent ⁹.

B) Obligatio Missam applicandi pro populo est *personalis* ¹⁰, ab ipso pastore adimplenda, nisi gravis adsit ratio, ut infirmitas, etc.; sed est simul *realis*, ita ut legitime impediti *per alios*, dato stipendio, celebrare teneantur ¹¹; quod si ita factum non fuerit, quamprimum Missa pro populo applicetur ¹².

C) Missa pro populo in *ecclesia parochiali* regulariter celebrari debet, nisi rerum adjuncta Missam alibi celebrandam exigant aut suadeant. Parochus qui plures forte parœcias æque principaliter unitas regat, aut, præter propriam parœciam, aliam vel alias in administrationem habeat, unam tantum missam pro populis sibi commissis diebus præscriptis applicare tenetur ¹³. Ita etiam Episcopus qui duas vel plures diœceses habet ¹⁴.

¹ *Codex*, c. 315. — ² *Ibid.* — ³ *Codex*, c. 440.

⁴ *Codex*, c. 306. Sed Vicarii et Præfecti Apostolici non obligantur ad applicandam Missam tam frequenter ac alii pastores.

⁵ *Codex*, c. 323.

⁶ Parochis æquiparantur cum omnibus juribus et *obligationibus* et parochorum nomine in jure veniunt: 1) *quasi-parochi*, qui regunt quasi-parœcias seu partes vicariatus apostolici ac præfecturæ apostolicæ; 2) vicarii parœciales, si plena potestate parœciali sunt præditi. (*Codex*, c. 451, 471, 473, 474).

⁷ *Codex*, c. 475. — ⁸ *Codex*, c. 454. — ⁹ *Codex*, c. 479-486.

¹⁰ Constat ex *Codicis* can. 339 et 466 collatis.

¹¹ Attamen legitime absens parochus potest missam applicare pro populo vel ipse per se in loco in quo degit, vel per sacerdotem qui ejus vices gerat in parœcia. (*Codex*, c. 466, § 5.)

¹² *Codex*, c. 339.

¹³ *Codex*, c. 466. Olim plures Missas applicare tenebatur.

¹⁴ *Codex*, c. 339.

D) Missa regulariter applicari debet *die affixa*; sed Ordinarius loci, justa de causa, permittere potest ut parochus missam pro populo alia die applicet ¹.

Si festum ita transferatur ut in die *ad quem* non solum fiat officium cum Missa festi translati, sed servantur quoque obligationes audiendi Missam et abstinendi a servilibus, Missa pro populo applicanda est in die *ad quem*; secus, in die *a quo* ².

928. De reductione et condonatione Missarum. a) Ultimarum autem voluntatum reductio, moderatio, commutatio, quæ fieri ex justa tantum et necessaria causa debent, *Sedi Apostolicæ* reservantur, nisi fundator hanc potestatem etiam Ordinario loci expresse concesserit. b) Si tamen exsecutio onerum impositorum, ob imminutos redditus aliamve causam, nulla administratorum culpa, *impossibilis* evaserit, tunc Ordinarius quoque, auditis iis quorum interest, et servata, meliore quo fieri potest modo, fundatoris voluntate, poterit eadem onera æque imminuere, *excepta Missarum reductione quæ semper Sedi Apostolicæ unice competit* ³.

c) Quandoque etiam S. Sedes *condonat* Missas, fundatas aut manuales, quæ celebrari debuissent et omissæ fuerunt. Solus Pontifex id præstare potest, quia ipse solus pro Sacris non oblatis ex thesauro Ecclesiæ supplere potest. Condonatio autem fieri non solet nisi quando omissio facta fuit *ex bona fide*, id est sine irrationabili spe condonationem obtinendi, simulque redditus qui supersunt non sufficiunt supplendis omissionibus.

929. 3º Regulæ in ipsa celebratione servandæ.

Quoad tempus. A) Quotidie celebrare licet, excepta feria *sexta Majoris Hebdomadæ* qua dicitur tantum *Missa præsanctificationum*, quæ vera Missa non est ⁴.

¹ *Codex*, c. 466. — ² *Codex*, c. 339. — ³ *Codex*, c. 1517.

⁴ *Codex*, c. 820.

Feria quinta in Cæna Domini, unum sacrum solemne celebrare licet, et quidem in ecclesiis in quibus servatur SS. Sacramentum et functiones sacri tridui peraguntur; insuper, ex licentia Episcopi aut consuetudine, privata Missa permittitur, pro fidelium commoditate, in ecclesiis communitatum ubi asservatur SS. Sacramentum; in ecclesiis parochialibus permittitur etiam pro infirmis Missa privata ante solemnem celebranda. — *Sabbato sancto*, non licet celebrare nisi sacrum solemne in ecclesiis in quibus functiones tridui sacri habentur; nec permittitur Missa privata etiam pro infirmis, nisi ex Indulto, quod ceteroquin difficile obtinetur.

B) Jure communi Missæ celebrandæ initium ne fiat citius quam una hora ante auroram vel serius quam una hora post meridiem¹. Insuper licet tempus celebrationis anticipare vel protrahere : a) in necessitate, v. g., ut morituro deferatur viaticum; b) cum adest causa rationabilis, v. g., ut opifices summo mane Missam audire possint, quando secus magna pars populi Missa careret, aut ex causa itineris aut solemnioris festivitatis, etc. Extra hos aut similes casus, celebrare integra hora ante vel post præfixum tempus esset mortale.

In nocte Nativitatis Domini inchoari media nocte potest sola Missa conventualis vel parœcialis, non autem alia sine apostolico indulto. In omnibus tamen religiosis seu piis domibus oratorium habentibus cum facultate sanctissimam Eucharistiam habitualiter asservandi, nocte Nativitatis Domini, unus sacerdos tres rituales Missas celebrare potest². In quibusdam regionibus, ut *in Gallia*, vi immemorialis consuetudinis³, licebat cuilibet sacerdoti tres Missas etiam privatas a media nocte celebrare, sacramque communionem fidelibus distribuere; sed quidam putant hanc a *S. C. Rit.* reprobata fuisse, ideoque ad *Indultum* recurrendum esse.

C) In celebratione Missæ vitanda est tum festinatio, quæ scandalum causat, tum prolixitas, quæ fastidium parit. “Itaque ne quis infra¹ horæ trientem Missam absolvere audeat, nec ultra dimidiam horam producat”⁴.

930. Quoad binationem. Generatim, excepto die Nativitatis Domini et die Commemorationis

¹ *Ibid.*, c. 821. — ² *Codex*, c. 821.

³ Ex Canone 5, vigentes consuetudines contra statuta novorum canonum, si sint centenariæ et immemorabiles tolerari poterunt, si Ordinarii existiment eas prudenter submoveri non posse.

⁴ *Concil. Baltim.*, II, n. 363.

omnium fidelium defunctorum, quibus facultas est ter offerendi Eucharisticum sacrificium, semel tantum in die celebrare licet ¹. Attamen, diebus dominicis aut festivis de præcepto, licet binare :

a) Quando presbyter duas habet parœcias, nec populus facile potest in eadem ecclesia convenire; b) quando una est ecclesia, nec omnes parochiani possunt simul ad unam Missam convenire; imo in quibusdam regionibus, v. g., *Statibus Fœderatis*, vi specialis indulti, quoties fidelibus *valde utile* est ut sacerdos bis Missam eodem festo die celebret. — Binatio tamen non est licita nisi ex apostolico indulto, aut potestate facta a loci Ordinario ad quem pertinet de vera necessitate judicare, et solum quando deficit alter sacerdos, qui secundam Missam dicere possit ². Quando quis duas Missas celebrat, non potest duo stipendia accipere ³, nisi speciale habeat indultum ⁴ : potest tamen per secundam Missam obligationi caritatis vel gratitudinis satisfacere ⁵.

In die Nativitatis tria stipendia accipere licet ⁶. (*Codex*, c. 824, § 2.)

¹ *Codex*, c. 806, § 1.

² *Codex*, c. 806, § 1. — Ter eodem die celebrare, absque apostolico indulto non licet : hoc autem indultum nonnisi raro, et propter extraordinarias causas, conceditur. Concessum est an. 1896, diœcesi Mexico, et multis diœcesibus in Gallia his ultimis annis.

³ *Codex*, c. 824.

⁴ Ita S. C. Concilii, die 7 Aug. 1909, indulgit "ad septennium ut Sacerdotes sacrum iterantes applicent secundam missam ad mentem episcopi (Bredanensis), qui eleemosynas accipiet ut eas eroget in causas pias, præsertim in favorem sacerdotum pauperum, non exclusis sacrum iterantibus, quatenus subsidio indigeant". Cf. *Acta Apost. Sedis*, an. I, vol. I, n. 19, p. 767.

⁵ Insuper S. C. Concilii declaravit : "Posse permitti, prudenti arbitrio Episcopi, aliquam remunerationem intuitu laboris et incommodi, exclusa quacumque eleemosyna pro applicatione Missæ". Cf. *Codex*, c. 824, § 2.

⁶ Ritus servandus in casu binationis ita describi potest, ex *S. C. Rit.*, 12 sept. 1857 : Quando sacerdos eadem die duas Missas celebrare debet, in prima dum sanguinem sumit, eum diligentissime sorbeat. Exinde super corporale ponat calicem et palla tegat; ac, junctis manibus, in medio altari dicat "*Quod ore sumpsimus*". Subinde, admoto vasculo, digitos lavet dicens "*Corpus tuum*, etc.", et abstergat. Quibus peractis, calicem super altari manentem cooperiat, prout mos est, Missamque prosequatur. — Si in eadem ecclesia iterum celebraturus sit, nihil speciale notandum nisi quod, in Missa sequenti, tempore offertorii calix non erit extra corporale ponendus neque extergendæ erunt guttæ vini in calice dispersæ. — Si vero dissitis in locis celebraturus sit, completo ultimo Evangelio,

§ III. De subjecto sacrificii Missæ.

Sacrificium Missæ applicari potest sive *vivis* sive *defunctis* ¹.

I. *De vivis.*

931. Ex se sacrificium Missæ offerri potest pro omnibus vivis, sicut et ipsum sacrificium crucis pro omnibus oblatum est. Jure autem ecclesiastico adsunt quædam restrictiones quoad *excommunicatos* et *infideles*.

932. 1° **De excommunicatis.** Non prohibentur sacerdotes Missam privatim ac remoto scandalo pro excommunicato applicare; sed, si sit vitandus, pro ejus conversione tantum ².

933. 2° **De infidelibus.** Missæ sacrificium, etiam accepto stipendio, offerri potest, saltem per modum deprecationis (i. e. ex intentione ut convertantur et pæniteant) pro *infidelibus* et *hæreticis* et a fortiori pro *catechumenis*. Etenim S. Paulus postulat fideles publice orare "pro omnibus hominibus, pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt" ³, quorum plerique tunc temporis infideles erant.

II. *De defunctis.*

934. 1° **Principia generalia :** Inter defunctos alii sunt in cælo regnantes, alii in inferno, alii in purgatorio degunt.

sacerdos, detecto calice, guttas pretiosi sanguinis, si quæ supersint, diligenter sorbeat, et quidem ex eadem parte calicis qua pretiosum sanguinem antea sumpsit. Postea in ipsum calicem tantum saltem aquæ fundat quantum prius vini posuerat, eamque circumactam ex eadem parte qua sacrum sanguinem biberat, in paratum vas demittat. Calicem subinde ipsum purificatorio abstergat ac demum cooperiat, atque ab altari discedat. In secunda Missa aqua e calice demissa sumatur, aut ad diem crastinum servetur et cum secunda purificatione sumatur, vel in piscinam projiciatur.

¹ *Codex*, c. 809. — ² *Codex*, c. 2262.

³ *1 Tim.*, II, 1-2. Constat etiam ex responso *S. Officii* 1866.

A) Sacrificium Missæ non offertur pro *sanctis*, cum pœnam non habeant solvendam, nec gratiæ augmentum adipisci possint : sed offertur *in honorem sanctorum*, ut Deo gratiæ reddantur de illorum victoriis, eorum patrocinia implorentur, et ipsi pro nobis intercedere dignentur in cælis, quorum memoriam agimus in terris.

B) Insuper Missa offerri nequit pro *damnatis*, cum isti in statu æternæ reprobationis constituentur, et pœnitentiæ sint incapaces.

C) Pie et utiliter offertur sacrificium Missæ pro *animabus in Purgatorio* detentis. De fide est ex *Tridentino*¹. Etenim Sacrificium Missæ est satisfactorium et impetratorium; atqui sub utroque respectu mortuis prodesse potest : quatenus satisfactorium directe remissionem pœnæ obtinet, quatenus impetratorium viventibus gratias obtinet quibus excitantur ad bona opera facienda pro defunctis.

935. 2º Regulæ practicæ. Cum prorsus ignoretur quinam sint in Purgatorio, licet Missam offerre pro omnibus defunctis, nisi specialis adsit Ecclesiæ prohibitio. Jamvero regula generalis Ecclesiæ est ut quibus deneganda fuerit sepultura ecclesiastica, denegari debeant suffragia publica². Hinc sacerdos non potest publice, *nomine Ecclesiæ*, sacrificium offerre pro notoriis apostatis aut notorie addictis sectæ hæreticæ, schismaticæ, massonicæ aliive ejusdem generis societati, pro excommunicatis vel interdictis post sententiam condemnatoriam aut declaratoriam, pro iis qui se ipsos occiderint deliberato consilio, pro mortuis in duello aut ex vulnere inde relato, pro iis qui mandaverint suum corpus cremationi tradi, pro

¹ *Trident.*, sess. XXII, can. 3.

² *Codex*, c. 1241.

aliis peccatoribus publicis et manifestis ¹. Cum ex *Codice* pro istis interdican- tur tantum officia publica, improbable non videtur sacrificium missæ offerri posse pro hæretico materiali qui in bona fide et statu gratiæ e vita migrasse censetur.

§ IV. De ritibus et ceremoniis Missæ.

936. Dicemus 1° de *loco* celebrationis; 2° de *altari* ejusque apparatu; 3° de *sacris vasis, lintea- minibus et vestimentis*; 4° de *ritibus*.

937. I. De *loco* celebrationis duo notanda sunt.

1° Missa celebrari potest : A) in ecclesiis vel oratoriis *publicis consecratis* aut *benedictis* ².

“*Ecclesiæ* nomine intelligitur ædes sacra divino cultui dedicata eum potissimum in finem ut omnibus Christi- fidelibus usui sit ad divinum cultum publice exercendum” ³. *Oratorium publicum* est locus divino cultui destinatus, præcipue erectus in commodum alicujus collegii aut etiam privatorum, ita tamen ut omnibus fidelibus, tempore sal- tem divinorum officiorum, jus sit, legitime comprobatum, illud adeundi ⁴. — Oratoria *semi-publica*, ea sunt quæ in commodum alicujus communitatis vel cœtus fidelium eo convenientium erecta sunt, ita tamen ut non sit liberum cuique illud adire ⁵. Talia sunt oratoria seminariorum, noso- comiorum, lycæorum, carcerum, etc... — Oratoria *privata* seu *domestica* ea sunt quæ in privatis ædibus in commo- dum alicujus familiæ vel personæ privatiæ erecta sunt ⁶.

B) Episcopi *jure proprio* oratoria *semi-publica* erigere possunt et facultatem concedere in eis celebrandi ⁷.

C) In oratoriis *domesticis*, ex indulto Aposto- licæ Sedis concessis, nisi aliud in eodem indulto

¹ *Codex*, c. 1240, ubi etiam statuitur quod “occurrente prædictis in casibus dubio, consulatur, si tempus sinat, Ordinarius; perma- nente dubio, cadaver ecclesiasticæ sepulturæ tradatur, ita tamen ut removeatur scandalum”.

² *Codex*, c. 822. — ³ *Codex*, c. 1161. — ⁴ *Codex*, c. 1188.

⁵ *Ibidem*. — ⁶ *Ibid.* — ⁷ *Codex*, c. 1192.

expresse caveatur, celebrari potest, postquam Ordinarius oratorium visitaverit et probaverit, unica missa, eaque lecta, singulis diebus, exceptis festis solemnioribus ¹.

Exceptiones. a) "Loci Ordinarius aut, si agatur de domo religionis exemptæ, Superior major, licentiam celebrandi extra ecclesiam et oratorium super petram sacram et decenti loco, nunquam autem in cubiculo, concedere potest justa tantum ac rationabili de causa, in aliquo extraordinario casu et per modum actus" ².

b) Aliquando licentia conceditur extra ecclesiam celebrandi, etiam *sub dio*, non solum in regionibus missionum, sed etiam in locis catholicorum, dummodo adsit causa necessitatis; ita, si templum incendio aut terræ motu celebrationi ineptum factum fuerit, aut si secus magna fidelium multitudo Missa careret.

c) Ad celebrandum *in navi*, hodie requiritur *speciale indultum apostolicum*, quod sub certis conditionibus conceditur, nempe: ut mare sit tranquillum; — ut nullum adsit irreverentiæ periculum; — ut alius assistat sacerdos aut diaconus qui, post consecrationem, pedem calicis teneat, aut saltem omne periculum effundendi pretiosissimum calicem alio modo præcaveatur ³.

938. 2° *Non licet celebrare in loco sacro interdicto* ⁴, *exsecrato* ⁵ aut *polluto* ⁶.

Locus *interdictus* dicitur in quo legitima auctoritate prohibetur divina celebrare officia ⁷. Violantes interdictum ipso jure contrahunt interdictum *ab ingressu ecclesiæ* donec arbitrio ejus cujus sententiam contempserunt, congruenter satisfecerint ⁸. — Locus sacer *exsecratur* quando amittit qualitatem loci sacri, id est suam consecrationem aut benedictionem: quod fit si *totus* aut ex *majori parte* corruat, aut si Episcopus, ob justas causas, jusserit ecclesiam ad usus profanos redigi ⁹. — Ecclesia *polluitur* seu *violatur*, sequentibus actibus, dummodo certi sint, notorii et in ipsa ecclesia positi: delicto homicidii, injuriosa et gravi sanguinis effusione, impiis vel sordidis usibus, sepul-

¹ *Codex*, c. 1195. — ² *Codex*, c. 822.

³ *S. Rit. Cong.* 4 Mart. 1901; *S. C. Prop. F.*, 7 Mart. et 13 Aug. 1902.

⁴ *Codex*, c. 2270. — ⁵ *Ibid.*, c. 1165, 1170.

⁶ *Ibid.*, c. 1172, 1173.

⁷ *Codex*, c. 2270. — ⁸ *Ibid.*, c. 2338. — ⁹ *Ibid.*, c. 1170.

tura infidelis vel excommunicati post sententiam declarationem vel condemnatoriam ¹.

939. II. De altari ejusque apparatu. ^{1°} **De ipso altari.** *Non licet Missam celebrare nisi in altari fixo aut portatili seu lapide consecrato.*

Altare *fixum* est illud cujus mensa tota consecrata est et per modum unius cum stipite cohæret; — *portatile* in solo lapide consecrato consistit.

Utrumque altare exsecratur : a) *amotione reliquiarum* in sepulcro contentarum, necnon fractione imo et sola apertione sepulcri, excepto casu quo ipse Episcopus vel ejus delegatus operculum amoveat ad illud firmandum vel reparandum vel subrogandum, aut ad visitandas reliquias; b) *fractura enormi*, nempe si tabula fuerit in duas aut plures notabiles partes divisa, aut si per fractionem amota fuerit una ex crucibus lateralibus. Sed insuper exsecratur *altare fixum*, si tota mensa altaris a suo stipite sublevata fuerit, etsi non omnino dimota; et polluitur, si ecclesia ipsa polluitur. — Levis autem operculi fractio non inducit exsecrationem, et quilibet sacerdos potest rimulam cimento firmare ².

^{2°} **De altaris apparatu** : — a) “Altare operiatur *tribus mappis benedictis*; superiori saltem oblonga, quæ usque ad terram pertingat; duabus aliis brevioribus, vel una duplicata” ³. Mappæ debent esse ex lino vel canabe, exclusa qualibet alia materia. Celebrare absque ulla mappa, extra necessitatis casum, grave peccatum est. b) Altare ornari debet *antipendio*, coloris festo convenientis, nisi sit auro vel lapide pretioso jam ornatum, aut per modum tumbæ confectum : antipendium benedictione non indiget. c) *Crux* cum imagine crucifixi, candelabris supereminens, in medio altari collocetur, in memoriam sacrificii crucis quod in altari renovatur; nec sufficit parva crux sive super tabernaculum sive in ostiolo tabernaculi ⁴. Hæc tamen præscriptio sub gravi non obligat. Non requiritur crux in altari ubi magna imago Crucifixi picta vel cælata invenitur. Non est de præcepto ut crux sit benedicta; ceteroquin simplex sacerdos eam benedicere potest. d) Toto tempore Missæ ardere debent in altari duæ candelæ ex cera apum confectæ. Sine *ullo lumine* celebrare,

¹ Codex, c. 1172. — ² Codex, c. 1200.

³ Missale Rom., Rubr. gen., tit. XX.

⁴ S. C. Rit., 18 Sept. 1822, n. 2621.

nisi in casu necessitatis ad viaticum consecrandum pro infirmo, *grave* peccatum est; cum *uno* cereo, est *veniale*, a quo excusat causa rationabilis.

940. III. De sacris vasis, linteaminibus et vestibus. — 1° De vasis sacris. Præscribuntur sub gravi calix et patena ad Missam celebrandam. *Cuppa calicis* debet esse ex *auro* vel *argento*; permittitur *stannum*, sed in casu paupertatis tantum; ex decreto *Pii IX*, 6 Dec. 1866, permittitur *aluminium*, sub certis conditionibus. *Patena*, sicut *pixis*, potest esse ex materia quacumque *solida* et *decenti*. Pars interior *cuppæ* et *patenæ* debet esse *deaurata*. Calix et patena *consecrari* debent, sub gravi, ab Episcopo, non autem a simplici sacerdote nisi ex Indulto apostolico; non consecrantur per primam celebrationem bona fide factam.

Exsecrantur vasa sacra : 1) si ad usus indecoros adhibita vel publicæ venditioni exposita fuerunt; 2) si *notabiliter* franguntur, v. g., si foramen est in fundo, si *cuppa calicis* separatur a pede *fixo* (non autem si a pede *tornatili*; 3) non autem "ob consumptionem vel renovationem auraturæ, salva tamen priore in casu, gravi obligatione rursum ea inaurandi" ¹.

Vasa consecrata, dum sacras species continent, absque gravi peccato, extra necessitatis casum a nemine tangi possunt nisi a sacerdote et diacono. Quando non continent sacras species, a *subdiacono*, intra ministerium altaris, tangi possunt; extra hoc ministerium, ab omnibus clericis et iis qui eorum custodiam habent ². A ceteris vero tangi non debent, extra necessitatem aut privilegium. Episcopus concedere valet licentiam vasa sacra tangendi.

941. 2° De sacris linteaminibus. Tria ad Missam sunt necessaria : *corporale*, *palla* et *purificatorium*. Hæc confici debent ex *lino* vel *cannabe*, non vero ex *gossypio* (coton). *Corporale* et *palla* benedici debent ab iis qui facultatem habent benedicendi sacram supellectilem. *Purificatorium* nulla indiget benedictione.

Exsecratur *corporale* si, propter *notabilem* lacerationem, pristinam amiserit formam aut ³ sacram hostiam cum calice decenter continere non valeat; quod, si reficitur, nova benedictione indiget. Si vero solum perforatur, etiam in medio, non exsecratur quidem, sed, ante usum, foramen occludi debet.

¹ *Codex*, c. 1305.

² *S. C. Rit.*, 23 Nov. 1906; *Codex*, c. 1306. — ³ *Codex*, c. 1305.

Permitti potest palla quæ sit, in superiore parte, cooperta panno serico aut ex auro vel argento aut acu depicto, non vero nigri coloris, nec referente aliqua mortis signa. — Deficiente palla, loco ejus aliud corporale adhiberi debet.

Sedulo invigilandum est *munditiei* horum linteaminum. Purificatoria, pallæ et corporalia, in Missæ sacrificio adhibita, ne tradantur lavanda laicis, etiam religiosis, nisi prius abluta fuerint, una vice saltem, a clerico in majoribus ordinibus constituto. Aqua primæ lotionis in sacrarium projicienda est, vel, si sacrarium desit, in ignem ¹.

Quod diximus de tactu sacrorum vasorum dici debet etiam de sacris linteaminibus.

942. 3º De sacris vestimentis. Sex ad Missam requiruntur : amictus, alba, cingulum, manipulus, stola et casula seu planeta. Sine ulla veste sacra celebrare, aut sine alba vel casula, aut sine stola simul et manipulo, habentur ut peccatum grave, nisi obtineatur pontificia dispensatio.

a) Amictus et alba ex lino vel cannabe confici debent. Cingulum potest esse laneum aut sericum, sed magis decet ut sit ex lino. Planetas, stolas et manipulos ex serico, non ex lana aut lino vel gossypio confici decet. Velum calicis debet esse sericum. b) *Color* vestium debet esse conveniens Officio et Missæ diei. Attamen, ex consuetudine, paramenta ex *auro* contexta possunt adhiberi pro colore albo, rubro et viridi, non autem pro violaceo, nec a fortiori pro nigro. c) Exsecrantur vestimenta, quando non remanent apta ad usum ad quem destinata fuere, v. g., si casula in duas partes scindatur, si cingulum ita rumpatur ut nulla pars maneat ad cingendum sufficiens; secus vero si novæ partes, minoris tamen magnitudinis, successive adduntur ita ut vestis censeatur eadem moraliter.

d) "**Benedictionem** illius sacrae supellectilis, quæ ad normam legum liturgicarum benedici debet antequam ad usum sibi proprium adhibeatur, impertire possunt : 1) Cardinales et Episcopi omnes; 2) locorum Ordinarii, character episcopali carentes, pro ecclesiis proprii territorii; 3) parochus pro ecclesiis et oratoriis in territorio suæ parœciæ positis, et rectores ecclesiarum pro suis ecclesiis; 4) sacerdotes a loci Ordinario delegati; 5) Superiores religiosi et sacerdotes ejusdem religionis ab ipsis delegati" ²

¹ *Ibid.*, c. 1306. — ² *Codex*, c. 1304.

943. IV. De sacris ritibus in Missa peragendis. 1° *Regula generalis.* In Ecclesia latina, Missa celebrari debet juxta rubricas *Missalis Romani*, cujus editio typica recenter, cura S. C. Rit., publici juris facta est.

Rubricæ intra Missam servandæ sunt *præceptivæ*, et quidem sub gravi aut sub levi pro subjecta materia. Constat ex verbis S. Pii V, in Bulla *Quo primum tempore*, 14 Julii 1570, initio Missalis apposita. — Rubricæ vero *extra* Missam servandæ, id est ante vel post, quales sunt preces in recessu ab altari dicendæ, communiter ut *directivæ* habentur.

Omissio *gravis* censetur quando voluntarie prætermittitur notabilis pars Missæ, una præsertim ex his quæ *ordinariæ* dicuntur, id est semper peragendæ sunt, quales sunt offertorium, preces canonis, preces ante communionem, etc. — Si omittitur pars *extraordinaria*, id est quæ non quotidie recitatur, ut *Gloria* aut *Credo*, generatim non excedit veniale.

Non magis licet aliquid ritibus addere quam ab eis detrahere. Grave esset peccatum aliquid notabile addere, præsertim cum intentione novum ritum introducendi. Quod raro fit admodum. Sed quidam, ex importuna devotione, quasdam preces aut jaculatorias orationes interponunt : id merito prohibetur, ne ita novi ritus gradatim introducantur ; plerumque tamen ita agentes in bona fide versantur, et formaliter non peccant. Monendi sunt tamen ut rubricas accurate servant.

944. 2° De ministro inserviente. In celebratione Missæ sub gravi requiritur ¹ minister inserviens sacerdoti ², et quidem masculus, extra casum necessitatis aut speciale Indultum.

Casus necessitatis sunt præceptum audiendi Missam diebus festis, aut conficiendi viaticum pro infirmo, aut si minister, facta jam oblatione, abscedat nec revertatur. In missionibus ubi conceditur specialis facultas celebrandi

¹ *Codex*, c. 813.

² *Unus* tantum minister permittitur in Missis lectis stricte privatis; duo vero in Missis solemnioribus, quæ, v. gr., leguntur loco Missæ sollemnis atque cantatæ.

sine ministro, sacerdotes licite hoc privilegio utuntur, etiam extra dies festos, si alias celebrare non possint.

Existente justa causa, mulier potest respondere precibus Missæ, sed ex longinquo ¹; dummodo sacerdos prius commode disponat quæ ad sacrificium necessaria sunt, ita ut mulier ad altare non accedat. Quod præsertim fieri potest in conservatoriis puellarum aut sacellis monialium.

945. 3° De Missæ interruptione. A) Regulariter Missa sine interruptione celebrari debet. Nihilominus licet eam interrompere ex justa causa quæ, canone nondum incepto, *gravis* esse debet; incepto vero canone et a fortiori *peracta consecratione, gravissima*, v. g., ad moribundum baptizandum, absolvendum, vel ungendum si absolvi nequit; propter morbum celebrantis brevi transiturum. — Si Missa post consecrationem interruptitur, curare debet sacerdos ut remaneant adorantes coram SS. Sacramento; secus, in tabernaculum sacras species reponet. Rediens ad altare, etiam post aliquot horas, proseguere debet ubi desierat. Si ante consecrationem interruptit, et mora sit minor una hora, pariter incipit ubi desierat; si vero intercesserit mora unius horæ aut amplius, ab initio incipit.

Post communionem sacerdotis, licet de altari brevem exhortationem ad communicantes habere; — pariter vota religiosa emitti aut renovari possunt, ad normam Decreti generalis a S. C. Rit. lati, 14 Aug. 1894, et confirmati 5 Jun. 1896 (n. 3830 et 3912); — insuper licet in nosocomiis, sine velo humerali, sacram communionem deferre ad ægrotos decumbentes in cubiculis, ex quibus vox celebrantis audiri potest, dummodo *umbella* adhibeatur ².

B) Si sacerdos deficiat ante consecrationem primæ speciei vel post sumptionem pretiosissimi sanguinis, nec ipse pergere valeat, nihil ab alio sacerdote supplendum est. Si vero deficiat post consecrationem primæ speciei et ante sumptionem pretiosi sanguinis, et ipse post aliquam interruptionem sacrum perficere valeat, debet id præstare etiam non jejunos, etiamsi alius esset jejunos sacerdos. Si vero ipse celebrans sacrificium complere nequeat, alius sacerdos, etiam non jejunos, si jejunos non adsit, imo et irregularis aut excommunicatus, supplere debet, contritionis

¹ *Codex*, c. 813, § 2.

² Attamen "sacerdoti celebranti non licet Eucharistiam intra Missam distribuere fidelibus adeo distantibus ut ipse altare e conspectu amittat". *Codex*, c. 868.

actu elicito : lex enim de integritate sacrificii legibus ecclesiasticis prævalet.

Quando jam una hora post sacrificii interruptionem elapsa est, non urget amplius *obligatio* quærendi sacerdotem qui sacrificium compleat, quia *probabiliter* deesset unio moralis inter duas Missæ partes; sed in alia Missa sumi debet species consecrata. Attamen, post plures horas, supplere *licet*, quia etiam *probabiliter* unio moralis perseverat.

946. 4° De Missis in aliena ecclesia dicendis. Ex decreto a Leone XIII approbato, 9 Dec. 1895 (n. 3862) : "Omnes et singuli sacerdotes, tam seculares quam regulares, ad ecclesiam confluentes vel ad oratorium *publicum*¹, Missas tum sanctorum tum beatorum, etsi regularium proprias, omnino celebrent officio ejusdem ecclesiæ vel oratorii conformes, sive illæ in Romano, sive in regularium missali contineantur : exclusis tamen peculiaribus ritibus ordinum propriis. — Si vero in dicta ecclesia vel oratorio, officium ritus *duplici inferioris* agatur, unicuique ex celebrantibus liberum sit Missam *Requiem* peragere, vel votivam, vel etiam de occurrente feria (vel suo officio conformem, ex alio decreto 14 Mart. 1896, n. 3892); iis tamen exceptis diebus, in quibus præfatas Missas rubricæ Missalis Romani vel S. R. C. decreta prohibent".

947. 5° De Missis defunctorum. In rubricis generalibus Missalis recenter editi, in quibus diversa decreta S. R. C. contrahuntur, hæc leguntur : a) "Missæ *privatæ* pro defunctis, ut in die obitus seu depositionis, celebrari possunt, in ecclesiis ubi funus solemne agitur, exceptis diebus dominicis aut festis de præcepto², festis 1 aut 2 cl. etiam translatis; feriis, vigiliis aut octavis privilegiatis.

b) *Una* tantum oratio dicenda est in Missis omnibus, quæ celebrantur in die Commemorationis omnium fidelium defunctorum; die èt pro die obitus seu depositionis, atque etiam in Missis cantatis vel lectis, permittente ritu, diebus 3°, 7°, 30°, et die anniversario alicujus defuncti; necnon quandocumque pro defunctis Missa *solemniter* celebratur, nempe sub ritu qui duplici respondet, uti in officio quod recitatur post acceptum nuntium de alicujus obitu, et in anniversariis late sumptis.

¹ Idem nunc est dicendum de oratorio semi-publico. *Additiones et Variationes in Rubr. Missalis*, IV, 6.

² Excluditur etiam dies Commemorationis Omnium Fidelium Defunctorum (*Nov. Rubr.*, III, 6).

e) In aliis Missis quibuscumque, sive lectis, sive cum cantu, *plures* sunt dicendæ orationes, quarum *prima* est pro defuncto vel defunctis *certo designatis*, pro quibus sacrificium offertur, ex iis quæ infra in Missali habentur, *secunda* ad libitum, *ultima* pro omnibus defunctis. Si vero *pro defunctis in genere* Missa celebretur, orationes sunt dicendæ quæ pro Missis quotidianis in hoc Missali prostant; eodemque ordine quo sunt inscriptæ. Quod si in iisdem quotidianis Missis plures orationes celebranti placuerit recitare, ut de feriis et simplicibus dicitur in rubrica de orationibus, id fieri potest tantum in Missis *lectis*, impari cum aliis præscriptis servato numero, et orationi pro omnibus defunctis postremo loco assignato.

d) *Sequentia* pro defunctis dicitur in die Commemorationis omnium fidelium defunctorum et depositionis defuncti, in quibusvis cantatis Missis, uti etiam in lectis quæ cum unica oratione celebrantur : in reliquis autem Missis vel recitari vel omitti potest ad libitum celebrantis ”.

Et hæc sufficiant de SS. Eucharistiæ mysterio. Clerici autem sacrum celebrantes hæc verba præ oculis habeant : “ Si haberes angelicam puritatem et S. Joannis Baptistæ sanctitatem, non esses dignus hoc sacramentum accipere vel tractare. Non enim hoc meritis debetur hominum quod homo consecret et tractet Christi sacramentum, et sumat in cibum panem Angelorum ” ¹.

¹ *De Imit. Christi*, l. IV, cap. 5.

CAPUT XX.

De Pœnitentia.

Doctrina practica de Pœnitentia respicit :
 1) *naturam* Pœnitentiæ; 2) *subjecti dispositiones et officia*; 3) *ministri potestatem ac officia*; quibus additur : 4) *Appendix de Indulgentiis*.

ART. I. DE NATURA PŒNITENTIÆ.

948. I. De Pœnitentia ut virtute. — 1° **No-**
tio : Virtus Pœnitentiæ **definiri** solet : *virtus supernaturalis moralis, peccatorem inclinans ad detestationem proprii peccati, quatenus est offensa Dei, et ad firmum emendationis satisfactionisque propositum*. In qua definitione quatuor præsertim innuuntur : *actus, objectum, natura, subjectum* hujus virtutis.

949. A) Actus proprii ¹ Pœnitentiæ sunt *detestatio et dolor* peccati commissi, *propositum* non peccandi de cetero, ac *satisfactio* seu *satisfaciendi voluntas*. Horum actuum genesis sic intelligi potest : **a)** primum omnium peccator apprehendit peccatum commissum ut *malum morale*, et voluntate illud abominatur ac detestatur, quia malum est; **b)** dein animadvertit hoc malum esse *a se* admissum et sibi *inhærens*, in se vel in effectibus, et de eo dolet; **c)** non potest autem sincere de peccato dolere, nisi firmiter illud *in posterum vitare* velit; **d)** tandem, cum præteritum malum sit reparandum, elicit *voluntatem satisfaciendi*. — Hi autem omnes actus conveniunt in uno, quod

¹ Sunt enim actus aliarum virtutum, v. g., oratio, jejunium, sui ipsius abnegatio, etc. quos Pœnitentia *imperat* et ordinat ad satisfaciendum pro peccato.

est *destruere* peccatum quatenus est læsivum juris Dei, seu illud *reparare*, pro illo Deo *satisfacere* ¹.

950. B) Duplex est **objectum** Pænitentiae : a) *objectum materiale*, circa quod Pænitentia versatur, quodlibet scilicet peccatum personale : nam id solum potest *proprie* retractari quod fuit propria voluntate patratum ; b) *objectum formale* seu motivum Pænitentiae, honestas scilicet. quæ in reparanda offensa Deo illata invenitur : hoc est motivum, ut ita dicam, proprium et *specificum* Pænitentiae. Potest tamen detestatio peccati ex motivis aliarum virtutum oriri, caritatis ², gratitudinis, spei, timoris Dei, etc. quia peccatum hisce variis virtutibus opponitur.

C) Unde Pænitentia non est virtus theologica, cum non versetur immediate circa Deum nec innitatur uni e divinis attributis (n. 174) ; — sed virtus *moralis*, quæ respicit peccatum ut expiandum per convenientem satisfactionem Deo exhibitam ; — *supernaturalis* tamen, cum christiani, ad supernaturalem statum evecti, nonnisi sub influxu gratiæ actualis et ex motivo supernaturaliter cognito, pænitere possint sicut oportet.

Hæc autem virtus ad *justitiam commutativam* refertur, non quidem tanquam pars subjectiva, sed ut *pars potentialis* (n. 173) ³ ; per eam siquidem peccator reparat injustitiam erga Deum commissam, non vero ad perfectam æqualitatem, sed in quantum potest ⁴. Aliunde justitia stricte dicta non potest esse nisi inter æquales.

¹ Hic sumitur vox *satisfacere*, non in sensu restricto quo significat actum specialem qui vocatur satisfactio, sed in sensu synthetico quo significat complexum actuum Pænitentiae.

² " Ad eandem virtutem pertinet prosequi unum oppositorum et refugere aliud ; et ideo, sicut ad caritatem pertinet diligere Deum, ita etiam detestari peccata per quæ anima separatur a Deo ". *Sum. th.*, 1^a 2^æ, q. 113, a. 5, ad 1.

³ Pænitentia participat simul aliquid ceterarum virtutum, *fidei* scilicet, *spei*, *caritatis*, *prudentiæ*, *temperantiæ* et *fortitudinis*. Cf. 3^a p., q. 85, a. 3, ad 4.

⁴ 3^a p., q. 85, a. 3.

951. D) Subjectum pænitentiae *remotum* est quilibet homo peccati reus aut capax : *actus* enim pænitentiae proprie dictae supponit in pænitente ipso actum peccati¹, dum *habitus* potest inveniri in omnibus qui peccati sunt capaces. — Subjectum proximum est *voluntas*, prævia vero intellectus cognitione, et aliquando sequente sensibili dolore in appetitu.

952. 2º Necessitas virtutis Pænitentiae.

A) “ Fuit quidem Pænitentia universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam et justitiam assequendam necessaria...”². **a)** His verbis innuit *Trident.* pænitentiam necessariam esse *necessitate medii* (n. 179) his qui peccatum mortale commiserunt : quod aliunde omnes catholici ut certum tenent.

Sed controvertitur utrum requiratur *formalis* actus pænitentiae, an sufficiat *virtualis*, qualis continetur in actu charitatis perfectæ. Suarez dicit actum formalem *per se* requiri, quando scilicet quis de suis peccatis cogitat, sed *per accidens* remissionem peccati per actum virtutalem pænitentiae obtineri posse, quando videlicet quis, ex oblivione vel inconsideratione, de peccatis suis non cogitat : quam opinionem ut probabiliorem amplectimur.

b) Necessaria est etiam *necessitate præcepti* : “ *Pænitemini* et convertimini ut deleantur peccata vestra ”³ ; imo cum Angelico Doctore⁴ dicere licet pænitentiam esse *jure naturali* peccatoribus *præceptam* : nam vi justitiæ naturalis tenetur quis injuriam reparare alteri illatam.

953. B) Præceptum pænitentiae obligat : **a)** *per se* : 1) *non statim* post peccatum commissum, ut satis constat ex communi *fidelium* sensu, qui dilationem *modicam* minime accusant, et *confessa-*

¹ Actus vero Pænitentiae improprie dictæ, qualis fuit in Christo, non supponit peccatum in pænitente.

² *Concil. Trid.*, sess. XIV, cap. I. — ³ *Act.*, III, 19.

⁴ *Sum. theol.*, 3^a p., q. 84, a. 7, o et ad I.

riorum qui de ea non interrogant; sed 2) *in articulo mortis* aut etiam in valde probabili *periculo mortis* vel *perpetuæ amentię* : alias enim nunquam adimpleretur obligatio injuriam Deo illatam reparandi quam statuimus n° præcedenti; 3) num extra periculum mortis aliquando obliget illud præceptum vi propria, non constat; sufficit enim voluntas Deo aliquando se reconciliandi.

954. b) Sed **per accidens** obligat sæpius in *vita* Pænitię præceptum, quoties scilicet peccator ex alio præcepto tenetur statum gratię recuperare. Quod evenit : 1) imprimis vi caritatis Deo debitę quę urget pluries in anno; 2) vi caritatis erga seipsum, nam sine pænitentia graves tentationes diu superare non posset; 3) ad sacramenta ministranda vel recipienda.

Unde dicit *S. Alphonsus* non excusari a peccato gravi, qui existens in mortali per notabile tempus differret pænitentiam. Idem *S. Doctor* putat ¹ *unum mensem* esse notabile tempus; sed addit, et hoc pro praxi notandum est, peccatores præsertim rudes, ab hoc peccato ob inadvertentiam fere semper excusari. Juxta *Laymann* ² multosque alios, qui præcepto annuę confessionis satisfacit, pænitentiam ultra debitum tempus non differt, quia Ecclesia, annuam confessionem præscribendo, tempus etiam pænitię videtur determinavisse.

955. II. De Pænitentia ut Sacramento. —

1° Notio et necessitas. A) Pænitentia, prout sacramentum, *definitur* : *Sacramentum N. L. a Christo institutum* ³, quo per juridicam sacerdotis absolutionem, homini contrito, confesso et satisfactionem promittenti, remittuntur peccata post baptis-

¹ Lib. VI, n. 437 et *Homo apostolicus*, tr. XVI, n. 10.

² *De Sacr. Pænit.*, c. 2, n. 6. — ³ DENZ., n. 2046, 2047.

mun commissa. Siquidem Christus Apostolis eorumque in sacerdotio successoribus contulit potestatem remittendi et retinendi peccata post baptismum commissa, et quidem sacramentaliter ¹, et *per modum iudicii*, i. e., cum jure et officio causam prius instruendi et auctoritate sententiam ferendi.

956. B) Sacramentum autem Pænitiæ, ex institutione Christi, est “lapsis post Baptismum *ad salutem necessarium*, ut nondum regeneratis ipse Baptismus”. Ita Concil. *Trid.* ² quod addit: “reconciliationem ipsi contritioni, *sine sacramenti voto* quod in illa includitur, non esse adscribendam” ³.

Diximus : a) *ex institutione Christi*; nam Pænitiæ sacramentum non est absolute necessarium ad justificationem, ut gratia, sed relative, vi scilicet institutionis Christi; b) unde non est necessarium *in re*; sed iis quibus non est confessarii copia aut obligatio urgens confessionis, contritio perfecta sufficit cum *voto* seu proposito, saltem implicito, recipiendi sacramentum tempore convenienti. Votum autem habetur implicitum quando modo generali quis omnia præcepta vult servare, inter quæ reperitur præceptum hoc sacramentum suscipiendi.

957. 2º Materia sacramenti Pænitiæ duplex distinguitur, *remota* et *proxima*. a) *Materia remota*, vel, si magis placeat, *materia circa quam* versatur sacramentum, sunt omnia peccata post baptismum commissa, sive mortalia, sive venialia. b) *Materia proxima*, juxta communioem et probabiliorem sententiam quæ magis consentanea videtur Concil. *Trident.* ⁴, sunt tres actus pænitentis, videlicet contritio, confessio et satisfactio seu potius votum satisfaciendi.

c) Attamen, juxta Scotistas tum veteres tum recentiores, tota essentia sacramenti in *absolutione* consistit, quæ,

¹ *Joan.*, XX, 21-23.

² Sess. XIV, cap. 2. — ³ *Ibid.*, cap. 4. — ⁴ Sess. XIV, cap. 3.

quatenus externa est cæremonia, materiam proximam constituit, et quatenus vim habet significandi, est forma. Tres autem actus pænitentis sunt, juxta Scotum veteresque ejus discipulos, non solum *dispositiones* ad validam et fructuosam sacramenti receptionem, sed etiam *conditiones* sine quibus non potest minister sufficienter cognoscere causam et sententiam ferre; quapropter concludunt exteriorem harum dispositionum manifestationem esse de necessitate sacramenti. Secundum vero recentiores Scottistas, hujusmodi actus sunt tantum *dispositiones*: quare non est necesse ut sensibilibus manifestentur¹.

958. 3º De forma. A) Forma ipsa. *Rituale Rom.*, post varia monita confessario data², sic pergit: "Cum igitur pænitentem absolvere voluerit, injuncta ei prius et ab eo acceptata salutari pænitentia, primo dicit:

Misereatur tui omnipotens Deus, et dimissis peccatis tuis, perducatur te ad vitam æternam. Amen.

Deinde, dextera versus pænitentem elevata, dicit:

Indulgentiam, absolutionem et remissionem peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens et misericors Dominus. Amen.

Dominus noster Jesus Christus te absolvat, et ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis, et interdicti, in quantum possum, et tu indiges; deinde, ego te absolvo a peccatis tuis, in nomine Patris †, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.

Passio Domini nostri Jesu Christi, merita Beatæ Mariæ Virginis, et omnium Sanctorum, quidquid boni feceris, et mali sustinueris sint tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiæ, et præmium vitæ æternæ. Amen".

¹ Infra videbitur parum referre ad praxim quænam sententia speculative eligatur.

² Quæ sunt perlegenda sicut et *Statuta diœcesana*. Potest servari pia consuetudo accedentem pænitentem benedicendi.

959. B) De requisitis ad validitatem et ad liceitatem. — a) Ad *validitatem* sacramenti, hæc verba requiruntur et sufficiunt : “ *Absolvo te a peccatis tuis* ”. Ea enim verba ad validitatem requiruntur et sufficiunt, quæ *effectum* sacramenti (scilicet *remotionem peccati*), *modum* (*judicialem* scilicet) quo producitur et *subjectum* exprimunt. Sed ad hæc tria significando *certo* requiruntur voces : “ *Absolvo te* ”, et iis *probabiliter* addendæ sunt voces : “ *a peccatis tuis* ”¹. — Unde esset peccatum mortale voluntarie omittere aut quoad substantiam corrumpere vel unum ex iis verbis (n. 855). b) Quoad *liceitatem*, omissio voluntaria vel corruptio reliquorum verborum, absque sufficienti ratione, est peccatum grave vel leve, prout mutatio gravis vel levis reputatur iudicio prudentum.

Ita omissio prioris partis formæ, quæ respicit absolutionem a censuris, gravis esse potest, quando scilicet confessorius certo scit pœnitentem censura innodari et aliunde nec etiam *intentionem* habet absolvendi prius a censuris², “ Etsi preces, ab Ecclesia formulæ absolutoriæ adjunctæ, ad ipsam absolutionem obtinendam non sint necessariae, nihilominus, nisi justa de causa, ne omittantur ”³. Unde de facili non debemus has formulas omittere sine rationabili causa, præcipue orationem “ *Passio* ” quæ, juxta S. Thomam⁴ aliosque multos, elevat omnia bona pœnitentis opera ad dignitatem sacramentalis satisfactionis.

960. In casu necessitatis, v. g., in periculo mortis, breviter dici poterit : “ *Ego te absolvo ab omnibus censuris et peccatis, in nomine Patris*, etc. ”⁵.

¹ Verba essentialia suppleri possunt quoad *validitatem*, non autem quoad *liceitatem*, per alia æquivalentia; v. g., *te per vos*, vel *Excellentiam Vestram*, etc.; *absolvo per condono vel remitto* tibi peccata tua.

² *Vox suspensionis* est de *præcepto* quoad clericos in sacris Ordinibus, debet omitti quoad laicos.

³ *Codex*, c. 885.

⁴ *Quodlibet*, III, q. 13, a. 28. — ⁵ *Rituale rom.*

961. C) De modo quo forma proferri debet.

— Forma debet esse : **a)** ore *prolata* : ratio desumitur e positiva voluntate Christi quæ videtur constare praxi Ecclesiæ; res non est tamen absolute certa; unde, juxta Sporer, in casu extremæ necessitatis, sacerdos mutus posset, deficiente omni alio sacerdote, absolutionem nutu vel scripto dare; **b)** *in præsentem directa* : etenim verba formæ supponunt pœnitentem esse moraliter præsentem; præsentia autem moralis ea est, intra quam homines communi, quamvis *altiori*, voce loquentes, inter se loqui et audiri possunt ¹.

Hinc, *in praxi*, si pœnitens a confessionalis exeat antequam absolutio detur, ut aliquando accidit, tuto potest absolvi, si certo cognoscatur eum intra paucos passus esse; secus, benigne revocetur ad sacrum tribunal; si vero jam longe absit, nec inveniri possit, res Deo committenda est; postea autem, si ad eundem confessarium redeat, moneatur de omnibus suis peccatis, etiam præteritis, doleat, et absolvatur. — Pariter absolvi potest moribundus jam e porta cubiculi. — In prælio multitudo militum absolvi potest, quamvis quidam multum distent, quia efformant unum morale, quod est sufficienter præsens. — Insuper, in casu necessitatis, sub conditione absolvi possunt ii omnes qui aliquo sensu percipiuntur, etiam in confuso, v. g., e tecto ruentes, labentes in flumen vel mare, etsi a longe tantum aspiciantur quia *probabile* est illos moraliter et sufficienter esse præsentem qui aliquo modo sensibili sunt coram confessario.

962. Corollaria : **a)** *Invalida et illicita est absolutio absenti data, qui sive per litteras, sive per internuntium peccata sua confitetur.* Constat ex hac propositione a Clemente VIII damnata 20 Junii 1602 : “ Licere per litteras seu internuntium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri et ab eodem absente absolutionem obti-

¹ S. ALPHONSUS, n. 429, cum aliis multis, putat talem præsentiam extendi posse ad 20 circiter passus, præsertim ubi pœnitens nondum est egressus ab aspectu confessarii.

nere" ¹. Quod decretum declaravit Paulus V valere etiam in sensu diviso, i. e., de confessione vel absolutione seorsim ². **b)** *Valde dubia est absolutio per telephonium data*, quia ita colloquentes, in hominum communi æstimatione, non censentur præsentés, sed absentes. Cum vero hac de re nihil decreverit auctoritas ecclesiastica, in casu extremæ necessitatis, damnandus non esset sacerdos per telephonium absolvens conditionate pœnitentem ³, qui subito et gravissimo morbo correptus, absolutionem a peccatis suis peteret. **c)** *In Ecclesia latina, certe graviter illicita et probabiliter invalida est forma absolutionis deprecativa*, quia jam a pluribus sæculis usus formæ indicativæ præscriptus fuit, et quidem, juxta non paucos theólogos, sub pœna nullitatis.

963. D) De forma conditionata. Quandoque expedit uti forma conditionata, de cujus validitate et liceitate pauca sunt dicenda.

a) Validitatem formæ conditionatæ negarunt aliqui theólogos, dicentes naturam hujus sacramenti, quod per modum *judicii* administratur, exigere *sententiam absolutam* : quod urgebant Lovanienses et Collet præcipue de conditione respiciente pœnitentis *dispositiones*, de quibus iudicium aiebant spectare ad confessarium. Communior tamen et moraliter certa evasit sententia juxta quam valet forma conditionata, præsertim si conditio adhibita hæc est : *si tu es capax*; aliunde, cum confessarii sententiam Deus exsequatur,

¹ DENZ., 1088 (962). — Hic agitur tantum de absolutione a peccatis, non autem de absolutione a censuris, quæ concedi potest per litteras, internuntium, telegraphum, telephonium, etc.; nam, quando agitur de pœnis *mere ecclesiasticis*. Ecclesia potest ab eis absolvere omni modo sibi bene viso. — ² DENZ., 1089 (963).

³ Res practica esse potest in regionibus ubi telephonia in multis privatis domibus invenire est, præsertim si pauci sint sacerdotes et longe a quibusdam parochianis dissiti.

sufficit ut Deus noverit utrum conditio adimpleta fuerit an non.

964. Conditiones vero *de futuro incerto*, (v. g., *absolvo te, si infra mensem restitueris*) suspendunt effectum sacramenti, et reddunt invalidum sacramentum : conditio enim de futuro, maxime de futuro libero, etsi postea verificetur, sacramentum relinquit inane, *quia*, ut optime notat *Lehmkuhl*, ministri est ritum externum *qua efficacem* ponere, non alterius a quo pendeat conditionis verificatio¹. Unde solæ conditiones, quæ non relinquunt in suspenso effectum sacramenti, conditiones scilicet *de præterito* vel *de præsentī* (v. g., *te absolvo si jam restitueris*, vel *si sis capax*), non obstant validitati formæ.

965. b) Quoad **liceitatem**, principium generale est : Absolutio conditionata licita est, quando hæc duo *simul* concurrunt : gravis ratio judicandi forma absolute prolata exponi sacramentum periculo nullitatis; notabilis utilitas pro pœnitente absolutionem statim recipiendi.

Notentur hæc verba : “ *gravis ratio* ” ; “ *notabilis utilitas* ”. Etenim non debet facile dari conditionata absolutio, sive quia iudicium regulariter debet esse absolutum, sive quia fomentum præberetur socordiæ confessoriorum ac pœnitentium.

966. Practicæ conclusiones. Præcipuæ causæ propter quas absolutio conditionata dari potest, sunt :

a) Ex parte *confessarii* : si positive dubitet utrum absolvet necne, — utrum verbum essenziale omiserit an non ; tunc dicat, vel potius intendat (melius est enim conditionem sola mente concipere) : *si tu non es absolutus*, ego te absolvo.

b) Ex parte *pœnitentis* : 1) *in casu necessitatis*, si moribundus dubiam materiam vel dubias dispositiones exhibet,

¹ LEHMKHUL, *Theologia moralis*, II, 37.

vel si dubitatur num adhuc sit vivus aut absolutionis capax; 2) *extra casum necessitatis*, si dubie dispositi matrimonium contracturi sint, vel locum derelicturi, aut velint, propter gravem rationem, v. g., ad infamiam vitandam, mox sacram communionem recipere; — aut si fundatus adsit timor ne dubie dispositi, si dimittantur sine absolutione, ad sacrum tribunal non redeant, vel in desperationem cadant; — vel si agatur de semi-fatuis, de pueris quorum dubius est rationis usus, et qui cæteroquin per longum tempus sacramenti beneficio privarentur; — aut de piis, qui materiam solum dubiam præbent, et a quibus obtineri nequit materia certa, propter eorum peculiare dispositiones : hi enim aliquoties conditionate absolvi possent, ne diutius careant absolutione. In his enim et similibus casibus verificantur duæ conditiones supradictæ : ex una parte absoluta formæ prolatio sacramentum nullitatis periculo exponeret, et ex altera sufficiens adest ratio statim pœnitentem absolvendi.

967. Corollaria. a) *Pœnitens sub conditione a mortali absolutus regulariter a communione abstinere debet*, cum secus periculo materialis saltem sacrilegii sese exponat. Hinc confessarius non potest *positive* tali pœnitenti dicere ut sacram communionem recipiat. Si vero a pœnitente interrogetur, prudenter respondeat secundum varias circumstantias; dicat v. g. : “conscientiæ tuæ dictamen sequere”.

b) Non datur autem stricta obligatio iterum accusandi peccata conditionate absoluta, ut melius intelligetur ex dicendis ubi de confessione. Nam *prudenter* existimari potest ea fuisse remissa; aliunde, si pœnitens est in bona fide, ut supponitur, in ulteriori confessione remittentur.

968. 4º De effectibus sacramenti Pœnitentiæ. Sacramentum Pœnitentiæ : a) *confert gratiam peccati remissivam*; b) *remittit pœnam æternam peccato debitam*; c) *minuit*, imo aliquando integre tollit *pœnam temporalem*, pro perfectione et intensitate contritionis; d) *restituit merita* per peccatum mortale amissa.

Circa remissionem peccati notetur : a) non posse unum mortale remitti sine alio; b) posse peccatum mortale remitti sine venialibus; c) posse unum veniale sine altero remitti; d) non posse tamen remitti veniale sine remissione mortalium.

ART. II. DE PŒNITENTIS OFFICIIS.

Omnia pœnitentis officia ad tria reducuntur, nempe *contritionem*, *confessionem* et *satisfactionem*, de quibus seorsim dicemus.

§ I. De contritione.

Agemus : 1° de *natura* et *efficacia* contritionis; 2° de ejus *dotibus*; 3° de *proposito* in contritione incluso.

I. De natura et efficacia contritionis.

969. 1° **Notio et species.** A) *Notio*. Contritio, cujus natura jam innuitur suis nominibus (contritio, cordis compunctio, cordis scissio) a Tridentino definitur : “ *Animi dolor ac detestatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero* ” ¹.

970. Dicitur : a) *animi dolor* : cum enim peccatum sit summum malum morale Bonitati divinæ renitens, peccator sincere ad Deum revertens, de delictis a se commissis non potest non tristari ; b) *detestatio de peccato commisso*, id est odium peccati, procedens ex cognitione ejus malitiæ malorumque effectuum, conjunctum cum retractatione pravæ voluntatis, ita ut peccator sincere dicat : si res non esset peracta, non facerem ; vellem non peccasse. — Juxta communem sententiam, dolor est consequentia detestationis, sicut delectatio consequitur amorem ; primum quidem detestamur peccatum, quia ut *malum* illud apprehendimus ; deinde, concipientes illud malum a nobis commissum, esse *præsens*, sive in se sive in suis consecrariis, de eo dolemus (n. 949). Hinc in Beatis odium peccati existit sine dolore ; nam non apprehendunt peccatum ut malum *præsens*, cum jam immunes sint a peccato ejusque consecrariis. c) *Cum proposito non peccandi de cetero* : nemo enim vere peccata detestatur quin eo ipso velit ea in futurum vitare.

¹ Sess. XIV, cap. 4.

971. B) Species. Duplex distinguitur contritio, imperfecta, quæ dicitur *attritio*, et perfecta. Prior est simplex contritio, qualis definitur a *Tridentino* (n. 969), concepta scilicet ex motivo proprio Pœnitentiæ (n. 949), vel simul ex turpitudine peccati, ex pœnarum metu. Posterior autem est eadem contritio, sed "*perfecta caritate*", ut ait *Trident.*¹, seu concepta et perfecta ex motivo caritatis. Et hic per caritatem intelligitur amor Dei perfectus, sive *benevolentiae*, dummodo sit supernaturalis ac super omnia, sive *amicitiæ*²; unde, v. g., qui de peccato dolet, quatenus est offensa Dei Summi Boni et super omnia propter semetipsum dilecti, contritionem perfectam habet.

972. Præterea *Scotistæ* dicunt motivum contritionis perfectæ esse omne motivum quod spectat ad Deum, v. g., quod desumitur ex virtutibus pœnitentiæ, religionis aut obedientiæ; cui opinioni accedunt nonnulli hodierni auctores, Hurter, Palmieri, Egger, juxta quos amor spei et gratitudinis ad perfectam contritionem sufficere potest. Attamen hæc opinio non est satis probabilis; unde in praxi conandum est ex amore spei et gratitudinis ad amorem caritatis ascendere.

973. 2° Efficacia contritionis perfectæ sine sacramento. Contritio perfecta peccata gravia remittit, absque sacramenti Pœnitentiæ reali susceptione, non tamen sine ejus voto. Docet enim *Tridentinum*³: "præterea, etsi contritionem hanc aliquando caritate *perfectam* esse contingat, *hominemque Deo reconciliare*;... ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni, *sine sacramenti voto* quod in illa includitur, non esse adscribendam". Dicitur: *non sine sacramenti voto*, quia

¹ Sess. XIV, cap. 4.

² Amor *benevolentiae* est amor quo Deum diligimus *propter se* ut infinite perfectum *eique* bonum volumus; amor autem *amicitiæ* præterea includit mutuum amorem seu redamationem. In praxi benevolentia non separatur ab amicitia, unde *S. Thomas* docet *absolute* caritatem esse amicitiam (supra, n. 213). — ³ Sess. XIV, cap. 4.

cum sacramentalis confessio sit in Nova Lege medium salutis, et quidem præceptum, peccator non potest esse vere contritus quin velit delicta sua clavium potestati subicere (n. 956).

974. 3° De sufficientia attritionis cum sacramento : — **A)** Contritio imperfecta seu attritio, concepta ex fœditate peccati, vel amissione æternæ beatitudinis et æternæ damnationis incursu, est *verus et utilis dolor* præparans ad gratiam, et idcirco honestus. De fide est ex *Trid.* contra Lutheranos ¹. Honestum est enim non solum inferni pœnas fugere et peccatum detestari, sed etiam ordinare fugam peccati ad vitatorem pœnæ, cum peccator, qui peccatum fugit propter pœnam vitandam, *non excludat* altius motivum. Præterea qui ex gehennæ metu efficaci odit peccatum, eo ipso est dispositus ad faciendum quidquid oportet ut, vitando peccatum, infernum vitet, et proinde ad servanda præcepta, quorum primum est præceptum dilectionis Dei super omnia.

975. B) Ad remissionem peccatorum consequendam *vi sacramenti Pœnitentiæ* non requiritur contritio perfecta, sed *sufficit attritio*. Constat ex *Tridentino* docente attritionem “ad Dei gratiam in sacramento pœnitentiæ impetrandam *disponere*” ². Idem infertur ex *maxima sollicitudine* quam habet Ecclesia absolvendi peccatores in periculo mortis constitutos.

976. C) Illa vero attritio, ut sufficiat, conjungi debet cum *fide*, secus non esset supernaturalis; et cum *spe* veniæ, secus nullum esset propositum melioris vitæ.

¹ Sess. XIV, cap. 5.

² Sess. XIV, cap. 4.

Num vero aliqualis *dilectio Dei* requiratur in præfata attritione ex metu gehennæ concepta? Omissis aliis opinionibus, duo hodie exstant hac de re systemata. a) Alii, post *Pallavicini*¹ et *Bossuet*², tenent simul cum attritione requiri initialem amorem Dei propter se dilecti, qualis habetur ab eo qui *nititur* contritionem ex caritatis motivo elicere, et revera Deum diligere incipit. b) Alii vero tenent non requiri alium amorem nisi amorem *spei* seu *concupiscentiæ*; sed, juxta quosdam, hic amor debet *explicite* elici³; secundum alios, sufficit ut *implicite* eliciatur⁴; jam vero semper implicite continetur in sincera attritione quæ voluntatem peccandi excludit et spem veniæ includit, ut vult *Tridentinum*. Non potest enim quis vere detestari peccatum ut offensam Dei, cum spe veniæ et desiderio gratiæ seu justitiæ quin eo ipso incipiat aliquo modo amare Deum tanquam omnis justitiæ fontem⁵. Hæc ultima sententia *communis* evasit et *moraliter* certa. Expedit tamen ut pœnitenti proponantur motiva contritionis perfectæ, quia perfectiora sunt.

II. De dotibus contritionis.

Contritio, sive perfecta sive imperfecta, quibusdam vestiri debet conditionibus, ut suos producat effectus cum vel sine sacramenti receptione. Si quidem debet esse 1° *sincera* seu *interna*, 2° *supernaturalis*; 3° *universalis*; 4° *appretiative summa*; 5° *in ordine ad sacramentum*. De quibus seorsim dicendum est.

977. 1° *Contritio debet esse sincera seu interna, id est vere in corde seu voluntate concepta*; nam contritio, utpote reparatio et medela peccati, poni debet ubi peccatum commissum fuit et habitualiter remanet, videlicet in voluntate : voluntas peccando insanivit, pœnitendo resipiscat.

¹ *De Pœnit.*, c. 12.

² *De doctrina C. Trid. circa dilectionem in Sacr. Pœnit. requisitam.*

³ Ita *TOURNELY*, *de Sacr. Pœnit.*, q. V, a. 3.

⁴ *SUAREZ*, *DE LUGO*, *S. ALPHONS.*, etc.

⁵ *Trident.*, sess. VI, cap. 6.

Unde : a) non sufficit contritio *mere externa* aut *ficta* aut *mere existimata*¹; b) mera affirmatio pœnitentis non semper sufficit ut iudicetur attritus, sed, ut prudens iudicium efformetur, necesse est ad plures circumstantias advertere, videlicet ad *indolem* pœnitentis, ad *motiva* quibus ad confitendum impellitur, ad *curam* quam in prœparatione adhibuit, ad *mutationem vitæ*, ad *fugam* occasionum peccandi, ad usum remediorum antea præscriptorum; c) cavendum est ne pueri et rudes totam suam contritionem reponant in externa formulæ recitatione.

978. 2º *Contritio supernaturalis esse debet*², *tum ratione principii*, id est elicitæ sub influxu gratiæ actualis mentem illuminantis et voluntatem adjuvantis, — *tum ratione motivi*, id est, elicitæ propter motivum quod ad Deum referatur, juxta omnes, et insuper fidei lumine apprehensum, ut communiter tenetur contra paucos³. Etenim contritio, utpote dispositio proxima ad justificationem assequendam vel augendam, debet esse ejusdem ordinis ac justificatio, id est supernaturalis et ex parte subjecti et ex parte objecti seu motivi.

Unde : a) ad contritionem vere supernaturalem conferunt tum motivum sumptum ex *turpitudine peccati* : quæ turpitudine est moralis fœditas quæ oritur ex oppositione ad ordinem supernaturalem in Deo, in Christo, in anima consideratum⁴; tum motivum sumptum ex timore pœnarum æternarum et etiam temporalium in lumine fidei consideratarum; tum motivum sumptum ex amore Dei perfecto vel imperfecto; b) qui se preparat ad absolutionem non debet anxius esse de eliciendis actibus fidei et spei, ab ipso contritionis actu distinctis : qui enim accedit ad confessionem vere pœnitens, necessario elicit explicite (si non

¹ Quandoque tamen inveniuntur peccatores qui *dolent quod non doleant*; tunc inquirat confessarius num serio velint peccatum relinquere ac mediis uti ad occasiones peccati vitandas; si affirmative respondent, judicare potest eos esse vere attritos, quamvis eorum dolor non sit sensibilis.

² DENZ., n. 1207 (1074).

³ In praxi vix ulla est difficultas; nam de facto omnia motiva contritionis, quæ *Tridentinum* enumerat et fidelibus proponunt sacerdotes, sunt objectum fidei propriè dictæ et fidei lumine apprehendi possunt ac solent. — ⁴ Legè *Synopsim maj.*

reflexe, saltem exercite) actus fidei et spei¹ : cum enim intendat recipere remissionem peccatorum, procul dubio expresse credit virtute sacramenti illa remittenda, et sperat Deum sibi fore propitium propter merita Christi.

979. 3° *Contritio debet esse appetiatiue summa; non requiritur autem intensive summa.* Etenim contritio excludere debet omnem affectum ad peccatum et omnem peccandi voluntatem, quod non erit nisi peccatum *æstime-tur* seu *appretietur* maximum omnium malorum ideoque pœnitens paratus sit omnia sustinere potiusquam Deum offendere mortaliter. Non requiritur autem actus contritionis intensive summus, sed sufficit actus etiam remissus, dummodo excludat omnem affectum ad peccatum mortale².

Hinc : a) ad contritionem appetiatiue summam, non requiritur, neque expedit *explicita* comparatio peccati cum aliis malis in particulari : possumus enim peccatum super omnia mala detestari quin illud cum ceteris malis compa-remus, et aliunde imprudens foret imaginari ut instantia quædam mala in specie pro quibus tolerandis nunc non adest gratia ; b) ad contritionem appetiatiue summam non requiritur dolor sensibilis : contritio enim in sensibilitate non residet, sed in voluntate, præeunte iudicio intellectus, et aliunde sensibilis emotio non est in nostra potestate.

980. 4° *Contritio universalis esse debet quoad peccata mortalia*, videlicet extendi non solum ad ea quæ declarata sunt, sed etiam ad ea quæ propter oblivionem vel legitimam rationem omissa sunt : etenim contritio ad remissionem peccati ordinatur ; atqui, in præsentî rerum ordine, unum peccatum mortale non potest sine aliis condonari, cum non remittatur nisi per infusionem gratiæ sanctificantis quæ non potest animam introire in qua maneat unum peccatum mortale.

¹ S. ALPHONS., tom. 3, lib. 6, n. 439.

² " Quantumcumque parvus sit dolor, dummodo ad contritionis rationem sufficiat (i. e., peccatum supra omnia detestemur), omnem culpam delet ". S. THOMAS, *Suppl.*, q. 5, a. 3.

— *Quoad venialia, non requiritur ut contritio ad omnia extendatur*: etenim genuinus dolor concipi potest de uno veniali quin concipiatur de altero, præcipue quando hæc peccata sunt diversi generis; v. g., dolere possum de mendacio, propter specialem malitiam ei insitam, quin doleam de levi actu superbiæ vel intemperantiæ ¹.

Hinc : a) non requiritur ut pœnitens singula mortalia percurrat et formaliter ac distincte de singulis doleat, sed sufficit ut implicate ea detestetur ex motivo omnibus *communi*, qui tunc contritio est vere universalis; quoties tamen id fieri potest absque periculo (quod adesset, v. g., in materia castitatis) salubrius est ad singula explicite ferri contritionem, quia tunc est vividior²; b) qui sciens ac volens accusat indiscriminatim venialia de quibus dolet et alia de quibus certe novit se non dolere, probabilius non peccat; melius tamen esset de venialibus contritionem concipere ex motivo universali, qui ad omnia venialia sese extendat.

981. 5º *Contritio elici debet in ordine ad sacramentum, seu quædam unio moralis requiritur inter actum contritionis et absolutionem.* Certum est. Etenim cum sacramentum sit quoddam *totum morale*, ejus partes debent *uniri moraliter*, prout sensus formæ exigit.

Hæc unio respicit tum intentionem, tum tempus.

A) *Relate ad intentionem*, dolor de peccatis conceptus referri debet ad absolutionem : ad quod probabilius sufficit ut dolor, ante propositum confitendi tamen conceptus, v. g., tempore quo concio auditur, *virtualiter* in confessionem influat, ita ut fiat vi doloris tempore concionis concepti. Melius est ac tutius ut pœnitentes explicite et reflexe contritionis actum eliciant aut renovent in ordine ad confessionem.

¹ Qui vero scienter ac volenter sola venialia accusat, nullam de eis contritionem habens, graviter peccat, quia eo ipso sacramentum nullum reddit (n. 956). — ² S. ALPH., n. 438.

B) Relate ad *tempus* : **a)** contritio præcedere debet absolutionem, aut saltem elici eo temporis puncto quo absolutio datur ; **b)** non debet autem necessario præcedere confessionem¹, quamvis id sit multo prudentius ; **c)** actus contritionis manet ordinatus ad absolutionem non solum per plures horas, sed etiam per aliquot dies, dummodo non retractetur per novum peccatum mortale, et perseveret in aliquo effectui, v. g., voluntate confitendi, fuga occasionum ; **d)** quando pœnitens, statim vel paulo post absolutionem, peccatum grave accusat ex oblivione omissum, *novus* doloris actus probabilius non requiritur², sed laudabilius et tutius elicitur ; **e)** quando vero, *post longum* intervallum, de novo accusantur peccata jam absolutione remissa, probabilius requiritur novus doloris actus.

III. De dotibus propositi.

982. Propositum quod, in vera contritione jam inclusum, concipere expresse expedit, est *sincera voluntas in posterum vitandi quæcumque peccata, saltem mortalia, et non tantum peccata jam commissa et remissa.*

1° Quoad **mortalia** propositum debet esse : **A)** *universale*, id est ad omnia mortalia sese extendens, non solum ad ea quæ commissa sunt, sed ad quælibet alia, quin tamen *singula* explicite percurrantur (n. 980), nisi id specialiter exigat bonum *commune*, v. g., in casu scandali reparandi, vel bonum *tertii*, v. g., quando restitutio necessaria est, vel gravis alia ratio hujusmodi ; **B)** *firmum*, id est, ita in voluntate radicum ut pœnitens vere ac deliberate paratus sit nullius mali timore nulliusve boni cupidine peccatum grave commit-

¹ Cf. *Rituale rom.*

² Probabilius requiritur et tutius elicitur, juxta S. ALPHONS., n. 448.

tere : cui firmitati non obstat aliqualis timor vel potius prævisio plus minusve certa relapsus, dummodo *pro præsentî* sincere statuatur pœnitens pro viribus suis vitare peccatum ac in Dei gratia confidat pro futuro ; C) *efficax* saltem *affective*, ita ut pœnitens animo sit paratus ad media adhibenda : non requiritur enim ut sit *efficax effective*, quia relapsus non semper est signum infirmi propositi, cum sæpius oriatur ex inconstantia et mutatione voluntatis.

983. D) Communius autem tenetur contra paucos non requiri propositum *formale* et *explicitum*, sed sufficere *virtuale* quod in actu doloris continetur, dummodo contritio ex motivo universalis concipiatur : sic enim sufficienter *voluntas peccandi* excluditur, ut exigit *Tridentinum*. Nam, ut ait *Scavini*¹, “ vix ac ne vix quidem eveniet ut pœnitens vere contritus propositum etiam explicitum omittat, etsi ad hoc non reflectat, quod necesse non est ”. Unde *ante factum*, omnino consulendum est propositum formale et explicitum ; *post factum*, non putamus pœnitentem cogendum esse ad iterandas confessiones.

984. 2º *Propositum* autem **venialia** vitandi *firmum* quidem et *efficax* esse debet, non autem necessario *universale*, cum unum veniale remitti possit sine alio. Unde absolutio est valida : a) quando mortalium tantum habetur contritio et propositum, quin habeatur ullius venialis ; b) quando, mortalibus potestati clavium non subjectis, unius vel aliquorum ex venialibus habetur contritio et propositum. Immo, cum omnia venialia *collective* sumpta vitare non possimus, sufficit dolorem concipere de eorum frequentia, ac firmiter propositum statuere hanc frequentiam

¹ *Scavini*, n. 292.

minuendi. Aliunde absolutio facilius concedenda est iis qui frequenter in eadem venialia relabuntur quam in eadem mortalia : quia in venialia relapsus non est tam probabile indicium quod desit verus dolor : facilius enim vitantur mortalia quam venialia.

§ II. De Confessione.

Dicemus : 1° de *præcepto* confessionis; 2° de ejus *integritate*; 3° de *causis* ab integritate *excusantibus*; 4° de *mediis* ad hanc integritatem procurandam.

I. De *præcepto* confessionis.

985. 1° **Divinum** adest *præceptum* confessionis, et quidem **A)** *per se* obligans : **a)** certo in *articulo* et in *valde probabili periculo mortis*, ex quacumque causa hoc periculum oriatur, sive ex morbo, sive ex pugna, sive ex periculoso partu : qui enim, in tali periculo constitutus, divinam legem non implet, temere se exponit periculo eam nunquam implendi, et quidem cum salutis æternæ discrimine; **b)** probabiliter, juxta S. Alphonsum¹ multosque alios, *aliquoties* in vita, quia Ecclesia, mentis Christi interpres, annuam confessionem præcepit. **B)** *Per accidens* obligat : **a)** quando sacra communio recipienda est, si communicaturus in peccato mortali versatur (n. 899); **b)** quando status gratiæ requiritur et simul peccator non potest actum contritionis perfectæ elicere; **c)** quando gravis tentatio aut pravus habitus sine confessione superari nequit : quod non sæpe occurrit.

986. 2° Adest et *præceptum ecclesiasticum* a Concilio Later. IV (1215) edictum : “ Omnis utriusque sexus fidelis postquam ad annos discre-

¹ Lib. VI, n. 663.

tionis pervenit (" id est, ad usum rationis", addit *Codex*¹) omnia sua solus peccata confiteatur fideliter, saltem semel in anno, proprio sacerdote, et injunctam sibi pœnitentiam studeat pro viribus adimplere..." Ex quibus verbis intelligitur omnes baptizatos, etiam pueros², qui conscii sunt mortalis peccati nondum declarati in valida confessione, debere fideliter, id est valide³, et intra annum confiteri; annus autem communiter reputatur currere a Paschate ad sequens Pascha. — Hinc : **a)** qui per annum sic computatum non peccavit mortaliter, stricte loquendo ad confitendum non tenetur, cum Ecclesia suo præcepto solum determinaverit tempus quo divinum præceptum obligat et aliunde divinum præceptum non obliget nisi ad confessionem mortalium⁴; **b)** multi tenent eum qui initio anni seu tempore paschali sola venialia confessus est, et postea, ante finem ejusdem anni, in mortale incidit, teneri denuo confiteri; sed in praxi, fideles tunc putant præcepto satisfecisse, et de tali obligatione non satis constat; **c)** qui, incœpto anno, prævidet se non habiturum amplius copiam confessarii ante annum elapsam, et aliunde est conscius peccati mortalis, tenetur confessionem instituere; **d)** si quis, mortalis peccati conscius, non confessus fuerit intra præscriptum tempus, quamprimum moraliter confiteri debet, juxta communem sententiam; **e)** præcepto non satisfacit qui confessionem facit sacrilegam vel voluntarie nullam⁵.

987. Adnotanda : **a)** Olim præcipiebatur confiteri "*proprio sacerdote*" seu *parrocho*; sed hodie, consuetudine vim legis habente et dispositione novi *Codicis*, abrogata

¹ *Can.* 906.

² Quod etiam præscripsit PIUS X per decretum S. Cong. de Sacramentis, die 8 Aug. 1910. Cf. *Acta Apost. Sedis*, vol. II, p. 577.

³ DENZ., n. 1114 (985).

⁴ *Trident.*, sess. XIV, can. 7. — ⁵ *Codex*, c. 907.

est hæc dispositio, ita ut quilibet possit confiteri cuilibet sacerdoti rite approbato etiam alius ritus¹; b) prohibitio ab ingressu ecclesiæ et privatio sepulturæ ecclesiasticæ, quas edicit Concil. Later. contra eos qui legem confessionis annuæ violant, sunt pænæ abrogatæ².

988. 3º De dotibus confessionis: — Confessio debet esse: a) *pura*, id est recta intentione instituta, videlicet ad remissionem peccatorum obtinendam: hinc, si fiat *exclusive* propter finem moraliter malum, v. g., ad extorquendam pecuniæ summam a confessario, invalida erit; si vero *principaliter* propter finem bonum et secundario propter finem malum, v. g., propter vanam gloriam, erit valida quamvis peccato veniali fœdata; b) *simplex et nuda*, nempe non artificiose composita; nec superflua complectens, ut sunt peccata aliena, circumstantiæ quæ ad rem non pertinent; c) *humilis et dolorosa*, seu cum propriæ indignitatis sensu et sincero dolore, non peccata excusando aut eorum malitiam aliis tribuendo³; d) *discreta seu prudens*, aliorum peccata vel defectus absque necessitate non manifestans, pudicis et cautis verbis peccata turpia exprimens; e) *vocalis*, id est verbis expressa, non nutu, signis aut scriptis: quod requirit consuetudo vim legis habens; unde sine justa causa (qualis esset nimia verecundia aut scrupulositas) non licet signis aut scripto confiteri; f) *secreta*, et soli sacerdoti facta: confessio enim publica, nec præcipitur, nec prudenter præciperetur⁴; g) *fidelis et integra*: de qua integritate nunc fusius.

¹ *Codex*, c. 905.

² *Codex* enim, c. 906, de hac sanctione silet ideoque eam abrogat. Cfr. can. 6, § 5.

³ Si quis peccata sua modo historico prius enarraverit, ad novam accusationem non tenetur, si confessarius distincte meminerit; secus, est hortandus ad distinctam et novam accusationem, non cogendus; semper *tenetur* ad globalem (in omni hypothese).

⁴ *Trident.*, sess. XIV, cap. 5.

II. *De integritate confessionis.*989. 1º *De necessitate hujus integritatis.*

A) *Jure divino necessarium est* confiteri omnia et singula *peccata mortalia*, etiam occulta, post baptismum commissa, quorum memoria post diligens examen habetur. “Reliqua autem peccata, quæ diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem confessione inclusa esse intelliguntur”¹; attamen manet obligatio ea accusandi, quando in memoriam redeunt². Unde integritas *materialis* seu *objectiva* non semper requiritur ad validam absolutionem; semper vero necessaria est integritas *formalis* et *subjectiva*, seu accusatio omnium mortalium quæ pœnitens hic et nunc moraliter potest confiteri.

990. Hinc adulti, qui sub conditione baptizantur, postea debent, præmissa suorum peccatorum confessione, *sub conditione absolvi*. Casu enim quo validus fuisset prior baptismus de quo dubitatur, absolutio sacramentalis requiritur ad remittenda peccata dehinc commissa.

991. B) Omnia *peccata venialia*, post baptismum commissa, et peccata tam mortalia quam venialia jam remissa *directe* (id est, per confessionem et absolutionem), sunt *materia sufficiens, sed libera*, confessionis. Constat tum ex *Trident.* 3, tum ex *Codice* 4.

Hinc : a) materia insufficiens confessionis sunt non solum *indeliberati actus*, sed et *imperfektionen* (n. 156), ut neglectus divinæ inspirationis circa opus supererogatorium, quia non sunt transgressiones legis divinæ; attamen sæpe in his imperfectionibus latet aliquod veniale peccatum intentionis leviter malæ, v. g., acediæ, vanitatis; b) nec materia *dubia* sufficit⁵ ad absolutionem modo abso-

¹ *Ibid.*, can. 7 et cap. 5. — Vide *Synops. Theol. dogmat.*

² DENZ., n. IIII (982).

³ Sess. XIV, cap. 5. — ⁴ *Codex*, c. 902.

⁵ V. g. si non constat utrum actus sit peccatum an non, utrum sit deliberatus an non.

luto datam, quia sacramentum nullitatis periculo exponeretur; imo non debet, absque ratione gravi, dari conditio-nata absolutio pro peccato dubio¹; e) si materia *libera* declaratur, non necesse est ut infima species cujuslibet peccati exponatur; nam si nulla est obligatio hæc peccata accusandi, a fortiori non necessarium est ea in specie declarare. Unde, juxta omnes, sufficit dicere: *Contra talem virtutem peccavi*, quin infima species ac numerus declarentur. E contra: 1) non esset omnino tutum dicere: *Peccavi graviter*, vel *accuso me de peccatis meis mortalibus*, etsi talis accusatio multo probabilius valida est et licita, præcipue quando fit ad cautelam, post declarata peccata nondum remissa; 2) a fortiori non esset tutum dicere simpliciter: *Peccavi*, *accuso me de omnibus peccatis vitæ præteritæ*²; aliqui tamen theologi³ talem accusationem validam, imo et licitam reputant.

992. 2° De ambitu integritatis. Quæstio expendi potest quoad 1° *speciem* peccatorum; 2° eorum *numerum*; 3° *circumstantias*; 4° *peccata dubia*; 5° per modum conclusionis, dicemus de *mendacio* in confessione commisso.

993. A) Ad integritatem confessionis requiritur, ex *Trident.* 4, ut mortalia accusentur secundum **speciem infimam** (n. 159-160), *in quantum moraliter fieri potest*. Ita non sufficit dicere: *contra caritatem peccavi*, sed exponendum est num quis peccaverit odio, discordia, scandalo. Si vero

¹ Igitur *in praxi*, quando pœnitens vel nullum peccatum accusat, vel solum peccatum dubie commissum, a) confessarius eum interroget de peccatis quæ communius committuntur, v. g., contra caritatem, vel patientiam, aut veracitatem, aut officia ejus statui propria; b) si nihil certi obtineat, suadeat pœnitenti ut declaret aliquod certum peccatum vitæ anteactæ, sive mortale, sive veniale; quod facilius erit, si confessor ipse has aut similes quæstiones proponat: "nonne in præterito peccavisti contra obedientiam parentibus debitam, vel caritatem erga proximum? nonne motibus iræ consensisti, etc.?" — Si pœnitens nullum certum peccatum tunc accuset, de necessariis ad salutem interrogetur; nam adest haud improbabilis suspicio eum forsitan ignorare ea quæ necessaria sunt necessitate medii: quo casu, non potest absolvi nisi prius instruat, ut infra dicetur.

² Cf. *Synopsim maj.*, n. 357.

³ Contrarium docent LAYMANN, SUAREZ, LEHMKUHL.

⁴ Sess. XIV, cap. 5.

constat pœnitentem non apprehendisse et consequenter non admisisse diversas malitias in actu suo objective contentas, ab interrogationibus confessarius abstineat, saltem pro tempore; postea vero, occasione data, melius eum instruere conabitur.

Diximus : *in quantum moraliter fieri potest* : quandoque enim pœnitens ab infima specie accusanda excusatur ob defectum memoriæ. Qui vero non recordatur speciem *infimam*, tenetur *genericam* declarare : v. g., qui scit se contra caritatem peccasse, quamvis non recordetur quomodo, tenetur dicere : *contra caritatem graviter peccavi*. Iterum qui conscius est se peccasse mortaliter, quamvis non recordetur quale peccatum commiserit, dicere debet : *graviter peccavi*.

994. *Hinc* : a) ad integritatem confessionis non sufficit actum internum exprimere, sed *actus externus* peccati declarandus est; v. g., qui proximum injuste occidit, non satisfacit præcepto integritatis dicendo : *desiderium habui innocentem occidendi*. Ratio est quia ex communi sapientum ac fidelium æstimatione *moraliter* actus externus ab interno differt in specie actus et in specie malitiæ : siquidem " exterior actus non est peccatum tanquam circumstantia, sed tanquam substantia ipsa et consummatio peccati " ¹. Aliunde, absque declaratione actus externi, confessarius vix munere suo fungi potest circa occasiones vitandas, restitutionem imponendam et remedia præbenda; b) *effectus* moraliter malus ex peccato secutus declarandus est, juxta omnes, si ex hoc effectu incurratur censura aut reservatio aut obligatio restituendi; — extra hos casus, scilicet *ratione sui* tantum, declarandus est si talis sit ut ex causa posita sequi possit vel non; v. g., si quis, propter ebrietatem, omisit sacrum die festo, vel blasphemavit, debet significare se, vino indulgendo, hæc pericula *prævidisse* ², et revera ebrium omisisse sacrum, blasphemasse; secus, effectus malus non est necessario declarandus, cum satis intelligatur ex causa sua; v. g., ei qui domum alterius incendit sat erit dicere : *domui alienæ ignem admovi*. Lugo

¹ SALMANT., *Mor.*, tom. I, tract. VI, cap. VIII, n. 11.

² Effectus enim externus, ut imputetur, debuit prævideri saltem confuse; sed si prævisus fuerit confuse tantum, est minus peccaminosus. — Excipit S. ALPHONSUS casum quo mala voluntas ante effectum retractata fuerit : tunc enim effectus est solum materialiter malus (lib. IV, n. 149).

tamen absolute negat effectum malum accusandum esse, quia tota malitia moralis est in causa seu actu interno ¹.

995. B) Ad integritatem confessionis, pœnitens tenetur etiam **numerum** (n. 161 sq.) peccatorum mortalium distincte manifestare, in quantum moraliter cognosci valet. Id constat ex *Trident* ².

Hinc : a) quando pœnitens *certo* novit numerum peccatorum, illum sincere confiteri debet : secus esset sacrilegium mendacium ; b) quando, post diligens examen, numerum certum non novit, debet accusare numerum *approximativum* addendo particulam *circiter*, quæ habet sensum respectivum ad numerum cui additur : sic *circa ter* intelligitur, 2-4 ; *circa decies*, 8-12 ; *circa centum*, 90-110 ; c) si pœnitens non possit etiam approximativum numerum recollere, quia *consuetudinem* peccandi diu fovit, sufficit ut consuetudinis durationem indicet, addendo, si fieri potest, quoties circiter in die, vel hebdomade, vel mense peccaverit ; d) sufficit peccatorum *internorum frequentiam* modo generali exprimere, dicendo, v. g., per unum mensem frequenter in die gravia mala inimico imprecatus sum : rudes enim nequirent dicere quoties circiter huiusmodi desideria *interrupta* fuerint ; e) qui *bona fide* peccata sua accusaverunt modo indeterminato et confuso, postea, doctiores facti, probabiliter non obligantur ad iterandam confessionem : nam eorum peccata jam *directe* remissa sunt.

996. C) Ad integritatem confessionis necesse est accusare **circumstantias speciem peccati mutant**, si nova malitia sic inducta gravis sit et ut talis apprehensa fuerit. Ita docet *Trident*, 3, et merito : illæ enim circumstantiæ, eo ipso quod speciem mutant, nova et distincta peccata constituunt.

Præcipue circumstantiæ, quæ speciem mutare valent, sunt : a) circumstantia *personæ peccantis*, quando peccatum contra castitatem committitur a persona Deo consecrata voto castitatis vel ordine sacro : tunc enim est sacrilegium personale ; — vel conjugata : est enim adulterium ; — aut quando quis scandalizat personam cuius spirituales

¹ Disp. XVI, sect. 9. — Praxis universalis est accusandi effectum malum ; obligatio autem theoretice urgeri nequit.

² Sess. XIV, can. 7 et cap. 5. — ³ *Ibid.*, can. 7. Cf. *Codex*, c. 901.

curam habet vi *muneris sui*, v. g., si parochus peccat cum parochianis, parentes cum filiis, magister cum discipulis : hi enim ex *justitia* vel *pietate* tenentur subditorum spirituale bonum promovere, ideoque contra alterutram virtutem peccant ; b) circumstantia *personæ cum qua vel contra quam peccatur* : 1) in materia castitatis, ut si quis peccat cum conjugata (adulterium), vel cum cognata aut affini (incestus) ; 2) in materia caritatis vel justitiæ, ut si quis odio habuerit, vel percusserit, aut calumniatus fuerit parentes, vel filios, aut avos, nepotes affinesve in primo gradu : tunc enim offenditur pietas ; c) circumstantia *loci* quando sacrilegium ex hoc inducitur, v. g., quando actus externus contra castitatem in ecclesia committitur, aut ibidem res sacræ surripiuntur ; d) circumstantia *finis*, quando in se est graviter peccaminosa, v. g., si quis turpia proferat cum intentione innocentem personam seducendi.

997. Hinc : a) accusari debent circumstantiæ, sive scandalī, sive erroneæ conscientiæ, sive quantitatis, quæ aliquod peccatum *ex veniali faciunt mortale*¹, v. g., leviter turpia loqui coram innocentibus pueris, quia tales circumstantiæ *mutant speciem*, non objecti quidem, sed reatus² ; b) quoad autem circumstantias quæ peccati malitiam jam de se mortalem simpliciter aggravant, dissentiunt auctores ; sed communior opinio³ negat has esse accusandas. Præcipua ratio est quia, dum *Tridentinum* explicat necessitatem confitendi mortalia eorumque circumstantias, semper hanc addit limitationem : “*circumstantias quæ speciem peccati mutant*”. Attamen, juxta omnes, *per accidens* adest obligatio circumstantias notabiliter aggravantes aperiendi, quando de eis confessarius interrogat ad rectum judicium ferendum de statu pœnitentis, v. g., quoad consuetudinem peccandi, quoad occasiones proximas, quoad restitutionem⁴.

998. D) Quando, post diligens examen : a) peccatum est vere **dubium** vel *dubie mortale*⁵ non

¹ Et præcipue censuræ aut reservationi obnoxium.

² SALMANT. MOR., *Ibid.*, n. 10. — Cfr. 1^a 2^æ, q. 18, a. 5.

³ Ita S. THOMAS, S. ALPHONSUS et plerique moderni contra SUAREZ, BILLUART, LA CROIX et alios.

⁴ DENZINGER, n. 1208 (1075).

⁵ Peccatum est *vere dubium*, quando serio dubitatur num fuerit commissum, v. g., num quis consensum præbuerit pravæ cogitationi ; *dubie mortale*, quando fuit certo commissum, sed de ejus gravitate serio dubitatur, v. g., ob levitatem materiæ, vel ob imperfectionem advertentiæ aut consensūs.

est stricta obligatio illud confitendi. Ita communiter. Etenim in præsentī materia agitur de *licitio* (n. 131). Unde sic ratiocinatur probabilista: Lex dubia non obligat; atqui in hoc casu lex confitendi est dubia; ergo non obligat. Quod concedit et æquiprobabilista, dummodo non sit *probabilius* peccatum fuisse commissum (n. 130): etenim in hoc ultimo casu, lex confitendi, utpote *probabilior*, ut aiunt, *certæ* legi æquivaleret. Attamen prior opinio vere et solide probabilis manet ¹.

Generatim igitur *suadenda* est peccatorum dubiorum accusatio, nisi agatur de timoratis et scrupulosis.

999. b) Si vero peccatum fuit certo commissum ac mortale, dubitatur autem num fuerit accusatum: 1) juxta omnes, declarari debet, si dubium sit *mere negativum*, i. e., si nulla sit ratio positiva saltem probabilis quod tale peccatum jam accusatum fuerit; 2) si vero dubium sit *vere positivum* ac serio probabile (quod verificatur quando quis diligenter examen ac confessionem instituere solet), controvertitur. Juxta *probabilistas*, lex confitendi dubia est nec proinde obligat; juxta æquiprobabilistas, manet obligatio tale peccatum confitendi, quia melior est conditio possidentis et obligatio confitendi possidet; nisi tamen, addit S. Alphonsus ², dubium exortum sit post tempus diuturnum.

1000. c) Si peccatum ut dubium accusatum fuerit et postea ut certum cognoscatur, probabilius est adesse obligationem accusandi illud ut certum, juxta S. Alphonsum ³ et multos theolo-

¹ Aliunde: a) *Tridentinum* non imponit confessionem peccatorum ut sunt in conscientia, sed peccatorum quorum pœnitentes habent conscientiam, id est certam scientiam seu memoriam; b) non est pro delicto dubio onus certum impendendum, ut ait *Benedictus XIV.*

² Tom. 3, lib. VI, n. 477. — ³ *Ibid.*, n. 478.

gos, quia accusatio dubia non æquivalet accusationi certæ, sed ab ea substantialiter differt; — *probabile* est hanc obligationem iterandi confessionem non adesse, juxta *Lugonem* et *Lehmkuhl*¹, quia hoc peccatum jam fuit *directe* remissum: quæ ratio omnino solida videtur, ideoque turbandi non sunt fideles qui peccatum hujusmodi iterum accusare neglexerunt.

1001. E) De mendacio et aliis defectibus integritati contrariis. a) Mendacium vel silentium est grave sacrilegium, quoties versatur circa materiam necessariam ad integritatem confessionis, aut circa dispositiones ad absolutionem requisitas. Etenim tale mendacium vel silentium est injuriosum sacramento cujus efficaciam destruit, perniciosum ipsi pœnitenti qui privatur gratia sacramenti.

1002. b) Qui peccatum mortale *recens* accusat ut *antiquum*, v. g., confessionem generalem instituendo, in qua *ex industria* non distinguit mortalia post ultimam confessionem patrata, ab eis quæ antea commissa fuerant, substantiali integritati confessionis satisfacit, nisi circumstantia temporis in hoc casu mutet peccati speciem (v. g., fornicationi addendo malitiam adulterii). Ceterum talis agendi ratio reprobanda est, cum perfectæ sinceritati adversetur ac viam parare possit sacrilegio.

1003. c) E contra graviter peccat, juxta communem sententiam, qui peccatum mortale *nondum accusatum* confitetur ut antiquum jam *antea declaratum*: decipitur enim confessarius in re gravi ad confessionem spectante, cum inde judicet peccatum grave non esse materiam necessariam.

¹ DE LUGO, disp. XVI, n. 78-83; LEHMKUHL, n. 318.

1004. d) Qui *venialia* confessario ordinario accusat, *mortalia* vero *alteri*, non peccat, sed justa libertate utitur, si prius absolvatur a mortalibus ac postea a venialibus, dummodo id non faciat ad liberius peccandum, nec hac ratione agendi confessarius ordinarius decipiatur in re gravi ad vocationem pertinente.

e) Non peccat qui *vocem simulat* ne a confessario agnoscatur, dummodo id non fiat a consuetudinario vel recidivo ad decipiendum confessarium et facilius absolutionem extorquendam.

f) Pœnitens tenetur interroganti confessario sincere respondere, quoties hic *legitime* interrogat, v. g., de habitu, relapsu, occasione proxima, uno verbo de rebus necessariis ad prudens iudicium ferendum ¹ circa statum pœnitentis.

III. *De causis ab integritate excusantibus.*

1005. **Principium** : *Impotentia physica vel moralis, quamdiu perseverat* ², *excusat a confessionis integritate*, non solum absoluta, sed etiam ab ea quam Tridentinum describit ³ : etenim lex positiva, etiam divina, ad id quod est impossibile aut etiam difficillimum non obligat.

1006. 1° Impotentia autem physica provenit : a) ex defectu virium (ægrotante pœnitente aut sacerdote) vel temporis (instante naufragio, incendio aut pugna); b) ex infirmitate memoriæ (cui

¹ DENZ., n. 1208 (1075).

² Unde post cessationem impotentiae, peccata omissa debent accusari in prima confessione, ut remittantur *directe*, id est vi ipsius absolutionis.

³ Per integritatem absolutam intelligimus integritatem ita perfectam ut nullum mortale nondum accusatum e memoria et accusatione effugiat. Per integritatem Tridentinam intelligimus integritatem qualis notificatur in Concil. Trid. Sess. XIV, can. 7. Utraque integritas apud diversos auctores *materialis* vocatur : quod æquivocationem inducit a qua cavendum est.

subveniendi per scriptum nulla est obligatio) aut ignorantia (ex qua pœnitens putet aliquod peccatum mortale esse veniale aut non esse hic et nunc accusandum); c) ex defectu loquelæ, si quis videlicet sit mutus vel ignarus idiomatis regionis in qua versatur : non est enim obligatio adhibendi scripta vel interpretem quibus secretum sacramentale posset infringi ¹.

1007. 2º Impotentia moralis adest quoties confessio integra fieri nequit sine *gravi* damno spirituali vel temporali, ipsi confessioni *extrinseco* : nullum enim incommodum, confessioni *intrinsece adnexum*, ut est verecundia, amissio famæ apud confessarium, ab integritate excusat.

Periculum autem damni extrinseci non est facile credendum; et, existente tali periculo, alius confessarius quaerendus est, aut confessio est differenda, nisi sit non differendi ratio sufficiens (ut præceptum annuæ confessionis, aut moralis necessitas communicandi vel celebrandi, aut molestia in manendo, etiam per unam diem ², in statu peccati) aut illa sola peccata sunt tacenda quæ celare necesse est ad damnum avertendum ³.

1008. Corollarium. Grave damnum sufficiens ad peccatum aliquod reticendum, ex triplici causa oriri potest : ex parte *pœnitentis*, *confessarii*, vel *tertii*.

A) *Ex parte pœnitentis*, quando timetur ne pœnitens graviter diffametur apud alios : a) si pœnitens in iis adjunctis confiteatur in quibus circumstantes, qui removeri non possunt, peccata audituri sunt, v. g., in nosocomio, quando alius infirmus prope adjacet confitenti; quod verificatur etiam in casu *surdî* vel *surdastrî*, cujus surditatem confessarius advertit tantum in progressu confessionis, et quidem in talibus adjunctis in quibus hic ad sacristiam

¹ Respons. S. Officii, 28 Feb. 1633. — DENZ., n. 1209 (1076).

² Cf. S. ALPHONS., n. 487; NOLDIN, n. 273.

³ Notandum est generatim non expedire varias impotentiae moralis causas fidelibus in concionando exponere, ne forte seipsos decipiendi sumant ansam.

duci non potest ; b) si confessio, ut sit integra, valde prolixa esse debet, et quidem in iis adjunctis in quibus adstantes valde probabiliter ex ea prolixitate inferre valeant pœnitentem reum esse multorum ac gravium peccatorum ; v. g., si ægrotus, qui jam confessus est et viaticum suscepturus, agnoscit se sacrilegii reum esse ac plures confessiones repetendas habet ; item sacerdos mox celebraturus et prolixa confessione indigens, quæ admirationem et suspiciones populi excitaret ; aut etiam puer, qui ante primam communionem, fidelibus jam in ecclesia congregatis, confessiones suas repetere deberet, propter sacrilegium commissum ; c) si gravi de causa pœnitens timet ne confessarius legem sigilli frangat, sive directe (quod rarissime accidit), sive indirecte, v. g., altius erigendo vocem, quando mortalia accusantur, ita ut adstantes eum audire possint ; aut ne ex indiscretionem confessarii, pœnitens privationem officii vel sustentationis subeat ; d) si serio timet ne, minute recogitando peccata, præsertim turpia, morosæ delectationi indulgeat ; aut, quædam peccata declarando, ad turpia sollicitetur a confessario, quia v. g., novit id sibi vel aliis jam contigisse : quæ tamen admodum raro contingunt ; e) si agitur de *scrupuloso*, qui, materiali integritati insistendo, majores experietur anxietates.

B) *Ex parte confessarii* : a) si, integram audiendo confessionem, confessario mors vel lethalis morbus imminet, v. g., tempore pestis, incendii, naufragii, vel quia insequuntur hostes ; b) si confessarius, propter suam fragilitatem, valde probabiliter timet ne, diligentius interrogando, pœnitentem vel seipsum scandalizet ; c) si pœnitens ipse serio timet ne, integra confessione, in peccatum inducatur confessarius cujus fragilitatem perspectam habet : quod sane rarissime occurrit.

C) *Ex parte tertii* : a) si grave est periculum ne confessarius utatur notitia per confessionem acquisita, in damnum temporale vel spirituale proximi, v. g., ejiciendo e domo sua famulam, cum qua pœnitens peccavit ; b) aut si confessarius suum peccatum confiteri non posset, quin peccata in confessione audita manifestaret, v. g., si, statim post auditam confessionem, diceret se graviter peccasse nomen complicitis inquirendo.

1009. Quæritur autem num adsit obligatio peccatum confitendi quod explicari nequit *absque diffamatione complicitis* aut tertii apud confessarium.

Omnes concedunt tunc pœnitentem teneri alium adire confessarium cui complex ignotus sit, si commode fieri potest (n. 1007). Quod si pœnitens nequeat commode ad alium confessarium recurrere, *communior* ac *verior* opinio, cum S. Thoma, Lugone, S. Alphonso ac plerisque modernis docet requiri tamen in hoc casu integram confessionem. Etenim : a) præceptum caritatis vetat tantum ne fama alterius lædatur sine legitima causa; et aliunde b) “complex, consentiendo in peccato, jam amisit jus ad suam famam in ordine ad confessionem illius peccati”¹. Si qui tamen valde repugnent circumstantias manifestare ex quibus complex cognosceretur, obligatio eas confitendi non est urgenda, cum non pauci (*Navarrus, Valentia, Ballerini*, etc.) teneant has reticeri posse.

Notandum est pœnitentem excusari juxta tenorem ac proportionem impotentiae : unde qui potest aliqua peccata confiteri, ac confiteatur; ac deinde, si extra impotentiam ponatur, jam confessionem integram instituat.

1010. Scholion : Nomen compliceis exquirere, etiam sine comminatione denegandæ absolutionis, est *mortale* peccatum : “Caveat omnino (sacerdos) ne compliceis nomen inquirat...”². Ratio est quia praxis hujusmodi odiosum reddit sacramentum. — Non prohibetur tamen confessarius illas interrogationes facere quæ necessariae videntur ad integritatem confessionis procurandam vel ad detegendam naturam occasionis proximæ, etiamsi *per accidens* exinde cognoscatur complex : v. g., num complex in eadem domo maneat, utrum sit cognatus, etc. — Potest etiam confessarius, gravissima de causa, v. g., ne membrum aliqujus communitatis aut collegii socios corrumpat, obligare pœnitentem ad complicem denunciandum superioribus.

IV. *De mediis ad integritatem confessionis procurandam.*

Duo sunt media, quorum prius est ordinarium, scilicet *examen conscientiae*; alterum extraordina-

¹ S. ALPHONS., n. 489. — ² *Codex*, c. 888.

rium, videlicet *præviarum confessionum iteratio* vel *generalis confessio*.

1011. 1° De conscientiae examine. A) Qui peccata mortalia et multa commisit, tenetur sub gravi ad diligens examen faciendum ante confessionem : secus enim nequiret peccata sufficienter recordari ad confessionem integram instituentiam. Ab illo tamen examine excusari potest is cui tempus deficit, ut moribundus, vel qui quotidie sua peccata serio examinare solet.

1012. Non autem requiritur diligentia summa, sed mediocris, ea scilicet quam homines in re gravi adhibere solent. In praxi, hæc regula a nonnullis theologis traditur¹ : si post confessionem reperiatur plura mortalia omissa fuisse quam accusata, negligentia ut gravis haberi potest. Sed præcipue attendendum est num pœnitens, tempore examinis, conscius fuerit gravis negligentiae. Sunt enim qui cum bona fide putant, post leve aut etiam nullum examen, confessarium posse adiri, ac satis esse ejus interrogationibus sincere respondere.

Ceterum diligentia requiritur *diversa pro diversis pœnitentium conditionibus*, videlicet pro diverso conscientiae statu, temporis diuturnitate quod ab ultima confessione elapsum est, corporis valetudine et instructione. Scilicet :

1013. a) Qui *frequenter confitentur*, præcipue timorati et scrupulosi, breviori examine contenti esse possunt, quia peccata gravia, si forte commissa fuerint, facile memoriae occurrent ; in praxi tamen suaviter inducendi sunt ad præcipua venialia requirenda eorumque causas. b) *Qui raro confitentur*, præsertim si variis implicantur sæcularibus negotiis, ac inter multas peccati occasiones versantur, diutius se examinare debent, ac diligenter recogitare præcipuas occasiones in quibus peccare solent ; secus enim plura peccata omitterent.

¹ STOZ., 16 ; SPORER, n. 367 ; NOLDIN, n. 277.

1014. c) *Ægrotantes* non tenentur ad examen tam accuratum quam bene valentes, imo quandoque ab omni examine excusantur, propter nimiam debilitatem; quo casu a confessario benigne interrogandi sunt quoad substantialia. Non facile igitur permittendum est infirmis confessionem de die in diem differe, sub prætextu quod conscientiam suam non satis examinaverint. Ceterum, si supervixerint, postea suam confessionem complere poterunt.

1015. d) Si pœnitentes, aliunde satis instructi, ad sacrum tribunal accedant, nullo vel insufficienti examine præparati, benigne dimitti possunt ut accuratius suam conscientiam discutiant. Si tamen prævideri posset eos non esse reversuros, meliori quo fieri potest modo ab ipso confessario examinandi sunt; et si de sua negligentia doleant ac emendandæ vitæ studium aliquod præ se ferant, absolvi poterunt. *Rudes* autem qui jam aliquod examen præmiserunt, quamvis insufficiens, generatim non expedit dimittere, quia confessarius prudenti interrogatione plus proficiet quam pœnitentes protracto examine.

1016. B) Methodus in examine servanda ad tria capita reducitur : **a)** cum fervore et recollectione interna lumen divinæ gratiæ imploretur; **b)** in examine aliquis ordo servetur, scilicet; 1) pro confessione minus frequenti, percurrantur mandata Dei et Ecclesiæ, peccata capitalia et status proprii obligationes; 2) pro confessione frequenti, sufficit ut aliquis sese examinet circa officia erga *Deum, proximum* et *seipsum*; **c)** circa quodlibet præceptum aut officium, expendat pœnitens *quænam* peccata commiserit, et *quoties, cogitatione, verbo et opere*, non negligendo *circumstantias* quæ mutant speciem; **d)** multi, præsertim ignari, utiliter utentur aliquo peccatorum catalogo, qui neque longior neque brevior sit, et insuper suæ indoli et conditioni sit accommodatus.

1017. 2º De confessionum iteratione et de confessione generali. Quando substantialis defectus in confessione accidit, reparari debet

sive confessionis iteratione, sive confessione generali.

1018. A) De confessionis iteratione. a) Cum, ex præcepto Christi, omnia mortalia vi absolutionis directe remitti debeant, ea peccata iterum accusanda sunt quæ fuerunt declarata in confessione *certo moraliter* invalida.

“ Sedulo (enim) advertendum non esse cogendos pœnitentes ad repetendas confessiones nisi moraliter certo constet eas fuisse invalidas... Ratio, quia possessio stat pro valore confessionum præteritarum, quamdiu de earum nullitate non constat..., (nam) in dubio standum est pro valore actus”¹. Sed est etiam advertendum hic præsumptionem esse contra pœnitentes laxæ conscientiae.

1019. b) Confessio autem est *invalida* quando una ex essentialibus conditionibus ad ejus valorem necessariis deficit : quod accidere potest vel ex parte confessarii, vel ex parte pœnitentis. 1) Ex parte *confessarii*, si potestate ordinis vel jurisdictionis carebat, — vel formam omisit aut substantialiter mutavit, — vel nullum peccatum audivit aut intellexit, ob surditatem, somnum, distractionem vel aliam rationem hujusmodi. 2) Ex parte *pœnitentis*, defectu *examinis*, si graviter negligens fuerit in mortalibus investigandis, — defectu *sinceritatis* in confessione², si scienter ac volenter aliquod peccatum grave reticuerit, vel

¹ S. ALPH., n. 505.

² Hic sinceritatis defectus, qui haud raro occurrit præsertim in junioribus ac feminis etiam devotis, relate ad peccata turpia, oritur præcipue : a) ex quadam verecundia, vi cujus peccata hujusmodi pœnitentes declarare erubescunt confessario cui noti sunt, maxime in locis ubi unus est tantum confessarius; b) ex quadam festinatione in audiendis confessionibus, vel duritia aut rigore, vel e contra ex consuetudine excusandi pœnitentes (dicendo v. g. *non voluntarie fecisti*, etc. etc.), ita ut hi, confessario contradicere nolentes, vix consensum revera datum confiteri audeant. — Quidam tamen auctores frequentiam sacrilegarum confessionum exaggerant, quia e paucis factis sibi notis tempore quo missio datur, inferunt praxim esse communem; contrarium dicunt expertissimi ac pissimi confessarii, ut recto notat *Bucceroni*.

in re gravi ad confessionem spectante mentitus fuerit, — defectu *contritionis* aut *firmitatis propositi*, — defectu *scientiæ*, si quis veritates ignorabat quæ necessariæ sunt necessitate medii.

c) Confessio est : 1) *simpliciter invalida*, quando pœnitens, tempore quo recipit absolutionem, non est conscius hujus substantialis defectus; 2) *invalida simul et sacrilega*, quando pœnitens talem defectum cognoscit et vult, ita ut vere sacrilegium committat absolutionem accipiendo.

1020. d) *Modus quo confessio est iteranda*. 1) Si confessio iteratur apud *novum confessarium*, distinguendum est : — quando confessio fuit *invalida et sacrilega*, accusari debet sacrilegium, deinde peccatum vel peccata in eadem confessione reticita, postea omnia mortalia in hac et in sequentibus confessionibus declarata, necnon varia sacrilegia quæ commissa sunt sacramenta accipiendo in statu peccati mortalis. Ratio est quia novus confessarius, priorum confessionum nullam habens notitiam, debet omnia mortalia cognoscere quæ in valida confessione nondum rite accusata fuerunt. — Quando confessio *invalida tantum* fuit, non autem sacrilega, illa sola confessio repeti debet, non vero subsequentes, quæ validæ fuerunt.

1021. 2) Si confessio apud *eundem confessarium* instituitur, qui peccata *saltem in confuso recordatur*, aut saltem recordatur pœnitentiam pro eisdem impositam, sic distinguendum est : — quando confessio fuit *sacrilega*, sufficit ut pœnitens dicat : me accuso de sacrilegio quod commisi in tali confessione, tacendo tale peccatum, quod nunc accuso (si ex defectu sinceritatis sacrilega fuit) et iterum me accuso de omnibus peccatis in eadem confessione et in subsequentibus jam declaratis, necnon de sacrilegiis quæ commisi, absolutionem et communionem recipiendo v. g. decies... Ratio est quia præviæ confessiones, quamvis invalidæ, fuerunt sacramentales; unde si confessarius recordetur saltem in confuso peccata prius accusata, notitiam habet sufficientem ad iudicium ferendum.

Si confessio non sacrilega, sed *simpliciter invalida* fuit, sufficit ut pœnitens modo generali se accuset de mortalibus accusatis in tali confessione, quæ invalida fuit propter talem vel talem rationem, quam exponit.

1022. 3) Si vero confessarius non meminit status pœnitentis, nec pœnitentiæ injunctæ, neque hæc a pœnitente declarari possit, omnes quidem fatentur absolutionem fore validam, quin distincta confessio repetatur; sed controversitur num in hoc casu confessarius *licite* absolvat: negat *S. Alphonsus*¹ quia sacerdos debet sibi formare judicium, saltem in confuso, de statu pœnitentis, antequam absolvat; affirmant *Lugo* et *Ballerini*², quia sufficit ut sacerdos sciat se de iis peccatis antea judicasse et statuuisse pœnitentem esse absolvendum. Quæ opinio vere probabilis est, ac proinde, cum agatur de licito (n. 135), non cogendi sunt pœnitentes ad distinctam confessionem iterandam.

1023. Corollaria. a) *Si pœnitens peccata declaret confessario surdo, vel surdastro, vel distracto, vel dormienti*, distinguendum est: 1) si id fecerit *bona fide*, valida est confessio, dummodo confessarius aliquot saltem peccata intellexerit, et tunc repetenda sunt tantum ea peccata quæ constat non fuisse audita; quando autem nescitur quænam audita fuerint, confessio tota repeti debet, si brevior sit; si vero prolixior, non est necessario integre repetenda, quia lex integritatis non censetur obligare cum tanto incommodo (n. 1007). 2) Si vero quis *ex industria* surdo, vel distracto, vel dormienti confiteatur, ut audire non possit omnia peccata, confessio *per se* est sacrilega, propter sinceritatis defectum, ideoque repetenda. Dicitur *per se*: qui enim id fecerit propter ignorantiam, nesciens talem confessionem esse sacrilegam, æquiparari potest ei qui in bona fide versatur.

1024. b) *Rustici, pueri et indocti, qui bona fide confessi sunt peccata sua solum in confuso*, valide quidem absoluti sunt, quia materialis integritas ad essentiam sacramenti non pertinet; sed questio est num postea suas confessiones complere teneantur, si doctiores fiant. Affirmat *S. Alphonsus*³ cum plerisque theologis, quia distincta accusatio peccatorum est de jure divino; negant tamen pauci quia peccata in confuso accusata, prout tunc cognoscebantur, directe absoluta sunt.

Quando pœnitens frequenter in eadem mortalia relapsus est, absque ulla emendatione, sæpe præsumi debet prævias confessiones sine sufficienti dolore ac proposito factas fuisse, proindeque repetendas.

¹ Lib. VI, n. 502.

² LUGO, disp. XVI, n. 636; BALLERINI P., n. 472; GÉNICOT, n. 306. — ³ Lib. VI, n. 504.

1025. B) Confessio generalis est repetitio omnium vel plurium confessionum. *Necessaria* est quando moraliter certum est plures e præviis confessionibus fuisse invalidas, ut supra dictum est (n. 1018). *Utilis* est ac proinde consulenda : **a)** iis qui rationabiliter dubitant de valore præteritarum confessionum ; **b)** iis qui novam ac perfectiorem vivendi rationem amplecti volunt ; **c)** in quibusdam vitæ periodis, v. g., ante matrimonium, tempore missionis, spiritualium exercitiorum, jubilæi ; **d)** in morbo periculoso : haud raro enim contingit ut nonnulli de die in diem differant sacrilegas confessiones repetere. *Nociva* potest esse scrupulosis, nimis timoratis, iis qui vivida imaginatione præditi sunt.

1026. Modus excipiendi generalem confessionem : **a)** confessarius benigne inquirat cur pœnitens velit confessionem generalem peragere ; **b)** hortetur humanissimis verbis ad perfectam sinceritatem et suggerat ut prius ea accusentur quæ magis angunt ; **c)** pœnitentem adjuvet discrete ac paterne interrogando ; **d)** interrogando de numero peccatorum, *majorem numerum* potius proponat quam minorem ; **e)** finita peccatorum accusatione, se promptum ad interrogandum suaviter ostendat ¹.

§ III. De satisfactione.

1027. Post auditam confessionem et opportunas monitiones pœnitenti datas, confessarius injungit *satisfactionem* seu *pœnitentiam sacramentalem*, quæ definitur : *voluntaria toleratio pœnæ, a confessario impositæ, ad compensandam injuriam Deo illatam, redimendamque pœnam temporalem, etiam post remissum peccatum ordinarie debitam.*

Duplex distinguitur satisfactio : **a)** satisfactio *in voto* quæ est sincera voluntas acceptandi et implendi pœnitentiam a confessario injungen-

¹ Optime sane agunt juniores confessarii qui sibi contexunt catalogos peccatorum indoli diversorum pœnitentium proportionatos.

dam; b) satisfactio in re, quæ est ipsa actualis adimpletio pœnitentiæ injunctæ.

Probata in parte *dogmatica* necessitate satisfactionis, quatuor dicenda manent : 1° obligatio pœnitentiam imponendi; 2° *qualitates* hujus pœnitentiæ; 3° *commutatio* ejusdem; 4° ejus *adimpletio*.

I. De obligatione pœnitentiam imponendi.

1028. Confessarius *regulariter tenetur satisfactionem injungere pœnitenti quem absolvit*. Id aperte docet *Concil. Trid.*¹

Diximus : a) *regulariter*, quia *per accidens* non est obligatio, quando pœnitens non potest pœnitentiam adimplere, v. g., si sit præ ægritudine morti proximus : quo casu tamen melius est levem injungere pœnitentiam, ut invocationem SS. Nominis Jesu; b) *pœnitenti quem absolvit* : attamen valde utile est pœnitentiam imponere ei qui non absolvitur, ut sic melius disponatur ad absolutionem ulteriorem.

1029. Pro *peccatis mortalibus antea non declaratis*, hæc obligatio per se gravis est, ne pœnitens gravioribus pœnis temporalibus obnoxius remaneat et remedio opportuno contra futura peccata privetur. — Si vero agitur de venialibus, obligatio non est gravis, juxta de Lugo.

1030. Regulariter pœnitentia est injungenda ante absolutionem, nam judicialis ordo postulat ut reus satisfactionem promittat antequam absolvatur. Si tamen ex oblivione omissa fuit, statim aut brevi intervallo temporis post absolutionem injungi potest, quia tunc moraliter absolutioni unitur (n. 856).

II. De qualitatibus sacramentalis pœnitentiæ.

1031. Principium : *Confessarius debet, pro qualitate et numero criminum et pœnitentis conditione, salutare et convenientes satisfactiones injungere*. Certum est ex Trident. superius allegato (1028) et ex *Codice*².

¹ Sess. XIV, cap. 8. — ² Canon 887.

1° Hujusmodi satisfactiones *salutares* esse debent, i. e., ad salutem et spirituale bonum pœnitentis promovendum aptæ; ideoque tum *vindicativæ* ad expianda peccata præterita, tum *medicinales* ad præcavendos futuros lapsus. Quapropter curet confessarius “ quantum fieri potest, ait *Rituale*, ut contrarias peccatis pœnitentias injungat : veluti avaris eleemosynas, libidinis jejunia vel alias carnis afflictiones, superbis humilitatis officia, desidiosis devotionis studia ”.

1032. 2° Debent esse *convenientes*, id est :

A) *Numero et gravitati criminum* proportionatæ : ad hoc enim confessarius tenetur ut judex et medicus. Hinc graviter peccat confessarius qui, absque justa causa, levem injungit pœnitentiam pro peccatis certo mortalibus.

Jamvero, juxta hodiernam disciplinam, gravis censetur pœnitentia quæ respondet operi quod sub gravi ab Ecclesia imponitur vel imponi potest, v. g., semel missam audire, jejunare, recitare rosarium vel etiam tertiam rosarii partem seu quinque decades, officium B. M. Virginis legere, vel septem Pœnitentiales Psalmos, Litanias Sanctorum cum sequentibus orationibus, viam crucis obire, meditari vel pium librum legere vel alia opera perficere per quadrantem. Levis autem pœnitentia censetur psalmus *Miserere* vel unus e consuetis psalmis, litania Lauretana vel SS. Nominis Jesu aut SS. Cordis, aut S. Joseph, actus fidei, spei et caritatis, quinquies *Pater* et *Ave*. — Si non unum, sed plura mortalia commissa sunt, regulariter gravior injungi debet pœnitentia, et quidem eo gravior quo plura et graviora sunt peccata.

1033. B) Proportionatæ *quantitati pœnæ* quæ exsolvenda manet : a) cum contritio vehementior minuat pœnam temporalem exsolvendam, ideo in hoc casu minor esse potest pœnitentia ; b) item tempore jubilæi vel occasione indulgentiæ plenariæ, quia indulgentiis extinguatur vel minuitur temporalis pœna.

e) Quidam sancti leviozem pœnitentiam injungere solebant, quia ipsi pro pœnitentibus jejuniis, macerationibus aliisque arduis operibus satisfaciebant. — Regulariter standum est can. 887 : “ Pro qualitate et numero peccatorum et conditione pœnitentis salutare et convenientes satisfactiones confessarius *injungat*...”

1034. C) Proportionatæ *conditioni pœnitentium*, seu, ut ait *Rituale*, “ habita ratione status, conditionis, sexus, ætatis et dispositionis pœnitentium ”; aliis verbis, secundum eorum *vires* et *dispositiones*.

a) Secundum pœnitentis *vires* : 1) ita *agrotis* levis pœnitentia injungenda est; — si vero spes affulgeat recuperandæ sanitatis, expedit ut aliud opus injungatur *conditionate* (i. e. si convaluerint) perficiendum; — quando ægroti sunt valde debiles, confessarius laudabiliter eos adjuvat ad statim pœnitentiam adimplendam. 2) Non sunt imponenda jejunia pueris aut junioribus, vel opificibus continuo labore defatigatis; nec prolixæ orationes aut peregrinationes famulis et ancillis, aut etiam mulieribus sub potestate viri constitutis; nec eleemosynæ pauperibus; nec ullum opus quod cum officiis proprii status pugnet. 3) Neque injungi debent pœnitentiæ perpetuæ, v. g., ingressus in religiosum ordinem, — aut ad diuturnum tempus, v. g., ad annum, ad quinque menses, etc. quia tales pœnitentiæ anxietatem generant. Neque intricatæ esse debent; secus enim oblivioni dabuntur. Uno verbo, nil nimis arduum imponatur sive in se, sive relative ad varios pœnitentes; v. g., regulariter non jubeantur pueri veniam a parentibus petere ob inobedientiam vel ob furtula, ne confessio ipsis odiosa reddatur.

1035. b) Secundum *dispositiones pœnitentis*; videlicet non injungatur satisfactio quam pœnitens probabiliter non accipiet vel non perficiet; v. g., non jubeatur, per modum pœnitentiæ, inimicos invisere vel veniam ab eo quem offendit petere, quando prævidetur id omnino ipsi repugnare.

1036. Corollaria : 1° Pœnitentia sacramentalis potest esse quodlibet opus *bonum et supernaturale* :

a) Sive *externum*, sive *internum*, quia, quamvis dubitetur num opus mere internum, v. g., meditatio, ab auctoritate humana injungi valeat, a Deo sane injungi potest;

porro sacerdos in sacro tribunali non humanam, sed divinam exercet auctoritatem; **b)** *publicum* aut *privatum*; confessarii tamen “pro peccatis occultis quantumvis gravibus, manifestam pœnitentiam non imponant”¹; secus enim facile gravis peccati commissi suspicio oriretur et ita sigillum confessionis violaretur. Pro peccatis autem publicis, præsertim si quædam reparatio necessaria sit ad scandalum tollendum (v. g., quando quis matrimonium contraxit coram ministro acatholico), publicum opus injungi potest, non tamen invito aut reluctanti pœnitenti: sæpius enim scandalum reparari potest publica officiorum religiosorum impletiōe; **c)** sive *supererogatorium* sive *alias debitum*; nam etiam opus aliunde præceptum est ex natura sua satisfactorium.

1037. 2º Præcipuæ autem pœnitentiæ ad quatuor capita reducuntur: **a)** *eleemosynam*, quæ comprehendit omnia caritatis opera, sive corporalia, sive spiritualia²; **b)** *jejunium*, in quo intelliguntur omnes actus mortificationis sive externi, sive interni, ut abstinencia, moderatio in somno, ludo, venatione, conviviis; abstinencia a choreis et theatro, etc.; **c)** *orationem*, quo nomine designantur tum preces vocales, tum meditationes et piæ lectiones, tum diversæ praxes religiosæ; **d)** *patientiam* in pœnis a Deo inflictis et breves actus resignationis: “*Non mea voluntas, sed tua fiat*”.

III. De commutatione pœnitentiæ.

1038. **a)** Sacramentalis pœnitentia jam injecta, justa de causa mutari potest, non quidem ab ipso pœnitente (etiam in perfectiorem), sed a confessario: mutatio enim pœnitentiæ importat novum judicium quod ferri nequit nisi a iudice. Cum vero judicium prærequirat instructionem causæ, mutatio fieri nequit ab eodem confessario, sine iterata confessione nisi hic recordetur saltem in confuso peccata confessa; a novo autem confessario, sine nova confessione saltem summaria

¹ *Rituale Rom.*

² Quoad eleemosynas, hæc notentur verba *Ritualis*: “Pœnitentias pecunarias sibi ipsis confessarii non applicent: neque a pœnitentibus quicquam tanquam ministerii sui præmium petant vel accipiant”.

et nova absolute. Cum insuper iudicium præsupponat in iudice jurisdictionem, probabilius ¹ pœnitentia imposita a superiore ob casus reser-vatos non potest ab inferiore commutari, nisi tamen, ut limitat S. Alphonsus, non sit facilis accessus ad superiorem aut pœnitens eum adire grave habeat ².

1039. b) Præterea *moralis unio* esse debet inter pœnitentiæ commutationem et absolutio-nem, ita ut ambæ efforment unum iudicium. Unum autem iudicium cum absolute efformat pœnitentiæ impositio vel mutatio etiam post notabile tempus, juxta *de Lugo*, cujus opinio in praxim adduci potest, saltem pro iis qui nonnisi raro ad sacrum tribunal accedunt. Sed pro iis qui frequenter confitentur, standum est potius opinioni S. Alphonsi qui unionem moralem jam non agnoscit post breve intervallum.

1040. c) Requiritur tandem *justa causa*, quæ potest esse vel notabilis utilitas pœnitentis, vel difficultas in executione prioris pœnitentiæ. Fieri autem potest mutatio, etiamsi non postuletur a pœ-nitente, dummodo tamen hic consentiat; et facta commutatione, multo probabilius potest pœnitens, si velit, satisfactionem prius injunctam eligere.

IV. De adimptione pœnitentiæ.

1041. 1º De obligatione pœnitentiam adim-plendi. — A) *Pœnitens tenetur acceptare et adim-plere pœnitentiam rationabiliter sibi injunctam a confessario.* Etenim hoc docet *Concil. Later. IV* 3;

¹ Ita DE LUGO, n. 104; S. ALPHONS., n. 529, contra VASQUEZ, qui opponit reservationem jam fuisse ablatam per superioris abso-lutionem.

² In hoc duplici casu præsumitur superioris consensus, et quidem jure ac merito, cum Vasquezii opinio non sit probabilitate destituta.

³ DENZ., n. 437 (363). Cf. *Codex*, c. 887.

et aliunde pœnitens obligatur, non secus ac confessarius, ad integritatem sacramenti procurandam.

1042. Corollaria : a) Hæc obligatio non urget si confessio invalida sit, vel absolutio data non fuerit : tunc enim sacramentum non existit, nec proinde ulla ex eo oritur obligatio. Attamen, si confessarius *medicinalem* pœnitentiam imponat, tanquam futuræ absolutionis conditionem et præparationem, adimpleri debet. b) Si pœnitens existimat satisfactionem nimis onerosam esse, rogare potest ut mutetur vel minuatur, et regulariter confessarius ejus desiderio acquiescet.

1043. B) *Pœnitens tenetur sub gravi ad adimplendam pœnitentiam quæ legitime sub gravi injungitur :* etenim confessarius habet auctoritatem taliter præcipiendi. — Jamvero confessarius censetur sub gravi obligare, quando satisfactionem gravem imponit pro mortalibus peccatis nondum accusatis, nisi contrarium dicat; nam regulariter gravitas obligationis gravitati materiæ proportionatur. Si vero satisfactio in se gravis pro venialibus vel mortalibus jam remissis imponatur, probabilius sub levi tantum obligat, nisi forsan injungatur ut remedium contra levia peccata quæ ad mortalia valde disponunt.

1044. Unde, qui culpabiliter omittit partem sive circumstantiam pœnitentiæ, peccat graviter vel non, prout hæc pars aut circumstantia, judicio prudentum, notabilis est vel non.

1045. 2º De modo pœnitentiam adimplendi : *Pœnitentia eo modo persolvi debet, in se aut in suis circumstantiis, quo a confessario injuncta est.* Pœnitentia enim imponitur per modum præcepti ecclesiastici.

1046. Corollaria : a) *Quoad tempus,* pœnitentia adimpleri debet tempore assignato vel, si nullum tempus statutum fuerit aut statutum præterierit, quamprimum morali-

ter : id enim requirunt integritas sacramenti et bonum pœnitentis ; peccat igitur graviter qui gravem pœnitentiam sub gravi impositam, absque ratione, differt per longum tempus (per tres aut sex menses) ; **b)** valide impletur pœnitentia *ab eo qui versatur in statu peccati mortalis*, cum etiam in hoc casu sit opus bonum et pœnale, et aliunde probabiliter productura sit suum effectum seu remissionem pœnæ quando pœnitens, statum gratiæ recuperando, removebit obicem ; **c)** regulariter satisfactio *per ipsum pœnitentem* præstanda est nisi de consensu confessarii, ut constat ex damnatione propositionis ab *Alexandro VII* lata¹ ; opus injunctum perfici debet *ex intentione saltem virtuali aut habituali* (n. 25) *pœnitentiam adimplendi* : secus pœnitentia non connecteretur cum sacramento ; **d)** *si quis injunctæ pœnitentiæ oblitus fuerit*, etiam culpabiliter, non tenetur, ut aliam pœnitentiam accipiat, iterum confiteri peccata sua, cum jam directe remissa fuerint ; sed tenetur eundem confessarium adire, si commode possit ac præsumat eum adhuc memorem esse pœnitentiæ.

ART. III. DE CONFESSARIO.

Dicemus : 1° de *potestate* in confessario requisita ; 2° de *ejusdem officiis*.

§ I. De potestate in confessario requisita.

1047. 1° Ad ministrandum licite ac valide Pœnitentiæ sacramentum, jure divino requiritur **duplex potestas** : **a)** potestas ordinis seu character sacerdotalis, ut definitum est a *Tridentino*² ; **b)** potestas jurisdictionis, cum sacramentum Pœnitentiæ *per modum judicii* administretur et iudicium non possit exerceri nisi in *subditos*, id est in eos qui iudicis auctoritati seu jurisdictioni subijciuntur³.

1048. 2° **Jurisdictio ecclesiastica est potestas regendi in ordine ad finem supernaturalem.** Quæ triplex est : *legislativa*, ad leges ferendas ; *judi-*

¹ DENZINGER, n. III5 (986).

² Sess. XIV, can. 10. — ³ *Ibidem*, cap. 7.

ciaria, ad sententias auctoritative ferendas; et *coactiva*, ad pœnas contra delinquentes infligendas. Potestas judiciaria duplex est: *fori externi*, quando directe et primario publicam Ecclesiæ utilitatem respicit; *fori interni*, quando directe et primario ad privatam cujuslibet fidelis utilitatem spectat ¹.

1049. Cum vero Sacramentum Pœnitentiæ primario ad privatorum sanctificationem institutum fuerit, jurisdictio ad ejus administrationem necessaria, est potestas judiciaria fori interni, et quidem *fori pœnitentialis*, ut sic distinguatur a jurisdictione fori interni *extra-pœnitentialis*, quæ extra confessionem sacramentalem exerceri potest, v. g., dispensando in voto (n. 304), tollendo censuram. Unde jurisdictio confessarii definiri potest *potestas supernaturalis, qua sacerdos iudicium exercere potest erga subditos in foro interno ac pœnitentiali*.

1050. 3º De iudicio idoneitatis. Jurisdictionis concessionem præire debet *iudicium authenticum de idoneitate sacerdotis ad excipiendas confessiones*. Dicitur: **a)** *authenticum*, id est, prolatum ab Ordinario vel a Superiore religioso; **b)** *de idoneitate*, id est, de scientia, prudentia, morum integritate et pietate confessarii.

1051. Necessitatem et naturam illius iudicii ita decernit *Codex* ²: " Tum locorum Ordinarii jurisdictionem, tum Superiores religiosi jurisdictionem aut licentiam audiendarum confessionum ne concedant, nisi iis qui *idonei* per examen reperti fuerint, nisi agatur de sacerdote cujus theologicam doctrinam aliunde compertam habeant. Si post concessam jurisdictionem aut licentiam pru-

¹ *Codex*, c. 196. — ² *Codex*, c. 877.

denter dubitent num probatus a se antea sacerdos pergat adhuc idoneus esse, eum ad novum doctrinæ periculum adigant, etsi agatur de parcho aut canonico pœnitentiario”.

1052. Ex hac notione apparet probationem idoneitatis : **a)** pertinere tum ad superiores religiosos, tum ad Ordinarios locorum; **b)** non esse semper necessariam, ut in casu sacerdotis cujus theologia doctrina satis perspecta est; **c)** posse iterari, si superior hoc judicet opportunum; **d)** et hoc etiam quoad parochos, imo et canonicum pœnitentiarium.

1053. In jure nomine *Ordinarii* intelliguntur, nisi quis expresse excipiat, præter Romanum Pontificem, pro suo quisque territorio Episcopus residentialis, Abbas vel Prælatus *nullius*, eorumque Vicarius generalis, Administrator, Vicarius et Præfectus Apostolicus, itemque ii qui prædictis deficientibus interim ex juris præscripto aut ex probatis constitutionibus succedunt in regimine, pro suis vero subditis Superiores majores in religionibus clericalibus exemptis. — Nomine autem *Ordinarii loci* seu *locorum* veniunt omnes recensiti, exceptis superioribus religiosis ¹.

Nunc fusius dicendum est de *jurisdictione*.

I. *De jurisdictione sive ordinaria sive delegata.*

1054. 1° **De jurisdictione ordinaria.** Jurisdictio *ordinaria* ea est quæ ipso jure adnexa est officio; *delegata*, quæ commissa est personæ ².

1055. “*Ordinaria* jurisdictione ad confessiones excipiendas pro *universa* Ecclesia, præter R. Pontificem, potiuntur S. R. E. Cardinales;

¹ *Codex*, c. 198. — ² *Codex*, c. 197.

pro suo quisque territorio Ordinarius loci, et parochus alique qui loco parochi sunt"; insuper et canonicus pœnitentiarius ecclesiæ quoque collegiatæ, et superiores religiosi exempti pro suis subditis ¹.

1056. " Qui *ordinariam* habent absolvendi potestatem, possunt subditos absolvere *ubique terrarum* " ²; nam jurisdictio ordinaria non est tantum localis, sed et personalis.

Cessat autem jurisdictio ordinaria duplici modo: a) *amissione* officii, cum, ex dictis, sit ipsi officio adnexa; b) excommunicatione, suspensione ab officio et interdicto, post tamen sententiam condemnatoriam vel declaratoriam ³.

1057. 2° De *jurisdictione delegata*. Duplex est : *ab homine* et *a jure*.

A) *Jurisdictio ab homine* delegatur a S. Pontifice vel ab Ordinario loci in quo confessiones excipiuntur ⁴, vel a superiore religioso ⁵, vel ab eis qui subdelegare possunt ⁶.

De delegatione et subdelegatione in genere hæc statuit Codex ⁷ : " Qui jurisdictionis potestatem habet *ordinariam*, potest eam alteri ex toto vel ex parte delegare, nisi aliud expresse jure caveatur. — Etiam potestas jurisdictionis ab *Apostolica Sede* delegata subdelegari potest sive ad actum, sive etiam habitualiter, nisi electa fuerit industria personæ aut subdelegatio prohibita. — Potestas delegata ad *universalitatem negotiorum* ab eo qui infra R. Pontificem habet ordinariam potestatem, potest in singulis casibus subdelegari. — In aliis casibus potestas jurisdictionis *delegata* subdelegari potest tantummodo ex concessione expresse facta, sed articulum aliquem non jurisdictionalem etiam sine expressa commissione judices delegati possunt subdelegare. — Nulla subdelegata potestas potest iterum subdelegari, nisi id expresse concessum fuerit ".

¹ Codex, c. 873. — ² Codex, c. 881, § 2. — ³ Codex, c. 873, § 3.

⁴ Codex, c. 874. — ⁵ Codex, c. 875. — ⁶ Codex, c. 199.

⁷ Codex, c. 199.

Quoad forum *pœnitentiale*, facultas delegandi jurisdictionem *canonico pœnitentiario* expresse denegatur (can. 401). *Codex* silet quidem de *parrocho*, sed *Pontificia Commissio ad Codicis Canones authentice interpretandos*, 16 oct. 1919, declaravit parochos, vicarios parochorum, aliosve sacerdotes ad universitatem causarum delegatos non posse sacerdotibus sæcularibus aut regularibus delegare jurisdictionem ad confessiones recipiendas, nec iisdem jam approbatis jurisdictionem extendere ultra fines circumscriptos : nisi ex speciali facultate seu mandato Ordinarii loci ¹.

1058. Ut jurisdictio delegata valide obtineatur, debet *scripto* vel *verbis expresse* concedi ², et quidem *libere*, non vi aut minis extorqueri.

1059. B) Jurisdictio *delegata* aliquando ab *ipso jure* conceditur. a) Ita, ex *Codice* ³, Cardinales et Episcopi, sive residentiales sive titulares, ab accepta authentica notitia peractæ canonicæ provisionis sibi suisque familiaribus eligere possunt sacerdotem confessionibus excipiendis, qui, si jurisdictione careat, eam ipso jure obtinet, etiam quod spectat ad peccata et censuras reservatas quoque, exceptis tantum censuris Sedi Apostolicæ specialissimo modo reservatis et illis quæ adnexæ sunt revelationi secreti S. Officii. — Olim Reges sibi eligere poterant in confessarium quemlibet sacerdotem approbatum; hoc privilegium in *Codice* nec renovatur nec reprobat; utrum necne aboletum fuerit peritiores judicent.

¹ A. A. S., XI, 476. Cfr. *Revue du Clergé fr.*, 15 Mars 1919; *Le pouvoir de déléguer des curés*, 1 Juil. 1919, p. 73-78.

² Quod quidem ligat etiam *religiosos exemptos*, qui insuper hac jurisdictione uti nequeunt sine licentia saltem præsumpta sui superioris. Locorum autem Ordinarii jurisdictionem habitualiter non concedant religiosi qui a proprio superiore non præsentantur, nec eam denegent sine gravi causa iis qui a proprio superiore præsentantur. Ita *Codex*, c. 879, 874. — ³ *Codex*, can. 239 et 349.

b) Sacerdotes quicumque transmarinum iter arripientes, dummodo a proprio Ordinario, vel ab Ordinario portus sive initialis sive intermedii, confessiones excipiendi facultatem habeant, possunt toto itinere durante, valide et licite absolvere, tum fideles secum navigantes, tum fideles qui quavis ex causa ad navem accedant, tum eos qui ipsis ad terram obiter appellentibus confiteri petant eosque valide ac licite absolvere etiam a casibus Ordinario loci reservatis ¹, non tamen ultra triduum, casu quo ad terram appellant ².

c) "Omnes utriusque cleri sacerdotes ad audiendas confessiones approbati in aliquo loco, sive ordinaria sive delegata jurisdictione instructi, possunt etiam *vagos ac peregrinos* ex alia diœcesi vel parœcia ad sese accedentes, itemque catholicos cujusque ritus orientalis, valide et licite absolvere" ³.

d) *Capellani militum* audire possunt confessiones militum etiam extra diœcesim Episcopi approbantis, quando milites sunt *in castris* aut *in itinere*; durante bello amplissimas facultates accipiunt non solum quoad milites, sed etiam quoad fideles regionum in quibus exercitum comitantur ⁴.

1060. De duratione jurisdictionis delegatæ.

a) Hæc *incipit* eo instanti quo ejus concessio *scripto* aut *verbis* authentice delegato innotescit.

b) *Cessat* autem : 1) *revocatione* delegantis delegato directe intimata aut *renuntiatione* delegati deleganti directe intimata et ab eodem accep-

¹ *Codex*, c. 883.

² *Commis. Pont.*, 20 Maii 1923 (*A. A. S.*, 1924, p. 114).

³ *Codex*, c. 881.

⁴ Ita, v. g., *S. Pœnitent.*, 18 Dec. 1914 (*A. A. S.*, VI, 712), capellani militum concessit ut, dum exercitum comitantur, excipere possint confessiones quorumcumque fidelium ad se accedentium et in eorum favorem uti facultatibus sibi pro foro conscientiae conceditis.

tata ¹; revocari autem nequit sine gravi causa ²; 2) expleto mandato, elapso tempore aut exhausto numero casuum pro quo concessa fuit ³; attamen, pro foro *interno*, actus per inadvertentiam positus elapso tempore vel exhausto casuum numero, validus est ⁴; insuper, si aliqua confessio incœpta est, perdurat jurisdictio usquedum pœnitens absolvatur; 3) cessante causa finali delegationis ⁵; 4) aliquando morte delegantis vel ejus cessatione ab officio, videlicet quando delegatio facta est ad casum particularem et confessio nondum incœpta est; non vero quando conceditur *usque ad revocationem* (quod fit communiter), vel usque ad *beneplacitum sedis*.

II. De jurisdictione quam supplet Ecclesia.

1061. Cum jurisdictio suæ potestati subsit, Ecclesia eam extraordinarie suppeditare potest quando non fuit regulariter collata. Id tamen non facit nisi gravi de causa, ob bonum commune animarum. Hæc jurisdictio quam supplet Ecclesia, differt a jurisdictione ordinaria aut delegata, in eo quod confertur solum *in ipso actu* confessionis posteaque extinguitur, dum altera ante confessionem datur et post absolutionem permanet.

Jamvero tres sunt potissimum casus in quibus Ecclesia de facto jurisdictionem supplet; 1° in *articulo mortis*; 2° in casu *erroris communis*; 3° in casu *jurisdictionis dubiæ*.

1062. 1° **De jurisdictione in periculo mortis.** “In periculo mortis omnes sacerdotes, licet ad confessiones non approbati, valide et licite absolvunt quoslibet pœnitentes a quibusvis peccatis aut censuris ⁶, quantumvis reservatis et noto-

¹ *Codex*, c. 207. — ² *Codex*, c. 880. — ³ *Codex*, c. 207. — ⁴ *Ibid.* — ⁵ *Codex*, c. 207. — ⁶ Absolutio non valet nisi pro foro interno (*Comm. Int.*, 28 dec. 1927).

riis, etiamsi præsens sit sacerdos approbatus " 1. " Miles quicumque in statu bellicæ convocationis, seu ut aiunt, mobilizationis ", æquiparatur iis qui versantur in periculo mortis (*S. Pœnit.*, 18 mart. 1912 et 29 maii 1915). Si quis tamen a censura *specialissimo modo* S. Pontifici reservata fuit absolutus, recurrere debet, postquam convaluerit, ad Pœnitentiariam vel ad Episcopum aliumve facultate præditum; si vero absolutus fuit a censura *ab homine*, debet recurrere ad illum qui censuram tulit 2.

1063. 2º De jurisdictione in casu erroris communis. " In errore communi aut in dubio positivo et probabili sive juris sive facti, jurisdictionem supplet Ecclesia pro foro tum externo tum interno " 3.

Error autem est *communis*, quando confessarius a plerisque fidelibus alicujus loci censetur habere jurisdictionem. Error *interpretative* communis juxta plures certo sufficit 4.

1064. Vi præfati canonis 209 non amplius requiritur cum errore communi *titulus coloratus* ideoque evanescunt omnes difficultates antea de hoc titulo motæ.

1065. *Graviter* vero peccat, imo et incurrit suspensionem 5, sacerdos qui extra necessitatis casum absolvit, *certo sciens* se carere necessaria jurisdictione; nam graviter violat legem, qua prohibetur ne confessiones audiantur absque legitime acquisita jurisdictione.

1066. 3º De jurisdictione dubia. Jurisdictio potest esse dubia dubio *juris* vel dubio *facti*.

1 *Codex*, c. 882. — 2 *Codex*, c. 2252. — 3 *Codex*, c. 209.

4 VERMEERSCH-CREUSEN, *Epitome*, I, n. 322, 4. — 5 *Codex*, c. 2366.

1067. A) *Jurisdictio dubia dubio juris* adest quando, antecederet ad confessionem, sacerdos, juxta interpretationem legis non certam, sed vere probabilem, jurisdictione gaudet in casu.

B) *Jurisdictio autem dubia dubio facti* ea est cujus incertitudo pendet a facto, v. g., quando dubitatur num jurisdictione a Superiore concessa fuerit, utrum talis censura sit reservata necne.

1068. In utroque casu Ecclesia certo supplet jurisdictionem, ex canone 209 superius allegato, n. 1063; ideoque absolutio est valida et licita.

III. De approbatione et jurisdictione religiosorum ¹.

1069. 1° De absoluteione fidelium. Religiosi etiam exempti jurisdictionem ad recipiendas confessiones sæcularium aut religiosorum accipiunt ab *Ordinario loci* in quo confessiones excipiuntur: eadem vero uti nequeunt sine licentia saltem præsumpta sui superioris. Ordinarii autem jurisdictionem habitualiter non concedant nisi religiosis a proprio superiore præsentatis, nec eam sine gravi causa denegent iis qui a superiore præsentantur; quod tamen fieri non debet sine prævio examine quo idonei reperti fuerint, excepto casu sacerdotis cujus theologica doctrina aliunde comperta fuit ².

1070. In religione *clericali exempta* ad recipiendas confessiones *professorum, novitiorum, aliorumve in religiosa domo diu noctuque degentium causa famulatus aut educationis aut hospitii aut infirmæ valetudinis*, jurisdictionem delegatam confert quoque proprius eorundem Superior, ad normam constitutionum; cui fas est eam concedere etiam sacerdotibus e clero sæculari aut alius religionis ³.

¹ Agitur tum de religiosis votorum simplicium, tum de religiosis Ordinum seu regularibus. Cf. *Codex*, c. 488, 894.

² *Codex*, c. 874, 877. — ³ *Codex*, c. 875, § 1.

In religione *laicali exempta*, Superior proponit confessarium, qui tamen jurisdictionem obtinere debet ab Ordinario loci, in quo religiosa domus reperitur ¹.

1071. Quoad *novitiatus* et *Seminaria* hæc notetur restrictio: "*Magister novitiorum* ejusque socius, *superior Seminarii collegiive* sacramentales confessiones suorum alumnorum secum in eadem domo commorantium ne audiant, nisi alumni ex gravi et urgente causa in casibus particularibus id petant" ². Item *Superiores religiosi* possunt servatis de jure servandis, confessiones audire subditorum, qui ab illis sponte sua ac motu proprio petant, at sine gravi causa id per modum habitus ne agant ³. Imo "omnes religiosi superiores districte vetantur personas sibi subditas quoquo modo inducere ad conscientiae manifestationem sibi peragendam. Non tamen prohibentur subditi quominus libere ac ultro aperire animum suum superioribus valeant" ⁴.

1072. 2° De absolutione ipsorum Regularium.

A) In singulis religionis *clericalis* domibus deputentur plures confessarii legitime approbati cum potestate absolvendi etiam a casibus in religione reservatis ⁵.

1073. B) Religiosus, etiam exemptus, ad suæ conscientiae quietem, adire potest confessarium ab Ordinario loci approbatum, etsi inter designatos non recensitum, et confessarius potest religiosum absolvere etiam a peccatis et censuris in religione reservatis ⁶.

1074. C) Etiam in *laicalibus* virorum religionibus deputetur confessarius ordinarius et extraordinarius; et si religiosus aliquem specialem confessarium expostulet, illum superior concedat, nullo modo petitionis rationem inquirens neque id ægre ferre demonstrans ⁷. — Nullibi decernit *Codex* invalidas esse confessiones quas faciunt religiosi apud confessarium alium ac ordinarium vel extraordinarium; aliter de monialibus statuit can. 876

¹ *Codex*, c. 875, § 2. — ² *Codex*, c. 891. — ³ *Codex* c. 518, § 2.

⁴ *Codex*, c. 530. — ⁵ *Codex*, c. 518, § 1.

⁶ *Codex*, c. 519. — ⁷ *Codex*, c. 528.

IV. *De approbatione et jurisdictione
quoad religiosas.*

1075. Religiosæ duplicis sunt generis : aliæ vota *solemnia* emittunt et dicuntur *moniales* ; aliæ autem vota *simplicia* et *sorores* appellantur ¹. Duplex confessarius utrisque assignatur : *ordinarius* et *extraordinarius* ; præter hos *alii confessarii* aliquoties permittuntur.

1076. ^{1°} **De ordinario religiosarum confessario.** A) *Necessitas specialis jurisdictionis* ita in *Codice* asseritur ² : Revocata qualibet contraria particulari lege seu privilegio, sacerdotes tum sæculares tum religiosi cujusvis gradus aut officii, ad confessiones quarumcunque religiosarum ac novitiarum valide et licite recipiendas peculiari jurisdictione indigent... Hanc jurisdictionem confert loci Ordinarius, ubi religiosarum domus sita est ”.

1077. B) *Unitas confessarii* ita declaratur : “ Singulis religiosarum domibus *unus* duntaxat detur confessarius ordinarius, qui sacramentales confessiones universæ communitatis excipiat, nisi propter magnum ipsarum numerum vel aliam justam causam sit opus altero vel pluribus ” ³.

C) *Designatio confessarii* : “ Religiosarum confessarius ordinarius suum munus ne exercent *ultra triennium* ; Ordinarius tamen eum ad secundum, imo etiam ad tertium triennium confirmare potest, si vel ob sacerdotum ad hoc officium idoneorum penuriam aliter providere nequeat, vel major religiosarum pars, earum quoque quæ in aliis negotiis jus non habent ferendi suffragium, in ejusdem confessarii confirmationem, per se-

¹ *Codex*, c. 488, n. 7. — ² *Codex*, c. 876. — ³ *Codex*, c. 520, § 1.

creta suffragia, convenerit; dissentientibus tamen, si velint, aliter providendum est " 1.

1078. 2° De extraordinario confessario. Juxta *Codicem* 2; extraordinarius confessarius cuique religiosarum communitati detur, qui *quater saltem in anno* ad domum religiosam accedat, et cui omnes religiosæ se sistere debent, saltem benedictionem recepturæ.

1079. 3° De aliis confessariis ex Codice permissis. Quo tutius servetur libertas monialium, *alios confessarios* adire possunt in certis circumstantiis :

a) " Si qua religiosa, ad animi sui quietem, et ad majorem in via Dei progressum, aliquem specialem confessarium vel moderatorem spirituales postulet, eum facile Ordinarius concedat, qui tamen invigilet ne ex hac concessione abusus irrepant; quod si irreperint, eos caute et prudenter eliminet, salva conscientie libertate " 3.

b) Insuper Ordinarii designent aliquot sacerdotes pro singulis domibus, ad quos pro sacramento pœnitentie in casibus particularibus recurrere eæ facile possint, quin necessarium sit ipsum Ordinarium toties quoties adire 4.

c) Si qua religiosa aliquem ex iis confessariis expetat, nulli Antistite liceat per se vel per alios, directe aut indirecte, petitionis rationem inquirere, petitioni verbis aut factis refragari, aut quavis ratione ostendere se id ægre ferre 5. Antistita autem quæ contra hæc præscripta se gesserit, a loci Ordinario moneatur; si iterum deliquerit, ab eodem officii privatione puniatur, illico tamen certiore facta S. Cong. de Religiosis 6.

d) Religiosæ omnes, cum *graviter ægrotant*, licet mortis periculum absit, *quemlibet* sacerdotem ad mulierum confessiones excipiendas approbatum, etsi non destinatum religiosis, arcessere possunt eique, perdurante gravi infirmitate, quoties voluerint, confiteri, nec Antistita potest eas sive directe sive indirecte prohibere " 7.

1 *Codex*, c. 526. — 2 *Codex*, c. 521. — 3 *Codex*, c. 520, § 2.

4 *Codex*, c. 521, § 2. — 5 *Codex*, c. 521, § 3.

6 *Codex*, c. 2414. — 7 *Codex*, c. 523.

e) Tandem religiosa potest adire¹ aut vocare² quemlibet confessarium pro mulieribus approbatum, et confessio valida et licita est, dummodo fiat in ecclesia, vel oratorio etiam semi-publico, aut in loco ad audiendas confessiones mulierum aut religiosarum³ habitualiter vel per modum actus designato, vel ad normam can. 910 § 1 electo⁴.

1080. 4° De iis quæ omnes confessarios spectant. A) *Collatio jurisdictionis* sic determinatur: "Si religiosarum domus Sedi Apostolicæ immediate subjecta sit vel Ordinario loci, hic eligit sacerdotes a confessionibus tum ordinarios tum extraordinarios; si Superiori regulari, hic confessarios Ordinario præsentat, cujus est eosdem pro audiendis illarum monialium confessionibus approbare, et superioris negligentiam, si opus sit, supplere" 5.

B) Quoad *dotes* requisitas, "in munus confessarii religiosarum et ordinarii et extraordinarii deputentur sacerdotes, sive e clero sæculari, sive religiosi de Superiorum licentia, morum integritate ac prudentia præstantes; sint insuper annos nati quadraginta, nisi justa causa, iudicio Ordinarii, aliud exigat, nullam potestatem in easdem religiosas in foro externo habentes" 6.

1081. C) Quoad *novam deputationem*: Confessarius *ordinarius* non potest renunciari extraordinarius, nec præter casus supra recensitos (n. 1078) rursus deputari ordinarius in eadem communitate, nisi post annum ab expleto munere; *extraordinarius* vero immediate ut ordinarius renunciari potest 7.

D) Quoad *regimen communitatis*, confessarii religiosarum tum ordinarii tum extraordinarii interno vel externo communitatis regimini nullo modo sese immisceant 8.

1082. E) Quoad *amotionem* confessariorum, "loci Ordinarius potest, gravem ob causam, religiosarum confessarium tam ordinarium quam extraordinarium amovere, etiamsi monasterium regularibus subdatur et ipse

¹ *Codex*, c. 522. — ² *Comm. Int.*, 28 dec. 1927. — ³ *Ibid.*

⁴ *Comm. Int.*, 12 feb. 1935. — ⁵ *Codex*, c. 525.

⁶ *Codex*, c. 524, § 1. — ⁷ *Ibid.*, § 2. — ⁸ *Ibid.*, § 3.

sacerdos a confessionibus sit regularis, nec tenetur causam amotionis cuiquam significare, excepta Apostolica Sede, si ab ea requiratur; de amotione autem debet Superiorem regularem monere, si moniales Regularibus subdantur "1.

V. *De limitatione jurisdictionis seu casuum reservatione.*

1083. Prænotanda. A) Jurisdictio limitari potest a legitimis superioribus : a) *quoad personas*, quatenus facultas absolvendi certis personarum generibus restringitur, v. g., quando dicitur : *feminis vel Monialibus exceptis* ; b) *quoad locum*, v. g., intra limites unius parœciæ ; c) *quoad tempus*, ita ut elapso certo tempore expiret ; d) *quoad peccata*, quatenus superior sibi reservat absolutionem a quibusdam gravioribus peccatis.

1084. B) Quando jurisdictio limitatur quoad peccata, adest *casus reservatus*, qui definiri potest *peccatum, cujus absolutio non permittitur cuivis confessario, sed manet penes Superiorem legitimum aut ejus delegatum.*

1085. C) Peccata duplici modo reservari possunt : ratione *sui* et ratione *censuræ*2. Priora possunt simul affici censura3; posteriora non proprie reservantur : unde, sublata censura, a quolibet confessario possunt absolvi4.

Si vero agitur de censura quæ non impedit sacramentorum receptionem, censuratus rite dispositus et a contumacia recedens, potest absolvi a peccatis, firma censura5.

Quibus positis, dicemus 1º de *potestate reser-*

1 *Codex*, c. 527.

2 *Codex*, c. 2246, § 3; et 2250, § 2; 894.

3 Ita est de peccato Apostolicæ Sedi reservato *ratione sui* (*Codex*, c. 894), quod simul sancitur censura Sanctæ Sedi speciali modo reservata (*Codex*, c. 2363).

4 *Codex*, c. 2246, § 3. — 5 *Codex*, c. 2250, § 1.

vandi; 2° de *conditionibus* ad reservandum requisitis; 3° de *præcipuis casibus* reservatis; 4° de *absolutione* a reservatis.

1086. 1° De potestate reservandi. “ Qui ordinario jure possunt audiendi confessiones potestatem concedere aut ferre censuras, possunt quoque, excepto Vicario Capitulari et Vicario generali sine mandato speciali, nonnullos casus ad suum avocare judicium, inferioribus absolvendi potestatem limitantes. Hæc avocatio dicitur *reservatio casuum* ” ¹.

1087. Hinc : a) Summus Pontifex casus reservare potest pro tota Ecclesia; b) locorum Ordinarii pro suo territorio; sed “ peccata ne reservent, nisi, re in Synodo diœcesana discussa, vel extra Synodum auditis Capitulo Cathedrali et aliquot ex prudentioribus ac probatioribus suæ diœcesis animarum curatoribus, vera reservationis necessitas aut utilitas comprobata fuerit ” ²; c) inter superiores religionis clericalis exemptæ unus Superior generalis, et in monasteriis sui juris Abbas cum proprio cujusque consilio, peccata subditorum reservare possunt ” ³.

1088. 2° De conditionibus servandis in reservatione. A) *Conditiones generales :* a) “ Casus reservandi sint pauci omnino, tres scilicet vel, ad summum, quatuor ex gravioribus tantum et atrocioribus criminibus externis specificè determinatis ” ⁴; b) “ ipsa vero reservatio ne ultra in vigore maneat, quam necesse sit ad publicum aliquod inolitum vitium extirpandum et collapsam forte christianam disciplinam instaurandam ” ⁵; c) “ prorsus ab iis peccatis sibi reservandis

¹ *Codex*, c. 893. — ² *Codex*, c. 895.

³ *Ibid.*, c. 896. — ⁴ *Codex*, c. 897. — ⁵ *Ibid.*

omnes abstineant quæ jam sint Sedi Apostolicæ etiam ratione censuræ reservata, et regulariter ab iis quoque quibus censura, etsi nemini reservata, a jure imposita sit" ¹; d) "statutis semel reservationibus quas vere necessarias aut utiles judicaverint, curent locorum Ordinarii ut ad subditorum notitiam, quo meliore eis videatur modo, eædem deducantur, nec facultatem a reservatis absolvendi cuivis et passim impertiant" ².

B) *Conditiones requisitæ in unoquoque peccato reservato.* Ut peccatum aliquod reservari possit, requiritur ut sit : a) *mortale* ³ non solum ratione *objecti*, sed etiam ratione *subjecti*, id est cum plena advertentia ac pleno consensu commissum; frustra enim venialia reservarentur, cum nulla sit obligatio ea confitendi.

Insuper peccator cognoscere debet specialem malitiam propter quam peccatum reservatur; v. g., si incestus in secundo gradu reservatur, reservatio non incurritur ab eo qui peccat cum consanguinea, si nesciat incestum in hoc gradu a simplici fornicatione specificè differre; quæ tamen ignorantia de facili non est supponenda.

b) *Externum* ⁴ simul ac *internum*; quamvis enim Ecclesia interna peccata reservare posset, cum absolvantur vi jurisdictionis ab ipsa Ecclesia dimanantis, hoc facere non consuevit, ne locus detur anxietatibus, quæ sæpe occurrunt de consensu cogitationibus præstito vel non.

Immo, juxta communem sententiam, quam satis innuit *Codex* ⁵, actio externa secundum se gravis esse debet; si ergo esset levis, quamvis actus internus grave peccatum esset, reservatio non incurreretur, v. g., si quis graviter clericum percutere intendens, leviter eum tangeret. — Necesse tamen non est ut peccatum sit publicum, vel in alicujus notitiam venerit ⁶; sufficit ut *exterius* committatur, quamvis occulte.

¹ *Codex*, c. 898. — ² *Codex*, c. 899. — ³ *Codex*, c. 897.

⁴ *Codex*, c. 897. — ⁵ *Codex*, c. 897. — ⁶ *Codex*, c. 897.

1089. c) *Completum*, seu consummatum in *specie quæ reservatur*; nam reservatio, utpote pœnalis et odiosa, est restringenda ¹. Unde ubi homicidium est reservatum, mera criminis attentatio (vulnus infligendo vel venenum præbendo) non sufficit, sed requiritur ut mors sequatur. Excipe tamen si ipsa attentatio reservetur; v. g., non solum duellum perpetrantes, sed etiam ad illud provocantes, in casum reservatum incidunt.

d) *Certum*, id est certo reservatum, certo commissum et certo mortale; hinc si serio dubitetur de reservatione aut perpetratione aut gravitate peccati, non incurritur reservatio: odiosa enim sunt restringenda.

1090. Communiter tenebatur impuberes, — id est mares ante annum decimum quartum, feminas ante duodecimum, — reservationem non incurrere, nisi id esset in jure expressum; sed Codex eos non eximit a *reservatione peccatorum*.

1091. Num ignorantia excuset a reservatione.

A) Si peccatum reservatur *ratione censurae*, communiter tenetur reservationem non incurri ab iis qui censuram ignorant, dummodo hæc ignorantia non sit crassa vel supina. Imo, ignorantia crassa vel supina excusat a censura quando lex habet hæc verba: *præsumpserit, ausus fuerit...*, etc., ignorantia vero affectata numquam excusat ³.

1092. B) Si peccatum reservatur *ratione sui*, crescit difficultas. **a)** Quidam affirmant non incurri reservationem. **b)** Communior autem sententia tenet, cum *S. Alphonso* ⁴, reservationem etiam ab ignorantibus incurri; nam reservatio non est præcise pœna, sed restrictio jurisdictionis confessoriorum; quod confirmatur ex notione reservationis qualis traditur in *Codice*, can. 893. Quod quidem valet etiam pro casibus episcopalibus, nisi contrarium ab Ordinariis declaratum fuerit.

1093. 3º De præcipuis casibus reservatis. Triplicis generis distinguuntur casus reservati:

¹ Cf. *Codex*, c. 2246, § 2. — ² Can. 2230.

³ *Codex*, c. 2229. Cf. c. 897. — ⁴ N. 581.

papales, episcopales et regulares, prout reservantur *Papæ, Episcopo, vel Superiori regulari*.

A) *Casus papales* omnes, uno excepto, *ratione censuræ reservantur*, et de his agitur in *Tr. de Censuris* (n. 771 sq.) : " Unicum (autem) peccatum *ratione sui* reservatum Sanctæ Sedi est *falsa delatio*, qua sacerdos innocens accusatur de crimine sollicitationis apud iudices ecclesiasticos " ¹.

Hic autem casus ita reservatur, ut ab eo absolvere nequeat etiam qui potestatem obtinet absolvendi a casibus specialiter R. Pontifici reservatis, nisi *expresse* in concessione enumeretur.

1094. B) *Casus episcopales* duplicis sunt generis : a) alii Episcopo reservantur *jure communi*, *ratione censuræ* ; b) alii *jure particulari* seu *diocesano*.

C) Casus autem *regularium* in unaquaque religione assignantur. De iis autem non est cur simus solliciti cum omnis confessarius possit ab iis absolvere religiosos. (*Codex*, c. 519).

De absoluteione a *censuris* jam egimus n. 760-762.

1095. 4° De absoluteione a casibus reservatis. Distinguendum est inter casus *episcopales* et *papales*.

1096. A) De absoluteione a casibus papalibus. Ab his casibus absolvere possunt : a) *potestate ordinaria* tum S. Pontifex, tum Major Pœnitentiarius ; b) *potestate delegata* Episcopi et sacerdotes delegati a S. Sede, vel ab alio Superiore facultatem subdelegandi habente.

1097. Hic autem animadvertere licet omnem reservationem, sive papalem sive episcopalem, cessare in quibus-

¹ *Codex*, c. 894. Ut casus reservetur, falsa denuntiatio *canonica* esse debet, seu apud *iudices ecclesiasticos* ; attamen si fiat apud alios, est gravissimum peccatum, a quo pœnitens absolvi nequit quin prœmittat calumniam retractare. — Ex decr. *Pœnit.*, 16 nov. 1928, reservabatur etiam Apostolicæ Sedi peccatum confessoriorum absolventium actu adhærentes factioni *L'Action française*.

dam circumstantiis ita in *Codice*¹ recensitis : “ quævis reservatio omni vi caret : cum confessionem peragunt sive ægroti qui domo egredi non valent, sive sponsi matrimonii ineundi causa ; — quoties vel legitimus Superior petitam pro aliquo determinato casu absolvendi facultatem dene-gaverit, vel, prudenti confessarii judicio, absolvendi facultas a legitimo Superiore peti nequeat sine gravi pœnitentis incommodo aut sine periculo violationis sigilli sacramentalis ; — extra territorium reservantis, etiamsi duntaxat ad absolutionem obtinendam pœnitens ex eo discesserit² ”.

1098. B) De absolutione a casibus episcop-alibus. Ab his absolvere possunt : *ordinaria* potestate ipse reservans, ejus in munere successor, vel ejus superior; *delegata* potestate ii omnes qui hanc facultatem a legitimo Superiore acceperunt.

1099. Jamvero, ex *Codice*³, quoad *peccata reservata*, hæc statuta sunt : 1) “ Facultas absolvendi a reservatis *ipso jure* competit *canonico pœnitentiario*...; 2) et *habitualiter* impertiatur saltem *vicariis foraneis*, addita, præsertim in locis diœcesis a sede episcopali remotioribus, facultate subdelegandi toties quoties confessarios sui districtus, si et quando pro urgentiore aliquo determinato casu ad eos recurrant; 3) *ipso jure* a casibus quos quoquo modo sibi Ordinarii reserverint, absolvere possunt tum parochi, aliive qui parochorum nomine in jure censentur, toto tempore ad præceptum paschale adimplendum utili, tum singuli missionarii quo tempore missiones ad populum haberi contingat ”. — Hic etiam valent quæ dicta sunt n. 1097.

¹ *Codex*, c. 900.

² Quoad peccatum sacerdotum absolventium adhærentes factioni *L'Action française*, in dictis circumstantiis onus adhuc remanebat “ prædictis sacerdotibus ad S. Pœnitentiarium recurrenti, sub pœna excommunicationis specialiter Sanctæ Sedi reservatæ, intra mensem a die obtentæ sacramentalis absolutionis, vel postquam convaluerint si ægroti, et standi ejus mandatis ”.

³ *Codex*, c. 899.

1100. N. B. Quoad *irregularitates*, facultas dispensandi ab *irregularitatibus* omnibus ex delicto *occulto* provenientibus (ea tamen excepta quæ attingit eos qui voluntarium homicidium perpetrarunt aut fetus humani abortum procuraverunt, omnesque cooperantes, et etiam ea quæ esset deducta ad forum judiciale) competit cuilibet confessario in casibus *occultis urgentioribus* in quibus Ordinarius adiri nequeat et periculum immineat gravis damni vel infamiæ, sed ad hoc dumtaxat ut pœnitens ordines jam susceptos exercere licite valeat ¹.

1101. C) Notanda quoad casus sive papales sive episcopales. a) "Petens absolutionem, debet casus omnes indicare, secus absolutio valet tantum pro casu expresso; quod si absolutio, quamvis particularis petitio facta sit, fuerit generalis, valet quoque pro reticitis bona fide, excepta censura specialissimo modo Sedi Apostolicæ reservata, non autem pro reticitis mala fide" ². b) Valde probabiliter reservatio tollitur per confessionem nullam aut sacrilegam, factam apud confessarium qui facultate gaudet a reservatis absolvendi, dummodo non reticeatur ipsum peccatum reservatum; cum enim Superior jam de casu reservato judicaverit ac congrua remedia proposuerit, cessavit reservationis ratio. — Idem dic *probabiliter*, si peccatum reservatum, in confessione non sacrilega, ex oblivione omissum fuerit; nam Superior, per absolutionem indirectam, reservationem censetur abstulisse.

1102. Excipitur tamen, juxta *S. Alphonsum* ³, confessio *invalida*, sive culpate sive inculpate facta in *jubilæo*, cum Pontifex non conferat facultatem a reservatis absolvendi, nisi ut fideles jubilæum lucrentur. Si vero confessio valida fuerit, quamvis peccatum reservatum ex oblivione omissum fuerit, reservatio tollitur ⁴.

1103. Corollaria quoad casus episcopales et papales. a) Quando pœnitens peccatum reservatum (a Papa aut episcopo) accusat, statim confessarius expendat utrum adsint necne omnes conditiones ad incurrendam reservationem necessariæ. Si constat peccatum vere esse reservatum, ac simul confessor debitis facultatibus caret, tunc, nisi sit urgentia, moneat pœnitentem ut vel Superiorem adeat, vel post paucos dies redeat, quando videlicet necessariæ facultates obtentæ fuerint: hoc ultimum generatim

¹ *Codex*, c. 990. — ² *Codex*, c. 2249. — ³ Lib. VI, n. 598.

⁴ Cfr. LUGO, disp. XX, n. 99.

eligent pœnitentes; quo casu cetera peccata declarare eis permitti potest.

1104. b) Confessarius, specialibus facultatibus carens, qui *scienter*, extra necessitatis casum, a peccatis reservatis absolvit, *graviter* peccat; attamen absolutio valida est, si simul cum reservatis aliud peccatum declaratum est: directe enim remisso peccato non reservato, indirecte alia remittuntur.

Si vero *ex inadvertentia* aut *ex ignorantia* id factum fuerit, posteaque confessarius id animadvertat, debet pœnitentem admonere de errore commisso, si facile fieri potest, ut error repareretur; secus, in bona fide eum relinquat. — Si pœnitens ipse postea cognoscit (quod raro occurrit) se a peccato reservato indirecte tantum fuisse absolutum, hoc peccatum accuset confessario speciali facultate munito; cetera autem peccata repetere non tenetur.

Quoad *censuras*, “si confessarius, ignorans reservationem, pœnitentem a censura ac peccato absolvat, absolutio censuræ valet, dummodo ne sit censura *ab homine* aut specialissimo modo reservata”¹.

1105. c) Quando alicui confessario conceditur facultas a reservatis absolvendi, quædam apponuntur conditiones, sive generales, sive speciales.

1) *Generales* sub hac formula exprimi solent: *injunctis de jure injungendis*. Sex numerantur: *reparatio damni*; *reparatio scandali*; *remotio occasionis peccandi*; *promissio* de crimine non amplius perpetrando; *promissio* adimplendi quæ Superior præscripsit vel postea præscribendum judicabit; *acceptatio* specialis pœnitentiæ.

2) *Speciales* autem variæ sunt secundum varios casus, et inveniuntur in pagella a Superiore missa, quæ proinde sedulo legenda est.

1106. d) *Nulla* specialis forma requiritur pro absolutione a peccatis *sine censura* reservatis. — Si agitur de peccatis *cum censura* reservatis, non requiritur pariter specialis forma, cum consueta contineat hæc verba: “ab omni vinculo *excommunicationis*, *suspensionis* et *interdicti*”. Dicitur enim in *Codice*: “Absolutio censuræ in foro sacramentali continetur in consueta forma absolutionis peccatorum in libris ritualibus præscripta; in foro non sacramentali quolibet modo dari potest, sed ad excommu-

¹ *Codex*, c. 2247.

nicationis absolutionem regulariter formam adhiberi convenit in eisdem libris traditam" ¹.

§ II. De ministri officiis.

Dicemus : 1° de ejus officiis quoad *omnes pœnitentes in genere*; 2° de ejus officiis quoad *varia pœnitentium genera*; 3° de quibusdam *abusibus vitandis*.

I. De ministri officiis in genere.

1107. Prænotanda. A) Præcipuum munus quod confessarius in sacro tribunali exercet, sane est *judicis* officium, cum sacramentum Pœnitentiæ *ad modum judicii* ministretur. Quia vero hoc sacramentum non solum ad *præterita* peccata delenda institutum est, sed etiam ad *futura* præcavenda, confessarius partes *medici* etiam agere debet, opportuna *remedia* suggerendo ². Cum autem una ex humanis infirmitatibus sit ignorantia, necesse est ut officio *doctoris* fungatur. Hæc autem varia munera eo tendunt ut vitam spiritualem *generent* vel *nutriant*; proindeque confessarius vere est pœnitentium spiritualis *pater*, suaque munia fructuose exercere nequit nisi paterno affectu eos diligit.

1108. B) Dum autem confessarius sua varia munera exercet, tria respicere debet : a) *bonum sacramenti*, cujus *validitatem* procurare debet, simul ac *integritatem*, quoad peccatorum accusationem et satisfactionis impositionem, et *legitimam administrationem*, servando ea omnia quæ ab Ecclesia præscribuntur, et curando ut nihil fiat quo sacramentum pœnitentibus reddatur odiosum; b) *bonum pœnitentis*; c) *bonum publicum*, mores corrigendo et cavendo ne absolutionis concessio vel denegatio aliquod causet scandalum aliudve malum in communitate.

¹ *Codex*, c. 2250, § 3. — ² "Meminerit sacerdos in audiendis confessionibus se *judicis* pariter et *medici* personam sustinere ac divinæ justitiæ simul et misericordiæ ministrum a Deo constitutum esse ut honori divino et animarum saluti consulat". *Codex*, c. 888.

Quæ omnia, ordine chronologico simul et logico, comprehendimus dicendo de officiis confessarii : 1° *ante* actum confessionis; 2° *in* ipso confessionis actu; 3° *post* confessionem.

1° DE OFFICIIS CONFESSarii ANTE CONFSSIONIS
ACTUM.

Hæc officia duo sunt : 1° obligatio *audiendi* confessiones; 2° obligatio ad confessiones excipiendas *sese præparandi*.

1109. A) Obligatio confessiones audiendi oritur vel ex *justitia*, vel ex *caritate*.

a) *Ex justitia pastores, alique sacerdotes curam animarum habentes, tenentur sub gravi, sive per se, sive per alios, confessiones audire fidelium sibi commissorum, quoties hi rationabiliter petunt*¹. Qui enim curam animarum in se suscipiunt ad hoc se obligant tacito contractu cum subditis suis, a quibus sustentationem accipiunt sub conditione ministrandi sacramenta; et cum Superiore ecclesiastico, qui non committit alicui curam animarum nisi sub conditione quod munera hujus officii fideliter adimpleantur; jamvero unum ex his officiis est audire confessiones subditorum.

1110. Corollaria. 1) Pastor tenetur sub gravi, etiam cum periculo vitæ, absolvere subditum qui est in casu *extremæ* aut *quasi-extremæ* necessitatis, in periculo scilicet vel certo vel quasi certo damnationis : bonus enim pastor animam suam dat pro ovibus suis.

1111. 2) In casu autem *gravis necessitatis*, videlicet quando sine confessione grave spirituale damnum incurritur, reparabile tamen, — v. g., si peccator gravi morbo laborat, vel gravibus tentationibus impugnatur, — pastor sub gravi tenetur confessionem audire, etiam cum gravi incommodo.

¹ Cf. *Codex*, c. 892, § 1.

1112. 3) In *communi necessitate*, quando scilicet pœnitentes rationabiliter petunt, i. e., propter veram spiritualem utilitatem, tenentur quidem pastores alique ex officio ministri audire confessiones subditorum, ita tamen ut, propter legitimum impedimentum, ad modicum tempus pœnitentes remittere possint; cum enim non sit urgens necessitas, lex non obligat cum gravi incommodo.

1113. b) *Ex caritate aliquando tenentur audire confessiones etiam sacerdotes curam animarum non habentes*¹ nam caritas nos obligat ad subveniendum proximo in necessitate spirituali constituto (n. 223).

1) In casu *extremæ necessitatis*, quando moribundus non potest moraliter sibi consulere per actum contritionis perfectæ, tenentur eum absolvere, etiam cum periculo propriæ vitæ.

2) In casu *quasi-extremæ necessitatis*, quando moribundus nonnisi difficile actum contritionis perfectæ elicere potest, simplex sacerdos tenetur, deficiente proprio sacerdote, audire confessionem, etiam cum gravi incommodo, imo et cum vitæ periculo, juxta communioem sententiam². — Probabiliter tamen alii cum *Lugone*³ negant, quia dum proximus absolute potest seipsum a periculo liberare, non tenemur cum tanto incommodo ei succurrere.

Notandum. Sed in omnibus istis casibus, ut gravis adsit obligatio confessiones excipiendi cum propriæ vitæ periculo, tria requiruntur; ut necessitas proximi sit moraliter certa, — ut pariter certa sit spes valide absolvendi moribundum, — ut ex morte sacerdotis majora mala non sequantur, v. g., probabilis damnatio plurium aliorum.

1114. B) De obligatione sese præparandi ad confessiones excipiendas. Confessarius ad confessiones excipiendas sese præparare debet, qualitates acquirendo necessarias : ex parte *intellectus*, scientiam et prudentiam; ex parte *voluntatis*, bonitatem vitæ.

a) *Confessarius peccat graviter, si extra casum necessitatis, confessiones audit absque scientia quæ*

¹ "Urgente necessitate, omnes confessarii obligatione tenentur ex caritate confessiones fidelium audiendi, et in mortis periculo omnes sacerdotes". *Codex*, c. 892, § 2.

² S. ALPHONS., H. A., Tr. XVI, n. 125.

³ LUGO, disp. XXII, n. 12.

dicitur competens, i. e., qua possit casus solvere qui communiter occurrunt in loco ubi confessiones audire solet, et de difficilioribus saltem prudenter dubitare, ut libros vel alios doctiores consulere valeat. — Dicitur *extra casum necessitatis* : nam, si urgeat necessitas non solum extrema, sed etiam gravis, confessarius minus doctus licite confessiones excipit.

1115. Corollaria. 1) Non eadem scientia in omnibus confessariis requiritur, sed major vel minor pro locorum ac personarum diversitate. Ita generatim major scientia necessaria est in civitate, ubi omnis generis pœnitentes confiteri solent.

2) Peccat graviter sacerdos qui, dum certo noverit sibi competentem scientiam deesse, munus confessarii accipit; neque eum excusat approbatio ab Episcopo data, cum hæc supponat, sed non suppleat scientiam. — Graviter etiam peccat Episcopus confessarium approbans, quem scit esse ignarum, quia sic ejus peccato cooperatur. Excusatur tamen si minus idoneum approbat pro locis exiguis et remotis, quando doctiorem invenire nequit.

1116. 3) Sub gravi igitur tenentur Seminariorum alumni diu ac serio theologiæ studere, non solum dogmaticæ, sed etiam morali. — Præterea nullus confessarius, etiam approbatus, intermittere debet studium theologiæ, præsertim moralis; nam ex tot rebus tam diversis et inter se disparibus, multæ facillime e memoria decidunt¹. — Quapropter Ecclesia vult ut apud sacerdotes curam animarum habentes, frequenter ac serio habeantur *collationes* seu *conferentiæ pastorales*².

4) Quando difficiles occurrunt casus, non expedit eos statim solvere, sed sumendum est tempus rem maturius considerandi libros aut doctiores consulendo. Imo neo-

¹ "Clerici studia, præsertim sacra, recepto sacerdotio, ne intermittant; et in sacris disciplinis solidam illam doctrinam a majoribus traditam et communiter ab Ecclesia receptam sectentur, devitantes profanas vocum novitates et falsi nominis scientiam". *Codex*, c. 129.

² "In civitate episcopali et in singulis vicariatibus foraneis sæpius in anno, diebus arbitrio Ordinarii præstituendis, conventus habeantur, quos *collationes* seu *conferentias* vocant, de re morali et liturgica; quibus addi possunt aliæ exercitationes, quas Ordinarius opportunas judicaverit ad scientiam et pietatem clericorum promovendam". *Codex*, c. 131, § 1.

confessariis valde utile est, etiam quando casum statim solvere debuerunt, de eodem libros ac peritiores consilere, ut sic cognoscant utrum recte egerint an non.

1117. b) *Scientiæ accedere debet prudentia* : prudens est autem confessarius qui facultate pollet generalia principia et præcepta variis pœnitentibus applicandi, pro circumstantiarum varietate, ita ut eos tuto ad christianam perfectionem et vitam æternam perducatur.

1118. Quæ quidem prudentia requiritur : in *interrogationibus*, quæ cujusque pœnitentis indoli, ætati ac conditioni adaptari debent¹ ; — in *judicio ferendo* de moralitate et gravitate actionum, attentis non solum externis circumstantiis, sed etiam subjectivis cujusque dispositionibus ; — in *contritione excitanda*, motiva proponendo juxta singulorum ingenium, indolem ac peccata ; — in *remediis suggerendis*, quæ vere diversis spiritualibus morbis medeantur, causam tollendo peccatorum ; — in *consiliis præbendis* sive ad varia statuum officia adimplenda, sive ad progressum in virtutum praxi ; — in *satisfactionibus imponendis* non solum pro criminum qualitate, sed etiam pro pœnitentium spiritualibus morbis et viribus ; — in *absolutione* danda, differenda aut neganda, recte judicando de dispositionibus pœnitentium, præsertim quando de occasionariis et recidivis agitur ; — in excipiendis confessionibus *mulierum*, vitando quidquid alios vel seipsum scandalizare posset, ac pœnitentibus ipsis aliquid detrimenti causare. Uno verbo in omni fere gressu cautus et circumspectus esse debet ; nam “ars artium regimen animarum”.

1119. c) *Bonitas vitæ in confessario requisita* non consistit solum in statu gratiæ, qui certo requiritur ad vitandam sacrilegam hujus sacramenti administrationem ; sed in complexu earum virtutum, quæ ad hoc munus fructuose obeundum desiderantur : quales sunt supernaturalis zelus animarum, patientia, fortitudo, eximia puritas.

¹ “Caveat omnino (sacerdos)... ne curiosis aut inutilibus questionibus, maxime circa sextum Decalogi præceptum, quemquam detineat, et præsertim ne juniores de iis quæ ignorant imprudenter interroget”. *Codex*, c. 888, § 2.

2° DE OFFICIIS CONFESSARII IN IPSO
CONFESSIONIS ACTU.

1120. In ipso confessionis actu quatuor præsertim præstare debet confessarius : 1° ut *judex*, debet causam instruere et cognoscere per *legitimas interrogationes*; 2° ut *doctor*, pœnitentem docere et monere; 3° ut *medicus*, ejus vulnera curare, eum disponendo ad absolutionem eique remedia præscribendo; 4° ut *minister simul et judex*, absolutionem dare aut differre.

A) *De obligatione interrogandi pœnitentes.*

1121. Principium : *Confessarius pœnitentem interrogare tenetur sub gravi, quoties probabiliter judicat eum, sive culpabiliter sive inculpabiliter, omittere quædam scitu necessaria ad absolutionem.* Certum est ex Concil. Later.¹ et Rit. Rom.²

1122. Hinc : a) Confessarius interrogare non tenetur pœnitentes qui ex una parte sufficienter instructi videntur, et ex altera diligentes sunt in confitendo. E contra ordinarie interrogandi sunt qui raro sacrum tribunal accedunt, præsertim si parum instructi videantur.

b) Confessarius non tenetur majorem sollicitudinem afferre in interrogando quam pœnitentes in confitendo; imo stricte loquendo, ad minorem tenetur, cum integritas confessionis directe pœnitentem et nonnisi indirecte confessarium obliget. Ita non tam accurate examinandus est rudis et incultus quam bene instructus, nec ægrotus quam sanus et robustus, quia illi ad tam minutum examen non obligantur³.

c) Si, ex levi negligentia aut inadvertentia, confessarius aliquid inquirere omittat quod *ex se* necessarium sit ad integritatem confessionis, nullum aut leve erit peccatum. Item, quando adhibita fuit mediocris diligentia, non peccat qui ab ulterioribus interrogationibus abstinet, ne confessionem odiosam reddat.

¹ DENZING., n. 437 (363). — ² *Ordo ministrandi Sacr. Pœnit.*

³ Quod optime declarat LUGO, disp. XVI, n. 594.

1123. De qualitatibus interrogationis. Interrogatio debet esse *moderata, discreta, opportuna*.

a) *Moderata*, id est non de curiosis aut inutilibus, quæ confessioni extranea sunt, sed de iis tantum quæ ad statum conscientie spectant, et quidem juxta cujusque pœnitentis conditionem, scientiam ac dispositiones.

1124. b) *Discreta*, seu *prudens*, tum in *rebus* de quibus interrogatur, tum in *modo* interrogandi, vitando ea omnia quæ pœnitentes probabiliter scandalizare possent.

Quod præsertim attendendum est in materia castitatis quoad juniores, qui forsitan peccata hujusmodi adhuc non cognoscunt¹. Aliunde expedit quasdam quæstiones hac de re proponere. Videlicet confessarius utatur primum generalibus terminis, ita ut pœnitens, si reus sit, intelligat; si vero innocens, nil novi discat; v. g., numquid peccasti contra modestiam, decentiam, puritatem? — Postea a levioribus peccatis incipiat, et, secundum accepta responsa, ad graviora transeat; v. g., interroget de cogitationibus, — de verbis auditis vel prolatis, — de aspectibus, — nimis familiaritatibus, — tactibus cum seipsis, cum aliis, ejusdem vel alterius sexus, etc. — Notandum est tamen non paucos, rudes et ignaros, cogitationes non declarare, quia nesciunt accusanda esse peccata mere interna; unde, etiam quando negative respondent de cogitationibus, de immodestis actionibus quæstio proponi potest; postea, si affirmative respondent, quæri potest num de his rebus etiam cogitaverint ante vel post actiones commissas, et desiderium habuerint eas sæpius perficiendi.

Sedulo vitentur cum junioribus, qui innocentes præsumuntur, illa verba quæ periculosam curiositatem excitare valeant, prout sunt pollutio, fornicatio, sodomia, bestialitas, etc.

Quoad conjuges, inquiri potest num officia sua erga alterum conjugem impleverint — vel numquid aliquid ipsos remordeat quoad matrimonii usum; si negative respondeant, nil amplius inquirendum, nisi specialis sit ratio; si affirmative, illas quæstiones proponere sufficiat quibus cognosci possit num voluntarie media sumant ad impediendam prolis conceptionem vel nativitatem.

Uno verbo, servanda est hæc regula ab omnibus fere tradita: *Melius est in multis deficere quoad integritatem, quam in uno abundare cum probabili ruina pœnitentis.*

¹ *Rit. Rom.*

1125. c) *Opportuna*, i. e., convenienti tempore ac modo facta.

Ante confessionem, si ignotus sit pœnitens, benigne inquiratur a quo tempore confessus sit — num absolutus — num circa vitam præteritam perfecte quietus? — Possunt quidem ab initio interrogationes fieri de statu et conditione; sed sæpe melius fiunt in decursu confessionis, data opportunitate, ne ab initio pœnitens quæsitis obruatur.

In ipso actu confessionis, generatim paucas et breves tantum quæstiones proponat, v. g., de numero et circumstantiis speciem mutantibus; sed non nimis frequenter interrumpat pœnitentem, ut hic possit ex ordine omnia confiteri quorum recordatur. Ab omni increpatione absteaneatur antequam confessio finiatur.

Post auditam confessionem, interrogari debet pœnitens de iis quæ probabiliter omisit, percurrendo ea quæ ipse declaravit: sunt enim qui omnia peccata non detegant nisi postquam, humanissimis verbis, confessarius eorum fiduciam sibi conciliaverit. — Si tunc accusetur peccatum antea reticatum, mitissime agat confessarius, ac contritionis motiva proponat, non solum quoad hoc peccatum, sed etiam quoad malitiam illius reticentiæ.

1126. Corollarium. Exinde inferri potest quid agere debeat confessarius, quando de sinceritate pœnitentis dubitat, vel moraliter certus est ab eo reticeri grave peccatum.

a) Si confessarius solummodo *dubitat* de sinceritate pœnitentis, potest quidem diligenter eum interrogare, et hortari ad perfectam sinceritatem; sed si pœnitens affirmat se omnia accusasse, absolvendus est, vi axiomatis: *Credendum est pœnitenti tam pro se quam contra se loquenti.*

b) Si certo moraliter noverit peccatum grave commissum fuisse, quod reticetur, imprimis expendere debet utrum pœnitens sit in bona fide, ignorans hujus peccati gravitatem, aut putans se habere motivum illud pro tempore reticendi, — an probabiliter hoc peccatum apud alium confessus fuerit; nam si quid hujusmodi præsumi potest, credendum est pœnitenti.

Si vero nihil hujusmodi probabiliter præsumitur, distinguendum est ex quo fonte confessarius peccatum noverit: — si propria experientia scit peccatum commissum, v. g., homicidium perpetratum vidit, pœnitentem convincere

debet, et si hic omnia negare pergat (quod raro continget), sine absolutione dimittendus est, utpote indispositus. — Si id novit ex aliorum testimonio, extra confessionem, debet specialiter pœnitentem de hoc peccato interrogare; si vero pœnitens negat, *probabilius* absolvi potest, quia potius pœnitenti credendum est quam aliis qui forsan decepti sunt; *probabiliter* tamen *S. Alphonsus*¹ docet in hoc casu absolutionem denegandam esse, si testes adeo graves sunt ut rem moraliter certam reddant. — Tandem si id novit *ex alterius confessione* (v. g., sponsæ, uxoris, etc.), confessarius non potest specialiter de hoc peccato interrogare, sed solum generaliter, prout interrogari solent personæ ejusdem conditionis, ne forte violetur sacramentale sigillum. Neque expedit in hoc casu a complice licentiam petere hac notitia utendi ad reum convincendum: hoc enim confessionem odiosam redderet. Si vero pœnitens generaliter interrogatus peccatum tacet, melius est dare absolutionem, saltem sub conditione, ne forte suspicio oriatur denegari absolutionem propter complicitis confessionem.

B) *De obligatione docendi et monendi pœnitentes.*

1127. a) Principium: *Confessarius docere debet pœnitentes eas veritates quæ necessariæ sunt ad sacramentum rite suscipiendum, nisi absolutio in aliud tempus differri possit.* Hinc:

1) Pœnitens qui, sive culpabiliter sive inculpabiliter, *ignorat veritates necessarias necessitate mediæ*, de his instruendus est antequam absolvi possit; secus incapax esset justificationis, ac proinde absolutionis (nn. 178-179)².

1128. 2) Pariter instrui debet, antequam absolvatur, *qui ignorat dispositiones necessarias ad sacramentum fructuose recipiendum*, videlicet contritionem, firmum propositum et modum integre confitendi.

1129. 3) Si pœnitens *nescit veritates quæ necessariæ sunt necessitate præcepti*, — v. g., mysteria fidei in Sym-

¹ Lib. VI, n. 631. — ² DENZ., n. 1214-1215 (1081-1082).

bolo contenta, Decalogi et Ecclesiæ præcepta, doctrinam de Sacramentis quæ recipere debet, aliaque necessaria ad rectam vitæ christianæ institutionem, — absolvi nequit nisi serio promittat quamprimum moraliter hæc omnia, pro captu suo, discere.

4) Si pœnitens *ignorat ea quæ ad officium suum recte implendum necessaria sunt* (n. 655 sq.) regulariter absolvi nequit nisi paratus sit vel officium relinquere, — vel requisitam scientiam acquirere, interim abstinendo ab iis muneribus exercendis, quibus grave damnum probabiliter proximo inferretur. Dictum est *regulariter*, quia si nulla sit spes monitionem profuturam esse, neque scandalum timeatur, monitio de officio relinquendo omitti potest, dummodo urgeatur obligatio quamprimum necessariam scientiam acquirendi.

1130. b) Principium : *Quando ignorantia pœnitentis circa liceitatem alicujus rei versatur, monitio facienda est, si, omnibus inspectis, ei vel communitati profutura sit; secus, pro tempore omitti debet.* Certum est.

Ratio est quia confessarius bonum pœnitentis ac bonum generale communitatis sibi commissæ procurare tenetur : si igitur monitio utrique profutura est, certo fieri debet; si communitati profutura ac pœnitenti nocitura, videndum est ex qua parte sit majus bonum; jamvero generatim bonum commune bono particulari præferri debet. Si vero nocitura utrique prævidetur, ab ea pro tempore abstinendum est.

1131. Corollaria. 1) Si pœnitens, ex erronea conscientia, *judicat aliquid esse peccatum quod revera non est tale, aut grave quod de facto leve est*, de hoc errore monendus est, ne formaliter gravia peccata committat.

2) Si e contra pœnitens *ut licitum habet quod vere prohibetur vel ut leve quod revera grave est*, magna quidem in praxi difficultas. Hac in re vix datur aliqua regula sine exceptione et res multum pendet a prudenti æstimatione confes-

sarii. Sequentes tamen regulæ ut plurimum servari debent : Si ignorantia sit *vincibilis* et a *fortiori graviter culpabilis*, serio monendus est ; id enim ipsi nocere nequit, cum, propter culpabilem negligentiam, jam reus sit culpæ mortalis ; ita v. g., monendus est paterfamilias qui dubitat, num sub gravi teneatur filios christiano modo educare. Interrogatus autem confessarius aliquando, sed raro admodum, poterit ambigue respondere (v. infra). — Si vero ignorantia sit *invincibilis*, seu inculpabilis, monendus est quidem pœnitens quoties speratur fructus, saltem pro futuro, nec timentur graviora incommoda ; nam malum etiam materiale est deordinatio, ac nocet tum individuis, viam parando peccato formali, tum societati, ordinem a Deo institutum perturbando. Ita præsertim : **a**) si mox ignorantia vincibilis prævideatur evasura ; **b**) si agatur de bono *communi notabili*, v. g., si qui graviter proprium negligunt officium, vel sacramenta frequentant cum admiratione videntium. Quo in casu regulariter monendus est pœnitens, etiam sine spe emendationis, ne confessarius pravis moribus favere videatur. Pensanda tamen sunt incommoda ex adverso. — In dubio utrum monitio utilis an nociva futura sit, generatim omittenda est, nisi bonum quod speratur multo superet malum quod timetur. — Si vero in certis materiis regula ab auctoritate ecclesiastica data fuerit, v. g., circa scholas *neutrales*, matrimonii abusum, omnino servetur ab omnibus.

1132. Rem paucis *exemplis* declaramus. 1) Si pœnitens bona fide matrimonium invalide contraxit, non monendus est generatim antequam revalidatum sit matrimonium, ne forte interea formaliter peccet. — Si pœnitens monitionem est suscepturus, sed simul prævidetur grave damnum aliis obventurum (v. g., filiis, casu quo putativi conjuges separentur), monitio omittenda est.

2) Monendus est autem pœnitens, si secus periculum est ne firmetur in prava consuetudine, quam postea nonnisi ægre superabit; v. g., si puer falso putet pollutionem non esse grave peccatum; — si ignorantia inducit vel relinquit periculum formalis peccati, v. g., si agitur de proxima occasione peccati; — si ignorantia versatur circa prima principia morum vel proximas conclusiones, quia tunc prævidetur brevi cessatura; ideoque monitio utilis est pro futuro; — quando illud exigit bonum commune, v. g., si agitur de scandalo vitando, aut de gravi damno corporali aut spirituali quod tota communitas ex culpa administratorum passura sit; quando, ex adjunctis, silentium confessarii ut positiva approbatio rei malæ intelligi potest. Hinc, si pœnitens interrogat, raro confessarius veritatem dissimulare potest; non tenetur tamen plus dicere quam rogatur; v. g., si quis, post votum simplex castitatis, matrimonium contraxit, et inquit num matrimonium sit validum et debitum *reddi* possit, affirmative responderi potest, quin addatur illicitum esse *pelere* debitum.

C) *De obligatione disponendi pœniten-
tes, etque remedia præbendi.*

1133. a) Principium : *Confessarius ex caritate tenetur, in quantum fieri potest, indispositos ad absolutionem præparare, motiva contritionis proponendo.* Ex caritate enim tenetur bonum pœnitentis procurare et ab eo gravia damna avertere ¹.

1134. Corollaria. 1) Si confessarius prudenter iudicat pœnitentem bene dispositum esse, stricte non tenetur ad eum exhortandum.

2) Ad excitandos indispositos ad contritionem, confessarius singulorum ingenio se accommodet, motiva proponens quæ eorum captui proportionentur : vitæ brevitatem, propinquitatem mortis quæ omnibus voluptatibus honoribusque finem imponit, horam ejus incertam, detrimentum animæ æternæque salutis discrimen.

1135. b) Principium. Confessarius ut medicus debet etiam causam morborum spiritualium investigare;

¹ *Rit. rom.*

et salutaria **remedia** præscribere ut futuri lapsus præcaveantur.

1) *Causam morborum investigare debet* : secus non possunt radicitus extirpari. Prudenti igitur interrogatione inquirat confessarius num præcipua peccati causa sit occasio externa, et quænam; an causa interna, videlicet superbia aut vana gloria, — inordinatus pecuniæ amor, — an sensualitas ac voluptas. Siquidem morbo detecto, remedia opportuna seligere facilius erit.

1136. 2) *Remedia præscribere debet*, sive generalia, sive particularia.

Inter *generalia*, hæc sunt præsertim inculcanda : *frequens oratio*; — *sacramentorum Pœnitentiæ et Eucharistiæ frequens receptio*, quibus gratia confertur ex opere operato ac jus acquiritur auxilium supernaturale tempore opportuno accipiendi; — *Novissimorum pia consideratio*, qua tot præcaventur peccata, juxta illud : “In omnibus operibus tuis memorare novissima tua et in æternum non peccabis”¹; item piorum librorum lectio; — *divinæ præsentis assidua recordatio*, præsertim urgente tentatione : “Deus me videt, intuetur cor meum; quomodo possum hoc malum facere coram Deo?” — *conscientiæ seria excusio*, explorando non solum ipsa peccata, sed eorum causas, posteaque actus doloris et firmi propositi eliciendo; — *fuga malorum sociorum*, qui sæpe sunt causa peccati, fugaque aliarum peccandi occasionum; conversatio cum piis ac bonis; necnon adscriptio in aliqua Sodalitate, ubi inveniuntur, præter consortium cum piis fratribus, adjumenta ad vitam christiane instituendam; — *praxis quarundam carnis castigationum*, ac *passionum mortificatio* etiam in rebus licitis, quo facilius atque efficacius illicita respuantur : “Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis”²; — *actus caritatis erga Deum* frequenter per diem repetiti; specialis devotio erga SS. Sacramentum, SS. Cor Jesu, B. Mariam Virginem, Angelum custodem; quæ ut melius exerceatur, *pauca* determinanda sunt opera, quæ *fideliter* et *constanter* fiant. non autem præscribantur *multa* opera vel preces, quæ pœnitentes obruant eisque tædium brevi afferant.

Particularia autem remedia ea sunt quæ cuique vitio opponuntur; nam contraria contrariis curantur, et consuetudo consuetudine vincitur. Nimis prolixum esset ea hic referre; de his agimus ubi de *Vitiis* et *Virtutibus*.

¹ *Eccli.*, VII, 40. — ² *Galat.*, V, 24.

D) *De obligatione concedendi, negandi vel differendi absolutionem.*

1137. a) Principium : *Absolutio generatim concedi debet sub gravi, ex justitia, pœnitenti gravis peccati reo, qui certo moraliter est bene dispositus. Certum est.*

Etenim confessarius, pœnitentis confessionem excipiendo quasi contractu sese obligat ad sententiam secundum Christi institutionem ferendam. “ Si confessarius dubitare nequeat de pœnitentis dispositionibus et hic absolutionem petat, absolutio nec deneganda, nec differenda est ” ¹.

1138. Dicitur : 1) *generatim*, quia regulariter absolutio statim concessa magis prodest quam si differatur ; attamen per accidens ad paucos dies differi potest absolutio etiam sufficienter dispositis, quando prudenter judicat confessarius id vere utile esse pœnitenti. Sed nunquam expedit absolutionem differre ad *longum tempus*, v. g., ad mensem aut quindecim dies ; quia grave est incommodum diu in peccato mortali manere, tum propter periculum mortis, tum propter amissa merita. — *Generatim* hæc dilatio non proderit nisi pœnitens ei consentiat.

2) Dicitur *gravis peccati reo*, quia si sola venialia vel mortalia jam remissa accusantur, aliquoties differre pœnitentem etiam rite dispositum, non est peccatum grave, quia gravis ei injuria non irrogatur.

3) Dicitur *certo moraliter est dispositus* ; hic agitur de certitudine morali *late sumpta*, quæ *prudens* dubium excludat, non autem necessario omne dubium ; nam in hac materia absoluta certitudo haberi nequit ².

1139. b) Principium : *Absolutio deneganda est iis qui certo moraliter sunt incapaces vel indigni. Certum est. In utroque enim casu absolutio esset invalida.*

Jamvero *incapaces* sunt perpetuo amentes, — nondum baptizati, — qui jam certo mortui sunt,

¹ *Codex*, c. 886.

² DENZ., n. 1210 (1077).

— aut nesciunt veritates necessarias necessitate medii, — vel certo non sunt moraliter præsentes.

1140. *Indigni* autem seu indispositi censi possunt, juxta *S. Leonardum a Portu Mauritio* :

1) Qui peccandi occasionem proximam ac liberam scienter ac volenter dimittere nolunt; 2) qui graves inimicitias vel odium scienter ac volenter deponere nolunt; 3) qui restitutionem vel damnorum reparationem necessariam facere, quando valent, parati non sunt; 4) qui artes seu occupationes graviter peccaminosas relinquere recusant; 5) qui ad pravam habitum corrigendum laborare renuunt; 6) qui remedia ad relapsum vitandum vere necessaria adhibere nolunt; 7) qui scandalum, quod aliis præbuerunt vel præbent, auferre parati non sunt. — Quibus addi possunt modo generali ii omnes qui gravem obligationem sibi notam adimplere nolunt; vel qui integre sua peccata confiteri recusant, nisi gravi ratione, etiam mere existimata, ab integritate materiali excusentur.

Tales esse pœnitentes, in dubium vocari nequit; eosdem sæpe in tribunali disponi posse, pariter certum est.

1141. c) Principium : *Absolutio differenda est iis qui plane dubie sunt dispositi, nisi gravis ratio urgeat eos sub conditione absolvendi.* Certum est. Etenim non licet sacramentum periculo nullitatis exponere, nisi gravis sit ratio.

1142. Porro dubie dispositi censentur, juxta *S. Leonardum* : 1) qui eodem aut peiori modo relapsi sunt, quin remedia a confessario præscripta adhibuerint, et absque serio conatu emendationis; 2) qui frigide tantum respondent se dolere, præsertim si jam sæpius relapsi sunt; 3) si magnum affectum ad peccatum ostendunt, aut magnam utilitatem magnamve voluptatem ex peccato hauserunt, vel in passionibus satisfaciendis totum studium conferunt; 4) quando sua peccata temere excusant, vel cum confessario contentionem atque altercationem instituunt, aut de peccato commisso jactare videntur; 5) quando ad sacramentum accedunt non spontanee, sed solum parentum aliorumve jussu, aut ex mera consuetudine, aut ad aliis

placendum, vel ex timore ne famam amittant; 6) si recusant pœnitentiam moderatam ac viribus proportionatam.

Hi sunt contra quos militat gravis suspicio indispositionis, quam suspicionem amovere tenentur exhibendo particularia doloris signa (n. 1186, 1187). Quod si aliquod ex illis signis, post monitionem, ostendunt, jam non dubie sed sufficienter dispositi dicendi sunt.

Item qui probabilitatem tantum præbent bonæ dispositionis, *sine suspicione ex adverso*, sufficienter sunt dispositi ex *Catech. Romano*¹ et *S. Alphonso*².

Quandonam autem dubie dispositi *conditionaliter* absolvi possint, jam expositum est n. 962 sq.

1143. Corollarium. Quando adsunt utrinque rationes serio ac solide probabiles, ita ut *prudenter* judicetur pœnitentem esse dispositum, prudenter tamen de ejus dispositione *dubitetur*, confessarius prudenter absolutionem differt vel sub conditione concedit, prout ex variis adjunctis dilatio pœnitenti utilis vel nociva prævidetur. Videlicet si pœnitens verisimiliter post aliquod tempus, melius dispositus ad sacrum tribunal accessurus est, benigne dimitti debet; si vero probabiliter non est reversurus, quia firma fide aut virtute non est præditus, post ferventem ad dolorem ac firmum propositum exhortationem, sub conditione absolvi potest, juxta plerosque theologos 3.

3º DE OFFICIIS MINISTRI POST CONFSSIONEM.

Duo sunt : *corrigere defectus* seu *errores*, si qui occurrerint; et *servare sigillum*.

¹ *Catech. Rom.*, n. 50.

² *De Pœnitent.*, nn. 432 et 461.

³ Ita SUAREZ, disp. XXXII, sect. 2, n. 1; SPORER, n. 801; FAURE. *Dubitat. theologicae*, ed. 4^a Lovanii, 1865, dub. I-II, p. 9-22; LEHMK., n. 428; GÉNICOT, n. 367. — Quidam tamen ex his auctoribus, FAURE et GÉNICOT, longius procedere videntur ac docere *semper* et sine conditione absolvi posse eos qui *probabiliter* sunt dispositi; communiter tenetur, et merito, id licere tantum propter rationem veræ utilitatis, et quidem conditionate. Cfr. *Vindiciæ Alphons.*, p. 710-752; *Catechism. Concil. Trid.*, n. 50.

A) *De obligatione corrigendi defectus, seu errores.*

1144. Triplex defectus occurrere potest : a) circa *valorem sacramenti*, v. g., si confessarius non absolvit, vel sine jurisdictione absolvit, aut indispositum absolvit; b) circa *integritatem sacramenti*, v. g., si confessarius de specie et numero peccatorum necessarias interrogationes omisit, vel nullam pœnitentiam imposuit, c) circa *obligationes pœnitentis*, v. g., si de occasione peccati removenda non monuit, vel ad debitam restitutionem non obligavit.

1145. a) *Error invalidans sacramentum, ex gravi culpa confessarii commissus, et cum gravi damno pœnitentis adhuc perseverante, ex justitia subgravi reparari debet etiam cum gravi damno confessarii.* Certum est. Nam confessarius, ex quasi-contractu cum pœnitente, proindeque ex justitia, tenetur recte disposito validam absolutionem impertire (n. 1137).

1146. Modus reparandi defectum. 1) Si immediate aut brevi post confessionem deteguntur defectus, et pœnitens est adhuc moraliter præsens, potest iterum absolvi, etiam absque prævia monitione, dummodo constet eum esse rite dispositum; si nimis distat, ad sacrum tribunal revocetur, dummodo absque incommodo fieri possit; secus ipse confessarius pœnitentem adeat et absolvat.

2) Si vero error reparatus non fuerit immediate aut post breve tempus, confessarius inducat pœnitentem ut sibi iterum confiteatur; eum hortetur ut doleat non solum de accusatis in præsentī confessione, sed de præteritis, præsertim de accusatis in ultima confessione, eumque rite absolvat.

3) Si vero id fieri nequit, confessarius, obtenta prius a pœnitente licentia cum eo loquendi de re ad confessionem spectante, eum de invaliditate absolutionis moneat, ut error reparari valeat.

1147. b) *Quando error versatur circa integritatem sacramenti*, si, v. g., confessarius de specie

et numero interrogare omiserit vel nullam pœnitentiam imposuerit, defectus reparari non debet *extra confessionem*, quia ex una parte talis defectus est minoris momenti, et ex altera monitio extra confessionem sæpe molestiam pœnitenti affert.

1148. c) *Quando error admissus fuit circa obligationes pœnitentis*, distinguendum est :

1) Si agitur de damno *spirituali*, ita ut pœnitens, ex verbis aut agendi ratione confessarii, circa aliquam doctrinam deceptus fuerit (v. g., intellexerit tale peccatum leve esse quod revera grave est, vel necessarium non esse singula mortalia accusare), confessarius tenetur errorem corrigere, etiam *extra confessionem*, prius obtenta pœnitentis licentia, dummodo id *sine gravi damno* aut scandalo fieri possit. Nam quisque tenetur reparare damnum quod positive intulit ac ejus causam remove quod fieri nequit nisi errorem corrigendo. — Idem dic si confessarius omiserit propria remedia in re gravi præscribere.

2) Si vero de damno *temporali* ipsius pœnitentis vel tertii agitur (quod in materia restitutionis occurrere potest), iterum distinguendum est : Si confessarius *positive ac culpabiliter* (quod de culpa gravi intelligendum est) *pœnitentem in errorem induxit*, v. g., asserendo restitutionem faciendam esse, quando talis obligatio minime urgebat, aut vice versa, sub gravi ex justitia tenetur, etiam cum gravi incommodo, errorem corrigere. Nam quisque tenetur præcavere ne ex sua actione aliis damnum sequatur, et, si id facere culpabiliter omiserit, aut tunc solum monuerit, quando pœnitens jam impotens factus est ad injustitiam reparandam, confessarius damnum ex hac actione secutum reparare tenetur, cum vere sit causa efficax, injusta et culpabilis hujus damni, quatenus injustus cooperator seu consulens. — Si autem sine gravi culpa positive errorem hujusmodi commiserit, tenetur quidem ex justitia pœnitentem monere, sed non cum gravi incommodo; si vero errorem culpabiliter corrigere omisit, quando commode id facere poterat, ad restitutionem tenetur, non quidem ratione erroris, qui inculpabilis est, sed ratione *omissæ retractationis*, quæ vere est causa damni injusta et efficax.

1149. Si confessarius *negative tantum se habuit, etsi culpabiliter*, omittendo monere pœnitentem de restitutione facienda, — non ex justitia, sed tantum *ex caritate* tenetur

postea pœnitentem monere. Etenim non obligatur iustitia in sacro tribunali præcavere damnum tertii, sed solum bonum pœnitentis procurare; nisi tamen pœnitens a confessario postulaverit ut ipsum moneret de obligatione restituendi; tunc enim silentium positivæ affirmationi æquivalet.

B) *De sigillo sacramentali.*

1150. Sigillum sacramentale seu confessionis est *strictissima obligatio sub secreto servandi ea quæ sacramentali confessione cognita sunt*. Dicemus de obligatione, subjecto, materia ac violatione sigilli.

a) *De obligatione sigilli sacramentalis.*

1151. Principium : *Strictissima est obligatio sub gravi tacendi, extra confessionem, peccata quæ auriculari confessione sacramentali cognita sunt, nisi pœnitens loquendi licentiam dederit*. Certum est. — Hæc obligatio quoad substantiam oritur ex jure naturali et divino, sed magis explicite determinata fuit jure ecclesiastico.

1) *Ex jure naturali.* Inter confessarium et pœnitentem *pactum implicitum* existit, vi cujus hic peccata sua non confitetur nisi sub conditione quod omnino secreta servantur : hoc est secretum commissum (n. 420, c.).

2) *Ex jure divino, saltem implicito.* Etsi enim Christus hac de re nil explicite dixerit, voluit certe sacramentum Pœnitentiæ ita ministrari ut fideles ab eo non arcerentur; sed, si peccata confessario credita manifestarentur, multi fideles a sacro tribunali arcerentur.

3) *Ex jure ecclesiastico.* Lex enim explicita et universalis de secreto servando lata fuit a *Concil. Later. IV*, ac recenter in *Codice* : " Sacramentale sigillum inviolabile est; quare caveat diligenter confessarius ne verbo aut signo aut alio quovis modo et quavis de causa prodatur aliquatenus pec-

catores " ¹. " Confessarium qui sigillum sacramentale directe violare præsumpserit manet excommunicatio specialissimo modo Sedi Apostolicæ reservata; qui vero indirecte tantum, obnoxius est pœnis de quibus in canone 2368, § 1 " ².

1152. Corollaria. 1) Hujusmodi lex tam stricta est ut in nullo casu relaxari possit sine *libero et certo* pœnitentis consensu. Potest quidem pœnitens libere de jure suo cedere, cum secretum in ejus gratiam institutum fuerit; sed consensus non potest præsumi; debet indubiis signis explicite vel implicite dari. Insuper confessarius raro et prudenter utetur consensu etiam libere dato, ne confessio odiosa reddatur aliis qui nesciunt hunc consensum datum fuisse.

Hinc nullus finis, quantumvis bonus et utilis, sigilli violationem excusat :

— *Non bonum ipsius confessarii*, sive *temporale*, cum confessarius potius mori debeat quam sigillum lædere; — sive *spirituale*, cum ab integritate materiali confessionis excusetur, quando non potest sua peccata integre declarare quin sigillum lædat. Ratio est quia bonum publicum spirituale totius communitatis, ad quod necessaria est sigilli sacramentalis custodia ex dictis, præferri debet bono privato sive temporali, sive etiam spirituali.

— *Nec bonum ipsius pœnitentis aut tertiæ personæ*, aut ipsius *Reipublicæ* : hinc confessarius, coram tribunali interrogatus de iis quæ confessione noverit, potest ac debet etiam cum juramento dicere se nihil hac de re scire : hæc est enim restrictio quam omnes intelligere possunt, si velint, cum notum sit confessariis fas non esse secretum sibi commissum revelare ³.

¹ *Codex*, c. 889. — ² *Codex*, c. 2369.

³ In multis Statibus sigillum sacramentale lege civili ut inviolabile agnoscitur, ibique confessariis sufficit declarare se nil respondere posse, cum sigillo seu *secreto professionali* ligentur : ita in *Gallia*. Sed in quibusdam aliis, v. g., in *Anglia* (cfr. *Stephen*, *Comment. on the Laws of England*, London, 1895, vol. III, p. 579), privilegium minime agnoscitur, ideoque confessarii dicere debent se nil scire. — In *Statibus Americæ Fæderatis*, lex communis eadem est ac in *Anglia*, sed in quibusdam Statibus, lex particularis sigillo favet.

Attamen, in his omnibus casibus, confessarius qui confessione novit grave damnum sibi, vel alicui privato, vel Reipublicæ imminere, pœnitentem monere potest ac debet ut per se, vel per alium illud damnum impediat, v. g., rem superiori manifestando; et recusanti id facere absolutionem denegare potest, utpote indisposito; sed secretum revelare ipse nequit, absque libera pœnitentis licentia.

1153. 2) Pariter adeo stricta est obligatio servandi secretum ut in hac materia opiniones mere probabiles sequi non liceat; quia hic non agitur de *solo licito*, sed de damno spirituali totius communitatis necessarie cavendo. Quare, sive agitur de probabilitate *juris*, v. g., quando controvertitur utrum hoc vel illud sub sigillo cadat; sive de probabilitate *facti*, v. g., quando dubitatur num aliquid ex confessione an alio modo cognitum sit, sequenda est opinio sigillo favens, etiamsi alia sit vere probabilis.

1154. 3) Attamen hæc obligatio oritur tantum ex confessione *vere sacramentali*, i. e., facta in ordine ad absolutionem obtinendam, non autem ex *simulata confessione*, ad eleemosynam petendam vel seducendum confessarium facta, sine intentione sacramentum suscipiendi: de sola enim sacramentali confessione valent rationes superius allatæ. — Sed etiam in hoc casu, præcaveri debet, in quantum fieri potest, scandalum fidelium, qui forte putant confessionem fuisse vere sacramentalem.

Hinc *etiam* ea quæ, extra confessionem, sacerdoti manifestantur *directionis spiritualis* causa, non cadunt sub sigillo sacramentali, sed sub secreto commisso, et quidem strictissimo.

b) De subjecto sigilli.

1155. Principium : *Ad sigillum servandum tenentur non solum confessarius, sed etiam ii omnes qui casu vel industria seu illegitime, mediate, vel immediate, aliquid ex sacramentali confessione audierunt.* Certum est. Etenim ii omnes

sacramentalis secreti participes fuerunt; ergo obligationis illud servandi participes sunt ¹.

1156. Corollaria. Ad sigillum servandum tenentur : —

1) *Confessarius, qui etiam extra sacrum tribunal, a pœnitente consulitur* de peccatis accusandis in confessione sibi facienda.

2) *Qui legerit confessionem alterius scriptam*, jam confessario traditam, sive dum in manu confessarii versatur, sive post absolutionem in confessionali relictam, vel a confessario amissam; nam in his omnibus circumstantiis scriptum immediate cum confessione connectitur.

3) *Interpres ad confessionem peragendam adhibitus*; vel qui rogatus alterius confessionem scripsit; adstantes qui, sive casu, sive ex industria, peccata in confessione declarata audiunt; aut ii omnes qui a confessario vel ab aliis audierunt peccata in sacro tribunali accusata. Immo quicumque conantur confitentem audire, eo ipso legem sigilli violant saltem affective ².

4) *Superiores*, a quibus petitur extra confessionem facultas a reservatis absolvendi, quatenus nil dicere aut agere possunt ex quo notum fiat quisnam subditus in reservatum peccatum inciderit.

5) *Consultor*, seu theologus, ad quem casus conscientiae refertur ex venia pœnitentis : tunc enim fit particeps secreti.

Ipsæ autem pœnitens non tenetur lege sigilli sacramentalis, quæ in favorem pœnitentium non autem confessariorum statuta est; sed lege secreti naturalis ac religiosi, tacere debet quæ audivit in confessione, si sine damno confessarii manifestari nequeunt.

c) *De objecto sigilli.*

1157. Principium : *Ea omnia sub sigillo cadunt quæ in confessione, vel occasione confessionis sacramentalis, cognita fuerunt et revelari nequeunt quin*

¹ *Cod.*, c. 889, § 2.

² "Obligatione servandi sacramentale sigillum tenentur quoque interpretes alique omnes ad quos notitia confessionis quoquo modo pervenerit". *Codex*, c. 889, § 2. "Quicumque (autem) præscriptum (hoc) temere violaverit, pro reatus gravitate plectatur salutari pœna, quæ potest esse etiam excommunicatio". *Codex*, c. 2369, § 2.

confessio odiosa reddatur, siquidem institutum est sigillum eo fine ut fideles a confessione non arceantur.

1158. Corollaria. Quædam *directe*, quædam autem *indirecte* cadunt sub sigillo.

Directe sub sigillo cadunt ea omnia quæ declarantur ut *materia* confessionis, videlicet *omnia peccata*, mortalia aut venialia.

1159. *Indirecte* sub sigillo cadunt ea omnia quæ ducere possunt in notitiam peccatorum pœnitentis, vel gravamen ei afferre, qualia sunt : —

1) *Circumstantiæ peccatorum*, sive utiles, sive superfluæ, quas pœnitens exponit ad sua peccata melius declaranda.

2) *Defectus pœnitentis* sola confessione manifestati, v. g., illegitima natiuitas, inurbanitas, ignorantia, proindeque peccata in ipsa confessione commissa, licet non accusata, v. g., impatientia, contumeliæ in ipsum confessarium ; nam revelatio horum defectuum certe pœnitenti gravamen affert.

3) *Pœnitentia imposita*, nisi sit levissima, quia secus occasio daretur suspicandi pœnitentem reum esse mortalium vel multorum venialium.

4) *Peccata complicitis*, sive legitime sive imprudenter confessario revelata, aut peccata aliorum declarata quo melius propria peccata exponantur (v. g., patrem odivi, quia matrem percusserat) ; talis enim manifestatio confessionem odiosam redderet.

5) *Virtutes et dona Dei, bonaque opera* pœnitentis non sunt *materia sigilli*, nisi manifestentur ad melius declarandum peccatum, v. g., gratiæ abusum : eorum enim manifestatio confessionem odiosam non reddit. Hæc autem omnia sunt objectum secreti naturalis, durante pœnitentis vita ; eo autem mortuo, gravi de causa revelari possunt, v. g., pro beatificatione sanctorum.

6) *Absolutio negata* est *materia sigilli*, cum hujus rei manifestatio sit certe odiosa.

d) *De læsione sigilli.*

1160. Principium : *Violatur sigillum quoties manifestantur res sub sigillo contentæ cum probabili periculo notam faciendi personam quæ eas*

accusavit, aut quoties quis utitur notitia ex confessione habita cum gravamine pœnitentis, vel periculo reddendi confessionem odiosam.

Duplici autem modo læditur sigillum : *directe*, quando expresse revelatur quod est materia directa sigilli simulque *persona* designatur quæ id fecerit; *indirecte*, dicendo, aut faciendo, aut omitendo aliquid ex quo vel objectum sigilli cognosci possit, etiam probabiliter tantum, simul cum persona, vel confessio odiosa reddi.

Directa sigilli violatio nullam admittit parvitatem materiæ; nam etiam venialium directa manifestatio valde odiosa esset pœnitentibus eosque a sacramento arceret. — Indirecta autem violatio aliquando parvitatem materiæ admittit, quando videlicet gravamen exinde oriens est valde modicum.

1161. De variis modis indirecte violandi sigillum. Indirecte læditur sigillum *verbis* et *factis* : —

1) **Verbis**, v. g., si confessarius, narrando aliquod factum, tales refert circumstantias, ut pœnitens probabiliter cognosci possit; v. g., primus qui mihi confessus est adulterium commiserat; — vel si facto publico extra confessionem cognito addatur quædam circumstantia sola confessione nota; — aut, si post paucas confessiones auditas, dicat se audivisse tale grave peccatum : nam exinde singuli pœnitentes aliquam suspicionem incurrunt, etc., etc. *Ex Instruct. S. Officii*, 9 junii 1915, quando positive et concrete aliquid narratur tanquam *in confessione auditum*, semper judicandum est exinde confessionem odiosam reddi in mente audientium. Districte ergo vetantur confessarii ne id faciant, nec directe nec indirecte in suis publicis seu privatis sermonibus, excepto casu necessariæ consultationis cum consuetis cautelis adhibitis.

2) **Factis**, v. g., si quis, post auditam confessionem, agendi rationem erga pœnitentem mutat, duriobus verbis eum alloquendo, vel pristina benevolentia eum privando; v. g., si claves arcæ non amplius committit famulo, quem ex confessione infidelem invenit; aut etiam rationem

agendi mutat quoad alios, v. g., complices pœnitentis increpando vel expellendo; si quis notitia ex confessione accepta utitur ad externam gubernationem, quoties prudenter timetur periculum revelationis, vel gravamen pœnitentis, aut scandalum ex suspitione violati sigilli. Hoc enim prohibitum est a *Clemente VIII* et a *S. Congreg. Inquisitionis*; et merito, cum talis agendi ratio ex se tendat ad pœnitentes a perfecta sinceritate deterrendos.

Ita etiam non licet recusare confessionem audire pœnitentis, qui e prævia confessione indispositus cognoscitur, v. g., quia occasionem peccati proximam et liberam dimittere non vult: hoc enim est maximum gravamen pœnitenti; potest tamen ab initio confessionis dimitti, si indispositus inveniatur, quamvis melius sit eum disponere, si fieri potest.

Quæ omnia **de usu scientiæ ex confessione acquisitæ** confirmantur hoc canone 890 *Codicis*: “Omnino prohibitus est confessario usus scientiæ ex confessione acquisitæ cum gravamine pœnitentis, excluso etiam quovis revelationis periculo. — Tam Superiores pro tempore existentes quam Confessarii qui postea Superiores fuerint renuntiati notitia quam de peccatis in confessione habuerint, ad exteriorem gubernationem nullo modo uti possunt”.

1162. Corollarium: de schedula confessionis danda vel neganda. In quibusdam regionibus *schedula confessionis* in usu est, i. e. scriptum testimonium de confessione instituta tali die a tali persona; datur præsertim iis qui paschalem communionem peragere vel matrimonium celebrare volunt, et ita scribitur: “Audivi talem in confessione, die...”; nihil autem dici debet de absolutione data vel denegata.

Jamvero schedula hujusmodi concedi potest iis omnibus qui confessionem sacramentalem peragunt, sive absolvantur, sive non. Si vero pœnitens simulatam tantum et irrisoriam confessionem peragit, vel si schedulam petit quin ullum peccatum confiteatur, generatim schedula deneganda est. Dixi *generatim*, quia si ex denegatione schedulæ, ubi hæc ad matrimonium requiritur, scandala prudenter timerentur, dari posset schedula in qua declaretur talem ad sacrum tribunal accessisse tali die.

II. De officiis confessarii quoad varia pœnitentium genera.

1163. Prænotanda. Cum diversi sint pœnitentes qui ad sacrum tribunal accedunt, diversus

esse debet modus cum eis agendi singulorumque ingenio et indoli, necnon ætati, sexui, conditioni ac indigentis accommodatus. Hinc confessarius non solum Theologiæ Morali studere debet, sed practicæ *Psychologiæ*, habitibus, passionibus et virtutibus, necnon *Pastorali theologiæ* ubi fusius exponitur generalium principiorum applicatio variis pœnitentium generibus; et insuper *Tr. de Variis Statuum obligationibus*; necnon *Theologiæ Asceticæ*, ut personas pias in viam perfectionis dirigat.

Hic autem pauca tantum adnotabimus de iis pœnitentium generibus, in quorum confessione specialis difficultas communius invenitur, pro ceteris remittentes ad probatos auctores qui hac de re fuse scripserunt¹.

I^o DE AGENDI RATIONE CUM IIS QUI SPECIALI
INSTRUCTIONE INDIGENT².

A) *De confessione puerorum.*

1164. Jam diximus præcepto confessionis teneri pueros qui usum rationis adepti sunt; jamvero generatim sufficientem discretionem consequuntur circa annum septimum; id tamen pendet non ex sola ætate, sed etiam ex ingenii acuitate et educatione, aliisque temporis ac loci circumstantiis; v. g., maturi fiunt prius in calidioribus quam in frigidioribus regionibus.

¹ S. ALPHONS., *Praxis confessarii*; REUTER, *Neo-confessarius*, pars II-III; LACROIX, lib. VI, n. 1794-1932; GAUME, *Manuel des Confesseurs*; CIOLLI, *Direttorio pratico del confessore novello*, gallice redditum cura Mazoyer, *Directoire pratique du Jeune Confesseur*, Paris, 1899; AERTNYS, *Theologia Pastoralis*, Tornaci, 1893; HILAR. A SEXTEN, *Tr. Pastoralis de Sacram.*, Moguntiae, 1895; § 47-57; LEHMK., n. 608-658 (476-522); BERARDI, *Praxis Confessariorum*; DUBOIS, *Pratique du zèle ecclésiastique*, anglisce redditum: *Zeal in the Work of the Ministry*.

² De spiritali cura rudium et parvulorum lege aurea opuscula S. AUGUSTINI, De catechizandis Rudibus, ap Migne, P. L., XL, 310-337; GERSONII, *De Parvulis ad Christum trahendis*; cfr. REUTER, n. 99-118; 192 sq.; TIMON-DAVID, *Traité de la Confession des enfants et des jeunes gens*, 11e éd., 3 vol., Paris, 1909; MÈRE LOYOLA, *Pour la Confession des Tout Petits*, Toulouse-Tournai, 1912.

Speciali *benignitate* ac *paterno affectu* excipiendi sunt pueri; de castitate caute interrogandi; post auditam confessionem sunt instruendi de mediis ad vitanda peccata adhibendis; ad contritionem ope interrogationum eorum captui accommodatarum adhortandi; ac deinde sunt absolvendi, etiam, et quidem sub conditione, quando dubitatur num rationis usum sufficienter sint adepti.

B) *De confessione rudium, semi-fatuorum et mutorum.*

1165. a) Quoad rudes, 1) quidam vix habent quid accusent: quod oriri potest ex defectu materiæ, examinis aut cognitionis. Si primum, doceantur quomodo venialia confiteri et in futurum vitare possint, necnon quantum prosit anteactæ vitæ graviora iterum declarare et detestari. Si ex defectu *examinis*, benigne juventur ad latebras suæ conscientiae scrutandas. Si ex defectu *cognitionis*, instruantur in ipso tribunali de iis quæ necessaria sunt ad absolutionem valide ac licite accipiendam, et postea de aliis quæ necessaria sunt de præcepto.

2) Alii contritionem vix concipere possunt, quia de motivis ægre cogitare valent: hæc motiva igitur simplici sermone, ad modum dialogi, eis proponantur.

1166. b) De semi-fatuus. 1) Si certo inter bonum et malum distinguere possunt, quamvis subobscurè, et aliunde bene dispositi videntur, absolvi possunt non solum semel, sed pluries in anno. Sed cum, ob ingenii tarditatem et memoriæ debilitatem, veritates etiam necessarias vix memoria retineri valent, curabit confessarius ut necessarios actus fidei, spei et contritionis eliciant. Ita, v. g., procedere potest: "Credisne in unum Deum? Credisne eum malos punire ac bonis præmia largiri? Credisne tres esse personas in Deo, distinctas ac perfecte æquales, et Filium Dei propter nos hominem factum fuisse suoque sanguine nos redemisse, etc.?" Eodem modo quoad motiva contritionis procedatur.

2) Si dubitatur de sufficienti usu rationis, meliori quo fieri potest modo instruendus ac disponendus est semi-fatuus, et sub conditione absolvendus in periculo mortis, immo aliquoties in vita, saltem semel in anno, ne forte in peccato mortali maneat.

1167. c) De mutis et surdo-mutis. 1) Hi stricte non tenentur ad scribendam suam confessionem (n. 1005); sed ad id faciendum suaviter inducantur, si scribere valeant.

2) Cum hodie surdi-muti sat facile instrui possint, curare debet pastor vel confessarius ut ad eas scholas mittantur ubi christianam doctrinam discere valeant.

3) Si vero hisce novis methodis instructi non fuerint, confessarius primum ab eorum familiaribus inquirat quænam peccata frequentius committant; deinde eos in aliquem locum secretum ducat, ubi signis quædam peccata saltem modo confuso declarare suamque contritionem exprimere conentur; signis quibusdam, v. g., oculos ac manus ad cælum erigendo, eos ad contritionem exhortetur, et absolute vel conditionate absolvat, prout certus vel dubius erit de eorum dispositionibus.

2° DE AGENDI RATIONE CUM OCCASIONARIIS,
CONSUEUDINARIIS ET RECIDIVIS.

1168. De his specialiter agimus quia specialis adest difficultas discernendi utrum necne sufficientem contritionem habeant.

Principium igitur præ oculis habendum est *absolutionem concedi posse quoties constat, omnibus sedulo perpensis, pœnitentem esse vere attritum.* Ad quod dijudicandum regulæ traduntur quæ ex hoc generali principio intelligendæ sunt.

A) De Occasionariis.

Exponemus *notionem et species* occasionum peccandi; necnon *modum agendi* cum occasionariis.

1169. Notio et species occasionum. a) *Notio.* Occasio peccandi est *persona vel res externa ad peccatum alliciens.* Unde distinguitur ab illis principiis *internis*, quæ ad peccatum inclinant, prout sunt concupiscentia, habitus mali; attamen non est valde periculosa nisi adsit simul interna propensio ad malum.

b) *Species.* Occasio peccati duplex est : *remota et proxima.* 1) *Prior* ea est quæ *leve tantum peccandi periculum constituit*, quia non magnam vim habet alliciendi ad peccatum, ita ut qui in ea versantur plerumque non peccent. De hac nulla est

specialis difficultas : tales enim occasiones ubique existere constat, ita ut ad eas vitandas necesse esset de hoc mundo exire.

2) *Posterior*, seu *proxima*, ea est quæ *grave periculum peccandi constituit*, ita ut in ea versantes frequenter in peccatum incidant¹. Hic agimus tantum de occasione *mortale* peccatum commitendi. Cum autem hujusmodi periculum plus minusve certum esse possit, animadvertimus regulas infra traditas *strictius* intelligendas esse de iis qui in *certo* peccandi periculo versantur, *mitius* autem de eis qui in *probabili* solum versantur periculo : non enim *mathematicè*, sed *moraliter applicandæ sunt*.

Jamvero gravitas hujus periculi duplici modo dignosci potest : *experientia*, si quis videlicet in iisdem circumstantiis antea positus plerumque aut saltem frequenter peccavit; v. g., si quis cauponam ingrediens *sæpius* inebriatur occasio est proxima; si *raro* admodum, est remota; — *ex communiter contingentibus*, etiam deficiente experientia, etsi enim persona quædam nunquam peccaverit, aliquando prævideri potest eam valde probabiliter peccaturam, si tali periculosæ occasionis exponatur; v. g., si quæ junior puella, animo levis et voluntate infirma, sola cum vitioso viro per longum tempus cohabitatura sit, valde timendum est ne in peccatum incidat.

1170. c) De *occasionis proximæ speciebus*. Occasio proxima subdividitur ex parte *personæ*, *durationis* et *causæ*.

¹ Quidam tamen, cum *Ballerini* (n. 168) et *Génicot* (n. 371-372), illam tantum proximam censent, in qua desit solida probabilitas hominem ea uti posse sine peccato, seu aliis verbis eam quæ inducat periculum peccandi moraliter certum. Quam restrictionem confutatam vide ap. *Berardi*, De Occasion., n. 9-12; *Aertnys*, in *N. R. T.*, t. XXXII, 1900, p. 500 sq.

1) Ex parte *personæ* occasio proxima est absoluta vel relativa : *absoluta*, quando, attenta communi hominum fragilitate, grave periculum pro omnibus constituit, v. g., lectio libri valde obscœni, diuturna cohabitatio cum concubina; *relativa*, quando grave periculum non inducit pro omnibus, sed tantum pro tali vel tali persona, propter ejus specialem fragilitatem aut præteritos lapsus : ita ingressus in cauponam pro eo qui ibi frequenter inebriatur, diuturnum colloquium cum puella occasio proxima est pro juvene qui impuro amore eam prosequitur.

2) Ex parte *durationis*, occasio est *continua*, seu in *esse*, quando semper aut saltem habitualiter hominem comitatur, v. g., boni alieni injusta detentio, obscœni libri vel picturæ retentio, aut vitiosa persona in eadem domo habitans; — vel *interrupta*, seu *absens*, quando per intervalla solum occurrit aut aditur; v. g., ingressus in cauponam ubi quis ebrietatis periculum incurrit.

3) Ex parte *causæ*, occasio est voluntaria vel necessaria : *voluntaria*, quando libere dimitti potest absque gravi incommodo, v. g., accessus ad theatra; *necessaria*, quando dimitti nequit. Jamvero *physice necessaria* est occasio, si nullo modo dimitti possit, v. g., si quis in navi vel in carcere cum pravis sociis detineatur, si concubiniarius est in articulo mortis et tempus deficit ad concubinam expellendam; *moraliter necessaria* dicitur, si dimitti nequit absque gravi damno temporali vel spirituali, v. g., sine amissione officii vel muneris, sine scandalo, etc.

1171. d) *Præcipuæ occasiones peccati* sunt : 1) *contra fidem* : lectio ephemeridum, periodicorum vel librorum acatholicorum; — scholarum ac collegiorum frequentatio, in quibus nullam vel falsam religio docetur; — assistentia concionibus acatholicis; — matrimonia mixta, etc.; 2) *contra castitatem* : cohabitatio personarum diversi sexus, quæ

legitimo matrimonio minime junguntur; — quædam choreæ, magis periculosæ; theatrorum frequentatio; — lectio librorum obscœnorum vel eroticorum; 3) *contra temperantiam*: cauponæ et popinæ; — quædam festivitates, sive religiosæ sive civiles; 4) *contra justitiam*: quædam officia publica et politica, quæ facile medium injuste ditescendi præbent; — quædam mercaturæ, ac Bursæ speculationes, quæ a fraude non sunt immunes, etc.

1172. De modo agendi cum occasionariis.
Distinguendum est inter occasionem proximam liberam et necessariam.

a) *De occasione peccandi libera.*

1173. 1^a Regula: *Qui scienter ac volenter recusat occasionem proximam et voluntariam deserere, vera contritione caret, proindeque absolvi nequit.* Nam eo ipso ostendit se amare periculum peccandi, ideoque peccatum ipsum, cum prævideat se in hac occasione probabiliter peccaturum¹; sed qui amat peccatum non est vere contritus, nec absolvi potest.

Dictum est *scienter ac volenter*; nam aliquando pœnitentes, propter ignorantiam vel animi levitatem, conscii non sunt se in proxima occasione versari; quod præsertim occurrere potest quando agitur de occasionibus interruptis et relativis, v. g., de quibusdam lectionibus, visitationibus, spectaculis, sociis, etc. Jamvero si in tali casu confessarius prævideat monitionem his pœnitentibus inutilem, imo et nocivam fore, eos in bona fide relinquere potest, juxta principia superius exposita (n. 1130 sq.) atque absolvere, dummodo aliunde constet eos *sincere* sua peccata detestari. Postea vero, si iterum peccant, paulatim instruendi sunt de hac occasione fugienda: quod sane melius intelligent advertendo se frequenter propter eandem peccare².

1174. 2^a Regula: *Qui versatur in occasione proxima libera et continua (v. g., in concubinato), regulariter non est absolvendus, antequam de facto*

¹ *Eccli.*, III, 27. — DENZINGER, n. 1211-1213 (1078-1080).

² Cfr. *Berardi*, op. cit., vol. II, n. 32 sq., ubi particulares casus exhibentur.

occasio remota fuerit. Ita communiter cum *S. Alphonso*¹. Nam, etiamsi pœnitens possit esse contritus antequam occasionem removerit, valde timendum est ne, si statim absolvatur, occasionem de facto non tollat².

Dixi *regulariter*; sunt enim casus in quibus prudenter dari potest absolutio ante occasionis dimissionem : quando occasio, licet continua, non est tam periculosa, v. g., si agatur de restitutione et pœnitens sincere promittat quamprimum restituere, nec antea promissum suum fregerit; — quando pœnitens jam media adhibuit ad removendam occasionem, v. g., si dixerit ancillæ, cum qua peccare solebat, ut domum relinquat completa hebdomade; — quando specialia doloris signa exhibet, ex quibus judicari possit ejus propositum esse firmissimum; — aut si in morali necessitate versatur absolutionem statim accipiendi, v. g., si agitur de moribundo, de sponsis matrimonium contrahentibus, de iis qui absque famæ periculo communionem differre nequeunt, de iis qui eundem confessarium adire nequeunt, ut iter facientes, vel qui convertuntur in fine missionis; — tandem quando ita sunt dispositi ut, nisi statim absolvantur, probabiliter non sint reversuri.

1175. 3^a Regula : *Qui versatur in occasione proxima voluntaria et interrupta*, v. g., frequentando popinas, pravos socios aut periculosa spectacula, statim absolvi potest, dummodo sincere promittat se hanc occasionem vitaturum. Si vero hoc promissum pluries fregerit (v. g., tribus vicibus), absolutio deneganda est usquedum sincerum propositum emendationis fuga occasionis demonstraverit.

b) *De occasione peccandi necessaria.*

1176. Status quæstionis. Facile intelligitur, ex jam dictis (n. 1170), quid sit occasio *physice*

¹ Lib. VI, n. 454. — ² Contrarium quidem pauci tenent (*Ball.*, P., n. 176, *Génicot*, n. 373; *Noldin*, n. 408), quia confessarius jus non habet tale remedium præscribendi, cum non constet illud necessarium; admittunt tamen *prudentialiter* quandoque suadere ut jam statim prima vice differatur absolutio, donec reipsa dimissa sit occasio, ubi talis dilatio pœnitenti profutura judicatur.

necessaria. *Moraliter* autem necessaria dicitur ea quæ relinqui nequit sine *gravi damno* spirituali, vel temporali : ad quod melius intelligendum pauca tantum exempla afferimus, ex quibus iudicium in ceteris efformari valeat.

Grave damnum *spirituale* adesse censetur : 1) quando pœnitens occasionem relinquare nequit quin in aliam pejorem aut etiam similem se conjiciat : talis est casus ancillæ, quæ ob suam pulchritudinem et moralem fragilitatem, in omnibus domibus in quibus commorata est, eadem aut pejora invenit pericula. Cavendum est tamen ab illusionibus ; v. g., herus, qui sæpe cum juniore ancilla peccavit, facile, sed falso credit se in æquali aut majori versaturum discrimine cum nova, annosa, minus decora, indole gravi ac pia. 2) Quando occasio vitari nequit sine injustitia aut alio peccato ; v. g., ordinarie vir uxorem relinquare non potest aut vice versa ; nec filius aut filia, domum paternam ; miles, exercitum, ante tempus præfinitum ; monialis, conventum ; nec medicus conductus, curam alicujus personæ ; nec famulus herum, ante tempus constitutum. 3) Quando occasio absque scandalo gravi aliove malo spirituali aliorum vitari nequit ; v. g., materfamilias quæ a viro separari nequit absque scandalo vicinorum vel spirituali damno filiorum ; herus qui ancillam ejicere non potest statim post missionem quin scandalum excitet. Sed hic etiam ab illusionibus cavendum est : sæpe concubinaris dicet ancillam sine scandalo ejici non posse, dum e contra scandalum aufertur ejus ejectione, prudenter facta, tempore opportuno, et sub rationabili prætextu.

Grave damnum *temporale* existere censetur, quando occasio dimitti nequit sine notabili jactura vitæ, famæ aut fortunæ ; v. g., si quis proprium officium vel artem, ex qua seipsum vel familiam sustentat, derelinquere deberet, ut mercator qui in negotiando occasionem fraudes committendi invenit ; medicus qui in arte exercenda pericula peccandi subit ; parochus, confessiones audiendo ; femina, hospitando. Quod præsertim verum est, quando simul adest aliquod spirituale damnum propter pericula ex egestate vel otiositate oriunda ¹.

1177. 1^a Regula : *Qui prima vice occasionem proximam necessariam confitetur non est sincere*

¹ Denz., n. 1141 (1012) ; 1212-1213 (1079-1080).

contritus, nec absolutione dignus, nisi paratus sit occasionem e proxima moraliter remotam facere, adhibendo media ad id necessaria.

Etenim qui his mediis uti non vult, eo ipso ostendit se amare periculum peccandi in quo versatur, et consequenter ipsum peccatum.

Dictum est *media necessaria*, quia absolute loquendo pœnitens non tenetur omnia utilia media adhibere, sed solum ea quæ vere necessaria sunt; et ibi bonæ fidei locus est modo supra (n. 1173) exposito.

1178. Præcipua media quibus occasio necessaria et proxima moraliter remota fieri potest, triplicis sunt generis :

1) Alia eo tendunt ut *vim occasionis minuant*; qualia sunt verba serio et firmiter complici dicta ad vivide exprimendum horrorem talis vel talis peccati; — comminatio ne tota res pandatur iis qui remedium afferre possunt, v. g., superioribus, parentibus, heris; — vitatio omnis familiaritatis aut solitariæ conversationis cum complice; imo ejus aspectum fugere, de eo nec loqui nec cogitare, in quantum fieri potest.

2) Alia *vim concupiscentiæ minuunt*: labor assiduus, ut sic mala vitentur quæ docere solet otiositas¹; — modestia sensuum, præsertim oculorum²; — mortificatio curiositatis et aliarum passionum: qui enim suis inclinationibus in rebus licitis aliquando resistunt, multo efficacius illicitis renituntur, etc.

3) Alia tandem *vires spirituales augent*: quolibet mane et vespere, necnon urgente tentatione, ferventer orare³; — quotidie ante imaginem Crucifixi renovare propositum non amplius peccandi; — ad B. Virginem frequenter recurrere⁴, etc.

¹ *Eccli.*, XXXII, 29. — ² *Job.*, XXXI, 1.

³ *Matth.*, XXVI, 41.

⁴ *S. Philippus Neri*us cuidam juveni, qui quasi quotidie graviter peccabat, fere nullam aliam dedit pœnitentiam nisi quod, si recideret, statim ad confessionem rediret; obedivit pœnitens, et *Philippus* semper illum absolvebat, eamdemque semper illi imponebat pœnitentiam; quo medio juvenis brevi emendatus, tanquam angelus evasit. Cfr. *Berardi*, n. 82.

Quæ tamen media, ut recte animavertit *S. Leonardus*¹, non omnia simul adhibenda sunt, sed modo ista, modo illa, pro personarum indole, occasionum natura aliisque circumstantiis.

1179. 2^a Regula : Qui pluries absoluti in occasione proxima necessaria *manent et semper eodem modo relabuntur, post plures paternas instructiones*, exhortationes et increpationes, *non possunt absolvi nisi signa specialia contritionis* præbeant, aut *occasionem* deserant, etiam cum gravissimo incommodo. Ita communiter, cum *S. Alphonso*, n. 457, contra paucos².

Declaratur : 1) Primum quidem occasionario remedia necessaria præscribuntur; si ea neglexerit, bis aut ter serio monendus est ut ea adhibeat; si vero iterum ea neglexerit, sine absolutione dimittendus est, nisi signa specialia contritionis exhibeantur, uti de recidivis dicemus, propter rationem ibi allatam.

2) Si quædam saltem media adhibuerit, cum aliqua emendatione, absolvi potest et ad majores conatus hortandus est.

3) Si vero media adhibuerit, et, post plura experimenta, *nulla* sit emendatio nec probabilis spes emendationis, non est absolvendus antequam occasionem dimittat aut specialia melioris propositi signa afferat³.

B) *De Consuetudinariis.*

1180. a) Notio. Consuetudinarius, seu in peccato habituatus, dicitur ille qui internam facilitatem idem peccatum committendi contraxit ex actibus sæpe repetitis. Distinguitur proinde consuetudo seu habitus peccati ab occasione peccandi, in eo quod hæc est ipsi peccatori extrin-

¹ *S. Leonard.*, Discorso mistico, n. 20.

² *Baller. P.*, n. 192 sq.; *Génicot*, 374; *Noldin*, n. 409. Qui allegant etiam *Lugonem*, disp. XIV, n. 157 sq.; sed *Lugo* ipse admittit (n. 160) hos frequentes relapsus, absque emendatione, aliquam præsumptionem contra talem occasionarium creare, proindeque necessitatem quorundam specialium signorum ad illam præsumptionem elidendam. Cfr. *Vindic. Alphons.*, p. 603-620.

³ *Matth.*, XVIII, 9.

seca, dum illa est interna; sæpe tamen connectitur cum occasione, quatenus haud raro ex hac oritur vel saltem multum augetur.

Quot actus ad pravam habitum contrahendum sufficiant, non potest absolute determinari. Hoc enim pendet *a peccantis indole*, ejus videlicet majori vel minori fragilitate *a peccati natura*, cum in quibusdam materiis, v. g., castitatis, facilius ac promptius acquirantur pravi habitus: *a modo quo peccatum committitur*, majori vel minori voluntatis adhæsione; necnon *a longiori vel breviori tempore*, quod inter varios actus intercessit: ita qui sæpius eadem die peccat, et postea per longum tempus ab iisdem peccatis abstinet, non tam facile habitum contrahit quam qui regulariter semel aut iterum quotidie aut qualibet hebdomade eadem peccata committit; *a majori vel minori facilitate* peccatum committendi¹.

Iterum distinguere oportet inter habitum *deliberate* contractum, cum perfecta voluntatis electione, et habitum *ex mera fragilitate* formatum: in priori casu, ut sæpe accidit pro habitibus furti et odii, consuetudinarii generatim peccant ob habitualement voluntatis perversitatem, ac proinde difficilius contritionem concipiunt; in posteriori casu, v. g. si agitur de peccatis carnis, intemperantiæ, vel iræ, delinquant ob vehementem passionis impetum, quo præterito, suum peccatum facilius abhorrent.

1181. b) Regula : *Consuetudinarii absolvi possunt quoties vere ac sincere dispositos se exhibent ad illa media adhibenda quæ necessaria sint ad consuetudinem vincendam.* Etenim pravus habitus *per se* non est indispositionis signum, sed solum relapsus probabiliorem reddit; jamvero, si quis habitum retractat et sincere vult media adhibere ad consuetudinem vincendam, eo ipso ostendit se esse bene dispositum, ac proinde absolvi potest.

Media autem suggerenda sunt *generalia*, ut oratio, meditatio, recordatio Dei præsentiae, fuga occasionis si habitus ex occasione oriatur, sacramentorum frequens receptio, etc., aut *particularia*,

¹ *Praxis Confess.*, n. 70.

ea scilicet quæ pravæ consuetudini opponuntur, v. g., sensuum mortificatio ad impuritatem vincendam, abstinencia a potu inebriante ad superandam intemperantiam, ut alibi exponitur in *Tr. de Peccatis et de Virtutibus*.

1182. c) Corollaria. 1) Consuetudinarius, qui *primâ vice pravum habitum confitetur regulariter absolvi debet*, licet nulla emendatio præcesserit, dummodo *serio promittat* mediis uti necessariis ad habitum eradicandum. Cum enim promissa non violaverit, ac sincerus supponatur, credi potest ac debet.

2) Consuetudinarius, qui *pravam consuetudinem jam sæpius confessus fuerat*, sed de remediis adhibendis *monitus non erat*, absolvi potest si, melius instructus, eis uti promittit. Si enim media necessaria non adhibuerit, id ignorantiae potiusquam malitiæ tribuendum est; aliunde, cum serio promittat eis uti, bene dispositum sese exhibet.

3) Si vero *media vere necessaria ad consuetudinem vincendam rejiciat, generatim deneganda est absolutio*¹. Nam qui vult finem, vult media; et qui non vult media, non vult finem, i. e., in hoc casu non vult peccatum vitare.

C) De Recidivis.

1183. a) Notio. Recidivus in genere vocatur ille qui, postquam quædam peccata confessus est, in eadem sæpe relabitur absque emendatione. Differt igitur a simplici consuetudinario, qui sæpe quidem in idem peccatum relabitur, sed hunc pravum habitum nondum confessus est.

Relate ad absolutionem, distinguendum est inter eos qui *formaliter* sunt recidivi et eos qui tales sunt *materialiter tantum*.

Jamvero, ut quis sit *formaliter recidivus*, tres condiciones simul requiruntur: 1) ut, postquam habitum pravum

¹ Merito proinde ab *Innocentio XI* damnata est, 2 Mart. 1679, proposito 60: "Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturæ aut Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda nec differenda absolutio: dummodo ore proferat se dolere et proponere emendationem". (Ap. *Denzing.*, n. 1210 (1077); cfr. *Viva*, in hanc proposit.) Jamvero quando necessaria rejiciuntur media, nulla est spes emendationis.

confessus sit, serio a confessore de gravitate culpæ et mediis ad eam vitandam necessariis monitus fuerit; 2) ut in eadem peccata, non autem alia diversi generis, lapsus fuerit; 3) ut, absque emendatione, eodem fere modo relapsus fuerit, eadem facilitate, statim aut brevi post confessionem absque serio conatu sive ad repellendas tentationes, sive ad media emendationis adhibenda.

Materialiter recidivus dicitur ille qui sæpe quidem relapsus est, sed 1) vel non fuerat a confessario serio monitus quoad media adhibenda; 2) vel monitus, non relapsus est in eadem peccata, sed in alia diversi generis; 3) vel, licet monitus et in eadem peccata relapsus, aliquam emendationem exhibet, quia non tam sæpe peccavit, vel saltem per aliquod tempus serio tentationibus resistere conatus est, aut aliquod saltem e mediis assignatis adhibuit, quamvis, propter majorem tentationum vehementiam vel frequentiam, de facto tam sæpe peccaverit quam antea.

1184. Quoad *materialiter recidivos*, nulla est specialis difficultas : si nondum admoniti fuerint, confessarius eos serio moneat eisque media proponat : quæ si adhibere sincere promittunt, absolvi possunt.

Tota igitur difficultas est quoad *formaliter recidivos*. *Rigoristæ*, jansenianis imbuti principiis, tenent eos non esse absolvendos, nisi diuturna experientia emendationem probaverint. Pauci alii ¹ putant eos absolvi posse quoties ordinaria dispositionis signa afferunt, ac sincere dicunt se esse dispositos. S. Alphonsus ², via media incedens, docet eos *generatim* non esse absolvendos, nisi *extraordinaria signa contritionis præbeant*. Cujus doctrina, si recte intelligatur, nobis sequenda videtur.

1185. b) **Regula** : *Formaliter recidivi regulariter absolvi nequeunt, nisi specialibus signis ostendant se esse vere contritos*. Etenim frequens relapsus in eadem peccata, absque emendatione,

¹ Faure, Dubit. theolog. dub. 3; *Baller. P.*, n. 225-345; *Génicot*, n. 370. — ² Cfr. *Vindic. Alphons.*, p. 647-788.

brevi post absolutionem, prudentem generat infirmi propositi præsumptionem quæ elidi nequit regulariter nisi specialibus contritionis vel firmi propositi signis.

Dicitur tamen *regulariter*; nam aliquando inveniuntur pœnitentes qui animo tam *mutabiles* sint, ut sincere contriti esse valeant, et tamen, propter innatam mutabilitatem et fragilitatem, in eadem peccata incidunt statim ac vehemens oritur tentatio.

1186. c) Hæc autem signa specialia vocantur **extraordinaria**, non eo sensu quod extraordinaria contritio requiritur, cum simplex attritio sufficiat cum absolutione; sed eo sensu quod magis probantia esse debent quam ea quæ ab eodem pœnitente antea data fuerant. *Hæc igitur signa non sunt quid absolutum sed omnino relativum; nec possunt vere utilia esse, nisi simul attendantur pœnitentis indoles, tentationes quibus impugnatur, aliæque circumstantiæ; unde multum in hac re prudentiæ et discretioni confessarii committendum est: statim ac quolibet modo sufficientem attritionem percipit, absolvere potest.*

1187. Quibus positis, præcipua extraordinaria contritionis signa sunt: 1) *lacrymæ* effusæ propter offensam Dei propriæque animæ ruinam; 2) *verba cordialia*, i. e., manifestantia cor cumpunctum et firmam voluntatem vitandi peccata; 3) *spontanea confessio*, non ex mera consuetudine, sed ex interno gratiæ impulsu facta, præsertim quando notabiles ad confitendum superatæ sunt difficultates; 4) *spontanea occasionis fuga*, v. g., reconciliationem quærendo cum inimico, ablatum restituendo, concubinam dimittendo; 5) *manifestatio firmæ ac generosæ voluntatis*, factis exhibita, v. g., peccata ante celata manifestando, confessionem generalem instituendo, aut ad sacrum tribunal accedendo non obstante amicorum irrisione, etc.; 6) *detestatio peccati statim post lapsum*, quia tunc relapsus meræ fragilitati tribui potest; 7) *insolitus metus incussus* ex aliquo eventu, v. g., morte consanguinei vel amici, calamitate publica aut privata, timore imminentis mor-

tis; 8) *uberioris gratiæ receptio*, v. g., occasione missionis vel spiritualium exercitiorum; uno verbo *ea omnia ex quibus prudenter inferri possit sincerum emendationis propositum*.

1188. d) Corollaria. 1) *Si recidivus nullum ex his signis afferat, non est statim sine absolutione dimittendus, sed ad contritionem ferventi exhortatione disponendus* (n. 1133 sq.) :

Quod erit facilius si ex *intrinseca* pronitate peccat quam si ex *extrinseca* occasione. Ita sat facile conteruntur qui blasphemiiis, turpibus cogitationibus ac desideriis, aut pollutioni consentiunt : hinc facilius absolvi possunt, præsertim si promittant se ad confessionem reversuros statim post lapsum. Difficilius vero conteruntur *superbi*; qui odio prosequuntur determinatam personam; *impudici*, qui vesano amore alicui personæ adhærent, aut conjuges qui matrimonio abutuntur; *avarî*, qui ex rebus alienis ditiores facti sunt; *timidi*, qui timore hominum ab officiis adimplendis deterrentur. De his quidem nunquam desperandum est; sed eos ad absolutionem disponere valde difficile est.

1189. 2) *Si, post ferventem exhortationem, recidivus dubie dispositus maneat*, potest quidem conditionate absolvi, si specialis urgeat necessitas, juxta principia superius (n. 1141) exposita. Si vero nulla sit necessitas hujusmodi, regulariter differenda est absolutio, præsertim quando pœnitens in occasione proxima versatur.

1190. 3) *Si tandem moraliter certo constet recidivum indispositum manere*, absolutio differenda est non quidem ad longum tempus, sed ad paucos dies, non severis, sed humanissimis verbis, rationem exponendo cur absolutio differatur, et media assignando quæ adhiberi debeant ad contritionem brevi obtinendam.

Dictum est *non ad longum tempus*, ne in desperationem veniat et sæpius peccet : recidivis ex *intrinseca fragilitate* dilatio sex vel octo dierum sufficit; recidivis ex *occasione* dilatio quindecim dierum.

3° DE RATIONE AGENDI QUOAD MORIBUNDOS.

1191. A) Principium : *In articulo mortis absolutio concedi potest, saltem sub conditione, quotiescumque etiam tenuiter probabile est eam moribundis profuturam esse. Certum est.*

Nam vi principii "*sacramenta propter homines*", in casu extremæ necessitatis, sacramentum periculo nullitatis exponere licet, dummodo aliqua sit probabilitas illud validum et utile suscipienti fore.

1192. B) Corollaria. a) *Si moribundus coram testibus petiit sacramentum, antequam sensibus orbaretur, certo absolvi debet, quamvis hic et nunc sit sensibus destitutus; nam, petendo absolutionem, manifestavit se esse contritum, et ille actus contritionis virtualiter perseverare potest.*

b) *Catholici qui probabile signum contritionis manifestarunt, antequam sensibus destituti essent, conditionate absolvi possunt ac debent; nam probabiliter eis profutura est absolutio.*

Tales sunt catholici qui christiane vivebant, quamvis nullum signum contritionis explicite præbuerint; nam qui christiane vivit, merito præsumitur velle christiane mori, immo et ad absolutionem esse dispositus.

1193. c) *Conditionate etiam absolvi possunt catholici, sensibus destituti, qui, licet christiane non viverent, fidem servaverant; nam multi ex eis christiane mori implicite volunt, ideoque absolutionem recipere in articulo mortis.*

d) *Immo probabiliter absolvi possunt qui in ipso actu peccati rationis usum amiserunt, v. g., in ebrietate, furto, duello, dummodo ex eorum vita inferri possit eos probabiliter contritos esse.*

e) *Si vero moribundus, statim antequam rationis usum amitteret, positive sacramenta repulserit*

absolvi nequit etiam conditionate, nisi talis denegatio revocata censi possit aliquo contritionis signo : in hoc enim casu deest omnis probabilitas conversionis. — Concedunt tamen aliqui eos posse absolvi secreto et sub conditione ¹.

1194. f) “ Vetitum est Sacramenta Ecclesiæ ministrare hæreticis aut schismaticis, etiam bona fide errantibus eaque petentibus, nisi prius, erroribus rejectis, Ecclesiæ reconciliati fuerint ” ². Salvo tamen meliori iudicio, non putamus vetitum esse *conditionaliter* et *clam* absolvere *morbundos*, in bona fide versantes, qui, propter defectum temporis, instrui nequeunt de necessitate catholicam fidem amplectendi.

1195. C) Notanda. a) Si de valore baptismi acatholicorum rationabile exstat dubium, clam sub conditione baptizari debent, antequam absolvantur.

b) Non possunt quidem absolvi et ungi, etiam sub conditione, qui *certo* mortui sunt ; sed, ex recentibus experimentis constat vitam per aliquod tempus in corpore manere, etiam quando quis ultimum suspirium edere visus est, quia vita nonnisi successive a corpore recedit. Hinc quidam ex iis qui apparenter mortui erant, post tres horas, *rythmico lingue tractu*, ad vitam reducti sunt. Quapropter absolvi et inungi possunt, positis ponendis, ii qui tali processu quædam signa vitæ saltem sensitivæ præbent ; imo, sub conditione “ si tu es vivus ” ii qui, quamvis mortui esse videantur juxta ordinaria signa, prudenter a peritis supervivere putantur.

III. *De abusibus in administratione hujus sacramenti vitandis.*

Duo sunt : præsertim *absolutio complicitis* et *solicitatio ad turpia*.

¹ GÉNICOT-SALSMANS, n. 298.

² *Codex*, c. 731, § 2.

I^o DE ABSOLUTIONE COMPLICIS.

1196. A) In celebri Bulla *Sacramentum Pœnitentiæ*, 1 Jun. 1741, *Benedictus XIV* prohibuit : “ ne aliquis eorum (confessariorum), *extra casum extremæ necessitatis*, nimirum in ipsius mortis articulo, et *deficiente tunc quocumque alio sacerdote*, qui confessarii munus obire possit, confessionem sacramentalem personæ *complicis in peccato turpi atque inhonesto contra sextum Decalogi præceptum commissio*, excipere audeat, sublata propterea illi ipso jure quacumque auctoritate et jurisdictione ad qualemcunque personam ab hujusmodi culpa absolvendam, adeo quidem, ut *absolutio*, si quam impertiatur, *nulla atque irrita omnino sit*”.

Quam prohibitionem confirmat simul et explicat *Codex*¹ : “ Absolutio complicis in peccato turpi *invalida* est, præterquam in mortis periculo ; et etiam in periculo mortis, extra casum necessitatis, est ex parte confessarii *illicita*”. Insuper *Codex* eandem prohibitionem pœna excommunicationis sancivit² : “ Absolvens vel *fingens absolvere* complicem in peccato turpi incurrit ipso facto excommunicationem specialissimo modo Sedi Apostolicæ reservatam ; idque etiam in mortis articulo, si alius sacerdos, licet non approbatus ad confessiones, sine gravi aliqua exortura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessionem, excepto casu quo moribundus recuset alii confiteri. Eandem excommunicationem non effugit absolvens vel fingens absolvere complicem qui peccatum quidem complicitatis, a quo nondum est absolutus, non confitetur, sed ideo ita se gerit, quia ad id a complice confessario sive directe sive indirecte inductus est”.

1197. B) Explicatur. a) *Peccatum turpe* de quo agitur, attentis præcitatis documentis, est quodlibet peccatum quod sit *certo contra sextum decalogi præceptum*, — *externum*, — *grave* non solum ut *internum*, sed etiam quatenus *externum*, — et *certo commissum*, sive ante sive post ordinationem sacerdotalem, *nondum directe remissum*.

1198. b) *Complicitas* in hac re importat *consensum duorum*, ejusdem aut diversi sexus, in *idem*

¹ *Codex*, c. 884. — ² *Codex*, c. 2367.

peccatum turpe, *utrinque grave et externum*, sive uterque *cooperetur*, ut in mutuis amplexibus, colloquiis, etc., sive *unus tantum operetur*, dummodo *alter externe simul ac interne consentiat* : consensus autem sufficienter adest, si hic *nullo modo* resistit. Quæ complicitas debet esse *formalis* sive tempore peccati sive tempore absolutionis, ita ut sacerdos ut *talis* cognoscatur tempore peccati, et ipse agnoscat complicem ut *talem* tempore absolutionis.

c) *Absolutio* prohibita sub pœna excommunicationis est absolutio *vera* vel *ficta*. 1) Unde pœna non incurritur : si confessarius audit confessionem, sed nec absolvit nec fingit absolvere; si pœnitens *sua sponte* peccatum complicitatis reticet. — Incurritur autem si confessarius *directe* vel *indirecte* inducit pœnitentem ad reticendum hoc peccatum. Ita ex *Codice*, can. 2367, § 2¹.

2) *Invalida* est absolutio data, extra periculum mortis, quoad *peccatum complicitatis*, quamdiu hoc peccatum directe ab alio confessario non fuit absolutum.

3) In casu autem *extremæ necessitatis*, seu in *gravi periculo mortis*, sacerdos semper *valide* absolvit complicem, et *licite*, si deficit alius sacerdos qui moraliter confessionem morientis excipere possit aut velit. — Idem probabiliter dicit potest in *extraordinariis adjunctis* quæ fere æquivalent extremæ necessitati, v. g., in locis dissitarum missionum, in quibus per longum tempus deest copia alterius confessarii; quo in casu sacerdos complex *directe* absolvit a peccatis non reservatis et *indirecte* a peccato complicitatis.

¹ "Inter *indirecte inducentes* adnumerandus est etiam confessarius qui, sive intra sive extra confessionem sacramentalem, alicui persuaserit in turpibus *inter se patrandis* aut nullum aut certe non grave inesse peccatum, eumque consequenter de aliis tantum sibi postea confitentem sacramentaliter absolvit vel fingit absolvere". S. O., 14 nov. 1934.

N. B. Quoad *absolutionem* ab hac excommunicatione *specialissimo* modo S. Pontifici reservata, vide n. 762, ubi statuitur quid faciendum sit in casibus *urgentioribus* : tunc absolvi potest sacerdos complex, sed injuncto onere ad *S. Pœnitentiarum* recurrenti intra mensem.

2° DE SOLLICITATIONE AD TURPIA.

1199. Ne confessarii impune sacro tribunali abutantur ad sollicitandos pœnitentes ad turpia, *Benedictus XIV*¹, vestigiis inhærens *Pii IV* et *Gregorii XV*, jussit crimen sollicitationis a confessario patratum denuntiandum esse. Quam legem renovabit *Codex*² : “ ... Debet pœnitens sacerdotem, reum delicti sollicitationis in confessione, intra mensem denuntiare loci Ordinario vel S. Cong. Sancti Officii; et confessarius debet, graviter onerata ejus conscientia, de hoc onere pœnitentem monere ”.

1200. A) Peccatum sollicitationis **definiri** potest : *provocatio ad turpia, facta a sacerdote ut confessario, cum aliqua relatione ad confessionem.*

Hæc autem provocatio fieri potest “ sive verbis, sive signis, sive nutibus, sive tactu, sive per scripturam ”³. — Parum refert utrum persona sollicitata sit vir an femina, puber an impuber; num sollicitatio sit ad peccandum cum confessario, vel solitarie, vel cum tertia persona; utrum confessarius immediate pœnitentem ad peccandum sollicitet, an, mediante pœnitente, aliam personam : in his omnibus casibus vere adest sollicitatio ad turpia.

1201. Sollicitatio est cum aliqua relatione ad confessionem, quando fit vel in actu sacramentalis confessionis, — vel ante, vel immediate post confessionem⁴, — vel occasione aut prætextu confessionis; vel, etiam extra occasionem confes-

¹ Bulla *Sacramentum Pœnit.* — ² *Codex*, c. 904.

³ BENEDICTUS XIV, l. cit. — ⁴ DENZ., n. 1106, 1107 (977, 978).

confessionis; vel, etiam extra occasionem confessionis, in confessionali, sive in alio loco ad audiendas confessiones destinato ¹ aut electo ², cum simulatione audiendi ibidem confessionem.

1202. B) Obligatio denunciandi. a) Sollicitati negligentes denunciare infra mensem confessarios a quibus sollicitati fuerunt, incurrunt excommunicationem latae sententiae nemini reservatam ³ (n. 814). Alii vero quicumque certo scientes hoc crimen commissum fuisse, jure naturali sub gravi tenentur ex caritate sollicitantem denunciare, ne hic multarum animarum ruinam causet. Hæc tamen obligatio non adest quando id noverunt sub *secreto commisso* (n. 420). Ad denuntiationem item non obligantur sacerdos sollicitans aut ejus consanguinei et affines, saltem in primis gradibus.

1203. b) Præterea, cum hic agatur de *præcepto positivo Ecclesiae*, licet gravissimo, *gravissimum incommodum, etiam privatum, ab ejus executione excusat*, nisi tamen simul adsit et præponderet *publicum scandalum vel damnum commune*. Scilicet excusat :

1) *Periculum grave vitæ, famæ, vel fortunæ*, ex denuntiatione oriturum, dummodo sit *prudenter existimatum, nec aliquo modo evitabile*; 2) *impotentia moralis personæ liter adeundi judicem competentem, quamdiu durat* : denuntiatio enim, utpote *judicialis*, fieri debet *personaliter et viva voce*, sub pœna nullitatis, proindeque ab ea excusantur qui coram judice comparere nequeunt; 3) *periculum publicitatis et scandali* prudenter existimatum; quod tamen admodum raro occurrit, cum denuntiatio secretissima fieri ac manere debeat. 4) Aliquando etiam pœniteni, omnino denunciare nolenti, conceditur dispensatio ab onere denuntiationis, sive *totalis* (quod raro fit, saltem prima vice), sive *partialis*, videlicet a quibusdam juridicis solemnitatibus.

¹ v. g. in sacristia vel alio loco ubi, juxta Statuta diœcesana, solent audiri confessiones.

² v. g. in cubiculo infirmi. — ³ *Codex*, c. 2368, § 2.

1204. C) De modo quo sese gerere debet confessarius. a) Confessarius, cui casus sollicitationis manifestatur, expendere debet num persona denuntians sit omnino fide digna : quandoque enim mulieres ex odio, vel invidia, aut quia earum sollicitationes repulsæ sunt, etc., falso denuntiant innocentes sacerdotes. b) Sedulo perpendat num, omnibus inspectis, obligatio denuntiandi sit certa; si rem non possit statim dijudicare, pœnitentem ad se altera die redire moneat.

c) Si de obligatione denuntiandi certo constat, tenetur regulariter confessarius de hac obligatione pœnitentem *monere*, quamvis hic in bona fide versetur¹. Si tamen certo prævideatur monitionem nullomodo profuturam esse, sed nocituram, confessarius monitionem differre potest, aut ad Superiores recurrere pro dispensatione. d) Si pœnitens, de obligatione denuntiandi monitus, eam facere nolit, inquirat confessarius num sit causa excusans; si nulla sit rationabilis causa, meliori quo fieri potest modo suadeat pœnitenti ut denuntiet; si id obtinere nequeat, recurat ad Superiores ecclesiasticos pro dispensatione.

1205. D) De modo denuntiationem faciendi. a) Denuntiatio facienda est sive *Inquisitoribus*, ubi adhuc existunt, sive *Ordinario* loci.

b) Antequam vero Episcopus contra denuntiatum procedat, juxta recentem *S. Officii* Instructionem, 6 Aug. 1897, explorare debet num mulieres vel viri denuntiantes sint boni nominis, neque ad accusandum vel inimicitia vel alio humano affectu adducti, et deinde hujus investigationis documenta *S. Officio* transmittere responsumque expectare.

1206. E) Pœnæ contra sollicitantes sunt *ferendæ sententiæ*, ideoque nonnisi post sententiam judicis incurruntur. "Qui sollicitationis crimen commiserit, suspendatur a celebratione Missæ et ab audiendis sacramentalibus confessionibus vel etiam pro delicti gravitate inhabilis ad ipsas excipiendas declaretur, privetur omnibus beneficiis, dignitatibus, voce activa et passiva, et inhabilis ad ea omnia declaretur, et in casibus gravioribus degradationi

¹ Instructio *S. Officii*, an. 1867.

quoque subjiciatur”¹. — Antequam vero judicialis sententia feratur, generatim tres denuntiationes præcedere debent, juxta praxim quam sequitur *S. Officium*. Una alterave denuntiatio est quidem sufficiens motivum ut denuntiatus *observetur*, sed non ut in iudicium vocetur, nisi fama confessarii mala sit et denuntians omni exceptione major. — Cum peccatum sollicitationis non sit reservatum, saltem jure communi, sacerdos sollicitans aliunde rite dispositus, a quolibet confessario absolvi potest; sed monendus est ne personæ sollicitatæ confessiones excipiat, saltem ubi adest copia confessarii, ut sic relapsus periculum vitetur.

1207. Corollarium : *De pœna contra falso insimulantes confessarium sollicitationis.*

“Si quis per seipsum vel per alios confessarium de sollicitationis crimine apud superiores falso denunciaverit, ipso facto incurrit in excommunicationem speciali modo Sedi Apostolicæ reservatam, a qua nequit ullo in casu absolvi nisi falsam denuntiationem formaliter retractaverit, et damna, si qua inde secuta sint, pro viribus reparaverit, imposita insuper gravi ac diuturna pœnitentia”. Ita *Codex*².

Ut excommunicatio incurratur a falso denuntiantibus, tria requiruntur : a) ut denuntient sacerdotem quasi *reum sollicitationis proprie dictæ*, juxta superius explicata ; b) ut hæc denuntiatio sit *falsa*, ita ut confessarius ab hoc delicto immunis sit, quamvis forsan aliorum delictorum reus ; c) ut denuntiatio sit *juridica*, i. e., coram iudice competente facta. Insuper, ex *Codice*, hoc peccatum est *ratione sui reservatum Sanctæ Sedi*³.

¹ *Codex*, c. 2368, § I. — ² *Codex*, c. 2363. — ³ *Codex*, c. 894.

APPENDIX.

De Indulgentiis.

Cum Indulgentiæ sint unum e mediis quibus satisfieri possit pro pœna peccatis debita, pauca dicemus :

1° de Indulgentiis in genere spectatis ;

2° de Indulgentia Jubilæi ;

3° de quibusdam Indulgentiis in specie.

§ I. De Indulgentiis in genere.

I. *De notione et speciebus indulgentiarum.*

1208. 1° Definitio. Indulgentia est *remissio pœnæ temporalis, etiam post absolutionem peccati debitæ, coram Deo valida, per applicationem thesauri Ecclesiæ, a Superiore legitimo extra sacramentum facta* ¹.

Adest siquidem spiritualis thesaurus ex superabundantibus Christi Sanctorumque satisfactionibus conflatus, cujus supremus dispensator est Pontifex, et ex quo justa de causa solvi possunt fidelium debita ; qui igitur indulgentiam concedit, non simpliciter relaxat pœnam temporalem, sed et pœnitenti præbet unde solvat.

1209. 2° Species. Dividuntur indulgentiæ :
a) ratione *effectus*, in *plenarias* et *partiales* : prioribus remittitur *tota* pœna quæ luenda manet, posterioribus *pars* tantum.

Hinc conceduntur indulgentiæ quadraginta vel centum dierum, septem annorum, etc. : quod intelligi debet non eo sensu quod totidem Purgatorii dies vel anni remittuntur, sed eo sensu quod tantum debitæ pœnæ condonatur quantum remissum fuisset per quadraginta vel centum dies pœnitentiæ canonicæ, qualis primis Ecclesiæ sæculis vigeat.

¹ *Codex*, c. 911.

1210. b) *Ratione subjecti*, dividuntur in indulgentias *pro vivis*, indulgentias *pro defunctis* seu quæ applicabiles sint animabus Purgatorii.

Indulgentiæ *vivis conceduntur* per modum *juridicæ absolutionis*, (quæ tamen simul includat *solutionem debiti* ex thesauro Ecclesiæ), cum hi subdantur jurisdictioni Ecclesiæ; *defunctis* autem per modum *suffragii* seu *solutionis debiti* tantum : cum enim hi non subdantur jurisdictioni Ecclesiæ, Superiores ecclesiastici non possunt directe eis indulgentiam applicare, sed solum Deo exhibere Christi sanctorumque satisfactiones eumque rogare ut eas acceptet tanquam *solutionem* pretii pro peccatis defunctorum debiti¹.

1211. c) *Ratione modi*, indulgentiæ sunt *personales*, *reales vel locales* : *personales*, quando immediate personis aut communitatibus conceduntur; *reales*, quæ immediate alicui rei annectuntur, v. g., rosario, etc.; *locales*, quæ immediate pio loco annectuntur, vel alicui rei quæ in determinato loco posita est.

II. De auctoritate indulgentias concedente.

1212. 1° Principium. *Ad concedendas indulgentias requiritur potestas jurisdictionis in foro interno, cum auctoritate super thesaurum Ecclesiæ, et rationabili causa.*

Hic enim agitur de actu *judiciali*, quo temporalis pœna remittitur non solum coram Ecclesia, sed etiam coram Deo : unde requiritur jurisdictio et quidem in foro interno. Requiritur insuper auctoritas super thesaurum Ecclesiæ, quia indulgentia est solutio alicujus debiti ex Ecclesiæ thesauro.

Justa causa esse potest promovere quarumdam precum recitationem vel piorum operum adimpletionem; vel quædam publica utilitas, aut gratitudo erga eos qui ad bonum Ecclesiæ laboraverunt; uno verbo, quidquid bonum animarum aut Ecclesiæ extensionem promovere potest.

1213. 2° Corollarium : A) *S. Pontifex* indulgentias largiri potest modo sibi bene viso², vivæ vocis oraculo vel scripto, immediate vel mediate per organum alicujus Congregationis (hodie *S. Pœnitentiariæ*); si *directe* a R. Ponti-

¹ Omnes indulgentiæ, nisi aliud constet, defunctis sunt applicabiles. Can. 930.

² *Codex*, c. 911-936.

fice indulgentia concessa fuerit, authenticum exemplar concessionis ad S. Pœnitentiariam deferri debet ex can. 920.

“Præter Romanum Pontificem, cui totius spiritualis Ecclesiæ thesauri a Christo Domino commissa est dispensatio, ii tantum possunt potestate ordinaria indulgentias elargiri, quibus id expresse a jure concessum est”¹.

1214. B) *Episcopi* residentiales, a capta possessione habent jus concedendi indulgentias quinquaginta dierum in suæ jurisdictionis locis². Cum consecratur ecclesia vel altare, Episcopus Consecrator, licet jurisdictione in territorio careat, indulgentiam concedit unius anni ecclesiam vel altare visitantibus in ipsa consecrationis die, in die vero anniversaria quinquaginta dierum, si sit Episcopus; centum, si Archiepiscopus; biscentum, si E. R. Cardinalis³.

Archiepiscopi in sua diœcesi et in sua provincia centum dierum indulgentiam concedere valent⁴.

1215. C) *Cardinales* “facultate gaudent concedendi indulgentias ducentorum dierum, etiam toties quoties lucrandas, in locis vel institutis ac pro personis suæ jurisdictionis vel protectionis; item in aliis locis, sed a præsentibus solummodo, singulis vicibus lucrandas”⁵.

III. De indulgentiarum subjecto.

1216. 1º Indulgentiæ concedi nequeunt nisi iis qui sunt : a) *baptizati*, quia potestas Ecclesiæ non exercetur in eos qui foris sunt; b) *non excommunicati*; c) *subditi concedentis*, cum indulgentia sit actus jurisdictionis⁶.

1217. 2º Conditiones necessariæ ad indulgentias lucrandas sunt : —

A) *Status gratiæ*, eo temporis momento quo indulgentia est lucranda, nempe saltem eo instanti quo ultimum opus præscriptum peragitur : nam pœna temporalis remitti nequit nondum remissa culpa et pœna æterna⁷.

¹ *Codex*, c. 912.

² *Codex*, c. 349. § 2, nº 2. — ³ *Codex*, c. 1166. — ⁴ *Codex*, c. 274, 1º.

⁵ *Codex*, c. 239, § 1, 24º. — ⁶ *Codex*, c. 925. — ⁷ *Codex*, c. 925.

1218. Insuper, si agatur de indulgentia *plenaria totaliter* lucranda, requiritur detestatio omnium peccatorum venialium, cum pœna peccato etiam veniali debita remitti nequeat, nisi prius ipsa culpa dimittatur. Attamen, si non totaliter obtineatur plenaria indulgentia, propter affectum ad aliquot venialia, partialiter acquiri potest, quatenus remittitur pœna eorum peccatorum de quibus contritio habetur ¹.

1219. B) *Intentio indulgentias lucrandi*, saltem *generalis* ², qua quis velit omnes acquirere indulgentias quas potest, etiamsi nesciat num tali vel tali operi adnectantur. Nec requiritur *actualis*, sed sufficit *virtualis* intentio, imo probabilius *habitualis*, ea scilicet quæ fuerit semel elicitata et non retractata.

1220. C) *Adimpletio operum præscriptorum*: hæc enim est conditio sub qua indulgentia conceditur, ita ut, non adimpleta conditione, non obtineatur effectus.

Opera præscripta perfici debent juxta *modum* præscriptum et *circumstantias* a Superiore determinatas ³.

a) Ad *modum* quod spectat, opera implenda sunt *personaliter*; — *actu moraliter bono*, quia Deus evidenter placari nequit actu peccaminoso; — *opere non alias stricte obligatorio*, nisi constet de contraria intentione concedentis ⁴.

b) Quoad *circumstantias*, opera perfici debent loco et tempore præfinitis. Communiter indulgentiæ diei naturali affixæ sunt; jamvero dies *naturalis* computatur a media

¹ *Codex*, can. 926. Cf. S. ALPH., lib. 6, n. 534, circa finem.

² *Codex*, c. 925, § 2. — ³ *Codex*, c. 925, § 2.

⁴ Communio paschalis sufficit ad satisfaciendum præcepto annuæ communionis et ad lucrandam indulgentiam benedictionis papalis; pariter, ex recenti decreto, 14 Jun. 1901, pœnitens, preces aliaque opera explens a confessario pro pœnitentia imposita, indulgentiis ditata, potest simul et pœnitentiam peragere et indulgentias lucrari. Cf. *Codex*, c. 932.

nocte ad mediam noctem (cf. n. 1223). — Aliquando autem indulgentia acquiri potest, prout sæpe contingit in festis, *toto die ecclesiastico*, i. e., a *primis vesperis* usque ad *solis occasum* diei sequentis, id est vespertinum crepusculum quod sæpe per unam horam post solis occasum perdurat.

1221. D) Inter varia opera præscripta, præcipua sunt *confessio, communio, visitatio ecclesiæ, certæ preces*, de quibus pauca adnotabimus.

a) *Confessio*, quando requiritur, peragi debet etiam ab iis qui sunt in statu gratiæ; *sacramentalis* esse debet, seu in ordine ad absolutionem, quamvis necesse non sit absolutionem recipere. — Si plures indulgentiæ eadem die lucrandæ confessionem requirant, unica confessio ad omnes acquirendas sufficit. Imo "Christi fideles qui solent, nisi legitime impediuntur, saltem bis in mense ad pœnitentiæ sacramentum accedere, aut sanctam communionem in statu gratiæ et cum recta piaque mente recipere quotidie, quamvis semel aut iterum per hebdomadam ab eadem abstineant, possunt omnes indulgentias consequi, etiam sine actuali confessione quæ ceteroquin ad eas lucrandas necessaria foret, exceptis indulgentiis sive jubilæi ordinarii et extraordinarii sive ad instar jubilæi" ¹.

Præterea "ad quaslibet indulgentias lucrandas confessio forte requisita peragi potest intra octo dies qui immediate præcedunt diem cui indulgentia fuit affixa", aut "etiam intra subsequentem totam octavam" ².

1222. b) Communio suscipi potest in pervigilio illius diei, cui annexa est indulgentia aut "etiam intra subsequentem totam octavam" ³. Una communio sufficit ad plures indulgentias pro eadem die concessas, dummodo cetera opera præscripta toties peragantur quot sunt indulgentiæ lucrandæ.

1223. c) *Visitatio ecclesiæ* pro quibusdam indulgentiis præscribitur. Si iungitur visitatio alicujus determinatæ ecclesiæ, v. g., *parochialis*, hæc utique visitari debet, nisi legitima facta fuerit commutatio; secus, visitatio fieri potest in quacumque ecclesia aut oratorio *publico, et quidem* "a meridie diei præcedentis, usque ad mediam noctem quæ statutum diem claudit" ⁴. Cf. *S. Pæn.*, 20 sept. 1933.

Insuper, vi privilegii a Pio X concessi, die 14 Jan. 1909, fideles utriusque sexus, qui perfectionis studio vel institu-

¹ *Codex*, c. 931, § 3. — ² *Codex*, c. 931, § 1.

³ *Codex*, c. 931, § 1. — ⁴ *Codex*, c. 923.

tionis seu educationis aut etiam valetudinis causa, in domibus ecclesia vel publico sacello carentibus, de consensu Ordinariorum constitutis, vitam communem agunt, necnon personæ omnes ad illis ministrandum ibidem commorantes, quoties præscribitur visitatio alicujus ecclesiæ non determinatæ vel indeterminati alicujus publici oratorii, visitare possunt propriæ domus sacellum, in quo obligationi audiendi Sacrum jure satisfacere valent ¹.

1224. d) *Preces recitandæ* generatim præscribuntur pro indulgentiis plenariis et quandoque pro partialibus. Non sufficit oratio mentalis, sed vocalis oratio arbitrio fidelium deligi potest. Sufficit recitatio unius *Pater* et *Ave* et *Gloria* aut aliquid æquivalens ², nisi plus exigatur.

“Si peculiaris oratio assignata fuerit, indulgentiæ acquiri possunt quocumque idiomate oratio recitatur, dummodo de fidelitate versionis constet ex declaratione vel S. Pœnitentiariæ vel unius ex Ordinariis loci ubi vulgaris est lingua in quam vertitur oratio; sed indulgentiæ penitus cessant ob quamlibet additionem, detractionem vel interpolationem. Ad indulgentiarum acquisitionem satis est orationem alternis cum socio recitare aut mente eam prosequi, dum ab alio recitatur” ³.

1225. Notandum. 1° “Pia opera ad lucrandas indulgentias injuncta, confessarii possunt in alia commutare pro iis qui, legitimo detenti impedimento, eadem præstare nequeunt” ⁴. — 2° “Indulgentiæ annexæ festis vel sacris supplicationibus vel precibus novendialibus, septenariis, triduanis, quæ ante aut post festum vel etiam ejus octavario perdurante peraguntur, translatae intelliguntur in eum diem, quo festa hujusmodi legitime transferantur, si festum translatum habeat officium cum Missa sine sollemnitate et externa celebratione ac translatio fiat in perpetuum, vel si transferatur, sive ad tempus sive in perpetuum, sollemnitas et externa celebratio” ⁵.

§ II. De indulgentia Jubilæi.

I. De notione et speciebus Jubilæi.

1226. 1° Notio. Jubilæum nihil aliud est nisi indulgentia plenaria, variis privilegiis a Romano Pontifice cumulata. Differt igitur ab indulgentia

¹ *Codex*, c. 929. Cf. *S. O.*, 14 Juin 1909. — ² *S. Pœn.*, 20 sept. 1933.

³ *Codex*, c. 934. — ⁴ *Codex*, c. 935. — ⁵ *Codex*, c. 922.

plenaria *accidentaliter* tantum, videlicet ratione solemnitatis ac privilegiorum quæ ei adnectuntur.

1227. 2º Species. Duplex est Jubilæum, ordinarium et extraordinarium.

Prius, quod *majus* etiam vocatur, aut Jubilæum simpliciter, recurrit quolibet vigesimo quinto anno. — Posterius, seu *extraordinarium*, quod etiam *minus* dicitur, illud est quod R. Pontifex, pro arbitrio suo, concedit ad aliquod tempus, propter gravem causam. Ita communiter quisque novus Pontifex Jubilæum largitur post suam exaltationem, et insuper in majoribus Ecclesiæ necessitatibus aut solemnitatibus. Hoc Jubilæum simul Romæ et per universum orbem celebrari solet; dum Jubilæum majus sequenti anno ad universum orbem extenditur.

1228. Præter hoc utrumque Jubilæum, quod *universale* est, datur quandoque Jubilæum *particulare*, quod alicui provincię vel loco conceditur, quale est Jubilæum Aniciensi ecclesiæ concessum, quoties festum Annuntiationis in diem Parasceves incidit. Aliquando etiam dantur indulgentiæ plenariæ *in forma* vel *ad instar* Jubilæi, ad aliquem locum magis decorandum, fideliumque pietatem magis excitandam: quæ quidem non differunt ab ordinariis indulgentiis nisi ratione solemnitatis.

1229. Hic notandum est regulas in Jubilæo, sive ordinario sive extraordinario, servandas, traditas esse a *Benedicto XIV*¹, easque etiam hodie servandas esse in omnibus quibus non adversatur specialis Bulla pro quolibet Jubilæo edita.

II. De operibus exsequendis ad Jubilæum lucrandum.

1230. Ad Jubilæum lucrandum varia præscribuntur opera, videlicet pro *ordinario*: *confessio et*

¹ Bulla *Peregrinantes*, 5 Maii 1749, qua Jubilæum indicitur; Bulla *Cum nos super*, 17 Maii 1749, ubi indulgentiæ et facultates suspenduntur; Bulla *Convocatis*, 25 Nov. 1749, qua Pœnitentiariis Urbis facultates conceduntur; Bulla *Inter præteritas*, 3 Dec. 1749, de quæstionibus et controversiis circa opera injuncta; Bulla *Paterna caritas*, 17 Dec. 1749, qua Monialibus, Oblatis, etc. providetur; Bulla *Benedictus Deus*, 25 Dec. 1750, qua Jubilæum extenditur ad universum orbem; Bulla *Celebrationem*, 8 Jan. 1751, de Jubilæi extensione.

communio, necnon *visitationes ecclesiarum*; pro *extraordinario* : insuper *jejunium* et *eleemosyna*. — In his exsequendis nullus requiritur ordo, dummodo ultimum opus in statu gratiæ peragatur. Sed regula generalis est non sufficere opera aliunde jam debita.

1231. Notanda. Exclusa speciali concessione, non potest quis satisfacere præcepto paschali et Jubilæum lucrari unica confessione et communione. Qui, post peractam confessionem, in mortale incidit antequam ultimum opus perfecit, confessionem iterare debet, ut sacramentali absolutione gratiam recuperet, nec sufficit perfectæ contritionis actum elicere.

III. *De facultatibus tempore Jubilæi concessis.*

1232. A) *Moniales proprie dictæ*, vota solemnia edentes, earumque novitiæ, sibi **eligere** possunt, ad lucrandum Jubilæum, **confessarium** inter eos qui pro monialibus, pro quolibet monasterio, approbati sunt tanquam ordinarii vel extraordinarii confessores. Religiosæ autem *votorum simplicium* sibi eligere possunt confessarium simpliciter approbatum.

1233. B) Ceteri omnes utriusque sexus fideles, tam laici quam ecclesiastici, etiam Regulares cujuslibet Ordinis, ad eundem effectum sibi eligere possunt in confessarium quemcumque presbyterum tam sæcularem quam Regularem, etiam diversi Ordinis, ab Ordinario loci ad audiendas sæcularium confessiones approbatum ¹.

1234. C) His confessariis **speciales facultates** conceduntur, sed solummodo pro confessione Jubilæi; scilicet :

a) *Facultas absolvendi ab omnibus peccatis et censuris*, sive Episcopis sive R. Pontifici reservatis, dummodo tamen injungantur pœnitentia salutaris aliaque de jure injungenda ².

¹ Quæ privilegia hodie minoris sunt momenti, cum, ex dictis supra, *omnibus religiosis* utriusque sexus, etiam extra Jubilæum, amplissima libertas concessa fuerit alios confessarios adeundi.

² Excipiuntur quidam casus in Constitutione *Sacram. Pœnitentiæ* reservati.

b) *Facultas dispensandi ab irregularitate* ob censurarum violationem dumtaxat contracta, dummodo sit occulta, nec ad forum ecclesiasticum deducta aut facile deducenda; non autem ab aliis irregularitatibus.

1235. c) *Facultas dispensandi*, pro foro conscientiae tantum, super *quibusdam matrimonii impedimentis*: videlicet impedimento cognationis spiritualis, itemque occulto impedimento criminis, neutro tamen machinante. — Pariter *facultas* dispensandi cum illis qui voto simplici castitatis sunt obstricti, eos tamen monendo contra votum peccaturos, si extra usum matrimonialem delinquant, ac eodem voto obstrictos manere, si proprio coniugi supervixerint.

1236. d) *Facultas commutandi* opera pro Jubilæo præscripta in alia opera ejusdem fere valoris, dummodo justa adsit causa, i. e., impotentia physica vel moralis. Generatim confessio et communio in alia opera commutari nequeunt; pueris tamen, qui nondum ad sacram communionem admissi sunt, aliud opus pro communione præscribi potest; et idem probabiliter dicitur de iis qui, propter chronicum morbum, communionem accipere non valent.

1237. Confessarii his facultatibus uti nequeunt extra actum sacramentalis confessionis; et solum erga eos qui confitentur animo sincero Jubilæi lucrandi, ita tamen ut absolutio a censuris, commutationes votorum et dispensationes in suo vigore permaneant, etiamsi contigerit eum qui jam illas obtinuerat, mutato consilio, reliqua opera non adimplere. Sed per sacrilegam confessionem, censuræ et reservationes non auferuntur, cum desit dispositio ad lucrandum Jubilæum necessaria.

1238. *Semel* tantum his privilegiis uti possunt quoad *eundem* pœnitentem, quamvis indulgentia Jubilæi pluries acquiri possit; exceptio datur pro commutatione operum quæ fieri potest quoties quis indulgentiam lucratur.

§ III. De indulgentiis in specie.

Cum omnes indulgentias hic recensere impossibile sit, quasdam e præcipuis breviter exponeamus, pro ceteris ad probatos auctores remittendo, et præsertim ad *Preces et pia opera* (1939).

1239. *Prænotandum* : Curent Episcopi et pastores ne fideles, præsertim pii, in hac materia decipiantur et in superstitionem incidant. Idcirco frequenter in memoriam revocentur *Regulæ* a Leone XIII editæ ad dignoscendas veras Indulgentias ab apocryphis ¹.

1240. ^{1º} **Indulgentia seu Benedictio in articulo mortis** est indulgentia plenaria quam R. Pontifex vel per se vel per delegatum moribundis impertitur ² : vocatur etiam *Benedictio Papalis*, quia sub forma benedictionis conceditur, nomine S. Pontificis.

Quamvis non *acquiratur* nisi vero mortis articulo, concedi potest fidelibus in gravi mortis periculo constitutis, iis videlicet quibus viaticum dari potest; sed indulgentia *suspensa* manet usquedum in vero mortis articulo versentur, cum a R. Pontificibus eo fine concessa fuerit ut provideatur fidelibus eo præcise momento quo coram Supremo Judici comparituri sint.

¹ Vide *Synopsim maj.*

² Omnino distinguitur ab indulgentia plenaria quam lucrari possunt in articulo mortis, *absque ulla benedictione*, ii omnes qui aliquod objectum detinent cui adnexæ sunt indulgentiæ Apostolicæ, vel membra sunt Confraternitatis cui tale privilegium concessum est. Ex concessione *Pii P. P. X*, 9 Mart. 1904, quilibet christianus potest sibi lucrari indulgentiam plenariam pro instanti suæ mortis, dummodo actum emittat, quo mortem cum omnibus suis angoribus æquo ac libenti animo suscipit, et alias condiciones (confessionem, communionem) adimpleat. — "Parocho aliive sacerdoti qui infirmis assistat, facultas est eis concedendi benedictionem apostolicam cum indulgentia plenaria in articulo mortis, secundum formam a probatis liturgicis libris traditam, quam benedictionem impertiri ne omittat". *Codex*, c. 468, § 2.

1241. Concedi potest iis omnibus, etiam sensibus destitutis, quibus absolutio sacramentalis dari potest; etiam pueris, qui peccare potuerunt; probabiliter etiam iis qui versantur in periculo mortis ex alia causa quam ex morbo, v. g., morte damnatis. Datur vero ea conditione ut infirmus, si possit, sacramenta Pœnitentiæ et Eucharistiæ susceperit; ut sese paratum offerat ad acceptandum quidquid Deo placuerit, et mortem ipsam patienter obeundam in satisfactionem pœnarum, quas peccando ipse promeruit; ut invocet, saltem corde, SS. Nomen Jesu, quando mentis est compos; et actum doloris ac caritatis eliciat ¹.

1242. 2° **Indulgentia altaris privilegiati** est *indulgentia plenaria solis defunctis applicanda*; quæ, "si spectetur mens concedentis et usus clavium potestatis, animam statim liberet ab omnibus Purgatorii pœnis; si vero spectetur applicationis effectus, intelligenda est indulgentia, cujus mensura divinæ misericordiæ beneplacito et acceptationi respondet" ².

1243. Hoc privilegium est *locale*, *personale* vel *mixtum*: *locale* determinato altari adnectitur ³; *personale* ipsi sacerdoti conceditur, in quocumque altari celebranti; *mixtum* altari determinato adnectitur, ita tamen ut nonnisi determinati sacerdotes hoc privilegio uti possint, v. g., ii tantum qui talis Confraternitatis membra sunt.

1244. **Conditiones ad lucrandam indulgentiam :**
a) indulgentia applicari debet ei pro quo missa celebratur ⁴;

¹ Ritus ad impertiendam hanc benedictionem invenitur in *Rituali*, tit. V. c. 6.

² *S. C. Indulg.*, Decret. n. 283, 28 Jul. 1840. Cf. *Codex*, c. 916.

³ Die 2^a Novemb. omnia altaria gaudent hoc privilegio. Deinceps non concedentur altaria Gregoriana ad instar. (*S. O.*, 12 Dec. 1912, *A. A. S.*, v. 33).

⁴ Intentio, etiam virtualis, non requiritur nec in sacerdote nec in offerente stipendium ad lucrandam hanc indulgentiam. (*C. S. O.*, 17 Jun. 1915).

b) si missa pluribus applicatur, privilegium Altaris uni tantum ex eis tribui potest ¹.

1245. 3° Via crucis est *pium exercitium* quo contemplanda proponitur Dominica Passio in variis stationibus quæ percurruntur, eo modo quo peregrini invisunt stationes Viæ Crucis in Jerusalem.

Fidelibus qui sive singulatim, sive in comitatu, saltem corde contrito hoc exercitium peregerint, conceditur : *Indulgentia plenaria* quoties id egerint ; *alia indulgentia plenaria* si eodem die, vel etiam infra mensem ab eodem decies peracto ad sacram Synaxim accesserint ; *indulgentia decem annorum* pro singulis stationibus, si forte inceptum exercitium, quavis rationabili causa, ad finem non perduxerint. *Preces et pia opera*, n. 164.

1246. Præter canonicam stationum erectionem, hæ conditiones requiruntur ad lucrandas indulgentias :

a) *Singulæ stationes visitari debent*, localiter movendo de una ad aliam, quantum sinit multitudo populi et angustia loci ; si in publico exercitio ex illo motu locali perturbatio timetur, sufficiet ut sacerdos cum duobus clericis vel cantoribus solus circumeat. b) Omnes stationes *uno tractu*, sine notabili interruptione, visitari debent ; attamen sat diuturna interruptio per actionem religiosam, v. g., ad audiendam missam, aut confessionem peragendam, lucrandis indulgentiis non obest ; secus dicendum de profana actione. c) Ad quamlibet stationem necesse est *meditari*, quantumvis breviter, partem illam Passionis quæ cuilibet stationi respondeat, aut saltem quamlibet phasim Passionis, non vero Passionem in genere ².

1247. 4° Rosarium B. Mariæ Virginis constat quindecim Angelicarum salutationum decadibus, interjectis oratione dominica initio, et *Gloria Patri*

¹ Nunc non requiritur ut Missa "*Requiem*" celebretur (*S. O.*, 20 Feb. 1913.)

² Responsum *S. C. Indulg.*, 16 Feb. 1869. Cf. LEHMKUHL, II, 700.

in fine cujusque decadis. Tertia Pars Rosarii, quinque constans decadibus, vocatur *corona* ¹.

1248. *Rosarium* B. M. V. : a) Ad lucrandas quasdam indulgentias benedici debet a Religiosis Ordinis Prædicatorum, vel ab iis qui delegantur a S. Sede aut a Generali dicti Ordinis, adhibita speciali formula; b) constare debet quinque, decem aut quindecim, non autem sex decadibus; inter orandum manu teneri ac volvi debet; sed, quando in communi recitatur, sufficit ut unus coronam in manu teneat ac volvat, dummodo ceteri, curis semotis quæ attentionem impediunt, ei devote uniantur in recitatione rosarii; c) *recitationem* rosarii comitari *debet* meditatio mysterium vitæ, passionis et resurrectionis Jesu Christi; a qua tamen excusantur rudiores et meditationi minus idonei ².

1249. d) Præcipuæ *indulgentiæ* rosario annexæ sunt : indulgentia centum dierum pro quolibet *Pater* et *Ave* si speciali benedictione donatum est; indulgentia quinque annorum quoties tertia pars recitatur; — pro recitatione in communi facta : indulgentia decem annorum semel in die lucranda; — indulgentia plenaria in ultima singulorum mensium dominica suetis conditionibus, si saltem ter in qualibet ex præcedentibus hebdomadis saltem tertiam partem rosarii recitaverint; recitantibus tertiam partem rosarii coram SS^{mo} Sacramento exposito, toties quoties conceditur indulgentia plenaria, si addantur confessio et communio.

Confratribus Sodalitatis SS. Rosarii multæ aliæ indulgentiæ conceduntur, v. g., indulgentia quinque annorum et totidem quadragenarum quoties, recitando rosarium, in salutatione angelica, nomen Jesu devote proferunt; indulgentia decem annorum et totidem quadragenarum, si ter in hebdomada rosarium recitant, et pro qualibet vice; indulgentia plenaria in festo Annuntiationis si confessi et communione refecti rosarium recitant; multæque aliæ plenariæ indulgentiæ iis qui visitant capellam vel ecclesiam confraternitatis certis diebus.

¹ Præter Rosarium B. M. V., sunt plures coronarum species, ut Corona S. Birgittæ, Corona a Crucigeris benedicta, etc.

² Hodie, singulæ decades rosarii separatim recitari possunt, intra tamen unius ejusdemque diei spatium, quin indulgentiæ amittantur. (*S. Cong. Indulg.*, die 8 Jul. 1908, *Canoniste*, t. 32, 1909, p. 105).

1250. 5° De Scapularibus parvis. A) *Notio.* Scapulare parvum, de quo hic agitur, est *insigne* quoddam, duobus panniculis constans per funiculos simul junctis, quod defertur ad similitudinem scapularium quæ quibusdam Ordinibus propria sunt.

1251. B) Species. Ad triplicem classem referuntur scapularia parva : a) quædam ita sunt *insignia* alicujus Confraternitatis, ut, nisi imponantur tempore adscriptionis et postea deferantur, indulgentiæ acquiri non valeant : ita v. g., scapulare B. M. V. de Monte Carmelo ; b) alia ita sunt insignia Confraternitatis ut liberum sit ea deferre vel non ad indulgentias lucrandas : ita scapulare piæ Unionis Immac. Conceptionis, Romæ in ecclesia *Ara cæli* erectæ ; c) alia tandem, quæ non sunt insignia alicujus Confraternitatis, sed imponi ac deferri debent, ad lucrandas indulgentias eisdem annexas, ut v. g., scapulare cæruleum Immac. Conceptionis.

Præcipua scapularia sunt : scapulare de Monte Carmelo ; scapulare cæruleum Immac. Conceptionis ; scapulare rubrum Passionis D. N. Jesu Christi ; scapulare SS. Trinitatis ¹.

1252. C) Conditiones. Ad lucrandas indulgentias ², requiritur ut scapulare semper deferatur e collo pendens, non transversim, sed ita ut una pars pectus, altera humeros tegat. Nunc vero, loco scapularium a Sancta Sede probatorum (exceptis quæ Tertiorum Ordinum sunt propria), licet unicum numisma, a Sacerdote debita facultate pollente benedictum, decenter deferre. Hujus numismatis pars recta, SS^{mi} D. N. J. C. suum sacratissimum Cor ostendentis, aversa, B^{mæ} Virginis Mariæ effigiem deinceps referre debet ³.

1253. Inter privilegia scapulari B. M. V. de Monte Carmelo concessa eminet illud quod *Sabbatinum* dicitur, a variis Pontificibus approbatum et confirmatum, et a S. Officio 20 Jan. 1613 his verbis recognitum : “ Patribus

¹ Quoad texturam, benedictionem et impositionem, cf. *Synopsim maj.*, n. 662.

² Summaria Indulgentiarum variis Scapularibus concessarum invenies apud SCHNEIDER, *Rescripta authentica*.

³ S. Officii *decretum* et *declarationes*, 16 Dec. 1910. Cf. *Acta Apost. Sedis*, t. 3, p. 22-24.

Carmelitanis permittitur prædicare, quod populus christianus possit pie credere de adjutorio animarum fratrum et confratrum Sodalitatis B. V. de Monte Carmelo, videlicet Beatissimam Virginem animas fratrum et confratrum in caritate decedentium, qui in vita habitum gestaverint et castitatem pro suo statu coluerint, Officiumque parvum recitaverint; vel, si recitare nesciant, Ecclesiæ jejunia observaverint, et feria quarta et Sabbato a carnibus abstinuerint (nisi in iis diebus Nativitatis Domini festum inciderit), suis intercessionibus continuis, piisque suffragiis et meritis ac speciali protectione, post eorum transitum, præcipue in die Sabbati, qui dies ab Ecclesia eidem Beatissimæ Virgini dicatus est, adjuturam" ¹. — "Indulgentiæ coronis aliisve rebus adnexæ tunc tantum cessant cum coronæ aliæve res prorsus desinant esse vel vendantur" ².

1254. 6º Actus heroicus caritatis in eo consistit quod Christi fidelis, sive aliqua formula adhibita, sive *mente* tantum, Deo offert pro animabus Purgatorii omnia opera *satisfactoria* quæ ipse per vitam peraget, et omnia suffragia quæ post mortem ei obvenire poterunt. — Laudabiliter hæc oblatio fit per manus B. Virginis, ita ut satisfactiones et indulgentiæ, prout ipsi placuerit, defunctis distribuantur ³.

Talis actus, quamvis aliquando sub nomine *voti* designetur, non obligat sub peccato, et revocari potest.

1255. Privilegia actui heroico concessa : a) sacerdotes indulto altaris privilegiati personalis gaudent singulis diebus; b) fideles indulgentiam plenariam defunctis tantum applicabilem lucrari valent quoties communionem accipiunt, aut feria secunda missam in suffragium defunctorum audiunt, dummodo confessi aliquam

¹ Ex hoc decreto inferri potest B. Virginem confratres Carmeli adjuturam, sed non certo liberaturam esse prima die Sabbati incidente post eorum transitum. Ex decreto S. Officii, 16 Dec. 1910, deferentibus numisma conceduntur omnes favores spirituales Scapularibus adnexi, "Sabbatino privilegio non excepto".

² *Codex*, c. 924, § 2.

³ Quoad missam, nil aliud ceditur quam fructus specialis sacerdoti proprius, proindeque sacerdos, qui hunc actum elicit, non prohibetur sacrificium missæ offerre pro iis qui eleemosynam obtulerunt.

ecclesiam visitaverint, ibique ad mentem S. Pontificis oraverint.

Notandum. Satis notæ sunt indulgentiæ *Portiunculæ*, et etiam illæ quas *Pius X* concessit visitantibus ecclesiam vel oratorium *die secunda Novembris* cujuslibet anni. (S. O. decretum 25 Jun. 1914.

CAPUT XXI.

De Extrema Unctione.

Dicemus de *natura, materia et forma, ministro et subjecto* hujus sacramenti.

§ I. Natura hujus sacramenti.

1256. 1° **Extrema Unctio definitur :** *Sacramentum N. L. quo, per unctionem olei benedicti et orationem sacerdotis, christiano periculose ægrotanti confertur animæ sanitas, atque etiam corporis, si animæ saluti expediat.*

1257. 2° *Protestantes* generatim hujus sacramenti **existentiam** negaverunt. Unde *Tridentinum*¹ : “ Si quis dixerit E. Unctionem non esse vere et proprie sacramentum, a Christo Domino nostro institutum, et a B. Jacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum : A. S. ”

Revera in mortis articulo speciales occurrunt difficultates, nempe anxietates propter peccata præterita, pugnæ contra tentationes diaboli quæ in illo ultimo instanti vehementius urgent, timor judicii et incertitudo futuri status : ergo conveniebat omnino ut Christus illis specialibus difficultatibus occurreret per speciale sacramentum, scilicet Ex. Unctionem.

¹ Sess. XVI, can. 1; *Jacob*, V, 14-15; cf. *Denz.*, n. 2048.

1258. 3º Effectus. Ex. Unctio complet et perficit sacramentum Pœnitentiæ : hoc siquidem institutum est ad remittenda peccata, et Ex. Unctio reliquias peccati delet.

Triplex Ex. Unctioni assignatur effectus : **A)** *gratia confortans* et corroborans animam contra speciales difficultates quæ tempore mortis imminet; **B)** *remissio culpæ et pænæ* : siquidem **a)** *Ex. Unctio remittit peccata mortalia quæ supersunt nec possunt remitti per sacramentum Pœnitentiæ*¹, et insuper venialia peccata; **b)** *remittit etiam pœnam temporalem peccato debitam, non quidem totam, sed juxta gradum dispositionis in subiecto existentis*; **C)** *sanitas corporis, si animæ expediat*². Unde hic effectus est *conditionalis*, in quantum videlicet saluti animæ expedit; in quibusdam enim adjunctis expedit ut ægrotans moriatur, ne forte malitia decipiat ejus intellectum. Præterea illud sacramentum non reddit sanitatem modo miraculoso, sed solum causas naturales adjuvando, viresque ægroti sustinendo. Ad hoc igitur ut talis effectus producat expedit ut Ex. Unctio tempore opportuno suscipiatur, non autem quando jam omnis spes sanationis evanuit³.

§ II. De materia et forma Extr. Unctionis.

I. De materia.

1259. 1º Materia remota est oleum olivarum⁴, quod debet esse *ab Episcopo benedictum*, saltem in Ecclesia Latina, non solum ex necessitate præcepti, sed etiam ad validitatem. Attamen simplex sacerdos a S. Pontifice delegari posset

¹ Quapropter quoties ministrari potest sacramentum Pœnitentiæ, prius conferenda est absolutio quam Ex. Unctio.

² Concil. *Trid.*, loc. cit., cap. 2.

³ *Codex*, c. 944. — ⁴ Concil. *Flor.*; *Codex*, c. 937, 945.

ad oleum benedicendum, ut constat ex usu Ecclesiæ græcæ. Insuper probabiliter asseritur illud oleum benedicendum esse benedictione *speciali*, ita ut non sufficeret adhibere oleum catechumenorum vel S. Chrisma; attamen in casu necessitatis, deficiente oleo infirmorum, posset adhiberi sub conditione alterutrum, et postea, si moribundus superviveret, iterum unguendus esset oleo infirmorum, pariter sub conditione.

1260. 2º Materia proxima est unctio olei ab Episcopo benedicti.

A) Ex *Rituali* et *Codice*¹ sunt unctiones faciendæ, saltem regulariter : a) in *oculis*, nempe palpebris vel superciliis; b) in *auribus*, non interius, sed in parte inferiori; c) in *naribus*; d) in *ore*, compressis labiis; si os occludi nequeat, unum e labiis ungere sufficit; e) in *manibus*, extra pro sacerdote, (cum jam interius consecratæ fuerint) intra pro aliis; f) in *pedibus*, in plantis, aut supra pedes, prout fert consuetudo².

Olim controvertebatur utrum ad validitatem requirerentur unctiones quinque sensuum, an sufficeret unica unctio. Hodie certa est opinio asserens *unicam* sufficere unctionem. Etenim legimus in *Codice*³ : " In casu autem necessitatis sufficit unica unctio in uno sensu seu rectius in fronte cum præscripta forma breviori, salva obligatione singulas unctiones supplendi, cessante periculo ".

B) Unde in *praxi*, secluso necessitatis casu, quinque unctiones nunquam omittendæ sunt, et quidem sub gravi, cum hæ ad integritatem, etsi non ad essentiam sacramenti requirantur. In casu autem necessitatis, si timeatur ægrotum morituum esse antequam quinque unctiones perficiantur, unica unctio fiat in fronte potius, si est possibile, aut in alio sensu dicendo : " Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Dominus quid-

¹ *Codex*, c. 947.

² " Unctio renum semper omittatur. Unctio pedum ex qualibet rationabili causa omitti potest ". *Codex*, c. 947.

³ *Codex*, c. 947.

quid deliquisti. Amen" ¹; "salva obligatione singulas unctiones supplendi, cessante periculo" ², ita ut hæc obligatio, juxta quosdam ³, durante eodem mortis periculo, vel saltem, juxta alios ⁴, per horam urgeat.

II. *De forma.*

1261. 1° Forma apud *Latinos* est : "Per istam sanctam Unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per visum (auditum, odoratum, etc.) deliquisti. Amen". Quæ forma ad singulas unctiones repeti debet. — Formam breviorē in casu necessitatis adhibendam jam retulimus n. 1260.

2° Forma *deprecatoria esse debet*, juxta *Rit. Rom.*, et non simpliciter indicativa, saltem ex præcepto.

3° Verba essentialia sunt : *Per istam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti.* Controvertebatur olim num ad validitatem requireretur mentio cujuslibet sensus; ex recenti autem decreto *S. Officii* (n. 1260) non est necessaria; hæc tamen, extra necessitatis casum, sub gravi præcipitur.

§ III. De ministro Extremæ Unctionis.

1262. 1° *Quisnam sit?* A) *Solus sacerdos est minister Ex. Unctionis.* De fide est ex Triden-

¹ Ita ex recenti decreto *S. Officii*, 26 Apr. 1906 : "Cum huic supremæ Sacræ Congregationi quæsitum fuerit ut unica determinaretur formula brevis in administratione sacramenti Ex. Unctionis in casu mortis imminētis, Eminent. ac Reverend. PP. Generales Inquisitores, maturrime re expensa, præhabitoque RR. DD. Consultorum voto, decreverunt : In casu veræ necessitatis sufficere formam : Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Dominus quidquid deliquisti. Amen". Quod responsum approbavit *Pius X.*

Regulariter unctio fieri debet per immediatum contactum, eo magis quod, etiam peste grassante, vix ullum adsit contagii periculum : oleum enim impedit quominus morbus transferatur.

² *Codex*, c. 947, § 1. — ³ VERMEERSCH, *Epitome* II, n. 231.

⁴ GÉNICOT-SALSM., II, 417.

tino¹. Et merito; nam Ex. Unctio est veluti consummatio sacramenti Pœnitentiæ, cujus soli sacerdotes sunt ministri.

1263. B) *Ex. Unctio valide ministrari potest tum ab uno tum a pluribus sacerdotibus.*

Attamen in Ecclesia Romana regulariter Ex. Unctio ab uno eodemque ministro debet ministrari, et quidem sub gravi; nisi forsan in casu quo infirmus prævideretur moriturus, priusquam unus sacerdos omnes unctiones perficere posset. Item, si sacerdos moreretur, aut deficeret post inceptas unctiones, alius valide et licite complere posset administrationem sacramenti, modo non adesset intervalum unius circiter quadrantis.

1264. C) Ad licitam, non autem validam, administrationem hujus sacramenti *requiritur jurisdictio ordinaria, vel delegata*; nam ad proprium pastorem pertinet oves proprias pascere. Hinc peccaret graviter sacerdos, qui sine consensu, saltem præsumpto, Pastoris, aut extra necessitatem, Ex. Unctionem administraret².

1265. 2º De officiis ministri. A) Omnes curam animarum habentes, tenentur ex officio ministrare Ex Unctionem subditis periculose ægrotantibus, eamque petentibus, nisi excusentur gravi causa; imo si procrastinent, cum probabili periculo pro infirmo, peccant graviter. Patet ex dictis in *Tr. de Sacramentis in genere*, n. 863.

B) Tenentur etiam, juxta *S. Ligorium*³, cum proprio vitæ periculo, hoc sacramentum ministrare infirmo qui versatur in mortali peccato, et usu sensuum privatur: tunc enim absolutio data remanet dubia, cum ad ejus validitatem requiratur, juxta probabiliorem opinionem, attritio modo sensibili manifestata.

¹ Sess. XIV, can. 4 (D. B., n. 929).

² *Codex*, c. 938. — ³ Lib. VI, n. 729.

C) Sacerdotes qui curam animarum non habent, ex caritate ¹ tenentur, deficiente parochus, E. Uncionem ministrare, præcipue moribundo qui verisimiliter est in peccato gravi, nec confessionem instituere potest, quia receptio hujus sacramenti probabiliter necessaria est ad hujus moribundi salutem.

1266. Notanda. a) Omittere *omnes* orationes in Rituali præscriptas, ante vel post unctiones, esset peccatum mortale, extra casum necessitatis, quia materia gravis est. b) Idem dicendum est, regulariter loquendo, de actu ministrandi sine ullis vestibus sacris, nempe superpelliceo et stola. c) Quando *dubitatur* de existentia conditionis ad *validitatem* sacramenti requisitæ, Extrema Unctio *conditionate* administranda est, v. g., si vivis, si graviter ægrotas, si hæc materia valet ². Si vero dubitatur de existentia dispositionis ad *fructuosam* sacramenti receptionem necessariæ, Extrema Unctio *absolute*, non autem conditionate conferri debet; cum enim probabiliter hoc sacramentum reviviscat sublato obice malæ dispositionis apponi non debet conditio "*si dignus es*" quæ reviviscentiæ obstaret ³.

1267. 3° De visitatione infirmorum. Parochi alique curam animarum habentes, sub gravi tenentur visitare infirmos periculose ægrotantes, etiam post administrationem sacramentorum, et agonizantes juvare, si commode fieri possit. Constat ex *Rit. Rom.*, ubi *de visitatione infirmorum* et ex *Codice* 4, et ratio est quia salus æterna animarum pendet ex modo quo ægroti ultimas difficultates et tentationes superant; jamvero Pastor illos juvare maxime potest tum consi-

¹ *Codex*, c. 939. — ² *Codex*, c. 941.

³ Attamen "hoc sacramentum non est conferendum illis qui impœnitentes in manifesto peccato mortali contumaciter perseverant; quod si hoc dubium fuerit, conferatur sub conditione". *Codex*, c. 942.

⁴ "Sedula cura et effusa caritate debet parochus ægrotos in sua parœcia, maxime vero morti proximos, adjuvare, eos sollicitè sacramentis reficiendo eorumque animas Deo commendando". *Codex*, c. 468, § 1.

liis, tum precibus, tum largitione ultimæ absolutionis ¹.

§ IV. De subjecto Extremæ Uctionis.

1268. I. De conditionibus requisitis. 1° Ad validitatem tres requiruntur conditiones : ut ungendus sit *baptizatus, adultus, periculose ægrotans*.

Dicitur : A) Adultus, seu usum rationis adeptus ; nam hoc sacramentum ordinatur ad confortandam animam contra ultimas diaboli tentationes et ad reliquias peccati tollendas ; atqui pueri, vel perpetuo amentes, qui rationis usum nunquam adepti sunt, roborari non indigent contra diaboli tentationes, nec ullas reliquias peccati extergendas habent.

Hinc, si dubitetur de rationis usu, *pueri* ungi debent ² sub conditione : v. g., “ si capax es ”. Absolute autem ungi possunt qui septennium attigerunt.

B) *Periculose ægrotans* ; nam *Florentinum* decrevit : “ Hoc sacramentum nisi infirmo, de cujus morte timetur, dari non debet ”. Hoc igitur sacramentum administrari non potest nisi in morbo gravi sive ex specie sua, sive ex speciali conditione ægrotantis ; non est tamen necessarium ut periculum mortis sit imminens, aut certum, sed sufficit ut satis proximum sit et prudenter existimatum ³.

1269. Hinc : a) ungi nequeunt sani, etiamsi sint in periculo mortis, ut condemnati ad mortem, periclitantes in prælio, in mari ; nec mulier, communes dolores patiens in

¹ Modus autem visitandi infirmos describitur a *Rit. Rom.* : “ Ægrotos visitans, ea, qua sacerdotes Dei decet, honestate et gravitate se habeat, præsertim cum feminis, iis præcipue quæ canonicam ætatem necdum attigerunt ; infirmæ sc. cubiculum, nisi illa præmonita, non ingrediatur ; sine necessitate non sit solus cum sola, et, dum eam consolatur eive commiserationem testatur, abstineat ab omni sermone vel etiam verbo, quod ab aliis audiri nollet. Honestas tamen et gravitas, præcipue in prima visitatione, caritati, urbanitati et affabilitati christianæ conjunctæ esse debent ut sacerdos animum infirmi lucretur, facilioremque ad eum accessum habeat ”.

² *Codex*, c. 941.

³ De signis ægrotationis gravis ac mortiteræ legere est *Capellmann*, *Medicina pastoralis*, p. 170 sq. — Quando dubitatur num infirmus in periculo mortis reipsa versetur, hoc sacramentum ministretur sub conditione. Ita *Codex*, c. 941.

partu; secus vero si extraordinarios et periculosos patiatur cruciatus.

b) Possunt ungi qui veneno sunt infecti, vulnerati, item ægroti difficilem chirurgicam operationem subituri; imo et senes decrepiti¹, etiamsi nulla speciali infirmitate laborent, nam senectus est morbus et quidem prorsus insanabilis.

c) "Gravissime peccant sacerdotes qui illud tempus ægroti ungendi observare solent, cum jam omni spe salutis omissa vita et sensibus carere incipiat". Ita *Rom. Catech.*². Ratio est quia tunc ægrotus privatur uberiori fructu hujus sacramenti illisque gratiis quas obtinuisset ad ultimas difficultates superandas, et forsitan beneficio sanitatis corporalis, aut etiam æternæ salutis. (*Concil. Baltimor.* II, n. 306-307).

d) Inungi nequit qui jam certo mortuus est; sed, testibus hodiernis peritis, quis supervivere potest, etiam quando ultimum edere suspirium visus est, cum vita nonnisi gradatim a corpore recedat³; hinc, in praxi, sub conditione ungi (et absolvi) *potest* et probabilius *debet* qui, diuturna infirmitate detentus nonnisi a dimidia hora (plus minusve) apparenter obiit, et qui a duabus vel pluribus horis repentinò aliquo casu correptus est.

1270. 2º Ad liceitatem. a) Regulariter status gratiæ requiritur, ac proinde ei qui versatur in statu peccati mortalis necessaria est vel contritio perfecta, vel attritio cum sacramento Pœnitentiæ.

b) Insuper requiritur sub levi ut viaticum ante Unctionem recipiatur, si fieri potest. Quando ægrotus actualiter usu rationis gaudet, non potest licite ungi sine ejus consensu; sed quando est sensibus destitutus, potest ungi in omnibus casibus in quibus absolvi potest; imo urgentius est in hoc casu Unctionem dare quam absolutionem, quia ad illam sufficit attritio interna, dum ad

¹ *Codex*, c. 940, § 1.

² "Quamvis hoc sacramentum per se non sit de necessitate mediæ ad salutem, nemini tamen licet illud negligere; et omni studio et diligentia curandum ut infirmi, dum sui plene compotes sunt, illud recipiant". *Codex*, c. 944.

³ FERRERES, S. J., *La mort réelle et la mort apparente*, trad. Geniesse, Paris, 1906.

Pœnitentiam requiritur valde probabiliter attritio signis sensibilibus manifestata ¹.

c) Ad uberiores fructus illius sacramenti desiderantur vivida fides, spes firma, et perfecta cum divina voluntate conformitas.

1271. II. De necessitate. 1° Certum est hoc sacramentum non esse necessarium necessitate medii.

2° Attamen "nemini licet illud negligere" ait *Codex* ².

3° Omnes concedunt *per accidens* saltem posse aliquem teneri *sub gravi*, ad receptionem Ex. Unctionis ratione scandalii vitandi, aut etiam si existens in mortali aliud sacramentum recipere nequiret.

Unde in praxi fideles valde hortandi sunt ad recipiendum hoc sacramentum, utpote ipsis valde opportunum ad salutem. Imo graviter peccare possunt sacerdotes, parentes vel domestici, aut medici, qui nolunt ægrotum sibi illudentem monere de proximo periculo mortis; sic enim privant infirmum medio ad salutem utilissimo.

1272. III. De iteratione illius. Ex. Unctio iterari potest: 1° in *nova* et *diversa* infirmitate periculosa: nam Ex. Unctio instituta est per modum medicinæ spiritualis, ideoque iterari debet quoties iteratur infirmitas; 2° in novo et diverso *eiusdem* morbi periculo, si morbus sit diuturnus ³. Hoc enim declaratur a *Rituali*: "In eadem infirmitate iterari non debet nisi diuturna sit, ut si, cum infirmus convaluerit, iterum in periculum mortis inciderit".

¹ *Codex*, c. 943: "Infirmis autem qui, cum suæ mentis compotes essent, illud saltem implicate petierunt aut verisimiliter petiissent, etiamsi deinde sensus vel usum rationis amiserint, nihilominus absolute præbeatur".

² *Codex*, c. 944. — ³ *Codex*, c. 940.

CAPUT XXII.

De Ordine.

1273. *Ordo* proprie distinguitur ab *ordinatione* sicut effectus a causa; *ordinatio* enim est causa ordinis, seu ritus quo confertur potestas ordinis, proindeque est actus transiens, dum *ordo* est gradus seu dignitas ex se permanens. Frequenter autem hæc duo vocabula promiscue sumuntur; ita quando dicitur : *Ordo est sacramentum*, significatur *ordinatio*.

Ordo igitur, quatenus idem sonat ac *ordinatio*, est *sacramentum N. L. quo spiritualis traditur potestas et confertur gratia ad conficiendam Eucharistiam, aliaque ecclesiastica munia rite obeunda*¹.

Duo erunt articuli : **a)** de *natura* sacramenti Ordinis; **b)** de *canonicis legibus* circa ordinationem.

ART. I. DE NATURA SACRAMENTI ORDINIS.

Ad declarandam hujus sacramenti naturam, dicemus : 1° de sacramento Ordinis *in genere*; 2° de singulis ordinibus *in specie*.

§ I. De sacramento Ordinis in genere.

I. *De existentia et numero Ordinum.*

1274. 1° **Existentia.** Definitionibus Tridentinis² constat *de fide* esse : **a)** dari in Ecclesia plures ordines; **b)** ex divina ordinatione esse Episcopos, Presbyteros, et ministros³. **c)** Cum

¹ *Codex*, c. 948. — ² Sess. XXXII, cap. 4, can. 3; DENZ., n. 2049.

³ " (Clerici) non sunt omnes in eodem gradu, sed inter eos sacra hierarchia est in qua alii aliis subordinantur. Ex divina institutione sacra hierarchia ratione ordinis constat Episcopis, presbyteris et ministris; ratione jurisdictionis, pontificatu supremo et episcopatu subordinato; ex Ecclesiæ autem institutione alii quoque gradus accessere ". *Codex*, c. 108.

autem diaconi sint primi inter ministros Presbyteris inferiores, certum est diaconatum esse ordinem ab ipso Christo institutum.

Controvertitur autem num subdiaconatus et minores ordines rationem habeant sacramenti, gratiamque producant ex opere operato. a) *S. Thomas*, cum plerisque scholasticis, tenet eos esse sacramenta. Nam *Florentinum* ac *Tridentinum* docent ex una parte Ordinem esse sacramentum, gratiam conferens, et ex altera subdiaconatum ac quatuor Minores Ordines esse tanquam species sub genere. b) Multi autem inter recentiores theologos contrarium tenent; nam hi ordines non fuerunt a Christo instituti, sed ab Ecclesia, tertio circiter sæculo; atqui ordo qui non est a Christo, sacramentum esse nequit.

Si mentem nostram aperire licet, cum *Thomassino*¹ dicemus: "minores ordines, comprehenso subdiaconatu, velut quasdam *partitiones esse diaconatus* aliis aliisque temporibus ab eo decerptas. Quamobrem aliquo sensu eoque vero recte dixeris minores ordines in fonte suo et origine, id est in diaconatu, institutionis esse divinæ".

1275. 2º Numerus ordinum. Septem communiter numerantur ordines in Ecclesia latina, nempe sacerdotium, quod complectitur tum presbyteratum tum episcopatum, diaconatus, subdiaconatus, et quatuor minores ordines.

Tres dicuntur *proprie et speciatim sacri*, scilicet sacerdotium, diaconatus, et subdiaconatus, tum quia circa rem sacram versantur, duo priores circa corpus et sanguinem Christi, posterior autem circa vasa consecrata; tum quia annexum habent continentiae votum. Iidem vocantur etiam *majores*, quia dignitate et sanctitate alios excedunt. — Licet plures ordines rationem habeant sacramenti, non sunt tamen plura sacramenta, sed unum specie sacramentum, quia omnes ad unum eundemque finem tendunt, scilicet Eucharistiam.

II. De ministro sacramenti Ordinis.

1276. 1º Minister ordinarius hujus sacramenti est solus Episcopus. Certum est tum ex *Floren-*

¹ *Vet. et Nov. disciplina*, p. 1, l. 2, c. 40.

tino : “ Ordinarius minister hujus sacramenti est Episcopus ”; tum ex *Tridentino* (can. 7) : “ Si quis dixerit Episcopos... non habere potestatem confirmandi et *ordinandi*, vel eam, quam habent, illis esse cum Presbyteris communem... A. S. ”

1277. 2° *Presbyteri non possunt, etiam cum S. Pontificis delegatione, esse ministri extraordinarii episcopatus vel presbyteratus*, ut conceditur ab omnibus; *possunt tamen, cum delegatione S. Pontificis, esse ministri extraordinarii subdiaconatus ac minorum ordinum*, et a fortiori *tonsuræ*¹. Ii enim gradus de facto ab Abbatibus, qui simplici sacerdotali caractere insigniebantur, ex concessione S. Sedis collati sunt.

Idem docuerunt nonnulli theologi et canonistæ quoad *diaconatum*, hac præsertim ratione innixi quod *Innocentius VIII* hanc potestatem Abbati generali Cisterciensium concesserit, in Bulla *Exposcit* (1489); de cujus tamen genuinitate multi dubitant.

III. *De effectibus hujus sacramenti.*

Duplex est ordinationis effectus, *character et gratia*.

1278. 1° *De caractere per ordinationem impresso*. Hujusmodi character in tribus ordinibus certo imprimitur, *episcopatu, presbyteratu, diaconatu*; num etiam in subdiaconatu et minoribus ordinibus, controvertitur, quia dubitatur num sacramenti rationem habeant. Quidquid est, character est *potestas quædam sacra peragendi*; scilicet :

*Sacramento Ordinis traditur tum potestas consecrandi, offerendi et ministrandi corpus et sanguinem Domini*²; *tum potestas præparandi corpus Christi mysticum, seu fideles, ad Eucharistiæ*

¹ *Codex*, c. 951. — ² *Trident.*, cap. I.

receptionem; quod fit præsertim per sacramentorum administrationem, et verbi divini prædicationem.

Etenim potestas Eucharistiam conficiendi et dispensandi secum fert potestatem ea omnia præstandi quæ ad dignam Eucharistiæ receptionem requiruntur; atqui homines digne ad sacram communionem præparantur: a) *remote* per prædicationem verbi; b) *proxime* per sacramentorum administrationem, quæ sive ad peccati deletionem, ut sacramenta mortuorum, sive ad vitæ spiritualis augmentum, ut Confirmatio, ordinantur.

1279. 2º Gratia autem, quæ per sacramentum Ordinis confertur, est *gratiæ habitualis* magnum incrementum, cum jure ad *gratias actuales* opportune concedendas, ad munera ecclesiastica rite obeunda ¹.

Dei enim opera sunt perfecta, et ideo cuicumque potentia aliqua datur divinitus, dantur etiam media quibus hæc potentia congrue exerceatur; atqui gratia gratum faciens necessaria est ut homo digne sacramenta non tantum suscipiat, sed etiam dispenset.

1280. Ex quibus **concludere** licet sacerdotes, tum ratione ordinis, tum ratione curæ animarum sibi commissarum, ad maximam perfectionem adipiscendam teneri. Juxta *S. Thomam* ², episcopi sunt in *statu perfectionis*, et dum pastorale assumunt officium, obligant se ad ea quæ sunt perfectionis; imo ad majorem perfectionem obligantur quam ipsi religiosi, cum non solum perfecti, sed etiam aliorum perfectores esse debeant. Sacerdotes autem, licet in statu perfectionis non sint, dignitate præcellunt religiosos qui non habent ordinem sacrum, et ipsis sanctiores esse tenentur: "Per sacrum ordinem aliquis deputatur ad dignissima ministeria, quibus ipsi Christo servitur in sacramento altaris; ad quod *requiritur major sanctitas interior, quam requirat etiam religionis status...* Unde gravius peccat, ceteris paribus, clericus in sacris ordinibus constitutus, si aliquid contrarium sanctitati agat, quam aliquis religiosus qui non habet ordinem sacrum" ³.

¹ *Ibid.*, can. 4. — ² *S. THOM.*, 2ª 2ª, q. 184, a. 5-8.

³ *Ibid.*, a. 8. "Clerici debent sanctiorem præ laicis vitam interiorem et exteriorem ducere eisque virtute et recte factis in exemplum excellere". — *Codex*, c. 124.

§ II. De singulis ordinibus in specie.

1281. I. De tonsura. 1° Tonsura non est ordo, juxta communem theologorum sententiam, sed *præambulum* ad ordines, et definitur : *cæremonia sacra, ab Ecclesia instituta, qua vir baptizatus et confirmatus, specialiter Deo dicatur et in clerum adscribitur, ut se ad ordines disponat.*

2° Tonsurati *clerici* vocantur a græca voce *Kleros* (sors, pars), tum quia sunt speciali modo pars Domini, tum quia Dominus fit peculiari titulo eorum pars seu hereditas, juxta illud : *Dominus pars hereditatis meæ.*

3° Privilegia per tonsuram collata sunt :abilitas ad beneficia¹ et jurisdictionem, immunitas², privilegium fori³ et privilegium canonis⁴.

1282. II. De quatuor minoribus ordinibus. Hi ordines successive in Ecclesia instituti sunt, prout postulabat ministerii sacri necessitas.

1° *Ostiariatus* est ordo quo, traditione clavium, conferitur potestas aperiendi et claudendi ecclesiæ januas, arcendi indignos, et sacræ suppellectilis custodiam habendi. *Materia* est traditio clavium; *forma* autem : “Sic agite quasi reddituri Deo rationem pro iis rebus quæ his clavibus recluduntur”. *Virtutes* huic ordini respondentes sunt zelus domus Dei, et zelus animarum; nam ordinandum sic admonet Pontifex : “Sicut materialibus clavibus ecclesiam visibilem aperitis et clauditis, sic et invisibilem Dei domum, *corda sc. fidelium, dictis et exemplis vestris claudatis diabolo, et aperiatis Deo*”.

1283. 2° *Lectoratus* est ordo dans potestatem verbum Dei in ecclesia ex pulpito legendi, et populum catechizandi in rebus fidei. Lectores antiquitus benedicere consueverant; dicitur enim in Pontificali : “Lectorem oportet... benedicere panem, et omnes fructus novos”; de quo sic se habet *Codex*, c. 1147 : “Diaconi et lectores illas tantum *valide et licite* benedictiones dare possunt, quæ ipsis expresse a jure permittuntur”. *Materia* est traditio libri in quo continentur lectiones, v. g., Missale; *forma* : “Accipite et estote verbi Dei relatores, habituri, si fideliter et utiliter impleveritis officium vestrum, partem cum iis qui

¹ *Codex*, c. 153. — ² *Codex*, c. 121.

³ *Codex*, c. 120 et 2341. — ⁴ *Codex*, c. 2343.

verbum Dei bene administraverunt ab initio". *Virtutes* a lectore colendæ sunt : Scripturarum amor et studium, zelusque ad fideles sanctificandos, juxta illud : " Quod autem ore legitis, corde credatis atque *opere compleatis*, quatenus auditores vestros *verbo pariter et exemplo vestro docere possitis* "

1284. 3° *Exorcistatus* est ordo potestatem conferens expellendi dæmones a corporibus baptizatorum vel catechumenorum, et aquam benedictam præbendi. *Materia* est traditio libri exorcismorum, cujus loco dari potest Pontificale vel Missale; *forma* vero : " Accipite et commendate memoriæ, et habete potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenos". *Virtutes* igitur colendæ sunt munditia cordis, passionumque mortificatio, juxta hæc Pontificalis verba : " Omnem *immunditiam* et *nequitiam ejiciatis*, ne illis succumbatis quos ab aliis vestro ministerio effugatis. Discite per officium vestrum *vitiis imperare*, ne in moribus vestris aliquid sui juris inimicus valeat vindicare".

1285. 4° *Acolythatus* est ordo quo potestas traditur urceolos cum vino et aqua porrigendi in Missa, et lumina accendendi et deferendi. Antiquitus litteras Episcoporum, eulogias, imo et SS. Eucharistiam ad ægrotos vel absentes deferebant acolythi. *Materia* est duplex : traditio candelabri cum cereo extincto et urceoli vacui; *forma* pariter duplex : " Accipite ceroferarium cum cereo, et sciatis vos ad accendenda ecclesiæ luminaria mancipari in nomine Domini "; " Accipite urceolum ad suggerendum vinum et aquam in Eucharistiam sanguinis Christi, in nomine Domini "; in utroque casu ordinandus Amen respondere debet. Ex quo sequitur acolythum opera tenebrarum abjicere debere, castam vitam ducere, et bonis operibus plebem ædificare, ut aperte ex Pontificali colligitur : " *Abjiciatis opera tenebrarum* et induamini arma lucis... estote igitur solliciti in omni *justitia, bonitate et veritate*, ut vos et alios et Dei Ecclesiam *illuminetis*. Tunc etenim in Dei sacrificio digne vinum suggeretis et aquam, si vos ipsi Deo sacrificium per *castam vitam* et bona opera oblatis fueritis".

" Qui ad primam tonsuram et ordines minores promovendi sunt, spiritualibus exercitiis per tres saltem integros dies vacent " ¹.

¹ *Codex*, c. 1001, § 1.

1286. III. De subdiaconatu et diaconatu.

1° *Subdiaconatus* est ordo sacer potestatem conferens, in Missa cantata, materiam sacrificii præparandi, calicem et patenam diacono offerendi, in calicem aquam fundendi, epistolam legendi; et insuper, extra Sacrum, sacra linteamina abluendi.

Materia est traditio calicis vacui cum patena vacua, quæ probabilius consecrata esse debent; *forma*: "Videte cujus ministerium vobis traditur; ideo vos admoneo, ut ita vos exhibeatis ut Deo placere possitis"; cui, juxta quosdam, adjicienda est oratio *Domine sancte*.

Traditio libri epistolarum, juxta communem sententiam, non requiritur ad validitatem¹: a fortiori id tenetur de traditione vestium sacrarum, et de traditione urceolorum, quæ fit ab archidiacono.

Onera huic ordini adnexa in Ecclesia Latina, sunt: obligatio *divinum officium recitandi*², et perpetua *continentia*³, ad quam servandam requiruntur fuga occasionum, præsertim nimiae cum feminis familiaritatis, sensuum tum externorum tum internorum assidua mortificatio, oratio frequens⁴, amor Scripturarum et indefessus labor⁵.

1287. 2° *Diaconatus* est ordo sacer et certo hierarchicus⁶, quo traditur potestas immediate ministrandi ad altare in Missa solemni, Evangelium canendi et explicandi, baptismum et communionem administrandi in casibus extraordinariis, ut alibi explicatum est (nn. 880 et 907).

De *materia* hujus ordinis disputant theologi: alii tenent totam materiam in impositione manus sitam esse, alii in sola traditione Evangelii, alii in utraque simul. *Forma* est: "Accipe Spiritum S. ad robur, et ad resistendum diabolo et tentationibus ejus, in nomine Domini"; aut, juxta quosdam, tota Præfatio cui inseruntur præfata verba; vel: "Accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei, tam pro vivis quam pro defunctis, in nomine Domini"; vel utraque simul.

¹ Attamen porrectio libri supplenda esset per Episcopum. S. C. C., 10 Jan. 1711. — ² *Codex*, c. 135.

³ *Codex*, c. 132, 133. — ⁴ *Codex*, c. 125. — ⁵ *Codex*, c. 129.

⁶ *Concil. Trid.*, sess. XXIII, can. 6.

Virtutes a diaconis colendæ sunt *perfecta castitas*, quæ magis eis commendatur quam ipsis subdiaconis : “ quia comministri et cooperatores estis corporis et sanguinis Domini, estote ab omni illecebra carnis alieni... estote *nitidi, puri, mundi, casti*, sicut decet ministros Christi”; *zelus* ad prædicandum Evangelium non solum verbis, sed etiam exemplis : “ curate ut quibus Evangelium ore annuntiatis, *vivis operibus* exponatis”; *devotio erga Spiritum S.*, qui ipsis datur ad robur.

1288. IV. De presbyteratu. 1° *Presbyteratus* est ordo sacer potestatem conferens consecrandi corpus et sanguinem Christi, et peccata remittendi vel retinendi : “ Sacerdotem oportet *offerre, benedicere, præesse, prædicare et baptizare*”. *Offerre* designat potestatem Sacerdotis circa corpus Christi naturale, nempe offerendi sacrificium Missæ et communionem dispensandi. Cetera verba referuntur ad officia Presbyteri circa corpus Christi mysticum : debet *benedicere*, id est, bona cælestia adprecari per sacramenta, sacramentalia aliasque sacras functiones; *præesse*, seu divinis officiis, absente Episcopo, præsidere, populumque, sub Episcopo, regere; *prædicare*, seu gregem verbo divino pascere; *baptizare*, et insuper sacramenta *Pœnitentiæ* et *Ext.-Uctionis* ministrare.

1289. 2° *De materia et forma* hujus ordinis magna est controversia : A) Prima sententia tenet materiam essentialem adæquatam esse *instrumentorum traditionem*; formam autem : “ Accipe potestatem offerre sacrificium Deo, missasque celebrare tam pro vivis quam pro defunctis, in nomine Domini”. B) Secunda sententia docet materiam in sola *manuum impositione* sitam esse, quæ fit statim post admonitionem Episcopi. Forma autem est oratio *Exaudi*, cum sequenti præfatione, juxta *Lehmkuhl*, n. 740 (590). C) Tertia tandem sententia contendit *tum porrectionem* instrumentorum, *tum manus impositionem* esse necessariam materiam; juxta quosdam, manuum impositio requisita *prima* est quam supra descripsimus; sed juxta alios, *tertia* est quæ fit post communionem, quando Pontifex dicit : “ Accipe Spiritum S., quorum remiseris peccata etc.”.

Nostro iudicio, res forsā meliori modo solvi nequit quam admittendo, cum *Lugo*, juxta ea quæ diximus in parte *dogmatica Tr. de Sacram.*, Christum non determinasse materiam Ordinis in ultima specie, sed eam Ecclesiæ determinandam reliquisse : hinc Ecclesia, primis sæculis, solam manuum impositionem usurpavit, quæ in Oriente præsertim auctoritatis collationem designat; postea vero instrumentorum porrectionem etiam adhibuit, ut magis aptam ad auctoritatis collationem exprimendam in Occidente.

Quidquid est, in *praxi*, cum agatur de validitate, tutior pars sequenda est, et nil ex iis quæ probabiliter requiruntur, omittendum est.

Inter tactum instrumentorum et formæ pronuntiationem sufficit *unio moralis*; valide igitur ordinatus est qui instrumenta tetigit brevi intervallo postquam forma prolata est ¹.

1290. 3º Sacerdos *omnibus virtutibus debet esse ornatus*, cum sit *alter Christus*; ait enim Pontificale : “ Gravitate actuum et censura vivendi probent se *seniores*... ut in lege tua die ac nocte meditantes, quod legerint credant; quod crediderint, doceant; quod docuerint, imitentur; justitiam, constantiam, misericordiam, fortitudinem, ceterasque virtutes in se ostendant”. In eis præsertim eluceat *caritas*, juxta illud : “ Accipe vestem sacerdotalem, per quam caritas intelligitur”.

“ Qui ad *ordines sacros* promovendi sunt, spiritualibus exercitiis saltem per sex integros dies vacent ” ².

1291. V. De episcopatu. 1º *Episcopatus* est ordo sacer et supremus, quo Presbytero confertur potestas fideles confirmandi, ministros ordinandi, et consecrandi res ad divinum cultum pertinentes : “ Episcopum oportet judicare, interpretari, consecrare, ordinare, offerre, baptizare et confirmare ” (*Pontific.*)

2º Certum est episcopatum habere rationem sacramenti, sed controvertitur num sit ordo a presbyteratu distinctus. *Bellarminus* cum plerisque theologis ac canonistis moder-

¹ *S. Offic.*, 12 sept. 1877, 17 mart. 1897, 30 nov. et 14 dec. 1898.

² *Codex*, c. 1001.

nis ¹ docet episcopatum esse specialem ordinem; nam episcopatus specialem confert potestatem, nempe potestatem confirmandi, et ordinandi seu spirituales patres gignendi; proinde gaudent Episcopi facultate non solum consecrandi Eucharistiam, sed eandem potestatem aliis communicandi : quod sufficit ad specialem ordinem constituendum. Quam opinionem ut probabiliorem amplectimur.

1292. 3° De fide est, contra *Waldenses*, *Wicleffum* ac *Calvinianos*, Episcopos esse Presbyteris superiores, ex *Tridentino* : “ Si quis dixerit Episcopos non esse Presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi, vel eam quam habent, illis esse cum Presbyteris communem... A. S.” ². Noluit quidem Concilium definire num hæc superioritas sit *de jure divino*, sed hoc tamen ex contextu satis clare colligitur; nam ideo dicuntur Episcopi Presbyteris superiores quia habent potestatem confirmandi et ordinandi : hæc autem ab institutione Christi pendet.

1293. 4° Quoad *materiam et formam* episcopatus, adest controversia : alii materiam reponunt in impositione libri Evangelii supra caput consecrandi, alii in impositione manuum, alii in utraque simul : de quo idem dici debet ac de presbyteratu.

5° Præcipuæ *virtutes* ab Episcopo colendæ, hisce Pontificalis verbis continentur : “ Abundet in eo constantia fidei, puritas dilectionis, sinceritas pacis. Sint speciosi munere tuo pedes ejus ad evangelizandum pacem, ad evangelizandum bona tua... Sit sollicitudine impiger, sit spiritu fervens, oderit superbiam, humilitatem ac veritatem diligat, neque eam unquam deserat, aut laudibus aut timore superatus ” ³.

ART. II. CANONICÆ LEGES DE ORDINATIONE.

Ad complenda ea quæ diximus de natura sacramenti Ordinis, breviter exponendæ manent practicæ quæstiones de *ministro*, *subjecto*, necnon de variis *adjunctis* quæ ordinationem *antecedunt*, *comitantur* vel *subsequuntur*.

¹ Cfr. GASPARRI, n. 23 sq., MANY, n. 5-7, *Le Canoniste contemporain*, febr. 1895, p. 65 sq.

² DENZ., n. 2050. — ³ Cf. *Codex*, c. 331.

§ I. De ministro ordinis.

1294. 1° Minister *ordinarius validæ ordinationis* est quilibet Episcopus consecratus; et *extraordinarius*, qui, licet episcopali caractere careat, a jure vel a Sancta Sede per peculiare indultum potestatem acceperit aliquos ordines conferendi ¹; ita Cardinales ², Vicarii et Præfecti Apostolici, Abbates et Prælati *nullius* ³, Abbates regulares de regimine ⁴, possunt, servatis servandis, ordines minores et tonsuram conferre.

1295. 2° Firmis præscriptis cc. 952, 953, ⁵ minister *licitæ ordinationis pro sæcularibus* est *proprius episcopus* vel ille cui proprius episcopus facultatem sui subditi ordinandi concesserit sive verbis expressis sive litteris dimissoriis ⁶.

Sed "Episcopus *proprius*, quod attinet ad ordinationem sæcularium, est tantum Episcopus diœcesis in qua promovendus habeat *domicilium unicum origine*, aut *simplex domicilium sine origine*; sed in hoc altero casu promovendus debet animum in diœcesi perpetuo manendi jurejurando

¹ *Codex*, c. 951. — ² *Ibid.*, c. 239, § 1, 22°.

³ *Ibid.*, c. 957, § 2. — ⁴ *Ibid.*, c. 964, 1°.

⁵ C. 952: "Nemini licet ordinatum a Romano Pontifice ad altiorum ordinem promovere sine Sedis Apostolicæ facultate". — C. 953: "Consecratio episcopalis reservatur Romano Pontifici ita ut nulli Episcopo liceat quemquam consecrare in Episcopum, nisi prius constet de pontificio mandato".

⁶ *Codex*, c. 958, § 1. — Litteræ dimissoriæ: *Dari possunt*: a) ab Episcopo proprio, b) a Vicario Generali ex mandato episcopi, c) a Vicario Capitulari post annum a Sede vacante et cum consensu Capituli (intra annum nonnisi auctatis ratione beneficii aut certi alicujus officii), d) a Vicario ac Præfecto Apostolico, Abbate vel Prælato *nullius*, licet caractere episcopali careant. — *Concedi nequeunt* nisi habitis antea omnibus testimoniis jure requisitis (cc. 993-1000). — *Mitti possunt* ad quemlibet episcopum, communionem cum Sede Ap. habentem, modo non sit ritus diversi a ritu promovendi. Cf. cc. 958-963.

Suspensionem per annum ab ordinum collatione Sedi Apostolicæ reservatam incurrunt qui alienum subditum sine Ordinarii proprii litteris dimissoriis ordinaverint, c. 2373, 1°.

firmare, nisi agatur de promovendo ad ordines clerico qui diœcesi per primam tonsuram jam incardinatus est, vel de promovendo alumno qui servitio alius diœcesis destinatur... vel de promovendo religioso professo " ¹...

1296. Ex hoc canone *Episcopus proprius*, quoad ordinationem, ille est in cujus diœcesi ordinandus *domicilium canonicum* habet, quod acquiritur *commoratione* in diœcesi vel *conjuncta cum animo ibi perpetuo manendi*, si nihil inde avocet, vel *protracta ad decennium completum*.

1297. Si *domicilium cum origine* conjungitur, plane sufficit; si vero *sine origine*, requiritur *juramentum* quo promovendus manifestet intentionem in diœcesi perpetuo manendi. Ex canone 93, § 1, minor retinet *domicilium* illius cujus potestati subjicitur, v. g., parentum. Si vero hi canonico domicilio carent, sive *familiari* sive *acquisito*, quia, v. g., nullibi commorati sunt decem annis vel cum animo manendi, minores etiam primam tonsuram recipere nequeunt, usquedum majores facti *domicilium* sibi constituerint in aliqua diœcesi; ad quod constituendum duo requiruntur : commoratio in aliqua diœcesi, simulque animus ibi perpetuo manendi, si nihil inde avocet. Recepta autem prima tonsura, clericus (nisi excardinetur) ab episcopo ad alios ordines promoveri debet, cujus diœcesi incardinatur.

1298. Insuper, ratione **incardinationis** ille fit Episcopi subditus qui, e propria diœcesi rite dimissus, in diœcesi hujus Episcopi canonice incardinatus est ².

1299. "*Vicarius* ac *Præfectus Apostolicus*, *Abbas* vel *Prælat* nullius, si caractere episcopali polleant, Episcopo diœcesano æquiparantur quod pertinet ad ordinationem. Si episcopali caractere careant, possunt nihilominus in proprio territorio conferre primam tonsuram et minores ordines tum propriis subditis sæcularibus... tum aliis qui litteras dimissorias jure requisitas exhibeant; ordinatio extra hos fines ab eisdem peracta irrita est " ³.

1300. 3º Salvo jure *Abbatis regularis de regimine* conferendi primam tonsuram et ordines

¹ *Codex*, c. 956. — ² *Codex*, c. 956, 969.

³ *Codex*, c. 957.

minores suis subditis professis, dummodo sit presbyter et consecratus¹, minister licitæ ordinationis est : a) pro religiosis exemptis quorum Superiores litteras dant dimissorias², *regulariter* episcopus diœcesis in qua sita est domus religiosa ad cuius familiam pertinet ordinandus³ ; b) pro aliis religiosis, Episcopus eorum proprius ad normam juris quo reguntur sæculares⁴.

§ II. De subjecto ordinationis.

1301. Prænotanda. A) Ad *valide* suscipiendos ordines, requiritur ut quis sit : a) *masculini sexus* ; b) *baptizatus*⁵ ; c) ut in *adultis* sit *intentio* saltem *habitualis expressa* ordinem recipiendi⁶, i. e., quæ actualis fuit et non revocata.

1302. B) Ad *licitam* vero ordinum susceptionem requiruntur multæ conditiones : 1) *vocatio divina* et *canonica* ; 2) *status gratiæ* ; 3) *immunitas* ab irregularitate aliove impedimento⁷ ; 4) *necessitas* vel *utilitas* pro Ecclesia⁸ ; 5) animus ascendendi ad *presbyteratum*⁹ ; 6) *recepta confirmatio*¹⁰ ; 7) *mores ordini recipiendo congruentes*¹¹ ; 8) *ætas canonica*¹² ; 9) *debita scientia*¹³ ; 10) *ordinum inferiorum* susceptio¹⁴ ; 11) *interstitiorum* observatio¹⁵ ; 12) *titulus canonicus* si agitur de ordinibus maioribus¹⁶.

Dicemus : 1º de *vocatione* ; 2º de *ceteris requisitis* in ordinando.

I. De vocatione ad statum clericalem.

1303. 1º Notio. Vocatio sacerdotalis ex parte Dei spectata, definiri potest : *actus Providentiæ*

¹ *Codex*, c. 964, 1º. — ² *Ib.*, c. 964, 2º, 3º. — ³ *Ib.*, cc. 965-966.

⁴ *Ib.*, c. 964, 4º. — ⁵ *Codex*, c. 968, § 1. — ⁶ *Codex*, c. 971.

⁷ *Codex*, c. 968. — ⁸ *Ib.*, c. 969. — ⁹ *Ib.*, c. 973.

¹⁰ *Ib.*, c. 974, § 1, 1º. — ¹¹ *Ib.*, c. 974, § 1, 2º.

¹² *Ib.*, c. 974, § 1, 3º. — ¹³ *Ib.*, c. 974, § 1, 4º. — ¹⁴ *Ib.*, c. 974, § 1, 5º.

¹⁵ *Ib.*, c. 974, § 1, 6º. — ¹⁶ *Ib.*, c. 974, § 1, 7º.

supernaturalis, quo Deus aliquos præ aliis ad sacerdotium per Ecclesiam vocandos disponit, eosque dotibus congruis exornat ad sacerdotii officia laudabiliter obeunda. — Ex parte autem Ecclesiæ sumpta, est actus jurisdictionis supernaturalis, quo Superiores ecclesiastici seligunt et assumunt quos idoneos judicant ad statum clericalem.

1304. 2º Signa vocationis divinæ ¹ **A)** Præcipuum ac necessarium signum consistit in **dotibus** quibus aliquis *idoneus* est ad sacras functiones obeundas : “ Quisquis sacerdotium non ad elationis pompam, sed ad utilitatem adipisci desiderat, *primo vires suas cum eo quod est subiturus onere metiatur* ut et impar abstineat; et ad id cum metu etiam qui se sufficere existimat, accedat ” ². Hæc autem idoneitas seu aptitudo debet esse : **a)** *moralis*, ita ut candidatus excellat in charitate Dei et proximi, amore Ecclesiæ, religione, castitate et modestia ; **b)** *intellectualis*, ita ut adipisci queat scientiam speculativam et practicam, quæ simul cum prudentia et sensu regiminis practico, requiruntur ad sacrum ministerium fructuose implendum ; **c)** *corporalis* ad functiones ecclesiasticas cum facilitate et decore exercendas.

1305. B) Requiritur insuper **intentio recta** ³ seu *supernaturale desiderium* recipiendi sacerdotium, quale a Christo institutum est. Recta autem intentio ea est qua tendimus : **a)** ad maiorem gloriam Dei per lucrum animarum adaugendam, et quidem **b)** constanter, non ex precario et

¹ Præter signa *ordinaria*, de quibus tractamus, sunt aliquando signa *extraordinaria* quibus Deus expresse manifestat suam voluntatem. Ita S. Ambrosius, S. Eusebius, S. Petrus Chrysologus miraculose vocati sunt.

² S. GREG. Quod hic dicit S. Gregorius de Episcopatu, presbyteratui ceterisque ordinibus proportionaliter convenit. — Cf. *Codex*, c. 968.

³ Cf. *Codex*, c. 973, § 1.

mutabili naturæ impetu, **c**) pacatissime, quia in silentio et quiete agere solet Dominus, **d**) congruenter et ordinate, ita ut aliquis non dimittat, ad clericatum amplectendum, urgentiora officia, v. g., paternæ pietatis erga filios eorumque convenientem educationem. Rectæ intentioni haud raro accedit **inclinatio** quædam qua suaviter Deus instigat ad clericorum officia adamanda et inde perfectius exsequenda : quæ propensio est vocationis divinæ signum, non tamen necessarium¹, cum multi fuerint rite vocati et tamen præ humilitate reluctantes ; nec peremptorium ac certum, cum inveniantur aliqui nequaquam vocati qui nihilominus clero cooptari ardentem inhiant. Illa inclinatio difficile aberit in eo qui corde magno et animo volenti sese bono operi clericalis præparationis et sacri ministerii devovet : quod omnino requiritur².

Ne sibi illudat candidatus, necessarium est ut consulat sapientem confessarium de suarum dotum et dispositionum sinceritate ac sufficientia : secus enim imprudenter ageret petendo et recipiendo Ordines.

1306. 3° Vocatio canonica. Episcopus autem ultimo³ et authentice⁴ *judicat*, sive per se, sive

¹ Hinc sequitur parentes et sacerdotes posse ad sacerdotium prudenter dirigere cogitationes et studia puerorum qui sua conversatione promittunt et velut adumbrant dotes requisitas in clericis. Quæ ratio agendi perbelle componitur cum verbis Christi : " Rogate ergo Dominum messis ut mittat operarios in messem suam ". Cf. periodicum *le Recrutement sacerdotal*, quod dirigit P. Delbrel, S. J.; BLOUET, *Si vous voulez des prêtres*. Cf. *Codex*, c. 971.

² Vide TRONSON, *Méditations ecclésiastiques*, 3e Méd.

³ Hæc enim vocatio ab Episcopo facta de se confirmat, perficit et quasi sigillat cetera signa vocationis, ita ut sine illa sint prorsus insufficientia. " L'Eglise a toujours donné (l'appel de l'Evêque) comme la marque la plus assurée de la vocation, parce que c'est en lui que Dieu réside pour nous faire connaître sa volonté ". TRONSON, *ibid.* Cf. *Codex*, c. 969.

⁴ Seu cum auctoritate. Hoc autem iudicium cum magna prudentia debet ferri, et exinde prævio *examine*, qualis a Tridentino præcipitur. *Sessio XXIII*, de Reform., cap. VII. Hinc apparet Ordinationem etiam canonicam posse esse illicitam et voluntati

per alios a se delegatos, ut sunt Seminarii Directores, de candidatorum idoneitate sive absoluta¹, sive relate ad suam diœcesim², eos *vocat* seu *eligit*³, atque per Ordinationem *consecrat*.

1307. 4° Obligatio clericalem vocationem sequendi. a) Quando extraordinaria sunt signa, et quidem certa, vel quando intercedit positivum S. Pontificis præceptum, post maturam rei considerationem, adest obligatio *sub gravi* statum sacerdotalem amplectendi : nam in hoc casu, voluntas Dei est vere imperativa⁴. b) Quando vero non habetur Superiorum peremptorium mandatum, *suadet* quidem christiana prudentia ut quis iudicio Superiorum obsequatur, sed non datur *stricta obligatio* ⁵.

II. De requisitis in subjecto rite vocato.

1308. Posita vocationis necessitate, seclisusque irregularitatibus de quibus postea dicetur, aliæ sunt, ex dictis, conditiones *licite* ordinationis ex parte subjecti, de quibusdam breviter dicendum est.

1309. 1° Status gratiæ requiritur pro suscipiendo Ordine, qui est sacramentum vivorum; sed obligatio non est gravis pro ordinibus minoribus qui, juxta multos, non sunt sacramenta.

2° Propositum ascendendi ad presbyteratum non videtur esse obligatio gravis, ita ut leviter tantum peccet qui cum intentione postea nubendi ordinem minorem suscipit.

divinæ contrariam, ac consequenter in decreto tantum permissivo divinæ Providentiæ contineri.

¹ Cf. *Codex*, c. 968. — ² Cf. *Codex*, c. 969.

³ Cf. *Pontificale*, 296, in Ordinatione Diaconi et Presbyteri.

⁴ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 185, a. 2.

⁵ Vide declarat. S. Pœnitentiariæ, 27 Aug. 1829, apud ICARD, n. 319; GASPARRI, n. 114. Cf. *Pontificale*, in prima admonitione facta iis qui ad Subdiaconatum assumendum sese offerunt. Cf. *Codex*, c. 971, 973, § 2.

3° **Mores ordini recipiendo congruentes** requiruntur ita ut ordinandus "sanctiorem præ laicis vitam interiorem et exteriorem" ducere valeat¹.

1310. 4° **Ætas canonica.** a) Juxta *Codicem* nemo ad *primam tonsuram* promoveatur ante inceptum cursum theologicum².

b) *Quoad sacros ordines*, hæc in *Codice* statuta sunt: "Subdiaconatus ne conferatur ante annum vicesimum primum completum; diaconatus ante vicesimum secundum completum; presbyteratus ante vicesimum quartum completum"³.

c) "Ut quis idoneus habeatur ad *Episcopatum*, debet (inter alias qualitates) esse annos natus saltem triginta"⁴.

N. B. Solus R. Pontifex potest *propria* potestate super defectu ætatis dispensare. Pro subdiaconatu nunquam conceditur dispensatio; pro diaconatu, raro; pro presbyteratu, facile, si solum tredecim menses deficiunt; raro, et nonnisi gravi de causa, si decem et octo vel etiam viginti menses deficiunt ad legitimam ætatem.

5° **Debita scientia.** Firmo præscripto de studiorum ratione a c. 1365 statuta⁵, prima tonsura non est conferenda nisi incepto cursu theologico, subdiaconatus, nisi exeunte tertio cursus theologici anno; diaconatus nisi incepto quarto anno; presbyteratus, nisi post medietatem ejusdem quarti anni⁶, salva lege de ætate canonica.

6° **Ordinum inferiorum susceptio.** "Ordines *gradatim* conferendi sunt, ita ut ordinationes per saltum omnino prohibeantur"⁷, et quidem sub gravi ex parte conferentis et recipientis.

¹ Clerico habituato in vitio turpi, etiam occulto, concedi nequit absolutio, si ad sacros ordines velit ascendere, sine prævia probatione continentiae, quæ longior vel brevior erit pro conatu juvenis, majore effectu gratiæ, majore vel minore inclinatione in malum; commendatur probatio castitatis perfectæ per annum integrum, et præcipitur regulariter per quinque saltem vel sex menses. — S. ALPHONS., l. VI, nn. 63-77.

² *Codex*, c. 976, § 1. — ³ *Ib.*, c. 975. — ⁴ *Ib.*, c. 331.

⁵ Ex c. 1365, per integrum saltem biennium philosophiæ rationali, et per integrum saltem quadriennium studiis theologicis incumbere debent alumni.

⁶ *Codex*, c. 976. — S. C. de *Religiosis* dispensationes religiosis concedit super curriculo studiorum in ordine ad sacros ordines recipiendos, ea conditione ut "præscriptum quadriennium rite compleatur, vetito quocumque animarum ministerio". Declarat S. C. de *Relig.*, 27 oct. 1923. — ⁷ *Codex*, c. 977.

1311. 7° Interstitiorum observatio. Ut promoti sese in receptis ordinibus exerceant secundum Episcopi præscriptum, servanda sunt temporum interstitia, quæ: a) inter tonsuram et ostiariatum vel inter singulos ordines minores prudenti episcopi iudicio committuntur; b) acolythatum inter et subdiaconatum, unius saltem anni esse debent; c) subdiaconatum inter et diaconatum, diaconatum inter et presbyteratum, trium saltem mensium, nisi necessitas aut utilitas Ecclesiæ, iudicio episcopi, aliud (tam in b quam in c) exposcat¹.

“Nunquam tamen, nisi de peculiari licentia Romani Pontificis, minores ordines cum subdiaconatu duove sacri ordines uno eodemque die, reprobata quavis contraria consuetudine, conferantur; imo nec primam tonsuram conferre licet una cum aliquo ex ordinibus minoribus, neque minores ordines una simul”².

1312. 8° Titulus ad ordinationem requisitus dicitur *cautio qua providetur clerico de sufficienti ac perpetua sustentatione*; ne secus, cum ordinis dedecore, mendicare, aut sordidum quæstum exercere cogatur. Jamvero “pro clericis sæcularibus titulus canonicus est titulus beneficii, eoque deficiente, patrimonii aut pensionis”³; “quibus suppleri potest titulo servitii diœcesis” vel “titulo missionis”⁴; pro *religiosis* titulus paupertatis, mensæ communis aut Congregationis⁵.

a) *Titulus beneficii* est jus perpetuum percipiendi fructus ex bonis Ecclesiæ propter officium aliquod spirituale, ecclesiastica auctoritate constitutum; cui assimilatur titulus *pensionis canonice*, quæ ex fructibus alicujus beneficii solvitur⁶; b) *paupertatis titulus* is est vi cuius qui *solemnia* vota emiserunt, omnia communia habent quibus ad vitam alendam indigent⁷; c) *titulus mensæ communis* adscribitur religiosis votorum simplicium perpetuorum⁸; d) *titulus servitii diœcesis*, et in locis Sacræ Congregationi de Prop. fide subjectis, *titulus missionis* ii sunt quibus suppleri possunt tituli beneficii aut patrimonii, ita tamen ut ordinandus, jurejurando interposito, se devoveat perpetuo diœcesis aut missionis servitio, sub Ordinarii loci pro tempore

¹ *Ib.*, c. 978, §§ 1-2. — ² *Ib.*, c. 978, § 3. — ³ *Codex*, c. 979.

⁴ *Can.*, 981. — ⁵ *Can.*, 982. — ⁶ *Codex*, c. 979.

⁷ *Codex*, c. 982, § 1. — ⁸ *Codex*, c. 982, § 2.

auctoritate¹ : “ Ordinarius presbytero, quem promoverit titulo servitii ecclesiæ vel missionis, debet beneficium vel officium vel subsidium, ad congruam ejusdem sustentationem sufficiens, conferre ”².

1313. e) *Titulus patrimonialis* ille est qui consistit in bonis certis, stabilibus et frugiferis, non tamen ecclesiasticis, quæ judicio Episcopi ad congruam sustentationem clerici sufficiant³. Huic similis est *titulus pensionis civilis*, i. e., jus ad census, per aliquam personam laicam aut ecclesiasticam vel per communitatem solvendum, et super bonis stabilibus fundatum, quod sufficiat ad honestam sustentationem.

§ III. De irregularitatibus et impedimentis.

Ab ordinibus arceri possunt candidati tum propter censuras⁴, tum propter *irregularitates* et *impedimenta*, de quibus nunc agendum est.

I. De irregularitatibus in genere.

1314. 1º **Notio.** a) In *Codice* distinguuntur irregularitates *proprie dictæ*, quæ ex se sunt perpetuæ, ab *impedimentis simplicibus* quæ non sunt perpetua et ab ordinibus non arcent nisi quamdiu perdurant.

b) Irregularitas proprie dicta est impedimentum *ex se perpetuum* seu *inhabilitas prohibens ne quis ordines suscipiat aut exerceat*⁵, jure canonico statutum propter reverentiam divini ministerii.

2º **Species.** a) Ratione *causæ*, irregularitas est vel *ex defectu*, vel *ex delicto* : prior oritur ex aliquo naturali vitio quo quis inhabilis est ad ordines suscipiendos aut exercendos ; posterior oritur ex culpa personali, quæ ministerium sacerdotale dedecet. Hinc prior non est pœna, nec supponit delictum proprium, ac proinde incurritur etiam ab insciis ; posterior, quamvis non sit pœna, *ad instar pœnæ* contrahitur, ac culpam supponit.

¹ *Codex*, c. 981. — ² *Codex*, c. 981. — ³ *Codex*, c. 979.

⁴ *Codex*, cc. 2260, 2275, 2279, § 2, n. 5. — ⁵ *Codex*, c. 968.

b) Ratione *effectuum*, irregularitas est *totalis*, quando a o omni ordine et officio ordinis excludit; *partialis*, quando ab aliquo tantum ordine aut aliqua sacri ministerii functione prohibet : ita sacerdos qui sine culpa pollice caret, a celebratione missæ, sed non a confessionibus audiendis excluditur.

1315. 3º De subjecto irregularitatis et impedimenti. A) Li omnes masculi contrahere possunt irregularitatem aut impedimentum qui legi ecclesiasticæ subduntur. Unde nondum baptizati¹, pueri ante septennium completum non sunt subjectum irregularitatis, quia Ecclesiæ legibus non ligantur.

B) *Multiplicari* possunt irregularitates et impedimenta " ex diversis eorundem causis, non autem ex repetitione ejusdem causæ, nisi agatur de irregularitate ex homicidio voluntario "². Quando petitur dispensatio, singula indicanda sunt³.

C) Ut contrahantur irregularitates et impedimenta, quædam conditiones requiruntur : a) Ut sint *certa*; nam si est dubium *grave* et *prudens* de eorum existentia, stricte loquendo non incurruntur, sive agatur de dubio *juris*, sive de dubio *facti*; nam odiosa sunt restringenda, — In praxi tamen melius est dispensationem petere ad cautelam.

b) Ut actio, propter quam contrahuntur, sit *externa* et *consummata* in sua specie; et insuper *graviter culpabilis*, si ex delicto oritur : quamvis enim non sint pænæ, ad instar pænæ incurruntur.

1316. D) " *Ignorantia irregularitatum* sive ex delicto sive ex defectu atque impedimentorum ab eisdem non excusat "⁴.

II. De irregularitatibus ex defectu 5.

Irregulares sunt ex defectu :

1317. 1º Ex defectu natalium : " Illegitimi, sive illegitimitas sit publica sive occulta, nisi fuerint legitimati vel vota solemnia professi ".

¹ *Codex*, c. 986. — ² *Codex*, c. 989. — ³ *Codex*, c. 991.

⁴ *Codex*, c. 988. — ⁵ *Codex*, c. 984.

1318. 2° *Ex defectu corporis vel mentis* : “ Corpore vitiati qui *secure* propter debilitatem, vel *decenter* propter deformitatem, altaris ministerio defungi non valeant. Ad impediendum tamen exercitium ordinis legitime recepti, gravior requiritur defectus, neque ob hunc defectum prohibentur actus qui rite poni possunt; — qui *epileptici* vel *amentes* vel a dæmone possessi sunt vel fuerunt; quod si post receptos ordines tales evaserint et jam liberos esse certo constet, Ordinarius potest suis subditis receptorum ordinum exercitium rursus permittere”. Præcipui defectus quoad suscipiendos ordines sunt cæcitas, surditas ex utraque aure, privatio alterius brachii, alterutræ manus, pollicis aut indicis.

1319. 3° *Ex defectu sacramenti* : “ Bigami, qui nempe duo vel plura matrimonia valida successive contraxerunt”.

1320. 4° *Ex defectu famæ* : “ qui infamia juris notantur”. Jamvero infamia juris est poena *vindicativa*¹ quæ casibus jure expressis statuitur².

Hæc autem poena in *Codice*, et quidem *ipso facto* decernitur contra : a) eos qui species consecratas abjecerint vel ad malum finem abduxerint aut retinuerint³; b) eos qui cadavera vel sepulcra mortuorum ad furtum vel alium malum finem violaverint⁴; c) eos qui violentas manus injecerint in personam R. Pontificis, S. R. E. Cardinalis vel Legati R. Pontificis⁵; d) duellantes eorumque patrinos⁶; e) bigamos, i. e., eos qui, obstante conjugali vinculo, aliud matrimonium, etsi tantum civile, attentaverint⁷; f) laicos legitime damnatos ob delicta contra sextum cum minoribus infra ætatem sexdecim annorum commissa, vel ob stuprum, sodomiam, incestum, lenocinium⁸.

Præterea, ex *Codice* ut *infames declarari* debent : apostatæ, hæretici et schismatici obstinati⁹; necnon

¹ *Codex*, c. 2291, n. 4. — ² *Codex*, c. 2293, § 2. — ³ *Codex*, c. 2320.

⁴ *Codex*, c. 2328. — ⁵ *Codex*, c. 2343. — ⁶ *Codex*, c. 2351, § 2.

⁷ *Codex*, c. 2356. — ⁸ *Codex*, c. 2357.

⁹ *Codex*, c. 2314, § 1, n° 2, c. 2315.

clerici in sacris qui enormia committunt delicta contra castitatem¹.

1321. 5° *Ex defectu lenitatis* : “Judex qui mortis sententiam tulit; qui munus carnificis susceperint eorumque voluntarii ac immediati ministri in executione capitalis sententiæ”².

III. *De irregularitatibus ex delicto.*

1322. Delicta quæ irregularitatem pariunt debent esse *gravia, post baptismum* perpetrata (excepto delicto baptismi illicite ab acatholicis recepti extra casum extremæ necessitatis), et externa, sive publica sive occulta.

1323. Irregulares autem sunt ex delicto³ : “1° Apostatæ a fide, hæretici, schismatici”. Nominè hæreticorum veniunt non solum qui in hæresi baptizati fuerint, sed catholici qui vera fide defecerint, etiam post eorum conversionem.

“2° Qui præterquam in casu extremæ necessitatis, baptismum ab acatholicis quovis modo sibi conferri siverunt”.

1324. “3° Qui matrimonium attentare aut civilem tantum actum ponere ausi sunt, vel ipsimet vinculo matrimoniali aut ordine sacro aut votis religiosis etiam simplicibus ac temporariis ligati, vel cum muliere iisdem votis adstricta aut matrimonio valido conjuncta”;

“4° Qui voluntarium homicidium perpetrarunt aut fetus humani abortum procuraverunt, effectu secuto omnesque cooperantes”, saltem positivi.

1325. “5° Qui seipsos vel alios mutilaverunt vel sibi vitam adimere tentaverunt”.

Mutilatio autem proprie dicitur *abscissio alicu-*

¹ *Codex*, c. 2359. — ² *Codex*, c. 984, 6° et 7°. — ³ *Codex*, c. 985.

jus membri quod proprium et a ceteris distinctum officium habet. Ita manus, brachium, pes, oculus, lingua, ambo testiculi in viro, membrum virile, etc., sunt totidem membra. Strictior est autem Ecclesia quoad eos qui seipsos mutilant quam quoad eos qui alios mutilant, — ita ut abscissio etiam articuli digiti reddat irregularem.

1326. “ 6° Clerici medicam vel chirurgicam artem sibi vetitam exercentes, si exinde mors sequatur ”;

“ 7° Qui actum ordinis, clericis in ordine sacro reservatum ponunt, vel eo ordine carentes, vel ab ejus exercitio pœna canonica sive personali, medicinali aut vindicativa, sive locali prohibiti ”.

IV. *De simplicibus impedimentis.*

Ex Codice sunt simpliciter impediti ¹ :

1327. “ 1° Filii acatholicorum, quamdiu parentes in suo errore permanent (etiam quando unus parens est catholicus);

2° Viri uxorem habentes;

3° Qui officium vel administrationem gerunt clericis vetitam cujus rationes reddere debeant, donec, deposito officio et administratione atque rationibus redditis, liberi facti sint;

4° Servi servitute proprie dicta ante acceptam libertatem;

5° Qui ad ordinarium militare servitium civili lege adstringuntur, antequam illud expleverint ²;

¹ *Codex*, c. 987.

² *Impediti* dicuntur, etiam quoad tonsuram, ex *Commiss. ad Cod. interpret.* 3 jun. 1918, qui ad militiam forsan vocabuntur, sed de facto non sunt vocati, vel quia ætate impares sunt, vel quia, examine recte peracto, ad tempus inhabiles sunt declarati. Quare, in regionibus in quibus experientia compertum est adolescentes ad perseverandum in sua vocatione, receptione tonsuræ et minorum ordinum maxime juvari, indulta a S. Sede enixe petenda sunt.

6° Neophyti (i. e. neo-conversi) donec, iudicio Ordinarii, sufficienter probati fuerint;

7° Qui infamia *facti* laborant, dum ipsa, iudicio Ordinarii, perdurat ”.

V. *De cessatione irregularitatum
et impedimentorum.*

1328. 1° Triplici modo cessare possunt irregularitates : a) *cessatione causæ* quoad impedimenta simplicia; b) *professione religiosa* quoad irregularitatem ex *defectu natalium*; c) *dispensatione* quoad irregularitates et impedimenta.

1329. 2° **Quis dispensare possit?** A) *S. Pontifex* in omni irregularitate dispensare valet. Quædam tamen sunt in quibus raro dispensat, nempe : a) irregularitates ex bigamia, b) ex homicidio voluntario, nisi omnino sit occultum, c) ex defectu corporis valde notabili.

1330. B) *Ordinarius* per se vel alium dispensare potest : 1) in omnibus irregularitatibus ex *delicto occulto* provenientibus, excepta ea quæ oritur ex homicidio voluntario, vel abortu voluntario, exceptisque aliis ad forum contentiosum deductis ¹; 2) *ad cautelam*, in irregularitatibus *dubiis*, dubio *juris* aut *facti*, sive ex *delicto* sive ex *defectu* oriantur; et si postea constiterit irregularitatem certo contractam fuisse, alia dispensatione opus non erit.

Potestate *delegata* seu vi Indultorum Episcopi ampliores solent obtinere facultates.

1331. Ex *Codice* ², quilibet confessarius ab omnibus irregularitatibus ex delicto occulto provenientibus, exceptis homicidio et irregularitate quavis deducta ad forum iudiciale, dispensare

¹ *Codex*, c. 990. — ² *Codex*, c. 990, § 2.

potest in casibus occultis urgentioribus in quibus Ordinarius adiri nequeat et periculum immineat gravis damni vel infamiæ, sed ad hoc duntaxat ut pœnitens ordines jam susceptos exercere licite valeat.

1332. De modo petendi dispensationem. In precibus pro irregularitatum ac impedimentorum dispensatione, omnes irregularitates ac impedimenta indicanda sunt; secus dispensatio generalis valebit quidem etiam pro reticitis bona fide (excepto homicidio aliave irregularitate ad forum judiciale deducta), non autem pro reticitis in mala fide. Si agatur de irregularitate ex homicidio voluntario, etiam numerus delictorum exprimendus est sub pœna nullitatis concedendæ dispensationis ¹.

“ Dispensatio, in foro interno non sacramentali concessa, scripto consignetur; et de ea in secreto Curix libro constare debet ” ².

§ IV. De adjunctis ordinationis.

Alia adjuncta *antecedunt*, alia *comitantur*, alia *subsequuntur* ordinationem.

I. De iis quæ sacræ ordinationi præire debent.

Ordinationi præire debent : 1° *Notificatio* episcopo facta de proposito recipiendi ordines; 2° *testimoniales litteræ*; 3° *examen* ordinandi; 4° *banna*; 5° *investigationes Ordinarii*; 6° *exercitia spiritualia*.

1333. 1° Testimoniales litteræ. — A) *Sæculares* et *religiosi* qui sæcularium jure reguntur quoad ordinationem, afferre debent testimonia *ultimæ ordinationis* (aut recepti baptismatis et confirmationis), de *peractis studiis*, de *bonis moribus* (a Rectore seminarii, vel sacerdote cui candidatus

¹ *Codex*, c. 991, § 1, 2. — ² *Ibid.*, § 4.

erat commissus), et *testimoniales litteras Ordinarii* loci in quo, post pubertatem, promovendus *trimestre* qua miles, vel *semestre*¹ qua clericus vel simplex laicus moratus fuerit aut etiam, si promovendus alicui religioni sit adscriptus, testimoniales Superioris majoris religiosi². B) *Religiosi qui jure sæcularium non reguntur*, afferre debent litteras dimissorias Superioris religiosi, de qualitate et domicilio ordinandi, de studiis et de aliis jure requisitis fidem facientes.

Testimoniales litteræ proprie dictæ circa immunitatem a canonico impedimento, exigi debent ab Episcopo suum ordinante subditum, et quidem sub pœna suspensionis per annum ab ordinum collatione Apostolicæ Sedi reservatæ, *ipso facto* incurrenda³.

1334. 2º Prævium examen. Quilibet promovendus diligens examen subire debet circa ordinem recipiendum, et, si ordines sacri suscipiendi sint, periculum facere in aliis tractationibus de sacra theologia, servatis Episcopi hac in re statutis⁴.

1335. 3º Banna. Nomina promovendorum ad singulos *sacros* ordines, exceptis religiosis a votis perpetuis, publice denuntiandi sunt in parœciali cujusque candidati ecclesia, die festo de præcepto, inter missarum solemnias, aut alia die et hora, quibus major populi frequentia in ecclesia habeatur, ita tamen ut ordinarius possit ab hac publicatione dispensare ex justa causa, vel alias præcipere, vel huic substituere publicam ad valvas Ecclesiæ affixionem per aliquot dies, in quibus unus saltem dies festus comprehendatur⁵.

¹ *Codex*, cc. 993, 994, § 1. — Tempus commorationis intelligitur *moraliter* continuum, (ac proinde non interruptum per discessionem e loco cum animo non revertendi): cf. Respons. S. C. Concilii, 25 jun. 1904.

² "Si loci Ordinarius neque per se, neque per alios, promovendum satis noverit, ut testari possit eum, tempore quo in suo territorio moratus est, nullum canonicum impedimentum contraxisse, aut si promovendus per tot diœceses vagatus sit ut impossibile vel nimis difficile evadat omnes litteras testimoniales exquirere, provideat Ordinarius saltem per juramentum suppletorium a promovendo præstandum". C. 994, § 2.

³ *Codex*, c. 2373, 2º.

⁴ Hoc examen recipit ipse Ordinarius qui jure proprio ordinat aut dat dimissorias; Episcopus ordinans potest tamen non promovere candidatum, si pro sua conscientia censeat eum non esse idoneum. (c. 997).

⁵ *Codex*, c. 998, § 1, 2.

4° **Ordinarii investigationes.** Ordinarius percontationes faciat et fieri præcipiat ad normas can. 1000 et Instr. *C. de Sacr.*, 27 dec. 1930.

1336. 5° **Exercitia spiritualia.** Omnibus, etiam religiosis, imponuntur ante primam tonsuram et ordines minores, exercitia spiritualia per *tres saltem integros* dies ante ordines sacros saltem per *sex integros* dies, data Ordinario facultate reducendi tempus pro ordinatione ad diaconatum pro iis qui intra semestre ad plures sacros ordines promovendi sint, firmo decreto *C. de Sacr.*, 2 maii 1928.

II. De adjunctis ipsius ordinationis.

1337. Adjuncta ipsius ordinationis referuntur ad *ritum, tempus et locum*.

1° **Ritus.** Adamussim servari debent ritus proprii ab Ecclesia approbati; ab ipso ordinationis vel episcopalis consecrationis ministro, missa ordinationis vel consecrationis celebranda est; ad majores ordines promoti sacram communionem in ipsa ordinationis missa recipere debent¹.

1338. 2° **Tempus.** a) Pro *conferenda* ordinatione, tempora sunt : 1) Dies dominicus vel natalitius Apostolorum, intra missarum solemnia, *pro consecratione episcopali*; 2) Sabbata Quatuor Temporum, Sabbatum ante Dominicam Passionis et Sabbatum Sanctum, et etiam ob gravem causam quilibet dies dominicus aut festus de præcepto⁴, intra missarum solemnia, *pro sacris ordinibus*; 3) singuli dies dominici et festi duplices, pro *minoribus ordinibus*, mane; 4) quilibet dies et quælibet hora *pro tonsura*⁵. b) Pro *iteranda ordinatione vel ritibus supplendis*, eligi potest quodlibet tempus et servari potest secretum.

1339. 3° **Locus.** a) Ordinationes *in sacris*, "*generales*"⁶ in *cathedrali* ecclesia vocatis præsentibusque ecclesiæ

¹ *Ibid.*, c. 1000. Instr. *C. de Sacr.*, 20 Mart. 1931.

² *Ibid.*, c. 1001, § 1. — ³ *Ibid.*, cc. 1002-1005.

⁴ Sub verbis *festum de præcepto* non veniunt festa per Codicem in universa Ecclesia suppressa. *Com. Int.*, 15 Mars 1936.

⁵ *Codex*, c. 1006, §§ 1, 2, 3. — "Reprobatur consuetudo contra ordinationum tempora præcedentibus paragraphis præscripta" c. 1006, § 5.

⁶ "Ordinationes *generales* ex sunt quæ habentur in sex sabbatis quæ, ex c. 1006, § 2, proprium sunt tempus ordinationibus in sacris.

canonicis, publice celebrentur; si autem in alio diœcesis loco, præsentē clero loci, dignior, quantum fieri possit, ecclesia adeatur"; *particulares* autem non prohibetur Episcopus, iusta suadente causa, habere etiam in aliis ecclesiis itemque in oratorio domus episcopalis aut Seminarii aut religiosæ domus. b) *Ordines minores* et *prima tonsura* conferri possunt etiam in privatis oratoriis¹.

III. De iis quæ subsequi debent ordinationem.

1340. Expleta ordinatione: 1° "*Nomina* singulorum ordinatorum ac ministri ordinantis, *locus* et *dies* ordinationis **notentur** in peculiari libro in Curia loci ordinationis diligenter custodiendo, et omnia singularum ordinationum documenta accurate serventur"².

2° Singulis ordinatis detur authenticum *ordinationis receptæ testimonium*³.

3° Præterea loci Ordinarius, si agatur de ordinatis e clero sæculari, aut Superior major, si de religiosis ordinatis cum suis litteris dimissoriis, notitiam celebratæ ordinationis uniuscujusque subdiaconi transmittat ad parochum baptismi, qui id adnotet in suo baptizatorum libro ad normam c. 470, § 2"⁴.

N. B. *Novo-sacerdotes* tres missas ab episcopo præscriptas non tenentur applicare ad Episcopi intensionem ac proinde pro illis stipendium accipere possunt.

CAPUT XXIII.

De Matrimonio.

1341. **Notio matrimonii.** Matrimonium spectari potest ut contractus et ut sacramentum. — Matrimonium ut *contractus* definitur: *conventio legitima inter virum et mulierem, mutuum, perpetuum et exclusivum jus ipsis conferens tum ad*

Ita diu jam receptus usus vocis... Quæ vero extra tempora ista celebrantur sunt ordinationes *particulares*". VERMEERSCH, Epitome J. C. II, n. 270. — ¹ Codex, c. 1009. — ² Codex, c. 1010, § 1.

³ *Ibid.*, c. 1010, § 2. — ⁴ *Ibid.*, c. 1011.

generationem et educationem proli, tum ad vitam communis consortium.¹ — Matrimonium est sacramentum nihil aliud est nisi ipse contractus ad dignitatem sacramenti erectus,² et censendi censet sacramentum novae Legis, in ipso contentu contrahentium legitime praestito consistens, quo gratia conjugibus confertur ad matrimonii officia rite adimplenda.

Quatuor erunt articuli in quibus successively agemus de ipso contractu Matrimonii, de sacramento, de impedimentis, de dispensationibus.

ARTICULUS I. DE MATRIMONIO UT CONTRACTU.

Dicemus: 1° De natura hujus contractus; 2° de officiis exinde orientibus seu de mutuis conjugum officiis.

§ I. De natura matrimonialis contractus.

1342. 1° De finibus matrimonii.³ A, Finis primarius Matrimonii est *procreatio et educatio proli*. Hanc avertit, quae est summi momenti, cum ex ea defluant omnes matrimonii proprietates et leges a nuptiis in matrimonio sancte servanda, probatur tum ex consideratione physiologica sexum, tum ex positiva Dei institutione, cui suffragatur historia humani generis.⁴

Educatio autem proli requirit diuturnam et amicabilem conspirationem parentum, seu unionem stabilem. Hujusmodi vero unio non potest non fundari in mutuo consensu. Nam, ut recte ratiocinatur S. Thomas, ⁵ unus non accipit potestatem in eo quod est libere alterius nisi per ejus consensum. Sed, per matrimonium accipit

¹ Codex c. 1080. c. 1082. — ² Codex c. 1082. — ³ Codex c. 1083. § 1.

⁴ Argumenta invenies in *Majori Synopsi*.

uterque conjugum potestatem in corpus alterius (simul cum jure ad individuum et stabilem vitæ consuetudinem) ... cum prius uterque liberam potestatem sui corporis (suæque conversationis) haberet. Ergo consensus facit matrimonium ¹.

B) Fines autem *secundarii* sunt : a) mutuum consortium et juvamen, “ ut alter alterius ope adjutus, vitæ incommoda facilius ferre et senectutis imbecillitatem sustentare queat ” ²; b) concupiscentiæ remedium, ut concupiscentia intra legitimum vinculum sedata et ratione ordinata ³ efficacius coerceatur ac reguletur.

1343. 2º De consensu ad matrimonium requisito. Consensus matrimonialis, ut sit efficax, debet esse *internus, liber, mutuus* et *externe manifestatus*.

Et quidem : a) **internus**, scilicet *vera* debet esse intentio, saltem implicita, tradendi jus in proprium corpus et accipiendi jus in corpus alterius in ordine ad finem matrimonii. (*Codex*, c. 1082, § 1, 1086, § 2). Qui autem simularet consensum, reipsa non contraheret ⁴, sed in foro externo præsumeretur vere consensisse ⁵, nisi contrarium probaretur certis argumentis. Aliunde, ni gravissima excusaretur ratione, mortaliter peccaret contra veritatem, castitatem et justitiam, et consequenter ad reparationem teneretur, utpote causa injusta, efficax et culpabilis damni.

b) **Liber**, ita ut requiratur ex jure naturali deliberatio quæ sufficeret ad peccandum mortaliter, ex jure autem canonico non tantum plena

¹ *Sum. th. Supplem.*, q. 45, a. 1. — Ut videtur, vox *matrimonium* significat tum statum matrimonii, tum contractum, tum sacramentum. — ² *Catech. Trident.*, De sacr. matrim., n. 12.

³ *Sum. th. Suppl.*, q. 42, a. 3, ad 4.

⁴ *Codex*, c. 1086, § 2. — ⁵ *Codex*, c. 1086.

advertentia et plena deliberatio, sed etiam exemptio metus gravis.

c) **Mutuus**, seu ab utraque parte datus et acceptatus; secus enim, mutua jura, obligationes mutuae enasci nequirent.

d) **Externe manifestatus**, et quidem *quocumque signo* ex jure naturali ac divino: *verbis* autem ex jure ecclesiastico¹, non tamen sub interminatione nullitatis aut peccati mortalis, ita ut excusaret gravis causa quæ tamen vix concipi potest. Ex *Codice*, matrimonium potest etiam contrahi per *procuratorem*² aut *interpretem*³, sed ex justa causa; cum certitudine obtenta de authenticitate mandati vel de interpretis fide, et habita, si tempus suppetat, Ordinarii licentia⁴.

1344. 3º Speciatim de consensu conditionato. Item nil *per se* prohibet quin *sub conditione* iniri possit contractus matrimonialis, dummodo conditio substantiæ matrimonii non repugnet⁵: unde hujusmodi nuptiæ possunt permitti gravissima de causa; immo, si agitur de revalidando matrimonio dubie contracto, conditio apponi debet.

A) Si conditio sit *de præterito* vel de *præsenti*⁶, matrimonium statim valet aut invalidum est, cum conditio jam sit impleta aut falsa: v. g., contraho tecum si pater meus mortuus est aut si tu es virgo. Notandum est in foro externo difficile probari conditionem appositam fuisse, si non fuerit inter contrahendum explicite deducta in pactum.

B) Si conditio sit de futuro, distinguendum est: a) si sit de eventu futuro *honesto et possibili*⁷

¹ "Sponsi matrimonialem consensum exprimant verbis, nec æquipollentia signa adhibere ipsis *licet*, si loqui possint". *Codex*, c. 1088.

² *Codex*, c. 1088, 1089. — ³ *Codex*, c. 1090. — ⁴ *Codex*, c. 1091.

⁵ *Codex*, c. 1092. — ⁶ *Codex*, c. 1092, § 4. — ⁷ *Codex*, c. 1092, § 3.

(v. g., duco te, si pater consenserit), matrimonium incipit valere impleta conditione, et non est necesse renovari consensum, nisi matrimonium contractum fuerit sub hac conditione : si Papa dispensaverit a tali impedimento dirimente ; quia in hoc casu consensus fuit iuridice invalidus.

b) Si conditio sit de eventu futuro *impossibili* vel *inhonesto*, non tamen contra matrimonii substantiam (v. g., si pro dote montem aureum acceperis, si fratrem occideris), validum est matrimonium, quia contrahentes consensum tali conditioni non alligavisse præsumentur : unde talis conditio “ pro non adjecta habeatur ” ¹ ; hæc est tamen *præsumptio juris*, non vero *de jure*.

c) Si conditio sit de eventu futuro *contra substantiam* matrimonii vel ab uno nupturientium apposita ut *conditio sine qua non*, “ illud reddit invalidum ” ² ; tales sunt conditiones contra bonum prolis, contra unitatem, indissolubilitatem vel sacramentalitatem matrimonii, sed simplex error, etsi det causam contractui, non vitiat consensum matrimoniale. (*Codex*, c. 1084).

Unde juxta illud principium, ex diversis circumstantiis æstimanda est conditio generationem prolis vitandi, divorcium petendi, unitatem matrimonii violandi. In dubio, standum est pro valore matrimonii ³, suadenda tamen renovatio consensus.

d) Si apponatur conditio perpetuo ab usu matrimonii abstinendi, valet ⁴ probabilius matrimonium, quia ad essentiam matrimonii usus matrimonii non requiritur, jus ad usum sufficit, et illud jus semel traditum non evanescit ob abstinentiam sive temporariam, sive perpetuam ; unde, si hujusmodi conjuges convenirent, peccarent uti-

¹ *Codex*, c. 1092, § 1. — ² *Codex*, c. 1092, § 2. — ³ *Codex*, c. 1014.

⁴ Ita *Palmieri*, *Ballerini*, *Lehmkuhl*, *Gasparri* contra *Benedictum XIV*, d'Annibale.

que contra votum, sed actum legitimi matrimonii haberent.

1345. 4° De unitate et indissolubilitate matrimonii. A) Ex fine præsertim *primario* matrimonii sequuntur etiam ejus unitas et indissolubilitas¹. a) *Unitas*. Nam procreationem prolis fere impossibilem reddit polyandria simultanea, et aliunde rectæ et plenæ ejus educationi officit ob incertitudinem patris. Polygynia autem simultanea, licet non impediatur procreationem, in discrimen infelicitate adducit educationem prolis ob jurgia quibus perturbatur pax familiæ. Sed polygamia successiva, etiam sub nova Lege, licita est, imo aliquando expedit sive ad refrænandam concupiscentiam sive ad filios e priori matrimonio natos melius educandos.

b) *Perpetuitas* etiam seu indissolubilitas consortii conjugalitatis prorsus apta est ad expeditiorem institutionem prolis et ad æqualitatem servandam inter conjuges: unde præscribitur a jure naturali secundario. Hanc igitur indissolubilitatem ab initio Deus, posteaque Christus firmavit et sancivit. Attamen quia hæc a jure naturali tantum *secundario* oritur, derogationes concessæ sunt et sub Lege antiqua per libellum repudii, et sub nova Lege a Christo et Ecclesia. De his derogationibus dicendum est.

1346. B) Exceptiones. a) In favorem fidei matrimonium *infidelium*, etiam *consummatum*, ex S. Paulo solvi potest² quoad vinculum, si, uno ad fidem converso, alter nolit cohabitare pacifice, vel sine Creatoris injuria aut damno spirituali fidelis. Unde *interpellatio*³ requiritur regulariter ut compertum sit num pars infidelis velit converti aut saltem pacifice cohabitare. "Interpellationes

¹ "Essentiales matrimonii proprietates sunt unitas ac indissolubilitas, quæ in matrimonio christiano peculiarem obtinent firmitatem ratione sacramenti". *Codex*, c. 1013.

² I Cor., VII, 12-15; *Codex*, c. 1120. — ³ *Codex*, c. 1121.

fieri semper debent, nisi Sedes Apostolica aliud declaraverit " ¹.

b) Item matrimonium *fidelium* ratum, et *non consummatum*, solvitur ipso jure per solemnem professionem in religione approbata, vel per dispensationem a S. Pontifice ex justa causa concessam ². Etenim in amplissima potestate clavium a Christo collata comprehenditur *ministerialis* facultas dispensandi a quibusdam obligationibus jure divino inductis, quando spiritualis animarum utilitas id requirit.

1347. 5° De ratione agendi quoad divortium civile. Cum in multis regionibus lex civilis omnino incompetenter divortium permittat cum facultate ad novas nuptias convolandi, dicendum superest de ratione agendi respectu hujusmodi legis :

A) Graviter peccant contra fidem, jus Dei et Ecclesiæ ac societatem, qui ad legem hujusmodi condendam cooperantur.

B) Ex declaratione *S. Officii*, 25 Jun. 1885, judex civilis potest causam matrimonialem acceptare et ad examen revocare, dummodo contra divortium sententiam ferat, et aliunde gravissimæ adsint rationes hanc causam agendi, v. g., ne officio cedere teneatur.

C) Conjuges qui invalide contraxerunt, vel quorum matrimonium auctoritate S. Pontificis solutum fuit, licite possunt ad civile tribunal recurrere ut, divortio declarato, relaxentur civiles effectus.

D) Graviter autem peccant conjuges valido matrimonio uniti, qui divortium civile petunt cum intentione ad novas nuptias convolandi.

Et hæc quatuor certa sunt et inconcussa apud omnes.

1348. Sed quæstio est num divortii sententiam conjuges petere, judex ferre possint, nihil aliud prorsus intendentes

¹ *Codex*, cc. II21, II22, II23. — ² *Codex*, c. III9.

quam solutionem matrimonii civilis et obligationum huic annexarum.

Romanæ Congregationes nullam dederunt hujus difficultatis solutionem speculativam : unde controversia inter diversos auctores insopita manet¹. Sed ex variis decisionibus S. Officii² et S. Pœnitentiariæ³ erui possunt quædam conclusiones *practicæ* :

A) Ubi lex divortii per longum tempus viguit, bona fides multo facilius existit et multo difficilius legi resistitur : hinc responsa Congregationum strictiora fuerunt pro Gallia quam pro Belgio.

B) Ubique casus particulares⁴ singillatim perpendendi sunt, variis adjunctis et incommodis perspectis : facilius enim toleratur cooperatio ex motivis boni spiritualis et publici quam ex motivis ordinis temporalis et privati.

C) Ubi separatio non viget aut insufficienter providet⁵, conjux innocens, ex consensu auctoritatis ecclesiasticæ, divortium petere potest⁶, dummodo proportionata adsit ratio, v. g., procurandi catholicæ prolis educationem, excludendi filios adulterinos ab hæreditate. — Advocatus et procurator, cum ipsos conjuges repræsentent, divortii causæ patrocinari ac providere possunt, quoties conjugibus divortium petere licet. — Testes autem non respondeant ultra judicis interrogationes, ne positive divortio cooperentur.

D) Judices autem regulariter a sententia divortii pronuntianda abstinere debent ; si tamen nullis mediis abstinere possunt quin munus suum amittant, tolerari potest ut sententiam dicant, dummodo declarent, vel ex eorum universali agendi ratione sufficienter insinuent, se solos civiles effectus respicere. Immo quidam dicunt assistentiam syndici novis nuptiis quæ, manente priori vinculo, attentantur, non esse intrinsece malam, et consequenter cum gravissima ratione posse tolerari, dummodo partes moneantur hanc esse meram civilem cæremoniam quæ nihil prorsus coram Ecclesia valet⁷.

¹ Cf. *Synopsim maj.*

² 25 Jun. 1885 ; 27 Maii 1886 cum declaratione Nuntii Apostolici Belgii 14 Sept. 1886 ; 26 Jul. 1887.

³ 5 Jan. 1887 ; 23 Sept. 1887 ; 14 Jan. 1891 ; 3 Jun. 1891.

⁴ S. Pœnitentiaria, 4 Jun. 1890.

⁵ In Gallia, separatio, post tres annos completos, in divortii judicium convertitur, rogante alterutro conjuge (*Loi du 6 Juin 1908*).

⁶ Cf. *Ami du Clergé*, 1908, p. 135. Ita *Noldin*, n. 665 ; *Génicot-Salsmans*, II, n. 562 ; *Cappello*, n. 838, 10.

⁷ Ita *de Smet*, I, n. 406 ; *Noldin*, n. 671 ; *Génicot-Salsmans*, II, n. 562.

E) Filii adulterini acceptare possunt partem hæreditatis sibi devolutam sive per testamentum sive per legem successionis, non ratione legis injustæ divortii quæ nullum jus conferre potest, sed ratione voluntatis explicitæ aut implicitæ parentum (n. 566). Unde voluntati certæ parentum filii adulterini obsistere non possunt, v. g., impugnando testamentum. Attamen aliquando expedit eos in bona fide relinqui.

§ II. De mutuis conjugum officiis.

Tria sunt quæ ex ipsa natura contractus matrimonialis defluunt et lege divina sanciantur : 1º debitum conjugale; 2º mutua cohabitatio; 3º mutuum juvamen.

I. De debito conjugali.

1349. Doctrinam christianam de debito conjugali sic exponit *S. Paulus* : “ Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram ”¹. — Quare dicemus : a) de *liceitate*; b) de *obligatione* debiti conjugalis.

1º DE LICEITATE DEBITI CONJUGALIS.

1350. A) Quoad **copulam ipsam** : a) Certum est actum conjugalem *licitum* esse quando exercetur *ob fines propter quos matrimonium a Deo institutum est*, nempe ob generationem prolis, — in remedium concupiscentiæ, — vel ad satisfaciendum comparti legitime petenti; tunc enim voluptas, qua fruuntur conjuges, nobilitatur ex superiore fine ad quem ab ipso Deo ordinatur.

b) Certum est pariter eundem actum *licere* quoties perficitur *propter quemlibet finem honestum*, v. g., ad fovendum conjugalem amorem, ad

¹ *I Cor.*, VII, 3-5.

corporis sanitatem; nam actus de se bonus, ob honestum finem elicitus, malus esse nequit; aliunde hujusmodi finis honestus sponte refertur in fines a Deo intentos in matrimonii institutione.

c) Certo etiam constat illum actum esse *illicitum* quando ita exercetur ob *solam* voluptatem, ut omnes honesti fines positive excludantur, aut etiam *finis honestus saltem implicite non intendatur*: cum enim delectatio sit *medium ad finem* (n. 52), inordinatio est sistere in delectatione tanquam in fine¹. Grave est peccatum, si media adhibeantur ad præcavendam generationem, ut dicitur infra, n. 1354; veniale, si media hujusmodi non adhibeantur.

1351. Corollaria : a) Graviter peccant conjuges qui copulam exercent *affectu adulterino*, i. e., cogitantes de alia persona ut præsentem et cum ea copulam habere cupientes; tunc enim *affective* adulterium committunt.

b) Licet actus conjugalis *sterilibus*, quibus nulla est spes prolem generandi; nam, præter generationem prolis, alii sunt fines honesti, v. g., concupiscentiæ sedatio, quibus copula cohonestari possit.

c) Non peccant conjuges qui, ob paupertatem vel alium honestum finem, interne exoptant ut proles ex copula non concipiatur, dummodo nullo illegitimo medio utantur ad generationem impediendam.

d) Licitus est actus conjugalis, etiamsi prævideatur mulierem forsitan abortum passuram esse vel in lucem edituram prolem mortuam; nam talis effectus *per accidens* occurrit, proindeque permitti potest ob finem honestum v. g., concupiscentiæ sedationem. Proles autem concepta, etiamsi supernaturali beatitudine privetur, naturali quadam felicitate frui potest, ut exponitur in *Tr. de Deo Creante*.

1352. B) Quoad copulæ circumstantias, principium generale est *graviter peccare eos qui scien-*

¹ Quo sensu damnata est ab *Innocentio XI* hæc propositio: "Opus conjugale ob solam voluptatem exercitum, omni penitus caret culpa ac defectu veniali". DENZ., n. 1159 (1026). Cf. BALL. P., n. 323-361, ed. 3; S. FR. DE SALES, *Introd. à la vie dévote*, 3e p., c. 38-39.

ter et volenter non curant copulam exercendo semen virile effundi intra vaginam, vel saltem, si fieri nequit, ad labia organi muliebris, ita ut unum ex ovis possit fœcundari.

Unde : a) Mutatio **situs** naturalis veniale non excedit, dummodo excludatur periculum *totum* semen extra vas effundendi aut morbum gravem inducendi¹. Si autem mutatio situs naturalis legitimam ob causam fiat, v. g., propter periculum abortus tempore prægnationis, vel ob difficultatem aliter congrediendi, nullum est peccatum ne veniale quidem. Sequitur *in praxi* conjuges interrogari non debere de situ quem in actu conjugali exercendo adhibent, cum id ad integritatem confessionis non sit necessarium. Si de eo inquirunt, respondeatur naturalem situm, in quantum fieri potest, servandum esse. Si de situ innaturali se accusant, solummodo inquiratur num ita agant ad impediendam generationem.

b) Locus, qui nec publicus sit nec sacer, eligi debet ratione scandali vitandi aut honorem Deo debitum servandi.

c) Copula 1) non est illicita *diebus festivis* aut jejunii, ac nocte præcedente sacram communionem; — nec *tempore fluxus menstrui ordinarii*, nisi gravis morbi contrahendi sit periculum; — nec tempore *prægnationis* dummodo amoveatur periculum abortus; nec tempore *lactationis*, cum periculum lac inficiendi nullo modo existat. 2) Non licet vero copula tempore *purgationis puerperalis*, propter damnum grave quod generatim uxori imminet saltem per duas priores hebdomadas post partum; — nec tempore gravis *morbi*, præsertim *syphilitici* seu venerei, propter periculum horrende inficiendi compartem et prolem : in morbis autem non contagiosis, copula illicita est, si cum feбри et magno dolore conjuncti sunt; — nec post *multam potationem*, quia proles in ebrietate concepta in periculo versatur ne fatua nascatur, vel surdomuta, vel ebrietati obnoxia².

¹ Juxta artis medicæ peritos, copulam exercere *sedendo* et præsertim *stando* morbos quosdam inducere potest. Cf. VIGOUROUX, *Tr. de Médecine*, t. IV, p. 65. Unde ex hoc capite conjuges ab hujusmodi situ arcendi sunt.

² Post copiosum prandium usus matrimonii periculo non vacat, et etiam hodierni medici asserunt "non raro a mensa ad copulam transeuntes repentina morte plecti"; attamen periculum pro hominibus sanis non est proximum.

1353. C) Quoad **actus plus minusve cum copula connexos**, tria sunt **principia** ex quibus moralitas horum actuum dijudicari possit: **a)** quidquid *pro* generatione prolis vere utile est, absolute licet; **b)** quidquid *præter*, sed non contra generationem fit, veniale non excedit; **c)** quidquid *contra* conceptionem operatur, mortale est. Quod paulisper declarandum est.

a) *Quidquid pro generatione prolis utile est, absolute licet.*

Unde : 1) *Actus venerei imperfecti*, sive mutui sive solitarii, ut aspectus, tactus, amplexus, oscula, sermones, etc. conjugibus licent, *quando copulam perficere volunt*, quatenus ad actum conjugalem perfectius et facilius peragendum conducunt.

2) Si vir seminavit antequam mulier semen emittat (quod non raro occurrit, cum multæ mulieres sint frigidiores viris), hæc potest tactibus vel alio modo sese excitare ad seminationem; quamvis enim semen uxoris necessarium non sit ad generationem, complet actum conjugalem, et concupiscentiam sedat.

1354. b) *Quidquid fit præter, sed non contra generationem prolis, non excedit veniale*, dummodo absit pollutionis periculum : inordinatio enim, quæ in talibus actibus invenitur, est accidentalis et levis. Hinc :

1) *Mutui actus imperfecti* (tactus, oscula, amplexus, etc.), etiam quando ad copulam non ordinantur, nec aliquo honesto fine cohonestantur, sed propter solam voluptatem exercentur, venialiter tantum sunt illiciti¹. Immo hujusmodi actus omnino licent si aliquo honesto fine cohonestantur, v. g., ad fovendum mutuum amorem, etc.

2) *Actus solitarii imperfecti*, ut tactus turpes in proprium corpus exerciti, sunt peccata venialia quia ob solam voluptatem fiunt; — facile tamen evadunt mortalia in periculum pollutionis proximum immittendo.

¹ Excipiuntur tamen communiter illi actus qui valde obscœni sunt, nec aliunde ad generationem utiles aut necessarii existimantur, cum generatim periculum proximum pollutionis inducant et præterea, sensum conjugalis pudoris auferendo, in deteriora præcipitent.

1355.c) *Quidquid est contra generationem prolis, graviter illicitum est, cum adversetur primario fini a Deo intento in institutione matrimonii.* Hinc :

1) *Pollutio voluntaria* (n. 345) extra copulam conjugalem et quidquid proximum pollutionis periculum inducere potest, non minus illicita sunt in conjugatis quam in solutis; imo *graviora* sunt, quia præter castitatem, læditur jus alterius compartis; nam, ut ait *S. Paulus*, “ mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier ” (cf. n. 342).

2) Grave etiam peccatum est copula *sodomitica* inter conjuges habita (n. 346) : est enim gravis deordinatio contra naturam, cum conceptionem impossibilem reddat; pessimos etiam morbos inducit in muliere¹. — A peccato sodomiae distingui debet actus quo conjuges congregiuntur animalium more, ita tamen ut copula fiat in vase debito; quo casu nonnulli dicunt se præpostere vel a tergo congressos esse. Tunc interrogare debet confessarius utrum hoc modo generatio fuerit possibilis necne; si respondent eam fuisse possibilem, infertur actum non fuisse sodomiticum, sed solum inordinatum in situ : quod quidem peccatum veniale non excedit.

Hic quæritur num uxor cooperari possit copulae sodomiticae. Quidam dicunt, cum *Sanchez*², nunquam licere, etiam ad mortem effugiendam, quia actus est intrinsece malus. Alii autem non pauci distinguentes³, libenter admittunt *positivam* seu *activam* cooperationem nunquam licere, sed uxorem posse concubitum viri sodomiticum *pati*, dummodo : a) illum impedire conetur et tunc solum eum permittat quando absque gravissimo malo eum impedire nequit; b) nec venereæ delectationi inde forsitan orienti consentiat. Unde in praxi uxor quæ hæc pateretur, in bona fide relinqui potest.

3) *Fœcundatio* autem *artificialis* generatim non licet; sed ea qua, præhabita inter conjuges legitima copula, semen in vagina receptum, ope syphunculi hauritur et in uterum injicitur, *probabiliter* non est illicita, dummodo fœcundatio naturaliter fieri nequeat, quia solummodo adhibetur ad juvandam naturam⁴.

¹ Quos descriptos vide ap. SURBLED, *La Morale dans ses rapports avec la Médecine*, t. II, p. 58-63. — ² SANCHEZ, lib. IX, disp. 17, n. 3.

³ BERARDI, n. 987; NOLDIN, n. 66.

⁴ Cf. *Acta S. Sedis*, XXIV, p. 704. — De peccatis internis conjugum vide dicta superius, n. 337.

1356. D) De onanismo conjugali. a) Notio onanismi. Onanismus *proprie dictus*, seu conjugalis, est copula ita peracta ut, quamvis adsit effusio seminis humani, impossibilis reddatur conceptio prolis.

Quod variis modis efficitur : 1) ex parte *viri*, si, copula incepta in vase debito, se retrahit ante seminationem et semen effundit extra vas¹; vel induit membrum virile aliquo tenui indumento (gallice *capote anglaise*, anglice *french coat*, vulgo *condom*) intra quod retinetur semen emissum; 2) ex parte *mulieris*, quando utitur *spongia*, vel *indumento occlusivo*, quo ingressus seminis virilis in uterum præcluditur; vel *irrigatore*, quo semen in vagina receptum eluitur; aut chemicis substantiis quibus semen enecatur.

b) Onanismi malitia et prava consecutaria.

1) *Onanismus voluntarie commissus est peccatum grave contra naturam*, quo nempe copula, ex se ordinata ad humanam speciem propagandam, in turpissimum *passionis ignominie* actum commutatur. — Merito igitur *S. Officium*, 21 maii 1851², et præsertim Pius XI, in *Encycl. Casti Connubii* (31 dec. 1930), damnaverunt onanismum utpote juri naturali contrarium ac proinde intrinsece malum.

2) Insuper *exitiosa consecutaria ex onanismo sequuntur* : *conjuges* ex carentia aut parvo numero filiorum unione minus firma et arcta uniuntur; ex imperfectione copulæ morbis et concupiscentiæ exacerbationi sunt obnoxii; — rara *proles*, indulgentius educata, sæpe familiam suam ignominia mœroreque afficit; *societas* ipsa, præ exiguitate

¹ Hoc fuit crimen Onan (hinc vox onanismus), qui "introiens ad uxorem fratris sui, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur" (*Gen.*, XXXVIII, 9). Notandum est tamen ibi Onan præsertim reprehendi quia, contra legem, filios fratri suo defuncto suscitare volebat. — Onanismus vocatur etiam *Malthusianismus* a *Malthus*, qui in opere *Essay on the Principles of Population*, 1878, media proposuit impediendi nimiam hominum multiplicationem; ipse tamen non advocat media illicita, sed potius voluntariam continentiam statim ac sufficiens numerus filiorum procreatus est. — *Sensu lato*, apud medicos, onanismus designat etiam *pollutionem* solitarie commissam.

² *Ami du Clergé*, XX, p. 1077; ibidem invenies hac de re alia S. Sedis responsa.

numeri civium, præ filiorum unicolorum molliori educatione, tabescit et in ruinam adducitur.

1357. c) De cooperatione uxoris ad copulam onanisticam. 1) Si cooperatio sit *formalis*, ita ut uxor vere in eam consentiat aut de ea gaudeat, aut ad eam querimoniis virum inducat, aut a fortiori ipsa utatur mediis ad præcavendam conceptionem, certo grave peccatum est.

Si vero uxor gaudeat non de peccato ipso, sed de voluptate quam in hujusmodi copula experitur, aut de effectibus hujus peccati, v. g., de præservatione a molestiis et laboribus graviditatis aut partus, non eo ipso est rea culpæ mortalis; cum autem valde timendum sit ne complacentia de effectibus transeat in complacentiam ipsius peccati, ipsi suadendum est ut cito ab illo gaudio mentem suam avertat.

2) Si cooperatio sit *materialis*, i. e., si uxor patiatur copulam onanisticam, quin eam ullo modo approbet, quando onanismus peragitur *sola retractione* viri, cooperatio mulieris ex causa gravi permittitur, v. g., ad vitanda jurgia, vel adulterium mariti aut propriam incontinentiam; immo uxor a viro onanista debitum petere potest, propter gravem rationem, v. g., quia ipsi grave est tamdiu ab usu matrimonii abstinere (n. 67). Non cesset tamen mulier "prudenter commonere virum suum ut ab hac turpitudine desistat" ¹.

Quando autem onanismus perficitur *condomistice*, i. e., adhibito instrumento vulgo *condom*, regulariter cooperatio etiam materialis uxoris non licet; nam talis congressus jam ab initio est intrinsece malus, cum impossibilem reddat conceptionem. Attamen, si ex metu gravissimi mali, v. g., mortis vel gravium vulnerum, uxor passive se haberet et omnem consensum in actum malum excluderet, peccatum non committeret (n. 341).

1358. d) De quibusdam actibus ad onanismum accedentibus ². 1) Si copula maritalis interrumpitur

¹ *S. Pœnit.*, 15 Nov. 1816.

² *Ami du Clergé*, l. c., p. 1077. — Cf. *N. Rev. Théol.*, XXXII, 1900, p. 579-635; *Collat. Brug.*, VI, 1901, p. 466-478.

propter aliquam necessitatem, v. g., ad vitandum scandalum quod pateretur persona fortuito superveniens, multum est peccatum.

2) Ab onanismo omnino differt praxis copulam habendi solummodo iis temporibus quibus conceptio raro accidit. Videlicet generatio prolis multo facilius contingit ab undecimo ad decimum octavum diem post inceptam menstruationem; dum raro occurrit decem diebus ante et decem diebus post menstruorum recursum. Porro talis agendi ratio non est peccaminosa ex *S. Pœnitentiaria*, 16 Jun. 1889¹: “Conjuges prædicto modo matrimonio utentes inquietandos non esse, posseque confessarium sententiam de qua agitur, illis conjugibus, *caute* tamen, insinuare, quos alia ratione a detestabili onanismi crimine abducere frustra tentaverit”.

3) Reprobata est autem a *S. Officio*, 1 dec. 1922, praxis quorundam confessariorum docentium licitam esse *copulam dimidiatam*, seu partialem tantum vaginæ penetrationem eo fine peractam ut minuatur probabilitas prolem concipiendi.

4) Si, propter organicum defectum, uxor semen virile retinere nequit, licite tamen copulam exercet, quia nil contra ordinem naturæ agit, et si semen ejicitur, id ipsi imputari nequit. Sed omnis actus quo *voluntarie* expellitur aut enecatur semen receptum, grave peccatum est.

1359. e) De ratione agendi confessariorum quoad onanistas. Juxta *S. Pœnitentiariam*², 10 Mart. 1886, cum vitium hoc infandum late invalescat, confessarii illud extirpare conari debent; ad quod præstandum: 1) quando adest fundata suspicio pœnitentes, qui de onanismo omnino silent, huic crimini esse addictos, confessarius regulariter tenetur prudenter ac discrete eos interrogare, inquirendo, v. g., numquid contra sanctitatem matrimonii peccaverint, — vel num aliquid sit quod circa usum matrimonii conscientiam remordeat. Si negative respondeant, generatim ulterius procedere non expedit. — Approbandi igitur non sunt qui ab omni interrogatione

¹ Vide etiam encycl. *Casti Connubii*.

² *Ami du Clergé*, l. c., p. 1078-1079.

in hac materia abstinent, ne quosdam a bona fide exturbent.

2) Quando confessarius, sive ex spontanea confessione, sive ex prudenti interrogatione, cognoscit pœnitentem esse onanistam, *regulariter* tenetur illum de hujus peccati gravitate monere, eique absolutionem tunc solum impertire, cum sufficientibus signis constat eundem dolere de præterito et habere propositum non amplius onanistice agendi. — Si pluries in idem peccatum relapsus est, absque emendatione, applicentur regulæ superioris de recidivis traditæ (n. 1183 sq.).

Attamen si onanista est in bona fide, ac videtur nullum bonum fructum ex monitione sperari posse, monitio omitti potest usquedum melius sit dispositus; interea vero confessarius pedetentim illum præparet ad accipiendas et sequendas hac de re christianæ ethices regulas ¹.

2° DE OBLIGATIONE ACTUS CONJUGALIS.

1360. A) *Conjuges ex justitia per se sub gravi tenentur sibi invicem reddere debitum, quoties una pars serio ac legitime petit sive expresse sive tacite.* Etenim vi contractus matrimonialis acquiritur jus strictum in corpus alterius in ordine ad actus ex se aptos ad generationem ².

a) Hæc autem obligatio est *gravis per se*, sed *per accidens* levis esse potest ex variis adjunctis: si raro tantum denegatur debitum, v. g., si sæpius petenti semel tantum in mense negatur; si ad breve tempus differtur; si alter remisse tantum, non instanter, petit et neganti facile acquiescit; dummodo tamen in his circumstantiis absit pollutionis periculum.

b) Ut quis teneatur debitum reddere, alter debet *legitime* petere; nam si hic amiserit *jus* exigendi debitum, cessat *obligatio* reddendi. Jamvero alteruter conjux *jus* exigendi amittit: 1) per *adulterium* formale; 2) per *amissionem rationis*; videlicet si unus e conjugibus *amens* efficitur vel ebrius, alter non tenetur debitum reddere: nam

¹ Cf. *Ami du Clergé*, XX, 1898, p. 1079.

² *I Cor.*, VII, 3.

qui caret usu rationis, non petit rationabili et humano modo; 3) *petendo debitum modo injusto, immoderato*, ita ut exinde alter conjux *grave damnum* sibi vel proli prudenter timeat; non excusant autem ordinaria incommoda quæ matrimonio adnexa sunt ¹.

e) Ut quis teneatur debitum reddere, necesse non est ut altera pars petat *explicite*, sufficit ut *implicite* seu *interpretative* suam voluntatem significet.

1361. B) Neuter conjux per se tenetur petere debitum; sed per accidens ex caritate uterque, sed præsertim vir, teneri potest. Ratio prioris est quia nemo tenetur uti jure suo. Ratio posterioris est quia vir judicare potest compartem periculo incontinentiæ exponi et, præ verecundia, petere non audere.

II. De cohabitatione conjugum.

1362. Regulariter conjuges tenentur in eadem domo habitare, eademque mensa eodemque toro uti ². Hoc enim expostulant debitum conjugale, bona prolis educatio, mutuæ conversationis solatium ac juvamen. Immo est lex ab ipso Deo conjugii auctore instituta: "Relinquet homo patrem suum et matrem suam et adhærebit uxori suæ et erunt duo in carne una" ³.

Dictum est *regulariter*, quia separatio quoad torum et habitationem, manente vinculo matrimonii, legitimis de causis permitti potest. Ita enim determinavit Tridentinum ⁴: "Si quis dixerit, Ecclesiam errare cum ob multas causas, separationem inter conjuges, quoad torum seu quoad habitationem, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit; A. S. ".

¹ Si vir culpabiliter prolis curam non habet, et uxori incumbit onus seipsam et prolem alendi, hæc non tenetur debitum reddere, etiamsi ille in periculo incontinentiæ versaretur, nisi tandem resipiscat et familiæ curam habere promittat: non enim uxor tenetur ut serva mero arbitrio viri esse addicta.

² Codex, c. 1128. — ³ Genes., II, 24. — ⁴ Sess. XXIV, can. 8.

Præcipuæ autem *causæ* separationis sunt :
a) adulterium ¹ *alterutrius* conjugis, non vero utriusque : fidem enim frangenti impune frangitur fides ²; quo casu, pars innocens ab adultero discedere potest in perpetuum, et, si velit, religionem ingredi aut in sæculo castitatem vovere; aliquando tamen ex caritate melior erit condonatio ; **b)** recessus a vera religione, sic a *Codice* expressus : “ si alter conjux sectæ acatholicæ nomen dederit ; si prolem acatholice educaverit ; si vitam criminosam et ignominiosam ducat ”; **c)** grave damnum sive animæ sive corporis ³. In casibus **b** et **c** separatio temporanea est usque ad resipiscentiam. Item regulariter ad Ordinarium recurrendum, nisi periculum sit in mora et de causa discedendi certo constet. Si separatio ab Ordinario pronuntiata fuerit, conjux innocens vitam communem reintegrare non tenetur nisi tempore præfixo, vel ex novo decreto Ordinarii ; **d)** mutuus consensus, ex honesto fine, v. g., ad perfectiorem vitam ducendam, jam non est ratio ex se sufficiens : de qua re notandum quod si, dispensatione obtenta, vir monasterium ingrediatur vel sacros ordines suscipiat ⁴, uxor religiosum ordinem adire debet aut castitatem vovere in sæculo.

1363. *Regulariter* non licet separationem efficere absque judicis ecclesiastici interventu aut saltem sine causa canonica (n. 1362). Illam tamen regulam prudenti cum discretione urgere expedit, præsertim quando conjuges sunt bonæ fidei et abest scandalum. Imo qui bona fide a judice civili separati sunt, absque recurso ad Episcopum,

¹ *Codex*, c. 1129. Sub nomine adulterii probabilius venit quilibet illicitus concubitus, ut sodomia, bestialitas.

² Cf. *Matth.*, V, 32.

³ *Codex*, c. 1131.

⁴ Quod hodie vix practicum erit, habita ratione can. 542, n. 1 et 987, 2º. Dispensatur tamen aliquando ex gravi causa.

non sunt generatim inquietandi, cum vix ullus fructus ex monitione sperari possit. — Separatione autem facta, jure divino et canonico proles semper parti fideli committi debet ut in vera religione instrui valeat¹; quoad expensas, leges civiles sunt servandæ², nisi manifesto sint injustæ.

III. *De mutuo juvamine conjugum.*

1364. Ut conjuges feliciter cohabitent, quasdam virtutes colere debent, præsertim :

a) *Amorem castum*, non libidinosa petulantia, sed nobili et christiana amicitia fundatum³, et exinde alacri patientia et amabili devotione plenum; b) *fidem mutuam*, non solum adulterium vitando, sed etiam quidquid merito alterius conjugis zelotypiam potest excitare, præterea et injustas suspiciones quoad compartis fidelitatem; c) *mutuum juvamen* : vitæ enim domesticæ operum alia viro conveniunt, alia mulieri, unde conjuges "sibi invicem sufficiunt, dum uterque propria opera redigit in commune"⁴.

Insuper : d) *vir præsidium uxori, uxor viro obedientiam* præstare tenetur. Viro enim, ut conjugalis societatis capiti, incumbit obligatio totam hanc societatem protegendam in periculis corporis et animæ, in rebus temporalibus et spiritualibus. Uxor autem viro obedire debet in omnibus quæ legitime præscribuntur, in morem non ancillæ, sed sociæ, ut scilicet obedientiæ præstitæ nec honestas nec dignitas absit⁵.

ART. II. DE MATRIMONIO UT SACRAMENTO.

1365. Prænotanda. a) Jam matrimonii contractus de se, etiam inter conjuges non baptizatos, aliquid sacri et religiosi habet; insuper inter baptizatos veri sacramenti⁶ indolem præ se fert et quidem ita inditam ut nullus dari possit matri-

¹ " Instituta separatione, filii educandi sunt penes conjugem innocentem, et si alter conjugum sit acatholicus, penes conjugem catholicum, nisi in utroque casu Ordinarius pro ipsorum filiorum bono, salva semper eorundem catholica educatione, aliud decreverit ".
Codex, c. 1132.

² *Cod. Gallic.*, a. 303. — ³ *Sum. th.*, *Suppl.*, q. 49, a. 6.

⁴ S. THOMAS, *Comment. in Ethic.*, lib. VIII, c. 12.

⁵ Cf. *Cod. civ.*, art. 212 sq. — ⁶ DENZ., n. 971 (847); 2051.

monii validus contractus quin sit eodem tempore sacramentum ¹. Unde, quoad christianos, soli Ecclesiæ inest potestas statuendi jure proprio leges ad matrimonii vinculum spectantes, Status autem civilis leges ferre nequit nisi circa effectus mere civiles et separabiles ².

b) Ut cetera sacramenta novæ Legis, Matrimonii sacramentum tribus perficitur, rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, et persona ministri. — Materia remota sacramenti Matrimonii est jus in corpora in ordine ad procreationem prolis; materia autem proxima est consensus quatenus est traditio hujusce juris. Forma est idem consensus quatenus est acceptatio mutua ejusdem juris. — Ministri hujus sacramenti sunt ipsi contrahentes : illi enim conficiunt sacramentum qui conficiunt contractum ipsi sacramento identicum. Unde christiani qui volunt nubere, eo ipso sufficienter habent intentionem conferendi et suscipiendi sacramentum Matrimonii.

Quibus prænotatis, dicemus : 1º de *præviis* ad celebrationem sacramenti Matrimonii; 2º de ipsa *celebratione*.

§ I. De præviis ad celebrationem matrimonii.

Agemus : 1º de *promissione matrimonii*, quæ aliquando, quamvis non necessario, nuptiis præmittitur; 2º de *examine sponsorum*, quo pastor inquit num sint ad matrimonium habiles; 3º de *bannorum proclamatione* quæ regulariter matrimo-

¹ *Codex*, c. 1012.

² *Codex*, c. 1016. Tales sunt : "Quantitas dotis, jura successionis conjugum erga parentes sive quoad nobilitatem sive quoad bona, item successionis conjugum reciproce, vel filiorum ipsorum quoad bona aut nobilitatem". CARD. GASPARRI, *Tract. canon. de Matrim.*, n. 278.

nium præcedere debet ; 4º de *consensu parentum* ; 5º de *dispositionibus* ad dignam receptionem sacramenti necessariis.

I. De promissione matrimonii.

Ante promulgationem *Codici*s agnoscebatur tantum in jure ecclesiastico promissio *bilateralis* seu *sponsalitia*. Ex *Codice*¹ autem agnoscitur promissio sive *unilateralis* sive *bilateralis*, et utrique idem valor canonicus tribuitur, dummodo eadem formalitates in utroque casu impleantur.

1366. A) Notio. Promissio matrimonii est *promissio interna, libera et exterius manifestata, qua una pars erga alteram vel utraque pars erga invicem se obligant ex justitia ad matrimonium futurum inter se contrahendum.*

Dicitur : **a)** promissio *interna* : unde mere externa simulatio, sive seria sive jocosa, non sufficit; attamen in foro externo, promissio præsumitur ex animo facta, nisi fictio evidenter probeatur; insuper fecte promittens reparare tenetur damnum alteri illatum; **b)** *libera*, facta scilicet non tantum cum advertentia et deliberatione quæ ad peccatum mortale sufficerent, sed etiam cum spontaneitate plena, immuni ab errore substantiali, a metu gravi²; **c)** *exterius manifestata*, et quidem scripto. Inde enim ab anno 1908, juxta decretum *Ne temere*, et ab anno 1918, juxta *Codicem*, eæ tantum matrimoniales promissiones inter catholicos habentur *validæ*³ et canonicos sortiuntur effectus, quæ contractæ fuerint per scrip-

¹ *Codex*, c. 1017, § 1. — ² S. ALPH., lib. VI, n. 844.

³ "Matrimonii promissio sive unilateralis, sive bilateralis seu sponsalitia, irrita est *pro utroque foro*, nisi facta fuerit per scripturam sub-signatam a partibus et vel a paroco aut loci Ordinario, vel a duobus saltem testibus". *Codex*, c. 1017. — Ante *Codici*s promulgationem quidam dubitabant num promissiones non scriptæ essent invalidæ etiam in foro *interno*; ex *Codice* res certa evasit.

turam subsignatam a partibus et vel a parochio aut Ordinario loci infra cujus limites fit contractus, vel saltem a duobus testibus, cum mentione diei, mensis et anni. Quod si utraque vel alterutra pars scribere nesciat, id in ipsa scriptura adnotetur; et alius testis addatur, qui, cum parochio aut loci Ordinario, vel duobus testibus, de quibus supra, scripturam subsignet. — Quæ dispositiones respiciunt sola sponsalia a Dominica Resurrectionis anni 1908 celebrata, nec habent vim retroactivam.

1367. B) De promissionibus sub conditione initis. a) Certo non valent si cum impedimento indispensabili contrahuntur. b) Certo valent si cum impedimento temporario, quod sine dispensatione vel ex seipso vel voluntate contrahentium cessabit. c) Probabilius valent sub hac conditione inita : "*Si Superior dispensaverit*"; attamen propter dubium, urgeri nequit obligatio promissis standi. d) Si autem ineantur sponsalia *sub pœna*, juste resiliens ad pœnam solvendam certo non tenetur, resiliens autem injuste item probabilius non tenetur. *Æquum est arrhas et munera* retineri aut resumì a parte fidei.

1368. C) Promissionum matrimonialium effectus. Sponsalia inducunt obligationem : a) nubendi tempore quod præfinivit ipsa conventio, vel mos regionis, vel judex ecclesiasticus, et consequenter expectandi conditionis honestæ ac legitimæ eventum; b) ea omittendi quæ futurum matrimonium impedire possunt, præsertim commercium carnale cum tertia persona, cum sponsalia dent jus initiale ad corpus alterius.

1369. D) Promissionum matrimonialium dissolutio. Sponsalia et simplices promissiones dissolvuntur :

a) Per *mortem*, sicut matrimonium; b) per *mutuum et liberum sponsorum consensum*; c) per *violationem fidei sponsalitiae*, sed ad nutum partis innocentis: violatur autem fides sponsalitia per fornicationem et impudicitias graves, quibus æquiparantur apostasia et hæresis; d) per *electionem status perfectioris*, ubi valde probabiliter intelligitur, saltem pro foro interno, votum simplex perpetuæ castitatis in sæculo: excipitur tamen casus quo sponsus sponsæ damnum intulerit quod solo matrimonio reparari potest; e) *per notabilem mutationem supervenientem*, vel antecedentem non cognitam: hæc autem mutatio, quæ occurrere potest in bonis corporis, fortunæ, animi aut in externis circumstantiis, notabilis æstimatur quando sponsalia prohibuisset, si ab initio fuisset cognita, aut infaustum redderet matrimonium; f) per *impossibilitatem matrimonium ineundi*, ratione scilicet impedimenti sive dirimentis, sive prohibentis, (quo tamen casu posset esse obligatio dispensationem petendi ad damnum resarciendum).

1370. E) In praxi hæc sunt notanda quoad sponsalium dissolutionem: a) si causa dissolutionis sit *certa et evidens*, pars læsa nova sponsalia vel matrimonium inire potest cum tertia persona, nisi obstet scandalum, aut statutum diœcesanum, aut impedimentum; b) in casu *dubii*, ad Episcopum recurrendum est; c) qui autem *sine justa causa* a sponsalibus resilit aut sua culpa resiliendi causam præbet, tenetur reparare damnum exinde alteri allatum; sed “non datur actio (apud iudicem ecclesiasticum) ad petendam matrimonii celebrationem; datur tamen ad reparationem damnorum, si quæ debeatur”¹. Hæc autem non suspendit matrimonii celebrationem.

Insuper pastores et confessarii curare debent ne *visitationes sponsorum* et adamantium fiant proxima occasio peccati. Ad hoc parentibus et præsertim matribus inculcent gravem obligationem vigilis custodiæ et cautelæ; sponsos autem paterne inducant ad frequentem sacramentorum receptionem. Avertant etiam a sponsalibus et matrimonio eos qui, præ defectu nunc occulto sed postea

¹ *Codex*, c. 1017.

manifestando, consortium vitæ haberent noxium, probrosum, jurgiis frequentibus commotum.

N. B. — Usque ad Pentecosten 1918 promissiones *sponsalitiæ* inducebant duplex impedimentum : *prohibens* scilicet cum qualibet alia persona, et *dirimens* honestatis publicæ : utrumque aboletum est.

II. De examine sponsorum.

1371. A) Hujus investigationis **obligatio** constat ex Rituali ¹, ex *Codicis* c. 1020; et, ex munere parochis incumbente, pro viribus curandi ut sacramentum Matrimonii non solum valide, sed etiam licite ac digne administretur.

1372. B) Objectum examinis triplex est :
a) “ Tum sponsum tum sponsam etiam seorsum et caute interroget (parochus) num aliquo detineantur impedimento ”, præsertim de *statu libero* sponsorum. Non amplius præscribitur stricta canonica investigatio de statu libero, sed sufficienter providetur per *baptismi testimonium*. Nisi baptismus collatus fuerit in ipso suo territorio, parochus exigat baptismi testimonium ab utraque parte (c. 1021), et cum aliunde in ipso baptismorum libro relata sit mentio matrimonii jam contracti, si forte fuerit initum, hæc mentio in testimonio baptismi inscribetur ².

b) “ Interroget an consensum libere, præsertim mulier, præstent ”.

c) “ An in doctrina christiana sufficienter instructi sint, nisi ob personarum qualitatem hæc ultima interrogatio inutilis appareat ”.

¹ De Sacram. Matrim. n. 1. Hanc obligationem pressius determinavit instr. C. de Sacr., *Sacrosanctum*, 29 jun. 1941.

² *Codex*, c. 1021, § 1. — In § 2 additur : “ Catholici qui sacramentum Confirmationis nondum receperunt, illud, antequam ad matrimonium admittantur, recipiant, si id possint sine gravi incommodo ”. *Discrete* igitur hoc suadendum est.

Unde parochus curabit ut sponsi sufficienter sciant Symbolum Apostolorum, præcepta Decalogi et Ecclesiæ, orationem Dominicam et Salutationem Angelicam, actus fidei, spei, caritatis et contritionis, ea quæ Sacramenta respiciunt, ac deinde officia propria status matrimonialis.

Addit *Codex*, c. 1019, § 2 : “ In periculo mortis, si aliæ probationes haberi nequeant, sufficit, nisi contraria adsint indicia, affirmatio jurata contrahentium, se baptizatos fuisse et nullo detineri impedimento ”.

III. *De bannis, seu proclamationibus matrimonii.*

1373. A) Notio. Banna matrimonialia sunt *publicæ promulgationes, quæ futuro matrimonio præmittuntur, eo præsertim fine ut impedimenta, si quæ sint, detegantur.*

1374. B) Obligatio. Tres autem promulgationes requiruntur juxta *Tridentinum* et *Codicem*¹. Quæ lex regulariter sub gravi obligat, ita ut probabilius² omissio duarum publicationum sit mortale peccatum. Banna autem promulgari debent “ a proprio contrahentium parochus ”, id est ab omnibus propriis parochis, si plures sunt, utriusque sponsi, in ecclesia parochiali vel alia locum tenente ecclesiæ parochialis, tribus continuis³ diebus dominicis aliisque festis de præcepto, inter missarum solemnias, aut inter alia divina officia ad quæ populus frequens accedat. Episcopi autem est magis determinare quæ sunt servanda quoad bannorum publicationem : unde sedulo servanda sunt *Statuta diæcesana* et Ordinarii præscripta; imo, si dubia oriuntur de his omnibus, consulatur Episcopus⁴.

¹ *Codex*, c. 1024. — ² S. ALPHONSUS, lib. VI, n. 990.

³ *Codex*, c. 1023, 1024. — ⁴ Hæc disciplina semper viget, ut apparet ex can. 1023, 1025, 1026, etc., *Codicis*.

Ita "potest loci Ordinarius pro suo territorio publicationibus substituere publicam, ad valvas ecclesiæ parœcialis aliussve ecclesiæ, affixionem nominum contrahentium per spatium saltem octo dierum, ita tamen ut, hoc spatio, duo dies festi de præcepto comprehendantur". (*Codex*, c. 1025).

Peractis autem publicationibus, "parochus matrimonio ne assistat, antequam omnia documenta necessaria receperit, et præterea, nisi rationabilis causa aliud postulet, *tres dies* decurrerint ab ultima publicatione".

1375. C) Dispensatio a bannis. Non solum S. Pontifex, sed etiam Ordinarius loci¹ potestatem habet a bannis dispensandi justa de causa, v. g., si ex proclamationibus matrimonium malitiose impediretur vel oriretur infamia. Ordinarius potest etiam, ad suspicionem impedimenti removendam, præscribere publicationem in locis ubi nupturientes antea commorati sunt per sex menses post adeptam pubertatem, vel alias probationes præscribere. (*Codex*, c. 1023). Parochi autem, urgente necessitate, si impossibilis sit recursus ad Episcopum, dispensationem præsumere possunt, ea conditione ut postea Episcopum moneant. Quando nupturientes diversæ sunt diœcesis, exquiritur Episcopi dispensatio, in cujus diœcesi matrimonium celebratur; quod si matrimonium extra proprias ineatur diœceses, quilibet Ordinarius proprius dispensare potest. (*Codex*, c. 1028).

1376. D) Obligatio revelandi impedimenta. Ex caritate et religione, insuper ex lege positiva Ecclesiæ², adest obligatio revelandi impedimenta.

Unde quicumque certo sciens aliquod esse impedimentum dirimens aut prohibens inter nupturientes, sub gravi illud revelare tenetur nisi legitima causa excuset. Legitima autem causa æstimatur : a) grave damnum aut periculum gravis damni sive revelantis, sive tertiæ personæ,

¹ Concil. *Trid.*; *Codex*, c. 1028. — ² *Rituale*, *Codex*, c. 1017.

cum lex non obliget cum tanto incommodo; **b**) inutilitas denuntiationis; **c**) secretum sacramentale, aut illud quod alicui committitur ratione officii publici, v. gr., parochus, medico, obstetrici, advocato; nam bonum publicum postulat ut tale secretum omnino servetur (n. 421); et, juxta quosdam, quod committitur ratione boni privati. Quodlibet aliud secretum non dispensat ab obligatione denuntiandi.

1377. E) Parochi officia. Parochus, denuntiationem recipiens, debet : **a**) testimonii valorem expendere; **b**) in casu impedimenti certi et indispensabilis, sponso monere de impossibilitate nuptias celebrandi; in casu impedimenti certi et dispensabilis, "si impedimentum sit *occultum*, publicationes peraget vel absolvat, et rem referat, reticens nomina, ad loci Ordinarium vel ad *Sacram Pœnitentiarium*; si sit *publicum* et detegatur ante inceptas publicationes, parochus ulterius non procedat, donec impedimentum removeatur..., si detegatur post primam aut secundam publicationem, parochus publicationes perficiat, et rem ad Ordinarium deferat" ¹.

c) Si adest dubium de existentia alicujus impedimenti, parochus rem accurate investiget, interrogando sub juramento duos saltem testes fide dignos dummodo ne agatur de impedimento ex cujus notitia infamia partibus oriatur, et, si necesse fuerit, ipsas quoque partes; si dubium supersit, matrimonio ne assistat inconsulto Ordinario ².

d) "Si intra sex menses matrimonium contractum non fuerit, publicationes repetantur, nisi aliud loci Ordinario videatur". (*Codex*, c. 1030).

1378. F) De matrimoniis secretis et morganaticis. Aliquando expedit, propter gravissimas rationes et consulto Episcopo ³, ut matrimonia secreto celebrentur sine proclamationibus, ea lege ut non divulgentur sine gravi causa ⁴; quæ vocantur matrimonia *conscientiæ*. Tunc a

¹ *Codex*, c. 1031. — ² *Codex*, c. 1031. — ³ *Codex*, c. 1104.

⁴ "Permissio celebrationis matrimonii conscientiæ secumfert promissionem et gravem obligationem *secreti* servandi ex parte sacerdotis assistentis, testium, Ordinarii ejusque successorum, et etiam

parocho notantur locus, tempus et testes in scripto quod est transcribendum in libro ad hoc in episcopali Cancellaria sigillis obsignando et caute custodiendo¹; præterea sedulo denuntianda est eidem Episcopo suscepta proles, ut in altero libro secreto describatur et sic de legitimitate authentice constare possit.

Matrimonium *morganaticum* contrahitur inter virum ex prænobili quadam aut regia stirpe ortum ac mulierem humilioris conditionis, ea lege ut mulier ejusque filii neque nomen neque hæreditatem viri assumant, sed ea solum quæ necessaria sunt ad honestam sustentationem sibi vindicare possint. Quandoque fit secreto, ad modum matrimonii conscientiae, quandoque vero cum solemnitate et publicitate.

IV. *De consensu parentum.*

1379. 1º Certum est consensum parentum *non requiri ad validitatem sacramenti* matrimonii : quod declaravit *Tridentinum*², et est conformius potestati quam filii familias, etiam minores, habent in proprium corpus in ordine ad matrimonium.

2º Quoad *liceitatem* vero :

a) Per se, quando scilicet non excusat gravis ac justa causa, contra reverentiam filialem ac prudentiam graviter peccant filii minores qui sponsalia vel matrimonium contrahunt omnino inconsultis parentibus.

b) Per se filii non stricte tenentur parentibus obedire in ordine ad matrimonium, nam in omnibus quæ ad electionem status pertinent, sunt sui

alterius conjugis, altero non consentiente divulgationi". *Codex*, c. 1105.

"Hujus (tamen) promissionis obligatio ex parte Ordinarii non extenditur ad casum quo vel aliquod scandalum aut gravis erga matrimonii sanctitatem injuria ex secreti observantia immineat, vel parentes non curent filios ex tali matrimonio susceptos baptizari aut eos baptizandos curent falsis expressis nominibus, quin interim Ordinario intra triginta dies notitiam prolis susceptæ et baptizatæ cum sincera indicatione parentum præbeant, vel christianam filiorum educationem negligent". (*Codex*, c. 1106).

¹ *Codex*, c. 1107.

² Sess. XXIV, de Reform. Matrim., cap. I.

juris; per accidens tenentur obedire, quando scilicet suo præcepto parentes adimpletionem urgent præcepti naturalis, v. g., officium parentibus assistendi, aut vitandi consortium viri moribus perdit.

Quæ sic auctoritative contrahuntur in *Codice* : “ Parochus graviter filiosfamilias minores *hortetur* ne nuptias ineant, insciis aut rationabiliter invitis parentibus; quod si abnuerint, eorum matrimonio ne assistat, nisi consulto prius loci Ordinario ” ¹.

c) Parentes per se graviter peccant quando absolute consensum negant filiis congruum matrimonium inire cupientibus : sic enim filios periculo turpiter peccandi exponunt. Attamen quidam, ob legem civilem, in bona fide versantur, et in ea relinqui possunt, si prudenter timetur ne monenti sacerdoti resistent.

V. De dispositionibus ad licitam matrimonii receptionem.

1380. Præter scientiam competentem (n. 1372), tres dispositiones præsertim requiruntur :

1° *Recta intentio* : sponsi scilicet eam intentionem in contrahendo sibi proponere debent quam Deus ipse habuit matrimonium instituendo; 2° *prudencia in conjuge seligendo* : attendendum est ad stirpem, ætatem, educationem, conditionem, indolem, dotes intellectuales, morales, et religiosas, mutuam dilectionem; 3° *status gratie* et in quibusdam diœcesibus *confessio*. Legimus enim in *Codice* : “ Ne omittat parochus, secundum diversam personarum conditionem, sponsos docere sanctitatem Sacramenti Matrimonii, mutuas conjugum obligationes et obligationes parentum erga prolem; eosdemque vehementer adhortetur ut ante matrimonii celebrationem sua peccata diligenter confiteantur, et sanctissimam Eucharistiam pie recipiant ” ².

Non peccat tamen sponsus vel sponsa matrimonium iniens cum consorte quem certo novit esse in statu peccati

¹ *Codex*, c. 1034. — ² *Codex*, c. 1033.

mortalis, dummodo nuptiæ omitti non possint absque gravi incommodo, quod vix unquam deerit. Nec peccat parochus assistens matrimonio peccatorum occultorum, cum aliunde sacramenta denegari nequeant occultis peccatoribus publice petentibus. Idem dicendum de assistentia matrimonio peccatorum publicorum quando majora damna timentur, v. g., ne in concubinato vivant.

§ II. De celebratione matrimonii.

1381. Dicendum est *quomodo, quando, ubi* sit celebrandum matrimonium.

1º Quomodo? Neque vi neque metu gravi constrictus ¹ (quæ conditio etiam ad *validitatem* requiritur) sacerdos ante altare requirit excipitque contrahentium consensum, et postea dicit: "Ego conjungo vos in matrimonium in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti"; vel alia verba juxta receptum uniuscujusque provinciæ ritum ². Postea benedicitur annulus quem de manu sacerdotis accipit sponsus et imponit digito annulari sinistræ manus sponsæ. His expletis ceremoniis quarum omissio, saltem integra, esset peccatum mortale, celebratur missa intra quam datur benedictio nuptialis. Probabilius missa cum benedictione nuptiali non præcipitur sub mortali ³.

2º Quando? Jure communi, matrimonium quovis tempore valide et licite contrahi potest ⁴; at *solemnis* nuptiarum benedictio vetatur a prima dominica Adventus usque ad diem Nativitatis Domini inclusive, et a feria IV Cinerum usque ad dominicam Paschæ inclusive. "Ordinarii tamen locorum possunt, salvis legibus liturgicis, etiam prædictis temporibus (benedictionem nuptialem) permittere ex justa causa, monitis sponsis ut a nimia pompa abstineant" ⁵.

¹ *Codex*, c. 1095: "Parochus et loci Ordinarius valide matrimonio assistant... dummodo neque vi neque metu gravi constricti requirant excipiantque contrahentium consensum".

² *Rituale*.

³ S. ALPH., n. 988. Cf. *Codex*, c. 1100, 1101.

⁴ *Codex*, c. 1108, § 1. — ⁵ *Codex*, c. 1108, § 2 et 3.

3° **Ubi?** “Matrimonium inter Catholicos celebretur in *ecclesia parœciali*; in alia autem ecclesia vel oratorio sive publico sive semipublico nonnisi de licentia Ordinarii loci vel parochi celebrari poterit. Matrimonium in ædibus privatis celebrari Ordinarii locorum in extraordinario tantum aliquo casu et accedente semper justa ac rationabili causa permittere possunt; sed in ecclesiis vel oratoriis sive Seminarii sive religiosarum, Ordinarii id ne permittant, nisi urgente necessitate, ac opportunis adhibitis cautelis. Matrimonia vero inter partem catholicam et partem acatholicam extra ecclesiam celebrentur; quod si Ordinarius prudenter judicet id servari non posse quin graviora oriantur mala, prudenti ejus arbitrio committitur hac super re dispensare (exclusa semper celebratione Missæ)”¹.

N. B. “Celebrato matrimonio, parochus vel qui ejus vices gerit, quamprimum describat in libro matrimoniorum nomina conjugum ac testium, locum et diem celebrati matrimonii atque alia secundum modum in libris ritualibus et a proprio Ordinario præscriptum; idque, licet alius sacerdos vel a se vel ab Ordinario delegatus matrimonio adstiterit. Præterea, parochus in libro quoque baptizatorum adnotet conjugem tali die in sua parœcia matrimonium contraxisse. Quod si conjux alibi baptizatus fuerit, matrimonii parochus notitiam initi contractus ad parochum baptismi sive per se sive per Curiam episcopalem transmittat, ut matrimonium in baptizatorum librum referatur”².

ART. III. DE IMPEDIMENTIS ET VITIIS MATRIMONII 3.

1382. Impedimentum Matrimonii in genere est *id omne quod prævie obstat ne matrimonium licite aut valide contrahatur*. Præterea sunt quidam *defectus*, in ipso matrimonii actu, contractum *vitiantes* : defectus scilicet tum *consensus*, tum *formæ necessario adhibendæ*.

Unde dicendum est sive de *impedimentis*, sive de *vitiis* matrimonii.

¹ *Codex*, c. 1109. — ² *Codex*, c. 1103.

³ Cfr. P. FOURNERET, *Le Mariage chrétien*, 1919, p. 175 sq.; *Ami du Clergé*, 8 Mai 1919, 15 Mai, etc.; H. A. AYRINHAC, *Marriage Legislation*, 1919, p. 73 sq.

Duplicis sunt generis impedimenta : a) *prohibentia* seu *impedientia*, quæ continent gravem prohibitionem contrahendi matrimonium, sed ejus validitati non obstant; b) *dirimentia*, seu *irritantia*, quæ graviter prohibent matrimonium contrahendum et impediunt quominus valide contrahatur¹.

“ Quamquam impedimentum ex una tantum parte se habet, matrimonium tamen reddit aut illicitum aut invalidum ”².

Ex *Codice*, c. 1038, soli supremæ auctoritati ecclesiasticæ, nempe R. Pontifici et Concilio generali, competit impedimenta impedientia vel dirimentia pro baptizatis constituere; et ex can. 1041, consuetudo novum impedimentum inducere aut existens abrogare nequit.

Dicemus itaque :

§ I. De *impedimentis prohibentibus*;

§ II. De *impedimentis dirimentibus*;

§ III. De *vitiis consensus* { errore
vi et metu ;

§ IV. De *vitiis formæ*, seu de clandestinitate.

§ I. De *impedimentis prohibentibus*.

Jure antiquo plura erant hujusmodi impedimenta, quæ jam inoleverunt. Tria hodie sunt, præter *Ecclesiæ vetitum* : *votum*, *mixta religio* et *cognatio legalis*.

I. *De vetito Ecclesiæ*.

1383. *Ecclesiæ vetitum*, quod *non proprie* inter impedimenta recensetur, est prohibitio, a Summo Pontifice vel Episcopo facta, aliquod determinatum matrimonium contrahendi, ob gravem causam : “ Ordinarii locorum omnibus in suo territorio actu commorantibus et suis subditis etiam

¹ *Codex*, c. 1036. — ² *Codex*, c. 1036, § 3.

extra fines sui territorii vetare possunt matrimonia in casu particulari, sed ad tempus tantum, justa de causa eaque perdurante. Vetito clausulam irritantem una Sedes Apostolica addere potest " 1.

Causæ hujusmodi vetiti sunt tres præsertim : a) fundata suspicio latentis impedimenti ; b) timor ne jus tertii lædatur ; v. g., pendente lite de valore prioris matrimonii ; c) scandalum vel aliud grave damnum vitandum. Gravi-ter peccat qui contra tale vetitum matrimonium contrahit, nisi constet levem esse causam aut non amplius subsistentem.

Parochus, cum jurisdictione careat in foro externo, proprie non potest vetitum opponere, sed, gravi de causa, assistentiam suam denegare matrimonio.

II. *De impedimento prohibente voti.*

1384. 1º Quintuplex votum matrimonium reddit illicitum, votum scilicet *simplex* : a) *perpetuæ* seu *perfectæ castitatis*, quod consistit in promissione Deo facta perpetuo abstinendi ab omni venerea delectatione sive externa sive interna ; b) *non nubendi*, seu *cælibatus*, directe consistens in promissione non contrahendi matrimonium ; c) *virginitatis* quod, presse sumptum, consistit in promissione abstinendi ab illo primo opere carnali quo virginitas amittitur ; sed in praxi qui virginitatem vovet, communiter aut castitatem aut cœlibatum intendit : unde ejus intentio sedulo scrutanda est ; d) *suscipiendi ordines sacros* ; e) *amplectendi statum religiosum* 2.

1385. 2º Qui talia vota emiserunt graviter peccant ineundo matrimonium, cum eo ipso suum votum violent aut sese exponant periculo proximo illud violandi. — Inito autem matrimonio, non potest absque peccato debitum petere qui cum voto castitatis nupsit, item qui nupsit

1 Codex, c. 1039. — 2 Codex, c. 1058, § 1.

cum voto virginitatis quamdiu carnis integritatem servavit; nec petere nec reddere debitum potest qui cum voto suscipiendi ordines nupsit, si compars, hoc de voto certior facta consentiat ut vovens, positis ponendis, ordines suscipiat; qui autem emisit votum ingrediendi religionem, graviter peccat matrimonium ineundo et prima vice petendo debitum, sed, semel consummato matrimonio, licite reddit ac petit debitum; qui emisit votum cœlibatus, inito matrimonio, illud consummare potest. — Soluta autem matrimonio, reviviscunt hæc vota, præter votum virginitatis.

1386. 3° Plerumque expedit dispensationem ab his votis exquirere ante matrimonii consummationem, imo ante matrimonium ipsum. Hujusmodi autem relaxatio conceditur aliquando a Papa, aliquando ab Ordinario, ut dicetur infra.

III. *De impedimento mixtæ religionis.*

1387. 1° **Notio et ratio hujus prohibitionis.** Impedimentum mixtæ religionis *existit inter duos baptizatos, quorum unus est catholicus, alter hæreticæ aut schismaticæ sectæ adscriptus* ¹.

1388. Ab hujusmodi connubiis Ecclesia “horret”, “tum ob flagitiosam in divinis rebus communionem, tum ob impendens catholico conjugii perversionis periculum, pravamque sobolis institutionem” ², tum ob discordiæ occasionem proximam, tum ob indifferentismi fomentum ³.

1389. Unde graviter peccant catholici qui, *absque dispensatione*, matrimonium ineunt cum hæreticis. Quod verum est, etiamsi in casu periculum perversionis absit; nam alia sunt pericula,

¹ *Codex*, c. 1060. — ² *Gregorius XVI*, 30 Apr. 1841.

³ *Leo XIII*, *Const. Arcanum*.

et insuper, etiam cessante præcepto naturali, remanet præceptum positivum Ecclesiæ in præsumptione periculi fundatum (n. 96). — Graviter etiam peccarent parochi qui aliquo ritu vel sua mera præsentia hujusmodi sacrilegum connubium confirmarent ¹. Attamen parochi assistentia a S. Sede toleratur quoties matrimonium mixtum sine graviore damno impediri nequit; sed in his casibus, ad Episcopum recurratur.

1390. 2º Officia parochi quoad mixta matrimonia. A) Parochi totis viribus conari debent ne hujusmodi connubia ineantur ².

Ad hunc finem assequendum maxime conducit : a) frequens fidelium instructio : b) parochorum conspiratio in deterrendo juniores a nimia Protestantium frequentatione, in præbendo catholicæ juventuti occasiones simul conveniendi et honestæ recreationi vacandi ; c) examen accuratum de canonicis et gravibus causis.

B) *Post celebratas mixtas nuptias* ex legitima dispensatione, parochi gravi conscientiae onere se obligari sciant invigilandi ut promissæ a conjugibus conditiones observentur et effectum sortiantur ³.

1391. 3º Conditiones dispensationis. Non conceditur nisi : a) *causæ* justæ ac graves, etiam boni privati, in parte catholica urgeant ; b) *cautiones* præstentur (regulariter in scriptis) : 1º ab *utroque* conjugue, de universa prole catholice tantum educanda ; 2º ab *acatholico* conjugue, de amovendo a conjugue catholico perversionis periculo ; c) *certitudo moralis* habeatur de cautionum implemento ⁴.

¹ Decret. S. C. Concilii, apud GASPARRI, n. 446.

² Codex, c. 1064, n. 1. — ³ Codex, c. 1064.

⁴ Codex, c. 1061. — Juxta Decretum Stⁱ Officii, 14 jan. 1932, dispensatio nunquam concedatur, "nisi præstitis antea a nupturientibus cautionibus, quarum fidelem executionem, etiam vi legum civilium, quibus alteruter subjectus sit, vigentium in loco actualis vel (si forte alio discessuri prævideantur) futuræ eorum commorationis, nemo præpedire valeat; secus ipsa dispensatio sit prorsus nulla et invalida".

B) In matrimoniis mixtis interrogationes de consensu fieri debent. “Sed *omnes sacri ritus prohibentur*; quod si ex hac prohibitione graviora mala prævideantur, Ordinarius potest aliquam ex consuetis ceremoniis, exclusa semper Missæ celebratione, permittere” ¹.

Conjuges nequeunt nec ante neque post matrimonium coram paracho initum, adire ministrum acatholicum, nisi hic agat partes magistratus civilis. “Si parochus certe noverit sponso hanc legem violaturos esse vel jam violasse, eorum matrimonio ne assistat, nisi ex gravissimis causis, remoto scandalo et consulto prius Ordinario². Non improbat tamen quod, lege civili jubente, conjuges se sistant coram ministro acatholico, *officialis civilis tantum* munere fungente, idque ad actum civilem duntaxat explendum, effectuum civilium gratia” ³. — Pars catholica quæ matrimonium init coram acatholico ministro, uti sacris addicto, eo ipso incurrit excommunicationem Ordinario reservatam ⁴.

N. B. — “Absterreantur quoque fideles a matrimonio contrahendo cum iis *qui notorie aut catholicam fidem abjecerunt*, etsi ad sectam acatholicam non transierint, aut *societatibus ab Ecclesia damnatis adscripti sunt*. Parochus prædictis nuptiis ne assistat nisi consulto Ordinario, qui, inspectis omnibus rei adjunctis, ei permittere poterit ut matrimonio intersit, dummodo urgeat gravis causa et pro suo prudenti arbitrio Ordinarius judicet satis cautum esse catholicæ educationi universæ proles et remotiōni periculi perversionis alterius conjugis” ⁵.

“Si *publicus peccator* aut *censura notorie innodatus* prius ad sacramentalem confessionem accedere aut cum Ecclesia reconciliari recusaverit, parochus ejus matrimonio ne assistat, nisi gravis urgeat causa, de qua, si fieri possit, consulat Ordinarium” ⁶.

IV. De impedimento cognationis Legalis.

1392. “In iis regionibus ubi lege civili legalis cognatio, ex adoptione orta, nuptias reddit *illici-*

¹ Codex, c. 1102, § 2.

² Codex, c. 1063, § 2. — ³ Ibid., § 3.

⁴ Codex, c. 2319, § 1, n. 1.

⁵ Codex, c. 1065. — ⁶ Codex, c. 1066.

tas, jure quoque canonico, matrimonium *illicitum* est " ¹.

Unde sedulo notandum est legali cognatione matrimonium reddi *illicitum tantum* aut *illicitum simul et invalidum*, prout lex civilis prohibet tantum aut etiam irritat hujusmodi connubium (infra, 1435) ².

§ II. De impedimentis dirimentibus.

N. B. — Hic operæ pretium est animadvertere, quoad hæc impedimenta, accurate, distinguendum esse inter jus *antiquum* et jus *novum* quod die Pentecostes 1918 vigere incœpit; nam validitas matrimoniorum ante hanc diem celebratorum ex jure *antiquo* dignoscenda erit, postea vero ex *Codice*. Idcirco discrimina inter utrumque jus expone-mus ubi de singulis impedimentis.

1393. Principia generalia. A) Impedimenta dirimentia sunt vel *juris divini naturalis* (impotentia et consanguinitas in primo gradu lineæ rectæ); aut *divini positivi* (ligamen), vel *juris ecclesiastici*, ut ordo, votum, etc. Impedimenta juris divini ligant omnes homines, etiam hæreticos et infideles. Impedimentis juris ecclesiastici, quæ hodie statui possunt tantum a S. Pontifice vel a Concilio generali ³, *regulariter* subjiciuntur etiam hæretici, schismatici et apostatæ. Ab impedimentis autem incurrendis non excusat ignorantia etiam invincibilis, quia leges irritantes afficiunt etiam ignorantes ⁴, neque excusant *regulariter* ⁵ grave damnum contrahentium vel impossibilitas dispensationem obtinendi in casu parti-

¹ *Codex*, c. 1059.

² In Gallia autem lex civilis *tantum prohibet* hæc matrimonia : " Le mariage est *prohibé* : entre l'adoptant, l'adopté et ses descendants; entre les enfants adoptifs du même individu; entre l'adopté et les enfants, soit légitimes, soit naturels, qui pourraient survenir à l'adoptant; entre l'adopté et le conjoint de l'adoptant; et réciproquement entre l'adoptant et le conjoint de l'adopté ". (*Code civil*, a. 348.)

³ *Codex*, c. 1038, 1041. — ⁴ *Codex*, c. 16.

⁵ Dicitur *regulariter*, quia in casu quo omnino deberet aliquis matrimonio privari, impedimentum juris ecclesiastici cessat.

culari, nam leges irritantes, quæ propter bonum publicum feruntur, non cessant propter aliquod bonum privatum.

1394. B) Hic quæri potest num liceat contrahere cum *impedimento dubio*. Resp. **a)** In dubio *juris* licet pro quocumque impedimento, quia lex vere dubia non obligat ¹.

b) In dubio *facti*, non licet, si agitur de impedimento juris naturalis aut divini, excepto tamen casu impedimenti quod *omne* matrimonium absolute excluderet : prævalet enim nativum jus quod habet unusquisque ad matrimonium, salvo jure tertii; unde in dubio de impotentia, contrahere licet (n. 1404, b), non vero in dubio de morte conjugis; — licet, si agitur de impedimento juris ecclesiastici in quo solet S. Sedes dispensare, sed cum dispensatione Ordinarii ad cautelam, nam non constat in hoc casu Ecclesiam velle dispensationem supplere; licet autem etiam sine prævia dispensatione quando necessitas urget, v. g., ad vitandum infamiam.

1395. C) Undecim in *Codice recensentur* impedimenta dirimentia, quæ in duas classes logice distribui possunt : 1° impedimenta quæ *habilitatem contrahentium* afficiunt *absolute* : ætas, impotentia ², ligamen, votum et ordo; 2° *relative* : cognatio, affinitas, honestas publica, cultus disparitas, raptus et crimen. De quibus nunc sigillatim.

I. De ætate.

1396. Ex *Codice*, irritum est matrimonium ante annum quartum decimum completum pro feminis, ante annum decimum sextum completum pro masculis ³.

¹ *Codex*, c. 15. — ² Impotentia potest esse *relativa* tantum.

³ *Codex*, c. 1067, ubi additur : " Licet matrimonium post prædic-

Lex vetus addebat : nisi *malitia* (id est præmaturaabilitas corporis et mentis) *suppleat ætatem*. Nam ideo matrimonium juniorum erat invalidum quia præsumebantur inhabiles ad contrahendum; jamvero præsumptio cedebat veritati (n. 96). Sed jam non valet illa exceptio, de qua silet omnino *Codex*. — Olim ætas canonica erat duodecimus annus pro feminis et annus quartus decimus pro masculis.

1397. Cum autem *jure naturali* illa sola matrimonia sint invalida quæ contrahuntur absque sufficienti discretionem, potest valere matrimonium ante pubertatem initum a *non baptizatis*. Eadem de causa ab impedimento canonico ætatis Ecclesia dispensare baptizatos valet; sed dispensatio rarissime conceditur et sub conditione ne contrahentes cohabitent antequam ad nubilem ætatem pervenerint.

II. De impedimento impotentiae.

1398. 1º **Notio impotentiae.** A) Impotentia est quidem impedimentum matrimonii *naturale*; sed ad Ecclesiam pertinet, quatenus est juris naturalis interpres, definire in quo illud consistat. Jamvero impotentia, quatenus est impedimentum *canonicum* matrimonii, *non est impotentia generandi* seu sterilitas¹, *sed impotentia coeundi* seu ita coeundi ut vir semen effundere valeat intra vaginam mulieris². Siquidem matrimonium *primario* institutum est in procreationem prolis, sed *secundario* in remedium concupiscentiae; ideoque validum censetur quoties hic secundarius finis obtinetur, etiamsi primarius *per accidens* attingi non valeat.

tam ætatem contractum validum sit, curent tamen animarum pastores ab eo avertere juvenes ante ætatem, qua, secundum regionis receptos mores, matrimonium iniri solet¹. Cf. PLANIOL, I, 1012, 1050-1052, 704-706.

¹ *Codex*, c. 1068, § 3 : "Sterilitas matrimonium nec dirimit, nec impedit.

² Juxta quosdam, ut *Capelmann*, p. 164, *Ballerini P.*, n. 873, aliosque, impotentia non existit quando vir ad os vaginæ seminare potest, ita ut semen in vaginam et uterum attrahi possit.

Hinc valide contrahunt *steriles*, dummodo copulam inter se habere valeant sensu explicato; invalide autem contrahunt *eunuchi* qui, duobus testiculis carentes, semen effundere non valent¹.

B) Impotentia est : a) *naturalis*, quando ab ipsa corporis constitutione oritur; *accidentalis*, quando ex morbo aut vulnere provenit; b) *antecedens*, quando matrimonium præcedit; *subsequens*, si post matrimonium jam contractum occurrit; c) *perpetua*, si mediis humanis licitis, nec graviter periculosis, tolli nequit; *temporanea*, si his mediis sanari valet; d) *absoluta*, quæ habetur relate ad quamcumque personam; *relativa*, quæ non est nisi cum tali determinata, v. g., propter defectum proportionis inter sexualia organa.

1399. 2º Conditiones ut impotentia sit impedimentum dirimens. A) *Principium*: *Impotentia antecedens et perpetua matrimonium dirimit quoad omnes, si absoluta; si vero sit relativa, respectu illius personæ quacum vera copula est impossibilis.* Qui enim laborat perpetua impotentia coeundi, non potest alteri jus dare ad copulam, cujus omnino incapax est: ex quo sequitur hoc impedimentum esse *juris naturalis* ac proinde indispensabile².

Impotentia vero *temporanea*, cum non reddat inhabilem ad copulam nisi ad tempus, non obstat validitati matrimonii: potest enim valide jus transferri cujus exercitium tantum suspenditur. — Hinc, quando post matrimonium detegitur talis impotentia, multo probabilius adest obligatio eam tollendi, si absque periculo vitæ vel gravis morbi id fieri possit³, ne compars suo jure fraudetur.

1400. B) Corollaria. Impotentia igitur laborant : a) *Viri* 1) carentes *utroque* testiculo, quia seminare non valent; 2) quorum testiculi ita sunt contusi ut munere suo fungi nequeant; 3) quorum membrum virile *erigi nequit* (quem defectum antiqui *frigiditatem* vocabant); 4) qui *semper* seminant antequam vas naturale penetrare valuerint;

¹ Ita *Sixtus V*, Motu proprio *Quod frequenter*, 27 Junii 1587.

² *Codex*, c. 1068, § 1.

³ Hodie sæpe deest periculum hujusmodi, propter mirificos progressus artis chirurgicæ.

5) qui *vasectomiam* subierunt, qua nempe sectum est canale quo semen defertur¹.

b) *Feminæ* 1) vulva aut vagina carentes, quia omnino inhabiles sunt ad copulam; 2) probabilius vulvam aut vaginam habentes nimis occlusam vel arctam, ita ut sine periculo mortis aperiri nequeat.

1401. C) Disputatur inter theologos num impotens haberi debeat mulier, cujus uterus et ovaria desunt aut excisa sunt². Alii dicunt hanc mulierem esse impotentem, quia ovaria in muliere non minus requiruntur ad conceptum quam testiculi in viro. Alii autem tenent hanc esse quidem sterilem, sed non impotentem : nam id quod requiritur et sufficit ad essentiam matrimonii est potentia *coeundi, non generandi*; hæc autem existit, dummodo vagina integra maneat³.

1402. Hac de re *S. Officium*, in duobus casibus particularibus, ita respondit : Die 3 Febr. 1887, ad quæsitum ; “ Num mulier, per *utriusque ovarii* excisi defectum *sterilis effecta*, ad matrimonium ineundum permitti valeat et liceat, necne ”?; responsum est : “ Re mature diuque perpensa, matrimonium mulieris de qua in casu, non esse impediendum ”. — Die autem 30 Jul. 1890, ad quæsitum : “ Num mulier N. N., cui operatione chirurgica ablata sunt *duo ovaria et uterus*, admitti possit ad matrimonium contrahendum ”?; responsum est : “ Matrimonium non esse impediendum ”.

Tandem die 2 Apr. 1909, Sacra Congregatio *de disciplina Sacramentorum* respondit *matrimonium non esse impediendum*, pro casu quo *certo*, attestante medico, uterus et duo ovaria totaliter ablata fuerint⁴.

In praxi, sequenda est regula a *Codice*⁵ tradita :

¹ *N. Rev. théol.*, 1910, p. 417-422; *Amer. Eccles. Review*, march 1910, pp. 271, 475. — De licitate hujus operationis, idem fere dicendum ac de ovariorum excisione, infra, n. 1409.

² Hodie sine magno periculo fit illa operatio, quæ *Porro* appellatur, a medico qui primus feliciter eam peregit.

³ *Berardi*, *Casus Conscientiæ*, an. 1892, p. 22 sq., comparatione rem sic illustrat : “ Vetula octoginta vel nonaginta annorum est certe ad generationem inepta; et nihilominus ejus matrimonium validum est. At vero quid differentiæ? Vetula est vitis cui radices desiccatae, mulier sine ovariis est vitis cui radices amputatae sunt. Ambæ fructus, ambæ generationis incapaces. Ergo si valet matrimonium primæ, valere debet etiam matrimonium secundæ ”.

⁴ *Le Can. contemp.*, Juin 1910, p. 336; *Nouvelle Revue théol.*, Avril 1910, p. 196. — ⁵ *Codex*, c. 1068, § 2.

“ Si impedimentum impotentiae dubium sit, sive dubio juris sive dubio facti, matrimonium non est impediendum ”.

1403. **Notandum** est : a) hujusmodi excisiones licitas esse tantum gravissima de causa, nempe ad vitandum mortis periculum, b) mulierem, quæ has operationes passa est, non posse licite matrimonium contrahere, nisi præmonito sponso.

1404. 3° **De ratione agendi quoad impotentes.** a) Quando *certum* est impotentiam esse antecedentem et perpetuam, *regulariter* conjuges moneri debent ut separentur quoad torum; secus enim periculo contra castitatem peccandi exponuntur.

Dicitur *regulariter*, quia sæpe expedit, ad peccata formalia vitanda, eos in bona fide relinquere : 1) usquedum matrimonii nullitas a iudice ecclesiastico declaretur; 2) vel quando nullitas matrimonii declarari nequit sive ob scandalum, sive ob legem civilem, quæ tale impedimentum non admittit, simulque prævidetur conjuges monitione non esse profuturos. Immo in hoc duplici casu, eis positive permitti potest vivere ut frater et soror, dummodo talis cohabitatio non sit occasio peccandi¹.

Si vero nullum timeatur scandalum aliudve grave incommodum, rem ad Episcopum deferri expedit ut duplici judiciali sententia nullitas matrimonii pronuntietur² : tunc pars, quæ impotentia non laborat, alias nuptias inire potest; altera innupta manere debet, nisi impotentia sit solum *relativa*.

b) “ Si impedimentum impotentiae dubium sit, sive dubio juris sive dubio facti, matrimonium non est impediendum ”³.

c) Cum sæpe difficile sit probare impotentiam esse antecedentem et perpetuam, præstat petere dispensatio-

¹ Ita *S. C. Concilii*, 15 Dec. 1877, ap. GASPARRI, n. 535.

² Ordo sequendus describitur in *Constit. Dei Miseratione* Bened. XIV, et *Instr. S. C. Concilii*, 22 Aug. 1840; necnon *Instr. S. Officii* pro confectione processus super viri impotentia, et non secuta matrimonii consummatione; quæ documenta invenies ap. GASPARRI, t. II, p. 538-555; Bassibey, *Le mariage devant les tribunaux ecclésiast.*, Paris, 1899.

³ *Codex*, c. 1068, § 2.

nem super matrimonio rato et non consummato, ad normam Bullæ *Dei miseratione* a Benedicto XIV editæ 29 Nov. 1741¹.

1405. Hermaphroditi, qui nempe utriusque sexus participes esse censentur, sexui prævalenti adjudicandi sunt, et conjugii alterius sexus per matrimonium jungi possunt. Qui vero sexui determinato adjudicari nequeunt, nequeunt contrahere.

III. *De impedimento ligaminis.*

1406. 1º Notio. Impedimentum ligaminis² consistit in eo quod *ille qui jam inivit matrimonium non potest aliud contrahere, nisi prius solutum fuerit.* Hoc impedimentum est juris divini, et exinde afficit omnes homines.

Solvitur autem prius matrimonium quadruplici modo : **a)** privilegio Paulino (n. 1346); **b)** dispensatione S. Pontificis vel professione religiosa (n. 1346); **c)** declaratione authentica invaliditatis primi matrimonii; **d)** morte alterius conjugis. De his duobus posterioribus modis pauca adnotanda sunt.

1407. 2º Conditiones ad cessationem hujus impedimenti. **A)** Ex *Codice*, "quamvis prius matrimonium sit irritum aut solutum qualibet ex causa, non licet contrahere, antequam de priori nullitate aut solutione legitime et certo constiterit" 3. Ad normam autem Constit. Benedicti XIV *Dei miseratione* et ex can. 1986-1987, ut prius matrimonium *authentice declaretur invalidum*, regulariter duplex exigitur sententia judicialis nullitati favens. Ex can. 1990-1992, sufficit una sententia quando ex certo et authentico documento constat de existentia *quorundam* impe-

¹ *Acta S. Sedis*, XXXI, p. 37-41; BASSIBEY, *op. cit.*, l. III, n. 230.

² *Codex*, c. 1069, § 1.

³ *Codex*, c. 1069, § 2. — De modo procedendi cfr. *Codex*, c. 1966-1969, 1986-1992.

dimentorum, simulque pari certitudine apparet dispensationem super his datam non esse.

B) Ut autem primus conjux jure ac merito *reputetur mortuus*, requiritur moralis certitudo de ejus obitu, sumpta ad normam *Instruct. S. Officii*, 13 Maii 1868¹, ex documento authentico, ex depositione testium oculatorum, auricularium, juratorum, ex conjecturis, præsumptionibus, indi-
ciis et adjunctis. — In praxi, parochus novis nuptiis assistere potest, nulla petita Ordinarii licentia, dummodo per authenticum documentum aut rei evidentiam in loco constet de obitu prioris conjugis. Si vero res sit dubia, ad Episcopum recurratur, qui et ipse, quando res est implexa, casum S. Sedi exponat.

Qui in dubio de morte conjugis, ad novas nuptias convolvit, debitum reddere, petere non potest. Qui, post matrimonium novum jam contractum, dubitare incipit nec dubium excutere valet, debitum petere ac reddere potest. Si tandem certo moraliter constat priorem conjugem adhuc vivere, novum matrimonium omnino solvitur; sed proles, ex secundo matrimonio genita, ut legitima habetur, propter bonam fidem parentum.

IV. *De impedimento voti.*

1408. 1° Duo sunt vota quæ matrimonium invalidum reddunt : A) votum *solemne castitatis* perfectæ in Ordine vel Congregatione monastica emissum ; B) vota *simplicia scholasticorum* et coadjutorum *Societatis Jesu* post biennium novitiatus emissa².

1409. 2° Pœnalitates. Excommunicationem latæ sententiæ Sedi Apostolicæ simpliciter reservatam³ incur-

¹ Cf. *S. Congreg. Sacrament.*, 12 Martii 1910, in *Act. Apost. Sedis*, vol. II, p. 196-203.

² " Invalide matrimonium attentant religiosi qui vota solemnia professi sunt, aut vota simplicia, quibus ex speciali Sedis Apostolicæ præscripto vis addita sit nuptias irritandi ". *Codex*, c. 1073.

³ *Codex*, c. 2388.

runt regulares vel moniales post votum solemne castitatis matrimonium contrahere, etiam mere civiliter, *præsumentes*, necnon omnes cum illis item *præsumentes* contrahere (n. 804).

1410. 3° Communiter hodie tenetur votum solemne non dirimere matrimonium jure naturali, sed solum *jure ecclesiastico*. Unde R. Pontifex potest dispensare et de facto dispensat.

V. De impedimento Ordinis.

1411. Ex *Tridentino* ¹, Ordo sacer seu major, valide et libere susceptus, dirimit subsequens matrimonium, saltem in Ecclesia latina ², et apud Maronitas et Italo-Græcos ³. Quod confirmavit *Codex* ⁴. — Matrimonium dirimit Ordo sacer *jure ecclesiastico* tantum; unde R. Pontifex ab hoc impedimento dispensare potest; sed id facere non solet, nisi gravissima de causa. — Pœnæ quæ feruntur contra violantes impedimentum voti (n. 1410), eadem sancitæ sunt contra clericos majores matrimonium attentantes et eorum uxores.

VI. De impedimento consanguinitatis.

1412. 1° **Notio.** Consanguinitas est *propinquitās existens inter personas, quarum una descendit ab alia, vel quæ ambæ ab eadem, tamquam a communi et proximo stipite, per carnalem generationem descendunt*.

Tria igitur in consanguinitate distinguenda sunt : stipes, linea, gradus ⁵. a) *Stipes* est persona a qua tanquam a radice consanguinei originem ducunt. b) *Linea* est series personarum quæ ab eodem stipite oriuntur. Duplex est : *recta* et *collateralis*. Prior est series personarum, quarum

¹ Sess. XXIV, can. 9.

² Matrimonii antea contracti solum usum prohibet in Ecclesia latina.

³ Controvertitur num idem dicendum sit de ceteris Orientalibus. Probabilior videtur sententia affirmans.

⁴ *Codex*, c. 2388, § 1. — ⁵ *Codex*, c. 96, § 1.

una ab altera descendit, ideoque complectitur ascendentes, quales sunt pater, avus, proavus, etc., et descendentes, nempe filius, nepos, pronepos, etc. Linea collateralis, seu obliqua aut transversalis, est series personarum quæ ab eodem stipite descendunt, sed non una ab altera; v. g., frater et soror, consobrinus et consobrina. Quæ linea est æqualis, quando consanguinei a communi stipite æqualiter distant, ut frater et soror, consobrinus et consobrina; inæqualis autem, quando unus magis et alter minus a communi stipite distat, v. g., avunculus et neptis. c) *Gradus* est mensura distantiae inter personas consanguineas et communem stipitem: ita frater et soror sunt in primo gradu consanguinitatis collateralis, quia uno gradu a communi stipite distant.

1413. 2º Modus computandi *hos gradus* non est idem in jure canonico ac in jure civili Romano aut plerisque modernis legibus ¹.

Juxta methodum *canonicam*, in linea recta tot sunt gradus quot generationes, seu aliis verbis tot sunt gradus quot personæ, solo dempto stipite ²; ita pater et filius sunt in primo gradu, avus et neptis in secundo gradu. In linea collateralis æquali, personæ eo gradu distant inter se quo distant a communi stipite, seu tot sunt gradus quot personæ in una linea, dempto stipite; v. g., frater et soror sunt in primo gradu, eorum filii in secundo. In linea collateralis inæquali, personæ eo gradu distant inter se quo illarum remotior distat a communi stipite ³; ita avunculus et neptis sunt in secundo gradu. Juxta stylum Curiae, aliquando necesse est, quando dispensatio petitur, exprimere etiam gradum propinquiorem. Insuper, si quis descendat ab uno stipite duplici via inæquali, via brevior attendenda est.

1414. 3º De extensione impedimenti consanguinitatis. *Jure autem canonico*, consanguinitas recta matrimonium dirimit usque in infinitum; in linea autem collateralis usque ad tertium gradum ⁴ inclusive a die Pentecostes 1918; olim vero

¹ In linea recta jus canonicum, jus romanum et jus civile gallicum consentiunt: sed in linea collateralis, juxta jus romanum et gallicum, tot sunt gradus quot computantur generationes ex *utraque* parte simul. — ² *Codex*, c. 96, § 2.

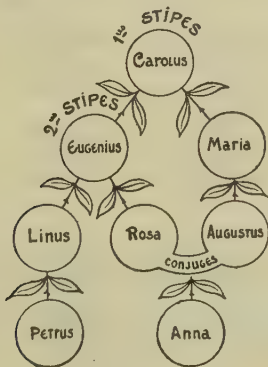
³ *Codex*, c. 96, § 3. — ⁴ *Codex*, c. 1076, § 1 et 2.

usque ad *quartum* gradum. Unde jus canonicum extendit impedimentum consanguinitatis ultra limites juris naturalis.

Si enim ad *jus mere naturale* respicias : a) consanguinitas in primo gradu lineæ rectæ (inter patrem et filiam, matrem et filium) certo matrimonium dirimit ; b) probabiliter consanguinitas in lineâ recta matrimonium dirimit in infinitum ; c) in lineâ autem collateralis, probabiliter connubium in primo gradu, i. e., inter fratrem et sororem prohibetur jure naturali, sed *secundario* : unde Deus in hoc dispensare potuit, præsertim initio generis humani. Ecclesiam in hoc dispensare inauditum est ; unde si Gentiles ad fidem conversi retinere vellent ut conjugem fratrem vel sororem, casus ad S. Sedem referri deberet. — Ceteri autem gradus lineæ collateralis matrimonium non dirimunt jure naturali, sed tantum ecclesiastico.

1415. 4° Multiplex consanguinitas esse potest ; quod recte intelligere necesse est, cum singula hujusmodi vincula constituent impedimentum necessario exprimendum ad validam dispensationem obtinendam. Tres sunt hujus multiplicitatis causæ.

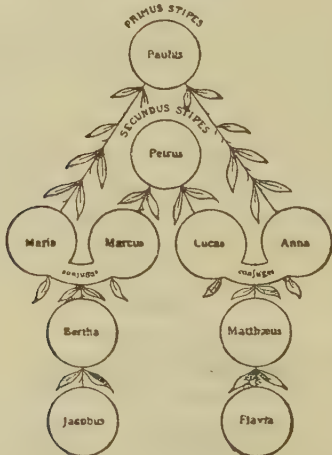
A) Si quis prolem habuerit ex persona sibi consanguinea, quam in matrimonium duxerat obtenta dispensatione ; sit sequens schema.

Ut ex hoc stemmate constat, Petrus et Anna ex duplici communi capite descendunt, nempe ex *Eugenio* et ex *Carolo* (quia parentes Annæ jam consanguinei erant), et ideo duplici ligantur vinculo consanguinitatis in secundo et tertio gradu.

1416. B) Quando personæ inter se consanguineæ prolem procrearunt ex personis inter se consanguineis, v. g., quando duo fratres ex uno stipite orti ducunt duas sorores ex alio stipite ortas, et ex eis prolem generant.

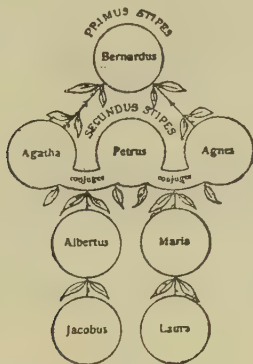
Ut ex hoc stemmate apparet, duo fratres, Marcus et Lucas, ex stipite Petro, matrimonium contrahunt cum duabus sororibus, Maria et Anna, ex stipite Paulo; hinc Bertha et Matthæus consanguinei sunt in *duplici secundo* æquali, quia uterque descendit tum a Petro, tum a Paulo, et uterque distat duabus generationibus ab utroque stipite;

Jacobus et Flavia sunt in *duplici tertio* æquali, quia tribus generationibus uterque distat ab utroque stipite.

1417. C) Quando quis prolem habet ex pluribus personis inter se consanguineis, v. g., quando

quis successive contrahit cum duabus sororibus vel consobrinis et ex eis prolem generat.

In hoc schemate Petrus successive ducit Agatham et Agnetem, duas sorores ex Bernardo ortas : e priori genuit Albertum, e posteriori genuit Mariam, etc. Quapropter Jacobus et Laura consanguinei sunt in tertio æquali ex stipite Bernardo, et simul in secundo æquali ex stipite Petro.

1418. 5º Corollarium : *De modo inveniendi gradus consanguinitatis.*

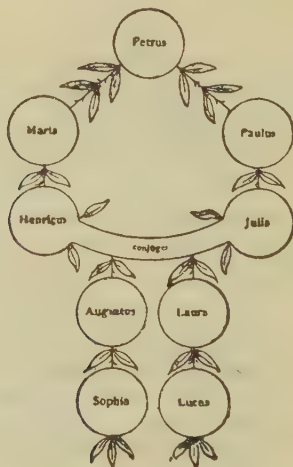
A) Quando unicus est stipes communis, et hic cognoscitur, facile conficitur *arbor genealogica descendens*, in summo chartæ scribendo nomen stipitis communis, et infra nomina personarum hinc et inde descendentium, usquedum ad spon-
sos deveniatur, ut in præviis schematibus. Quo
posito, facile computantur gradus, juxta regulas
superius expositas.

1419. B) Crescit vero difficultas, quando mul-
tiplex adest consanguinitas et nupturientes modo
solum confuso cognoscunt se esse consanguineos,
quin possint varios stipes communes indicare.

a) Primum duplex *arbor genealogica ascendens* describenda est, una pro sponso et altera pro sponsa; videlicet in prima cella scribitur nomen sponsi, — postea nomen patris et matris ejus, — deinde nomen avorum et aviarum ex parte patris et ex parte matris, et ita porro usque ad tertium gradum ex jure *novo*, sed usque ad *quartum* ex jure *antiquo*. Quod quidem fit tum ex declarationibus sponsorum, tum ex registis, scribendo nomina et cognomina, quo facilius errores vitentur.

b) Dein *collatio* fiat inter utramque arborem genealogicam, et speciali signo, v. g., eadem littera A, B, C ... notentur personæ utrique arbori communes: tot enim sunt stipites quot personæ communes. Attamen pro duplici stipite computandi non sunt duo conjuges, qui sunt cognationis causa: hi enim non efformant nisi unum eundemque stipitem.

1420. c) Postea fit *computatio* impedimentorum et graduum. Jamvero quot sunt stipites communes, tot sunt impedimenta.

Ante Pentecosten 1918, ex eodem stipite aliquando plura nascebantur impedimenta: si a nupturientibus ad communem stipitem duplici, vel triplici via ascendebatur, seu, aliis verbis, si duplex vel triplex linea duci poterat ab uno sponso ad alium per communem stipitem, duplex vel

triplex erat impedimentum. Unde regula generalis erat *tot esse impedimenta distincta quot erant diversi modi a sponso ad sponsam eundi, per continuam lineam, mediante communi stipite*. Ut adessent diversi modi, sufficiebat ut diversitas adesset in *uno* ex annulis quibus sponsi connectebantur. — In computandis vinculis et gradibus attendebatur tantum stipes *propinquior*; sed, si stipes propinquior constabat ex *duobus parentibus* qui erant *inter se consanguinei*, ascendendum erat et ad remotiorem stipitem, ex quo ipsi parentes oriebantur dummodo esset intra quartum gradum; v. g., si duo sponsi, Lucas et Sophia, erant in secundo gradu devincti, quia descendebant ab avis Henrico et Julia, qui et ipsi erant consobrini, utpote nepotes Petri, duplex dabatur stipes; unus proximior (Henricus-Julia), et alter remotior, scilicet Petrus; et ita tria erant impedimenta: unum in secundo gradu ex stipite Henrico-Julia, duo in quarto gradu ex stipite Petro, quia duplici via (per Juliam et per Henricum) ascendebatur a sponsis ad Petrum, seu, aliis verbis, duplex linea duci poterat a Luca ad Sophiam per stipitem Petrum.

d) Tandem, inventis variis stipibus et computatis gradibus expedit *descendentem genealogicam arborem* conficere, quo melius constet utrum error commissus fuerit an non; ita enim facilius gradus computantur ac clarius exhibetur sponsorum genealogia.

N. B. Apprime notanda est differentia duplex inter veterem et novam legislationem circa impedimentum consanguinitatis: 1° in veteri matrimonium in linea collateralis irritum est usque ad *quartum* gradum inclusive, dum in nova, usque ad *tertium* inclusive; 2° in veteri ex eodem stipite poterant multiplicari impedimenta dum in nova matrimonii impedimentum toties tantum multiplicatur quoties communis stipes multiplicatur.

VII. De cognatione spirituali.

1421. 1° Notio. Cognatio spiritualis est *propinquitat quædam personarum oriens ex Baptismo*.

Jure autem hodierno 1918, impedimentum spiritualis cognationis viget tantum: a) inter *baptizantem* et *baptizatum*; b) inter *patrinos* et *baptizatum*¹.

¹ Codex, c. 1079 et 768.

1422. 2° Conditiones ad incurrendum impedimentum. A) Requiritur ut baptismus *valide* conferatur; nam secus deficeret cognationis fundamentum quod est generatio spiritualis.

1423. Hinc : a) si solummodo *suppleantur cæremoniæ* baptismi, non contrahitur cognatio¹.

b) Si baptismus *conferatur sub conditione*, nullum est impedimentum pro patrinis, nisi iidem ad utrumque baptismum concurrerint².

c) Si baptismus in casu necessitatis et absque solemnitatibus conferatur, impedimentum contrahitur inter baptizantem et baptizatum et probabilius inter *patrinos* ac *baptizatum*.

B) Requiritur ut minister et patrini sint *baptizati*³; secus, utpote legibus Ecclesiæ non subjecti, non incurrunt hoc impedimentum quod est mere ecclesiasticum.

1424. C) Quoad *patrinos*, ut impedimentum incurrant, debent esse *valide* patrini, videlicet :

a) *Rationis usu* gaudere; b) *tangere physice* per se vel per procuratorem baptizatum vel saltem levare seu suscipere de sacro fonte aut de manibus baptizantis; c) *intentionem* habere *obeundi munus patrini*; d) ad nullam pertinere hæreticam aut schismaticam sectam nec sententia condemnatoria vel declaratoria esse excommunicati aut infames infamia juris⁴ aut exclusi ab *actibus legitimis*⁵ nec esse clerici depositi vel degradati; e) ab ipso baptizando ejusve parentibus vel tutoribus aut, his deficientibus, a ministro esse designati; f) nec esse pater vel mater vel conjux baptizandi (n. 882).

1425. Corollarium. Hinc, monente *Tridentino*, parochus antequam ad baptismum conferendum accedat, diligenter inquirere debet quis vel qui a parentibus electi fuerint ut patrini; et eos solum admittere videlicet non plures quam unum patrinum et unam matrinam, ne multiplicentur impedimenta; eosque docere quam cognationem contraxerint, ne matrimonium invalidum postea attentent.

¹ *Codex*, c. 762, § 2. — ² *Codex*, c. 763.

³ *Codex*, c. 765. — ⁴ *Codex*, c. 2293, 2320.

⁵ *Codex*, c. 2256.

1426. 3º De dispensatione in hoc impedimento. Cum hoc impedimentum sit juris ecclesiastici tantum, Ecclesia in eo dispensat, sed reluctantanter tantum, præsertim inter baptizantem et baptizatum.

1427. 4º Discrimen inter novum et antiquum jus. A) Olim non solum ex baptismo, sed etiam ex confirmatione oriebatur impedimentum, nunc tantum ex baptismo. B) Olim præter impedimenta superius indicata (n. 1421), erat impedimentum : 1) inter baptizantem et parentes baptizati; 2) inter patrilos et parentes baptizati.

VIII. De impedimento cognationis legalis.

1428. 1º Notio. Cognatio legalis est *propinquitat personarum oriens ex adoptione quæ fit secundum leges civiles*. "Qui lege civili inhabiles ad nuptias inter se ineundas habentur ob cognationem legalem ex adoptione ortam, nequeunt vi juris canonici inter se valide contrahere" ¹.

1429. 2º Extensio. Exinde apparet quæstionem de impedimento hujusmodi, olim valde implexam, hodie in liquido positam esse. Pro unaquaque gente, Ecclesia decernit ex adoptione legali oriri canonicum impedimentum *dirimens* pro omnibus qui lege civili *inhabiles* habentur ad nuptias inter se ineundas ex adoptione; impedimentum vero mere prohibens ubi lex civilis rem ita decernit. Insuper impedimentum canonicum eandem extensionem ac civile habet. In praxi igitur recurrendum est ad Codicem civilem cujusque nationis ².

¹ *Codex*, c. 1080.

² In *Gallia* ex adoptione oritur certo impedimentum *prohibens* (n. 1390) non autem impedimentum *dirimens*, juxta communem jurisperitorum sententiam. In *Italia*, impedimentum ut *dirimens* habetur.

1430. 3° Dispensatio. Cum hoc impedimentum sit juris ecclesiastici tantum, Ecclesia potest in eo dispensare; sed caveatur ne adoptio tegat cognationem naturalem illegitimam.

IX. *De impedimento affinitatis.*

1431. 1° Notio. Affinitas est *propinquitās quam quis habet cum consanguineis illius personæ quacum matrimonium contraxit validum, sive ratum tantum, sive ratum et consummatum*¹.

1432. 2° Extensio. Jure novo, affinitas matrimonium dirimit in linea *recta* in quolibet gradu; in linea collaterali usque ad *secundum gradum inclusive*².

1433. Quo melius intelligatur natura hujus impedimenti, notandum est illud incurri *a solo viro cum consanguineis mulieris* quacum matrimonium contraxit et *a sola muliere cum consanguineis viri*; minime autem a consanguineis viri cum consanguineis mulieris: *affinitas enim non parit affinitatem*. Hinc duo fratres possunt ducere duas sorores, pater et filius matrem et filiam.

1434. "Ita computatur affinitas ut qui sunt consanguinei viri, iidem in eadem linea et gradu sint affines mulieris et vice versa"³.

1435. 3° Multiplicatio affinitatis. "Affinitatis impedimentum multiplicatur: 1) quoties multiplicatur impedimentum consanguinitatis a quo procedit; 2) iterato successive matrimonio cum consanguineo conjugis defuncti"⁴. Ita, ex primo capite, uxor ter affinis est ejus qui mariti est ter consanguineus; ex secundo autem, mulier quæ successive matrimonium contrahit cum duobus inter se consanguineis, est bis affinis ceterorum consanguineorum.

¹ Codex, c. 97, § 1 et 2.

² Codex, c. 1077. — ³ Codex, c. 97, § 3. — ⁴ Codex, c. 1077, § 2.

1436. Aliquando etiam simul existunt inter nupturientes affinitas et consanguinitas; v. g., Petrus Catharinam ducit, sibi consanguineam in secundo gradu; mortua uxore, contrahere vult cum Gertrude, uxoris sorore: duo sunt in casu impedimenta, affinitatis in primo gradu collaterali et consanguinitatis in secundo gradu collaterali.

1437. 4° Quo jure affinitas matrimonium dirimat? Affinitas, etiam in primo gradu lineæ rectæ, *probabilius* oritur ex jure mere ecclesiastico. Hinc non est impedimentum pro *infidelibus*, etiam si postea baptismum suscipiunt. Codicis enim canon 97 statuit affinitatem oriri ex matrimonio sive *rato*, sive *rato* et consummato; atqui, juxta Codicis c. 1015, *ratum* dicitur matrimonium baptizatorum validum. — Impedimentum autem incurritur ex matrimonio valido inter partem baptizatam et infidelem¹, lege ecclesiastica directe attingente fidelem et indirecte infidelem.

1438. 5° De dispensatione ab affinitate.
a) Quoad lineam *rectam*, rarissime Ecclesia dispensat in *primo* gradu², raro in ceteris gradibus.

1439. b) In gradibus lineæ *collateralis*, non excepto primo³, Ecclesia "jam haud difficilem sese ostendit in dispensatione elargienda"⁴.

¹ "Quamquam impedimentum ex una tantum parte se habet, matrimonium tamen reddit aut illicitum aut invalidum". (*Codex*, c. 1036, § 3).

² Casum dispensationis hujusmodi invenire est in *Le Canoniste contemporain*, Nov. 1912, p. 659.

³ Res olim multum disputata fuit occasione dispensationis *Henrico VIII a Julio II* concessæ.

⁴ DESMET, n. 306. — Hucusque, si quis ducere volebat personam cujus matrem carnaliter cognovisset, dispensatio non concedebatur nisi sub conditione: "Dummodo tamen copula cum matre non antecesserit nativitatem filiæ". Inconveniens quod ita cavebatur, nunc removetur decreto *Commis. ad Cod. interpret.* 2-3 Jun. 1918, ubi statuitur: Si copula illicita et occulta præcesserit nativitatem nubendæ, de qua dubitari possit an sit filia vel soror alterius partis, applicandus est can. 1076, § 3: Nunquam matrimonium permittatur, si quod subsit dubium num partes sint consanguineæ in aliquo gradu lineæ rectæ aut in primo gradu lineæ collateralis "...".

1440. 6° De discrimine inter jus antiquum et novum. a) Olim definiebatur affinitas *propinquitat* quam quis contrahit cum consanguineis illius personæ quacum copulam carnalem perfectam habuit; b) exinde distinguebatur inter affinitatem licitam et illicitam; hodie nulla oritur affinitas ex copula illicita; c) affinitas ex copula licita dirimebat matrimonium in linea recta usque ad infinitum, juxta probabiliorem sententiam; usque ad quartum gradum inclusive in linea collateralis; affinitas vero ex copula illicita matrimonium dirimebat usque ad secundum gradum inclusive in utraque linea.

X. De impedimento publicæ honestatis.

1441. 1° Notio ex Codice: "Impedimentum publicæ honestatis oritur ex matrimonio invalido, sive consummato sive non, et ex publico vel notorio concubinato; et nuptias dirimit in primo et secundo gradu lineæ rectæ inter virum et consanguineas mulieris, ac vice versa"¹. Ita si Titius publice in concubinato vixit cum Lucia, matre Sophiæ, eo ipso contraxit impedimentum publicæ honestatis cum Sophia.

Hoc impedimentum *multiplicatur* ex pluribus matrimoniis invalidis.

1442. 2° Notio et extensio ex antiquo jure. Usque ad Pentecosten anni 1918, impedimentum honestatis publicæ erat *propinquitat personarum oriens tum ex sponsalibus validis, tum ex matrimonio rato et non consummato*.

1443. a) Publica honestas orta ex *validis sponsalibus* matrimonium dirimebat inter *sponsum* et *consanguineas* sponsæ, et vice versa, in primo gradu tantum.

b) Publica honestas ex *matrimonio rato* dirimebat nuptias usque ad *quartum* gradum inclusive, etiamsi orta esset ex matrimonio invalido, dummodo invalidum non fuisset ex defectu consensus.

1444. 3° De dispensatione ab hoc impedimento. Cum hoc impedimentum sit juris mere

¹ *Codex*, c. 1078. — Matrimonia dicta *civilia* hoc produciunt impedimentum dummodo tamen *cohabitent* pseudo-conjuges (*Com. Int.*, 12 mart. 1929, *A. A. S.*, 1929, p. 170).

ecclesiastici, Ecclesia in eo dispensat, sed cum cautela, cavendo nempe ne aliquis sibi matrimonio conjungat propriam prolem (n. 1439, not.).

XI. *De impedimento disparitatis cultus.*

1445. 1° Notio. “ Nullum est matrimonium contractum a persona non baptizata cum persona baptizata in *Ecclesia catholica* vel *ad eandem* ex hæresi aut schismate *conversa* ” ¹. Ita restringitur impedimentum quod antea etiam baptizatos in schismate aut hæresi afficiebat. — Nostris diebus, non solum inter paganos, sed etiam in magnis civitatibus catholicarum regionum, inveniri potest hujusmodi impedimentum.

1446. Sedulo notandum est agi in casu non de qualibet persona baptizata, etiam in hæresi, *sicut* olim, sed de persona baptizata in Ecclesia catholica vel ad Ecclesiam catholicam ex hæresi aut schismate conversa. Et adest impedimentum, etiamsi persona in Ecclesia catholica baptizata hæresi vel schismati postea adhæserit, aut ad Ecclesiam conversa iterum in hæresim relapsa sit.

1447. 2° Quandonam incurratur? Incurritur certe quando *certo moraliter* constat unam partem esse valide baptizatam, et alteram vel nullo modo vel invalide baptizatam. In casu autem *dubii* circa baptismum, investigatio quidem fieri debet, juxta instructionem *S. Officii*, diei 1 aug. 1883; sed si dubium maneat, hæc regula ex *Codice* tenenda est: “ Si pars tempore contracti matrimonii tanquam baptizata communiter habebatur aut ejus baptismus erat dubius, standum est, ad normam c. 1014², pro valore

¹ *Codex*, 1070, § 1. — ² Can. 1014 sic se habet: “ Matrimonium gaudet favore legis; quare in dubio standum est pro valore matrimonii donec contrarium probetur ”.

matrimonii donec certo probetur alteram partem baptizatam esse, alteram vero non baptizatam " ¹.

1448. Hinc : **a)** *Ante* matrimonium contrahendum inter partem certo baptizatam et alteram dubie baptizatam postulari potest dispensatio ad cautelam : quæ si negetur, sola concessa dispensatione super mixta religione (ut aliquando fit), nil impedit quin celebretur matrimonium. **b)** *Post* matrimonium contractum, nuptiæ habeantur ceu validæ, si probabile dubium oriatur et maneat de existentia aut validitate Baptismi sive unius, sive utriusque conjugum ; **c)** si vero, post initum matrimonium certo innotescat Baptismi nullitas, dijudicandus est valor matrimonii juxta hanc nullitatem. Scilicet si utriusque conjugis baptismus inveniatur inexistent, tunc valet eorum matrimonium dummodo absit quodcumque impedimentum juris naturalis aut divini ; si unius tantum conjugis baptismus est nullus, matrimonium est nullum.

1449. 3° **De dispensatione ab hoc impedimento.** **A)** Solus Romanus Pontifex in hoc impedimento propria potestate dispensare valet ; alii autem non nisi per indultum, quod conceditur in locis ubi multi sunt infideles.

1450. **B)** Conditions requisitæ ut dispensatio concedatur, sunt : **a)** *ut absit contumelia Creatoris*, id est periculum fidei vel morum pro parte catholica et ejus prole ; hinc infidelis promittere debet se daturum plenam libertatem catholicæ parti quoad exercitium ipsius religionis, et universam prolem in catholica religione institutam iri ² ; **b)** *ut pars fidelis pro viribus curet conversionem infidelis* ; **c)** *ut adsint graves causæ*, qualis est v. g., salus animæ illorum qui jam in tali matrimonio diu vixerunt, aut ab eo contrahendo vix cohiberi possunt. — Dispensatio scienter concessa sine gravi causa a R. Pontifice illicita esset, sed valida ; a delegato autem non solum illicita, sed etiam invalida.

¹ *Codex*, c. 1070, § 2. — ² *Codex*, c. 1071.

XII. *De impedimento raptus.*

1451. 1° Notio. Raptus definiri potest : *violenta abductio alicujus personæ de loco in locum, ubi sub potestate raptoris detinetur, matrimonii ineundi causa* ¹. Quod impedimentum a metu distinguitur; nam, etiam cessante metu, invalidum est matrimonium, quamdiu rapta sub potestate raptoris manet; neque est impedimentum *pœnale*, nam matrimonium valide ac licite celebrari potest, statim ac mulier a potestate raptoris subtrahitur.

1452. 2° Conditiones requisitæ ut raptus matrimonium dirimat. Requiritur : **A)** ut sit abductio *mulieris*, non autem viri; certum est : nam *Tridentinum* et clarius *Codex* ² de solo *viro* raptore verbum faciunt et odiosa sunt restringenda ³.

Nil autem refert utrum mulier, quæ rapitur, sit virgo an corrupta, honesta an meretrix; nam verba Codicis sunt omnino generalia. — Attamen, si mulier sit perdita moribus, præsumitur abducta explendæ libidinis potius quam matrimonii ineundi causa, sed præsumptio cedit veritati.

1453. B) Ut sit *vera abductio de loco in locum* : i. e., ut mulier transferatur, per raptorem vel de ejus mandato, de loco in quo tuta erat in locum moraliter diversum, in quo minus est tuta, quamvis non longe distantem. — Attamen, quoad matrimonii nullitatem, raptui par habetur violenta retentio mulieris in *eodem loco*, (n. 1456).

1454. C) Ut abductio sit *violenta*, i. e., invita muliere. Violenta censetur : **a)** si fiat per *vim* aut *metum gravem* injuste incussum ; **b)** per *frau-*

¹ *Codex*, c. 1074, § 1. — ² *Codex*, c. 1074.

³ Leges quæ pœnam statuunt, aut liberum jurium exercitium coarctant, aut exceptionem a lege continent strictæ subsunt interpretationi". *Codex*, c. 19. "Leges etiam irritantes et inhabilitantes, in dubio juris non urgent" s. *Codex*, c. 15.

dem aut dolum, v. g., per hynopticam suggestionem, quæ libertatem auferat ¹.

1455. D) Ut abductio fiat *intuitu matrimonii ineundi*, cum impedimentum statutum fuerit ad servandam consensus matrimonialis libertatem. Hinc si mulier abducatur ad pecuniam ei auferendam, aut ad libidinem explendam, aut ob alium finem, non oritur impedimentum. In foro autem externo præsumitur raptum fieri matrimonii causa, nisi contrarium probetur.

1456. E) Ut *raptor mulierem sub sua potestate detineat* : “Quod ad matrimonii nullitatem attinet, raptui par habetur violenta retentio mulieris, cum nempe vir mulierem in loco ubi ea commoratur vel ad quem libere accessit, violenter intuitu matrimonii detinet” ². Proinde quando puella a raptoře separata et in loco *tuto ac libero* constituta fuit, cessat impedimentum absque ulla dispensatione. “Quod si rapta, a raptoře separata et in loco tuto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, impedimentum cessat” ³.

1457. N. B. Ecclesia in hoc impedimento generatim non dispensat ⁴. Raptor “ipso jure exclusus habeatur ab actibus legitimis ecclesiasticis et insuper aliis pœnis pro gravitate culpæ plectatur” ⁵.

¹ Aliquando in foro *externo* violenta abductio præsumitur usquedum contrarium probetur, v. g., in raptu seductionis. Vide *Synopsim maj.*, n. 1130. — Raptus violentus sponsæ a sponso perpetratus multo probabilius est impedimentum canonicum.

² *Codex*, c. 1074, § 3.

³ *Codex*, c. 1074, § 2.

⁴ Olim Ecclesia nunquam dispensabat; sed in Instruct. ad Ep. Albanenses, 15 febr. 1901, *Acta S. Sedis* (XXXIII, p. 547-549), *S. Officium* declaravit, ob peculiare circumstantias in Albania prævalentes, nihil prohibere quominus, si de raptæ vere libero consensu constet, et sufficientia ad dispensandum motiva præsto sint, dispensatio concedatur; sed, ne id facile fiat, quilibet casus *S. Sedis* iudicio omnino subijci debet.

⁵ *Codex*, c. 2353.

XIII. *De impedimento criminis.*

1458. Notio. Non omnia crimina matrimonium dirimunt, sed quædam magis odiosa in ordine ad matrimonium commissa, nempe :
 a) adulterium cum promissione vel attentatione matrimonii; b) adulterium cum conjugicidio; c) conjugicidium mutua promissione patratum.

1459. 1º Adulterium cum promissione aut attentatione matrimonii :

“Valide contrahere nequeunt matrimonium qui, per durante *eodem* legitimo matrimonio, *adulterium* inter se *consummarunt* et fidem sibi *mutuo* dederunt de matrimonio ineundo vel ipsum matrimonium, etiam per civilem tantum actum, *attentarunt*”¹.

1460. Tres igitur conditiones requiruntur :

a) Adulterium : 1) *verum* et objectivum, quatenus scilicet validum matrimonium et adhuc perseverans existere debet saltem ex parte unius adulteri ; 2) *utrinque formale*, in quantum *uterque* cognoscere debet *alterutrum* esse conjugatum; 3) *consummatum*, id est, de se aptum ad generationem.

b) *Promissio* aut *attentatio matrimonii*, ante mortem innocentis conjugis facta. Hæc autem promissio debet esse : *vera* et *acceptata*, *mutua*, et quidem in ordine ad matrimonium *post mortem conjugis* cum complice ineundum : nam si promittitur matrimonium ineundum altero conjugate adhuc vivente, ubi polygamia jure civili permittitur, non contrahitur impedimentum, quia cessat ratio impedimenti, quæ est ne promissio occasionem præbeat alterum conjugem occidendi.

Matrimonium *attentatum* etiam per civilem actum, a *Codice* assimilatur promissioni matrimonii : hinc qui, post matrimonium valide initum, divortium civile obtinent et, vivente priore conjugate, aliud matrimonium contrahunt et consummant, impedimentum criminis incurrunt : ac proinde, mortuo priore conjugate, matrimonium revalidare nequeunt absque dispensatione.

¹ *Codex*, can. 1075, 1º.

c) *Promissio matrimonii fieri debet et adulterium committi durante eodem conjugio.*

Videlicet si Petrus successive duas habet uxores, et, vivente una, v. g., Bertha, promittit ducere Catharinam, postea vero Marthæ nubit, eaque vivente, adulterium committit cum Catharina, nullum est impedimentum dirimens inter Petrum et Catharinam, modo non renovetur eidem promissio matrimonii.

1461. 2º Adulterium cum conjugicidio. Valide contrahere nequeunt matrimonium “qui perdurante pariter eodem legitimo matrimonio, *adulterium* inter se *consummarunt* eorumque alter *conjugicidium* patravit” ¹.

Tres conditiones requiruntur ad hoc impedimentum contrahendum :

a) *Adulterium* verum, utrinque formale, consummatum, ut supra, ante conjugicidium commissum : si enim post mortem conjugis committatur, jam non est adulterium.

b) *Conjugicidium* ab uno patratum, cum intentione ineundi matrimonii cum complice, alteri manifestata, quamvis alter nesciat homicidium perpetrandum esse, aut etiam ei contradicat. Unde in hoc casu non requiritur mutua conspiratio, nec promissio. — Intentio autem ineundi matrimonium præsumitur in foro externo, nisi ex adjunctis contrarium constet.

c) *Utrumque*, adulterium scilicet et conjugicidium, commissum *eodem stante matrimonio*.

1462. 3º Conjugicidium mutua conspiratione patratum : “Qui mutua opera physica vel morali, etiam sine adulterio, mortem conjugii intulerunt” ².

Quatuor conditiones requiruntur ut impedimentum ex hoc capite incurratur :

a) *Mutua conspiratio* inter complices in occisionem conjugis alterutrius ipsorum : quæ existit si una pars alteram ad crimen inducit consilio, precibus, aut approbatione, etiam tacita ; vel si utraque cooperatur sive physice, v. g., venenum præbendo, sive moraliter, corrumpendo medicum ut mortem inferat vel non impediat ;

¹ *Codex*, c. 1075, 2º. — ² *Codex*, c. 1075, 3º.

b) *Ut conspiratio fiat ex intentione*, exterius *manifestata*, *ineundi matrimonii cum complice*, saltem ex una parte¹;

c) *Ut mors*² *sequatur opera alterutrius* sive *physica*, sive *morali* : hinc, si inflicto vulnere non mortali, mors sequatur imperitia vel negligentia medici, impedimentum non incurritur;

d) *Ut matrimonium fuerit validum*, licet non consummatum, tempore occisionis³.

1463. 4° De multiplici impedimento criminis. Impedimentum criminis multiplicari potest tum ratione delicti, tum ratione matrimonii :

A) *Ratione delicti* : a) quando impedimentum oritur ex *solo conjugicidio* duplex est impedimentum, si *uterque* conjux ex conspiratione suum *conjugem occidit*; b) quando oritur ex *solo adulterio*, duplex incurritur impedimentum, si ambo adulteri conjugati sunt et ambo id cognoscunt; c) quando oritur ex *conjugicidio cum adulterio*, duplex est impedimentum, si *uterque* adulter conjugem suum occidit, etiam sine conspiratione; d) quando adulterium et conjugidium suas proprias condiciones separatim habent, juxta superius exposita (n. 1460-1461), utrumque pariter est impedimentum.

B) *Ratione matrimonii*, quando videlicet successive plura matrimonia inita sunt, et durante quolibet conjugio, unum vel plura e præfatis criminibus perpetrata sunt; v. g., si Titius triplex matrimonium successive inivit cum Maria, Bertha et Rosa, et stante unoquoque conjugio, Cajam carnaliter cognoscit cum promissione matrimonii, jam adest triplex impedimentum : si præterea Rosam occidit, ut Cajam ducat, quartum nascitur impedimentum, etc. — Non autem multiplicantur impedimenta, si pluries adulterium committitur cum eadem persona, stante eodem conjugio.

1464. 5° De dispensatione in hoc impedimento. A) Cum hoc impedimentum sit juris ecclesiastici tantum, infideles illud non incurrunt,

¹ Ita S. Alph., n° 1034; attamen de hac intentione silet *Codex*.

² Qui mutua opera physica vel morali mortem conjugis "*intulerunt*". *Codex*, c. 1075, 30.

³ Dicit enim *Codex* : "*Conjugi*" ... *ibid.*

nec proinde dispensatione indigent quando convertuntur. Sed si crimen committitur a parte fidei cum parte infidei, impedimentum adest directe fidelem et indirecte infidelem afficiens.

B) Ecclesia in hoc impedimento dispensare valet; sed *difficillime* dispensat in conjugicidio; minus difficile tamen in casu adulterii cum sola promissione matrimonii.

C) Ante *Codicem* controvertebatur num *ignorantia ab hoc impedimento excusaret*, paucis dicentibus ignorantiam ab hoc impedimento excusare, quia est *pœna medicinalis*. Hodie vero, ex canone 16, "Nulla ignorantia legum irritantium aut inhabilitantium ab eisdem excusat, nisi aliud expresse dicatur". Jamvero aliud hac de re in nullo canone dicitur, ideoque impedimentum criminis afficit etiam eos qui illud ignorant.

1465. Notandum. Plerumque nupturientes de hoc impedimento manifestando non cogitant; unde, si confessorius fundatas habet suspensiones de ejus existentia, discrete interrogare debet pœnitentem; v. g., si ancilla hero recenter viduo velit nubere, inquire potest num promissio matrimonii præcesserit, quandonam, vivente uxore? num, præter promissionem, adfuerint inhonesti sermones, etc.

Advertatur tamen quod "data a Sancta Sede dispensatio super matrimonio rato et non consummato vel facta permissio transitus ad alias nuptias ob præsumptam conjugis mortem, secumfert semper dispensationem ab impedimento proveniente *ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii*, si qua opus sit"¹.

§ III. De vitiis consensus.

1466. Præter impedimenta proprie dicta, quædam sunt vitia quæ validitati consensus obstant, ideoque validitati ipsius matrimonii; nam, ut in *Codice* legitur²: "Ut matrimonialis consensus haberi possit, necesse est ut contrahentes saltem *non ignorent* matrimonium esse societatem permanentem inter virum et mulierem ad filios pro-

¹ *Codex*, c. 1053. — ² *Codex*, c. 1082.

creandos". Insuper non solum *ignorantia*, sed *vis et metus* validitati consensus obstant, libertati nocendo. Duo sunt igitur vitia de quibus agendum est: 1° *defectus debitæ cognitionis ex amentia* aut *errore* oriens; 2° *defectus libertatis ex vi et metu*.

I. De defectu debitæ cognitionis.

Debita cognitione ad matrimonium requisita carent qui *amentia* aut *errore* laborant.

1467. 1° De amentia. Amens *actuali* amentia laborans omnino incapax est contrahendi, cum careat cognitione ad rationabilem consensum necessaria. Unde :

a) Amēntes *perpetui* nunquam possunt nubere; b) *qui vero lucida habent intervalla*, valide contrahunt tempore quo rationis usu gaudent, sed regulariter a matrimonio avertendi sunt; in dubio autem, generatim præsumitur matrimonium initum fuisse tempore amentiae; c) item *dementes* seu *monomaniaci*, *fatui*, *stupidi*, *surdo-muti* valide contrahunt dummodo in contrahendo jura et officia conjugii intelligant; d) *ebrii* in ebrietate perfecta non possunt contrahere, nisi per procuratorem cui sui compotes mandatum dederunt.

1468. 2° De errore. Error matrimonium invalidans triplex esse potest : 1° circa *naturam* vel *essentialem proprietatem* matrimonii; 2° circa *personam*; 3° circa *qualitates* personæ.

1469. a) *Invalide* matrimonium contrahit qui ita errat circa ipsam *naturam* matrimonii, ut ignoret matrimonium esse societatem permanentem inter virum et mulierem ad filios procreandos : tunc enim deficit *matrimonialis consensus*¹. Error hujusmodi non præsumitur in puberibus, sed probari debet². — " Simplex error circa ma-

¹ *Codex*, c. 1082, § 1.

² *Codex*, c. 1082, § 2.

trimonii unitatem vel indissolubilitatem aut sacramentalem dignitatem, etsi det causam contractui, non vitiat consensum matrimonialem " ¹, nisi facultas divortii aut polygamiae intendatur etiam ab uno ut *conditio sine qua non*.

1470. b) Error circa *personam* ², sive vincibilis, sive invincibilis, sive antecedens, sive concomitans (n. 33), jure naturali dirimit matrimonium, nisi intendat contrahens nubere personae praesenti quaecumque sit. Etenim persona ipsa, et quidem *determinata*, est vere contractus objectum.

1471. c) "Error circa *qualitatem* personae, etsi det causam contractui, matrimonium irritat tantum in duplici casu: 1) "si error qualitatis redundet in errorem personae" ³, quando nempe in mente contrahentis persona cum qua contrahit nota est tantum una qualitate cui alligatur consensus. *Per accidens* tamen error circa qualitatem personae invalidat, si consensus datur sub explicita conditione illius qualitatis.

Ex dictis constat errorem in his variis casibus nuptias irritare jure naturali, ideoque esse impedimentum *indispensabile*.

"Scientia aut opinio nullitatis matrimonii consensum matrimonialem necessario non excludit" ⁴.

2) Quando persona libera ducit personam servam servitute proprie dicta ⁵, putans eam esse liberam. Hoc ad praxim non spectat nisi in Missionibus, multo probabilius est juris *ecclesiastici* tantum, quia error in quo fundatur, versatur solum circa qualitatem personae.

¹ Codex, c. 1084. — ² Codex, c. 1083, § 1.

³ Codex, c. 1083, § 2, n. 1.

⁴ Codex, c. 1085.

⁵ Codex, c. 1083, § 2, n. 2. — Hic error constituebat olim impedimentum *conditionis servilis*.

II. *De defectu debitæ libertatis.*

1472. Hic defectus oritur ex *vi* et *metu* : vis est quidem coactio *physica*, dum metus est effectus coactionis *moralis*; sed utrumque perfectæ libertati consensus nocet.

1° *Vis* jure naturali matrimonium invalidat, quando talis est cui resisti non possit, v. g., si quis physice cogat Semproniam ad exprimendum signo capitis matrimonialem consensum. Merito itaque *Codex* (c. 103, § 1) : “ Actus, quos persona sive physica sive moralis ponit ex vi extrinseca, cui resisti non possit, pro infectis habentur ”.

2° Ut *metus* matrimonium invalidet, quatuor **conditiones** jure canonico requiruntur : “ Invalidum quoque est matrimonium initum ob vim vel metum gravem ab extrinseco et injuste incussum, a quo ut quis se liberet, eligere cogatur matrimonium ”¹.

a) Metus debet esse *gravis*, seu concipi ex malo gravi relate ad personam contrahentem et imminenti, qualis est etiam metus *reverentialis*, quo qui timet parentum diuturnam indignationem, imprimis si accesserint jurgia, minæ aut preces importunæ. In dubio utrum metus fuerit gravis an levis, standum est pro valore matrimonii².

b) *Incussus a causa extrinseca et libera*, non autem a causa intrinseca vel necessaria : hinc valet matrimonium initum metu inferni vel metu mortis aut morbi, quibus in casibus contrahens non ab alio sed a seipso ad nuptias impellitur.

c) *Injuste incussus* quando nempe metum incutiens id exigit ad quod *jus non habet* vel exigit *mediis injustis* : unde validæ essent nuptiæ, si

¹ *Codex*, c. 1087, § 1. — ² *Codex*, c. 1014.

judex competens, servato juris ordine, stupratorem comminatione carceris cogeret ad ducendam mulierem.

d) *Extorquens consensum in matrimonium*, ita ut quis, ut se liberet, cogatur matrimonium eligere cum tali persona; si quis autem aliter se liberare potest, valet matrimonium.

§ IV. De vitio formæ seu de clandestinitate.

1473. Notiones. Ex lege *Tridentina*¹, ut matrimonium sit validum, quædam solemnitas requiritur quæ consistit in præsentia parochi et duorum saltem testium. Unde solempne dicitur matrimonium quod ad formam juris contrahitur; e contrario, clandestinum, quod præter formam juris. Cum autem forma *Tridentina* fuerit satis notabiliter immutata decreto "*Ne temere*"² quod et ipsum fuit aliquatenus in canonibus 1094-1103 novi *Codici*s reformatum, loquemur 1º de forma *Tridentina*; 2º de forma novi juris.

1º DE FORMA TRIDENTINA.

1474. Hæc a Tridentino ejusque legitimis interpretibus statuta fuerant : a) Debet matrimonium celebrari coram proprio parochi vel ejus delegato sacerdote, et duobus testibus quibuscumque jure naturæ non prohibitis. b) Proprius autem parochus est parochus domicilii vel quasi-domicilii parœcialis (n. 97) alterutrius aut utriusque nupturientium. c) Non solum autem proprius parochus, sed etiam Ordinarius³ diœcesis valide matrimonio assistit, i. e., Episcopus, Vicarius generalis, Vicarius Capitularis, Administrator diœcesis, et, a fortiori, Summus Pontifex, et Legatus Apostolicus pro territorio. d) Incipit esse testis authorizabilis parochus a die nominationis, Episco-

¹ Decretum *Tametsi*.

² Quod vigere incœpit die 19^a Aprilis 1908 pro toto orbe terrarum, excepto Sinarum imperio in quo viget a die 11^a Aprilis 1909. — Unde matrimonia inita ante hoc tempus æstimari debent juxta disciplinam decreti *Tametsi*.

³ Intelligitur Ordinarius in sensu minus lato veteris juris.

pus a die electionis; et hanc qualitatem retinet etiam parochus notorie suspensus ab officio aut nominatim excommunicatus. e) Episcopus et parochus possunt esse testes matrimonii etiam extra territorium suum, erga diœcesanos aut parochianos suos.

1475. f) Hæc tamen præsentia parochi ac testium ad validitatem requiritur in his parochiis tantum ubi lex Tridentina promulgata fuit; g) ceterum illa lex est simul *localis* et *personalis*.

Quatenus *localis*, directe afficit *territorium* in quo promulgata est, et indirecte omnes qui ibi versantur, vel per territorium iter faciunt, etiamsi ibidem nullum domicilium aut quasi-domicilium habeant. Hinc si duo catholici *Baltimorensis* archidiœcesis, ubi *Tametsi* non viget, iter faciunt per archidiœcesim *Neo-Aurelianensem*, ubi viget, ibique contrahunt absque forma *Tridentina*, matrimonium est invalidum. — Quatenus *personalis*, directe ligat subditos ita ut non possint valide contrahere in territorio *exempto* (ubi lex non viget), si hoc territorium adierint *in fraudem legis*, i. e., eo fine ut nubant, sine intentione ibi acquirendi domicilium aut quasi-domicilium.

A lege autem excusat impossibilitas ad proprium parochum accedendi, si sit *communis* et saltem per unum mensem *duratura*, idque jam a primo die quo præsumitur, dummodo contrahatur coram duobus testibus.

2º DE FORMA NOVI JURIS.

1476. **Pro validitate :** A) Sicut antea, requiritur assistentia parochi vel Ordinarii cum duobus testibus. a) Parochi nomine hic venit non solum qui legitime præest parœciæ canonice erectæ, sed etiam sacerdos cui, in aliquo definito territorio, cura animarum legitime commissa est : hic ergo parochus æquiparatur, immo et in missionibus omnis sacerdos ad animarum curam in aliqua statione universaliter deputatus. b) Parochus autem et Ordinarius competentes sunt parochus et *Ordinarius loci* (parœciæ respective et diœceseos) intra cujus limites contractus initur : unde deinceps, secus ac sub disciplina Tridentina, parochus extra parœciam, Ordinarius extra diœcesim nequeunt valide assistere matrimonio etiam

subditorum ; et, e contra, in suo territorio valide assistunt matrimonio etiam alienorum ¹. c) Ad hoc ut valide assistant, requiritur insuper ut sui beneficii possessionem acquisierint vel officium inierint et non sint per sententiam excommunicati vel interdicti aut ab officio suspensi aut tales declarati. d) Quoad modum assistendi, neque vi neque metu gravi constricti esse debent, sed libere requirere et excipere contrahentium consensum ².

1477. *Delegatio* autem, ut valeat, debet : a) restringi ad assistendum intra limites territorii delegantis ; b) fieri sacerdoti, eique certo ac *determinato* et ad matrimonium *determinatum* ; c) positive concedi et acceptari, salvis tamen principiis generalibus in materia delegationis, speciatim quoad Ecclesiæ suppletionem in casu erroris communis ³. d) Insuper sacerdos delegatus debet servare regulas pro paroco et loci Ordinario statutas quoad validitatem et liceitatem (n. 1476 et 1479). — Vicarii cooperatores possunt habere delegationem generalem pro parœcia cui addicti sunt ⁴. Sed, juxta fere omnes, hanc a jure communi non habent, neque ex can. 476, § 6, neque ex can. 1096, § 1.

Quoad vicarios *substitutos*, ex *Commiss. Pontif.* : 1) Vicarius *substitutus*, de quo in can. 465, § 4, potest *post* Ordinarii *approbationem*, sed non ante, licite et valide assistere matrimoniis, si nulla limitatio apposita fuerit.

¹ Possunt etiam valide matrimonio assistere in ecclesiis exemptis regularium quæ continentur intra limites propriæ diœceseos vel parochiæ.

² Unde, secus ac sub disciplina veteri, non essent valida matrimonia contracta coram paroco silente et invito, seu "*par surprise*". Attamen, in Codice non amplius inveniuntur verba "*invitati ac rogati*", ne ex hoc capite dubia oriantur circa validitatem matrimonii.

³ " In *errore communi* aut in dubio positivo et probabili sive juris sive facti jurisdictionem supplet Ecclesia pro foro tum externo tum interno ". *Codex*, c. 209. Quod, ut satis apparet, applicandum est paroco et Ordinario. — ⁴ *Codex*, c. 1096, § 1.

2) Vicarius, seu sacerdos *supplens*, de quo in cit. can. 465, § 5, id potest *ante approbationem* Ordinarii, quoadusque Ordinarius, cui significata fuit designatio sacerdotis supplentis, aliter non statuerit. — Quo melius res intelligatur, in § 5 can. 465 legitur: “Si parochus repentina et gravi de causa discedere atque ultra hebdomadam cogatur abesse, quamprimum per litteras Ordinarium commonefaciat, ei indicans causam discessus et sacerdotem suppletem, ejusque stet mandatis”.

1478. B) *Exceptiones*: “Si haberi vel adiri nequeat sine gravi incommodo¹ parochus vel Ordinarius vel sacerdos delegatus qui matrimonio assistant: 1° in mortis periculo validum et licitum est matrimonium contractum coram solis testibus; et etiam extra mortis periculum, dummodo prudenter prævideatur (cum certitudine morali²) eam rerum conditionem esse per mensem duraturam; 2° in utroque casu, si præsto sit alius sacerdos qui adesse possit, vocari et una cum testibus, matrimonio assistere debet, salva conjugii validitate coram solis testibus”³.

1479. Pro liceitate. “Parochus autem vel loci Ordinarius matrimonio licite assistant: 1° constituto sibi legitime de libero statu contrahentium ad normam juris; 2° constituto insuper de domicilio vel quasi-domicilio vel menstrua commoratione aut, si de vago agatur, actuali commoratione alterutrius contrahentis in loco matrimonii; 3° habita, si conditiones deficient de quibus n. 2, licentia parochi vel Ordinarii domicilii vel quasi-domicilii aut menstruæ commorationis alterutrius contrahentis, nisi vel de vagis actu itinerantibus res sit, qui nullibi commorationis sedem habent, vel gravis necessitas intercedat quæ a licentia excuset”⁴.

1480. Præterea matrimonium celebratur coram parocho sponsæ, nisi justa causa excuset; in ritu

¹ Casus verificatur pro sacerdote competenti si, licet *materialiter* sit præsens in loco aut regione, nequeat *haberi* vel *adiri* sine *gravi incommodo*, sive physico, sive tantum morali (quale esset vetitum legis civilis statuta gravi pœna). *Comm. Int.*, 25 jul. 1931.

² *Comm. Int. Cod.*, 10 nov. 1925. — ³ *Codex.*, c. 1098.

⁴ *Codex*, c. 1097, § 1. Advertatur hic agi de domicilio et quasi-domicilio in sensu novi juris. Cf. *Codex*, c. 92.

et coram parochο viri, si sponsi ritu differant, nisi aliud particulari jure cautum sit ¹.

Parochus qui sine licentia jure requisita matrimonio assistit, emolumenta stolæ non facit sua, eaque proprio contrahentium parochο remittere debet ².

1481. Extensio legis circa formam celebrationis matrimonii. Ad statutam formam tenentur : " 1° omnes in catholica Ecclesia baptizati et ad eam ex hæresi aut schismate conversi, licet sive hi sive illi ab eadem postea defecerint, quoties inter se matrimonium ineunt; 2° iidem de quibus supra, si cum acatholicis sive baptizatis sive non baptizatis etiam post obtentam dispensationem ab impedimentis mixtæ religionis vel disparitatis cultus matrimonium contrahant; 3° Orientales, si cum latinis contrahant hac forma adstrictis " ³.

Ceteri autem acatholici sive baptizati sive non, si inter se contrahunt, nullibi tenentur ad catholicam matrimonii formam servandam; item ab acatholicis nati ⁴, etsi in Ecclesia catholica baptizati, qui ab infanti ætate in hæresi vel schismate aut infidelitate vel sine ulla religione adoleverunt, quoties cum parte acatholica contraxerint ⁵.

ARTICULUS IV. DE DISPENSATIONIBUS.

§ I. De notione et speciebus dispensationum.

1482. 1° Notio. Dispensatio matrimonialis est *relaxatio alicujus impediementi ecclesiastici, pro casu particulari ab eo facta qui potestatem habet.*

¹ *Codex*, c. 1097, § 2. — ² *Ibid.* — ³ *Codex*, c. 1099, § 1.

⁴ " Ab acatholicis nati... dicendi sunt etiam nati ab *alterutro* parente acatholico, etiam apostata (17 febr. 1930), cautionibus quoque præstitis ad normam cc. 1061 et 1071 ". *Comm. Int.*, 20 jul. 1929. Quæ interpretatio est declarativa (25 jul. 1931), et habet effectum retroactivum. — ⁵ *Ibid.*, § 2.

1483. 2º Species dispensationum. A) Dispensationes concedi possunt quoad *publicum* vel quoad *occultum* impedimentum : quæ distinctio maximi momenti est, cum sæpe *S. Pœnitentiaria* dispenset cum clausula “*dummodo sit occultum*”.

Jamvero “*publicum* censetur impedimentum, quod probari in foro externo potest; secus est *occultum*”¹.

1484. B) Ratione *fori*, dispensatio conceditur vel pro foro externo, vel pro foro interno tantum. a) Quando conceditur pro foro *externo*, valet indirecte etiam pro foro interno, nisi constet ejus concessionem niti *præsumptione* quæ revera falsa est.

b) Dispensatio conceditur in foro *interno* sacramentali vel in foro interno non sacramentali. “Nisi aliud ferat *S. Pœnitentiariæ* rescriptum, dispensatio in foro interno non sacramentali concessa super impedimento occulto, adnotetur in libro diligenter in secreto curiæ archivo asservando, nec alia dispensatio pro foro externo est necessaria, etsi postea occultum impedimentum publicum evaserit; sed est necessaria, si dispensatio concessa fuerat tantum in foro interno sacramentali”². In foro pœnitentiali dispensatio petitur fictis nominibus (*Titius et Caia*), in foro non pœnitentiali propriis nominibus.

c) Quod si dubitatur num publicum sit impedimentum, recurrendum est pro foro externo.

1485. C) Ratione *formæ*, dispensatio dari potest : a) in forma *gratiosa*, quando directe ipsi oratori conceditur; b) in forma *commissoria*, quando non ipsi oratori conceditur sed exsequenda committitur sive Episcopo, sive confessario aut alii sacerdoti; hodie dispensationes hoc modo conceduntur, jubente *Leone XIII*³.

¹ *Codex*, c. 1037. — ² *Codex*, c. 1047.

³ Ita decrevit dispensationes matrimoniales omnes in posterum

“Dispensationes (autem) super publicis impedimentis Ordinario oratorum commissas, exsequatur Ordinarius qui litteras testimoniales dedit vel preces transmisit ad Sedem Apostolicam, etiamsi sponsi, quo tempore executioni danda est dispensatio, relicto illius diœcesis domicilio aut quasi domicilio, in aliam diœcesim discesserint non amplius reversuri, monito tamen Ordinario loci in quo matrimonium contrahere cupiunt”¹.

§ II. De auctore dispensationum.

I. De potestate S. Pontificis quoad dispensationes.

1486. 1° S. Pontifex, utpote supremum Ecclesiæ caput, valide dispensare potest a quacumque lege ecclesiastica ideoque in omnibus impedimentis juris ecclesiastici.

A) Relate autem ad jus divinum, potest tantum, et quidem solus, *authentice* declarare : a) utrum adsit impedimentum an non, v. g., num sufficienter constet de solutione prioris ligaminis; aut b) utrum, in tali vel tali circumstantia, jus divinum obliget an non, v. g., num in tali casu Paulino interpellatio sit necessaria².

Hinc S. Pontifex dispensare nequit in consanguinitatis primo gradu lineæ rectæ; in impotentia certa³ antecedente et perpetua; in ligamine, si agitur de matrimonio fidelium rato et consummato; in errore et metu, quatenus libertatem necessariam tollunt.

1487. B) *Si dubitatur utrum aliquod impedimentum sit juris divini an ecclesiastici*, S. Pontifex, tutiorem sequens viam, in eo dispensare non solet : ita in omni gradu consanguinitatis in linea recta; in primo gradu consanguinitatis lineæ collateralis.

C) *Raro et nonnisi ex gravissima causa* dispensat Pontifex in impedimento ætatis, etiam quatenus est mere ecclesiasticum; in secundo gradu consanguinitatis tangente primum (neptem et avunculum⁴); in primo gradu affinitatis in linea recta; in voto solemni et ordine sacro; in disparitate cultus, extra loca missionum; in clandestinitate.

committendas esse vel Oratorum Ordinario vel Ordinario loci Cf. *Desmet*, pag. 429, nota 4.

¹ *Codex*, c. 1055. — ² *Codex*, c. 1038. — ³ *Codex*, c. 1068, § 2.

⁴ *Inst. C. de Sacr.*, 1 aug. 1931.

1488. 2º R. Pontifex utitur ad dispensationes concedendas :

A) *Congregatione S. Officii* in impedimentis disparitatis cultus, mixtæ religionis, et in privilegio *Paulino* ¹.

B) *Congregatione de disciplina Sacramentorum*, in reliquis impedimentis fori externi, tam pro pauperibus quam pro divitibus : eidem Congregationi tribuuntur sanationes in radice, dispensatio super rato, separatio conjugum, legitimatio prolis ² ;

C) *S. Pœnitentiaria*, in dispensationibus fori interni, ideoque : a) quoad matrimonia contracta et contrahenda, super omnibus impedimentis, tam prohibentibus quam dirimentibus, quæ natura et facto sunt occulta, ac super publica honestate ex sponsalibus occultis (ex jure antiquo); b) in ordine ad matrimonium contractum convalidandum, super tertio et quarto gradu consanguinitatis et affinitatis licitæ facto occultis, necnon in secundo gradu, si “saltem per decennium duraverit occultum, et oratores simul publice contraxerint et convixerint, et uti conjuges legitimi reputati fuerint”, item super cognatione spirituali facto occulta ³ ;

1489. D) *Congregatione negotiis religiosorum sodalium præposita*, ad dispensandum super voto castitatis quoad religiosos et omnes sodales in communi vitam degentes more religiosorum ;

E) *Congregatione pro negotiis Rituum Orientalium* quoad regiones et personas ad Ritus Orientales pertinentes.

¹ *Codex*, c. 247, § 3. — ² *Codex*, c. 249.

³ Præterea Pœnitentiariæ est sanare dispensationes super tertio et quarto gradibus publicis consanguinitatis et affinitatis, quæ nullæ sunt ob subreptionem vel obreptionem occultam ; item sanare matrimonia nulla propter consanguinitatem vel affinitatem primi cum secundo gradu, vel secundi cum tertio.

II. *De potestate dispensandi episcopis competente.*

1490. 1º Jure proprio et originario, Episcopi non possunt dispensare in impedimentis matrimonii sive dirimentibus sive etiam prohibentibus, si excipiat *prohibitio* ab ipso Episcopo, vel ejus prædecessore. Episcopus enim a lege generali jure proprio dispensare nequit ¹.

1491. 2º Jure quasi-ordinario, dispensare possunt :

A) *Super bannorum proclamatione* : “ Loci Ordinarius proprius pro suo prudenti judicio potest ex legitima causa a publicationibus etiam in aliena diœcesi faciendis dispensare ” ² ;

B) in *casu dubio* : “ Leges etiam irritantes et inhabilitantes in dubio juris non urgent ; in dubio autem facti potest Ordinarius in eis dispensare, dummodo agatur de legibus in quibus Romanus *Pontifex* dispensare solet ” ³.

1492. C) “ *Urgente mortis periculo*, locorum Ordinarii, ad consulendum conscientiae, et, si casus ferat, legitimationi prolis, possunt tum super forma in matrimonii celebratione servanda, tum super omnibus et singulis impedimentis juris ecclesiastici, sive publicis sive occultis, etiam multiplicibus, exceptis impedimentis provenientibus ex sacro presbyteratus ordine et ex affinitate in linea recta, *consummato matrimonio*, dispensare proprios subditos ubique commorantes et omnes in proprio territorio actu degentes, remoto scandalo, et, si dispensatio concedatur super cultus disparitate aut mixta religione, præstitis consuetis cautionibus ” ⁴.

1493. Ad quod intelligendum, hæc notentur :

1) *Personæ* cum quibus dispensari potest sunt

¹ *Codex*, c. 1040. — ² *Codex*, c. 1028. — ³ *Codex*, c. 15.

⁴ *Codex*, c. 1043.

omnes quæ versantur in vero mortis periculo, sive ex morbo, sive aliunde, tum concubinariî, tum civiliter juncti, tum etiam separati. Nil refert utrum morti proximus sit ille qui indiget dispensatione, v. g., subdiaconus, monialis, vel ejus socius.

2) *Objectum dispensationis* sunt omnia impedimenta (præter duo hic excepta) tum prohibentia, tum dirimentia, et etiam defectus formæ solemnis ita ut matrimonium iniri valeat absque parcho vel testibus.

3) *Motiva* duo allegantur : *ad consulendum conscientiæ*, quæcumque demum sit conscientiæ anxietas : non solum concubinatus, sed etiam tentationes, inimicitia, reparationes debitæ, etc. — Si casus ferat, *legitimatio prolis* natæ vel nascendæ, exceptis filiis sacrilegis vel adulterinis, de quibus vide can. 1051.

4) *Remoto scandalo*. Casum specialem sic solvit *Leo XIII* (20 febr. 1888) : “ Si dispensatum fuerit cum subdiacono vel cum religioso votorum solemnium et ille convaluerit, monendum est S. Officium et interea scandalum avertendum meliori quo fieri potest modo.

Potestas dispensandi complectitur etiam affinitatem in linea recta, si matrimonium non fuerit consummatum. Porro matrimonium (sive verum sive falsum), “ si conjuges simul cohabitaverint, præsumitur (consummatum) donec contrarium probetur ” ¹.

1494. In eisdem rerum adjunctis ac supra n. 1492, et solum pro casibus in quibus loci Ordinarius adiri nequit ², eadem dispensandi facultate

¹ *Codex*, c. 1015, § 2.

² Ex *Commis.* Pontif. 12 nov. 1922, si Ordinarius adiri non potest nisi mediis extraordinariis, v. g., telegrapho aut telephonio, dispensare possunt inferiores hic designati.

pollet tum *parochus*, tum *sacerdos* qui matrimonio ... *assistit*, quando haberi vel adiri nequit sine gravi incommodo parochus vel Ordinarius vel sacerdos delegatus¹, tum confessarius, sed hic pro foro interno in actu sacramentalis confessionis tantum.

1495. D) *In casu urgenti*, possunt Ordinarii, sub clausulis n. 1493 indicatis, dispensationem concedere super omnibus impedimentis de quibus in eodem numero, quoties impedimentum detegatur cum jam omnia sunt parata ad nuptias, nec matrimonium, sine probabili gravis mali periculo, differri possit usquedum a Sancta Sede dispensatio obtineatur.

Hic notandum : 1) In hoc casu dispensatio super forma solemni matrimonii impertiri nequit : Cf. sedulo can. 1045 et 1043. — 2) Sufficit ad dispensandum quod impedimentum, quamvis antea ab aliis cognitum, tunc solum ad notitiam parochi vel Ordinarii sit delatum. — 3) Agitur de probabili gravis mali periculo, cujusvis naturæ sit illud malum.

1496. Hæc facultas valet quoque pro convalidatione matrimonii jam contracti, si idem periculum sit in mora nec tempus suppetat recurrendi ad Sanctam Sedem. — Si simul vivant putativi conjuges, hoc periculum adesse censetur.

1497. In iisdem rerum adjunctis, eadem facultate gaudent omnes de quibus supra n. 1495, sed solum pro casibus *occultis* in quibus ne loci quidem Ordinarius adiri possit, vel nonnisi cum

¹ *Codex*, c. 1044 : De concessa vero hujusmodi dispensatione pro foro externo a parochi vel sacerdote, Ordinarius loci statim certior fiat eaque adnotetur in libro matrimoniorum. *Codex*, c. 1046.

periculo violationis secreti¹. Ita jam facile solvitur casus qui dicebatur *perplexus*.

In præsentī quæstione *casus occultus* intelligendus est non in sensu stricto can. 1037 (n. 1482), sed in sensu usuali et vulgato, ita ut dispensationi locus sit super impedimentis natura sua publicis, sed in loco de facto occultis². Ita *Com. Int. Codicis*; 28 dec. 1927.

1498. 3° Potestate delegata, Episcopi dispensare possunt in iis impedimentis pro quibus speciales facultates acceperunt³; quæ quidem variæ sunt pro variis regionibus.

De his omnibus facultatibus quædam sunt notanda :

a) Quando contrahentes sunt *diversæ* diœcesis, si impedimentum est *uni* omnino *proprium*,

¹ *Codex*, c. 1045.

² CAPPELLO, n. 236, 2, d; VLAMING, n. 412, not.

³ Ex decreto *Congr. Sacrament.*, 7 martii 1910, his facultatibus non est utendum pro matrimoniis regum ac stirpis regiæ principum. Cf. *Acta Apost. Sedis*, II, p. 147; *Codex*, c. 1557.

Quoad communia Indulta quæ hucusque postulantibus Ordinariis concedebatur (in Brevi dicto 25 annorum, vel in formulis ad decennium aut ad triennium) hæc statuta sunt (*Secret. S. C. Consistorialis*, 25 apr. 1918) :

a) In universis diœcesibus juri communi obnoxiiis, *facultates omnes* pro foro *externo* Ordinariis concessæ, quæque in *Formulis* et *Brevi* superius recensitis continentur, a die 18 maii 1918 cessabunt.

b) In locis tamen *remotioribus* aliisque ad quæ decreti notitia non pervenerit, dispensationes vi veterum facultatum concessæ validæ erunt.

c) Facultates autem pro foro *interno* a S. Pœnitentiaria concessæ abolitæ non sunt.

d) Locorum Ordinarii in America, in Insulis Philippinis, in Indiis Orientalibus, in Africa extra Mediterranei maris oras, et in Russia, per quinquennium a die 18 maii 1918, dispensare valent ab impedimentis *minoris* gradus (c. 1047); et matrimonia *nulliter* contracta ob hæc impedimenta, *in radice* sanare queunt, juxta regulas *Codicis*; dispensare pariter per *quinquennium* ab impedimentis majoris gradus, sive occultis sive publicis, etiam multiplicibus, juris tamen ecclesiastici (exceptis impedimentis provenientibus ex sacro presbyteratus ordine et ex affinitate in linea recta consummato matrimonio), nec non ab impedimento impediēte *mixtæ religionis*, si petitio dispensationis ad S. Sedem missa sit et urgens necessitas dispensandi supervenerit, pendente recursu, — servatis tamen de jure servandis.

quale est votum, contrahens ita ligatus ad proprium Episcopum recurrere debet, et si ambo tale impedimentum contraxerunt, a suo quisque Episcopo dispensari debet; si vero impedimentum est *utrique commune*, prout consanguinitas, affinitas, sufficit ut dispensatio ab *alterutro* Episcopo concedatur; convenit tamen ut petatur ab Episcopo, in cujus diœcesi matrimonium celebratur.

b) Facultates delegatæ ab Episcopo exerceri possunt in solos subditos. Sed, cum nunc agatur de jurisdictione voluntaria seu non-judiciali, hanc "quis exercere potest etiam in proprium commodum, aut extra territorium existens, aut in subditum e territorio absentem" ¹. Præterea "qui ex potestate a Sede Apostolica delegata dispensationem concedunt, in eadem expressam pontificii indulti mentionem faciant" ².

1499. c) "In matrimoniis sive contractis sive contrahendis qui gaudet indulto generali dispensandi super certo quodam impedimento, potest, nisi in ipso indulto aliud expresse præscribatur, super eo dispensare etiamsi idem impedimentum multiplex sit.

"Qui habet indultum generale dispensandi super pluribus diversæ speciei impedimentis, sive dirimentibus sive impediens, potest dispensare super iisdem impedimentis, etiam publicis, in uno eodemque casu occurrentibus" ³.

1500. d) In concedendis dispensationibus, Episcopi sequi debent regulas quas servat S. Sedes quoad dispensationum *causas*.

e) Facultates habitualiter concessæ Ordinariis non pereunt, nec suspenduntur ob eorum mortem

¹ Cf. *Codex*, c. 201, § 3. — ² *Codex*, c. 1057. — ³ *Codex*, c. 1049.

vel a munere cessationem, sed ad successores Ordinarios transeunt; item concessæ Episcopo competunt quoque Vicario Generali ¹.

f) Cessant autem facultates concessæ ad *certum numerum* (v. g., pro viginti, centum casibus), statim ac ille numerus exhaustus est, etiamsi tempus, si additum fuerit (v. g., ad quinquennium), elapsus non fuerit. Si vero conceduntur ad tempus, quin numerus determinetur (v. g., ad decennium), expirant tempore elapso. Tempus autem regulariter incipit a die *datæ* facultatis, sed in remotis missionibus a die *receptionis*.

Proinde renovari debent facultates opportuno tempore; declaravit tamen *S. C. de Prop. F.*, 16 Jan. 1797, eas valere usque ad novæ prorogationis impetrationem, casu quo renovatio sine culpa Episcopi dilata fuit. Quod tamen non suffragatur Episcopis qui omiserunt tempestive prorogationem postulare.

g) Quoad facultates in *Pagella S. Pœnitent.* contentas, hæc verba recenter addita sunt: "Mens nostra est, ut si forte ex oblivione vel inadvertentia ultra prædictum terminum his facultatibus te uti contingat, absolutiones seu dispensationes exinde impertitæ ratæ sint et validæ".

1501. Notanda : a) Si cum impedimento in quo dispensare potest Episcopus vel quilibet alius, concurrat aliud in quo requiritur dispensatio S. Sedis, eo ipso Episcopus privatur sua potestate dispensandi super illo priori impedimento, et in casu omnium impedimentorum relaxatio a S. Sede Apostolica impetranda est ².

¹ *Codex*, c. 66, § 2. Præterea, "concessa facultas secumfert alias quoque potestates quæ ad illius usum sunt necessariæ; quare in facultate dispensandi includitur etiam potestas absolvendi a pœnis ecclesiasticis, si quæ forte obstant, sed ad effectum tantum dispensationis consequendæ". *Ibid.*

² Quod tamen principium non applicatur dispensationi in *bannis*, quæ manet in potestate Episcopi. Aliunde, ex Codice ommissio ban-
norum non constituit impedimentum proprie dictum.

“ Si tamen impedimentum seu impedimenta super quibus dispensare potest (aliquis), compariantur post impetratam a Sancta Sede dispensationem, suis facultatibus uti poterit ” ¹.

b) Etiam destituitur sua potestate Episcopus, propter appositionem manus Pontificiæ, dum pro impedimento super quo Episcopus ex indulto potest dispensare, recursus instituitur ad S. Sedem ².

c) “ Per dispensationem super impedimento dirimente concessam sive ex potestate ordinaria, sive ex potestate delegata per indultum generale, non vero per rescriptum in casibus particularibus, conceditur quoque eo ipso *legitimatio prolis* si qua ex iis cum quibus dispensatur jam nata vel concepta fuerit, excepta tamen adulterina et sacrilega ” ³.

§ III. De causis dispensationum.

1502. I. Principia generalia. 1° Dispensationes concedi non debent nisi urgente *gravi et proportionata causa* ⁴ ad *licitatem* semper; ad *validitatem* etiam, quoties Episcopus dispensat ex tacita vel explicita delegatione.

1503. 2° Species causarum. A) Causæ dispensationum aliæ sunt *finales*, seu *per se determinantes*, aliæ autem *impellentes* seu *impulsivæ*: priores sunt rationes cur dispensatio concedatur, et *per se* sufficiunt ut concedatur; posteriores sunt rationes quæ dispensantem movent quo *facilius* dispenset, sed per se non sufficiunt ad dispensationem obtinendam. — Aliquando una causa seor-

¹ *Codex*, c. 1050.

² *Codex*, c. 1048. — Attamen “ ex gravi urgentique causa ” Ordinarius posset rei se immiscere. (*Codex*, c. 204, § 2).

³ *Codex*, c. 1051.

⁴ *Trid.*, *Sess. XXIV, cap. 5 de Reform.*; *Codex*, c. 84.

sim sumpta est insufficiens, sed alteri vel pluribus aliis adjuncta sufficiens existimatur; nam *quæ non prosunt singula multa juvant*.

B) Aliæ sunt *infamantes*, quæ ex delicto oriuntur vel oratorum famam lædunt; aliæ *honestæ*, quæ nec delictum nec infamationem important. Facilius dispensatur e causis infamantibus quam ex aliis, propter necessitatem grave malum avertendi.

C) Quædam *canonicæ* vocantur, quia ex stylo Curiae romanæ admitti solent ut vim et efficaciam habentes; aliæ *non canonicæ*, quarum efficacia non explicite admittitur. Priores in libello supplici præsertim exponi debent, sed eis adjici possunt aliæ, quo facilius dispensatio concedatur; eo magis quod S. Pontifex potest, in casu particulari, quamcumque causam rationalem et sibi probatam admittere¹.

1504. II. Præcipuæ dispensationum causæ sunt : a) *angustia loci*, quæ est *absoluta*, quando locus non excedit trecentos focos, i. e. mille et quingentos circiter incolas; vel *relativa*, ex valde propagata in loco familia oratricis, aut quia hæc nobilis est et familiæ nobiles paucae; b) *ætas virginis superadulta*, si scilicet vigesimum quartum ætatis annum jam egressa est; c) *deficientia aut incompetencia dotis*, si nempe femina non habet

¹ Juxta novam ordinationem Curiae Romanæ omnes dispensationes a *minoris gradus impedimentis* a Cong. Sacramentorum conceduntur *ex rationalibus causis a S. Sede probatis*. Sic vero concessæ perinde valent ac si *ex motu proprio et ex certa scientia* impertitæ sint; ideoque nulli sunt impugnationi obnoxiae, sive obreptionis vitio, sive subreptionis. (Codex, c. 1054).

Minoris gradus reputantur impedimenta : 1) consanguinitatis tertii gradus lineæ collateralis; 2) affinitatis in secundo gradu lineæ collateralis; 3) cognationis spiritualis; 4) publicæ honestatis in secundo gradu; 5) criminis ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii etiam per civilem tantum actum. Impedimenta *majoris gradus* alia sunt omnia. (Codex, c. 1042). Quænam autem ex iis possint dispensari jam diximus in decursu tractatus.

actu tantam dotem, ut extraneo æqualis conditionis, qui nempe neque consanguineus neque affinis sit, nubere possit in proprio loco in quo commoratur; **d)** *oratricis necessitas*, si vidua est junior, si pauper et filiis onerata, si parente utroque aut alterutro orbata; **e)** *bonum pacis*, scil. propter finiendas de bonorum successione lites, propter inimicitias sedandas aut præveniendas; **f)** *scandalum et infamia*, sive ex copula jam habitata¹, sive ex turpi conversatione, sive ex periculo ejus; item *legitimatio prolis*; **g)** *excellencia meritorum et morum probitas*; **h)** *revalidatio matrimonii*, quod bona fide et publice, servata Tridentini forma, contractum est; imo et mala fide utriusque partis, præsertim si proles jam nata fuerit, vel matrimonium civile contractum; **i)** *periculum matrimonii civilis, vel mixti, vel coram acatholico ministro celebrandi*.

1505. Aliæ sunt causæ minus efficaces, quæ possunt utiliter allegari : si nuptiæ specialem utilitatem afferunt, ut immunitatem a servitio militari, familiæ illustris divitumve conservationem; si inter oratores est specialis conditionis ac indolis æqualitas; si orator est Romæ præsens et sacramentalem confessionem ibi peregit; si sponsi, impedimentum ignorantes, omnia ad nuptias paraverunt; si parentes nuptias valde desiderant.

1506. Corollarium. Causa, propter quam dispensatio datur, vera esse debet *tempore quo dispensatio fulminatur* seu executioni mandatur.

a) Cum autem hodie *Papales* dispensationes dentur tantum in *forma commissoria* (n. 1513), stricte loquendo necesse non est ut causa dispensationis vera sit² tempore quo S. Pontifex litteras dispensationis concedit, sed solum tempore executionis.

b) Nec requiritur, juxta communem et tutam sententiam, ut causa adhuc vera sit tempore quo matrimonium

¹ Etiam sub spe facilioris dispensationis. (*S. Offic.*, 25 Jun. 1885).

² Exclusa tamen mala fide, ut infra dicitur, n. 1510.

celebratur; v. g., si mulier quæ dispensationem obtinuit propter incompetentiam dotis, post fulminatam dispensationem et ante matrimonium dives evaserit, valide contrahit; nam impedimentum, jam dispensatione sublatum, non reviviscit.

§ IV. De modo petendi dispensationes.

1507. I. Ad quem spectet dispensationem petere? Regulariter spectat ad *ipsos contrahentes* qui dispensatione indigent; cum vero plerumque inhabiles sint ad id præstandum, generatim petitio fit ab eorum *parcho* vel *confessario*.

a) Si impedimentum sit *publicum*, petitio fiat a *parcho*, et quidem loci ubi matrimonium celebratur, regulariter videlicet a *parcho* sponsæ; a *parcho* autem catholicæ partis, si de matrimonio *mixto agitur*.

b) Si impedimentum sit *occultum*, petitio fiat a *confessario*. Quando impedimentum afficit *unum* tantum e contrahentibus, unica sufficit petitio; quando vero duos contrahentes afficit (v. g., conjugicidium utroque machinante), duplex fiat petitio a *confessario* utriusque pœnitentis, nisi *confessarius* utriusque idem sit.

c) Si duplex sit impedimentum, unum *publicum* et alterum *occultum*, duplex fieri debet petitio: una pro publico impedimento, cum oratorum nominibus; altera pro occulto, tacitis nominibus ut sic consulatur sigillo sacramenti ac famæ partium: prior ad *Cong. Sacrament.*, vel immediate vel mediante Cancellaria Episcopali mittatur; posterior ad Pœnitentiariam, notando quod oratores, alio impedimento publico ligati, super illo obtinuerint dispensationem ¹.

¹ Cum in plerisque diocesisibus unus tantum sit officialis, expedit recurrere, pro occultis impedimentis, ad S. Sedeni. Jussu autem Leonis XIII (10 Dec. 1891), dispensationes ordinarie non debent *telegraphice* peti.

1508. II. In libello supplici exprimi debent :

1° *Nomen et cognomen oratorum* ;

2° *Diœcesis originis vel actualis domicilii* : si agitur de occulto impedimento, non fit mentio diœcesis, sed confessarius scribit suum nomen et nomen loci ad quem dirigi debet responsum ;

3° *Qualitas impedimenti*, quoad speciem infirmam ; gradum consanguinitatis, affinitatis, aut honestatis ; lineam rectam aut collateralem ; ita ut perfecte et concrete noscatur impedimentum ;

4° *Numerus impedimentorum*, e. g., si adsit multiplex consanguinitas aut affinitas, si sint impedimenta prohibentia ;

5° *Variae circumstantiæ*, scilicet utrum matrimonium sit contrahendum an contractum ; si jam contractum, aperiri debet an bona fide, saltem ex parte unius, vel cum scientia impedimenti ; item an præmissis denuntiationibus ; vel an spe facilius dispensationem obtinendi¹, demum an sit consummatum, an mala fide saltem unius partis, seu cum scientia impedimenti.

1509. *N. B.* Quando Episcopus *vi Indulti* dispensat, præfatas regulas sequi debet, quia agit ut delegatus Pontificis, ideoque dispensare nequit nisi eo modo quo Pontifex dispensat.

1510. III. De vitiis dispensationum et eorum sanatione. 1° Dispensatio invalida esse potest propter *obreptionem* et *subreptionem*², id est *expressionem falsi* in libello supplici, aut *suppressionem veri* quod exponi debuisset. Si tamen agitur de *minoribus* impedimentis (n. 1504, not.) Congregationi Sacrament. delatis, cum concedantur dis-

¹ Cf. DESMET, p. 478.

² Nonnullis videtur, sub nova Curiae Romanæ œconomia, vitia in formalitatibus observandis *mere extrinsecis* pro confectione rescripti, jam non obesse valori rescriptorum S. Sedis. Cf. DESMET, p. 510.

pensationes *ex rationabilibus causis a S. Sede probatis*, et sic concessæ perinde valeant ac si motu proprio et ex certa scientia datæ fuissent, *nulli sunt impugnationi obnoxiae, sive obreptionis vitio sive subreptionis*¹. Quod aliunde expresse sancitum est in *Codice*².

1511. 2º Quoad autem *majora* impedimenta, subreptio aut obreptio occurrere potest sive ex dolo, sive ex ignorantia.

A) Si obreptio vel subreptio *ex dolo* commissæ fuerit, semper invalida est dispensatio, quia *mendax prelator precatu carere debet*; quidam tamen putant eam valere, si tacetur vel falso exponitur causa *tantum impulsiva*, dummodo vera sit causa finalis.

B) Si error *ex ignorantia* acciderit, distinguendum est : a) valet dispensatio, si error versatur tantum circa causam impulsivam; b) e contra invalida est, si error versatur circa causam finalem; c) si vero plures allegatæ fuerunt causæ finales, et una tantum falsa invenitur, valet dispensatio; d) *si nonnisi* causæ *impulsivæ* propositæ fuerunt, et una ex illis vera non est, non valet dispensatio, si causæ remanentes non fuissent sufficientes ad obtinendum rescriptum; e) in *dubio* utrum causa falso allegata sit finalis an impulsiva, dispensatio ut valida haberi potest, quia in *dubio* standum est pro valore actus³.

Animadvertimus, ex *Codicis* can. 1052 et 1053, quasdam

¹ *Normæ pec.*, c. VII, art. 3, n. 21. Ordinarius potest tamen executionem detractare, si preces sunt manifesto obreptitiæ aut subreptitiæ, et statim hac de re certiolem facere Apostolicam Sedem.

² *Codex*, c. 1054 : " Dispensatio a minore impedimento concessa, nullo sive obreptionis sive subreptionis vitio irritatur, etsi unica causa finalis in precibus exposita falsa fuerit ".

³ Si in ipso rescripto legitur clausula "*motu proprio, ex certa scientia*", tollitur vitium, dummodo error non in rescripto, sed solum in petitione occurrat. — Lege can. 1052 et 1053 p. 620.

tolli difficultates quæ olim occurrebant ex *subreptione*. “Dispensatio ab impedimento consanguinitatis vel affinitatis, concessa in aliquo gradu, valet, licet in petitione vel in concessione error circa gradum irrepserit, dummodo gradu revera existens sit *inferior* (v. g. dispensatio petita fuit super impedimento consanguinitatis secundi gradus, dum impedimentum revera existens est tertii gradus mixti cum secundo); aut licet reticatum fuerit *aliud* impedimentum *ejusdem speciei* in *æquali* vel *inferiori* gradu (v. g. petita est dispensatio in *secundo* gradu consanguinitatis, sed reticatum est aliud impedimentum consanguinitatis in *tertio* gradu).

“Data a Sancta Sede dispensatio super matrimonio rato et non consummato vel facta permissio transitus ad alias nuptias ob præsumptam conjugis mortem, secumfert semper dispensationem ab impedimento proveniente ex adulterio cum promissione vel attentatione matrimonii, si qua opus sit, minime vero dispensationem ab impedimento de quo in can. 1075, nn. 2, 3 (id est, excluso casu *machinationis mortis*)”.

Insuper, ex can. 1051, per dispensationem indulto generali concessam, non autem per rescriptum particulare, “conceditur quoque eo ipso legitimatio prolis, si qua ex iis cum quibus dispensatur jam nata vel concepta fuerit, excepta tamen adulterina et sacrilega”.

N. B. Vitium obreptionis vel subreptionis *sanari* potest litteris *perinde valere* aut *decreto reformatorio*.

§ V. De modo exsequendi dispensationes.

1512. Prænotanda. Sedulo distinguendum est inter dispensationes in *forma gratiosa* et in *forma commissoria*: **a)** in priori casu, dispensatio jam a Superiore conceditur; unde non eget *fulminatione* (n. 1506) ulteriori; sufficit ut dispensatio *nota* fiat oratoribus ac serventur clausulæ; **b)** in posteriori casu datur *facultas* dispensandi, ita ut dispensatio ipsa debeat *ab executore fulminari*, prævia informatione facta de precum veritate, ac servatis clausulis.

1513. 1º De dispensatione a S. Sede concessa. Hæc hodie semper conceditur in *forma commissoria*.

A) "Dispensationes super publicis impedimentis *Ordinario* oratorum commissas, exsequatur *Ordinarius*¹ qui litteras testimoniales dedit vel preces transmisit ad Sedem Apostolicam, etiamsi sponsi, quo tempore executioni danda est dispensatio, relicto illius diœcesis domicilio aut quasi-domicilio in aliam diœcesim discesserint non amplius reversuri, monito tamen *Ordinario* loci in quo matrimonium contrahere cupiunt"².

a) Rescriptum *originale* debet prius accipi et authenticum agnosci³. b) Postea investigandum est num preces veritati innitantur⁴. c) Clausulæ fideliter adimplendæ sunt⁵. d) Fulminatio in scriptis est faciendâ⁶ certo ad liceitatem, probabiliter ad validitatem. *Ordinarius* videlicet declarare debet se, accepto rescripto, veritatem precum verificasse, et auctoritate apostolica⁷ dispensare super tali impedimento, ut sponsi valide ac licite contrahere valeant⁸; deinde nomen suum subscribat. Dispensatio valet eo momento quo subscribitur decretum⁹. — Præterea si causæ sint infamantes ac sponsi forsan censuras incurrerint, antequam dispensentur, a prædictis censuris absolvantur¹⁰.

¹ Vi decreti *Leonis XIII*, per *S. Officium* editi, 20 Febr. 1888, (supra, n. 1491) nomine *Ordinarii* venit etiam *Vicarius Generalis*, et, sede vacante, *Vicarius Capitularis*; hinc *Vic. Capitularis* exsequi potest dispensationes ad *Episcopum* defunctum missas et nondum executioni mandatas; et vice versa dispensationes ad *Vic. Capitulum* directas exequi valet *Episcopus* successor. Cf. *Codex*, c. 198.

² *Codex*, c. 1055. — ³ *Codex*, c. 53. — ⁴ *Codex*, c. 40, 41.

⁵ *Codex*, c. 39, 55. — ⁶ *Codex*, c. 56. — ⁷ *Codex*, c. 1047.

⁸ "Per dispensationem super impedimento dirimente concessam sive ex potestate ordinaria sive ex potestate delegata per indultum generale, *non vero per rescriptum in casibus particularibus*, conceditur quoque eo ipso legitimatio prolis, si qua ex iis cum quibus dispensatur jam nata vel concepta fuerit, excepta tamen adulterina et sacrilega". (*Codex*, c. 1051.)

⁹ *Codex*, c. 38. — "Rescriptum impetrari potest pro alio etiam præter ejus assensum; et licet ipse possit gratia per rescriptum concessa non uti, rescriptum tamen valet ante ejus acceptationem, nisi aliud ex apposis clausulis appareat". (*Codex*, c. 37.)

¹⁰ A die 3 Nov. 1908, gratiæ ac dispensationes omne genus a *S. Sede* concessæ, etiam censura irretitis, ratæ sunt ac legitimæ, nisi de iis agatur qui excommunicati sint aut suspensi aut interdicti, sed et vitandi vel sententiam declaratoriam vel condemnatoriam incursi. (*Codex*, c. 36, § 2.)

e) Tandem dispensatio sedulo servatur in archivii diœcesanis, et ejus fulminatio oratorum paracho notificatur, qui hanc eisdem notam facit, et in regestis parochia notat dispensationem acceptam fuisse ¹.

1514. B) Quando dispensatio conceditur a *S. Pœnitentiaria* pro foro interno, exsequenda transmittitur "*discreto viro confessario ex approbatis ab Ordinario*". Servari debent ea quæ supra diximus de receptione et recognitione rescripti, necnon de clausulis; sed insuper:

a) Generatim *Pœnitentiaria* præscribit ut dispensatio fulminetur *in ipso confessionis actu*; si hæc clausula desit, etiam extra confessionem fulminari potest. Hæc aut similis formula adhiberi potest: "Auctoritate Apostolica mihi specialiter delegata ², dispenso tecum super impedimento (v. g. criminis ex adulterio et conjugicidio), ut præfato impedimento non obstante, matrimonium valide ac licite contrahere valeas, et eadem auctoritate prolem suspectam et suscipiendam legitimam nuntio".

b) Fulminatio dispensationis *viva voce* perficitur, vel *per lectionem rescripti*, quod deinde comburi debet, saltem infra triduum.

c) Si impedimentum unam tantum partem afficit, ut votum, vel in una tantum parte culpabile est, sufficit in eam partem dispensationem fulminare. Si vero est utriusque commune, in utrumque fulminatio fieri debet sive ab eodem, sive a diverso confessario: quo ultimo casu, prior confessarius, post dispensationem uni concessam, rescriptum eidem tradit, ut alteri comparti detur: hic autem rescriptum præbebit proprio confessario, qui, post fulminatam dispensationem, illud destruet.

d) Si duplex dispensatio necessaria est, una pro impedimento publico, altera pro occulto, prius fulminari debet ea quæ impedimentum publicum respicit.

1515. 2º De dispensatione ab Episcopo concessa. A) Si agitur de impedimento *publico*, generatim dispensatio conceditur in forma gratiosa proindeque fulminatur ab Episcopo vel officiali diœcesano; illicitum est tamen contra-

¹ *Codex* c. 1046, 1103. — ² *Codex*, c. 1057.

here ante acceptam notitiam, ne forte ante fulminationem invalide contrahatur. Si res omnino urgeret, notitia fulminationis *telegraphice* mitti posset. — Accepto autem authentico instrumento, parochus illud sponsis notum facit et in libro matrimoniorum inserit et servat.

B) Quando agitur de impedimento *occulto*, generatim Episcopus dispensat in forma *commisoria*, quoties subdelegare potest : quo casu dispensatio a confessario ipso fulminari debet. Si Episcopus ipse dispensationem fulminare debet, tunc confessarius, recepto instrumento, nihil amplius faciendum habet nisi id partibus notum facere, et clausulas ¹ executioni mandare. — Instrumentum autem destruat ut supra.

§ VI. De convalidatione matrimonii.

I. De convalidatione in genere.

1516. 1° *De modo agendi quando sacerdos advertit matrimonium esse invalidum.* Quatuor possunt esse remedia :

A) Moneri possunt putativi conjuges, et tolerari potest ut vivant sicut *frater et soror*, si nulum sit incontinentiæ periculum.

B) In bona fide relinqui possunt, si impedimentum sit indispensabile, et aliunde manifestari nequeat aut partes separari non possint absque infamia aut scandalo.

C) Quando partes pacifice cohabitare non possunt, aut quando adest periculum fidei aut morum, peti potest a iudice ecclesiastico *declaratio nullitatis*.

D) Tandem convalidari potest matrimonium, si impedimentum est dispensabile; et hoc genera-

¹ Vide in *Syn. maj.* explicationem præcipuarum clausularum.

tim consultius est tum ad vitanda scandala, tum ad providendum educationi prolis.

1517. 2° *De separatione putativorum conjugum injungenda vel non, ante matrimonii convalidationem.* Maxima prudentia procedendum est, ne *scandalum* causetur, vel putativi conjuges *formali* periculo peccandi exponantur.

A) Si matrimonii nullitas sit *publice nota* : a) *regulariter* partes separari debent, etiam quoad habitationem ut vitetur vel reparetur scandalum. Si vero separatio possibilis non sit, v. g., propter paupertatem partium, scandalum removeatur meliori quo fieri potest modo.

b) Dispensatio autem quam citissime postuletur ab Episcopo qui in hoc casu dispensare potest ¹.

1518. B) Quando matrimonii nullitas est *occulta*, dispensandi facultate gaudent tum parochus, tum confessarius, quando est periculum gravis mali in mora et ne loci quidem Ordinarius adiri potest vel nonnisi cum periculo violationis secreti ².

Si una vel utraque pars dubitat de matrimonii valore, confessarius prudenter rationem dubitandi exquirat; si, re maturius expensa, certa est nullitas, agat ut supra; si dubia manet, standum est pro valore, et dispensatio ad cautelam postulanda.

II. *De simplici convalidatione.*

Triplex datur casus, prout matrimonium nullum est : 1° ex defectu *consensus*; 2° ex defectu *formæ*; 3° ex *alio* impedimento.

1° DE CONVALIDATIONE MATRIMONII OB DEFECTUM CONSENSUS INVALIDI.

1519. Quando matrimonium nullum fuit ex *defectu naturalis consensus*, non potest revalidari nisi per novum consensum rite præstitum, i. e., remoto errore vel metu, et cognita nullitate prioris matrimonii. Neque in hoc casu requiritur

¹ *Codex*, c. 1045, § 2. — ² *Codex*, c. 1045, § 3.

ulla dispensatio. — Modus autem procedendi pro renovatione consensus diversus est pro diversis casibus qui occurrunt :

A) Si nullitas matrimonii ob defectum consensus sit *publice nota*, publice etiam renovari debet consensus, et quidem in facie Ecclesiæ, etiamsi prius matrimonium in forma præscripta celebratum fuerit ¹.

B) Quando autem nullitas est *occulta* : a) si ex *utraque* parte consensus defecerit, ambo debent renovare consensum, signo *externo*, licet privato et secreto ², cessante errore vel metu vel alio defectu vitianti consensum, et quidem postquam noverint priorem consensum esse nullum.

b) Si consensus nullus fuerit ex *una* tantum parte, hæc novum consensum *libere* præstare debet perseverante consensu alterius partis : hic autem perseverare censetur dummodo actu positivo revocatus non fuerit ³.

Si defectus consensus fuerit mere internus, satis est ut pars quæ non consenserat, interius consentiat. Si fuerit etiam externus, necesse est consensum etiam exterius manifestare, vel forma jure præscripta, si defectus fuerit publicus, vel alio modo privato et secreto, si fuerit occultus ⁴.

2º DE CONVALIDATIONE MATRIMONII OB DEFECTUM FORMÆ INVALIDI.

1520. Matrimonium, ex hoc capite nullum, convalidari potest, absque dispensatione, *renovando consensum legitima forma* ⁵. a) Quod quidem *publice* regulariter fieri debet quando nullitas matrimonii *publice nota* est, ut sic scandalum

¹ *Codex*, c. 1136, § 3. — ² *Codex*, c. 1136, § 3.

³ *Codex*, c. 1136. — ⁴ *Codex*, c. 1136.

⁵ *Codex*, c. 1137; S. C. C., 13 nov. 1638; *Secret. Status* Instructio 27 mart. 1830.

reparetur; si tamen, propter speciales circumstantias, partes publice consensum renovare nolunt, secreto illum iterare possunt, assentiente Episcopo, ac remoto scandalo alia ratione.

b) Quando nullitas *occulta* est, sufficit, ad præcavendam conjugum infamiam, ut *secreto*, coram paroco et testibus, renovetur consensus.

c) Si vero alteruter in ecclesia contrahere renuat, consensus renovari potest in quolibet loco decenti. Si unus coram paroco comparere consentit, et alter solum per procuratorem comparet, aut si ambo coram confessario privatim contrahere volunt, id fieri potest cum Episcopi licentia. — Si unus consensum nullo modo renovare velit, putans id omnino esse inutile, sanatio *in radice* petenda est. Sed si uterque absolute renuat comparere coram paroco aut confessario, nil remanet nisi pro eis orare ut ad meliora se convertant: Ecclesia enim non solet dispensationem concedere eis qui ejus leges obstinate despiciunt.

3° DE CONVALIDATIONE MATRIMONII OB ALIUD IMPEDIMENTUM INVALIDI.

1521. Matrimonium, invalide contractum propter impedimentum dirimens, aliquando convalidari potest sine dispensatione, quando scilicet impedimentum cessat *ex se*; v. g., ligamen cessat mortuo conjuge, disparitas cultus baptismo partis infidelis; — si vero impedimentum ex se non evanescit, necesse est ut prius dispensatio obtineatur¹. Quibus positis, inquirendum manet quomodo consensus renovari debeat.

A) Si impedimentum est *publice* notum, consensus publice iterari debet in forma jure præscripta², etiamsi hæc in priori matrimonio servata fuisset: id enim requiritur tum ad reparandum scandalum, tum ut constet de validitate matrimonii. — Si tamen putativi conjuges adduci

¹ *Codex*, c. 1133. — ² *Codex*, c. 1135, § 1.

nequeunt ut publice contrahant, eis permitti potest *occulte*, coram paracho et testibus, consensum renovare; postea tamen id tempore opportuno divulgandum est, ut amoveatur scandalum.

1522. B) Si vero impedimentum est *occultum*, sufficit ut consensus *occulte* renovetur, et quidem absque forma legitima, si hæc jam prima vice servata fuerit.

a) Quod quidem facile erit si impedimentum utrique parti notum est : ambo enim, *conscii nullitatis* prioris matrimonii, novum consensum privatim et secreto exprimunt, qui omnino independens est a priori ¹.

b) Si vero impedimentum uni tantum parti notum est, nec alteri manifestari potest absque gravi incommodo, non requiritur ut pars impedimenti inscia consensum renovet, sufficit renovatio consensus a parte impedimenti conscia facta. Ita *Codex* ².

“Hæc (autem) renovatio consensus jure ecclesiastico requiritur ad validitatem, etiamsi initio utraque pars consensum præstiterit nec postea revocaverit” ³. Quæ “renovatio consensus debet esse novus voluntatis actus in matrimonium quod constet ab initio nullum fuisse” ⁴.

III. *De convalidatione matrimonii per sanationem in radice.*

1523. 1º Notio. “Matrimonii in radice sanatio est ejusdem convalidatio, secumferens, *præter dispensationem* vel cessationem impedimenti, dispensationem a lege de renovando consensu, et *retrotractionem*, — per fictionem juris, circa effectus canonicos, ad præteritum. — Convalidatio fit

¹ *Codex*, c. 1135, § 2.

² “Si sit occultum (impedimentum) et uni parti ignotum, satis est ut sola pars impedimenti conscia consensum privatim et secreto renovet, dummodo altera in consensu præstito perseveret”. (*Codex*, c. 1135, § 3; Cf. *Codex*, c. 1133, § 1.)

³ *Codex*, c. 1133, § 2. — ⁴ *Codex*, c. 1134.

a momento concessionis gratiæ; retrotractio vero intelligitur facta ad matrimonii initium, nisi aliud expresse caveatur. — Dispensatio a lege de renovando consensu concedi etiam potest vel una tantum vel utraque parte inscia " ¹.

Quod ita declarari potest: vi legis ecclesiasticæ, consensus matrimonialis erat invalidus, matrimonium nullum et filii illegitimi. Jamvero dispensatio in radice, legem abrogando in hoc particulari casu, sanat vitium quo consensus erat invalidus; proinde matrimonium eo ipso fit validum, et filii post dispensationem nati vere sunt legitimi. Sed insuper, *ex fictione legis*, Ecclesia habet consensum, proindeque matrimonium, tanquam ab initio validum; et ut legitimos agnoscit eos qui ab initio matrimonio usque ad dispensationis fulminationem concepti sunt. Hinc vere matrimonium sanatur *in radice*, i. e., in ipso consensu, et ab initio.

1524. 2º Conditiones requisitæ ad dispensationem in radice. Quatuor requiruntur: A) ut impedimentum dirimens, de quo agitur, sit *juris mere ecclesiastici*; nam in aliis Ecclesia vitiatum consensum sanare nequit.

" Matrimonium vero contractum cum impedimento juris naturalis vel divini, etiamsi postea impedimentum cessaverit, Ecclesia non sanat in radice, ne a momento quidem cessationis impedimenti " ².

1525. B) Ut consensus *matrimonialis* fuerit, seu cum affectu matrimonium ineundi datus: qui enim vult non inire matrimonium, sed tantum muliere abuti per fornicationem, nullum fundamentum ponit cuidam dispensationi in radice ³.

Generatim etiam Ecclesia exigit ut conjugum

¹ *Codex*, c. 1138.

² *Codex*, c. 1139, § 2. — Ita reprobatur opinio quorundam dicentium hoc impedimentum posse *in radice* sanari a momento cessationis impedimenti.

³ Oportet scilicet ut matrimonium contractum fuerit " cum utriusque partis consensu naturaliter sufficiente ". (*Codex*, c. 1139).

unio extrinsecam matrimonii speciem habuerit. Quæ certo existit, quando adhibita fuit forma præscripta; et etiam, pro hæreticis, cum matrimonium coram præcone acatholico vel civili magistratu celebratum est. Ubi vero forma canonica matrimonii requiritur, matrimonium *civile* non habet quidem strictam et canonicam formam, habet tamen *naturalem* figuram matrimonii¹; unde S. Sedes *in radice* sanare potest et quandoque sanat propter urgentem rationem, v. g., quando unus e contrahentibus consensum renovare non vult.

1526. C) *Ut consensus datus perseveret in utraque parte virtualiter usque ad tempus concessæ dispensationis*: hinc concedi potest dispensatio, si unus e contrahentibus in amentiam inciderit; non autem si alteruter jam e vivis exierit: quo casu posset tamen matrimonium sanari non quidem *in se*, sed quoad effectus juridicos, nempe legitimitatem prolis.

“ Quod si consensus ab initio quidem defuerit, sed postea præstitus fuerit, sanatio concedi potest a momento præstiti consensus ”².

1527. D) *Ut adsit ratio gravis*, quæ præsertim triplex esse potest: **a)** si una pars ad renovandum consensum adduci nequit, quamvis in matrimonio permanere velit; **b)** si utraque pars inscia est nullitatis et gravis ratio existit non revelandi impedimentum, v. g., propter magnum numerum matrimoniorum quæ ex errore aliquo invalide contracta sunt, vel ob scandalum vitandum si nullitas oritur ex errore a parocho vel Ordinario commisso; **c)** si utraque pars nullitatis conscia

¹ Conjuges scilicet *apparent* sufficienter consortium matrimoniale inire velle.

² *Codex*, c. 1140, § 2.

est, sed ad consensum renovandum ex insuperabili præjudicio induci nequit; aut si sanatio *in radice* necessaria est pro legitimatione prolis. — Aliunde "sanatio in radice concedi unice potest ab Apostolica Sede" ¹.

SCHOLION. PRINCIPIA DE MODO AGENDI QUOAD
LEGES CIVILES DE MATRIMONIO.

1528. Principium ^{1^{um}} : *Nupturientes fideliter servare possunt ac regulariter debent legis civilis præscripta quoad matrimonii celebrationem, quæ juri divino aut ecclesiastico non adversantur, præsertim si ab eis pendet valor matrimonii in foro civili.*

A) Id enim merito infertur ex Instructione S. Pæniten-tiariæ de matrimonio civili, 15 Jan. 1866, ubi dicitur ² : "Attamen ad vexationes pœnasque vitandas, et ob prolis bonum, quæ alioquin a laica potestate ut legitima nequaquam haberetur, tum etiam ad polygamiae periculum aver-tendum, opportunum et expediens videtur, ut iidem Fideles, postquam matrimonium legitime contraxerint coram Ecclesia, se sistant, actum lege præscriptum exequuturi, ea tamen intentione (uti Benedictus XIV docet in Brevi diei 17 Sept. anni 1746 *Redditæ sunt Nobis*), quod sistendo se Gubernii Officiali nil aliud faciant, quam ut civilem cæremoniam exequantur".

B) Etsi enim Status non possit proprio jure leges ferre, pro subditis christianis, circa matrimonialem vinculum, potest leges ecclesiasticas, sive omnes sive quasdam, civili sanctione munire; potest insuper, proprio jure, leges condere circa effectus civiles a vinculo matrimonii separabiles ³. Præterea si Status leges tulerit in re matrimoniali, quæ nonnullas solemnitates requirant ut

¹ *Codex*, c. 1141.

² *Acta S. Sedis*, I, p. 508-512. — Quod confirmatur ex decreto S. Officii, 12 Jan. 1881 (*Collect. P. F.*, n. 1550) : "Curandum a missionariis ut matrimonium contracturi observent præscriptiones etiam civiles, quæ ad ordinem moralem, quoad effectus civiles matrimonii, conservandum conducant". — ³ *Codex*, c. 1016.

matrimonium suis effectibus civilibus non careat, et quæ aliunde juri divino et ecclesiastico non obstant, sane sponsis *licet* his obedire; imo id *opportunum* et *expediens* videtur, ut ait *S. Pœnitentiaria*: a) ad vexationes pœnasque vitandas quas Status in legum violatores infligit; b) ob prolis bonum, quæ alioquin a lege civili ut legitima non haberetur; c) ad polygamiae periculum avertendum, cum revera nonnulli ab hoc vitio deterreantur timore legum civilium.

Corollaria: a) *Ubi habetur matrimonium quod vocant civile*, non solum *licet*, sed *expedit* ut fideles se sistant coram magistratu civili, ut coram lege habeantur tanquam veri conjuges, eorumque filii ceu legitimi; dummodo tamen recte intelligant hoc non esse verum matrimonium, sed actum mere civilem, quo suum erga leges obsequium ostendunt.

Quando leges id permittunt, fideles prius coram Ecclesia contrahere debent, et postea civilem actum explere. Si vero lex præcipit inversum ordinem, ut in *Gallia*, aut gravis necessitas id postulat, possunt quidem sponsi prius se sistere coram civili magistratu; sed "tunc omni diligentia utendum erit ut matrimonium coram Ecclesia *quamprimum* contrahatur, atque interim contrahentes *sejuncti* consistent" ¹.

In *Statibus Amer. Fœderatis*, matrimonium religiosum ut validum coram lege civili habetur; sed in plerisque Statibus requiritur licentia (*license*) a publico officiali antequam ad matrimonium licite procedatur; et insuper minister, coram quo nuptiæ celebratæ sunt, tenetur, infra definitum tempus, in scriptis certiolem facere officialem a lege designatum de matrimonio inito; quod quidem, utpote rationi consentaneum, sedulo servandum est.

b) *Ubi habentur civilia impedimenta*, præsertim *dirimentia*, quæ ab Ecclesia non ut talia agnoscuntur, pastores non facile admittant ad matrimonium contrahendum eos qui ut inhabiles a

¹ Instruct. *S. Pœnitent.*, l. c., p. 511-512.

lege civili habentur : tum quia hi ut legitimi conjuges a Statu non existimantur, tum quia pastores talia connubia celebrantes lege puniri possunt, non sine fidelium scandalo. “Hac in re multa uti debebunt cautela et prudentia, et Ordinarii consilium exposcere; atque hic facilis ne sit ad annuendum; sed in gravioribus casibus hoc sacrum Tribunal consulat”¹.

1529. Principium 2um : *Si præcepta legis civilis divino aut ecclesiastico juri intrinsece repugnant, ea active exsequi non licet.* Id enim sequitur ex dictis in *Tr. de Legibus*. Hinc conjuges, qui divortio civili obtento, ad novas convolant nuptias, graviter peccant, quamvis lege civili id facere valeant : nam lex hujusmodi omnino contrariatur legi divinæ indissolubilitatis matrimonii (n. 1345 sq.).

CAPUT XXIV.

Brevis conspectus theologiæ asceticæ et mysticæ².

PROŒMIUM.

1530. 1° Notio. Ex usu jamdiu recepto, Theologia *ascetica* et *mystica* idem sonat in genere ac *scientia de christiana perfectione*; in *ascetica*³ autem separatim sumpta agitur de gradibus per-

¹ Instruct. *S. Pœnitent.*, l. c., p. 511. — Quæ regula practica est in nonnullis *Statibus Amer. Fœderatis*, ubi strictissime prohibentur matrimonia inter albos et nigros vel indigenas.

² Cum ille conspectus non sit nisi breve compendium operis nostri *Précis de théologie ascétique et mystique* (Les principes, les trois Voies), 1923-1924, ad hoc opus jam remittimus lectorem qui auctores consulendos inquirat aut ampliores explicationes exoptat.

³ A voce græca ἀσκησις, exercitatio.

fectionis quibus præparatur anima ad contemplationem, et in *mystica*¹ de contemplatione et summis perfectionis gradibus sermo habetur.

1531. 2° Fontes. Non alii sunt fontes nisi fontes theologi: a) *Scriptura Sacra*, in qua exhibentur doctrinæ, præcepta, consilia, preces et exempla maximi momenti; b) *Traditio*, quæ Scripturam interpretatur et complet, sive magisterio *solemni* (præsertim quoad fundamenta vitæ christianæ), sive magisterio *ordinario* (apud Patres, theologos, auctores mysticos, et sanctos, præsertim canonizatos); c) *Ratio* fide illuminata et *experientia* innixa.

1532. 3° Methodus. Non sufficit *methodus mere experimentalis* (descriptiva), qua ex factis asceticis aut mysticis inferuntur signa et leges perfectionis, nec *methodus mere deductiva*, qua ex Scriptura, Traditione et ratione colliguntur conditiones et gradus perfectionis, sed requiritur utraque methodus æqua mente adhibita.

1533. 4° Necessitas. a) Certo *sacerdoti necessaria* est theologiæ asceticæ et mysticæ scientia, sine qua seipsum et alios ad perfectionem dirigere nequit; b) maxime autem *utilis* est laico, ut stimuletur perfectionis desiderium, facilius intelligantur moderatoris spiritualis consilia eorumque defectui occurratur.

1534. 5° Divisio. Non eadem est divisio apud omnes auctores quorum alii² magis doctrinæ, alii³ vero magis praxi favent; media via incedentes, dicemus:

- I. *De Principiis theologiæ asceticæ et mysticæ;*
- II. *De triplici via quæ ad perfectionem ducit.*

¹ A voce *μυστικός*, *μύστης*, occultum, secretum (præsertim religiosum).

² Ita præcipui Patres (*S. Athanasius*, *S. Cyrillus*, *S. Augustinus*, *S. Hilarius*), præclari theologi (*Richardus a S. Victore*, *B. Albertus Magnus*, *S. Thomas*, *S. Bonaventura*), auctores XVII sæculi in Gallia *Berulle*, *Condren*, *Olier*, *Eudes*.

³ Ita *J. Cassianus*, *S. Joannes Clim.*, *Rodriguez*.

PARS PRIOR.

DE PRINCIPIIS THEOLOGICÆ ASCETICÆ
ET MYSTICÆ.

1535. Cum ex fine accipere oportet rationes eorum quæ ordinantur ad finem, in hac parte prius agendum est de christianæ perfectionis natura; sed quia recte intelligi nequit perfectionis ratio quin antea dicatur de vita christiana, sermo erit : 1° *De origine vitæ supernaturalis*; 2° *De natura vitæ christianæ*; 3° *De perfectione vitæ christianæ*; 4° *De obligatione tendendi ad hanc perfectionem*; 5° *De mediis generalibus adhibendis ad acquirendam perfectionem*.

ART. I. DE ORIGINE VITÆ
SUPERNATURALIS ¹.

1536. Ex probatis in tractatibus de *Deo elevante* et de *Verbo Redemptore* constat Adamum, qui creari potuisset in statu naturæ puræ ², de facto constitutum fuisse in *statu justitiæ originalis*, seu *naturæ innocentis*, vi cujus ad finem supernaturalem erat destinatus, mediisque instructus ad hunc finem attingendum, nempe gratia sanctificante, virtutibus infusis, donis Spiritus Sancti, gratia actuali, et præter perfectiones naturæ puræ, immunitatem ab inordinata concupiscentia, ab ignorantia, infirmitatibus et morte gratuito acceperat.

Lapso autem Adamo et promissione Redemptoris facta, inductus est status *naturæ lapsæ et reparatæ*, in quo nunc versamur : in eo destinati ad finem supernaturalem manemus, *capaces per Christum* recuperandi gratiam, non autem

¹ *Précis*, nn. 51-87; *Synopsis Theologiæ dogmaticæ*, de Deo elevante et de Verbo Redemptore, de Deo Sanctificante.

² Status naturæ puræ dicitur ille in quo habuisset homo finem naturalem, media naturalia ad hunc finem attingendum et legem naturalem, sed ignorantiae, concupiscentiae, infirmitatibus et morte fuisset subditus.

dona præternaturalia, in præsentī vita, sed tantum in futura simul cum gloria.

Hinc jam apparet peccati malitia et excellentia vitæ supernaturalis.

ARTICULUS II. DE NATURA VITÆ CHRISTIANÆ.

1537. Ex dictis in *tract. de Verbo Incarnato et Redemptore et de Gratia* colligitur vitam supernaturalem christiano infusam pendere a *Dei operatione et ab hominis cooperatione.*

1° Jamvero **Deus in homine operatur :**

a) *Per seipsum*, quatenus in justo habitat, eique gratiam habitualement confert;

b) *Per Verbum Incarnatum*, quod primario agit ut causa meritoria, exemplaris et vitalis supernaturalis vitæ;

c) *Per B. Mariam Virginem*, quæ secundario agit ut causa meritoria et exemplaris vitæ supernaturalis, gratiasque distribuit tanquam *mediatrix*;

d) *Per Sanctos et Angelos*, quibus debetur cultus, invocatio et imitatio.

1538. 2° **Homo autem actioni Dei cooperari debet :**

a) Negative, obsistendo concupiscentiæ, mundo et dæmoni;

b) Positive, sanctificando actiones suas et digne sacramenta suscipiendo.

Hinc describi potest vita christiana : *Participatio vitæ divinæ, per S.S. Trinitatem in justis inhabitantem collata, intuitu meritorum Christi, adjuvantibus B. Maria Virgine, Angelis et Sanctis, et ab homine cooperante sedulo excolenda.*

Quod quidem in sèquentibus declarabimus.

§ I. De actione SS^{mæ} Trinitatis
in anima justi.

SS. Trinitas in anima justi inhabitat et gratiam creatam producit.

I^o DE INHABITATIONE SS^{mæ} TRINITATIS
IN ANIMA JUSTI¹.

1539. Ex dictis, in *Tract. de Deo Trino*, de missione invisibili divinarum personarum, constat totam Trinitatem in anima justi inhabitare sicut in templo, et hanc inhabitationem specialiter tribui Spiritui Sancto, quia est opus sanctificationis. Jamvero per hanc specialem inhabitationem Deus est in anima justi tanquam *pater*², cujus naturæ efficimur consortes³, *amicus*⁴, *adjutor* per gratiam actualem⁵, *sanctificator*⁶.

Hinc debet justus **devotioni erga SS. Trinitatem** incumbere⁷, per adorationem, amorem et imitationem⁸.

2° DE ORGANISMO MORALI SUPERNATURALI⁹.

1540. Spiritus Sanctus in animam justi infundit dona creata quæ a nobis recepta constituunt vitam spiritualem seu supernaturalem ac deiformem, quæ triplici elemento constat, nempe :
1° **Gratia habituali creata**, quæ est habitus entitativus perficiens essentiam animæ, per quam

¹ *Précis*, nn. 91-101; *Synopsis theolog. dogm.*, t. III, n. 180-185.

² *Rom.*, VIII, 15-16.

³ *Joan.*, I, 12; III, 1, 5; *Rom.* VIII, 17, 29. — ⁴ *Joan.*, XIV, 26.

⁵ *Philip.*, II, 13; IV, 13; *I Corinth.*, X, 13; XV, 10.

⁶ *I Corinth.*, III, 17.

⁷ Lege preces matutinas in opere J. J. OLIER, *La journée chrétienne*, pp. 18-24, éd. 1907, vel in opusculo *Manuel du Séminariste de St-Sulpice*.

⁸ *I Corinth.*, 16-17; *Matth.*, V, 48; *Joan.*, XVII, 21.

⁹ *Précis*, nn. 102-128; S. THOMAS, 1^a 2^æ, p. 110; TERRIEN, S. J., *La grâce et la gloire*, t. I, p. 75 sq.; BELLAMY, *La Vie surnaturelle*.

efficimur divinæ consortes naturæ, ita ut per eam non solum inducatur unio cum Deo, sed etiam *assimilatio accidentalis, formalis*¹ et quodam modo *physica*; 2° **Virtutibus et donis infusis**² : *virtutibus*, quæ sunt habitus operativi seu facultates supernaturales, quibus potentiæ naturales ita eleventur ut actus deiformes elicere valeant; *donis Spiritus Sancti*, quæ sunt pariter habitus operativi, quibus apti efficimur ad recipiendas et *prompte facileque* sequendas motiones Spiritus Sancti ...; 3° **Variis motibus gratiæ actualis**³, quibus virtutes et dona moventur in actum.

Hinc recte ait S. Leo Papa : “ Agnosce, o christiane, dignitatem tuam, et, divinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire ”⁴.

§ II. De munere Christi in vita supernaturali⁵.

1541. Ex dictis, vita supernaturalis confertur intuitu meritorum et satisfactionum Christi, qui

¹ *Formalis* dicitur assimilatio ea qua homo fit habilis ad cognoscendum Deum immediate et intuitive in cælo sicut Deus seipsum cognoscit.

² De Virtutibus infusis et donis Spiritus S. recale jam dicta in Cap. VI, 1^æ P., *De Virtutibus in communi*. Controvertitur inter Thomistas et Scotistas utrum *realis* an *virtualis* tantum sit distinctio inter gratiam, virtutes et dona.

³ Communiter admittitur justum, etiam habitibus supernaturalibus instructum, gratia actuali, etiam præveniente, indigere ad actus salutares faciendos; de fide est justum sine speciali auxilio Dei in accepta justitia perseverare non posse (*C. Trid.*, DENZ. B. 832), et sine speciali privilegio non posse per totam vitam omnia vitare peccata. (*C. Trid.*, sess. VI, c. 23, DENZ. B., 833).

⁴ *Sermones*, XXI, 3, P. L., LIV, 195.

⁵ S. THOM., III, qq. 8, 21, 22, 25, 26, 40, 46-49, 57 et alibi passim; P. BÉRULLE, *Œuvres*, éd. 1657, p. 522-530; 665-669; 689; J. J. OLIER, *Pensées choisies*, textes inédits publiés par G. LETOURNEAU, p. 1-31; PRAT, S. J., *La Théologie de S. Paul*, t. I, p. 342-378; t. II, p. 165-325; D. COLUMBA MARMION, *Le Christ, vie de l'âme*, 1920; J. DUPERRAY, *Le Christ dans la vie chrétienne*, 1922; R. PLUS, *Dans le Christ Jésus*, 1923; *Précis*, nn. 131-153.

est etiam *perfectum exemplar*, imo *caput* corporis mystici cujus christiani sunt membra, unde Christus est hujus vitæ *causa meritoria, exemplaris et vitalis*.

a) Jesus Christus pro nobis *meruit*¹ et *satisfecit* quoad omnia peccata², ita ut sufficientes concedantur omnibus hominibus gratiæ ad salutem necessariæ, et ipsi homines satisfacere et mereri possint.

b) Aliunde Christus est etiam vitæ supernaturalis *exemplar*³, et quidem *perfectum*⁴, *imitabile*⁵, cujus exempla *grata*⁶ sunt et *efficacia*⁷.

c) Christus etiam, ut homo Deus, est *caput* hominum (et aliquo sensu angelorum), et præsertim *justorum* in terra qui ei uniuntur per fidem et caritatem⁸, ac proinde, sicut caput in corpore, eminet *prioritate, influxu in unitatem et vitam totius corporis*.

Hinc datur *corpus mysticum* cujus Christus est *caput*, SS. Trinitas (et *attributive* Spiritus Sanctus) est *anima*, et baptizati sunt *membra*; hinc etiam datur in Ecclesia *communio sanctorum*, vi cujus varia membra Ecclesiæ militantis, patientis et triumphantis ad idem corpus mysticum pertinent, solidaritate intima inter se conjunguntur, bonorum spiritualium Ecclesiæ sunt participes et fiunt quasi Christi complementum⁹.

¹ De fide est Christum vere pro nobis meruisse ex *Conc. Trid.*, sess. VI, c. 10, DENZ. B., 820.

² De fide est pro peccatis fidelium; certum pro peccatis infidelium; communiter admissum pro originali peccato parvulorum.

³ *Joann.*, XIII, 15; XIV, 6; *Matth.*, XI, 29; *Act.*, I, 1.

⁴ J. J. OLIER, *Catéch. chrétien*, 1re Partie, leq. I.

⁵ *Hebr.*, IV, 15.

⁶ *Joann.*, XII, 32.

⁷ OLIER. *Catéch. chrét.*, 1re Part., leq. XX-XXV.

⁸ Christus est caput hominum : a) *actu, beatorum*, qui perfecte et immobiliter ei uniuntur per gloriam, *justorum, fidelium peccatorum* qui ipsi uniuntur per fidem tantum; b) *potentia*, infidelium omnium, sed non damnatorum. — ⁹ *Eph.*, I, 23; *Coloss.*, I, 24.

Unde concluditur maxime congruam esse devotionem erga Verbum Incarnatum¹, vi cuius per Christum, cum Christo, et in Christo Deo exhibemus gloriam, preces effundimus et omnes elicimus actiones².

§ III. De munere B. M. Virginis, Sanctorum et Angelorum.

Unus quidem est Deus et unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. Sed Dei sapientiæ et bonitati placuit protectores et intercessores dare qui nobis sint exemplo, nempe *Sanctos et Angelos* et præsertim *B. M. Virginem*.

1° DE MUNERE B. M. VIRGINIS IN VITA CHRISTIANA³.

1542. Quia *mater est Verbi Incarnati* ac proinde mater omnium christianorum quorum Christus est caput, *B. V. Maria* est etiam *secundario*: a) *Causa meritoria gratiæ*, quatenus meretur de congruo gratias ad salutem necessarias; b) *Causa exemplaris*, quatenus est imago Christi perfectissima et quidem gratissima; c) *Mediatrix* omnium gratiarum, quatenus omnes gratiæ dependenter a Christo per eam conferuntur⁴.

Unde B. Mariæ Virgini exhibendus est cultus qui complectatur: a) *venerationem et reverentiam*, propter dignitatem divinæ maternitatis ipsi collatam et ejus eximiam sanctitatem; b) *invocationem et fiduciam*, ob ejus potentiam et mediatio-

¹ P. BERULLE, *Discours de l'Etat et des Grandeurs de Jésus*.

² I Joan., II, 1; XVI, 23; Hebr., VII, 25; V, 7; J. J. OLIER, *Introd. à la vie et aux vertus chrétiennes*, ch. IV, p. 47, éd. 1906.

³ *Précis*, nn. 155-176; cum auctoribus ibi allegatis, inter quos: TERRIEN, S. J., *La Mère de Dieu et la mère des hommes*, t. III; L. GARRIGUET, *La Vierge Marie*; HUGON, O. P., *Marie pleine de grâce*; R. M. DE LA BROISE et J. B. BAINVEL, *Marie Mère de grâce*, 1921; *Synop. Theol. dogm.*, t. II, n. 1226-1263.

⁴ Hinc Belgio concessum est a *Benedicto XV* festum B. Mariæ *Mediatricis universalis*, quod aliis ecclesiis petentibus concedetur.

nem; c) *amorem filialem*, qui ad *imitationem* incitet, cum sit mater nostra. Hoc autem triplici actu colitur B. Maria Virgo præ omnibus aliis Sanctis cultu speciali qui dicitur *hyperdulie* ¹.

2° DE MUNERE SANCTORUM ET ANGELORUM
IN VITA CHRISTIANA.

1543. Haud parum vitæ christianæ favere possunt *Sancti*, si eorum excellentiam et supernaturales dotes agnoscimus et *veneramur*, eorum opem *invocamus*, et exempla *imitari* intendamus — pariterque *Angeli*, *præsertim custodes* ², quibus debetur, juxta S. Bernardum, reverentia pro præsentia, devotio pro benevolentia, fiducia pro custodia ³.

§ IV. De cooperatione ab homine præstanda
ad excolendam vitam christianam.

Deus quidem in nobis operatur velle et perficere, sed monemur ne in vacuum gratiam Dei recipiamus ⁴, unde ad finem attingendum necessaria est, ex jam dictis n. 17, non solum divina, sed etiam nostra operatio. Jamvero hanc cooperationem præstare debemus a) *obluctando hostibus spiritualibus*, b) *actiones meritorias eliciendo*, c) *sacramenta digne suscipiendo*.

1544. 1° **Hostes spirituales** animæ sunt :
1) *Concupiscentia* carnis ⁵ quæ *mortificatione* refrinari debet, concupiscentia oculorum quæ per eleemosynam oppugnatur ⁶, et superbia vitæ cui

¹ De actu consecrationis totalis Mariæ factæ ad mentem B. GRIGNION DE MONTFORT, cf. *Précis*, nn. 170-176.

² Angeli custodes arcent dæmones (*Tob.*, VIII, 3), sanctas suggerunt cogitationes (*Tob.*, VI, 16), Deo bona opera et orationes afferunt et sic eis majorem efficaciam conferunt (*Tob.*, VII, 12), medicinales pœnas quandoque infligunt (*II Reg.*, XXIV, 16), in articulo mortis specialiter adjuvant contra ultimas tentationes et animas ad cælum vel purgatorium ducunt. (*Luc.*, XVI, 22).

³ *Sermo* 12 in Ps. 90, n. 6. — ⁴ *II Corinth.*, VI, 1.

⁵ Recole jam dicta de peccatis capitalibus, n. 170, de gula, n. 326, de luxuria, nn. 335-347. — ⁶ Cf. n. 225-229.

opponenda est humilitas¹; 2) *Mundus*, cum suis pravis exemplis et doctrinis, oblectamentis, minis et persecutionibus, contra quem viriliter congregi debemus, non neglecto tamen apostolatu; 3) *Dæmon*, qui ad peccatum incitat agendo in facultates organicas, sed repellitur oratione, sacramentorum aut sacramentalium usu, et contemptu. Hinc recte dicitur militiam esse vitam hominis super terram.

1545. 2° Positive colenda est vita christiana per **actus meritorios**², i. e., per opera *libera, bona et supernaturalia, in statu viæ et gratiæ habitualis facta*, quibus, posita divina ordinatione, oritur jus ad augmentum gratiæ habitualis, vitam æternam atque gloriæ augmentum³. Augentur autem merita: *ex parte operantis* ex gradu gratiæ sanctificantis, intimiore cum Christo conjunctione, perfectione motivi seu intentionis ac proinde caritatis actualis, fervore seu intensitate agentis; et *ex parte operis* ex ejus excellentia, quantitate, duratione et difficultate in quantum mens nostra circa hæc fertur, et majori conatu et amore opera perficit.

Hinc multum præstat curare *de sanctificatione actionum etiam communium*, præsertim per repetitam earum Deo oblationem in illius gloriam et salutem animarum.

1546. 3° Quia **sacramenta** conferunt gratiam habitualement primam aut secundam, digne iis susceptis, augetur in justo vita christiana, et quidem eo magis quo perfectiores sunt dispositiones suscipientis.

¹ Cf. n. 327-328. — ² *Précis*, nn. 228-248.

³ Hujusmodi opera sunt etiam impetratoria, quatenus ex se favorem Dei obtinere possunt, et *satisfactoria*, quatenus Deum propitium faciunt, culparum obtinent remissionem (si opus sit), et præsertim injuriam Deo illatam compensant.

Quoad **Sacramentum Pœnitentiæ**, speciatim accusentur, præter mortalia, si forte commissa fuerint, peccata venialia deliberate et ex habitu non retractato aut affectu commissa, et deinde peccata partim indeliberata, non neglecta sincera contritione ¹.

Devotio tandem erga **Eucharistiam**, sive ut *sacrificium* ², sive ut *sacramentum* ³ spectetur, optimum est pro justo sanctificationis medium, dummodo Missæ intersit per Christum, cum Christo et in Christo, et sedula præparatio communionem antecedit eamque sequatur congrua gratiarum actio.

1547. Conclusio generalis. Hinc jam apparet *vitam christianam non esse nisi participationem vitæ divinæ* qua vivunt tres personæ Trinitatis, Christus, B. Virgo Maria, Angeli et Sancti, ita ut cum fiducia victoriam ab hostibus sperare debeamus, juxta illud : "Omnia possum in eo qui me confortat" ⁴.

ART. III. DE PERFECTIONE VITÆ CHRISTIANÆ.

1548. 1° "Unumquodque dicitur esse perfectum in quantum attingit proprium finem, qui est ultima rei perfectio" ⁵. Sed "ultimus hominis finis est bonum increatum, scilicet Deus, qui solus sua infinita bonitate potest voluntatem hominis perfecte implere" ⁶. Unde perfectio hominis consistit in illius conjunctione cum Deo cognito et dilecto et quidem, in ordine supernaturali, per Christum, ita ut perfecte vivere sit "*vivere summe*

¹ *Précis*, nn. 262-269.

² *Précis*, nn. 271-276, et auctores ibi allegatos.

³ *Précis*, nn. 277-288.

⁴ *Philip.*, IV, 13.

⁵ S. THOM., II^a II^æ, q. 184, a. 1.

⁶ S. THOM., I^a II^æ, q. 111, a. 1.

Deo in Christo Jesu”¹ per praxim virtutum christianarum theologicarum et moralium.

Jamvero inter virtutes christianas eminet **caritas** *erga Deum et proximum*, in qua, juxta Scripturam, SS. Patres et theologos, *essentialiter consistit perfectio christiana*². Caritas autem hic intelligitur ut habitus et actus, ita ut perfectio inveniatur in habitu simul et in actuum frequentia, quatenus eliciuntur actus caritatis, *prompte, facile et constanter*, quotiescumque id expediat.

1549. 2° Unde jam colligitur dari non posse perfectionem christianam sine **abnegatione**³, qua refrenatur concupiscentia et superantur obstacula, aut sine *praxi præceptorum et quorundam consiliorum*, ac proinde dari posse **plures gradus** in perfectione, quin excedi possint quidam limites, ita ut vitari nequeant omnia peccata venialia *fragilitatis*, et habitualiter Deus amari non possit amore puro benevolentiae, excluso amore spei.

1550. Quod attinet ad *relationes inter caritatem et abnegationem*, non omnino consentiunt auctores de parte relativa caritati et abnegationi assignanda in ordine chronologico⁴, sed in praxi ratio habenda est motionum gratiae et indolis personarum.

ART. IV. DE OBLIGATIONE TENDENDI AD PERFECTIONEM.

Dicemus de hac obligatione : a) *Pro fidelibus* ; b) *Pro religiosis* ; c) *Pro clericis*.

¹ J. J. OLIER, *Pietas seminarii*, n. 1.

² S. THOM., II^a II^æ, q. 184, a. 3 : “ Per se quidem et essentialiter consistit perfectio christianæ vitæ in caritate, principaliter quidem secundum dilectionem Dei, secundario autem secundum dilectionem proximi ”. Quoad alia fundamenta hujus doctrinæ cf. *Précis*, nn. 312-319.

³ *Matth.*, XVI, 24 ; *I Petr.*, II, 21 ; *Coloss.*, III, 9 ; *Galat.*, V, 24 ; *I Corinth.*, IX, 27.

⁴ S. FRANCISCUS SALESIIUS præcipue urget caritatem cum multis fautoribus scholæ benedictinæ et dominicanæ ; et S. IGNATIUS et

1551. 1° Omnes **fideles** certo obligantur ad perfectionem caritatis qua removentur peccata proprie dicta. Jamvero “ vix potest moraliter contingere ut homo etiam sæcularis habeat firmum propositum nunquam peccandi mortaliter, quin consequenter nonnulla opera supererogationis faciat, et habeat formale vel virtuale propositum illa faciendi ”¹; unde, juxta communem theologorum sententiam Scriptura² et Traditioni innixam, tenentur omnes fideles ad servanda saltem quædam consilia evangelica, ideoque in perfectionem tendere debent.

1552. 2° **Religiosi** specialiter tenentur ad curandum de perfectione, ex jam dictis de eorum officiis (n. 729), et dicuntur esse in statu *perfectio-
nis acquirendæ*³.

1553. 3° **Clerici**⁴ autem “ *debent* sanctiorem præ laicis vitam interiorem et exteriorem ducere eisque virtute et recte factis in exemplum excellere ”⁵. Aliunde præcepta eis imposita, præsertim sacerdotibus, de cultu Deo exhibendo per sacrificium Missæ aut officii recitationem, et de curanda animarum salute, efficaciter impleri nequeunt sine bonitate excellenti⁶, unde in Scriptura, in Traditione, in Pontificali Romano, sæpe sæpius clericis commendatur interior sanctificatio⁷.

*auctores XVII sæculi in Gallia majorem partem abnegationi tri-
buunt, quando agitur de incipientibus.*

¹ SUAREZ, *De Religione*, t. IV, l. I, c. 4, n. 12.

² *Précis*, nn. 354-357; *Matth.*, V, 48; *Luc.*, XIV, 26-27; *Ephes.*, I, 4; IV, 10-16; *Apoc.*, XXII, 11,

³ Cf. *Précis*, nn. 367-376 et auctores ibi allegatos.

⁴ *Précis*, nn. 367-402. — ⁵ *Codex*, c. 124.

⁶ S. THOM., *Suppl.*, q. 35, a. 1, ad 3.

⁷ J. J. OLIER, *Traité des Saints Ordres*; DUBOIS, *Le saint Prêtre*; CAUSSETTE, *Manrèse du Prêtre*; GIBBONS, *L'Ambassadeur du Christ*; GIRAUD, *Prêtre et Hostie*; MANNING, *Le Sacerdoce éternel*; Mgr LELONG, *Le Prêtre*; Card. MERCIER, *La Vie intérieure*, 1910, pp. 149-156. — Cfr. *Précis*, nn. 414-418, ubi fusius hæc et alia exponuntur argumenta.

ART. V. DE MEDIIS GENERALIBUS
AD PERFECTIONEM.

Sectio I. De Mediis internis.

Præcipua media interna sunt : desiderium perfectionis, cognitio Dei et sui ipsius, conformitas cum voluntate divina, oratio.

§ I. DE DESIDERIO PERFECTIONIS.

1554. 1° Natura. Desiderio perfectionis designatur *actus voluntatis quæ, sub influxu gratiæ, profectum spirituales sincere exoptat.*

2° Necessitas et dotes. Cum perfectio sit bonum absens et arduum, quanto ardentius erit illius desiderium, eo majores erunt conatus ad eam acquirendam, dummodo desiderium sit *supernaturale, prædominans, constans, practicum et efficax.*

3° Incentiva desiderii in eo sunt ut coram Deo *mente recogitentur* motiva perfectionis, præsertim tempore opportuno spiritualium exercitiorum aut in angustiis; enixe imploretur illud desiderium præsertim quando peraguntur examen particulare, confessio, recollectiones spirituales.

§ II. DE COGNITIONE DEI ET SUIPSIUS.

1555. Cum nihil sit volitum quin præcognitum, eo major esse poterit caritas, ac proinde perfectio, quo major erit cognitio Dei et suiipsius, juxta illud : *Noverim te ut amem te! Noverim me ut despiciam me!*

1° Unde haud parvi interest in mentem revocare rationis et fidei lumine, quæ sint *natura Dei intima ejusque cum creaturis relationes*, affectuose vacando philosophiæ et theologiæ studio vel ora-

tioni mentali, ita ut Deus in omnibus rebus, factis aut personis spectetur ¹.

Hinc multum præstat **exercitium præsentiae Dei**, omnipræsentia Dei innixum, quo anima se habitualiter coram Deo sistit, per modum fidei aut repræsentationis, ita ut peccatum facilius vitetur, zelus perfectionis stimuletur, fiducia attendatur, et gaudium excitetur.

2° Nec minoris emolumenti est *sui ipsius cognitio*, ut vitentur illusiones, vitia extirpentur et virtutes colantur, sine præsumptione aut desperatione.

Hinc attendendum est sive ad culpas et defectus, sive etiam ad dotes naturales et supernaturales, vacando *discussioni conscientiae*, cujus methodus a S. Ignatio multum expolita fuit ².

§ III. DE CONFORMITATE HUMANÆ VOLUNTATIS CUM DIVINA ³.

1556. Distinguitur voluntas divina in **voluntatem signi** (volonté signifiée), quæ est manifestatio voluntatis divinæ, præsertim per *præcepta, consilia, inspirationes supernaturales, per regulas*

¹ *Précis*, nn. 434-445.

² Juxta S. IGNATIUM, distinguitur *examen generale* et *particulare*. — Quinque partes continet *examen generale*: 1) Deo grates rependere; 2) Lumen exposcere ad dignoscenda peccata eaque luenda et emendanda; 3) Rationem sibi ipsi reddere, cogitationes, verba et opera perscrutando; 4) Defectuum intime pœnitere; 5) Emendationem proponere et aliquam pœnam sibi injungere. — *Examen autem particulare* tria tempora amplectitur, nempe: 1) In matutina oratione statuere aliquem particularem defectum diligenter corrigendum; 2) Meridie conscientiam excutere; 3) Idem nocte peragere super tempore vespertino, quibus hæc tria adjunguntur facienda: 1) Manum per diem pectori admovere, quoties in culpam aliquam incurrimus statimque pœnitere; 2) Post-examen defectus adnotare in cartula vel codicillo; 3) Numerum defectuum post meridiem cum defectibus matutinis conferre, unius diei cum anteacti, præsentis hebdomadæ cum præteritæ lapsibus computare, ut cognosci possit utrum fuerint profectus an retrocessus. — Cf. *Exercices spirituels*, 1re semaine. *Précis*, nn. 448-476.

³ *Précis*, nn. 478-498.

aut constitutiones, et in **voluntatem beneplaciti** qua Deus sibi complacet in hoc quod revera vult, ac proinde in variis eventis quibus homines et creaturæ ad suum finem diriguntur.

Jamvero constat eo intensiorem fieri caritatem quo perfectius voluntas humana divinæ fit conformis, quia ex hac submissione oritur animæ purificatio, reformatio et major unio cum Christo, unde ait ipse Christus: "Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater et soror et mater est" ¹.

§ IV. DE ORATIONE².

1557. 1° Lato sensu sumitur illud perfectionis medium, quatenus nempe includit *adorationem* et *petitionem*, et *mentalis* vel *vocalis* esse potest. — Jamvero constat efficacissimum fore illud medium, siquidem per orationem anima a creaturis avertitur, Deo plenius unitur et pedetentim ei assimilatur.

2° Hinc "oportet semper orare et non deficere", ac proinde : a) **vacare exercitiis spiritualibus**, i. e., orationi mentali et vocali incumbere, sacrificio Missæ interesse, S. communionem recipere, divinum officium recitare, conscientiam discutere, peccata frequenter confiteri, exercitia spiritualia unoquoque anno peragere, etc.; b) **totam vitam in Deum ordinare** per oblationem actionum etiam communium SS^æ Trinitati in unione cum Christo in nobis vivente et juxta illius intentiones.

Sectio II. De Mediis externis.

Hæc sunt præsertim : spiritualis directio seu moderatio, vitæ methodus seu regula, lectio-

¹ Matth., XII, 50. — ² Précis, nn. 499-529.

nes et collationes spirituales, conversationum sanctificatio¹.

§ I. DE MODERATIONE SPIRITUALI².

1558. 1° Necessitas moralis. Non tantum *auctoritate*³, sed etiam *ratione* et *experientia* constat necessarium esse, non quidem absolute, sed moraliter, recursus ad moderatorem spiritua-lem, ut perfectior obtineatur sui ipsius cognitio, defectibus melius occurratur, in animæ purgatione dirigantur incipientes, præcaveantur defatigatio et illusio apud progredientes, et dignoscantur inspirationes Spiritus Sancti apud perfectos eorumque præveniantur et eradicentur minimi defectus.

2° Regulæ practicæ. 1) Moderationi spiri-tuali subjacent omnia spiritualia negotia tam interiora quam exteriora⁴. 2) Moderator autem polleat *caritate supernaturali*, *scientia ascetica* et *mystica* simul ac *prudencia* et *sagacitate*: modera-tus vero directorem *revereatur*, in eo *fiduciam* habeat, *docilis sit* et alterum moderatorem non adeat sine gravi ratione.

§ II. DE VITÆ METHODO⁵.

1559. 1° Notio. Vitæ methodus intelligitur ordo firmus et constans officiorum quæ unus-

¹ *Luc.*, XVIII, 1.

² *Précis*, nn. 531-557. — S. FRANÇOIS DE SALES, *Vie dévote*, I Part., ch. 4; TRONSON, *Traité de l'obéissance*, 2e partie; P. FABER, *Progrès spirituel*, ch. XVIII; DESURMONT, *Charité sacerdotale*, § 183-225, etc...

³ Ita sentiunt, inter alios, *Cassianus* (*De Cœnobiorum instit.*, l. IV, c. 9; P. L. XLIX, 161), *S. Joan. Clim.* (*Scala Paradisi*, Grad. I, IV; P. G., LXXXVIII, 636, 680-681); *S. Bernardus* (*Epist.* LXXXVII, 7), *S. Vinc. Ferr.* (*De Vita Spir.*, II P., ch. I), *S. Francisus Sal.*; *Leo XIII* (*Ep. Testem benevolentiae*, 22 jan. 1899).

⁴ Ut fructuosa sit moderatio spiritualis requiritur cognitio vitæ præteritæ quoad præcipua facta et vitæ præsentis, et statuenda est methodus directionis quæ *cuique sit accommodata* et *progressiva*.

⁵ *Précis*, nn. 558-572.

quisque implere tenetur, respectu temporis ipsius assignati, et modi quo perfici debent variæ actiones.

2º Utilitas. Ordinata vivendi ratio *sanctificationi propriæ* favet præcavendo voluntatis fluctuationes et inconstantiam, opera perficiendo propter obedientiam, intentiones supernaturales et scopum specialem assignando — *sanctificationem aliorum* promovet, orationi et apostolicis operibus tempus congruumtribuendo.

3º Qualitates. Methodus vitæ sit : 1) approbata a Superiore vel moderatore; 2) completa; 3) ita ordinata ut cuique officio, secundum suam utilitatem, tempus opportune assignetur.

4º Praxis. In praxi, servetur vitæ methodus integre, i. e., quoad omnes partes, diligenter, et modo supernaturali.

§ III. DE LECTIONIBUS ET COLLATIONIBUS SPIRITUALIBUS ¹.

1560. Maximo emolumento lectoribus vel auditoribus esse possunt lectiones et collationes spirituales, dummodo suscipiantur verba aut scripta *in spiritu fidei, cum desiderio proficiendi*, et cum *conatu ad exsequenda* lecta vel audita, juxta illud : "*Estote factores verbi et non auditores tantum*" ².

In specie valde prosunt lectiones Scripturæ Sacrae (præsertim *psalmorum, librorum sapientialium*, et maxime *SS. Evangeliorum et Epistolarum*) et auctorum asceticorum prudenter selectorum.

§ IV. DE SANCTIFICANDIS CONVERSATIONIBUS ³.

1561. 1º Notio et principia. Conversationis nomine intelliguntur **omnes relationes sociales**, quarum aliæ sunt *necessariæ*, ut relationes fami-

¹ *Précis*, nn. 573-583. — ² *Jac.*, I, 22. — ³ *Précis*, nn. 584-615.

liares¹, et ideo colendæ et sanctificandæ, aliæ *peccaminosæ aut periculosæ* et ideo fugiendæ, et aliæ *indifferentes* quæ sunt moderandæ.

2° **Amicitiaë.** Ex dictis (211), amicitia est amor *mutuus* benevolentiaë, ab utroque amico *cognitus* et fundatus in aliqua *communicatione*. Jamvero ex parte istius communicationis possunt esse : a) amicitiaë veræ, i. e., *honestæ aut supernaturales*, quæ protectionem, consilia et consolationem præbent; b) *amicitiæ falsæ*, i. e., nimis *sensibiles aut vanæ*, quæ a Dei servitio avertunt, animum frangunt et peccatis luxuriæ exponunt; istis ergo penitus occurrere oportet ab initio; c) *amicitiæ mixtæ*, quatenus partim nimia sensibilitate, et partim honestate fundantur, et ideo sunt emendandæ.

3° **In relationibus professionnalibus**, accipiat et supernaturaliter impleatur munus particulare in quo quis versatur tanquam a Deo volitum; sedulo autem inspiciatur et servetur agendi ratio honestorum ejusdem professionis.

4° **In exercitio apostolatus** assidue colatur *vita interior*², seu intima cum Christo unio : " Qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum multum " ³.

PARS ALTERA.

DE TRIBUS VIIS.

1562. Proœmium ⁴. Traditione constat ⁵ in progressu vitæ spiritualis ad perfectionem tres merito distingui gra-

¹ De officiis parentum, filiorum et conjugum, cf. jam dicta in *Tract. de Variis statuum obligationibus* (656-668) et *Matrimonio* (1347-1362); *Précis*, nn. 589-594.

² J. B. CHAUTARD, O. S. B., *L'Ame de tout apostolat*, 1915, p. 73.

³ *Joan.*, XV, 5.

⁴ S. THOM., 2^a 2^æ, q. 24, a. 9; q. 183, a. 4; A. SAUDREAU, *Les degrés de la vie spirituelle*, Préface; DESURMONT, *Charité sacerdotale*, § 138-140; cf. *Précis*, pp. 397-407.

⁵ Idem Scriptura innuitur et ratione confirmatur; cf. *Précis*.

dus, quibus animæ constituuntur in statu ¹ *incipientium*, *proficientium* et *perfectorum*; et in processu quem percurrit anima in adipiscenda perfectione tria dignosci stadia seu tres *vias*, scilicet *purgativam*, *illuminativam* et *unitivam* quæ tamen nec *separatæ* sunt, nec *parallelæ*, sed sunt veluti una via tribus gradibus constans ita ut transitus ab uno ad alium nec *perceptibilis* sit, nec *definitivus*, nec *repentinus*. Unde agendum est de **tribus viis perfectionis**, in quibus dignoscendis haud tenue pro directoribus et fidelibus erit emolumentum.

LIBER PRIMUS.

DE VIA PURGATIVA, seu DE STATU INCIPIENTIIUM.

1563. Incipientes in vita spirituali dicuntur qui a) habitualiter in statu gratiæ versantes, etsi quandoque in peccatum mortale labuntur; b) quoddam foveant desiderium perfectionis; c) quin tamen abhorreant ab omni affectu ad venialia, quæ sæpius committunt; inter quos distinguuntur *innocentes*, *pœnitentes* et *tepidi*, ac proinde alii magis, alii minus generosi.

His omnibus incumbit animæ purificandæ cura, unde agemus de mediis purificationis, nempe : 1º de *oratione*; 2º de *pœnitentia*; 3º de *mortificatione*; 4º de *vitiorum capitalium expugnatione*; 5º de *tentationum impugnatione*.

ART. I. DE ORATIONE INCIPIENTIIUM ².

1564. Ad moderandam incipientium orationem, director eos edoceat naturam orationis in genere, ejusque efficacitatem, condiciones ac præsertim necessitatem, eos in peragendis pietatis exercitiis instruat, atque imprimis in exercenda

¹ Vox *status* non significat stationem in cursu, sed modum operandi uniformem et habitualement.

² S. THOM., 2ª 2ª, q. 83; SUAREZ, *De religione*, tr. IV, lib. I, De oratione; S. ALPH. DE LIGUORI, *Du grand moyen de la prière*; P. MONSABRÉ, *La prière*; cf. *Précis*, p. 414, note.

oratione mentali¹, quæ, omnibus valde utilis, imo sacerdotibus ministeriis externis vacantibus moraliter necessaria. Pro incipientibus *discursiva* esse solet, ita ut inter varias methodos orationis quamdam fideliter in hoc statu sequi expediat.

1565. Jamvero triplici parte constant omnes methodi : *præparatione, meditationis corpore et conclusione.*

Præparatio, amplissime spectata, triplex dignoscitur : *remota*, qua in habituali cura evitandi peccata sita est et desiderio perfectionis ; *proxima*, qua jam a nocte præcedente præparantur puncta meditationis quæ mentem dormientis et assurgentis cum congruis affectibus præoccupent ; *immediata*, quæ constat quibusdam actibus ipsam meditationem præcedentibus (actus fidei de divina præsentia, Domini humilis adoratio, gratiæ ad illud sanctum opus recte perficiendum necessariæ expostulatio).

In *corpore meditationis*, juxta omnes methodos dari debent *actus religionis, considerationes, conscientiæ examina, petitiones et proposita.*

In *conclusionem* anima gratias agit Deo et seipsam Deo offert ad virtutem colendam de qua meditationem instituit.

ART. II. DE PŒNITENTIA INCIPIENTIUM.

1566. **Pœnitentia** in *detestatione* et *reparatione* peccati sita est. Incipienti igitur officium incumbit meditandi motiva quibus ad detestationem²

¹ S. PIERRE D'ALCANTARA, *Traité de l'oraison*; S. IGNATIUS, *Exercitia spiritualia*; S. FR. DE SALES, *Vie dévote*, Partie I, ch. I-IX; FABER, *Progrès de l'âme*, ch. XV; R. DE MAUMIGNY, *Pratique de l'oraison mentale*, t. I; DOM VITAL LEHODEY, *Les voies de l'oraison mentale*; G. LETOURNEAU, *La méthode d'oraison mentale de St-Sulpice*; cf. *Précis*, p. 427.

² De his motivis cf. jam dicta de malitia et effectibus peccati mortalis et venialis, in *tractatu de Peccatis*, n. 149-150, 154-155.

et reparationem¹ peccati incitetur, et ad exsequenda operæ pœnitentiæ, qualia sunt patiens ac postea hilaris mœrorum omnium acceptatio, officiorum status adimpletio in spiritu pœnitentiæ, jejunia et eleemosynæ, voluntariæ mortificationes, de quibus jam est *dicendum*.

ART. III. DE MORTIFICATIONE INCIPIENTIUM².

1567. 1° Mortificatio, cui varia dantur nomina³, est series actuum quibus homo malas expugnat propensiones, easque voluntati et Deo subjicit, ad præcavendum peccatum, et ad acquirendam perfectionem, quæ, ex jam dictis de illius notione, sine abnegatione non datur.

2° *In praxi*, sita est mortificatio in abstinencia ab omni delectatione illicita aut periculosa, et privatione vel moderatione delectationum licitarum, ac in concreto versatur circa corpus, sensus externos et internos, passiones et facultates superiores⁴.

ART. IV. DE VITIORUM CAPITALIUM EXPUGNATIONE⁵.

1568. 1° Vitia capitalia dicuntur habitus ex quibus, quasi a radice seu capite, scaturiunt pec-

¹ Hæc motiva ex justitia erga Deum, ex relationibus cum Christo et ex caritate erga seipsum et proximum sumuntur; cf. *Précis*, pp. 473-478.

² S. THOM., apud TH. DE VALLGORNERA, *Mystica theol.*, q. 11, disp. II-IV; SCARAMELLI, *Guide ascétique*, tr. II, a. 1-6; RODRIGUEZ, *Prat. de la perfection chrét.*, II Part., tr. I et II, De la mortification, de la modestie; TRONSON, *Exam. part.*, CXXXIX-CLXIX; MGR GAY, tr. VII, De la mortification, etc.; cf. *Précis*, p. 484.

³ V. g. abalienatio, abnegatio, crucifixio, veteris hominis expoliatio... etc...

⁴ De actibus mortificationis cf. *Précis*, pp. 496-505.

⁵ De auctoribus legendis, cf. *Précis*, p. 524, 525, 540, 544, 550, 555, 562, 567.

cata actualia, quæ, ex jam dictis, generatim ad septem reducuntur.

2º Jamvero variis mediis impugnari debent mali habitus; quæ media sunt præter orationem : 1) *Pro superbia*, sui ipsius et eorum quibus gloriamur sincera cognitio; 2) *Pro invidia*, societatis spiritualis quæ inter fideles viget consideratio et nobilis æmulatio; 3) *Pro ira*, remotio causarum et conatus ad æquam mentem, fraterna benevolentia; 4) *Pro gula*, sobrietas et mortificationes in cibo et potu; 5) *Pro luxuria*, firma persuasio de malitia hujus vitii et possibilitate illud eradicandi, fuga occasionum et mortificationes; 6) *Pro acedia et pigritia*, frequens cogitatio de necessitate strenue laborandi et conatus assidui; 7) *Pro avaritia*, meditatio de vanitate bonorum temporalium cum spiritualium excellentia comparata, eleemosynæ.

ART. V. DE PUGNA CONTRA TENTATIONES.

1569. 1º De tentatione *in genere* conferantur jam dicta in tractatu de Peccatis (n. 147-148) ¹.

2º In *specie*, exponuntur incipientes *illusionibus, inconstantia, nimia activitati* (empressement) et aliquando *scrupulis*.

a) Decipi possunt incipientes circa *consolationes*, quæ non sunt signum sanctitatis, vel circa *ariditates*, quæ possunt esse pœna vel probatio; unde monendi sunt de recto earum usu.

b) Inconstantia occurritur firma persuasione de necessaria constantia in acquirenda perfectione et praxi examinis particularis conscientia.

c) Nimia activitas vitatur per submissionem actioni divinae et jugem moderatori obedientiam.

¹ Cf. etiam *Præcis*, cum auctoribus allegatis, pp. 572-583.

d) De scrupulis jam actum est in tr. *de Conscientia*, n. 140-142.

Appendix de discretione spirituum.

1570. Discretio spirituum, in genere, est iudicium quo *discernuntur causæ impulsivæ* propriarum aut alienarum affectionum, ut cognoscatur *utrum a bono an a malo principio seu spiritu procedant*.

Jamvero regulæ discretionis in hoc fundamentalit nituntur principio : *Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu*, ita ut tamen non tota damnanda sit actio quasi tota a malo spiritu procederet, quando defectus ita est ab actione separabilis ut unitatem substantialem non afficiat. Unde ut discernatur spiritus alicujus actionis, perpendendæ sunt variæ illius rationes (objectum, finis et aliæ circumstantiæ). — De applicatione illius principii conferri debent varii auctores ¹.

LIBER SECUNDUS.

DE VIA ILLUMINATIVA, seu DE STATU PROFICIENTIUM

1571. Proficientes dicuntur animæ quæ a peccatis mortalibus abhorrentes et affectum ad venialia exuere enitentes, edomitique, in his quæ potissima sunt, passionibus, student atque contendunt imitari Christum, lumen vitæ, orationi affectivæ operam dando et virtutes christianas positive et assidue colendo : inter has distingui possunt animæ *devotæ* (âmes pieuses) et animæ *ferventes*, prout minus vel magis humilitatem et abnegationem foveant. — Agemus : 1° De *oratione affectiva*; 2° De *virtutum praxi*; 3° De *impugnandis hostibus rursus incurrentibus*.

¹ S. THOM., 1a 2æ, q. 80, a. 4; S. IGNATIUS, *Exercit. spir.*, Regulæ aliquot, etc...; MGR CHOLLET, Discernement des esprits in *Dict. de théol.*, t. IV, 1375-1415, etc...

ART. I. DE ORATIONE AFFECTIVA ¹.

1572. Proficientes exercitiis vacant spiritualibus quibus incumbunt incipientes, ita ut tamen augeatur eorum numerus et diuturnitas et tota vita fiat quasi continua oratio.

Attamen apud proficientes oratio, quatenus est exercitium speciale, generatim evadit *minus discursiva* et *magis affectiva*, ita ut perfectius anima Deo conjungatur et ad virtutes colendas adjuvetur, dummodo vitentur *contentio*, *præsumptio* et *consolationum spiritualium nimium desiderium*; cui fructuose exercendæ inservire possunt variæ methodi, sed præsertim amor Christi ac Dei, ex quo veluti sponte frequenter oriuntur piæ affectiones.

ART. II. DE VIRTUTUM CHRISTIANARUM
PRAXI ².

1573. Ut Christo fiant conformes, virtutes christianas, sive morales, sive theologicas, assidue colere debent proficientes, præcipue cogitando de ratione agendi Christi et illius imitationi operam dando.

1574. Virtutes tum *morales* tum *theologicæ* simul in praxim adducuntur; sed priores, utpote minus perfectæ, in primo stadio vitæ illuminativæ præsertim sunt colendæ, dum posteriores in secundo.

1° Virtutibus *moralibus* omnes nostræ facultates Deo progressive subduntur.

1) *Prudentia* de omnibus recte et supernaturaliter judicat ut ea tanquam media ordinet ad finem super-

¹ THOM. DE VALLGORNERA, q. II, disp. VI; RODRIGUEZ, P. I, Ve traité. De l'oraison; VENER. LIBERMANN, *Ecrits spirituels... De l'oraison d'affection*; DE MAUMIGNY, *Oraison mentale*, t. I, 3e P., Oraison affective; D. V. LEHODEY, *Les voies de l'oraison mentale*, 2e p., ch. VIII.

² De qua fuse egimus in *Précis*, p. 630-788.

naturalem, ideoque nos divinæ sapientiæ participes efficit (n. 317-319).

2) *Justitia* nos inclinât ad reddendum alteri jus suum ad æqualitatem, cui annectuntur præsertim *religio*, qua Deo debitum cultum reddimus, et *obedientia* qua legitimis superioribus legitime imperantibus propriam voluntatem libenter subdimus. Ita divinæ justitiæ conformes reddimur (nn. 352-353, 667, 676, etc.; cf. 251-263).

3) *Fortitudine* ita roboramur ut ardua aggredi et sustinere non dubitemus, et ita divinæ fortitudinis participes sumus (321-324).

4) *Temperantia* ita refrænât appetitum sensibilem et carnalium delectationum, ut, non obstantibus voluptatibus, a bono honesto non recedamus, sed sobrietatem et castitatem strenue colamus. Quibus virtutibus *humilitatem* et *mansuetudinem* conjungimus, ut ita paulatim Deo assimilemur (325-348).

2º Virtutibus autem *theologicis* magis directe Deo conjungimur et in eum progressive *transformamur* :

1) *Fide* omnia divinitus revelata, propter auctoritatem Dei revelantis, firmiter credimus, et ita divini luminis aliquomodo participes efficimur.

2) *Spe* Deum tanquam bonum nostrum desideramus ab eoque exspectamus supernaturalem beatitudinem et media ad eam consequendam, propter ejus bonitatem erga nos et potentiam auxiliatricem; ita jam aliquid divinæ beatitudinis participamus (200-210).

3) *Caritate* Deum super omnia diligimus eo modo quo seipsum diligit, proximum autem propter Deum; et, quia amor amantem amato similem facit, jam aliquo sensu vero Deo similes nos reddit. Ita igitur via paratur viæ unitivæ (211-250).

ART. III. DE IMPUGNANDIS HOSTIBUS RURSUS INCURRENTIBUS¹.

1575. Non arma dant hostes spirituales animæ quæ virtutes christianas colere enititur, unde rursus, licet imminuta ratione, exoriuntur *vitia capitalia*, et datur *tepiditatis* periculum.

¹ BELLECIUS, *Solidæ virtutis impedimenta*, P. I, cap. II; BOURDALOUE, *Retraite*, 3e jour, 1re médit., W. FABER, *Le progrès*, ch. XXV; *Précis*, p. 789-798.

Vitia capitalia non aliter ac dictum est impugnari debent. *Tepiditas*, dicitur animi languor atque segnities in iis quæ pertinent ad Dei famulatum, unde *frequenter* admittuntur peccata venialia *deliberata*, status quidem maxime periculosus cui mederi oportet per confessionem et directionem, et ferventem exercitiorum spiritualium praxim et particulare examen de virtutibus et officiis status.

LIBER TERTIUS.

DE VIA UNITIVA.

1576. Prænotanda¹. Anima a peccatis purgata virtutibusque ornata jam cum Deo intime et habitualiter conjungitur, et ita viam ingreditur unitivam, cujus character distinctivus est vitæ spiritualis *unificatio* (simplification) per divinam caritem, et *contemplatio*, i. e., intellectus exercitatio qua, sine discursu et uno intuitu, veritatem aliquam admiratur, ita ut voluntas in affectus simplices erumpat. Contemplatio autem potest esse *acquisita seu activa*², et *infusa seu passiva*.

Dicemus : 1° De *via unitiva simplici seu activa* ; 2° De *via unitiva mystica seu passiva* ; 3° De *phænomenis mysticis extraordinariis* ; 4° De *quæstionibus controversis*.

ART. I. DE VIA UNITIVA SIMPLICI SEU DE CONTEMPLATIONE ACQUISITA.

1577. Superior hic vitæ status supponit animam jam sui abnegatione purgatam atque in imaginem Christi transformatam igne caritatis,

¹ A. SAUDREAU, *Les degrés*, t. II, Vie unitive, Prologue; P. GARIGOU-LAGRANGE, *op. cit.*, t. I, Introduction; *Précis*, p. 803.

² Cf. *Précis*, pp. 808-809.

licet laboret quibusdam imperfectionibus sæpius occultis et fere inscien-ter admissis, aut etiam in quædam peccata venialia semi-indeliberata labatur. Jamvero illæ animæ non necessario in statu contemplationis infusæ versantur, sed per tempus plus minusve longum in statu contemplationis activæ manent, sub influxu donorum Spiritus Sancti quæ prævalere incipiunt, et simplicitatis oratione frequenter utuntur; unde agemus de *donis S. Spiritus* et de *oratione simplicitatis*.

§ I. De donis Spiritus Sancti ¹.

1578. 1° Dona Spiritus Sancti sunt habitus supernaturales quibus animæ facultates disponuntur ad prompte obediendum motionibus Spiritus Sancti; unde a virtutibus differunt diverso agendi modo, nam sub eorum influxu anima "non se habet ut movens, sed magis ut mota" ².

2° Hæ autem dispositiones, ut plene evolvantur, excolendæ sunt per praxim virtutum moralium, spiritus mundani impugnationem, internam recollectionem et promptam inspirationibus S. Spiritus obedientiam.

3° Septem numerantur dona Spiritus Sancti, ex quibus *intellectus* et *scientia* connexionem habent cum fide, *timor* cum spe, *sapientia* cum caritate, *consilium* cum prudentia, *pietas* cum religione (justitiæ annexa), *fortitudo* cum fortitudine, *timor* cum temperantia; inter hæc intellectus, scientia et sapientia magis directe contemplationem sive activam, sive passivam, fovēt ³.

¹ S. THOM., in *III Sent.*, dist. XXXIV-XXXV; 1^a 2^æ, q. 68; 1^a 2^æ, qq. 8, 9, 19, 45, 52, 121, 139; *Précis*, pp. 613, cum auctoribus allegatis.

² S. THOM., 2^a 2^æ, q. 52, a. 2.

³ De donis singulatim sumptis cf. opera jam allegata et *Précis*, pp. 823-843. Fructus S. S. dicuntur quæcumque virtuosa opera in quibus homo *delectatur*; beatitudines dicuntur solum *perfecta* opera, quæ magis attribuuntur donis quam virtutibus.

§ II. De oratione simplicitatis (simplicis intuitus).

1579. 1° In eo consistit oratio *simplicitatis* ut anima permaneat oculis interioribus amanter defixis in Deum vel Jesum Christum, vel aliud supernaturale objectum, in pios affectus erumpens, eisque diu insistens. In duobus actibus sita est : *intueri* et *amare*, ita ut nec habeatur discursus, nec multiplex affectus.

2° Ad hanc orationem vocantur qui, in Dei famulatu ferventes, jam discurrere in oratione vix possunt, ex discursu parum emolumenti accipiunt, et ad simplicem intuitum suaviter impelluntur.

ART. II. DE VIA UNITIVA MYSTICA SEU DE CONTEMPLATIONE INFUSA (PASSIVA) ¹.

§ I. Notiones generales.

1580. 1° **Natura.** Definiri potest contemplatio infusa : *Intuitio simplex affectuosa et diuturna Dei et rerum divinarum sub influxu donorum S. S. et gratiæ actualis specialis vi cujus anima magis est passiva quam activa.*

Hinc in contemplatione passiva munus principale tribuendum est *Deo*, qui animam ad hunc statum vocat quando et quomodo vult, agendo, ut aiunt mystici, *in apice spiritus, in centro vel in profundo animæ*, ita ut in hoc centro producat cognitio Dei quasi-experimentalis, et ineffabilis amor. Sub divino influxu, anima potius *passivam* quam activam se habet, Deum intuens per quoddam experimentum, cum angore simul et delectatione, quin describi possit ille status, cujus non necessario

¹ S. THOM., S. BONAVENTURA, H. SUSO, RUYSBROECK, GERSON, S. THERESIA, S. JOANNES A CRUCE, SCARAMELLI, LALLEMANT, POULAIN, SAUDREAU, GARRIGOU-LAGRANGE, etc... Cf. *Précis*, pp. 866, cum locis indicatis.

habetur conscientia in principio; unde sensus præsentiae Dei non est elementum omnino essenziale contemplationis, sed elementum principale; proinde character essentialiter distinctivus contemplationis est quædam *passivitas*, qua mens cognitionem et amorem a Deo accipit; quæ non excludit tamen omnem activitatem: anima enim libenter a Deo hæc dona accipit eisque utitur ac fruitur.

2º **Effectus** contemplationis infusæ in eo sunt ut major Deo præbeatur gloria et major foveatur animæ sanctitas. Deus enim intimius ac efficacius in animas contemplativas agit.

3º Generatim eis tantum conceditur qui abnegatione, virtutum praxi et orationis, præsertim affectivæ, exercitio jam active sese Deo ferventer donaverunt. Ad hanc contemplationem Deus ipse vocat **vocatione proxima et individua**; cujus signa sunt tria (simul requisita) nempe *moralis impossibilitas in oratione discurrendi, maxima difficultas in aliquo objecto particulari contemplando, complacentia animæ in Deo solo affectuose contemplando sine discursu.*

§ II. De variis gradibus contemplationis infusæ.

1581. Plurimi dantur gradus in contemplatione infusa, quos alii aliter distinguunt et numerant. Vestigiis autem inhærentes S^a Theresiæ et S. Joannis a Cruce, agemus: 1º De *oratione quietudinis* (de passivitate facultatum *superiorum*); 2º De *unione plena* (de passivitate omnium facultatum *internarum*); 3º De *unione extatica* (de passivitate facultatum *internarum et externarum transitoria*); 4º De *unione transformante* seu de *matrimonio spirituali* (de passivitate *stabili et permanente* facultatum *internarum et externarum*). — Cum autem variis probationibus passivis præparetur anima ad orationem suavis quietudinis et ad matrimonium spirituale, dicemus etiam de

his prohibitionibus, videlicet *nocte sensuum et spiritus*, ad mentem S. Joannis a Cruce.

I^o DE ORATIONE QUIETUDINIS.

1582. A) Haud raro prius habetur quietudo *arida*, seu *nox sensuum*¹, in qua cum contemplatione obscura et inconscia datur *ariditas* in sensibus et mente, conatus jugis et *gravis* ad intimiorem cum Deo conjunctionem, ac multiplices afflictiones (tentationes contra fidem, spem, castitatem, patientiam, animæ pacem; mala externa).

1583. B) Ad quietudinem *suavem* præparatur anima *recollectione infusa*, seu suavi et affectuoso recessu intellectus et voluntatis in Deum sub influxu gratiæ specialis Spiritus Sancti; *quietudo autem proprie dicta* est *oratio infusa in qua intellectus intuetur et voluntas experitur Deum præsentem*, cum delectatione et inclinatione ad virtutum praxim². Hanc sequi potest *somnus potentiarum*, seu, juxta S. Theresiam, passivitas ipsius rationis (facultatis ratiocinandi) et memoriæ³.

2° DE ORATIONE UNIONIS PLENÆ

(DE PASSIVITATE FACULTATUM INTERNARUM)⁴.

1584. In oratione plenæ unionis, **a)** suspenduntur *omnes internæ facultates*, ita ut earum usus totaliter divinæ motioni subdatur; **b)** et intima habetur certitudo de præsentia deitatis

¹ De hac nocte cf. S. JOANNEM A CRUCE, *Nuit obscure*, l. I, ch. IX-XV; l. II, ch. X, XIII.

² Oratio quietudinis respondet *quartæ mansioni Castelli interioris* S. Theresiæ; in hac distinguitur oratio *silens*, oratio *deprecatrice* (in qua datur aliquando ebrietas spiritualis), oratio *activa*.

³ Tempus orationis quietudinis initio brevissimum esse solet, spatium, ait S. Theresia (Vita, c. 4, n. 3) unius *Ave Maria*, mox etiam per semi-horam protrahitur, et si est activa, potest durare per duos dies.

⁴ Oratio unionis plenæ respondet *quintæ mansioni Castelli interioris*.

intra animam; unde oritur maximum gaudium nec datur distractio aut defatigatio.

3° DE UNIONE EXTATICA (DE PASSIVITATE TRANSITORIA FACULTATUM INTERNARUM ET SENSUUM EXTERNORUM)¹.

1585. A) Unio extatica *suavis* est unio infusa animæ cum Deo ita vehemens ut *exteriorum sensuum suspensionem* vel alienationem producat². Ejus formæ sunt *mentis excessus* (in qua sensus paulatim alienantur) *raptus* (qui fit per *subitam* sensuum alienationem) et *volatus spiritus* (seu raptus in quo anima quasi e corpore egredi videtur).

Brevis esse solet unio extatica, præsertim completa, seu cum ligatione omnium facultatum; sed incompleta diutius protrahitur³.

1586. B) Datur etiam unio extatica *dolorosa*, seu nox spiritus⁴ in qua anima, ut præparetur ad unionem transformantem per remotionem imperfectionum, maximos patitur cruciatus in intellectu et voluntate⁵.

4° DE UNIONE TRANSFORMANTE SEU MATRIMONIO SPIRITUALI (DE PASSIVITATE CONTINUA FACULTATUM INTERNARUM ET EXTERNARUM)⁶.

1587. In unione *transformante*, seu *consummata*, quæ etiam *matrimonium spirituale* vocatur,

¹ Unio extatica respondet sextæ mansioni S. Theresiæ.

² Hæc sensuum alienatio potest esse plus minusve *completa*, nec impedit usum libertatis, ita ut anima vere mereatur, juxta communem sententiam.

³ Dantur in vita sanctorum, exempla quæ suadent extases etiam per plures continuos dies haberi, ut legitur in Vita S. Catharinæ Senensis, S. Ignatii, S. Coletæ, etc.

⁴ S. JOAN. A CRUCE, *Nuit obscure*, l. II, ch. II, V, IX.

⁵ Unio extatica dicitur etiam *desponsatio spiritualis*, quia datur in ea promissio divina animæ facta eam in matrimonium spirituale assumendi, quæ desponsatio, juxta S. Theresiam, in raptibus celebratur, quatenus Dominus animam prædictam gratiis cumulat, quæ monilia sunt et arrhæ matrimonii.

⁶ Unio transformans respondet septimæ mansioni S. Theresiæ.

datur sensus intimus ac fere continuus intimæ Dei præsentia et certitudo de hac præsentia, et mira animæ transformatio, cujus effectus, juxta S. Theresiam, sunt : 1) Perfecta sui ipsius oblivio ; 2) ardens desiderium patiendi pro Deo, servata tamen ejus voluntate ; 3) absentia desideriorum et pœnarum interiorum ; 4) zelus ardens ad sanctificandas animas.

In hunc sublimem statum ingreditur anima, auspice et duce Jesu, qui se videndum animæ præbet per visionem imaginariam et intellectua-lem ; postea intellectualiter apparet Beatissima Trinitas, quæ ineffabili gaudio mentem replet ¹.

ART. III. DE PHÆNOMENIS MYSTICIS EXTRAORDINARIIS ².

Agemus : 1° De phænomenis *divinis*. 2° De phænomenis *diabolicis*.

§ I. De Phænomenis divinis ³.

Phænomena divina ordinis sunt *intellectualis*, vel *psycho-physiologici*.

I. *Phænomena divina intellectualia*.

Inter phænomena divina intellectualia numerantur **revelationes privatae et gratiae gratis datae**.

¹ " Altiora sunt hæc atque diviniore quam ut sermone valeant explicari terreno, vel humano valeant intellectui pervia fieri ". NAVAL, *Theologiæ asceticæ et mysticæ cursus*, n. 256.

² Extraordinaria dicuntur hæc phænomena quia non semper contemplationem infusam comitantur, sed sunt quid præternaturale.

³ S. THERESIA, *Vita*, cap. XXV-XXX; Castellum animæ, 6^a mansio, et alibi ; S. JOAN. A CRUCE, *Montée du Carmel*, l. II, cap. XXI-XXX ; POULAIN, SAUDREAU, GARRIGOU-LAGRANGE, FARGES ; cf. *Précis*, p. 932.

1588. 1° Revelationes privatae. A) Revelatio privata dicitur manifestatio occultae veritatis alicui personae facta in bonum privatum, vi luminis supernaturaliter infusi ¹, sive *per visiones* (corporeas, imaginarias, aut intellectuales), sive *per locutiones* divinas, sive *per sensus divinos* (touches divines).

B) Hæ revelationes generatim non fiunt nisi personis in statu mystico versantibus, nihil in se continent fidei aut bonis moribus contrarium, animam firmant in pace, gaudio, securitate et virtutum praxi; sed erroribus accessoriis permisceri possunt, quatenus divinum lumen non corrigit istos errores in mente jam existentes, et insuper quatenus veræ revelationes a vidente adulterari aut non recte explanari possunt.

C) *In praxi* : 1) Ne propere iudicium de revelationibus feratur. 2) Ne cum certitudine admitatur revelatio privata nisi datis argumentis apodicticis quæ requiruntur a *Benedicto XIV* in libro de *Canonizationibus*. 3) Nulla personae videnti admiratio significetur, servata tamen mansuetudine ut ita prudentibus interrogationibus melius dignoscatur num apparitio sit vera. 4) In rebus agendis, non soli revelationi fidendum est, sed rationes *pro* vel *contra* sedulo expendi debent ².

1589. 2° Gratiae gratis datae. Gratiae gratis datae, de quibus S. Paulus in *Ep. ad Corinthios*, eae sunt quæ directe in bonum proximi ordinantur.

¹ Revelatio *publica* continetur in Sacris Scripturis et Traditione, ab Ecclesia interpretatur, et fidei nostrae proponitur.

² Revelationibus privatis, si moraliter certae censeantur, assensum et obedientiam debent personae quibus factae sunt, aut quibus mandata deferuntur : ceterae autem personae non tenentur eas admittere aut eis fidem habere, licet illae revelationes sint ab ecclesiastica auctoritate approbatæ : ita communiter.

II. *Phænomena divina psycho-physiologica.*

1590. Inter hæc phænomena dari possunt :
 a) *levitatio*, seu corporis elevatio; b) *lumina ei suaves odores*; c) *abstinentia a cibo et potu*; d) *stigmata*, seu impressio vulnerum Christi in fronte, latere, manibus et pedibus, ita ut tamen deficient morbida symptomata (ut suppuratio).

Priora sunt veluti prælibatio dotum quibus effulgent corpora gloriosa; stigmata autem manifestatio amoris Christi crucifixi.

Quæ quidem omnia, utpote miraculosa, nonnisi post maturum examen admitti possunt, secundum regulas a *Benedicto XIV* traditas.

§ II. De phænomenis diabolicis ¹.

1591. Hæc phænomena reducuntur ad *obsessionem* et *possessionem*.

1° **Obsessio** dicitur status in quo aliquis a dæmone ab eo extra existente vexatur et affligitur, ita ut graves et diuturnæ oriantur tentationes; obsessos dirigat moderator cum prudentia et bonitate.

2° **Possessio** est status illius in cujus corpore dæmon existit et operationes molestas exercet, Deo permittente. Cujus status **signa** sunt *usus linguæ ignotæ, manifestatio rerum occultarum, exercitium virium quæ notabiliter capacitates subiecti superant*; **remedia** autem : purgatio conscientiae, usus SS. Eucharistiae, oratio cum jejunio, usus sacramentalium, et exorcismi juxta regulas *Ritualis Romani* adhibiti, cum licentia Ordinarii.

¹ RIBET, *Mystique divine*, t. III; SAUDREAU, *L'état mystique*, ch. XXII-XXIII; *Précis*, p. 956.

ART. IV. QUÆSTIONES CONTROVERSÆ¹.

Disputant auctores : 1° de *natura* contemplationis infusæ; 2° de *vocatione* universali ad contemplationem; 3° de instanti quo regulariter incipit contemplatio.

§ I. De natura contemplationis infusæ.

1592. Juxta omnes, in contemplatione infusa datur cognitio Dei *experimentalis* aut *quasi experimentalis*. Jamvero juxta quosdam hæc cognitio est *immediata*, licet *obscura et confusa*², sed *communiter* admittitur hanc cognitionem obscuram et confusam esse *mediatam*, i. e., fieri ope specierum intelligibilium primo acquisitarum, deinde infusarum, sub influxu speciali donorum Spiritus Sancti.

§ II. De vocatione universali ad contemplationem.

Controvertitur utrum omnes animæ in statu gratiæ versantes vocationem habeant *generalem, remotam et sufficientem* ad contemplationem infusam, ut contendunt multi auctores³, an econtra quædam tantum animæ ad hoc gratuitum donum vocentur.

Forsan dici potest vitam christianam *ex se* regulariter ordinari ad contemplationem infusam,

¹ A. SAUDREAU, *L'état mystique*, ch. IX, XI, XIV et Appendices; A. POULAIN, *Grâces d'oraison*; MGR LEJEUNE, art. *Contemplation* du Dict. de théologie; MGR FARGES, *Phénomènes mystiques*; P. GARRIGOU-LAGRANGE, *Perfect. et contemplation*.

² Ita sentiunt P. POULAIN, *Grâces d'oraison*, c. VI, n. 16; P. MARÉCHAL, *La mystique chrétienne* (*Revue de Philosophie*, 1912, t. XXX, p. 478); P. PICARD, *La saisie immédiate de Dieu dans les états mystiques*, 1923.

³ Ita Dominicani PP. Arinterro, Garrigou-Lagrange, Joret, Janvier, etc.; Benedictini Dom. Louismet, Huyben; Franciscanus Ludovicus de Besse; Carmelitanus Theodorus de St Joseph; Eudista Lamballe; clerici sæculares, v. g., Saudreau, Ami du Clergé, etc.

licet *de facto* ad hanc non vocentur omnes animæ in statu gratiæ versantes, præcipue ob earum indolem atque vitæ activæ officia.¹

§ III. De instanti quo incipit contemplatio infusa.

1593. Juxta quosdam ad *viam illuminativam* pertinere dicendæ sunt *nox sensuum* et *oratio quietudinis*; sed communiter admittitur contemplationem infusam habitualiter nonnisi in via unitiva inveniri.

Conclusio de directione contemplativorum.

1594. Quidquid sit de quæstionibus controversis, officium moderatori animarum incumbit : a) eas *præparandi* ad contemplationem per virtutum praxim et devotionem erga Spiritum Sanctum; b) eas *dirigendi*, ita ut ariditates meritorie patiantur et delectationes divinas humiliter accipiant; c) eas *sublevandi*, si quandoque in peccatum labantur; unde *donum consilii* enixe postulare debent, necnon diu studio theologiæ asceticæ et mysticæ vacare, sæpe dicentes : “*Deus patrum meorum et Domine misericordiæ... da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam.*”²

¹ Hæc est opinio plurium Jesuitarum, v. g. P. de Maumigny, Poulain, Bainvel, de Guibert, et clericorum sæcularium (Lejeune, Farges).

² *Sap.*, IX, 1-4.

APPENDIX.

De prævia censura librorum eorumque prohibitione.

1595. Duo in *Codice* statuuntur hac de re : 1° *prævia* quorundam librorum *censura* ; 2° quorundam *prohibitio*. “ Quæ sub hoc titulo de *libris* præscribuntur, publicationibus, diariis, periodicis et aliis editis scriptis quibuslibet applicentur, nisi aliud constet ”¹.

I. De *prævia librorum censura*.

1596. 1° Quidam libri edi nequeunt *etiam a laicis*, nisi præcesserit censura ecclesiastica, quam “ dare potest vel loci *Ordinarius proprius auctoris*, vel *Ordinarius* loci in quo libri vel imagines *publici juris* fiant, vel *Ordinarius* loci in quo *imprimantur*, ita tamen ut, si quis ex iis Ordinariis licentiam denegaverit, eam ab alio Ordinario petere auctor nequeat, nisi eundem certiozem fecerit de denegata ab alio licentia ”².

Jamvero ii libri sunt : “ a) Libri sacrarum Scripturarum vel eorumdem adnotationes et commentaria ; b) libri qui divinas scripturas, sacram theologiam, historiam ecclesiasticam, jus canonicum, theologiam naturalem, ethicen aliasve hujusmodi religiosas ac morales disciplinas spectant ; libri ac libelli precum, devotionis vel doctrinæ institutionisque religiosæ, moralis, asceticæ, mysticæ aliique hujusmodi, quamvis ad fovendam pietatem conducere videantur ; ac generaliter scripta in quibus aliquid sit quod religionis ac morum honestatis peculiariter intersit ; c) imagi-

¹ *Codex*, c. 1384, § 2. — ² *Codex*, c. 1385, § 2.

nes sacræ quovis modo imprimendæ, sive preces adjunctas habeant, sive sine illis edantur " 1.

Insuper " in diariis, foliis, vel libellis periodicis qui religionem catholicam aut bonos mores impetere solent, nec *laici catholici* quidpiam conscribant, nisi justa ac rationabili causa suadente, ab Ordinario loci probata " 2.

1597. 2º *Clerici sæculares* vetantur sine consensu suorum Ordinariorum, et *religiosi* sine licentia sui superioris majoris et Ordinarii loci, libros quoque edere qui de rebus *profanis* tractent, et in diariis, foliis vel libellis periodicis scribere vel eadem moderari 3.

1598. 3º Requiritur *expressa licentia Sedis Apostolicæ* " ut typis edere liceat, quovis idiomate, tum collectionem authenticam precum piorumque operum quibus Sedes Apostolica indulgentias annexuit, tum elenchum indulgentiarum apostolicarum, tum summarium indulgentiarum vel antea collectum, sed numquam approbatum, vel nunc primum ex diversis concessionibus colligendum " 4. — Libri vero omnes, summaria, libelli, folia, etc. in quibus indulgentiarum concessionibus continentur, sine licentia Ordinarii ne edantur 5.

1599. 4º " Quæ ad *causas beatificationum* et *canonizationum* Servorum Dei quoquo modo pertinent, sine licentia *S. Rit. Congregationis* edi nequeunt " 6.

1600. 5º " *Collectiones decretorum Rom. Congregationum* rursus edi nequeunt, nisi impetrata prius licentia et servatis conditionibus a Moderatoribus uniuscujusque Congregationis præscriptis " 7.

1 Codex, c. 1385, § 1. — 2 Codex, c. 1386, § 2.

3 Codex, c. 1386, § 1. — 4 Codex, c. 1388, § 2. — 5 Ibid., § 1.

6 Codex, c. 1387. — 7 Codex, c. 1389.

1601. 6° “ In edendis *libris liturgicis* eorumque partibus, itemque litiis a S. Sede approbatis, debet de concordantia cum editionibus approbatis constare ex attestazione Ordinarii loci in quo imprimuntur aut publici juris fiunt ” ¹.

1602. 7° “ *Versiones sacrarum Scripturarum* in linguam vernaculam typis imprimi nequeunt, nisi sint a Sede Apostolica probatæ, aut nisi edantur sub vigilantia Episcoporum et cum adnotationibus præcipue excerptis ex sanctis Ecclesiæ Patribus atque ex doctis catholicisque scriptoribus ” ².

1603. 8° *Translationes* et *novæ editiones* operis approbati nova approbatione communiri debent. Excerpta autem e periodicis capita seorsum edita nova approbatione non indigent ³.

1604. 9° Quoad *censores* in universis curiis episcopalibus instituendos ⁴ :

a) “ Ex utroque clero eligantur ætate, eruditione, prudentia commendati, qui in doctrinis probandis improbandisque medio tutoque itinere eant ”.

b) “ Examinatores in suo obeundo officio, omni personarum acceptione deposita, tantummodo præ oculis habeant Ecclesiæ dogmata et communem catholicorum doctrinam quæ Conciliorum generalium decretis aut Sedis Apostolicæ constitutionibus seu præscriptionibus atque probatorum doctorum consensu continetur ”.

c) Censor sententiam *scripto* dare debet. Quæ sinaverit, Ordinarius potestatem edendi faciat, cui tamen præponatur censoris iudicium, *inscripto ejus nomine*, exceptis paucis extraordinariis casi-

¹ *Codex*, c. 1390. — ² *Codex*, c. 1391.

³ *Codex*, c. 1392. — ⁴ *Codex*, c. 1393.

bus quibus censoris mentio, prudenti Ordinarii arbitrio, omitti poterit. — Nomen vero censoris auctoribus nunquam pateat, antequam hic faventem sententiam ediderit.

1605. 10° *Ordinarius*¹ potestatem edendi *in scriptis* concedat, in principio aut in fine libri, folii vel imaginis imprimendam, expresso nomine concedentis, loco et tempore concessionis. — Si licentia denegatur, roganti auctori, nisi gravis causa aliud exigat, rationes indicentur.

II. *De prohibitione librorum.*

1606. 1° Præter libros sub excommunicationis pœna prohibitos², et libros in *Indicem* relatos, ex *Codice ipso jure* prohibentur³ :

1) Editiones textus originalis et antiquarum versionum catholicarum sacræ Scripturæ, etiam Ecclesiæ orientalis, ab acatholicis quibuscumque publicatæ; itemque ejusdem versiones in quamvis linguam, ab eisdem confectæ vel editæ⁴;

2) Libri quorumvis scriptorum, hæresim vel schisma propugnantes, aut ipsa religionis fundamenta quoquo modo evertere nitentes;

3) Libri qui religionem aut bonos mores, data opera, impetunt;

4) Libri quorumvis acatholicorum, qui ex professo de religione tractant, nisi constet nihil in eis contra fidem catholicam contineri;

5) Libri de quibus in c. 1385, § 1, n. 1 et c. 1391 (supra : n. 1596); itemque ex illis de quibus in

¹ *Codex*, c. 1394.

² *Codex*, c. 2318; de quibus in *Tr. de Censuris*.

³ *Codex*, c. 1399.

⁴ Attamen usus horum librorum iis permittitur qui studiis theologicis vel biblicis operam dant, dummodo iidem lib. i fideliter et integre editi sint neque impugnentur in eorum prolegomenis aut adnotationibus catholicæ fidei dogmata. *Codex*, c. 1400.

cit. c. 1385, § 1, n. 2, libri ac libelli qui novas apparitiones, revelationes, visiones, prophetias, miracula enarrant, vel qui novas inducunt devotiones, etiam sub prætectu quod sint privatae, si editi fuerint non servatis canonum præscriptionibus;

6) Libri qui quodlibet ex catholicis dogmatibus impugnant vel derident, qui errores ab Apostolica Sede proscriptos tuentur, qui cultui divino detrahunt, qui disciplinam ecclesiasticam evertere contendunt, et qui data opera ecclesiasticam hierarchiam, aut statum clericalem vel religiosum probis afficiunt;

7) Libri qui cujusvis generis superstitionem, sortilegia, divinationem, magiam, evocationem spirituum, aliaque id genus docent vel commendant;

8) Libri qui duellum vel suicidium, vel divorcium licita statuunt, qui de sectis massonicis vel aliis ejusdem generis societatibus agentes, eas utiles et non perniciosas Ecclesiae et civili societati esse contendunt;

9) Libri qui res lascivas seu obscenas ¹ ex professo tractant, narrant, aut docent;

10) Editiones librorum liturgicorum a Sede Apostolica approbatorum, in quibus quidpiam immutatum fuerit, ita ut cum authenticis editionibus a S. Sede approbatis non congruant;

11) Libri quibus divulgantur indulgentiae apocryphae vel a S. Sede proscriptae aut revocatae;

12) Imagines quoquo modo impressae D. N. Jesu Christi, B. M. Virginis, Angelorum atque Sanctorum vel aliorum Servorum Dei, ab Ecclesiae sensu et decretis alienae.

¹ *Classici* autem libri solerti cura expurgati obscenis non sunt annumerandi.

1607. 2° Locorum *Ordinarii* libros etiam proscribere possunt, et fideles monere debent de periculo et damno lectionis librorum pravorum, præsertim prohibitorum¹. Possunt insuper licentiam suis subditis concedere legendi libros ipso jure vel decreto S. Sedis prohibitos, sed pro singulis tantum libris et in casibus duntaxat urgentibus. Si vero generalem a Sede Apostolica facultatem impetraverint suis subditis permittendi ut libros proscriptos retineant et legant, eam nonnisi cum delectu et rationabili causa concedant².

1608. 3° Libros proscriptos ii tantum *legere* et *retinere* possunt qui opportunas fuerint consecuti facultates³. — Licentia legendi aut retinendi libros a S. Sede damnatos non includit licentiam legendi ac retinendi libros ab Episcopo prohibitos, nisi in casu expressæ mentionis⁴. Insuper gravi præcepto tenentur libros prohibitos ita custodiendi, ut hi ad aliorum manus non perveniant⁵.

1609. 4° *Librorum venditores* omnino prohibentur vendere, commodare aut retinere libros de obscenis ex professo tractantes, — ceteros autem libros proscriptos vetantur venales habere sine venia Indicis Congregationis, aut vendere iis qui legitime non petunt⁶.

Finem huic *Breviori Synopsi* imponentes, verba Apostoli libenter in memoriam piorum lectorum revocamus : “ Quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos et misericordia ”⁷.

¹ *Codex*, c. 1405.

² *Codex*, c. 1402. — ³ *Codex*, c. 1398. — ⁴ *Codex*, c. 1403, § 1.

⁵ *Codex*, *ibid.*, § 2. — ⁶ *Codex*, c. 1404. — ⁷ *Galat.*, VI, 16.

INDEX RERUM ALPHABETICUS¹

Abominatio, quatenus distinguitur ab odio personæ, 114.

Abortus, 199, 392.

Aboutia minuit libertatem, 26.

Abrogatio legis in genere, 57; veteris legis, 45.

Absolutio *Sacramentalis* : forma rubricalis, 477; verba ad validitatem et liceitatem requisita, 478; modus quo proferri debet, 479; absenti collata, 479; per telephonium, 480; — conditionata, quoad validitatem, 480; quoad liceitatem, 481.

Absolutio a censuris, 365; *a reservatis*, 535; a casibus episcopalibus, 536 sq.; a casibus papalibus, 535.

Absolutio quandonam concedenda, 552; quando neganda, 552; quando differenda, 553.

Absolutio complicitis in peccato turpi, 581.

Abstinentia a carne diebus jejunii, 354; extra dies jejunii, 356; causæ ab ea excusantes, 357.

Acatholici : num possunt catholicis officiis assistere? 99; licetne catholicis interesse acatholicorum officiis, eorum templa ingredi, 99; eorum templa ædificare, ornare, aut pecuniam pro his ædificandis conferre, 99; concionibus et funeribus acatholicorum adesse, 99; cum eis disputare, 99. — Num acatholici absolvi possunt in articulo mortis? 580; num acatholici baptizati impedimentis dirimentibus ecclesiasticis subjiuntur, 675; acatholicorum matrimonia cum catholicis; vide *ma-*

trimonia mixta et disparitas cultus.

Acceleratio partus, 200.

Acceptatio legis ecclesiasticæ a subditis aut civili auctoritate non requiritur, 49; acceptatio in contractu, 246; acceptatio donationis, 262; hæreditatis, 271.

Accessio, quatenus est modus acquirendi dominium, 191; quoad res mobiles, 191; quoad res immobiles, 191.

Acedia, 107.

Acolythatus, 616.

Acquirendi modi, 189.

Acquisita contemplatio, 764.

Acquisitæ virtutes sive intellectuales sive morales, 85-86.

Actio damnificativa, obligans ad restitutionem, 217.

Actiones societatum num clerici comparare possunt, 322.

Actus heroicus caritatis, 601.

Actus humanus seu liber, quid sit, 13; ejus species, 14; actus liberi principia, 16; de causis in actum liberum influentibus, 18-26. De actu *moralis*, 27-39; de actu *meritorio*, 40.

Adjunctio, ut modus acquirendi dominium, 192.

Admissio in religionem, 332.

Adoptio legalis, quatenus impedimentum matrimonii, 691.

Adoratio Deo debetur interna, externa et publica, 123.

Adulteratio mercium, 277.

Adulterium, quatenus obligationem restituendi inducit, 235; ut causa separationis a toro et mensa, 656; ut impedimentum dirimens, 699, 680.

¹ Numeri *paginarum* operis indicant.

Advertentia plena et semiplena; distincta et confusa, 16-17; requisita ad peccatum mortale, 77.

Advocati officia, 317-319.

Ægroti excusantur a missa, 145; a jejunio, 355; visitandi sunt et sacramentis confortandi, 608, not.

Æquiprobabilismus, 67.

Æquivocatio, sive licita sive illicita, 209.

Ætas ad matrimonium requisita, 676; ætas superadulta feminae, causa dispensationis matrimonialis, 721; ætas ad varios ordines requisita, 627.

Affectata ignorantia, 19, 364.

Affectiva oratio, 762.

Affinitas, quatenus est impedimentum dirimens, 692.

Aggressor injustus, 201.

Alcoolismus, 153.

Aleatorius contractus, 296.

Alienatio bonorum ecclesiasticorum, 301.

Altaris apparatus, 465; altaris *privilegiati* indulgentia, 597.

Altum dominium, 173.

Alumni Regularium convictores et alumni *Seminariorum* quoad confessionem et absolutionem, 527.

Ambitio, 154.

Amentium capacitas quoad dominium, 183; quoad contractum, 252; quoad matrimonium, 703.

Amicitia in genere, 105; cum Deo, 106; cum proximis, 756.

Amissæ res, 190.

Amor in genere, 104; amor Dei perfectus, 106; amor Dei imperfectus et initialis in contritione, 486; amor spei quoad justificationem in Sacramento Pœnitentiæ, 485.

Angustia loci, una e causis canonicis pro dispensatione matrimoniali, 721.

Animalia, quandonam legitime occupantur, 189.

Anonymæ societates, 293.

Apostasia a fide, 97; quatenus est causa separationis a toro et mensa, 656.

Applicatio Missæ : regulæ generales, 449; regulæ speciales, 451.

Arbitrium, ut modus componendi dissidia inter dominos et opifices, 117, 289.

Architectus quoad ædificationem templorum heterodoxorum, 99.

Articulus mortis, quoad jurisdictionem confessarii, 524, 536; quoad dispensationes matrimoniales, 714.

Assecuratio rei venditæ, contra vitia et evictionem, 278.

Assecurationis contractus, 296.

Assistentia parochi ad matrimonium, 707 sq.

Associationes, quoad capacitatem accipiendi, 267.

Associationis libertas, 187.

Assumptio divini nominis, 131.

Attritionis notio, motiva, honestas, sufficientia ad justificationem, dotes, 485-490.

Auctarium, 291; vide *mutuum*.

Auctio (*vente aux enchères*), 279.

Auctor libri, quale jus habet, 176-177.

Auctoritatis civilis supremæ munera, 306, 313.

Avaritia, 112.

Bannorum matrimonialium notio, obligatio, locus et tempus, 663; dispensatio in bannis, 664; obligatio revelandi impedimenta, 664.

Baptismi : notio et effectus, 415; materia et forma, 416; subjectum, 417; minister, 420;

iteratio, 420; ritus, 421; patricii, 422; tempus et locus, 423.

Beatitudo hominis in consecutione ultimi finis consistit, 7.

Bellum, 203.

Benedictio nuptialis, 668.

Beneficiatus, quoad superflua reddituum, 186; quoad Officii divini recitationem, 324.

Beneficii titulus ad ordinationem, 626.

Benevolentia in Deum, 106.

Bestialitas, 169.

Bigamia, quatenus irregularitas, 631.

Binatio, 459.

Birotæ (*bicyclette*) usus, 321.

Blasphemia, 130.

Bona corporis et animæ sunt objectum dominii, 175.

Bona corporalia et incorporalia, 178; mobilia et immobilia, 178; fungibilia et non fungibilia, 179; privata et publica, 179; consumptibilia et non consumptibilia, 179; appropriata et vacantia, 149, 180; bona clericorum patrimonialia, casualia, ecclesiastica, parcimonialia, 186; bona ecclesiastica collectiva, 188; sub quibus conditionibus alienari possunt, 301.

Bona fortunæ sunt objectum dominii privati, 178.

Bona fides: quandonam liceat poenitentes in bona fide relinquare? 548-560.

Bona fides in præscriptione requisita, theologica aut juridica, 193; bonæ fidei possessor quoad rem, fructus et impensas, 221-223.

Breviarium, 324-327.

Bursæ speculationes, 299; quoad clericos, 323.

Cælibatus ecclesiasticus, 323.

Calumnia, quomodo reparanda, 236.

Cambium (*échange*), 292.

Canonica vocatio ad sacerdotium, 625.

Capellani militum, qua jurisdictione polleant, 523.

Cardinales: qua jurisdictione gaudeant quoad confessionem, 522.

Caritas, ut virtus theologica, 105.

Caritas erga Deum: ejus natura et actus; 106; necessitas, 106; peccata contra caritatem, præcipue odium Dei et acedia, 107; media in caritate proficiendi, 108; caritas perfecta et imperfecta, 484.

Caritas erga proximum, 109; Caritas erga *inimicos*, 114. Caritas eleemosynam præcipit, 111; necnon fraternam correctionem, 113. Ordo in caritate servandus, 109. Præcipua caritatis opera, præsertim socialia, 116. Peccata caritati opposita, 118.

Caritas erga seipsum, 109.

Castitatis notio, 156; species, 156; media ad colendam castitatem, 170.

Castitatis votum simplex ut impedimentum matrimonii *prohibens*, 671 sq.; castitatis votum *solemnne* quatenus impedimentum *dirimens*, 682; castitatis votum pro religiosis, 339.

Casus reservati cum et sine censura, 531; quinam possint reservare casus, 532; conditiones ut peccatum sit reservatum, 532; præcipui casus reservati, 534; absolutio a casibus reservatis, 535 sq.

Causa damni efficax, 218; ab occasione distinguitur, a conditione sine qua non et causa per accidens, 218.

Causæ dispensationum, 720; quo tempore veræ esse debent, 722.

Causæ piæ, quoad donationes, 264.

Censualis contractus, (*contrat de rente*), 292.

Censuræ ecclesiasticæ: earum definitio, divisio, auctor, subjectum; a censuris absolutio, 360-370; censuræ in specie, 370-378; censuræ latæ sententiæ in individuo, 378-400.

Cessatio ab opere (*grève*), 288.

Cessio bonorum, num obligationem plene solvendi debita extinguit, 257.

Character et temperamentum, 24.

Character sacramentorum, 404; Baptismi, 415; Confirmationis, 424; Ordinis, 613.

Chloroformii usus, 153.

Christus causa meritoria, exemplaris vitæ spiritualis, 743; caput nostrum, 744.

Circumstantia, quid est, et quomodo influit in moralitatem actus humani, 32 sq.; circumstantiæ *restitutionis*, 229 sq.; circumstantiæ peccatorum *speciem mutantes*, simpliciter *aggravantes*, 498-499.

Civile matrimonium, impedimentum honestatis publicæ inducit, 694; Regulares matrimonium civile contrahere præsumentes excommunicationem incurrunt, 682; leges civiles de matrimonio quo sensu servandæ, 736.

Civilis lex: ejus auctor, obiectum, ambitus, obligatio, 61.

Civium officia quoad electiones, 314; erga superiores, 315.

Clandestinitas juxta decretum *Tametsi* et *Codicem*, 706-710.

Clausuram violantes, 344, 388.

Clementia, 155.

Clericorum officia quoad habitum, 320; quoad negotiationem et speculationes Bursæ, 323; quoad artes non exercendas,

321-322; quoad bona ecclesiastica, 186, 301; quoad oblectamenta, 320.

Cœnula in diebus jejunii, 353.

Cogitatio mala, quando est simplex tentatio, quando est peccatum, 83, 159.

Cognatio carnalis, 683 sq.; vide *Consanguinitas*.

Cognatio legalis, 691 sq.; et **spiritualis**, quatenus sunt impedimenta matrimonii, 689, 691.

Cohabitatio conjugum, 655 sq.; cohabitatio cum mulieribus vetita clericis, 324.

Collatio vespertina in diebus jejunii, 353.

Collectiva proprietas, 187.

Collectivismus refellitur, 178.

Collectivus contractus laboris, 288.

Collegia opificum et patronorum (*Syndicats professionnels*), 287.

Commerciales societates, 293.

Commissio ad *Codicem* interpretandum, 53.

Communio **Eucharisticæ** necessitas seu obligatio, 430; hujus obligationis extensio, 431-435; dispositiones animæ et corporis ad S. Communionem requisitæ, 435-441; Communio ritus, 442-444.

Commutatio votorum, 143; speciatim tempore jubilæi, 595; commutatio operum pro jubilæo præscriptorum, 595; commutatio pœnitentiæ sacramentalis, 515.

Compensatio, quatenus debita extinguit, 241.

Compensatio occulta, quandam tolerari potest, 215.

Complicis *in peccato turpi* absolutio, quatenus prohibetur et excommunicatione plectitur, 581.

Complicis nomen inquirere prohibetur in confessione, 505.

Compositio, seu debiti remissio a S. Sede, 242.

Conciliatio, quatenus dissidia prævenit inter opifices et dominos, 289.

Concupiscentia, seu passio, antecedens vel consequens, 21.

Concurrentiæ lex quoad merces, 275.

Conditio opificum, quomodo potest melior effici, 290.

Conditionata absolutio, 480.

Condonatio, quo sensu debitum remittit, 241.

Condonatio injuriæ, 115.

Condonatio Missarum, 458.

Conductio, vide *locatio*.

Conductoris (*preneur, locataire, fermier*), obligationes, 282.

Confessarius : ejus potestas, 518 sq.; ejus varia munera, 539; obligatio confessiones audiendi, 540; scientia competens confessario necessaria, 541; prudentia et bonitas vitæ, 543; obligatio poenitentes interrogandi, 544; docendi et monendi, 547; disponendi et eisdem remedia suggerendi, 550-551; obligationes quoad absolutionem concedendam, denegandam, differendam, 552; obligatio defectus seu errores commissos corrigendi, 555, sigillum servandi, 557. — Confessarii specialis agendi ratio cum pueris, rudibus, semifatuis et mutis, 464; cum occasionaliis, 566; cum consuetudinariis, 573; cum recidivis, 575; cum moribundis, 579. — Confessarius quoad usum opinionum probabilium, 69; quoad conscientiae educationem, 73. — Confessarius *religiosarum* sive ordinarius, sive extraordinarius, 528.

Confessionis obligatio, 492; dotes, 494; integritas, 494; iteratio, 507; confessio generalis,

511; confessio communioni præmittenda, 436; confessio requisita pro indulgentiis lucrandis, 591.

Confirmationis natura, effectus, minister, subjectum, obligatio, 424-426.

Conformitas voluntatis humanæ cum divina, 732.

Congregationes religiosæ, 331.

Congregationes romanæ, quibus dispensationes conceduntur, 713.

Conjugicidium ut impedimentum, 700; dispensatio in hoc impedimento, 701.

Conjugum officia, 646.

Consanguinitas, ut matrimonii impedimentum, 683.

Conscientiæ examen confessioni præmittendum, 506.

Conscientiæ matrimonia, 665.

Conscientiæ moralis notio, 63; conscientia *actualis certa* est regula morum proxima, 64; *dubia* debet excuti ut practice certa fiat, 64-69; perplexa, recta, 69-70; conscientia *habitualis* timorata, 70; laxa, 71; scrupulosa, 72; pharisaica, 73. Conscientiæ educatio, 73.

Consensus voluntatis ad actum liberum et moralem requisitus, 17-18.

Consensus ad peccatum requisitus, 77; ad contractum, 246 sq.; ad matrimonium, 640; de vitiis consensus, 702; consensus renovatio ad revalidandum matrimonium, 733.

Consentiens, ut injustus cooperator, restituere debet, 227.

Consilia evangelica, 42, 46.

Consilium judicarium habentes, 253.

Consociationes inter opifices, 287; inter divites, ad opifices juvandos, 290.

Consociationis jus, 187.

Constitutiones religiosas, 342.

Consuetudinarius quando nam absolvi possit, 574.

Consuetudo quomodo legem inducit aut abrogat, 58; consuetudo peccandi non celanda, 502.

Consulens, ut injustus cooperator, 226.

Consulere minus malum quandonam licet, 122, 226.

Contemplatio, 764 sq.

Contentio ut peccatum caritati oppositum, 118.

Continentia, 157.

Continentia clericalis, 323; vide *calibatus*.

Contractus ut modus acquirendi dominium: notio, species, 243; vitia, 247; objectum seu materia, 250; subjectum, 252; effectus, 254 sq. — **Contractus** gratuiti, 260 sq.; onerosi, 274 sq.; aleatorii, 296 sq.; contractus collectivus laboris, 288; subsidiarii contractus, 295.

Contractus societatis, 293.

Contritionis notio et species, 483; efficacia, 484. — **Contritio** debet esse *interna*, 486; *supernaturalis*, 487; *summa*, 488; *universalis*, 488. — **Contritio** perfecta, imperfecta, 484; virtualis, 489; relate ad venialia, 489.

Contumelia contra Deum, 130; contra hominem, 208; quomodo reparatur, 237.

Convalidatio matrimonii, 733.

Cooperatio ad actum malum, quandonam licet, 38. — **Cooperatio** in rebus ad fidem spectantibus, 99; quoad templa, scholas et orphanotrophia heterodoxorum, 100; quoad ministrum hæreticum advocandum, 100. — **Cooperatio** ad injustitiam, quomodo obligationem restituendi inducit, 225, **Cooperatio** cum

Deo ad vitam perfectam excolendam, 746.

Cooperatores positivi, 225; negativi, 228; aliquando tenentur ad restitutionem *in solidum*, 229; quonam ordine, 230.

Copulæ matrimonialis licetas et obligatio, 646.

Coronæ precatoriæ, 599.

Corporis cura qualis præscribitur, 198.

Corporis defectus quoad irregularitatem, 631.

Corpus *juris canonici*, 60.

Correptionis fraternæ præceptum, 113; conditiones, 113-114.

Craniotomia prohibita, 199.

Creditor: ordo servandus inter creditores, 258.

Criminis *impedimentum*, 701; dispensatio in hoc impedimento, 701.

Culpa, theologica et juridica quoad restitutionem, 218.

Cultus notio, species, necessitas, 122-123; cultui acatholicorum interesse non licet, 99.

Cultus disparitas quatenus impedimentum dirimens, 695.

Custodia SS. Eucharistiæ, 444.

Dæmon, ad peccatum nos allicit, 75; cum dæmone pactum, 128.

Damnati ad poenas perpetuas, quoad capacitatem donandi, 267; accipiendi, 267.

Damni causa, occasio, conditio sine qua non, causa per accidens, 218.

Damnificatio injusta ut obligans ad restitutionem, 217.

Debitæ rei interitus, quatenus obligationem extinguit, 256.

Debitor, debitis solvendis impar, 257.

Decalogus, ut decem præcepta complectens, 45; quoad concordantiam cum virtutibus, 347.

Declaratio legis *comprehensiva* et *extensiva*, 53.

Decoctio (*déconfiture*, *faillite*), 257.

Decreta romanarum Congregationum, 3.

Defectus, accidentalis vel substantialis in emptione-venditione, 277. — Defectus animi et corporis quoad irregularitatem, 630 sq.

Defensio cruenta, quando nam licet, 201.

Defraudator tributi, 237.

Delectatio : num ex sola delectatione agere licet, 31. — Delectatio morosa de re mala, 83.

Delegata jurisdictio, 521; delegata *potestas* ad dispensandum in impedimentis matrimonialibus, 717.

Delegatio ad matrimonium, 708.

Deliberatio seu advertentia, plena et non plena, 16, 77.

Denegatio sacramentorum, absolutionis, 410.

Denuntiatio sollicitantium confessoriorum, 584.

Deputati, quoad restitutionem, 227; quoad electionem, 315.

Derelicta bona, 191.

Derelictio spiritualis a desperatione distinguitur, 103.

Derogatio legi, quid, 58.

Desiderium rei malæ absolutum, conditionatum, 84.

Desperatio, quid et quale peccatum, 103.

Detentio rei alienæ radix restitutionis, 221.

Detractionis natura, gravitas, 205; auditio, 207; reparatio, 235.

Deus est finis ultimus et norma fundamentalis actuum humanorum, 6-9; in homine operatur ad vitam spiritualem conferendam et augendam, 741.

Devotio, 126.

Dictamen seu iudicium conscientiae, 63.

Diffamatio, quatenus excusat ab integritate confessionis, 504.

Dilatio voti, 140; sacramentalis absolutionis, 553.

Dilectio seu amor, 105; vide *amor*, *caritas*.

Dimissoriæ litteræ, 621.

Discordia, caritati opposita, 118.

Discretio spirituum, 761.

Disparitas cultus, quatenus impedimentum dirimens, 695.

Dispensatio a lege, 56; a voto, 142.

Dispensationis matrimonialis : notio, 710; species, 711; auctor, 712; causæ, 720; petitio, 723; executio, 726. — Dispensationis *in radice* natura et conditiones, 733.

Disputatio cum hæreticis, 99.

Distinctio peccatorum : *specificæ*, 79; *numerica*, 80; distinctio peccatorum interiorum, 81; distinctio peccati *formalis* et *materialis*, 84.

Distributiva justitia, 174, 306.

Divina vocatio ad sacerdotium; ejus signa, 623-626.

Divinatio, 128.

Divortium plenum, juri divino contrarium, 644. Divortium *civile*, quatenus est illicitum, 644. — Divortium *semi-plenum* quoad liceitatem, 655.

Docere ignorantes quomodo confessarius teneatur, 547.

Dolor de peccatis, 483; vide *Contritio*.

Dolus quoad contractum, 248; quoad partitionem, 272.

Domestica animalia, 190.

Domicilium quoad matrimonium, 706-710; banna, 663; — quoad ordinationem, 621.

Domini : eorum obligationes quoad operarios, 284; quoad famulos, 312.

Dominica dies, cur et quomodo sanctificanda, 143-144.

Dominium, quid est, 173; quotuplex, 173; in bona interna, 175; in propriam famam, 176; in proprii ingenii foetus, 176; in bona externa, 177; in aliorum hominum servitia, 182. — **Dominium plenum et semi-plenum**, 173, 180.

Donatio inter vivos, 261; aliæ species donationis, 262; donationum limitationes, 266; reductio, 269.

Dotale regimen, 185.

Dotatio filiorum quo sensu parentes obligat, 310.

Dubia impedimenta, 676.

Dubia irregularitas, 634.

Dubia jurisdictio, 525.

Dubia lex, 67-68.

Dubia peccata, 499; peccata dubie reservata, 534.

Dubiæ censuræ, 365.

Dubium in re morali, 64-69; de dubio *practico* solvendo, 67; dubium in damnificatione, 220; *dubium* in fide, 96.

Duellum, 202; quoad restitutionem, 234.

Ebrietas, 153.

Ecclesia, quatenus violatur seu polluitur, 464; jus habet possidendi, 188.

Ecclesiæ jura quoad educationem, 308; quoad matrimonium, 658, 736.

Ecclesiæ mandata, 351.

Ecclesiæ vetitum, 670.

Ecclesiæ visitatio ad lucrandas indulgentias, 591.

Ecclesiastica bona, 186; speciales regulæ de horum alienatione, 301; de aliis contractibus, 303.

Educatio quomodo influit in libertatem, 24; educatio filiorum, 308 sq.; educatio prolis in casu separationis conjugum, 657.

Effectus peccati quando nam declarandus in confessione, 497.

Electio ut actus voluntatis, 15.

Electio deputatorum, 315.

Eleemosyna, 111.

Emancipatio filiorum, 184.

Embryotomia, 199.

Emptio-venditio, 274 sq.

Emptoris obligationes, 278.

Epikeia, 55.

Epileptici ut irregulares, 631.

Episcopatus, 619.

Episcopus ut leges ferens, 47; ut dispensans a lege, 57; ab irregularitate, 634; super voto, 143; super impedimento matrimonii, 714-720; quoad sponsalia, 661; ut sibi peccata reservans, 532; episcopus *proprius* quoad ordinationem, 621.

Error quoad libertatem, 19; in damnificando, 219; in contractu, 247; quatenus est impedimentum matrimonii, 703.

Ethices independentis fautores, 10.

Eucharistiæ sacramenti: definitio, 427; materia et forma, 428; subjectum, 430 sq.; minister, 441.

Evictio, 278.

Examen conscientiæ, 506.

Examen sponsorum, 662.

Excommunicationis natura, effectus, 370-374; excommunicationes latæ sententiæ in individuo, 379-396.

Executores testamentarii, 265.

Exemptionis privilegium, 346.

Exercitia spiritualia, 344, 757.

Extatica unio, 769.

Externus actus quoad moralitatem, 34; quoad confessionem, 497.

Extraordinaria contritionis signa, 577.

Extremæ-Uctionis notio, effectus, materia et forma, minister, subjectum, 602 sq.

Facultates tempore Jubilæi concessæ, 594; episcoporum quoad dispensationes matrimoniales, 714.

Falsa accusatio sollicitationis, 535.

Falsiloquium, 210.

Falsum testimonium, 208.

Fama est objectum dominii, 176; læditur per iudicium temerarium et detractionem, 204; an et quomodo sit reparanda? 235.

Familiares Regularium quoad absolutionem, 526.

Famulorum officia erga heros, 313; furta, 214.

Feminæ in officinis laborantes, 285.

Fenus ex mutuo perceptum, 291.

Ferarum occupatio, 189.

Festa de præcepto, 144.

Fetus abortivi baptismus, 418.

Fetus ingenii quatenus objectum dominii, 176.

Fictus consensus in contractibus, 246; in matrimonio, 640.

Fideicommissum, 268.

Fidelitas quoad secretum, 211; quoad promissa, 260.

Fides divina ut virtus theologica, 89; *habitus* et *actus* fidei necessitas, 90; actus externus fidei, 93; *peccata* contra fidem, 94.

Filiifamilias : eorum capacities quoad bona externa, 183.

Filiorum officia erga parentes, 310.

Finis, finis *ultimus*, 6; Deus est finis ultimus hominis, 6; et suprema norma moralitatis actuum humanorum, 8; obligatio tendendi ad Deum ut finem ultimum, 11; finis *actus humani*, quid ad moralitatem confert, 30.

Fontes theologiæ moralis, 2; asceticæ et mysticæ, 739.

Forensia opera diebus festis interdiciuntur, 146.

Forma sacramentorum in genere, 405; Baptismi, 417; Confirmationis, 424; Eucharistiæ, 429; Pœnitentiæ, 477; Extremæ-Uctionis, 605; Ordinis, 615 sq.; Matrimonii, 658.

Fornicatio, 165; quoad restitutionem, 234; quoad sponsalium solutionem, 661.

Forum : forum externum vel internum, 519; quoad dispensationes, 711.

Fortitudo, una e virtutibus cardinalibus, 150.

Fraus in tributis, 238; in contractibus, 248.

Frequens communio, 440.

Fructus : quinam restitui debent a possessore bonæ fidei, 222; malæ fidei, 223.

Frustulum, 354.

Furtum : ejus notio et species, 212; malitia, 213.

Gaudium de re mala, de bono effectu, aut de modo, 83.

Gestio societatum, quando nam injusta, 294.

Gratitudo erga Deum ut motivum contritionis, 484.

Gula, 152.

Habitus quomodo in libertatem influit, 25.

Habitus religiosi gestatio, 344.

Hæredes regulares et irregulares, 270; universales, titulo universali, titulo particulari, 270; hæredum obligationes, 271.

Hæreditaria reservatio, 269.

Hæreditariæ propensiones, 24.

Hæreditas testamentaria, 263 sq.; *ab intestato* seu per successionem, 270 sq. Hæredi-

tas paterna vel materna potestne accipi a filiis post divortium ex adulterio natis, 646.

Hæresis, 95; suspecti de hæresi, 386; hæresis ut causa separationis conjugum, 656; sponsalium dissolutionis, 661; hæresis ut irregularitas, 632.

Hæretici, 95; quoad cooperationem, 99; quoad disputationes, 99; suntne subjecti Ecclesiæ legibus? 50; quoad impedimenta dirimentia, 675, 710; quoad abolitionem in periculo mortis, 580; quoad censuras, 363.

Heroicus actus caritatis, 601.

Homicidium, 199; quoad restitutionem, 233; ut irregularitatem inducens, 632.

Honestas publica quatenus impedimentum dirimens, 694.

Honor quomodo læditur, 207; reparatur, 236.

Humani actus, 12 sq.

Humilitas, 154.

Hypnotismus, 129.

Hypocrisis, 155.

Hypothecarii creditores, 259.

Hysteria, 26.

Ignorantia vincibilis et invincibilis, etc., 19; ignorantia legis naturalis, 45; ignorantia quoad censuras, 364; quoad reservationem, 409; quoad impedimenta matrimonii, 675; quoad irregularitates, 630.

Illegitimi filii quoad hæreditatem, 269; quoad Ordines, 630.

Illicitæ conditiones in donatione, 268.

Impatientia, 155.

Impedimenta matrimonii in genere, 669; prohibentia, 670; dirimentia, 675, Impedimenta quoad ordines, 633.

Impedire aliquem a consecutione boni, quandonam inducit obligationem restituendi, 233.

Impensæ quoad possessorem bonæ fidei, malæ fidei, 222, 223.

Imperfectiones, quoad confessionem, 495.

Impotentia coeundi, 677.

Impuberes, quoad censuras, 362; quoad casus reservatos, 534; quoad matrimonium, 676.

Inanis gloria, 155.

Incapacitas legalis donandi aut accipiendi, 267; succedendi, 270.

Incardinatio, 622.

Incestus, 166.

Inculpabilis actio aliquando inducit obligationem damnum præcavendi, 220.

Independentis ethicæ systemata, 10.

Indifferens actus num datur in individuo? 39.

Indirecte voluntarium, 14; quandonam imputatur, 35-37.

Indispositi penitentes, 552.

Indissolubilitas matrimonii, 643.

Indulgentiæ notio et species, 587; de ejus auctore, subjecto, conditionibus, 588-592; de præcipuis indulgentiis, 592 sq.

Infamia juris et facti, 400.

Infamia ut causa dispensationis matrimonialis, 722; quatenus irregularitas, 631.

Infantes quoad leges, 51; quoad capacitatem possidendi, 183; quoad capacitatem accipiendi, 267.

Infideles, 97; quoad Ecclesiæ leges, 50; quoad matrimonium, 643, 673.

Infusa contemplatio, 767.

Infusæ virtutes, 86.

Inimici an et quomodo diligendi, 114.

Initialis amor Dei in contritione, 486.

Injuria, 197; principia de injuria, 197; de injuriis circa bona corporis, 198; circa bona animi, 204; circa bona fortunæ, 212.

Injusta possessio rei alienæ, 223.

- Innocentis** occisio, 199.
Integritas confessionis, 495 sq.
Intentio quoad moralitatem, 30; quoad indulgentias, 590; quoad vocationem ecclesiasticam, 624; quoad meritum, 747.
Interdicti quoad contractus ineundos, 253; quoad capacitatem donandi et accipiendi, 267.
Interdictum ut censura; ejus notio, species, effectus, 374; interdicta latæ sententiæ in individo, 396.
Internationale tribunal ad bella præcavenda, 203.
Interni actus, quo sensu ab Ecclesia præcipi possunt, 48; interna peccata, 82.
Interpositio personarum velita, 268.
Interpres in confessione, 503; in matrimonio, 641.
Interpretatio legum, 53; voti 140.
Interrogatio pœnitentis, 544.
Interstitia, 628.
Intimatio consensus in contractu, 246; in promissione, 260; in donatione, 262; in matrimonio, 641.
Interventus Status quoad salaria, 287.
Inventio thesauri et rerum amissarum, 190.
Invidia, 119.
Invincibilis ignorantia aut error, 19-20; vide *ignorantia*.
Invincibilis propensio, 26.
Ira, 155.
Irregularitas : notio, 629; contrahitur ex defectu, 630; ex delicto, 632; quomodo cessat, 634.
Irritatio votorum, 141; contractus, 248; testamenti, 266; donationum illicitarum, 268.
Iteratio confessionis, 507.
Jejunium ecclesiasticum, 352; sq.; eucharisticum, 437-439.
Jentaculum, 354.
Jubilæum, 592-594.
Judex : ejus obligationes, 315.
Judiciales actus prohibiti diebus festivis, 146.
Judicialis legum interpretatio, 54.
Judiciarium consilium habentes, 267.
Judicium temerarium, 204.
Juramentum, 135; contractui accedens, 255.
Jurati judices, 317.
Juridica culpa, 219.
Jurisdictio, 518; requiritur in confessario, ordinaria aut delegata, 520 sq. — Jurisdictio quoad indulgentias, 588.
Jus : ejus notio et species, 172; juris objectum, 175 sq.; violatio seu læsio, 197; reparatio, 216.
Justitia : ejus notio et species, 173.
Justitia distributiva, 174, 306.
Kantismi systema morale, 10.
Labor servilis in diebus festis, 146.
Laboris contractus, 283 sq.; contractus collectivus laboris, 288.
Laicorum officia, 313 sq.
Laxa conscientia, 71.
Legalis justitia, 173, 304.
Legalium nullitatum vis in conscientia, 245.
Legata pia, 264.
Legatarius universalis, titulo universali, titulo particulari, 265.
Lex : ejus notio, 41; lex divina naturalis, 42; lex divina positiva, 45; lex ecclesiastica, 46; lex civilis, 61.
Libertas actuum humanorum : ejus notio, 13; gradus, 18; impedimenta, 19 sq.

Libri prohibiti, 778.

Licitatio (*vente aux enchères*), 279.

Ligamen ut impedimentum matrimonii, 681.

Litteræ dimissoriæ, testimoniales, 621. — **Confessio** et absolutio per litteras, 479.

Litteras alienas legere, quale peccatum, 212.

Locatio operarum seu contractus laboris, 283 sq.

Locatio operis (*contrat d'entreprise*), 282.

Locatio rerum, 281.

Locatoris (*bailleur, propriétaire*) obligationes, 282, 283,

Loteria, 299.

Ludus, an licitus, 298; ludus seu speculatio Bursæ, 299; ludi clericis prohibiti, 320.

Magia, 128.

Magistratus quoad divortium, 645; quoad matrimonium civile, 645.

Magnanimitas, 151.

Magnetismus animalis, 129.

Magnificentia, 151.

Maleficium, 128.

Malitia moralis actuum, undenam oritur, 27; multiplex malitia peccati mortalis, 76.

Mandans, ut cooperator injustus, 225.

Mandarii (*courtier, commis-voyageur*, etc.) obligationes, 273.

Mansuetudo, 135.

Maritus, quoad vota uxoris, 141; quoad bona uxoris, 185; mariti officia erga uxorem, 646.

Masturbatio, 167.

Materia sacramentorum in genere, 405.

Matrimonium, ut contractus, 638; ut sacramentum, 657; ejus materia et forma, 658; minister, 658; celebratio, 668; unitas et indissolubilitas, 643; prævia ad matrimonium, ut sponsalia, ban-

na, etc., 658 sq. — **Matrimonii impedimenta**, 669 sq.; dispensationes, 710 sq.; revalidatio, 729.

Matrimonia mixta, 672; secreta seu conscientiæ, morgannatica, 665.

Media naturalia et supernaturalia ad finem ultimum tendendi, 11; perfectionem assequendi, 751 sq.

Medicæ artis exercitium quatenus clericis prohibitum, 321; quatenus inducens irregularitatem, 633.

Medicus: ejus officia, 319; quatenus incapax accipiendi, 267.

Mendacium, 208; in confessione, 501.

Meretricium, 165.

Metus, quoad libertatem, 22; in ordine ad contractum, 249; ad matrimonium, 705.

Milites quoad legem jejunii et abstinentiæ, 358; militum officia tempore belli, 204,

Minister sacramentorum, 407; ejus qualitates, 407; obligationes, 409.

Ministri cultus, quatenus sunt incapaces accipiendi, 267.

Minores quoad bona, 183; quoad contractus, 253; quoad capacitatem donandi et accipiendi, 266; quoad matrimonium, 521.

Misericordiæ opera, 113.

Missæ sacrificium: natura et effectus, 445; minister, 448; subjectum, 461; ritus et cæremoniæ, 463 sq.

Missæ auditio quatenus præcipitur, 144.

Missionis titulus ad ordinationem, 628.

Mixta religio, ut impedimentum prohibens, 672.

Modernistarum systema morale, 10; Modernistarum damnatio, 89.

Moniales, 332, nota; quoad confessionem, 528; quoad clausuram, 345.

Monopolia (*cartells, trusts*, etc.), 280.

Moralitas actuum, undenam oritur, 27 sq.; moralitatis extensio ad actum externum, 34; ad effectus indirecte volitos, 35; ad cooperationem in actu malo, 37; ad actum indifferentem, 39.

Morganatica matrimonia, 665.

Moribundi, quoad absolutionem, 579.

Morosa delectatio, 83.

Morphii usus, 153.

Mortale peccatum, 76 sq.

Mortificatio quatenus incipientibus, convenit, 759.

Mortis articulus et periculum quoad absolutionem a censuris et peccatis, 368, 524.

Munerum distributio, 306.

Mutiquoad confessionem, 503.

Mutilatio sui ipsius, 199; quatenus est irregularitas, 632.

Mutuum onerosum, 290 sq.

Mutus, ut cooperator, 228.

Mysteria fidei credenda, 90-92.

Mystica theologia, 739; mystica seu infusa contemplatio, 766; ejus gradus, 767; mystica phaenomena, 770.

Natalium defectus ut irregularitas, 630.

Naufragantes quoad absolutionem, 479.

Navigantes quoad absolutionem, 523.

Necessitas medii et praecipui, 90, 92; necessitas extrema, quasi-extrema, gravis, communis, 111; relative ad occupationem rei alienae, 214.

Negotiatio, quatenus clericis interdicta, 322.

Neophytus quoad Ordines, 634.

Neo-presbyter quoad tres missas in ordinatione injunctas, 638.

Norma fundamentalis actuum humanorum, 8.

Novitiatus religiosus, 333.

Nullitatum legalium vis in conscientia, 245.

Numerica peccatorum distinctio, 80.

Numerus peccatorum quomodo accusandus, 498.

Objectum formale actuum ipsis tribuit moralitatem essentialem, 29.

Obligatio ad finem ultimum tendendi, 11; a contractu inducta, 254; obligationum natura, 254; extinctio, 256.

Observantia vana, 128.

Obsessio diabolica, 772.

Occasio et causa mere occasionalis, 218; occasio peccati quatenus vitanda, 566 sq.

Occisio sui directe vel indirecte volita, 198.

Occisio innocentis, 199; malefactoris, 200; injusti aggressoris, 201; quatenus inducit irregularitatem, 632.

Occulta compensatio, 215.

Occultatio fidei, 94.

Occultum impedimentum, 711; revalidatio matrimonii quando nullitas est occulta, 731.

Occupatio rei, 189; occupatio animalium, 189; thesauri, 190; rerum amissarum, 190; bonorum derelictorum, 191; rei alienae in casu necessitatis, 214.

Odium Dei, 107; *proximi*, 114.

Officium divinum, 324 sq.

Onanismus conjugalis, 654.

Operarii: eorum officia, 284; jura, 284 sq.; associationes, 287; quomodo juvandi, 290.

Operatio chirurgica, 198.

Operistitium (*grève*), 288.

Opificum conditio, quomodo potest melior effici, 290.

Opus servile quatenus prohibetur diebus dominicis ac festis, 146.

Oratio : ejus notio, necessitas, effectus, conditiones, 124-126; 753.

Oratio mentalis incipientium, 758; proficientium, 761; perfectorum, 766. — **Oratio mystica** seu contemplatio, 767.

Oratoria publica, semi-publica et privata, 463.

Ordinis sacramenti notio, minister, effectus, 611 sq.; de singulis Ordinibus in specie, 615 sq.; regulæ canonicæ quoad Ordinis ministrum et subjectum, 620 sq.; de irregularitatibus, 629.

Ordo in caritate servandus, 109; in restitutione, 230; inter creditores servandus, 258.

Originis episcopus quoad Ordinationem, 621-622.

Pænitentes : tres actus quibus ad absolutionem sese disponunt, 483 sq.; de ratione agendi cum variis pænitentibus, 463 sq.

Pænitentia ut *virtus*, 472.

Pænitentia ut *sacramentum* : ejus notio et necessitas, 475; materia remota et proxima, 476; forma, 477; subjecti officia; contritio, confessio, satisfactio, 483 sq.; ministri jurisdictionis, officia, 518 sq.

Pænitentia sacramentalis, 512 sq.

Pænitentiaria quoad dispensationes matrimoniales, 713.

Pænitentiarius Major habet potestatem dispensandi super votis, 143.

Palpo, ut injustus cooperator, 227.

Parcimonialia bona clerici, 186.

Parentes, quoad educationem filiorum, 308 sq.; quoad eorum baptismum, 419; et matrimonium, 666.

Parochus quoad prædicationem et catechismum, 328; residentiam, 329; jurisdictionem pænitentialem, 521; ministrationem Sacramentorum, 409; *proprius* parochus quoad matrimonium, 707 sq.

Participans, ut injustus cooperator, 227.

Partitio hæreditatis, 271.

Partus acceleratio, 200.

Passiones, 21.

Pastores sustentandi præceptum, 358.

Pater, quoad vota filiorum, 141; quoad educationem filiorum, 308 sq.

Patientia, 151.

Patrimonii titulus ad ordinationem, 629.

Patrini, 422; quoad impedimentum cognationis spiritualis, 690.

Paulinum privilegium, 643.

Pauperes, quandonam sublevandi, 111; num laborare possunt diebus dominicis, 147; quoad legem jejunii et abstinentiæ, 355, 357; quoad dispensationem matrimonialem, 713, 722.

Paupertatis votum, 340.

Peccatum : ejus notio et divisiones, 74; peccatum *mortale*, 76; *veniale*, 78; de *distinctione* peccatorum specifica, 79; numerica, 80; de peccatis internis, 82; de peccato materiali, 84; de peccatis capitalibus, 85.

Peccata, quatenus materia confessionis, 476.

Peregrini, quoad leges particulares, 51; quoad absolutionem, 523.

Perfectio christiana, 748; requiritur in sacerdotibus, 750.

Periculum sortis, 291.

- Periculum vitæ subire licet** gravi de causa, 198.
Perplexa conscientia, 69.
Perplexus casus, 564.
Persona moralis seu juridica, 187; quoad contractus, 253.
Pharmacopolæ, quatenus sunt incapaces accipiendi, 267.
Phænomena mystica, 770.
Pietas erga parentes, 311.
Pœna capitalis, 200.
Pollutio, 167.
Polyandria, 643.
Pontifex Summus quoad potestatem legislativam, 47; quoad bona ecclesiastica, 188; quoad incerta debita, 242; quoad jurisdictionem, 520, 532; quoad matrimonium, 644, 670; quoad dispensationes, 712.
Possessio, qualis requiritur ad præscriptionem, 194; possessio rei alienæ, 221; possessio bonæ fidei, 221; malæ fidei, 223; dubiæ fidei, 224.
Possessio diabolica, 772.
Postulatus ante ingressum in religionem, 333.
Potestas dominativa et jurisdictionis, 141; ordinis, 613.
Præcepta Dei, 347.
Præceptum, quomodo a lege distinguitur, 42.
Prædicatio verbi divini pa-rochis incumbit, 328.
Prælati regulares : quoad jurisdictionem, 521; ordinationem subditorum, 622.
Præscriptio, 193; *acquisitiva*, 193; *liberativa*, 195; ejus conditiones, 193-195.
Præsentia moralis ad absolutionem, 479.
Præsumptio, ut peccatum contra spem, 103; contra fortitudinem, 151; contra humilitatem, 155.
Præsumptio facti, quæ est *juris simpliciter*, vel *juris et de jure*, 49; *periculi*, 49.
Presbyteratus, 618.
Presbyterorum obligationes, 319-330.
Pretium rei : notio et species, 275.
Principia reflexa, 66.
Privilegium Paulinum, 643.
Probabilismus, 68.
Procurantes abortum excommunicantur, 392; sunt irregulares, 632.
Procurator in matrimonio, 641.
Professio fidei, 93.
Professio religiosa, 335.
Prohibitio operum servilium, 146.
Promissio, ut contractus, 260; promissio matrimonialis, 659; vide *sponsalia*.
Promulgatio legis, 41; naturalis, 44; ecclesiasticæ, 48.
Propositum non peccandi, 490 sq.
Proprietas privata, 177; collectiva, 189.
Proxenetâ (*courtier, commissionnaire*), 279.
Prudentia, 148; prudentia in confessario requisita, 543.
Pubertas, 51, 170.
Pudicitia, 157.
Pueri quoad leges ecclesiasticas, 58; quoad vota, 141; quoad confessionem, 464.
Pugna contra tentationes, 750.
Purgativa via, 757.
Quasi-contractus, 244.
Quasi-domicilium, 5; quoad matrimonium, 709.
Quietudinis oratio, 768.
Radices restitutionis, 217.
Rapina, 212.
Raptus ut impedimentum matrimonii, 697; raptus spiritalis, 769.
Rebaptizantes, 420.
Receptans, ut injustus co-operator, 227.

Recidivi, quandonam absolvi possunt, 445.

Reconciliatio cum inimicis, 116.

Reductio *donationum*, 269; *missarum*, 458.

Regimina matrimonialia, 185.

Regulares quatenus absolunt, 526; quatenus absolvuntur, 527.

Religio ut virtus, 122; ejus actus principales, 123; secundarii, 135; vitia religioni opposita, 128.

Religiosus status, 331; variae religionum classes, 331; admissio in religionem, 332; religiosa professio, 335; vota religiosa, 338; obligationes religiosorum, 342; eorum privilegia, 346.

Remedia poenitenti assignanda, 551.

Repudiatio hæreditatis, 271.

Res mobiles et immobiles, 178; fungibiles, consumptibiles, 179; appropriatæ vel vacantes, 180; amissæ, derelictæ, 190, 191; *res clamat domino*, 221.

Rescindibilitas contractuum, 245.

Rescissio testamenti, 266; partitionis, 272.

Reservati casus, 531 sq.

Reservatio hæreditaria, 269.

Residentia pastoralis, 329.

Restitutio. 216; ejus radices, 217; restitutio *in solidum*, 229; circumstantiæ restitutionis in genere, 229-232; quomodo diversa bona sint restituenda, 232-239; causæ a restitutione excusantes, 239-242.

Restrictio mentalis, 209.

Revalidatio matrimonii : de revalidatione in genere, 729; de revalidatione simplici, 730; de revalidatione per sanationem in radice, 733.

Révelationes privatæ, 771.

Ritibus acatholicis interesse quandonam illicitum, 99.

Rosarium, 599.

Rubricæ in administratione sacramentorum et sacrificii missæ, 407, 421, 463, 477, 668.

Rudes quomodo juvandi ad confessionem instituendam, 465.

Sabbatinum privilegium 600.

Sacramentalia, 414.

Sacramentorum in genere : natura et efficacia, 402-404; materia et forma, 405; minister, 407-411; subjectum, 412-413.

Sacrilegium, 132; furtum rei sacræ, 213.

Sævitiæ graves ut causa separationis a toro et mensa, 513.

Saisina, 270.

Salarium opificum, 285.

Sanatio in radice, 733.

Satisfactio ut pars sacramenti Poenitentiae, 511 sq.

Scandali notio et species, 119; malitia, 120, reparatio, 121.

Scapularia, 600.

Schismatici, 96; absolvere possunt in articulo mortis? 580.

Sacrificii Missæ natura et effectus, 444; minister, 448; subjectum, 461; ritus, 463 sq.

Scholæ *catholicæ*, 309; *acatholicæ*, 310.

Scrupulosi, 70.

Secreta matrimonia, 665.

Secretum : ejus notio et species, 210; obligatio, 211.

Seditio, 204.

Semi-fatui quoad confessionem, 465; quoad matrimonium, 703.

Sensismus est falsum systema morale, 9.

Servile opus, 146.

Servilis conditio, ut impedimentum matrimonii, 704.

Servitus seu dominium hominis in alios homines, 82; servitutes *reales*, 181.

Sigillum sacramentale, 557.

Signa consensus imperfecti, 77.

Simoniae notio et species, 133; malitia, 134.

Simulatio sacramenti, 411.

Sobrietas, 152.

Socialismus, 177.

Societates quoad contractus, 253; quoad capacitatem accipiendi, 267; societates civiles, commerciales, 293.

Sodomia, 169.

Solemnitas *votorum*, 335; *matrimonii*, 706.

Solidaritas, quoad restitutionem, 229.

Sollicitatio ad turpia in sacro tribunali, 583.

Solutio debitorum, 256, 257.

Species peccatorum et circumstantiae speciem mutantem in confessione declarandae, 496-498.

Specifica peccatorum distinctio, 79.

Spectacula clericis prohibita, 321.

Speculationes Bursae, 299.

Spes, virtus theologica, 100; ejus natura, 100; subjectum, 102; honestas et necessitas, 102; peccata contra spem, 103.

Spiritismi moralitas, 130.

Spiritus Sancti dona, 87, 765.

Spirituum discretio, 761.

Sponsalia : eorum natura, 659; effectus, 660; dissolutio, 660.

Sponsio (*gageure, pari*), 298.

Status interventus in gratiam operariorum, 285.

Status officia et jura, quoad educationem, 308.

Status vitae, 307 sq.

Status perfectioris electio ut causa dissolutionis sponsalium, 661.

Stipendium Missarum, 451 sq.

Stuprum, 165; quatenus inducit obligationem restituendi, 234.

Suadere minus malum, quando licet, 122.

Subdiaconatus, 617.

Subditorum officia quoad electionem deputatorum, 314.

Subsidia operariis concessa (*subventions patronales*), 290.

Substitutio, vulgaris, fidei-commissaria, 268.

Successio hæreditaria, 270.

Suicidium, 198.

Superbia, 154.

Superflua in eleemosynas danda, 112; superflua bonorum ecclesiasticorum, 186.

Superior quoad sigillum sacramentale, 560.

Superioribus debita obedientia, 315; præsertim superioribus religiosis, 338.

Superiorum civilium officia, 314.

Supernaturalia principia actuum humanorum, 11; supernaturale meritum, 40, 747.

Superstitio, 128.

Surdi aut *surdastr* quoad confessionem, 503; quoad irregularitatem, 631.

Surdo-muti quoad confessionem, 566; sunt irregulares, 631.

Susceptoris (*entrepreneur*) obligationes, 282.

Suspecti de hæresi, 386.

Suspensio, ut censura : ejus natura, effectus, 376; suspensiones latae sententiae in individuo, 397.

Sustentatio pastorum, 358.

Syndicatus professionales, 287.

Systemata varia circa normam fundamentalem actuum humanorum, 9.

Telegraphum : contractus per telegraphum perfici potest, 247.

Telephonium : num absolutio data per telephonium sit valida, 480?

Temerarium iudicium, 204.

Temeritas, ut opposita veræ fortitudini, 150.

Temperamentum, 24.

Temperantia, 152.

Templa hæreticorum : num licet ea construere, 99; ingredi, 99.

Tempus requisitum ad præscribendum, 194.

Tempus clausum quoad matrimonium, 522.

Tentatio, ut est causa peccati, 126; quomodo ei resistendum est, 746, 760.

Tepiditas, 75; seu acedia, 108, 764.

Testamentum : ejus notio, legitimitas, conditiones, species, valor, 203 sq.; cessatio, 265.

Testes relate ad matrimonium, 707.

Testimonium falsum, 208.

Theologiæ moralis definitio et divisio, 1.

Thesaurus, ad quem pertinet jure naturali et civili, 190.

Timor, v. *metus*.

Titulus ordinationis est multiplex, 628.

Titulus possessionis; qui ad præscriptionem requiritur, 194.

Tonsura, præambulum ad ordines, 615.

Transmarinum iter arripientium jurisdictio poenitentialis, 523.

Tributorum distributio, 306; restitutio, 237.

Trinitatis SS. fides, num sit necessaria necessitate medii,

91; num prærequiratur ad absolutionem, 547.

Tutior pars, quando eligenda, 66.

Unitas matrimonii, 643.

Unitiva via, 764.

Usucapio, præscriptio acquisitiva, 193.

Usurpatio exercitii ordinis inducit irregularitatem, 633.

Usus simplex rei, ut forma dominii semi-pleni, 181.

Ususfructus, 180.

Uxoris vota, 141; capacitas quoad dominium bonorum fortunæ, 184; quoad contractus, 253; quoad capacitatem donandi et accipiendi, 266; officia erga maritum, 657.

Vacantia bona, 191.

Vagi, quoad leges, 51.

Vana gloria, 155.

Venatio in genere, 155; quoad clericos, 321.

Venditio, 274 sq.; per proxenetas, 279; sub hasta, 279.

Venditoris obligationes, 277.

Veniale peccatum, 78; quoad restitutionem, 220.

Vestimenta sacra in Missa, 467.

Vestis clericalis, 320.

Via crucis, 598.

Via triplex ad perfectionem, 756.

Viaticum quomodo ministrandum, 443.

Vicarii, ut testes matrimonii, 708.

Vicarii capitulares, et generales, veniunt sub nomine Ordinariorum, 718.

Vincibilis ignorantia aut error, 19.

Violatio juris, 145.

Violentia, 23; quatenus vitiat omnem contractum, 249; ut impedimentum dirimens, 705.

Virga divinatoria, 129.

Virginitas, 157.

Virginitatis votum, ut impedimentum prohibens, 671.

Virtus : ejus notio et species, 85; virtus theologica, 88.

Virtutum moralium indoles et divisio, 86, 148.

Vis, vide *violentia*.

Visitatio pastoralis, 330.

Vitandi excommunicati, 264, 370.

Vitium solitarium, 167.

Vitia contractus, 247.

Vocatio ad statum clericalem, 623-625; ad contemplationem, 767, 773.

Voluntas libera, 13 sq.; causæ quæ in eam influunt, 16 sq.

Voluntarium et involuntarium, 14 sq.; species voluntarii, 14.

Votum : ejus natura, species, obligatio, cessatio, 138-143.

Votum simplex castitatis, quatenus est impedimentum prohibens, 671 sq.

Votum solemne castitatis, quatenus est impedimentum dirimens, 682.

Zelus animarum confessario necessarius, 540; signum vocationis ecclesiasticæ, 624.

200 ✓

